A MAGYAR BÉLYEGEK MONOGRÁFIÁJA

A MAGYAR BÉLYEGEK MONOGRÁFIÁJA II

A MAGYAR BÉLYEGEK MONOGRÁFIÁJA

II.

OSZTRÁK POSTA MAGYARORSZÁGON

Írta:

KOSTYÁN ÁKOS, KUN GYÖRGY, MAKKAI LÁSZLÓ DR.,
REND FERENC DR.

KÖZLEKEDÉSI DOKUMENTÁCIÓS VÁLLALAT
1966

Szerkesztő bizottság:

NÉVI PÁL

STEINER LÁSZLÓ DR.

SURÁNYI LÁSZLÓ

VÁRADI IMRE

Szerkesztési munkatárs:

KADOCSA GYULA DR.

Borítót tervezte:

LENGYEL LAJOS

Kossuth-díjas könyvművész

OSZTRÁK POSTA MAGYARORSZÁGON

E három szó a magyar filatelisták számára régóta ismert, de nem egyértelmű fogalmat jelez. A bélyeggyűjtők elsősorban azokat az 1850–63. évi kiadású osztrák bélyegeket értik rajta, amelyek az önálló magyar postaigazgatás felállításáig Magyarországon forgalomban voltak és magyarországi postahelyek bélyegzéseivel vannak ellátva. Ezek a bélyegek minden magyar bélyeggyűjtemény elején mint az önálló magyar postaigazgatás által kiadott tulajdonképpeni magyar bélyegek elődei szerepelnek. Az előnyomott bélyeges borítékok (nálunk is elterjedt német szakkifejezéssel: Ganzsache-k) gyűjtői ugyanígy a magyar előnyomott postai értékcikkek előtteseinek tekintik a Magyarországon használt 1860. és 1863. évi kiadású osztrák bélyeges borítékokat. A bélyegzésgyűjtők számára az „osztrák posta Magyarországon" fogalom tartalma még gazdagabb. Belefoglaltatnak egyrészt az ún. bélyegelőtti leveleken (közhasználatú német kifejezéssel: Vorläufer-eken, ugyancsak rossz magyar tükörkifejezéssel: előfutárokon, helyesen előtteseken) található magyarországi postai bélyegzések, másrészt az 1850. június 1. és 1867. május 1. (Horvát-Szlavónországban 1868. április 1., a katonai határőrvidéken 1871. január 1.) közötti időből a magyarországi postahelyek bélyegzései, akár osztrák bélyegekkel ellátott, akár készpénzzel bérmentesített küldeményekről van szó.

A magyar postabélyegek és postai bélyegzések monográfiájának ez a második kötete az „osztrák posta Magyarországon" fogalom összes fenti jelentéseit kimerítő teljességben tárgyalja: a magyarországi postai bérmentesítést, valamint a magyarországi postahelyek hely-, kelet- és kezelési bélyegzéseit a kezdetektől 1867. május 1-ig. Nem kerültek bele ebbe a kötetbe Horvátország és a katonai határőrvidék 1867. május 1. és 1868. május 1., illetőleg 1871. május 1. közt készült osztrák bélyegzői, valamint az 1867. évi, az osztrák és a magyar postaigazgatás által közösen használt bélyegkiadás és az ezzel azonos bélyegképpel készült előnyomott postai értékcikkek, továbbá az 1867. május 1-vel a magyar postaigazgatás által a Klassohn cégnél rendelt bélyegzők, még ha (egészen kivételesen) az 1863. évi osztrák bélyegkiadás egyes példányain szerepelnek is. *A határt tehát az önálló magyar postaigazgatás bevezetésénél vontuk meg.*

A monográfia I. kötetének postatörténeti fejezetéből kiderül, hogy az „osztrák posta Magyarországon" fogalom történeti tartalma időnként változott. 1849-ig, pontosabban a magyar polgári forradalom és nemzeti szabadságharc leveréséig a magyar hatóságoknak több beleszólásuk volt a magyarországi postaigazgatásba, mint az önkényuralomnak a kiegyezésig tartó kor-

szakában; emellett a postaigazgatás központosítása sem volt 1849 előtt annyira következetes, mint azután, úgyhogy a helyi sajátságok jobban érvényesülhettek. Ez elsősorban a postai bélyegzők sokféleségében nyilvánult meg, mivel azoknak alakját, szövegét, sőt egy ideig kötelező használatát sem írták elő. Mindez azonban a lényegen nem változtat: 1867. május 1-ig a magyarországi posta osztrák igazgatás alatt állott, s ez a körülmény foglalja egységbe a magyar posta történetének azt az első korszakát, amelyet kötetünk tárgyal.

Az alapelveket, amelyek szerint e kötet mondanivalója tagozódik, ugyancsak kifejtettük már az I. kötetben. A filatéliai gyűjtés tárgyait három fő csoportba soroljuk: 1. *bérmentesítés*, 2. *hely- és keletbélyegzés*, 3. *kezelési jelzés*.

Ennek megfelelően kötetünkben először a bérmentesítés különböző formáit ismertetjük: az 1850 előtti készpénz-bérmentesítést és bélyegzőit, továbbá az 1850 utáni bélyeggel, előnyomott értékcikkel és részben még készpénzzel való bérmentesítést. Ebben a részben behatóan tárgyaljuk a bélyegek és az előnyomott bélyeges borítékok keletkezésének történetét, nyomási technikáját, nyomási hibáit, papirosát, vízjelét, fogazatát, enyvezését, postai felhasználási *módját*, *újnyomatait*, *hamisításait* és *hamisítványait*.

A második részben az osztrák postaigazgatás magyarországi hely- és keletbélyegzőit soroljuk fel típuscsoportonként. A típuscsoportokat úgy tekintjük, mint egy-egy bélyegkiadást, ezért a típuscsoportok gyártási korszakainak sorrendjében haladunk a felsorolással. A típuscsoportokon belüli típusok meghatározásának elveit külön fejezetben leszögezve, a típusokat betűkből és számokból álló jelzésekkel (és természetesen ábrákkal) tesszük megkülönböztethetőkké.

A harmadik részben a másodikban követett elvek alapján a különböző kezelési bélyegzőket és jelzőbélyegzőket (ajánlott stb.) soroljuk fel.

Negyedik részként összeállítást adunk a bélyegzőkről az 1914. évi hivatalos helynevek betűrendje alatt, utalásokkal a bélyegzőkön előforduló másféle írásmódokra. Így az olvasó minden bélyegzőt könnyen megtalál a rajta szereplő helységnév alapján és egyben megtudja, hogy egy-egy postahely az idők folyamán mikor, milyen bélyegzőket használt, míg ha egy bizonyos típuscsoport bélyegzői (pl. a sorbélyegzők) iránt érdeklődik, azokat a II. és III. részben keresheti.

Végül néhány szót arról, hogy a régebbi szakirodalomhoz képest mi az új kötetünkben. Attól eltekintve, hogy sem itthon, sem külföldön nem készült még monográfia, amely a bélyegeket, bélyeges borítékokat és egyéb, értékbenyomással ellátott postai nyomtatványokat, valamint a bélyegzéseket és más postai kezelési jelzéseket, tehát a filatéliai gyűjtés minden tárgyát együttesen, szerves rendszerezésben mutatja be, a részletekben is többet nyújtunk az eddigi szakirodalomnál. A bélyegek tekintetében az 1850. évi kiadás eddig ismeretlen típusait, az 1858. évi kiadásnak pedig teljesen új típusrendszerét közöljük, számos újonnan felfedezett vagy először közzétett különlegességgel együtt, a bélyegzésekből pedig több száz eddig ismeretlent iktattunk be a felsorolásba.

Nem mulaszthatjuk el, hogy munkánk bemutatása kapcsán meg ne emlékezzünk azokról, akik az alapot lerakták, elsősorban Edwin Müllerről és Térfi Béláról. Az ő munkásságukat folytattuk s ezért ezt a kötetet az ő emléküknek ajánljuk.

I. RÉSZ

A POSTAI BÉRMENTESÍTÉS MAGYARORSZÁGON 1867-IG

Írta:

MAKKAI LÁSZLÓ DR., REND FERENC DR.

I. Fejezet

BÉRMENTESÍTÉS A POSTABÉLYEG BEVEZETÉSE ELŐTT

A postabélyeg használata előtt Magyarországon a postai küldeményeket készpénzzel bérmentesítették, s a bérmentesítés tényét és összegét részben kézírással, részben bélyegzéssel jelezték a küldeményeken. Az 1850-ig érvényben volt postai tarifákat, a bérmentesítés módozatait (franco, portó, félportó) és ezek kézírásos jelzéseit az I. kötet bérmentesítésről szóló fejezetében kielégítő részletességgel tárgyaltuk. Ezúttal csak a bérmentesítés tényét vagy annak hiányát jelző FRANCO ill. PORTO felírású bélyegzőket kell pótlólag felsorolnunk.

Mint azt az I. kötet megfelelő helyén elmondottuk, 1817 előtt a postai küldemények túlnyomó része vagy egész- vagy félportós volt, azaz a viteldíjat egészben vagy felerészben a címzett fizette. Ezért a postamestereknek egyéb bérmentesítési jelzésre nem volt szükségük, mint a levél címoldalán a címzett által fizetendő összeg feltüntetésére. 1817 után azonban a korábbiak mellett elterjedt az a bélyeg bevezetésével később általánossá vált bérmentesítési forma is, hogy az egész viteldíjat a feladó előre kifizette. (Az ajánlási díj esetében ezt kötelezően elő is írták, bár e tekintetben is találkozunk kivételekkel.) A levelet kézbesítő postamesternek ezt valahogyan tudomására kellett hozni, ezért azt a szokást vezették be, hogy a küldemény címoldalát tintával vagy vörös ceruzával keresztben kétszer áthúzták s a hátlapra a feladó által kifizetett díjat feljegyezték. A küldeményen többnyire a feladó maga is jelezte, hogy bérmentve kívánja feladni; eleinte a nemzetközi „franco" szóval, később – a postai nyelv magyarosodásával – a „bérmentve", ritkábban a „szabadon" szóval. Tévedések és visszaélések megelőzése céljából azonban egyes postahivatalok (elsősorban a forgalmasabbak) feltűnőbb és magánosok által nehezebben hamisítható bélyegzéssel kezdték a bérmentesítés tényét jelölni. Ezek a bérmentesítést jelző bélyegzők, különösen azok, amelyek a helynév, esetleg még a kelet jelzésével is egybeépültek, a kézírásos szöveg feltüntetésével együtt a mai készpénz-bérmentesítő bélyegzők ősei. Mivel az egész- és félportós levelek címoldalán a fizetendő összeget továbbra is feltüntették, PORTO szövegű bélyegzőre tulajdonképpen nem is volt szükség. Magyarországon 1850 előtt nem is ismerünk ilyent, csak egyet, az 1837 körül használatba vett, ovális formájú, mindig fekete színben alkalmazott LIPPA/PORTO feliratú bélyegzőt, amelynek képét az I. kötetben közöltük.

Kpb Típusmutató táblázat I.

Készpénzzel bérmentesített küldemények kezelési bélyegzői

hA Típuscsoport: Sorbélyegzők

1a

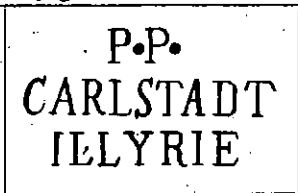

3a

hB Típuscsoport: négyszögletes bélyegzők

1a

hB Típuscsoport: négyszögl. bélyegz.

hC Típuscsoport: ellipszis alakú bélyegzők

1g

1a

1a Z_{20}

14e

16a

110a

111a z_1

141e

142e

143g

144h

hW Típuscsoport: Klgs. helybélyegzők

3h

Kpb	Típusmutató táblázat II.	
	Készpénzzel bérmentesített küldemények kezelési bélyegzői	
hW	Típuscsoport	WCE	Típuscsoport
	Különleges alakú helybélyegzők		Klgs. helykeletb.

1a

2a

1h

A helynevet is feltüntetőkészpénz-bérmentesítést (Kpb) jelző, eddig ismert bélyegzőink száma 1850 előtt 24, ezek közül egyen a helynéven kívül keltezés is szerepel.

Itt kell megemlékeznünk Illíria 1809-től 1814-ig tartó francia megszállásáról. A francia uralom néhány főképp a készpénz-bérmentesítésnél használt bélyegző szövegében változást idézett elő. A készpénz-bérmentesítést „P. P."-vel jelölték, ami a francia „port payé" kifejezés rövidítése s azonos jelentésű a FRANCO jelzéssel. Karlovác egyik helybélyegzőjébe is beépítették. Ugyancsak idevágó a jelzőbélyegzők között a „Chargé" szöveg alkalmazása. Általában az értékleveleken, ritkán az ajánlott leveleken használták. Az egyéb francia szövegű bélyegzőket a „Levélposta kezelési bélyegzők (Lep.)" cím alatt találjuk meg.

A felsorolásban, amelyet típuscsoportonként állítottunk össze, a helynéven kívül megadjuk az egyes bélyegzők típusszámát, betűtípusát, az azonos szövegű, de eltérő nagyságú bélyegzők méretét, a bélyegzések színét. Az adatok sorát a bélyegzők használati idejével zárjuk. A felsorolt adatok megadásánál alkalmazott jelzések értelmezése a kötet II. részének 1. fejezetében található meg. Ugyancsak az ott tárgyalt elvek figyelembevételével állapítottuk meg a bélyegzők típusszámát is. A Kpb. bélyegzéseket ennek megfelelően az 1. és 3. típuscsaládba, ezen belül a 11., 14. és 16. típustömbbe soroltuk.

Típusok, családonkénti számsorrendben:

1. HELYNÉV/FRANCO
110. HELYNÉV/FRANCO.
111. HELYNÉV/FRANCO
az első sor ívelten vésett
14. Helynév/Franco
141. H. Név/Franco
142. HELYNÉV/Franco
143. HELYNÉV/franco
144. HELYNÉV/Franco
16. VON/HELYNÉV/FRANCO
a harmadik sor ívelt
3. P. P./HELYNÉV/TARTOMÁNYNÉV

A különleges – hW és WCE – típuscsoportok tagjai részére itt is a folytatólagos típusszámozást alkalmaztuk. A készpénz-bérmentesítő bélyegzők típuscsoportonkénti bélyegzéseit a *„Kpb. Típusmutató táblázat"* tartalmazza.

a) *Kpb – hA típuscsoport. Sorbélyegzők*

BERKESZ 1a fv 1839–1845
CARLSTADT/ILLYRIE 3a f 1813
CASCHAU 1a v 1833–1842
ESZEK 1a v 1838–1842
KARLSTADT 1a vf 1837

b) *Kpb – hB típuscsoport. Szögletes helybélyegzők*

GRAN 1g v 1834–1848
ZENGG 1a Z_2 1837–1845

c) *Kpb – hC típuscsoport. Ellipszis alakú helybélyegzők*

AGRAM 1a Z_{20} 38×13 f 1837
AGRAM 1a 30×13 fv 1839–1844
APATHIN 143g f 1843
BERKESZ 110a f 1847
BOROSJENŐ 1a f 1845
CLAUSENBURG 111 Z_1 Z_2 fv 1836–1850E
G. Canisa 141e fv 1820–1848
LIPPA 1a f 1836–1841
OFEN 1g Z_2 v 1836–1845
Presburg 14e v 1833–1857E
TYRNAU 142e v 1830–1838
VON/HERMANSTADT 16a fv 1835–1846 és (y_6) fv 1846
WARASDIN 144h v 1835–1839

d) *hW típuscsoport. Különleges alakú helybélyegzők*

BELLOVAR/FRANCIRT 1a f 1834–1850U
DEBRECZIN/FRANCO 2a f 1838–1848
FRANCO/Körmend 3h f 1839

e) *Kpb – WCE típuscsoport. Különleges alakú hely- és keletbélyegző*

ALBAREGIA 1h (x_1) fv 1847–1848

Mint a fentiekből látható, az első készpénz-bérmentesítő helybélyegzőt Karlovác (Carlstadt) használta 1813-ban. Zömmel a múlt század 30-as éveiben alkalmaztak ilyen bélyegzőket, néhányat azonban még bélyegeken is megtalálunk. A készpénz-bérmentesítő bélyegzőknél más bélyegzőkhöz képest gyakrabban fordul elő a vörös szín, néha vegyesen a feketével.

Az egybeépített készpénz-bérmentesítő és helybélyegzőkön kívül számos postahely alkalmazott *jelzőbélyegzőt* FRANCO (vagy hasonló értelmű) szöveggel. Ezek felsorolását (elől hossz- és betűmérettel) az alábbiakban adjuk:

FRANCO felírású antikva betűtípusú sorbélyegzők

19/3: Nagybalmágy 1846, Pozsony 1848 f
18/3,5: Marosvásárhely, Nagybecskerek, Pozsony 1846 f
18/3,75: Kolozsvár, Székesfehérvár 1842–46 v
19/3,5: Lucsivna, Karcag 1847 f
22/3,75: Buda, Eger, Kápolna, Malacka, Nagydorog, Paks, Pest, Szentes, Szolnok, Vác, Vágújhely 1846 fv
23/4: Kaposvár 1848 v
20/4: Dunaföldvár, Esztergom, Jászárokszállás, Köpcsény, Nagyszombat 1848 fv
23/4,5: Putnok 1849 f
26/4,75: Vimpác 1844 f
31/4,5: Holics 1843 v
28/6: Szombathely 1846 f
28/6,5: Halmi 1847 f

FRANCO felírású dőlt betűtípusú sorbélyegzők

20/3: Bajmok, Buda, Csantavér, Cserevics, Késmárk, Ópécska, Rákfalu, Tolna, Újlak, Vágújhely 1846– fv

22/3: Kassa, Mitrovica, Temesvár 1842–46 v
20/3,5: Baja, Törökkanizsa 1844 v
24/5: Velejte 1843 v

Franco felírású írott betűtípusú sorbélyegzők

18 mm: Fiume, Nagyszombat 1841 v
24 mm: Pozsony 1825 v
25 mm: Vécse 1841 v

26 mm: Debrecen, Nagybánya, Perbete, Pest Szenic 1846–47 v
33 mm: Kőszeg 1836–43 v

FRANCO felírású ellipszis alakú antikva betűtípusú bélyegzők

21×8: Trencsén 1846 f
22×6,5: Celldömölk, Sasvár 1841– f
23×7,5: Pozsony 1846 f
24×8: Nyitra 1843 v

24×10: Pápa 1836–42 f
27×11: Sopron 1847– f
31×11: Eperjes 1845– f

FRANKO felírású ellipszis alakú antikva betűtípusú sorbélyegző

Hatvan 1846 f

FRANCO felírású négyszögletes bélyegzők

Antikva betűtípusú: Túrócrudnó 1844 f
Dőlt betűtípusú: Letenye 1849– f

Vágott sarkú: Holics 1847 k
Vágott sarkú, kettős keretű: Pozsony 1846 v

BÉRM: felírású antikva betűtípusú sorbélyegzők

Kassa, Nyitra 1849– v

BÉRMENTES felírású antikva betűtípusú sorbélyegző

Esztergom 1849– v

Chargé felírású írott betűtípusú sorbélyegző

Károlyváros 1828 f

II. Fejezet

AZ ELSŐ MAGYAR BÉLYEGTERVEZET

Arról, hogy a magyar kormány 1848-ban postabélyeget szándékozott kiadni – amellyel két évvel megelőztük volna Ausztriát –, csak szóhagyományok alapján volt tudomásunk. Ma már ennek tárgyi bizonyítéka is előkerült a „postajegy" tervezet formájában.[1]

E tervezetet 1848-ban *Than* Mór alkotta. Erről elsősorban a tervezet hátoldalán levő következő szövegű gót-betűs felírás tanúskodik: „Lieber Herr Urschits! Das hab' auch ich gethan M. Than". De bizonyítják a rajzzal kapcsolatban végzett műtörténészi és egyéb vizsgálatok is.

Than Mór az 1848-as események idején jogász volt, de festegetett is és mint festő *Barabás* tanítványai közé tartozott. A márciusi napok alatt Ó-Becsén tartózkodott szüleinél, de az események hatására visszatért Pestre[2] és a bankjegykészítés időszakában bekerült a mintegy 200 személyt foglalkoztató és *Landerer* Lajos igazgatása alatt álló bankjegynyomdába.

A bankjegynyomda a mai Városháza házinyomdájának helyén dolgozott. Főgépmestere *Urschitz* Jakab[3], aki 1846 körül jött Laibachból *Kozma* Vazul pesti nyomdájába. *Landerer* tette vezető állásba – a bankjegyek nyomómesterévé – több mint 20 gépmester élére.

A bankjegynyomda Angliából beszerzett gépparkkal rendelkezett és *Than* itt feltehetőleg *Urschitz* mellett kapott beosztást. Vázlatok, rajzok készítése volt a feladata, amelyekre nézve a nyomómestertől részletutasításokat is kaphatott.

Arra, hogy *Than*[4] az ún. „Kossuth bankók" tervezésében részt vett-e vagy sem, nem ismerünk adatot. De annak a majdnem azonosságig menő hasonlóságnak, amely a kétforintos bankó és a postajegy tervrajzának címere között fennáll – s amelyet még fokoz a hibák azonossága is –, arra a megállapításra kell indítania, hogy minkét mű egy szellem terméke![5]

A tervezet hordozója – maga a rajzpapír – álló téglalap alakú és két behajtással három mezőre osztott. Előlapjának középső mezejét foglalja el a fekete tussal rajzolt és „POSTAJEGY" felírással ellátott bélyegtervezet.

A bal mezőben ún. „tolltisztító rajzocskákat", valamint két dátumot találunk, úgymint: „1848. III. 15" a „SZABADSÁG" szóval együtt sugárkévébe foglaltan és „1848. VII. 3. JULI".

A jobboldali mezőben hasonló célzattal készült betűmintákat találunk. (L. az I. kötet 34. ábráját.)

A tervezett bélyeg képét a már Erdély címerével kiegészített magyar közép-címer – a sugárkoszorús koronával – adja, amely az egyszerű vonalkeretbe foglalt és „EGY KRAJCZÁR" értékjelzést feltüntető értéktáblácska felett foglal helyet. A címer és a korona mezejét körülvevő szalagmezőben „MAGYAR ÁLLADALMI POSTA" felírás olvasható. E szöveg elején és végén egy-egy ötszirmú rózsácska ül[6]. Ötszirmú rózsácska található az „ÁLLADALMI" szó második és harmadik „L" betűje után is; ez utóbbi rózsácskáknak a középmagja fehér. A felső két sarokban ugyancsak két-két rózsácska helyezkedik el, de ezek már annyira elstilizálódtak, hogy inkább virágnak tűnnek.

1. ábra. Az első magyar bélyegtervezet

A bélyegkép teljességéhez tartozik még a szalagmező és a képkeret között kétoldalt található búzakalász is, amelyek legömbölyített sarkú, téglányalakú mezőben helyezkednek el. A címeren foglal helyet a sugárkoszorús magyar korona[7] (1. ábra).

A bélyegrajz felett ceruzával írt„ Rahmen roth" szavak vannak. Ezektől balra lefelé irányuló nyíl vezet a felső bal sarok jobb oldali rózsácskájához; jobbra „Mitte grün" feljegyzés van, ahonnan ugyancsak nyíl mutat a bélyegrajz közepét kitöltő címerrajz felé. Azt, hogy a fentebb leírt első magyar postabélyeg-tervezetet *Than* Mór alkotta, a műtörténészek vitán felül megállapították.[8] A korabeliséget a tervrajz papírján elvégzet fizikális és kémiai vizsgálatok eredménye bizonyítja.[9]

Ha arra a kérdésre keresünk választ, hogy a fentírtak alapján feltételezhetően elkészült nyomólemezekről miért nem készítettek bélyegeket is, a következőkre kell figyelemmel lennünk. A tervrajz bal oldalán található rajzocskák között két keltezést láthatunk. Az egyik: „1848. III. 15." sugárkévébe foglalva – önmagáról vall. A másikat: „1848. VII. 3 JULI" – ha az alkotó művész egy gondolata kivetődésének tekintjük és így keresünk rá magyarázatot – feltétlenül csak mint a rajz megalkotásának időpontját agnoszkálhatjuk. Már pedig ez az időpont nagyon közel van 1848 szeptemberéhez, amikor a szabadságharc kitört és ez adja annak magyarázatát, hogy az elsőbbrendű feladatok elvégzése szorította háttérbe a „postajegy" kiadását.

De feltehető ez a kérdés a bankjegynyomda debreceni működésével kapcsolatban is, amikor és ahol nyugodtabb időszakok is álltak a nyomdai kivitelezés rendelkezésére. Erre *Klapkának Bemhez* írt levelében[10] találjuk meg a választ:

> „. . . miután a pénzsajtót Buda bevételének örömére rögtön szétszedette *Kossuth*, minthogy minden esetre Buda-Pestre akarta a kormány székhelyét visszahelyezni; ezért akad meg a pénznyomtatás dolgában!"

Megvolt tehát itt is az ok: amikor már nyugodtan dolgozhatott volna a bankjegynyomda, újra szétszedték, hogy visszaszállítsák Budára, és így nemcsak a postabélyeg nyomása maradt el, hanem a bankók nyomása is késett.

Buda visszafoglalása után *Than* kivált a nyomdából és felkereste Tatán Görgeyt, akinél már három öcse is szolgált, és katonának jelentkezett. Az Egerben alakított 26. zászlóaljba vették fel, ahol később őrmesteri rangot kapott.[11] Itt megbetegedett és mint maródi újra Pestre került. Betegen kísérte — Görgey főhadiszállásán teljesítve szolgálatot[12] — a sereget Világosig; figyelte az eseményeket és festegetett.

A harci helyzet rosszra fordulásával a „repülőnyomda" is Debrecenbe megy a kormánnyal együtt, majd Szegedre és Aradra. *Firtinger* Károly emlékirataiból [13] tudjuk, hogy

> „. . . a vándorló bankjegynyomda gazdag lemezraktárát megdézsmálták és osztrák katonák zsákmánya lett."

Kerschek János újaradi postamester osztrák katonáktól vásárolt nyomdai rézlemezeket.[14]

Feltehetően ekkor tűnt el vagy semmisült meg az első magyar postabélyegnek a *Than*-féle rajz után készült nyomólemeze.

Az akkori magyar kormányzati köröknek — *Kossuthnak* és kabinetjének — postabélyeg bevezetésére irányuló szándékáról hivatalos nyom nem maradt, de ezt magyarázhatja a bankók történetének analógiája is — előbb akarták elkészíteni a „postajegyeket" és csak azután lett volna róluk ügyirat. Az a körülmény azonban, hogy a „postajegy" tervrajzát nyomdai munkába vették, egymaga is bizonyítja, hogy a bélyegek kivitelezése felsőbb elhatározáson alapult![1]

Az eredeti *Than*-féle tervrajz alapulvételével fogazott könyvnyomásos és művészi kivitelezésű fogazatlan magánnyomat (privat-essay) is készült.[15]

III. Fejezet

AZ 1850. ÉVI OSZTRÁK LEVÉLBÉLYEG-KIADÁS

A LEVÉLBÉLYEG BEVEZETÉSE AZ OSZTRÁK BIRODALOMBAN ÉS A BEVEZETÉS ELŐZMÉNYEI

Kilenc évvel az angol kezdeményezés után határozták el, hogy az osztrák birodalomban is bevezetik a levélbélyegek használatát. Anglia már 1840-ben bevezette a ROWLAND HILL javasolta levélbélyeget és rátért a *penny-porto* rendszerre.[16]

Anglia után a svájci kantonok következtek 1843-tól, majd Belgiummal, Bajorországgal és Franciaországgal folytatódott a levélbélyegeket kibocsátó államok sora 1849-ig.

Baron Carl Ludwig von BRUCK, az akkori osztrák „kereskedés, ipar és középítési" miniszter, felismervén az angol kezdeményezés előnyeit, elhatározta, hogy Ausztriában is bevezeti a levélbélyegek használatát. Ezért megbízást adott dr. Johannes Jakob HERZ császári tanácsosnak[17] Belgium, Franciaország és Anglia postaügyeinek helyszíni tanulmányozására.

Dr. *Herz* a tapasztaltak alapján javaslatot tett a tarifareformra, új postautak felállítására, a levélbélyeg — akkori szóhasználattal élve: „*die Frankierung mittels Poststempel*" — bevezetésére stb.[18]

Ausztria levélbélyegének megszületéséhez azonban *Herz* nemcsak javaslataival járult hozzá, hanem a fennmaradt iratok tanúsága szerint tőle származónak tekinthetjük az 1850-es levélbélyeg-kiadás eredeti rajzát is. Ez azonban csak az alkalmazni kívánt nyomdai eljáráshoz való átdolgozás után kapta a kivitelezésre elfogadott végleges formáját.

Az osztrák birodalom első levélbélyegének kibocsátása idején hazánk az elnyomatás sötét korszakát élte. Az 1848—49-i szabadságharccal együtt elvesztette azt a kevés nemzeti önállóságát is, amelyet csak oly nehéz és szívós küzdelemmel tudott megtartani, és tartományi közigazgatás alá került a nagy Habsburg-birodalomban.

Így postaügyünket is az osztrák Császári-Királyi Kereskedés, Ipar és Középítési Minisztérium intézte, és a magyar posta hivatalos nyelve ismét a német lett. Ez annál is inkább fájó volt, mert a helytartótanács már 1840. november 7-én elrendelte, hogy a magyarországi hivatalok csak magyar szövegű vényeket használhatnak;[19] az 1843—44-i országgyűlésen pedig sikerült kivívni,

hogy mind a közigazgatás, mind a törvénykezés nyelve a magyar legyen és ezzel megszűnt a postánál is a német nyelv használata.[20]

1848. május 24-én KLAUZÁL Gábor, a magyar földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter elrendelte, hogy a postahivatalok pecsétjeiken és bélyegzőiken magyar címert, magyar helységnevet, illetőleg magyar nyelvű köriratot alkalmazzanak.

1849-ben *Bruck* báró — mint szakminiszter a feloszlatott udvari postaigazgatás örököse — ismételten bevezette a német szövegű vények, sasos pecsétnyomók és német helységnévvel ellátott bélyegzők használatát. Majd ugyanezen év végén feloszlatta a postaprefekturákat, valamint a kocsipostai főexpedíciókat és nyolc új „Postdirektion"-t szervezett; ötöt Magyarországon, egyet-egyet a Temesi Bánságban és Erdélyben, illetőleg Horvát-Szlavónországban.[21] Elrendelte továbbá, hogy a főbb útvonalakon naponta közlekedjék a posta.

Bevezette a *levélbélyeg* (1850), majd az *újságbélyeg* (1851) használatát és a bérmentetlenül feladott *portós levelek* valamint a *pénzesutalványok* forgalmát, de ez utóbbit csak a postaigazgatóságok székhelyén levő postahivatalok között.

1850-től, a hajózási időszakban, a DDSG gőzhajói bonyolították le a postaforgalom egy részét PEST – ORSOVA – SULINA, illetőleg a Dunai Fejedelemségekben[22] felállított postahivatalok között.

Ugyanezen évben megszervezték a BÉCS – ODERBERG közötti mozgópostát is.

Ugyancsak *Bruck* javaslatára látott napvilágot 1850. december 26-án egy császári pátens a postai reáljogok megvédelmezésére. Ezzel az osztrák postatörvény érvényességét Magyarországra is kiterjesztették.[23]

PRÓBANYOMATOK

A fennmaradt nyomóeszközök, nyomatok, nyomdai és minisztériumi akták illetőleg feljegyzések alapján tudjuk, hogy már az eredeti, — *Herz* féle — rajz alapján is készült próbanyomat.[24]

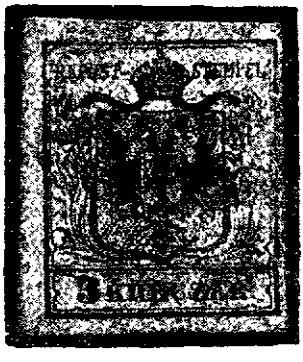

2. ábra. Az 1850-es osztrák levélbélyegkiadás A_2b altípusú próbanyomata

Az eredeti rajz alapján egy ismeretlen fametsző nyomódúcot[25] készített. Ennek felhasználásával készült az I. próbanyomat *6 KREUZER* és *1 GULDEN* értékjelzéssel rózsaszín, világoskék és fekete színben.[26] Itt még a *STEMPEL* szócskát „Ä" betűvel nyomták. A nyomat papírja határozottan vékony, átlátszó, sima és nincs enyvezéssel ellátva.

Feltehető, hogy a bélyeg rajzát, a próbanyomat alapján, nem találták megfelelőnek az alkalmazni kívánt nyomdai eljáráshoz, mert többször is átdolgozták.

A véglegesnek elfogadott rajz[27] után készült a II. próbanyomat kék és fekete színben, *3 KREUZER* értékjelzéssel, Aa és Ab altípusban[28] (2. ábra).

Ismerünk még egyéb tervezeteket is, amelyeket alkotójuk már eleve a bélyeghamisítások meggátlására kívánt hasznosítani. Ilyenek:

Merkur-fejek szakállal (III) és szakáll nélkül (IV), 1, 2, 3, 6 és 9 krajcáros értékjelzéssel. Az összes érték együtt szerepel egy kékesszürke vastag papíron, a feketésbarna színben nyomott bélyegképek között keskeny köz van. A nyomat enyvezett.

Biedermeier kori neobarokk stílusú két különböző rajz (V) és ugyanaz kerek keretben (VI) 2, 3, 6 és 9 krajcáros értékjelzéssel;

biedermeier kori neobarokk stílusú szögletes keretben, 1, 2, 3, 6 és 9 krajcár értékjelzéssel (VII) és értékjelzés nélkül (VIII).

A Sigmund POHANN-féle próbanyomatokat, illeték-szignettákhoz hasonló rajzzal, az okmánybélyegek készítésénél használták fel (IX).

Baron von SCHWABEN beadványának mellékleteként is ismert mélynyomatos úton készült próbanyomat (X).

a) Díszítéses alapon „*1*" és „*FRANCO STEMPEL*" felírás fekvő téglalap alakú zöldes papíron;

b) díszítménnyel, „*2*" számjelzéssel és felírással fekvő téglalap alakú zöldes papíron;

c) díszítménnyel, „*3*" számjelzéssel és felírással álló téglalap alakú rózsaszín papíron.

Eduard KURTH értékjeggyel ellátott levélpapírra tett javaslatot, amely kellő összehajtogatása után, a címzést megkönnyítő vonalazással ellátott borítékot alkotott volna önmagának, de azt 1850. június 3-án kelt ügyirat szerint, mint nem gyakorlatias megoldást elutasították.[29]

Ma már ezek a próbanyomatok ritkán látható és igen értékes kultúrtörténeti emlékek.[30]

BÉLYEGKÉP

Miután *Herz* a postai reformokat tanulmányozó nyugati útjáról visszatért és miniszterének arról beszámolt, tette meg 1849-ben *Bruck* előterjesztését a császárnak[31] és FERENCZ JÓZSEF az abban foglaltakkal egyetértett.[32]

A kiadni szándékolt bélyegek eredeti rajzáról ma már teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy azt is *Herz* készítette el, ha nem is végleges formában, mert át kellett dolgozni a szándékolt nyomdai eljárásnak megfelelően.

A különbség az eredeti és a végleges rajz között abban található, hogy a tölgy- és babérágak helyzetét felcserélték és a végleges rajzon a „KKPOST—STEMPEL" felírást kisebb betűkkel tüntették fel. Hogy ezt az átdolgozást ki végezte, nem tudjuk; feltehetően a kivitelezést végző bécsi állami nyomda egyik rajzolója.

A kiadás tervezett értékeinek bélyegképe egyforma volt, de a különféle értékek más és más színben készültek.

Az osztrák birodalom első levélbélyegeinek képe címerrajzból, felirásból, értékjelző számból és pénznem megjelölésből áll. (2. ábra.) Ezek a bélyegek, valamint az ezeket követők 1867-ig, hazánk akkori közjogi helyzeténél fogva, Magyarországon is forgalomban voltak.

A bélyegkép két részre: a felső kép- és az alsó számtáblára tagozódik.

A képtábla magába foglalja Ausztria ún. kiscímerét, amelyen a szalagokra támaszkodó császári korona nyugszik. A címert mindkét oldalról pálmalevelek veszik közre; közülük bal oldalt babérág, jobb oldalt pedig tölgyág

emelkedik ki. A képtábla felső keretvonala alatt, a koronától megosztva, a bal oldalon KKPOST-, a jobb oldalon STEMPEL felírás foglal helyet.

Mind a kép-, mind a számtáblát vastagabb külső keretvonal, illetőleg a kép- és számtábla között képosztóvonal és vékonyabb belső keretvonal határolja. Az utóbbi a képtáblán 8, a számtáblán 6 beszögelést tüntet fel.

A számtáblán az értékjelző szám, a KREUZER[33] pénznem-megjelölés és az utána következő pont van.

A KIADÁS ÉRTÉKEI

Az első kiadásból öt értéket terveztek, amelyekből a kereskedelemügyi[34] minisztérium az alábbi feltüntetett mennyiséget rendelte meg az első ellátmányok biztosítására:[35]

500 000 db	1 krajcáros, sárga színben,	I,
1 000 000 db	2 krajcáros, feketé színben,	II,
5 000 000 db.	3 krajcáros, világospiros színben,	III,
8 000 000 db	6 krajcáros, vörösbarna színben	IV,
1 000 000 db	12 krajcáros, kék színben[36]	V.

Az I. a nyomtatványok részére, a II. a helyi levelek részére, a III. a távolsági levelek 1. zónája, a IV. a távolsági levelek 2. zónája, az V. a távolsági levelek 3. zónája részére készült.[37]

1850. május 16-án — tehát 14 nappal a tervezett kibocsátási időpont előtt — tarifaváltozást határoztak el és így, a már legyártott 4 166 ív 12 krajcáros érték feleslegessé lett. Helyette 9 krajcáros érték nyomása vált szükségessé.

A kereskedelemügyi minisztérium ezért elrendelte,[38] hogy a felhasználásra nem kerülő 12 krajcáros értékből 999 840 darabot meg kell semmisíteni[39]. Így ebből az értékből alig néhány darab maradt meg főleg aktamellékletként *„FRANCO"* bélyegzéssel, illetőleg tintaáthúzással ellátva.[40]

A BÉLYEGEK PÉLDÁNYSZÁMA, FORGALMI IDEJE ÉS MARADVÁNYKÉSZLETE

Ausztria első levélbélyegei, amelyek hazánk közjogi helyzete miatt Magyarországon is forgalomban voltak, az alább közölt példányszámokban jelentek meg:[41]

Névérték	Darabszám	Ívek száma	Andráskeresztek száma
1 kr	14 760 000	61 500,0	984 000
2 kr	13 425 000	55 937,5	895 000
3 kr	107 250 000	446 875,0	7 150 000
6 kr	70 950 000	295 625,0	4 730 000
9 kr	70 725 000	294 687,5	4 715 000

Azt, hogy ebből mennyit használtak fel Magyarországon[44], nem tudjuk. Annál kevésbé lehet ezt ma már megállapítani, mert az 1858. december 31-e utáni maradékkészlet sorsáról is csak annyit tudunk, hogy 39 ládát töltött meg és azt 1859. év folyamán hivatalos ellenőrzés alatt elégették. Nem járhatunk azonban messze az igazságtól, ha azt állítjuk, hogy e kiadás használt értékeinek kb. egyharmad részét használták fel magyarországi postahivatalokban.[42]

A bélyegek 1850. június 1-től 1858. december 31-ig[43] voltak hivatalosan bérmentesítésre felhasználhatók, de postai árusításukat 1858. október 31-ével beszüntették. 1858. november 1-e és 1858. december 31-e között vegyes előfordulásuk lehetséges a második kiadás bélyegeivel, mert két hónapon keresztül mindkettőt fel lehetett használni bérmentesítésre.

Feltűnően hosszú olyan bélyegek nyolc és fél évi felhasználási ideje, amelyeket eredetileg ideiglenesnek szántak. Ez a körülmény a sok háborúskodásban legyengült Ausztria államkincstárának takarékoskodási törekvéseire vezethető vissza.

A NYOMÓESZKÖZÖK ÉS A BÉLYEGEK ELŐÁLLÍTÁSA

Ausztria első postabélyegeinek előállítására a bécsi „Császári-Királyi Udvari és Államnyomda" kapott megbízatást.[45]

Mivel a véglegesnek szánt kiadáson a császár fejének dombornyomatos képét kívánták alkalmazni, ezt a kiadást csak ideiglenesnek szánták. Ezért előállítási módnak a könyvnyomtatást választották, s azt ún. „gyorssajtó"-val végezték. Erre a célra alkalmas volt az az egyszerű, könnyen kivitelezhető rajz, amelyet *Herz* a kereskedelemügyi miniszterhez intézett beadványához mellékelt. Ezt a rajzot, mint már említettük, többször átdolgozták és így alakult ki véglegesen elfogadott formája.

A NYOMÓESZKÖZÖK KÉSZÍTÉSE ÉS AZ ÁLTALÁNOS SZÁRMAZÁSI TÁBLÁZAT

E véglegesen elfogadott rajz alapján készítette el a később nagy hírnévre szert tett Hermann TAUTENHAYN vésnök acélból az ún. ősdúcot, amely nem tüntetett fel sem érték-, sem pénznemjelzést, és így az összes értékek részére alkalmas *magasképű*[46] nyomóforma volt.

Az acélból készült ősdúc vörösréz-lemezekbe való sajtolásával készült a *mélyképű*[46] 1. anyaminta.[47] Ebből 10 darabot állított elő a vésnök, ötöt a KREUZER és ötöt a CENTES értékek részére; ez utóbbiakat Lombard-Velence számára.

Az 1. anyamintáról állították elő kiöntéssel[48] a magasképű alapdúcot, amelynek addig üres számtáblájába elhelyezték az értékjelző számot és a pénznem-megjelölést.[49]

Az érték- és pénznem-megjelöléssel ellátott alapdúcot munkadúcnak nevezzük. Jelölésénél a hozzá kapcsolódó *a*, *b*, *c* stb. kisbetűk jelzik azokat a használatban véletlenül bekövetkezett vagy akaratlagosan létrehozott forma-

változásokat, amelyek a rajzbeli eltéréseket eredményezték és amelyek alapján lehetővé válik a típusok és az altípusok megállapítása.

A munkadúcról készült és galvanoplasztikus úton előállított mélyképű levonatot 2. anyamintának[50] nevezzük. Jelölésénél az utána következő *a*, *b*, *c* stb. kisbetűk ugyancsak azokat a létrejött elváltozásokat jelzik, amelyek a típusokat, illetőleg altípusoknak megfelelő rajzbeli eltéréseket eredményezik.

A 2. anyaminta szolgáltatta az alapot a magasképű nyomódúcok előállításához. Az előállítás négy módszer szerint történhetett:

1. Az anyamintát elhelyezték a *sajtó* mozgó lapján, asztalára pedig megfelelő erősségű kartonpapírból készült tálcácska került, amelynek űrét közönséges olvasztott betűfémmel öntötték ki. Az öntvény megdermedése után a gépet elindították, ennek eredményeként az anyaminta belenyomódott a viszonylag puha fémbe. Az így előállított sztereotip[51] dúcot, mivel annak vastagsága nem volt elegendő, ólomalapzatra forrasztották.

A sztereotip nyomódúcokból összeállított nyomólemezek szép nyomatokat eredményeztek, de a nyomólemezek nem voltak tartósak és hamar elhasználódtak.[112]

Használati idejük: 1850. június 1-től 1852 elejéig tartott.[52]

A következő előállítási mód hosszabb élettartamú nyomódúcok készítését célozta.

2. Az első eljárásnál leírt módon sztereotip dúcokat állítottak elő és azokat galvanoplasztikus úton kemény fémbevonattal látták el.

Az így előállított *sztereo-galvanoplasztikus* dúcok[53] felhasználásával készített nyomólemezek tartósabbak voltak, de a nyomás minősége — finomsága nem volt megfelelő.

Használati idejük: 1852 elejétől 1853 végéig.[52]

Használatukkal a nem megfelelő nyomatok miatt felhagytak és visszatértek a sztereotip dúcok előállítására.

3. Teljesen azonos módon jártak el, mint az első eljárásnál. Különbség csak az volt, hogy új öntvény használatával — valószínűleg bizmut hozzáadásával az addig használt ötvözethez — sikerült a dúcok keménységét növelni. Ezzel együtt járt az, hogy később használódtak el és így több nyomatot lehetett róluk készíteni.

Újból használatba kerültek: 1853 elejétől 1854 végéig.[52]

Az ezekről készült nyomatok minőségileg megfelelők voltak, azonban a lemezek élettartama nem érte el a kívánt fokot. A sztereo-galvanoplasztikus úton létrehozott nyomódúcokból alkotott nyomólemezek tartóssága megfelelt a kívánalmaknak, de kívánatos volt még a nyomás minőségének javítása. Az erre irányuló törekvés eredményezett egy újabb előállítási módot.

4. Az anyamintáról galvanoplasztikus úton magasképű levonatot készítettek és hogy nyomásra alkalmassá tegyék, űrét a hátoldal felől ugyancsak betűfémmel öntötték ki; az egészet megfelelő talapzattal látták el.

Az így előállított elektrotip dúcok viszonylag hosszú ideig szolgáltattak a kívánalmaknak megfelelő finomságú nyomatokat.[113] A gyártási technológia mindinkább fejlődött, úgyhogy a galvanoplasztikus úton készült elektrotip nyomódúcokról, illetőleg nyomólemezekről kapott nyomatok minősége, finomsága megfelelt a gyakorlati követelményeknek. Ezért végleg rátértek az elektrotip nyomódúcok előállítására. Használatuk az 1854. év végétől válik általánossá.[52]

A NYOMÓLEMEZEK ÖSSZEÁLLÍTÁSA

A fentebb leírt eljárások szerint elkészített nyomódúcokat az ún. *szorítókeretbe* helyezték, a dúcok közé helyezett fémlécekkel a képtávolságokat többé-kevésbé egységessé tették, majd a szorítókeretet összecsavarozták. Ettől kezdve az a dúcokat lemezként fogta össze. 240 nyomódúc alkotta az azonos típusú négy negyedből álló nyomólemezt. A nyomódúcok összeforrasztása is gyakorlatban lehetett,[54] de ez valószínűleg nem terjedt ki a nyomólemezt alkotó összes nyomódúcokra. Az *andráskeresztek*[55] nyomódúcai azonban[56] össze voltak forrasztva.

Ahol a nyomódúcok nem voltak összeforrasztva, valamint a nyomódúcok és a szorítókeret között, illetőleg a javítást célzó dúccsere esetében, ha a dúcot nem forrasztották –, az új dúc mellett *fémlemezkék* biztosították a nyomódúcok szabályos sorokban való rendeződését. Ha a szorítókeret nem volt szorosra zárva, előfordult, hogy ilyen fémléc a lemez szintjéig csúszott, nyomás előtt érintkezésbe került a festékező hengerrel és ennek következtében nyomáskor a két bélyegkép, vagy a bélyegkép és a bélyeg széle között, a bélyeg színével egyező, vonalszerű *fémléclenyomatot* eredményezett. A vízszintes fémléclenyomat mindig gyakoribb, mint a függőleges.

A használat a nyomólemezeken eltömődést, kopást, kitöredezést, deformálódást stb. okozott és így szükségessé vált a nyomólemezek tisztítása, javítása, végső fokon pedig újrakészítése.

A tisztítás drótkefével és lemosással történt.

A javítást legtöbbször dúccserével végezték. Ez úgy történt, hogy a szorítókeretet meglazítva a további használatra alkalmatlanná vált nyomódúcot kiemelték, illetőleg forrasztás esetében kifűrészelték és újjal pótolták.

Miután ilyen esetekben csak az értékjelzés azonosságára voltak tekintettel, előfordulhatott, hogy a pótlásként behelyezett új nyomódúc nem volt azonos típusú, illetőleg altípusú a javítandó nyomólemezt alkotó többi nyomódúccal. Ebben találjuk magyarázatát az ún. *vegyeslemezek*[57] létrejöttének. Az ezekből származó vegyes párok, csíkok és tömbök adják e kiadásnak nemcsak a legérdekesebbek közé tartozó, hanem igen értékes ritkaságait is. Kutatómunkánál pótolhatatlanok, mert vizsgálatukkal meg lehet állapítani például az azonos nyomólemezek újabb lemezösszeállítását, a lemezfelhasználás időrendi sorrendjét vagy egyéb adatokat.

A 9 KRAJCÁROS BÉLYEG NYOMÓESZKÖZEINEK ELŐÁLLÍTÁSA

A nyomóeszközökről eddig elmondottak vonatkoznak az 1, 2, 3, 6 és a kiadásra nem került 12 krajcáros értékekre, de nem a 9 krajcárosra. Ennek nyomólemezeit, sajátos előállítási módjukra való tekintettel, külön kell tárgyalni.

Az új tarifa elhatározása és a bélyegek megjelenésére kitűzött határnap közötti idő rövid volta miatt[58] olyan eljárást kellett keresni, amely a rendelkezésre álló idő alatt is biztosította a bélyegek előállítását.

A célszerűség azt kívánta volna, hogy a feleslegessé váló 12 krajcáros érték munkadúcából kivéssék az értékjelző számot és helyette a szükségeltet

helyezzék bele. Kiderült azonban, hogy ezt nem lehet ilyen egyszerűen megoldani. Ugyanis a feleslegessé vált értéknél kétjegyű szám lévén a KREUZER szó előtt, ilyen eljárás esetében a pénzegységet jelző betűk túl messze kerültek volna az új, egyjegyű értékjelző számtól. Ezért más megoldáshoz kellett folyamodni.

Két eljárást is alkalmaztak. Ezeket az alábbiakban ismertetjük:

I. A 6 krajcáros érték munkadúcából indultak ki úgy, hogy arról egy második anyamintát is készítettek és erről állították elő a szükséges számú sztereotip dúcot; ezekből azután az értékjelző 6-os számot egyenként eltávolították és ellátták őket az új 9-es értékjelzéssel.[59] Ezen eljárás szerint tehát a 9 krajcáros érték 1. nyomólemezének 240 alapdúca, illetőleg a számcsere után 240 munkadúca volt, amelyek a jelen esetben azonosak voltak a nyomódúcokkal, mert minden közbeeső sokszorosítási művelet nélkül kerültek felhasználásra a 9 krajcáros érték első nyomólemezének megalkotásánál.

A 240 dúcon végrehajtott számcsere eredményezte azt, hogy különböző távolságok jöttek létre a 9-es szám és a KREUZER szó „K" betűje, valamint a 9-es és az alsó, illetve felső belső keretvonal között.[60] A 6-os szám felső görbülete pedig, amely a dúcok eredeti állapotában érintkezett a felső belső keretvonallal, az átalakított dúcok jelentős hányadánál többé-kevésbé visszamaradt, illetőleg túlságos levésése esetében a felső belső keretvonal észrevehetően elvékonyodott, sőt esetleg meg is szakadt.

A dúcok átalakításával kapcsolatban akarunk rámutatni az ún. *„Wandertype"-teória*[60] vitatható voltára. Eszerint ugyanis az A_2 típusú 9 krajcáros számtáblájában a 9-es szám és a KREUZER szó „K" betűje közötti változó távolságok úgy jöttek létre, hogy a helytelenül — kissé dőlten és nem elég szilárdan — behelyezett 9-es számjegy a többszöri nyomás következtében eltávolodott a KREUZER szótól.

Elméletét látszólag támogatja az a tény, hogy 0,4—1,2 mm között szinte minden távolság ismert és ebből a számjegy kihajlása követhetőnek látszik.

Az alábbiak azonban megcáfolják ezt a feltételezést és ésszerű magyarázattal is szolgálnak.

Ha egy meglehetősen széles felülettel rendelkező klisé — és a Wandertype-teória szerint a nyomódúcokba behelyezett, de elmozdulása folytán önálló szerepet betöltő 9-es ennek tekintendő[61] — az őt magában foglaló nyomóeszköz síkjához viszonyítva, abban ferdén van elhelyezve és úgy kerül nyomás alá, nyomófelületének a dőlés irányával ellentétes széle érinti először a nyomat készítése céljából alatta elhelyezett papírívet.

Ekkor, a nyomás erősségétől valamint az aláegyengetéstől függően, két eset lehetséges:

1. vagy nem érinti teljes felületével nyomás közben a papírívet, ami a jelen esetet véve figyelembe azt eredményezte volna, hogy a 9-es számnak csak jobb oldala jelentkezett volna lenyomat képében;

2. vagy ha az érintkezés a klisé teljes felületével történik, akkor a lenyomaton megjelenő szám képe jobb oldalának sötétebbnek kellett volna lennie és jól észrevehető lenne a dőlés irányával ellentétes klisé szélének erőteljes benyomódása mind a kép-, mind a hátoldal felől.

A fentiekben leírt ismérvek egyike sem észlelhető — még a legnagyobb

távolságot feltüntető 1,2 mm-es példányokon sem. De ez nem is várható, mert a munkadúcok gyártási technológiája ellentmond ennek az elméletnek. Ugyanis a kivésett szám helyébe az új számot *öntéssel* helyezték be, s ez kizárja az elmozdulást.

Megcáfolja KATSCHER elméletét az ívrekonstrukció is. Ennek eredményeként tudjuk, hogy minden egyes bélyegnek – akár közel- vagy távol-, alsó-,

3. ábra. Azonossági jelek a 6 és 9 krajcáros értékeknél

illetőleg felsőállású a 9-ese – megvan az állandó, mindig azonos helye. A Wandertype-elmélet szerint azonban a korábban nyomott ívek bélyegein kisebb távolságokat kellene a 9-es és a „K", illetőleg a belső keretvonalak között találni, mint a gyártási idő végéről származó íveken és így nem lenne az ez által létrejött altípusoknak mindig azonos ívhelye.

Amint tehát a fentiekből láthatjuk, nem a lazán behelyezett szám nyomásközben előforduló vándorlásában kell az okot keresni a 9-es sokféle helyzetére,

hanem abban, hogy 240 dúcon egyenként, kézzel végezték el az átalakítás műveletét. Az ezzel együttjáró pontatlanság eredményezte a 9-es sokféle: közeli vagy távoli, alsó illetőleg felső állását.

Visszatérve az I. gyártási eljárás tárgyalásához, azt mondottuk, hogy a 9 krajcáros első nyomólemezének kiindulási pontja a 6 krajcáros érték munkadúca volt. Ennek általában öt bizonyító jele található fel az e nyomólemez(ek)ről származó példányokon. Ezek:

1. Mindkét értéknél a tölgyág jobb makkja alatti levélkén azonos festékfolt található.

2. A KREUZER szó „K" betűjének vízszintes talpvonalai sohasem érnek össze — a „K" betű két talpon áll — ellentétben a 3 krajcáros érték nyomódúcának alapulvételével készült többi nyomólemezről származó 9 krajcárossal, ahol a „K" betű vízszintes talpvonalai, a legfinomabb nyomásoktól és a legritkább esetektől eltekintve, mindig összeérnek, azaz a „K" betű egy közös talpon állónak látszik.

3. A STEMPEL szó helyesen van nyomva. (A_1) Ez alól ritka kivételt jelent a STEMPEL szó STEMPFL formája, (A_2)[62], amely még a 6 krajcáros munkadúcán létrejött betűtörés következtében keletkezhetett.

4. Színes vonalka mindkét érték KREUZER szava második „R" betűjének törzse alatt.[63]

5. A 6-os felső görbületének egy része a kivésés után visszamaradt és a 9-es fölött, a felső belső keretvonalhoz tapadva, felismerhető[63] (3. ábra).

Változott a helyzet, mikor az 1. nyomólemez első összeállítása elhasználódott és dúccserével javították. E művelet közben a kézügyben levő 6 krajcáros dúcokat válogatás nélkül felhasználták (nem ismerték akkor még a típusokat!), és így a 6 krajcárosnak az első munkadúc alapulvételével készült 5—6 darabra becsülhető A_a típusú nyomódúca felhasználásra kerülhetett. Ezáltal létrejött az első nyomólemez egy új összeállítása. Ez az elmondottak szerint ún. vegyes lemez volt, mivel kevésszámú A_1 és nagyszámú A_2 típusú dúcot tartalmazott és ezek összefüggésekben is ismertek. (Ilyen vegyes lemezeket, a 6 krajcárost kivéve, minden értéknél ismerünk.)

Tovább változott a helyzet, amikor az első nyomólemezek véglegesen használhatatlanná váltak. Ekkor várható lett volna, hogy a 9 krajcáros részére is elkészítik az addig hiányzó saját nyomóeszközöket. Azonban ez nem így történt, hanem amint az alábbiakból látható, újból kisegítő eljáráshoz folyamodtak.

II. Kiindulásul a 3 krajcáros egy nyomódúcát[64] vették, amelyből az értékjelző számot eltávolítva, adódott a tervezett alapdúc a 9 krajcáros további nyomólemezeinek munkadúcaihoz. Az új értékjelző számmal ellátott munkadúcról készített galvanoplasztikus másolat szolgáltatta a 2. anyamintát, amelyről azután el lehetett készíteni az új nyomólemezekhez szükséges nyomódúcokat.

Hogy ez valóban így történt, vagyis hogy a 9 krajcáros 2. nyomólemeze, és ettől kezdve az összes többi is, a 3 krajcáros egy Aa altípusú nyomódúcának alapulvételével készült, arra szintén bizonyítékok állnak rendelkezésünkre.

1. MÜLLER a két érték közös ismeretőjeleként leírja, hogy a képtábla felső belső keretvonalán, a képmező felé behúzódva, egy megvastagodás formájában előtűnő festékfoltocska van a korona keresztjétől jobbra, 1,5 mm távolságra.

Sajnos ez az ismeretőjel sokszor nem jól látható, vagy egyáltalán elő sem tűnik és így nem minden esetben lehet pozitíven értékelni.

2. FRANK a két érték közös ismertetőjeleként a számtábla felső belső keretvonala jobb oldali beszögellésének jobbra való elhajlását említi. Ez az ismeretőjel sem annyira karakterisztikus, hogy mindenki által egyértelműen értékelhető lenne.

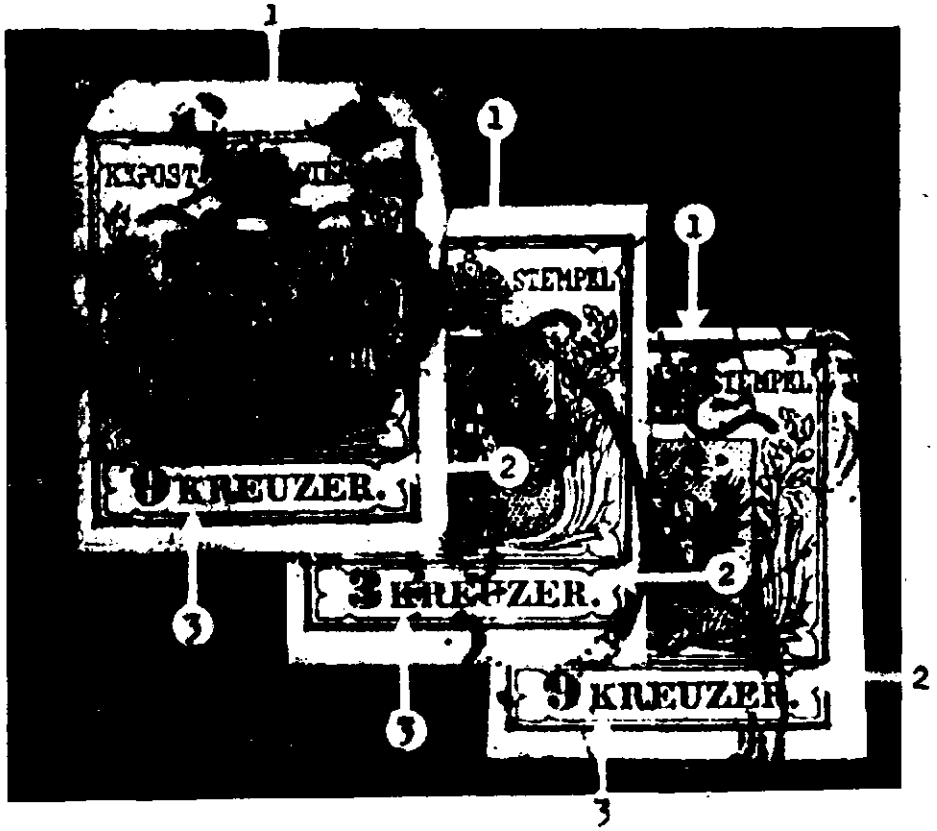

4. ábra. Azonossági jelek a 3 és 9 krajcáros értékeknél

3. E megállapításokon kívül van azonban két olyan ismertetőjel, amely mindig feltalálható és csak akkor nem értékelhető, ha a bélyegzés takarja.

a) A mindkét érték számtáblájában helyet foglaló KREUZER szó térbeli elhelyezkedésének azonossága. Ha ugyanis a KREUZER szónak a két belső keretvonalhoz viszonyított elhelyezkedését vizsgáljuk, azt találjuk, hogy balról jobbra haladva enyhén emelkedik. Ha továbbá a KREUZER szót alkotó betűk egymáshoz viszonyított helyzetét is megvizsgáljuk, azt fogjuk észlelni, hogy a „KREU" betűk képzeletbeli közös alapvonala emelkedik ugyan, de

ezt az emelkedést az „U" betűnél egy törés megszakítja, úgyhogy a további „ZER" betűk már vízszintesen haladnak.[65]

b) A KREUZER szó „K" betűjének jellemzői is azonosak mindkét értéknél, mégpedig a „K" betű törzse és jobb alsó szára közös talpon állónak látszik, mert csak a legritkább esetben, a legfinomabb nyomatoknál észlelhető parányi rés a két vízszintes talpvonal között. Ez az eset azonban oly ritka, hogy gyakorlatilag elhanyagolható (4. ábra).

A 6 és a 3 krajcáros nyomóeszközeivel, illetőleg azok alapulvételével készített 9 krajcárosok nyomatain a „K" betűk között tehát az a különbség, hogy a 6 krajcárosból készültnél a „K" mindig két lábon áll és *alul nyitott*; a 3 krajcárosból készült pedig mindig közös talpon áll és *alul zárt*.

AZ 1850-ES KIADÁSÚ LEVÉLBÉLYEGEK TÍPUSAI

Ha az ehhez a kiadáshoz tartozó bélyegpéldányokat vizsgáljuk, olyan rajzbeli eltéréseket fogunk rajtuk találni, amelyeknek nagy része ismétlődő. Ezek alapján csoportokba is lesznek oszthatók. E csoportbeosztás alapja tehát a bélyegrajz eltéréseinek változó különbözősége lesz.

Az osztrák birodalom első levélbélyegeinek rendszerbe foglalását már többen elvégezték. Rendszerezésük alapjául MÜLLER[66] a típusokat és altípusokat, FRANK[67] és LADURNER[68] a nyomólemezeket vették.[69]

A típusok és altípusok alapján folytatott rendszerezés az észlelhető rajzbeli eltérések alapján történik. A nyomólemezek szerinti rendszerezés ezeken belül a nyomólemezek sorrendjét, azok egymás utáni következését is vizsgálja.

I. Típusok és altípusok alapján folytatott rendszerezés

esetében az egyes példányok közötti rajzbeli eltéréseket vizsgáljuk, amelyeknek alapján a típusokba sorolást elvégezhetjük.

Az első csoport rajzbeli eltéréseit jellemzi, hogy

5. ábra. Az „A" típus általános jellemzői

1. a címerpajzs alapjának pontozása egyenetlen, a pontok háromszög alakúak vagy lekerekítettek, egyes helyeken pedig — mint a címerpajzs keretvonalának baloldali görbülete mellett, illetőleg a képoldal felől nézve a sas országalmát tartó jobb lába alatt — vonallá összefolynak;

2. a címerpajzs keretvonala tömör és középvonalában csak az első finom nyomásoknál találunk többékevésbé kifejezett fehér csíkot;

3. az értékjelző szám — ritka kivételektől eltekintve — érintkezik a számtábla felső belső keretvonalával, illetőleg a 9 krajcáros értéknél a KREUZER szóhoz viszonyítva *„lebeg"* a levegőben. A 9-es számjegynek nincs meghatározott helye: állhat alacsonyabban vagy magasabban a KREUZER szó alapvonalánál, de lehet azzal szinte egyvonalban is.

Rendszerünkben az ehhez a csoporthoz tartozó, tehát a fentebb vázolt

rajzbeli eltéréseket feltüntető példányokat nevezzük „A" típusúaknak (5. ábra).

A második csoport tagjait jellemzi, hogy

1. a címerpajzs pontozása nem összefolyó, a pontok szabályos sorokba rendezettek és legtöbbször rombusz, illetőleg romboid alakúak;

2. a címerpajzs keretvonala a közepén végighúzódó fehér sáv által mintegy ketté van osztva, ez legszembetűnőbb alul és a címerpajzs keretvonalának görbületeinél;

3. az értékjelző szám feje le van választva a felső belső keretvonalról és csak ritka esetben érintkezik vele festék-összefutás következtében.

6. ábra. A „B" típus általános jellemzői

Az ebbe a második csoportba tartozó példányokat nevezzük „B" típusúaknak (6. ábra).

A bélyegívek előállításához használt nyomólemezek csak egy bizonyos számú nyomás elvégzésére voltak alkalmasak, mert használat közben kopás miatt veszítettek élességükből, illetőleg egyéb okok, mint pl. kitöredezés, deformálódás stb. miatt váltak további használatra alkalmatlanná. Tehát az elhasználódottak helyett — a bélyeg forgalmi idejétől függően, ami a jelen esetben több mint 8 év volt — az igényként jelentkező példányszámnak megfelelően újabb és újabb nyomólemezt kellett készíteni. A nyomólemez előállításához azonban előzőleg nyomódúcokat kellett készíteni. A nyomódúcok előállítása az ún. 2. anyamintáról történt,[70] amely a munkadúcnak galvanoplasztikus levonata volt. Ha sok nyomódúcra volt szükség, a 2. anyamintából is többet kellett előállítani, mert igénybevételük közben azok is elhasználódtak. Ha e célból egy munkadúcról több galvánlevonat készült, akkor az is romlott: veszített élességéből, és a nem kellő élességű munkadúc alapulvételével készült nyomódúcok nem szolgáltattak használható lenyomatot. Hogy tehát kellő élességűt adjanak, *a munkadúcot után kellett vésni.*[71]

Ez az eljárás eredményezte, hogy a címerpajzs alapját képező pontokat szétválasztották és azok a vízszintes, valamint az ezeket ferdén metsző vésésekneк megfelelően rombusz, illetőleg romboid alakúak lettek. A címerpajzs keretvonalában a fehér vonal hasonló okból tűnik elő, ugyancsak utánvésés eredményezte az értékjelző számok leválasztását is a felső belső keretvonalról, valamint ez hozta létre az értékjelző szám és a belső keretvonalak bizonyos nem kívánatos elváltozásait is.

A fentebb elmondottak szerint tehát

„A" típuson a bélyegképnek az eredeti állapotban levő, „B" típuson az utánvésés következtében megváltozott rajzát értjük.

Az erre a rendszerre való áttérés okait az alábbiakban fejtjük ki.

Nem látszik következetesnek az eddig használt I. és III. típusról beszélni ott, ahol nincs II. típus is, már pedig ez a helyzet az 1, 2, 3 valamint 6 krajcáros értéknél.

Nem beszélhetünk azonban erről a 9 krajcáros értéknél sem — noha ott II. típust is megkülönböztettek —, mert ennél az értéknél éppen a megkülönböztetés alapja volt helytelen. Ugyanis az ún. II. típusú rajzot feltüntető pél-

dányok nem utánvésettek, hanem az eredeti rajzot feltüntető alapdúcok felhasználásával jöttek létre.

Az ún. I. típusú 9 krajcáros előállításához a 6 krajcáros, az ún. II. és III. típusú 9 krajcárosok előállításához a 3 krajcáros egy-egy nyomódúcát használták fel új értékjelező számok behelyezése után, és ezek mind a két esetben az eredeti rajzot tüntették fel.

Döntő érv az is, hogy a rendszerezés alapját alkotó rajzbeli eltérések a bélyegek előállításához szükséges nyomóeszközökön — azok előállítási sorrendjében — mikor keletkeztek.

Sorrendben előbb következett a munkadúc, és ennek eredeti vagy utánvésett állapota szolgáltatta a típusmeghatározáshoz szükséges rajzbeli eltérésekre. Csak utána következett a nyomódúc, s az ebben helyet foglaló 9-es számnak a KREUZER szóhoz viszonyított helyzete adja alapját az eddigi rendszerezésnek. Ésszerűen következik tehát, hogy csak az a (tipizáló) rendszer lehet helyes, amelynek alapját a munkadúcon megjelenő rajzbeli eltérések alkotják; a 9-es számnak a munkafolyamat későbbi során megjelenő helyzetváltozásai csak altípusok meghatározására lehetnek alkalmasak.

A fentiek alapulvételével az eddigi I. és II. típust a továbbiakban A típusként, a III. típust B típusként fogjuk tárgyalni. Tekintettel leszünk azonban a 9 krajcárosnál arra, hogy a példányok eredete különböző; ezért ennek az értéknek A típusát kettébontjuk és ennek megfelelően jelöljük is.

„A_1" és „A_2" típusnak fogjuk nevezni és jelölni azokat a rajzbeli eltéréseket, amelyek a 6 krajcáros, „A" típusnak azokat, amelyek a 3 krajcáros nyomóeszközeire vezethetők vissza. „A_1"-nek a STEMPFL és „A_2"-nek a STEMPEL szavakkal együttjáró eltérések felelnek meg.[72]

A típusokon belül megállapíthatunk szintén rajzbeli eltérésben jelentkező altípusokat is. Ezek eredete ugyancsak a munkadúcot ért behatásokban lelhető fel, eltekintve attól a kisszámú kivételtől, amelynél az eltérés a 2. anyamintára vezethető vissza. (Lásd az összehasonlító táblázatot.)

II. Nyomólemezek alapján folytatott rendszerezés

Korszerűbbnek tűnik a nyomólemezek alapján történő rendszerezés, bár ez jelentős hibaforrást is rejt magában. A legfőbb hibaforrás annak a kérdésnek az eldöntésében rejlik, hogy mit lehet új nyomólemeznek tekinteni, illetőleg hogy meddig terjed egy lemez újabb összeállítása. Ezt a hibaforrást azonban ki lehet küszöbölni annak az elvnek következetes alkalmazásával, amely pontosan körvonalazza az új lemez megállapíthatóságának követelményeit.

Új nyomólemezről csak akkor beszélhetünk, ha

1. az új, sorszámmal ellátni kívánt nyomólemez dúcainak készítése kapcsán olyan rajzbeli eltérést eredményező elváltozás jött létre a munkadúcon, illetőleg a 2. anyamintán, amely újabb típusként vagy legalább altípusként értékelhető;

2. a nyomódúcok előállítása az előző nyomólemez dúcaitól eltérő módszerrel történt, még abban az esetben is, ha azzal együtt semmiféle rajzbeli eltérés sem járt;

KÉSZÍTÉSI MÓD

A nyomólemez készítésének sémája

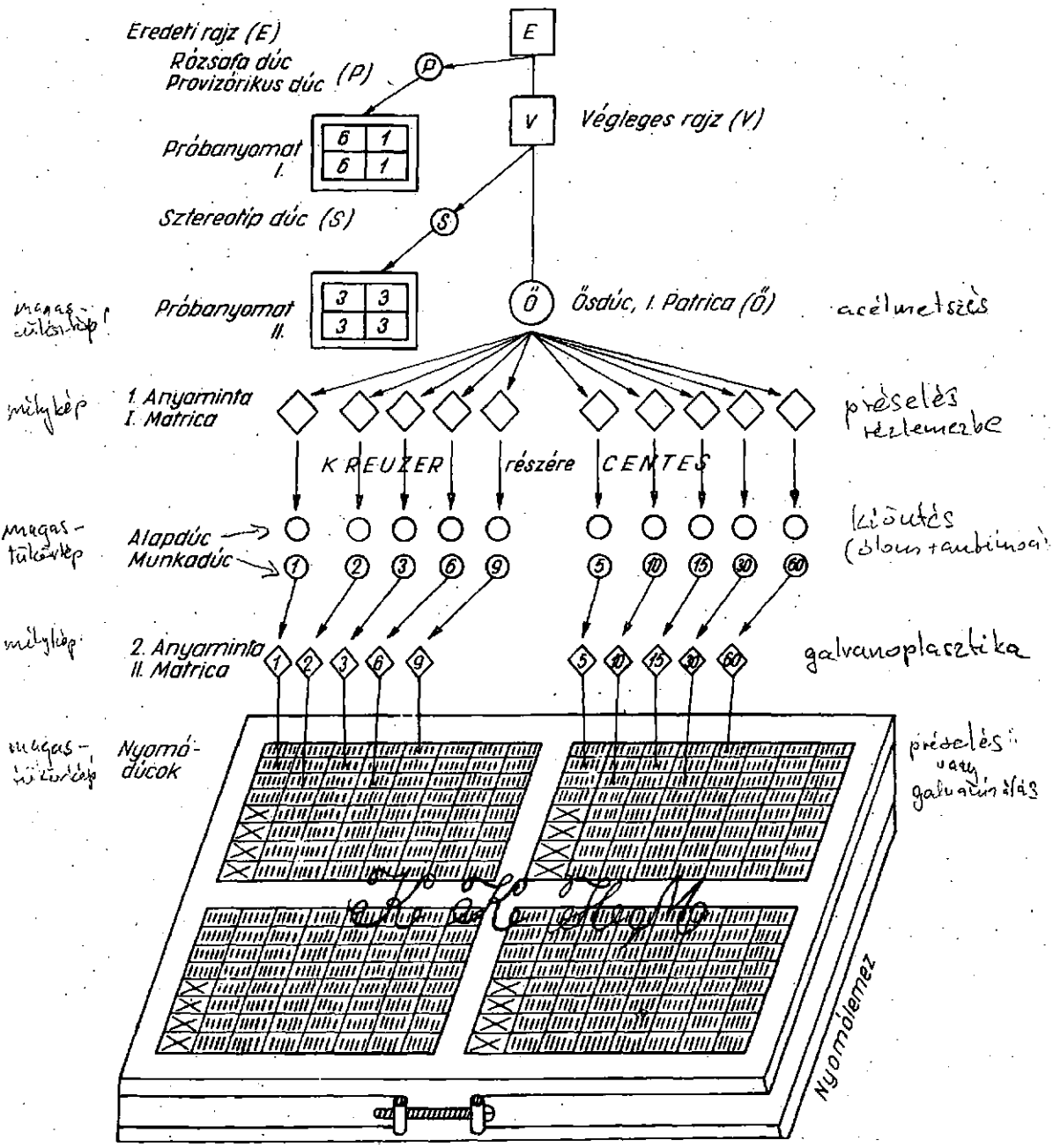

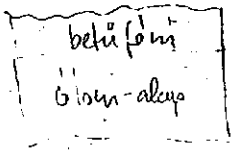

sztereotíp
(préselt) dúc

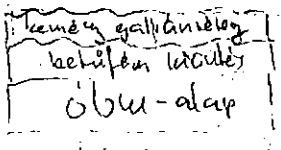

elektrotíp
dúc

3. az újabb nyomólemez összeállításakor az ún. bélyegközökben illetőleg ívnegyedtávolságokban változás jött létre: az eddigi keskeny bélyegköz szélesre és ennek következtében az ívnegyedek távolsága keskenyebbre változott.

III. Típusok és nyomóeszközök alapulvételével történő rendszerezés

Az előző két rendszer hibáinak kiküszöbölésére hivatott a jelen — összetett rendszer. Ez mélyebb gyökerekből táplálkozik, mint a már eredményként

7. ábra. Lemezhiba (Aa altípus)

8. ábra. Lemezhiba

jelentkező típus és nyomólemez; bár az ezek nyújtotta lehetőségeket sem hanyagolja el.

Ennél a rendszernél fontos annak megállapítása, hogy a karakterisztikont („jellemzék"), amelynek alapján a besorolást végezzük, hol találjuk meg először; a nyomóeszközök milyen mélységéig hatol le. Ha már a munkadúcon jelentkezik, típust, de legalább altípust fog eredményezni és jellemzője az, hogy a későbbi nyomóeszközökön továbbél, mert munkadúca minden értéknek csak egy volt.

9. ábra. Lemezhiba

Altípus erejű változás létrejöhet a 2. anyamintán is, azonban erre az lesz jellemző, hogy a jel csak egy bizonyos, csak arról az anyamintáról származó dúcokból készített nyomólemez bélyegein fog jelentkezni és a következő nyomólemeznél már eltűnik, mert amikor a 2. anyaminta elhasználódott, újból a munkadúcra tértek vissza (az új 2. anyamintát arról készítették), azon pedig nem volt jelen a jel, amely az anyamintán az altípust eredményezte.

Még jellemzőbb a lemezhiba esete, amelynek a léte egy bizonyos nyomódúchoz van kötve. Ha egy újabb lemezösszeállítást készítenek, a lemezhiba már el is tűnt és többet nem fordulhat elő (7. ábra, 8. ábra, 9. ábra).

Összehasonlító táblázat
az I. - II. - III. és az A - B tipizáló rendszerhez

Típus és altípus megjelölése										Megjegyzések (a 9 krajcárosra vonatkoztatva)
az I.-II.-III. típusban való osztályozás szerint					az A-B típusban való osztályozás szerint					
1 kr	2 kr	3 kr	6 kr	9 kr	1 kr	2 kr	3 kr	6 kr	9 kr	
Ia	Ia	Ia	Ia	–	Aa	Aa	Aa	Aa	–	
Ib	Ib	Ib	Ib	–	Ab	Ab	Ab	Ab	–	
–	–	–	Ic	–	–	–	–	Ac	–	
–	–	–	–	IAa	–	–	–	–	A_1a	6 kr-os Aa nyd
–	–	–	–	IAb	–	–	–	–	A_1b	6 kr-os Aa nyd
–	–	–	–	IAg	–	–	–	–	A_1g	6 kr-os Aa nyd
–	–	–	–	IBa	–	–	–	–	A_2a	6 kr-os Ab nyd
–	–	–	–	IBb	–	–	–	–	A_2b	6 kr-os Ab nyd
–	–	–	–	IBc	–	–	–	–	A_2c	6 kr-os Ab nyd
–	–	–	–	IBd	–	–	–	–	A_2d	6 kr-os Ab nyd
–	–	–	–	IBe	–	–	–	–	A_2e	6 kr-os Ab nyd
–	–	–	–	IBf	–	–	–	–	A_2f	6 kr-os Ab nyd
–	–	–	–	IBg	–	–	–	–	A_2g	6 kr-os Ab nyd
–	–	–	–	IBh	–	–	–	–	A_2h	6 kr-os Ab nyd
–	–	–	–	IIa	–	–	–	–	Aa	3 kr-os Aa nyd
–	–	–	–	IIb	–	–	–	–	Ab	3 kr-os Aa nyd
–	–	–	–	IIc	–	–	–	–	Ac	3 kr-os Aa nyd
III	III	III	III	III	B	B	B	B	B	3 kr-os Aa nyd
–	–	IIIa	–	IIIa	–	–	Ba	–	Ba	3 kr-os Aa nyd
–	–	IIIb	–	IIIb	–	–	Bb	–	Bb	3 kr-os Aa nyd
–	–	IIIc	–	IIIc	–	–	Bc	–	Bc	3 kr-os Aa nyd
–	–	–	–	IIId	–	–	–	–	Bd	3 kr-os Aa nyd

A NYOMÓLEMEZEKRŐL ÁLTALÁBAN

Az 1 krajcáros készítésénél öt nyomólemezt használtak fel. Közülük három – az 1., 2. és 3. nyomólemez csak merített papíron, kettő pedig – a IV. és V. nyomólemez – csak géppapíron került felhasználásra.

A 2 krajcáros értéknél négy nyomólemez volt használatban. Közülük hármat – az 1., 2. és 3. nyomólemezt – csak merített papíron, egyet – a IV. nyomólemezt – csak géppapíron használtak fel.

A 3 krajcáros értéknél hét nyomólemez volt használatban. Közülük három – az 1., 2. és 3. nyomólemez – csak merített papíron, egy – a 4. nyomólemez – mind merített, mind géppapíron, az utolsó három pedig – az V., VI. és VII. nyomólemez – csak géppapíron került felhasználásra.

A 6 krajcáros érték készítésénél ugyancsak hét nyomólemez szerepelt. Közülük ötöt – az 1.–5. nyomólemezt – csak merített papíron használtak nyomáshoz, míg a VI. és VII. nyomólemezzel csak géppapíron nyomtak.

A 9 krajcáros értéknél, eddigi kutatásaink megállapítása szerint, legalább tizenkét nyomólemez volt használatban. Ezek közül hét – az 1.–7. nyomólemez – csak merített papíron, egy – a 8. nyomólemez – mind merített, mind pedig géppapíron, legalább négy pedig – a IX.–XII. nyomólemez – csak géppapíron került felhasználásra.

Az értékenként felsorolt lemezek száma azt jelenti, hogy hány egymástól rajzbeli (típus, altípus), előállításbeli (sztereotip, elektrotip nyomódúcok) vagy összeállításbeli (keskeny és széles bélyegközök) különbséget feltüntető nyomólemezt használtak fel az illető érték gyártásánál.

Egy bizonyos nyomólemez több összeállításban is szerepelhet. Újabb összeállításáról akkor beszélünk, ha használati ideje alatt több példányban is használatba került, de ezek között sem típus, illetőleg altípus, sem előállításbeli vagy összeállításbeli különbség nincs, vagyis az újabb lemezösszeállítást alkotó nyomódúcok éppúgy, mint az eredeti nyomólemez dúcai, azonos munkadúc és 2. anyaminta alapulvételével és azonos gyártási eljárás alapján készültek.

Megállapításukat csak a nyomás periodikus változása és az esetleg kapcsolódó színváltozás teszi lehetővé. Újabb lemezösszeállításra utal jellemző lemezsérülések eltűnése és helyette esetleg fémléclenyomat megjelenése.

A nyomólemezek jelzése 1-gyel kezdődő arab számmal történik. Tekintettel azonban arra, hogy egy és ugyanazon nyomólemez felhasználásra kerülhetett mind kézzel merített, mind pedig géppel gyártott papíron is, az utóbbi esetben a nyomólemez sorszámát római számra változtatjuk át.[73]

A nyomólemezek jelzésénél az elölálló szám az egymásután következés sorrendjét, a szám után álló „*a*, *b*, *c*" stb. kisbetű az új lemezösszeállítást (ha erre lehetőség adódik) jelzi. A kötőjellel kapcsolódó „-S", „-Sb", vagy „-E" nagybetűs jelzés arra utal, hogy a nyomólemezt alkotó nyomódúcok eredeti ötvözetű sztereotip, új ötvözési eljárással megnövelt élettartamú sztereotip vagy elektrotip dúcok, amelyeket galván úton készítettek.

A tárgyalt nyomólemezek száma és így számozása nem egyezik mindenben a régi rendszerű felosztással, mert az újabb kutatási eredmények a nyomólemezek számára vonatkozó további megállapításokat tettek lehetővé.

AUSZTRIA 1850-ES POSTABÉLYEGEINEK NYOMÓLEMEZEI

1 KRAJCÁROS

1. NYOMÓLEMEZ (1850. június 1.)

Az 1 KREUZER-es érték 1. nyomólemeze Aa altípusú nyomódúcokból volt összeállítva, amelyek sztereotip úton készültek.[74]

Az Aa altípus ismertetőjelei:

1. az A típus általános ismertetőjelei;

2. a számtábla alsó belső keretvonalának a pont alatti beszögelése ép, nincs letörve (10. ábra).

A *nyomás* gyenge közepes, de ha figyelembe vesszük, hogy erről a nyomólemezről[75] mily nagyszámú nyomat készült[76], az eredmény így is figyelemre méltó. Ismert *lemezhiba* a KREUZER utáni pont hiánya.[77] *Gép-* és *ívszínátnyomatok* is ismertek.

Színek: Barnássárga – barnásnarancs – narancssárga[78] — okkersárga – sárga – aranysárga.[79]

Papír: vékony, merített. Elég gyakori a kockás papír.

Bélyegköz: keskeny.

Andráskeresztek: I.

10. ábra. 1 krajcáros 1. nyomólemeze: Aa altípus

2. NYOMÓLEMEZ (1851 novemberétől 1853-ig)

A második nyomólemez FRANK véleménye szerint tisztán Ab altípusú sztereotip nyomódúcokból volt összeállítva. Miután azonban az 1852. év második feléből olyan vegyespárokat lehet találni, ahol az Ab altípusú bélyegek az Aa altípusúakkal együtt fordulnak elő, megokoltnak látszik a használati időn belül két időszakot megkülönböztetni, és az első időszakban használatban volt nyomólemezt 2a, a második időszakban használtat 2b nyomólemez néven tárgyalni.

2a NYOMÓLEMEZ (1851 november)

Az első időszak nyomólemeze, amely minden valószínűség szerint csak Ab altípusú sztereotip nyomódúcokból állt.

Az Ab altípus jellemzői az 1 krajcáros értéknél:

1. az A típus általános ismertetőjelei;

2. a számtábla alsó belső keretvonalának a pont alatti beszögelése le van törve (11. és 13. ábra).

A *nyomás* feltűnően rossz; ehhez hozzájárul még a szerencsétlenül megválasztott okkersárga szín is. A kiadás kb. kétharmad részét kitevő mennyiséget újra kellett nyomni, és ezt anyagkímélésből a rosszul nyomott ívek hátoldalán készítették el. Gondoltak azonban arra, hogy a bélyegeket ne lehessen kétszer is felhasználni, ezért az íveket eltolva vették nyomás alá. Sőt legtöbbször arra is figyelemmel voltak, hogy e *kettősnyomat* hátoldali nyomata fordított – fejtetőn álló – helyzetet foglaljon el. Ezek következtében gyakran négy bélyegkép részeit is találhatjuk a hátoldalon, vagy bélyegkép és andráskereszt részét, illetve ritkán csak andráskeresztet. De találhatunk olyan kettősnyomatot is, amelyen a hátoldali nyomat azonos állású a bélyegképpel. Bár a hátoldali nyomat mindig halványabb, mégis előfordult, hogy a másodszor nyomott oldalon enyveztek egyes íveket.

Színek: okkersárga (korai nyomatok) — narancssárga.
Papír: a szokásosnál valamivel vékonyabb merített papír, de nem ritka a selyempapír sem.
Bélyegköz: keskeny.
Andráskeresztek: I.

2b NYOMÓLEMEZ (1852)

A második időszak nyomólemeze feltehetően a második nyomólemeznek olyan újabb lemezösszeállítása, amelyet a gyorsan romló sztereotip nyomódúcok okoltak meg és amelyben zömmel előforduló Ab altípusú dúcok mellett Aa altípusú nyomódúcokat is felhasználtak[80] (11. ábra.)

11. ábra. 1 krajcáros 2. nyomólemeze: Vegyes altípusú pár (Aa – Ab)

A nyomás itt már valamivel jobb és eltűntek a 2b nyomólemezre jellemző kettősnyomatok is.
Színek: Narancs — sötét kadmiumsárga (késői nyomatok).
Papír: inkább vékony, merített papír.
Bélyegköz: keskeny.
Andráskeresztek: I.

3. NYOMÓLEMEZ (1853)

A harmadik volt az utolsó nyomólemez, amely még kézzel merített papíron került kiadásra. B típusú sztereotip nyomódúcokból állt. Ennek a nyomólemeznek a felismerése semmi nehézséget nem okoz, tekintettel a kézzel merített papír és a B típus együttes jelenlétére.

A B típus jellemzői az 1 krajcáros értéknél:

1. a B típus általános jellemzői;
2. a munkadúc jellegzetes sérülése;[81]

3. a képtábla alsó belső keretvonala jobboldali beszögelésének hegye fölé nyúlik a tőle balra helyet foglaló egy vonalból álló levélke;

4. az 1-es szám alacsonyabb, felső vége pedig sima egyenes, mert levéssel elválasztották a felső belső keretvonaltól (12. ábra).

A *nyomás* kezdetben feltűnően finom, de a későbbiek folyamán egyre romlik. Az utolsó időszak nyomatai már alig közepes jóságúak, a használati idő legvégén pedig már igen rossz nyomatokat is lehet találni. *Gép-* és *ívszínátnyomat*, valamint *fémléclenyomat* előfordul.

Színek: Halványnarancs (igen jó, feltűnően finom nyomás) — világosnarancs (közepes minőségű nyomás) — aranysárga (gyenge, rossz nyomatok; 1854).

Papír: merített, érdes, aránylag vastag.

Bélyegköz: széles.

Andráskeresztek: III.

12. ábra. 1 krajcáros 3. nyomólemeze: B típus

13. ábra. 1 krajcáros IV. nyomólemeze: Ab altípus

IV. NYOMÓLEMEZ (1855. július 2.)

Ennek a sztereotip nyomódúcokból összeállított nyomólemeznek jellegzetessége, hogy azon kevesek közé tartozik, amelyeket géppapíron is használatba vettek. Feltehetően kizárólag Ab altípusú nyomódúcokból áll, és így csak annyiban különbözik a 2a nyomólemeztől, amennyiben a IV. nyomólemez bélyegközei szélesek (13. ábra).

A *nyomás* feltűnően finom. Ez a nyomólemezt alkotó dúcok sztereotip eredetére mutat. A végig jó nyomás és a kevés színváltozat pedig arra utal, hogy ez a nyomólemez nem volt sokáig használatban. *Gépszínátnyomat* ismert.

Színek: Halvány okkersárga — aranysárga.

Papír: jó minőségű és közepes vastagságú géppapír.

Bélyegköz: széles.

Andráskeresztek elrendezése: ?

1. KREUZER

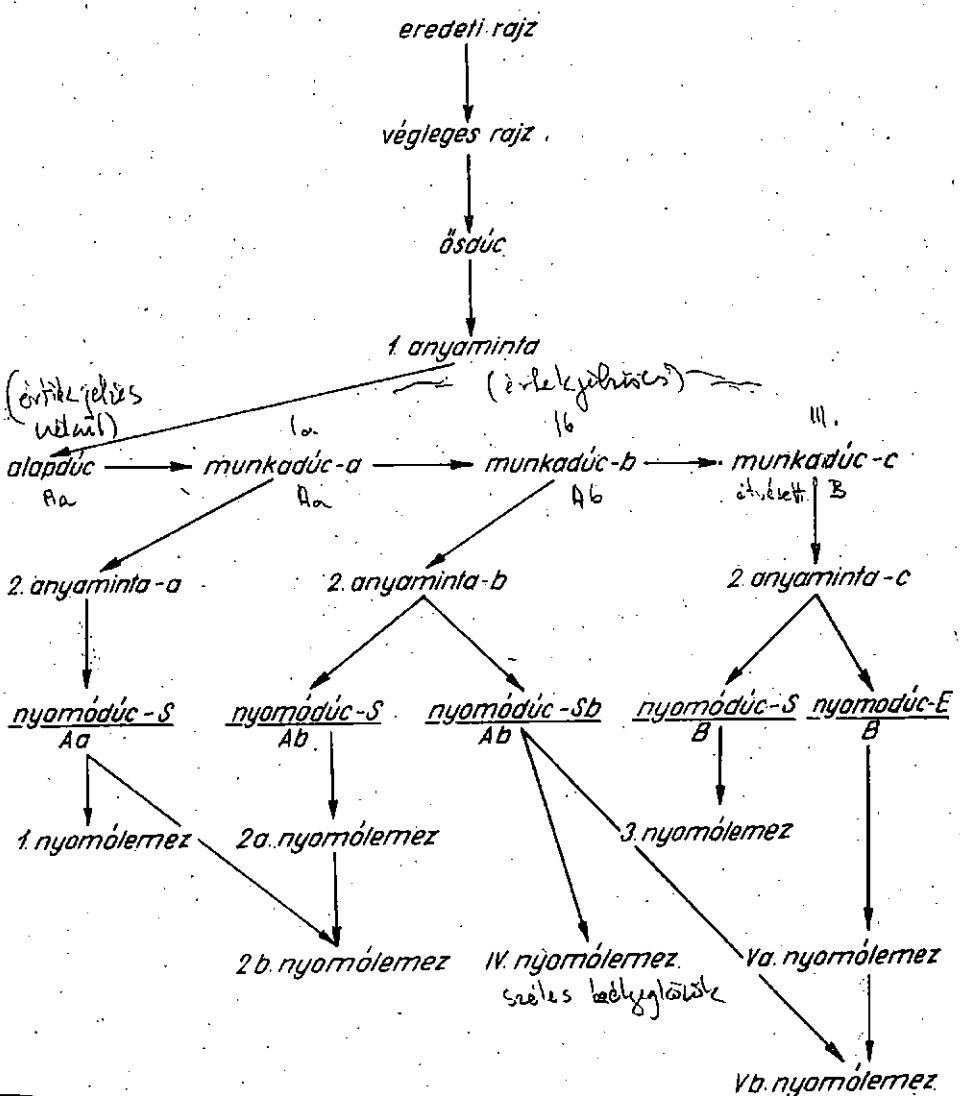

E leszármazási táblázatnál az ábra tömöttsége miatt rövidítéseket (1) használunk: ma = munkadúc, 2. am = 2. anyaminta, nyd = nyomódúc, nyl = nyomólemez.

V. NYOMÓLEMEZ (1856)

Az ötödik nyomólemez mintegy két évig volt használatban és így sok bélyeget nyomtak vele. Az erről a nyomólemezről készült bélyegek a leggyakoribbak az összes 1 krajcárosok közül. Ez is alátámasztja azt a feltevésünket, hogy használati ideje alatt több lemezösszeállítása került felhasználásra. De valószínűsítik feltevésünket az erről a nyomólemezről készült bélyegek több színcsoportba való tartozása és a dúccserével végzett lemezjavítások eredményeként létrejött vegyes altípusú összefüggések is.

Az előbbiek alapján két nyomási időszakot különböztethetünk meg. Az első időszakban az V. nyomólemez kizárólag B típusú nyomódúcokból állt; a második időszakban megjelentek benne az Ab altípusú dúcok is; feltehetően a nyomólemezt javították dúccserével. Így tulajdonképpen Va és Vb nyomólemezt különíthetünk el.

Az ötödik nyomólemez bélyegeinek felismerése semmi nehézséggel nem jár, mert az erről készült nyomatokon kívül nincs olyan, amely géppapíron B típust tüntetne fel. A bélyegek rajza megegyezik a 3. nyomólemezről készült nyomatok rajzával; ez a közös 2. anyamintára vezethető vissza.

A nyomás kezdettől fogva gyenge közepes. A nyomatok rajza nem tiszta, sőt gyakran határozottan csúnya. (Ez bizonyítja azt, hogy e nyomólemez dúcai elektrotip eredetűek.) Vízszintes és függőleges *fémléclenyomatok* valamint *gépszínátnyomat* előfordulnak.

Az V. nyomólemez – okkersárga színben, gondos nyomással – feltehetően külön e célra készült bélyegein *18-as kísérleti fogazás* is létezik. De mivel ekkor a levélbélyegeknél [83] a fogazást még nem vezették be, ezek a bélyegek csak használatlan állapotban fordulhatnak elő.

Színek: Krómsárga – citromsárga – kénsárga – mustársárga.

Papír: általában közepes minőségű és vastagságú géppapír. Az előállítási idő utolsó szakaszából nagy ritkán vastag *karton*papírra nyomott példányokat is lehet találni.

Bélyegköz: széles.

Andráskeresztek: III.

2 KRAJCÁROS

1. NYOMÓLEMEZ (1850. június 1.)

A 2 krajcáros érték első nyomólemeze Aa altípusú sztereotip nyomódúcokból épült fel. A nyomólemezhez való tartozást egyértelműen meghatározza az altípus megállapítása.

A 2 krajcáros Aa altípusát jellemzik:

1. az A típus általános jellemzői;

2. a képtábla felső belső keretvonalának a STEMPEL szó második „E" betűje feletti beszögelése éles hegyben végződik (14. ábra).

Mivel erről a lemezről mintegy 1 000 000 bélyeget nyomtak,[52] ez már egymaga valószínűvé teszi, hogy használati ideje alatt több összeállítása került felhasználásra. De erre utal a 2-es farokzászlójának végén észlelhető sarkantyú

alakú rajzolat is, amely a késői nyomatoknál tűnik jól elő. Ez a *lemezhiba* a korai nyomásoknál legfeljebb mint a 2-es utáni pontocska észlelhető.

A *nyomás* kezdetben igen finom, olyannyira, hogy esetenként a 2-es is teljesen szabadon áll.[84] Később a nyomás állandóan veszített élességéből, de azért még a legutolsó nyomások sem nevezhetők rossznak. *Kiemelt középrészű* példányokat találni; *fémléc-* és *gépszínátnyomat* előfordul.

Színek: ezüstszürke (korai nyomások) – szürkésfekete – fekete (késői nyomások).

Papír: kezdetben vékony, később közepes erősségű merített papír.

Bélyegköz: keskeny.

Andráskeresztek: I.

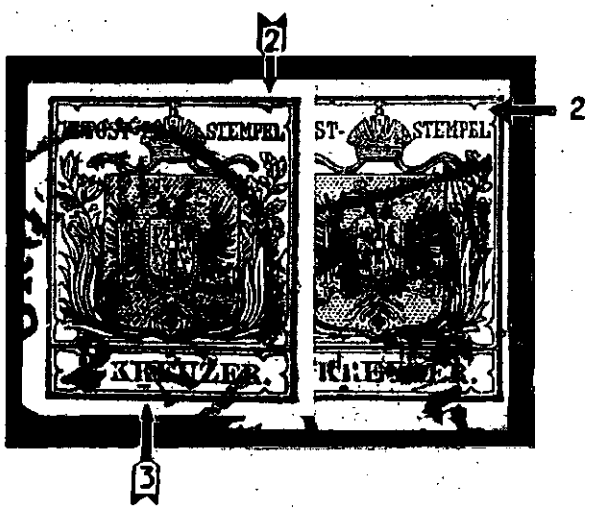

14. ábra. 2 krajcáros 2. és 1. nyomólemez: Ab és Aa altípus

2. NYOMÓLEMEZ (1851 január)

E nyomólemez több mint két évre terjedő használati idejében első és második időszakot különböztethetünk meg a nyomás és a lemezt alkotó nyomódúcok vizsgálata alapján.

Az első időszakra jellemző a rossz, csúnya nyomás. A nyomólemezt ebben az időszakban tisztán Ab altípusú nyomódúcok alkották. (2a nyomólemez.)

A második időszakban javult a nyomás minősége, és a nyomatok között megjelentek a vegyes összefüggések. Ennek magyarázatát az adja, hogy a rossz, csúnya nyomatokat eredményező nyomólemezt igyekeztek dúccserékkel megjavítani és további nyomásra alkalmassá tenni. (2b. nyomólemez.)

A 2 krajcáros érték Ab altípusának jellemzői:

1. az A típus általános jellemzői;

2. a képtábla felső belső keretvonalának a STEMPEL szó második „E" betűje feletti beszögelése bunkóban végződik;

3. a számtábla alsó belső keretvonalán a KREUZER szó első „R" betűje alatt kis befelé irányuló festékfolt van (14. ábra).

Az erről a nyomólemezről készült bélyegek meghatározása egyes esetekben nehézséget okozhat, mert a 2. nyomólemezre jellemző elváltozások már a munkadúcon létrejöttek és így a 2 krajcáros összes ezután következő nyomólemezeiről készült bélyegeknél fellelhetők. De, ha csak a fentírt jellemzőket vesszük figyelembe és szigorúan elkülönítjük őket a további ismertetőjelektől, amelyek a 3. nyomólemeztől kezdve általánosulnak, még akkor is meg tudjuk a kérdéses bélyeg második nyomólemezhez való tartozandóságát állapítani, ha a címerpajzs érintetlen vagy utánvésett volta a nyomás sajátossága miatt nem ismerhető fel.

15. ábra. 2 krajcáros 2. nyomólemeze: Vegyes altípusú hármascsík (II. időszak, Aa–Ab–Aa)

A *nyomás* nemcsak rossz, de csúnya is. Ez az oka annak, hogy a gyűjtők nem kedvelik ezt az érdekes bélyeget. Jelentős nagyságú *lemezhibák* és *fémléclenyomatok* találhatók.

A második időszakban (2b. nyomólemez) megjelentek a *vegyes összefüggések* is, amelyeket feltehetően a lemezjavításokat célzó dúccserék hoztak létre. Ezekben Ab altípusú nyomódúcok mellett Aa altípusú nyomódúcokat találhatunk (15. ábra).

Színek: Világos egérszürke (korai nyomások) — sötét egérszürke — fekete — mélyfekete (késői nyomások).

Papír: selyempapírtól a középvastagságig terjedő merített papír. Ritkaságként ismert a bordázott papír is.

Bélyegköz: keskeny.

Andráskeresztek: I.

3. NYOMÓLEMEZ (1853 április)

E nyomólemez B típusú sztereotip nyomódúcokból áll. Utánvésett állapotát összevetve a felhasznált merített papírral semmi nehézséget sem okoz a nyomatainak azonosítása.

A 2 krajcáros B típusának jellemzői:

1. a B típus általános jellemzői;

2. a KREUZER szó „U" betűje jobboldali vékony szárának külső oldalán, kb. egyharmad magasságban, kis festékfoltocska észlelhető;

3. hasonló pontocska található a baloldali belső keretvonalon, a pálmadíszítmény harmadik levelének hegyével szemben[85] (17. ábra);

4. ugyancsak pontocska foglal helyet a bélyegek egy részénél a címer középső fehérmezejének közepében[86] (16. ábra).

A *nyomás* finom, de a használati időszak végéig sokat veszít élességéből. *Lemezhibák*,[87] vízszintes és függőleges *fémléc-* valamint *gép-* és *ívszínátnyomatok* előfordulnak.

Színek: Fekete – mélyfekete – szürkésfekete (késői nyomatok).

Papír: középvastagtól *kartonszerű* vastagságig terjedő merített papír. Ritkán előfordul a *barázdált* papír is.

Bélyegköz: széles.

Andráskeresztek: III.

16. ábra. 2 krajcáros 3. nyomólemeze: B típus (Sztereotip)

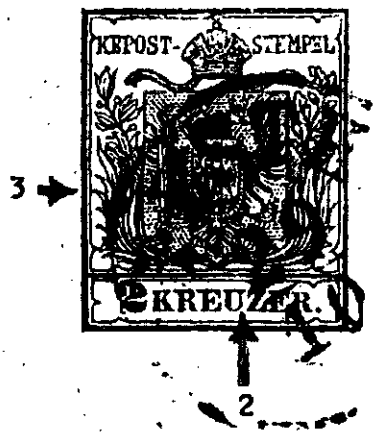

17. ábra. 2 kr-os IV. nyomólemeze: B típus (Elektrotip)

IV. NYOMÓLEMEZ (1855 augusztus)

A negyedik nyomólemez is ugyanarról az anyamintáról készült, mint az előző harmadik nyomólemez, így rajzbeli eltérés nincs is a két nyomólemezről származó bélyegek között. De a nyomás jellegét vizsgálva azt a megállapítást tehetjük, hogy bár mind a két nyomólemezt alkotó dúcok azonos anyamintáról erednek, a harmadik nyomólemez dúcai sztereotip, a negyedik nyomólemez dúcai pedig elektrotip származékai annak.

Az ehhez a nyomólemezhez tartozó bélyegek elkülönítése nagyon könnyű, mert csak erről a nyomólemezről készültek nyomatok géppapírra.

A 2 krajcáros IV. nyomólemezének jellemzői:

1. a B típus általános jellemzői;

2. a 3. nyomólemez tárgyalásánál 2. – 4. pont alatt leírtak azzal a megjegy-

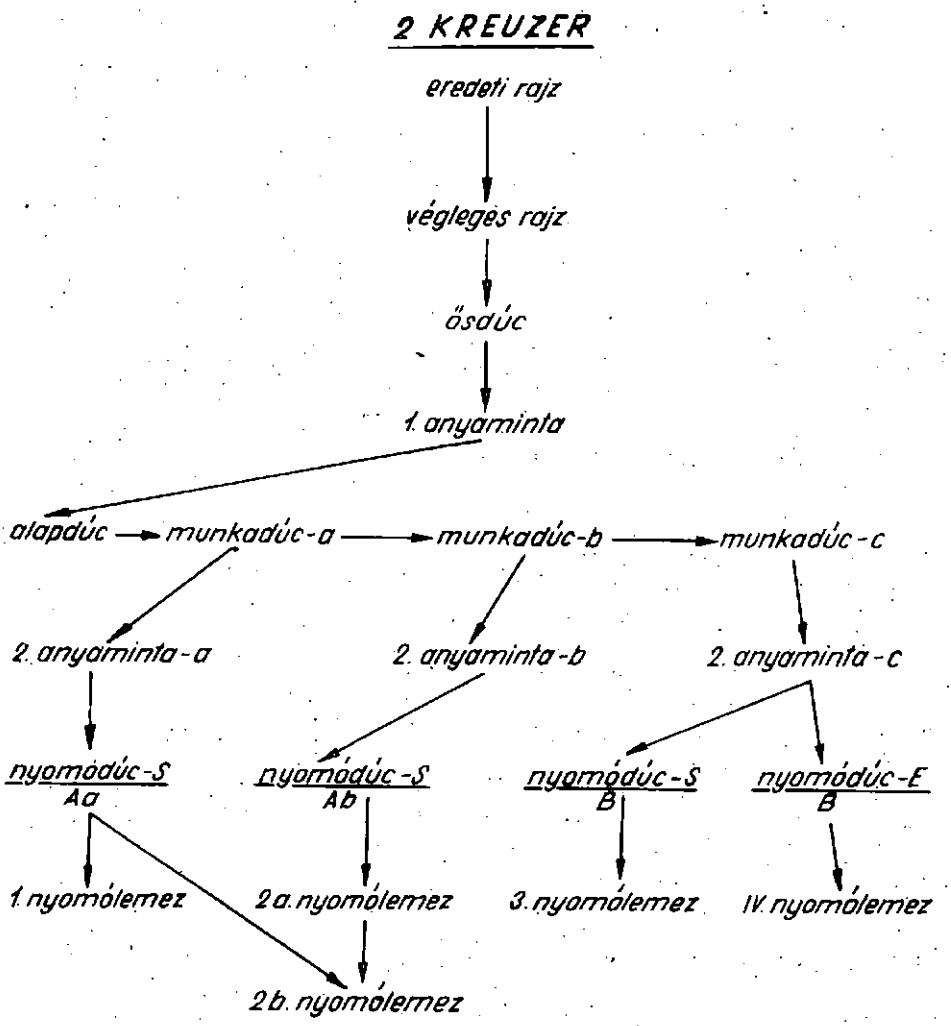

zéssel, hogy ennél a nyomólemeznél a címer középső fehér mezejében a pontocska hiánya kivételesnek számít;

3. 2-es szám fejének hátulsó görbületét érintve egy rövid vonalacska húzódik, amely az esetek egy részében csak nyomokban észlelhető (17. ábra).

A *nyomás* nem finom, de jó közepesnek mondható. *Lemezhiba* kevés fordul elő. Vízszintes és függőleges *fémléc-*, valamint *gépszínátnyomat* elvétve található.

Színek: Szürkésfekete – fekete – mélyfekete (sötétfekete).

Papír: középvastagságú géppapír, ritkán *kartonpapír.*[88]

Bélyegköz: széles.

Andráskeresztek: III.

1. NYOMÓLEMEZ (1850. június 1.)

A 3 krajcáros érték első nyomólemeze egyike a legérdekesebbeknek. Kizárólag csak Aa altípusú nyomódúcokból állt, de ezekből a nyomódúcokból nemcsak a 3 krajcáros érték első nyomólemeze készült, hanem a fölös számban gyártott kész dúcok közül az egyik kiindulási nyomóeszközévé vált a 9 krajcáros érték több lemezének is. A nyomódúcok sztereotip eredetűek voltak.

A 3 krajcáros érték Aa altípusának ismertetőjelei teljesen azonosak az A típus általános ismertetőjeleivel. Az erről a nyomólemezről származó bélyegpéldányok felismerése – tekintettel az Aa altípusnak merített papíron való előfordulására – semmi nehézségbe sem ütközik. (18. ábra.)

18. ábra. 3 krajcáros 1. nyomólemeze: Aa altípus

Az erről a nyomólemezről készült bélyegek nagy száma és a hosszú használati idő, valamint a nyomás minőségének hullámzása, a színek és a papír változásai arra utalnak, hogy ezen a nyomólemezen belül több összeállítás került felhasználásra.[89]

A *nyomás* kezdetben feltűnően jó és szép volt, de a sztereotip nyomólemezek kis ellenállóképességének megfelelően a nyomási idő előrehaladtával állandóan romlott. Ezt különböző mesterségbeli fogásokkal igyekeztek ellensúlyozni.[90] Közben némileg javult is a nyomás minősége. Ez egy új lemezösszeállítás használatba vételének tudható be, de az előbb említett okból megint megromlott és kezdődtek újból a nyomás minőségének javítását célzó próbálkozások. A korai nyomatok között aránylag sok *lemezhibát* és ezek javítására utaló *fémléclenyomatot* találunk. Nem ritka a *kiemelt középrészű* példányok előfordulása sem. Viszonylag elég gyakori a *gép-*, de annál ritkább az *ívszínátnyomat.*

Színek: Kármin – cinóbervörös (finom, jó nyomások) – paradicsomvörös – téglavörös – hússzín (selyempapírra nyomott bélyegek színe).

Papír: kezdetben vékony, majd középvastag merített papír. 1850 decemberében jelenik meg a bordázott papír. Ezt követi a selyempapír; ennél a papírfajtánál találhatunk leggyakrabban ráncot.

Bélyegköz: keskeny.

Andráskeresztek: I.

2. NYOMÓLEMEZ (1851. július 11.)

A 3 krajcáros érték második nyomólemezénél két időszakot lehet elkülöníteni. A nyomási idő első időszakában kizárólag Ab altípusú dúcokból állt, a nyomási idő vége felé – a második időszakban – Aa altípusú nyomódúcok is megjelentek. Ezek eredményezték az ún. *vegyes összefüggések* keletkezését. A dúcok sztereotip gyártási eljárás termékei voltak, és feltehetően a nyomólemez hibáinak javításával kapcsolatban, dúccsere folyamán, kerültek vegyesen

19. ábra. 3 krajcáros 2. nyomólemeze: Vegyes altípusú hármascsík (Ab – Aa – Ab)

felhasználásra a második nyomási időszakban. A javításhoz felhasznált Aa altípusú dúcok száma nem lehetett nagy, mert csak LADURNER tesz említést ilyen vegyes összefüggésekről. FRANK nem ismerte, SAILER pedig csak hivatkozásában emlékszik meg ilyen összefüggésről, de még nem látott ilyet (19. ábra).

A 3 krajcáros érték Ab altípusának jellemzői:

1. az A típus általános jellemzői;

2. festékfoltocska képében jelentkező lemezhiba a címerpajzs alsó keretvonalának belső oldalán, a KREUZER szó „U" betűje felett. (20. ábra.)

A *nyomás* közepes minőségű; tekintettel a nyomólemezek sztereotip voltára hamar elvesztette kezdeti jóságát és a nyomási időszak végére határozottan rossz lett. A nyomás javítását szolgáló műveletek termékeként itt is találunk *kiemelt középrészű* példányokat. *Színátnyomatok* és vízszintes *fémléclenyomatok* is előfordulnak. Ismerünk néhány, erről a nyomólemezről származó bélyeget *kétoldali nyomással.*[91]

Színek: Kármin (korai nyomások) – rózsakármin – hússzín (késői nyomások, egyúttal a selyempapírra nyomott bélyegek színe).

Papír: középvastag merített papír. Mint ritkaság a *bordázott* papír is előfordul. *Selyempapír* is volt használatban. A különböző papírfajták esetenként észlelhető elsárgulása az enyvezéstől származik.

Bélyegköz: keskeny.

Andráskeresztek: elhelyeződése FRANK szerint nem állapítható meg; SAILER saját anyagára való hivatkozással III.-nak mondja.

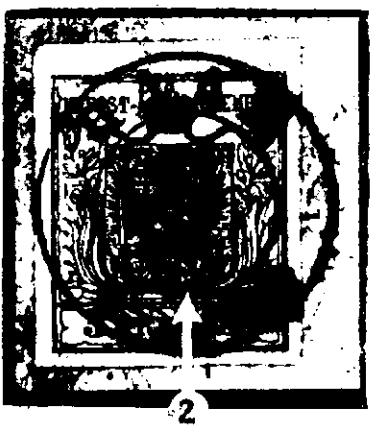

20. ábra. 3 krajcáros 2. nyomólemeze: Ab altípus

3. NYOMÓLEMEZ (1852. június 7.)[92]

Ez megint olyan nyomólemeze a 3 krajcáros értéknek, amelynek nyomási idejében két időszakot lehet elkülöníteni. Ugyanis ennek és az utána következő negyedik[93] nyomólemeznek nyomódúcai azonos anyamintáról származnak. Mivel sem rajzbeli eltérést nem tüntetnek fel – tehát újabb altípust sem képviselnek –, sem nyomódúcaik előállítása nem történt eltérő módszer szerint, nem megokolt újabb nyomólemez bevezetése és a negyedik nyomólemez néven való regisztrálása.

Két külön nyomólemezre való bontása azért sem megokolt, mert a nyomáshoz felhasznált színek nagy hányada és a papíros minőségei is azonos.

21. ábra. 3 krajcáros 3. nyomólemeze: Ba altípus (I. időszak, elektrotip)

22. ábra. 3 krajcáros 4. nyomólemeze: Ba altípus (Sztereotip)

A nyomás milyenségében és a színárnyalatokban észlelhető eltérés csak nyomási időszakok, illetőleg nyomólemez összeállítások megállapítására jogosítja fel a kérdés vizsgálóját (3a és 3b nyomólemez).

A fennmaradt nyomatok – bélyegek vizsgálatából csak azt lehet megállapítani, hogy a 3. nyomólemeznek is több lemez összeállítása volt, amelynek alapulvételével a két nyomási időszakot el tudjuk különíteni; azonban semmi sem okolja meg azt, hogy a második időszak lemezösszeállításait új nyomólemezként vegyük figyelembe.

Az első időszak használati idejét 1852 júniusától kb. 1853 első hónapjáig (21. ábra), a második időszak idejét 1853 első hónapjaitól kb. 1854 július–augusztusáig tehetjük (48. ábra).

A 3. nyomólemez kizárólag B típusú, pontosabban Ba altípusú elektrotip dúcokból áll.

A *nyomás* gyenge közepes, és tekintettel a szerencsétlenül megválasztott színárnyalatokra, szépnek sem mondható. A második időszak nyomatait a *szemcsés nyomás* jellemzi és a nyomatok egy részénél a *címerpajzs keretvonalának tömörsége.*

Színek: Kárminrózsaszín – lazacvörös.

Papír: mind az első, mind a második nyomási időszakban középvastagságú merített papír; nem ritka a *barázdált* papír és előfordul a *kartonszerű papír* is.

A ritkaság számba menő *sávos papír*[94] is ennek a nyomólemeznek első időszakában fordul elő.

Bélyegköz: széles.
Andráskeresztek: III.

4. NYOMÓLEMEZ (1854 augusztus)

Az előző nyomólemez rossz nyomatai adhatták az indítást ahhoz, hogy visszatérjenek a sztereotip nyomódúcok előállításához. Ezekből alakult ki a 4. nyomólemez, amely IV. nyomólemez megjelöléssel a géppapíron is felhasználásra került. Ba altípusú nyomódúcokból állt. (22. ábra.)

A *nyomás* finom, szép és tekintettel a rövid használati időre — ez a bélyegek ritkaságát is megmagyarázza —, végig az is maradt.

Színek: Kármin — rózsakármin.
Papír: jó minőségű, közepes vastagságú merített papír.
Bélyegköz: széles.
Andráskeresztek: III.

IV. NYOMÓLEMEZ (1854. december 6.)

Ez a nyomólemez azonos az előzővel, de itt már géppapíron került felhasználásra. Ezért történt a lemez sorszámozásának római számra való átváltoztatása. Ezek után önként következik, hogy ez a nyomólemez is Ba altípusú sztereotip nyomódúcokból állt.

A *nyomás* ennek megfelelően finom és szép. Sérült nyomódúc, illetőleg lemezhiba nem ismeretes. A bélyegek viszonylagos ritkaságát a nyomólemez rövid használati ideje magyarázza meg.

Színek: Kármin és halványkármin, ezek jellemzők az erről a nyomólemezről készült bélyegekre.
Papír: jó minőségű középvastag géppapír.
Bélyegköz: széles.
Andráskeresztek: III.

V. NYOMÓLEMEZ (1855 április)

Az Ausztria sok és nem nagy szerencsével vezetett háborúskodása[95] okozta gazdasági nehézségek indíthatták a bécsi állami nyomdát takarékoskodásra akkor, amikor új nyomódúcok készítése helyett rátért az előző nyomólemezekhez fölös számban készült dúcok felhasználására, illetőleg az elhasználódás jeleit mutató nyomólemezek dúcainak nagyszámú cseréjére.

Az V. nyomólemezzel való foglalkozás — természetesen csak közvetett úton — jól alátámasztja e feltételezést; sőt nyomatainak vizsgálata, főként ha a nyomatok összefüggések, további megállapításokat is lehetővé tesznek.

Ez a nyomólemez zömmel a 2. nyomólemez készítésénél megmaradt, eredeti eljárás szerint előállított sztereotip nyomódúcból állt, kiegészítve a 4. nyomólemez részére készült és szintén feleslegben maradt néhány Ba altípusú, már módosított eljárás alapján készült sztereotip, majd az utolsó lemezösszeállításnál pár darab Bb altípusú elektrotip nyomódúccal. Ez magyarázza meg egyrészt a vegyes altípusú összefüggések létét, másrészt pedig ritka voltukat.

A nyomólemez készítésekor, az annak majdnem teljes egészét alkotó Ab altípusú dúcokat egykét darab kivételével átvették. Ennek a műveletnek eredményeként részben vagy teljesen eltűnt az Ab altípus jellemzőjeként ismert fes tékfoltocska a címerpajzs jobboldali alsó keretvonalának belső szélérői, azonfelül az esetek nagy részében az értékjelző 3-as szám felső görbületét is leválasztották a fölötte haladó belső keretvonaltól. A levésés minőségétől függően sok lemezváltozat keletkezett.[96] Jellemző azonban ezekre az A típushoz tartozó dúcokra[97], hogy a folt és a szám levésése ellenére típusváltozást még nem szenvedtek, mert a címerpajzs alapmezeje érintetlenül megmaradt eredeti állapotában. (23. ábra.)

Megjegyzést érdemel, mint már fentebb említettük is, hogy egy-két nyomódúc érintetlenül maradhatott és az ezekről készült nyomatokon tiszta Ab altípus képében jelentkezett a rajz. Valamivel több volt az olyan dúc, amelyekből az „U" betű feletti festékfoltocska teljesen[98] eltűnt, de a 3-as felső görbülete még tapadt a felső belső keretvonal beszögeléséhez. Ezért az ezekről a nyomódúcokról készült bélyegek képe az Aa altípust utánozza.[97]

23. ábra. 3 krajcáros V. nyomólemeze: Ax altípus

A tárgyalt nyomólemezt kb. 10 hónapon át használták és ez alatt az idő alatt legalább három összeállítását használták fel.

A *nyomás* — az előbb említettekből kifolyóan is — igen változatos volt. A csupa sztereotip dúcokból alkotott Va nyomólemezről — ez azonos volt az első lemezösszeállítással — kapott első nyomatok figyelemre méltó finomságukkal tűntek ki. A nyomatok azonban a lemez anyagának kis ellenállóképessége miatt hamar vesztettek élességükből és az eredmény mind rosszabb és rosszabb lett. Ezt először halvány, fakóbb színek alkalmazásával próbálták kevésbé szembetűnővé tenni, de nem sok sikerrel.

Ez okolta meg a következő lemezösszeállítás elkészítését (Vb nyomólemez), amelynek megalkotásában sok Ba altípusú és kevés Ab altípusú dúc kapott szerepet. Azonban ezek az új nyomódúcok is sztereotip termékek és a nyomás minőségében beálló változás ismétlődik. Itt és ezzel kapcsolatban azonban egy nagyon érdekes dologra kell a figyelmet felhívni: a vegyes altípusú összefüggések között fogunk találni olyanokat, ahol az egyik bélyegkép élesebb lesz, mint a másik, aszerint, hogy a nyomat még az első lemezösszeállításból visszamaradt dúcokról, vagy pedig dúccsere eredményeként pótolt új nyomódúcról származik-e (24. ábra).

Később ez a lemezösszeállítás is kezdett alkalmatlanná válni megfelelő minőségű nyomatok előállítására. Ez okolta meg a túlságosan rossz nyomatokat eredményező dúcok kicserélését a most már elektrotip úton készült Bb altípusú nyomódúcokkal, amelyeket már a következő nyomólemez részére készítettek elő. Így született meg egy újabb lemezösszeállítás — az Vc nyomólemez. Ennek nyomatainál további érdekességeket figyelhetünk meg, különösen, ha csíkok vagy tömbök állnak rendelkezésünkre vizsgálatainkhoz. Ti. olyan

összefüggéseket is találhatunk, amelyeket nem két (Ax és Bx altípus), hanem három altípushoz tartozó bélyeg alkot (Ab, Ba és Bb altípus),[99] de találhatunk olyan összefüggéseket is, amelyeket sztereotip és elektrotip dúcok (Ax – Bb, illetve Bb – Bb) nyomatai képeznek. A három altípus képét együtt feltüntető összefüggések egyúttal mindig vegyes eredetű nyomódúcok termékei is.[100]

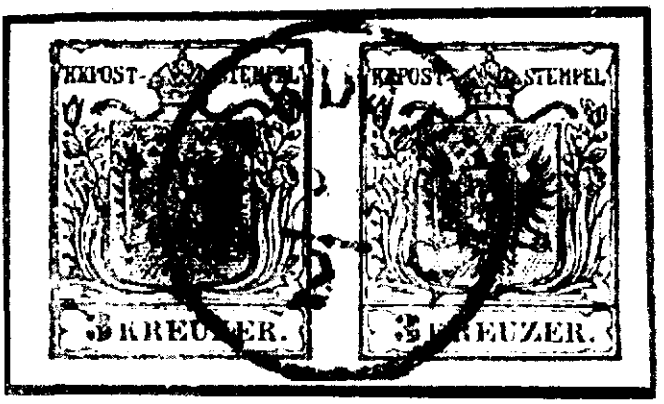

24. ábra. 3 krajcáros V. nyomólemeze: Vegyes altípusú pár (Ax – Ba)

Az Va nyomólemez használati idejét 1855 áprilisától,
az Vb nyomólemezét 1855 júniusától,
az Vc nyomólemezét pedig 1855 augusztusától számíthatjuk.[52]

Jelentős lemezhibát nem, de *gépszínátnyomatot* ismerünk.

Színek: Kármin (Va nyomólemez) – rózsakármin – halvány kármin-rózsaszín (Vb nyomólemez) – halvány paradicsomvörös (Vc nyomólemez).
Papír: általában közönséges, középvastag, esetenként vékonyabb géppapír.
Bélyegköz: széles.
Andráskeresztek: III (?).

VI. NYOMÓLEMEZ (1855 augusztus)

Még javában toldozgatták az előző nyomólemez utolsó összeállítását, amikor a hatodik nyomólemez már megjelent. Elektrotip eredetű, Bb altípusú dúcokból állt. Érdekességük, hogy mielőtt nyomólemez készült volna belőlük, már kisegítő dúcokként szerepeltek az Vc nyomólemezben. A hatodik nyomólemez hosszú ideig volt használatban, minden bizonnyal több összeállításban. Az erről a lemezről nyomott bélyegek az összes 3 krajcárosoknak kb. a felét teszik ki.

A 3 krajcáros érték Bb altípusának jellemzői:

1. a B típus általános ismertetői,

3 KREUZER
(= 9 KREUZER=)

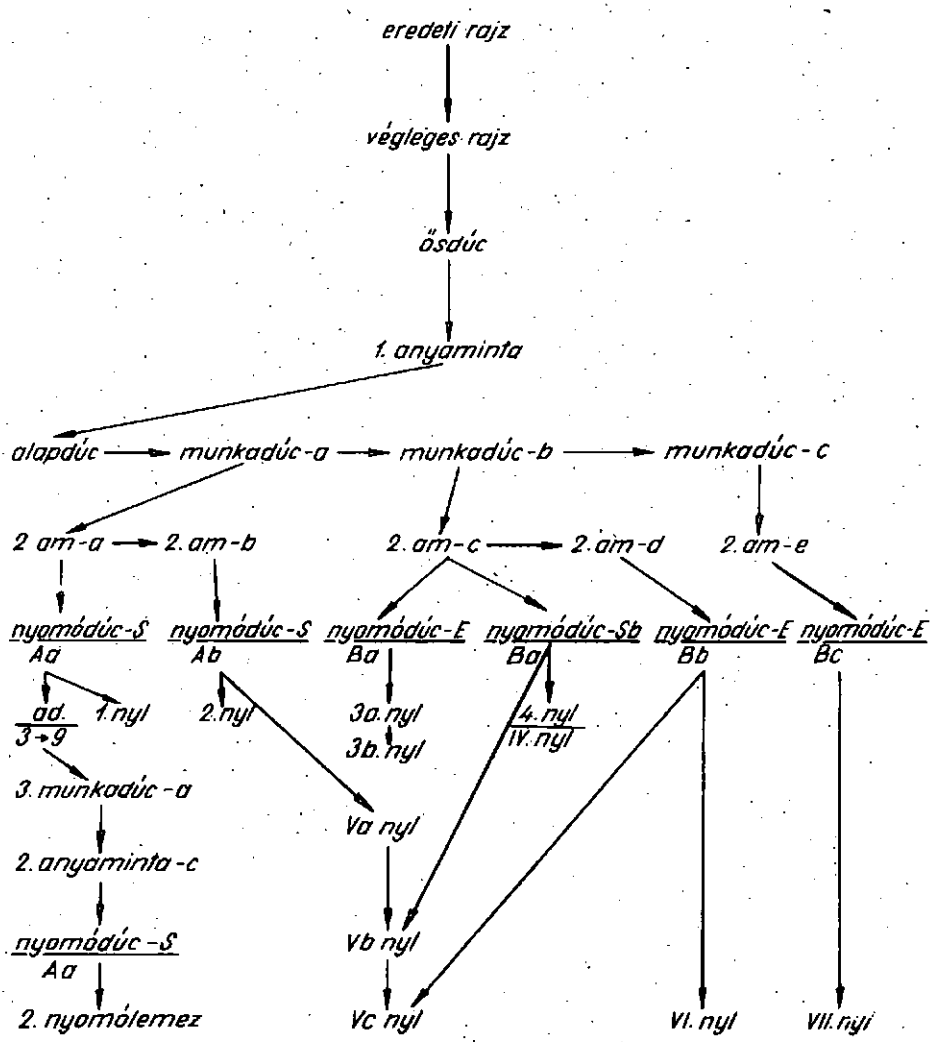

E leszármazási táblázatnál helyszűke miatt a jelöléshez részben rövidítéseket használunk: 2.am = 2. anyaminta, ad. = alapdúc, nyl = nyomólemez

2. a KREUZER szó második „R" betűjében — annak alsó és felső részében — szabálytalan alakú festékfoltok[101],

3. színes pontocska a babérág csúcsával egymagasságban, attól balra, a KKPOST-szó első „K" betűje alatt (25. ábra).

A *nyomás* gyenge, legtöbbször rossz. Ún. *üres nyomás* elég gyakran található; vízszintes *fémléclenyomat* ismert. Nagyobb *lemezsérülés* ritka, kisebbet is csak elvétve lehet találni.

Színek: kárminrózsaszín — halvány rózsaszín.
Papír: közönséges, középvastag géppapír.
Bélyegköz: széles.
Andráskeresztek: III.

25. ábra. 3 krajcáros VI. nyomólemeze Bb altípus

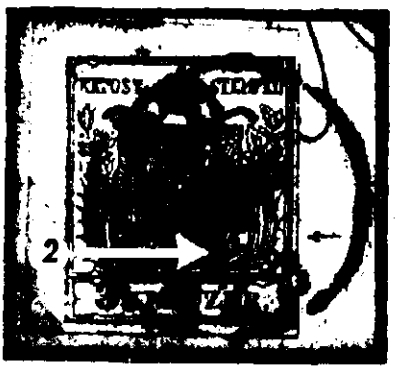

26. ábra. 3 krajcáros VII. nyomó lemeze: Bc altípus

VII. NYOMÓLEMEZ (1858 augusztus)[102]

A 3 krajcáros érték utolsó nyomólemeze. Bc altípusú elektrotip nyomódúcokból készült. Rajzának jellemzői:

1. a B típus általános jellemzői,

2. vonal alakú festékfoltocska a címerpajzs jobb oldali alsó keretvonalának belső oldalán, a KREUZER szó „Z" betűjének szára fölött. (26. ábra.)

A *nyomás* még a használati idő kezdetén sem volt a közepesnél jobb és az alkalmazott világos-fakó színek csak előnytelenebbé tették a bélyegek külső megjelenését. Sérült nyomódúc nagyon ritka, de egy példány ismeretes. (Lásd a 26. ábra bal alsó sarkát.)

Színek: világos rózsaszín — világos paradicsomvörös.
Papír: középvastag géppapír.
Bélyegköz: széles.
Andráskeresztek: ?

1. NYOMÓLEMEZ (1850. június 1.)

Az első nyomólemezt alkotó Aa altípusú dúcok kettős szerepet töltenek be, mert hozzájárultak a 9 krajcáros érték első nyomólemezének megalkotásához is.

A 6 krajcáros érték Aa altípusának jellemzői:

27. ábra. 6 krajcáros 1. nyomólemeze: Aa altípus

1. az A típus általános jellemzői,

2. STEMPEL szócska helyett STEMPFL olvasható,

3. a 6-os szám felső hajlata érintkezik a felette futó belső keretvonallal, a szám maga pedig zárt képletet alkot, mert bunkója – eltömődés folytán – összeolvad a has felső görbületével,[103]

4. a KREUZER szó második „R" betűje törzsének talpa alatt, a nyomatok jelentős hányadánál, színes vonalka észlelhető. Tekintettel arra, hogy ez a sérülés már a munkadúcon létrejött, az összes későbbi lemezek nyomatainál előfordulhat – a nyomás milyenségétől függően (27. ábra).

Kb. 6–7 hónapig volt használatban ez a nyomólemez, de ez alatt az idő alatt is több összeállítása került felhasználásra; ezt már egymaga az is alátámasztja, hogy kb. 8 000 000 bélyeg készült ezzel a lemezzel.[52]

A *nyomás* kezdetben rendkívül finom, és még a használati idő legvégén készült nyomatok között is kevés a határozottan rossz. Ez megint arra utal, hogy közben több lemezösszeállítást használtak fel, mert különben a puhaanyagú sztereotip nyomódúcok már korán rossz nyomatokat eredményeztek volna ilyen erős igénybevétel mellett.

Elég sok *lemezhiba* fordult elő. Közülük különösen jellegzetes az ún. *„liszteszsák"* a bélyegkép felől nézve a bal sasfejen; valamint a KREUZER szó első „E" betűje felső lécének törése. Elég gyakran található szép *gépszínátnyomat*, de mint nagy ritkaság a *fordított ívszínátnyomat* is ismert.[52] Igen ritkán *kettősnyomás* is észlelhető, – az egyik vaknyomás.

Színek: gesztenyebarna[104] – barna – világosbarna – vörösesbarna – szürkésbarna – sárgásbarna (ritka, előfordulási ideje: október – december).

Megjegyzést kíván, hogy finom szép nyomatokat nemcsak a korai gesztenyebarna színben ismerünk, hanem a későbbi színekkel készült nyomatoknál is. Ez szintén csak többszöri lemezösszeállítással magyarázható.

A bélyegek egy részénél használt sárga ragasztóanyag is befolyásolta a színt: a papírba beivódva a bélyegek vörösesbarna színárnyalatát hozta létre.

Papír: vékony – középvastag merített papír.[105] Egyes bélyegeknél, a használt ragasztóanyag hatására, a papír megsárgult.

Bélyegköz: keskeny.

Andráskeresztek: I.

2. NYOMÓLEMEZ (1851 eleje)

A második nyomólemez Ab altípusú nyomódúcai is jelentős helyet foglalnak el a nyomólemezek képzésében, mert szintén hozzájárultak a 9 krajcáros érték első nyomólemezének kialakításához.

A 6 krajcáros érték Ab altípusának jellemzői:

1. az A típus általános jellemzői,
2. a képtábla jobb felső negyedében helyet foglaló STEMPEL szó kijavított hibája,
3. a 6-os szám továbbra is összefügg a belső keretvonallal, de a szám maga már nem alkot zárt egységet, mert a bunkóját levéssel elválasztották a has görbületétől (28. ábra).

28. ábra. 6 krajcáros 2. nyomólemeze: Ab altípus

Az erről a nyomólemezről származó bélyegek magyarországi helységnév bélyegzéssel nem tartoznak a leggyakoribb 6 krajcárosok közé. A meglehetősen hosszú gyártási időből itt is arra következtethetünk, hogy több lemezösszeállítást használtak fel.

A *nyomás* ritkán jó, még ritkábban finom; a leggyakrabban gyenge közepes, sőt határozottan rossz is elég sokszor található a nyomatok között. *Lemezhibák*, ha nem is túl gyakran, de előfordulnak; egyik legjellemzőbb: a KREUZEB. Elvétve vízszintes *fémléclenyomatokat* is találhatunk.

Színek: vörösesbarna korai nyomatok – vöröses csokoládébarna – feketésbarna (ritka szín) – rozsdabarna (késői nyomások).

Papír: inkább vastagabb felé hajló, de a *selyempapír* előfordulása sem ritka; komoly ritkaság azonban a *bordázott* papír. *Ránccal* főként a selyempapírra nyomott bélyegeknél találkozunk.

Bélyegköz: keskeny.
Andráskeresztek: I.

3. NYOMÓLEMEZ (1852. március 24.)

A 6 krajcáros érték harmadik nyomólemezét Ac altípusú elektrotip dúcok alkották. Miután az erre az altípusra jellemző elváltozások a munkadúcon jöttek létre, a további nyomólemezeken is jelentkeznek. De az ehhez a lemezhez tartozó bélyegek felismerése még sem jár nehézséggel, ha nem felejtkezünk meg arról a körülményről, hogy az Ac altípusnál a címerpajzs alapmezője még nincs utánvésve.

A 6 krajcáros érték Ac altípusának jellemzői:

1. az A típus általános jellemzői,

2. festékfoltocska a címerpajzsot jobbról ölelő legbelső pálmalevél érvonalának bal oldalán, az országalmát tartó jobb oldali saslábbal egy magasságban,

3. a bal oldali belső keretvonal szigetet formáló megkettőzöttsége, a legfelsőbb pálmalevél magasságában, mintegy 1,5 mm hosszúságban (29. ábra).

29. ábra. 6 krajcáros 3. nyomólemeze: Ac típus

Ennek a nyomólemeznek feltehetően nem volt több összeállítása. Erre a rövid használati időből és a színváltozatok hiányából joggal következtethetünk. A harmadik lemezről kevés nyomat készült és ezért az Ac altípusú 6 krajcáros bélyegek ritkák és valamennyi között a legértékesebbek.

A *nyomás* rossz; ez az első ízben használatba vett elektrotip dúcokra vezethető vissza. Nagyobb *lemezhiba* nem fordul elő; *gépszínlenyomat* ismert. Mint nagy ritkaság *kettősnyomat* (ebből az egyik vaknyomat) is található.

Szín: piszkos-rozsdabarna.

Papír: középvastag merített papír, elvétve *selyempapír* is; ez utóbbi ritka.

Bélyegköz: keskeny.

Andráskeresztek: I.

4. NYOMÓLEMEZ (1852. október 3.)

A 6 krajcáros érték negyedik nyomólemeze B típusú elektrotip dúcokból állt. Az ezekre a nyomódúcokra jellemző lemezhibák a géppapírra nyomott 6 krajcáros bélyegek nagy részénél szintén megtalálhatók. Ez a tény alátámasztja azt a megállapításunkat, hogy a 6 krajcáros érték 4. és VII. nyomólemezének összeállításához azonos eredetű nyomódúcokat vettek használatba.

A 6 krajcáros érték B típusának jellemzői:

1. a B típus általános jellemzői,

2. színes pontocskák a KREUZER szó mindkét „R" és első „E" betűjében, valamint az első „R" törzse fölött a keretvonalak között; vonalkává nyúlva szélsőséges esetekben elérik a bal oldali legalsó pálmalevél szárát,[106]

3. a képtábla alsó belső keretvonalának jobb oldali beszögelése levésés következtében lerövidült és a tőle balra helyet foglaló levélkét egy vonal képezi; tehát ez is rövidebb lett,

4. a 6-os szám feje és a felette futó belső keretvonal között véséssel rést alakítottak ki és így a szám és a vonal érintkezése az esetek jelentős részénél megszűnt. (L. a 31. ábrán; jobb oldali példány.)

Ez a nyomólemez hosszú használati ideje alatt több összeállításban került felhasználásra. Ezt bizonyítja a jellegzetes lemezhibák megjelenése és eltűnése,

mint a jobb alsó sarok keretvonalának törése és a pont hiánya, valamint a „KREUZEB" betűtörés. Lemezösszeállításokra utal a számos színváltozat is.

A *nyomás* közepes minőségű. *Lemezhibák* nem gyakoriak; feltűnt azonban[107], mint komoly ritkaság, a *függőleges fémléclenyomat.*

Színek: sötétbarna (korai nyomások) – vörösesbarna – csokoládébarna – rozsdabarna – szürkésbarna.

Papír: a közepesnél vastagabb, egyenetlen minőségű merített papír, amely lehet *kartonszerű* vastagságú is,[108] és előfordul a *barázdált* papír.

Bélyegköz: széles.

Andráskeresztek: III?[109]

5. NYOMÓLEMEZ (1854 szeptember)

Az előző nyomólemez méltán kifogásolható minőségű nyomatai adhatták az ösztönzést a sztereotip dúcokhoz való visszatérésre. Ugyanis a 6 krajcáros érték ötödik lemeze B típusú sztereotip nyomódúcokból állt, amelyeknek munkadúcán egy újabb kivéséssel még nagyobb hézagot képeztek ki a 6-os feje és a fölötte futó belső keretvonal között; eltűntek a két „R", valamint az első „E" betűből ismert festékfoltocskák is (30. ábra).

Bár a típus azonos az előző nyomólemezével, a bélyegek felismerése mégsem okoz semmi nehézséget sem, ha figyelembe vesszük a nyomás minőségét, a nyomatok jellemző színét és azt, hogy a bélyegek merített papíron készültek.

Ez a nyomólemez rövid ideig volt használatban, ami megmagyarázza a bélyegek viszonylagos ritkaságát.[110] Ebből következtethető az is, hogy nem került több összeállítása felhasználásra. Alátámasztja ezt egyébként a színváltozatok és a sérült nyomódúcok hiánya is.

A *nyomás* finom és tetszetős; nagyban hozzájárul ehhez a bélyegek előnyös színe is. Lemezhibák, fémléc- és színátnyomatok nem ismertek.

Szín: lilásbarna.

Papír: középvastag, ritkábban vastag merített papír.

Bélyegköz: széles.

Andráskeresztek: III[111]?

30. ábra. 6 krajcáros 5. nyomólemeze: B típus (Sztereotip)

VI. NYOMÓLEMEZ (1855 április)

A 6 krajcáros érték hatodik nyomólemeze – amely csak géppapíron fordul elő –, a B típus javított munkadúcának elektrotip úton készült terméke. (31. ábra.)

6 KREUZER
(9 KREUZER:)

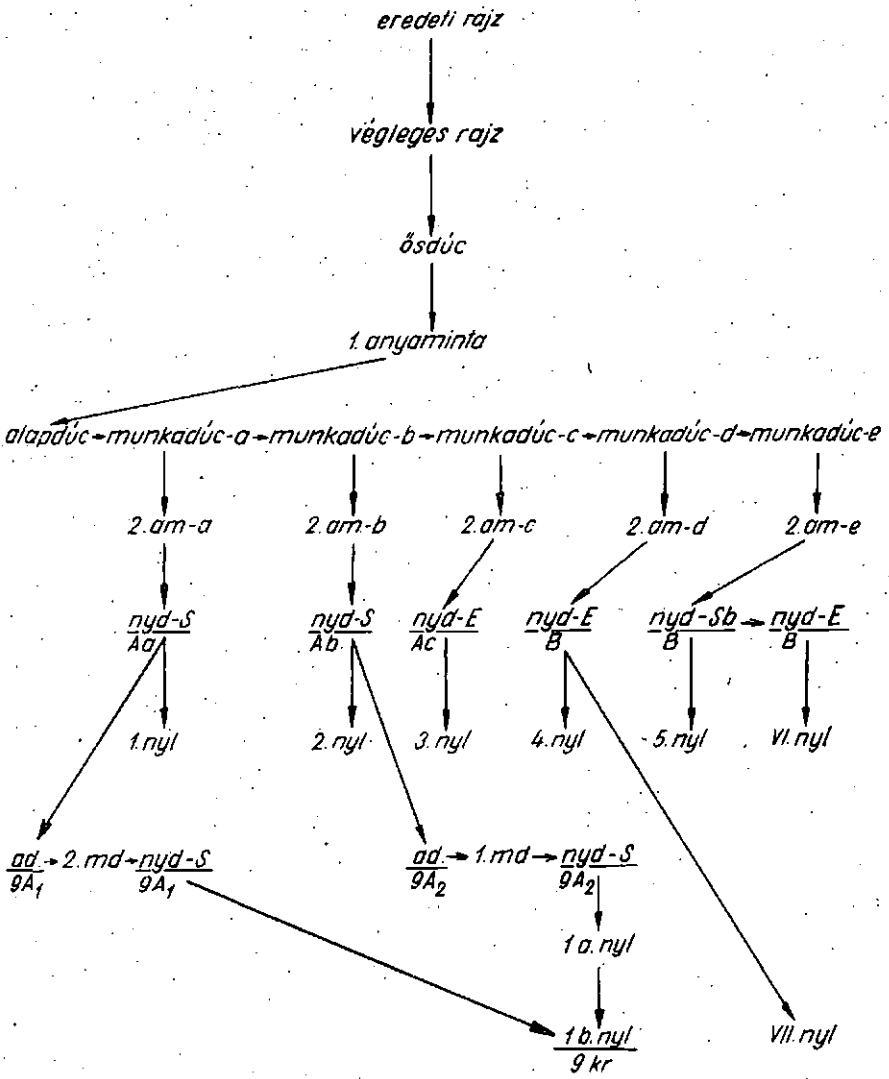

E leszármazási táblázatnál helyszűke miatt a jelöléshez részben rövidítéseket használunk: ad. = alapdúc, md = munkadúc, am = anyaminta, nyd = nyomódúc, nyl = nyomólemez

A leszármazási táblázaton látható a 9 kr-os érték 1a és 1b nyomólemezének létrejötte is.

Az ezekből a nyomódúcokból készült lemez csak rövid ideig volt használatban, ezért az erről származó bélyegek viszonylag ritkák.

A *nyomás* jó. *Lemezhibát, fémléc-* illetőleg *színátnyomatot* nem ismerünk.

Színek: világos lilásbarna — barna.

Papír: közepes vastagságú géppapír.

Bélyegköz: széles.

Andráskeresztek: III.

31. ábra. 6 krajcáros VI. és VII. nyomólemeze: B típus (Elektrotip)

VII. NYOMÓLEMEZ (1855 október)

A 6 krajcáros érték hetedik nyomólemeze B típusú elektrotip nyomódúcokból épült fel. Eredetük ugyanahhoz a munkadúchoz vezet vissza, amelyről a negyedik nyomólemezt alkotó dúcok is készültek. Ez adja magyarázatát annak, hogy mindkét nyomólemez bélyegein megtalálhatók a két „R" és az első „E" betűkben, valamint az első „R" betű fölött a keretvonalak között helyet foglaló festékfoltocskák. A 4. nyomólemeznél előfordulásuk gyakori, a VII. nyomólemeznél pedig szinte minden bélyegen megtalálhatók. A címerpajzs alapmezőjének pontocskái kevésbé kerekdedek, inkább rombusz, illetőleg romboid alakúak.

E nyomólemez sokáig volt használatban és ez valamint az a tény, hogy a bélyegeknél többféle színárnyalat fordul elő, arra enged következtetni, hogy több összeállítását használták fel.

A *nyomás* ritkán jó, inkább gyenge közepes — rossz. *Lemezhibák*, ha nem is gyakran, de előfordulnak. *Vízszintes és függőleges fémléc-* valamint *színátnyomatok*, ha ritkán is, de találhatók.

Színek: világosbarna — sötétbarna — szürkésbarna — vörösesbarna — fakóbarna (sárgás árnyalattal).

Papír: általában középvastag, de kivételesen lehet *vékony* géppapír is sőt ritkán ugyan, de előfordul a *kartonpapír* is.

Bélyegköz: széles.

Andráskeresztek: III.

1. NYOMÓLEMEZ (1850. június 1.)

A 9 krajcáros érték első nyomólemeze ugyanezen kiadás 6 krajcáros értéke nyomódúcainak felhasználásával készült (3. ábra).

A lemezt alkotó nyomódúcok vizsgálatából azt a következtetést kell levonni, hogy felhasználási ideje két időszakra oszlik. Az első időszakban kizárólag A_2 típusú dúcok alkotják a nyomólemezt, a másodikban feltűnnek A_1 típusú nyomódúcok is, amelyek A_1a, A_1b és A_1g altípusban ismertek . Ezért a 9 krajcáros első nyomólemeze ún. vegyes lemez.

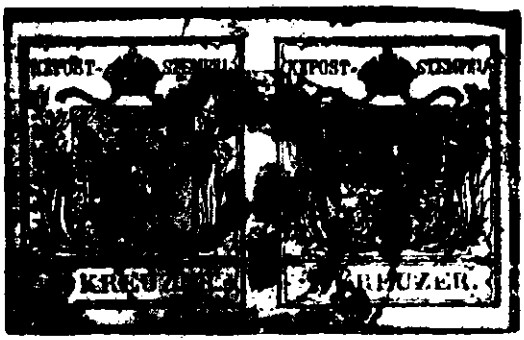

32. ábra. 9 krajcáros 1. nyomólemeze $A_2 - A_1$ altípusú vegyes pár

Arra, hogy a 9 krajcáros első nyomólemezét a 6 krajcáros érték nyomódúcaiból állították össze, vagyis hogy mindkét érték nyomódúcai azonos munkadúc származékai,az alábbiak szolgálnak bizonyitékul:

1. Mindkét értéknél, a jobboldali tölgyág jobb makkja alatti levélkén, annak érvonalából kiinduló festékfoltocska található;

2. mindkét érték KREUZER szavában a „K" törzsének és alsó ágának külön-külön talpvonala van, amely sohasem ér össze és így alul nyitott;

3. mindkét értéknél előfordulhat azonos hiba a STEMPFL szó formájában;

4. minkét értéknél előfordulhat színes vonalka a KREUZER szó második „R" betűjének törzse alatt;

5. a kivésett 6-os szám felső görbületének egy darabja, a felső belső keretvonalhoz tapadva, a 3. és 4. pont alatt írottakhoz hasonlóan csak a 9 krajcárosoknak egy részénél fordul elő (3. ábra).

A 9 krajcáros érték első nyomólemeze zömmel A_2 ,kis hányadában pedig – 4 – 6 db. ? – A_1 típusú sztereotip dúcokból áll. (32. ábra.)

Az A_1 típus jellemzői a következők:

a) az A típus általános jellemzői,
b) a helytelenül nyomott STEMPFL szó,
c) a KREUZER szó alul nyitott „K" betűje,
d) a festékfolt a jobb makk alatti levélkén,
e) a 9-es számnak a KREUZER szó alapvonalához viszonyítva nincs állandó helye, „lebeg" a térben[114] (3. ábra).

Az A_2 típus jellemzői azonosak a fentebb leírtakkal, azzal a különbséggel, hogy a STEMPEL szó már helyesen van feltüntetve.

A *nyomás* közepesen jó. *Kettősnyomás* ismert (a képoldal felől, az egyik

balra eltolódott vaknyomat –, GYULA 30/3 bélyegzéssel). *Színátnyomatok* és *fémléclenyomatok* előfordulnak. *Lemezhibák* gyakran találhatók.

Színek: égszínkék (korai nyomások) – sötétkék (ritkal) – szürkés égszínkék – tompakék (késői nyomások).

Papír: vastagsága a *selyempapírtól* a középvastagságig terjed, de legtöbbször vékony és mindig merített papír. Ritkaságként előfordul a *bordázott* papír is.

Bélyegköz: keskeny.

Andráskeresztek: I.

2. NYOMÓLEMEZ (1850. december 31.)

A második nyomólemeztől kezdve a 9 krajcáros érték összes további nyomólemezei az ugyanezen kiadáshoz tartozó 3 krajcáros érték egyik Aa altípusú nyomódúcának alapulvételével készültek. Ezért jellemzőik is közösek. Ezeket az alábbiakban ismertetjük:

1. kis befelé húzódó festékfolt a felső belső keretvonalon, a korona keresztjétől jobbra 0,5 mm-re,

2. a 9-es szám helye állandósult és egy magasságba került a KREUZER szóval,

3. a KREUZER szó „K" betűjének törzse és alsó ága – a gyakorlatban elhanyagolható ritka kivételektől eltekintve[115] – közös talpvonalon állónak látszik[116]

A második nyomólemezt tisztán Aa altípusú sztereotip dúcokból állították össze (4. ábra).

A 9 krajcáros érték Aa altípusát jellemzi az a kis festékfolt, amely a képtábla bal alsó sarkában a 9-es fölött, attól kissé balra, a két keretvonal között foglal helyet (33. ábra).

33. ábra. 9 krajcáros 2. nyomólemeze: Aa altípus

A *nyomás* elég gyenge, sokszor összefolyik, a közepes szintet is alig éri el. *Esetenként* – bal széledarabon – *hiányzik a* KREUZER szó utáni *pont;* ritkán *színátnyomat* is előfordul. Ritka *lemezhiba* a jobb felső sarok külső keretvonalának ferde, letompított sarkat kialakító torzulása.

Színek: Sötétkék – kék – halványkék – szürkéskék.

Papír: merített, általában vékony, sőt előfordul *selyempapír* is.

Bélyegköz: keskeny.

Andráskeresztek: I.

3. NYOMÓLEMEZ (1851. május 3.)

A 9 krajcáros érték harmadik nyomólemeze vegyes lemez volt. Az első összeállítása nagyszámú Ab és kevésszámú Ac altípusú sztereotip dúcból állt (3a nyomólemez).

34. ábra. 9 krajcáros 3. nyomólemeze: Ac altípus

Míg az Ab altípust egy negatívum jellemzi – hiányzik az Aa altípusnál leírt festékfolt –, addig az Ac altípus ismertetőjele a KREUZER szó második „E" betűje törzsének felső végződésén található gombalakú festékfoltocska. (34. ábra.)

A nyomólemez aránylag hosszú használati ideje és a színáranyalatok sokasága arra utal, hogy több összeállítása is használatba került.

A második lemezösszeállításnál megváltozott a szín, javult valamit a nyomás és megfordult a két típus aránya: túlsúlyba kerültek az Ac altípusú dúcok (3b nyomólemez).

Később újból változott a nyomáshoz használt szín, romlott a nyomás minősége és eltűntek az Ab altípusú dúcok: létrejött a harmadik lemezösszeállítás (3c nyomólemez).

A *nyomás* minősége a 3a nyomólemeznél közepes, később a teljes elkentségig romlik. A 3b nyomólemeznél javult valamit a nyomás minősége. A 3c nyomólemeznél megint leromlott és csúnya nyomást eredményezett.

Sok a sérült dúc, főként a 3b nyomólemeznél. *Kétoldali nyomás* is ismert.

Színek: Sötétkék – sötétultramarin – mélykék (3a nyomólemez); élénkkék – sötétkék – tompakék (3b nyomólemez); szürkéskék (3c nyomólemez).

Papír: merített; általában vékony minőségű.

Bélyegköz: keskeny.

Andráskeresztek: I.

4. NYOMÓLEMEZ (1852 február)

A 9 krajcáros érték első olyan nyomólemeze, amelyet már Ba altípusú dúcok alkottak, és az egyetlen ezek között amely még *keskeny bélyegközökkel* készült. A nyomódúcok előállítása sztereotip úton történt.

A 9 krajcáros érték Ba altípusának jellemzői:

1. a B típus általános jellemzői,

2. a KKPOST szó „T" betűje legtöbbször „P" betűvé torzultnak látszik (35. ábra).

Bár az utána következő 5. és 6. nyomólemez is Ba altípusú dúcokból készült – a 4. nyomólemez bélyegeinek elkülönítése mégsem okoz különösebb nehézséget, ha figyelemmel vagyunk e nyomólemez bélyegeinek jellemző színére, a dúcok sztereotip voltára és esetleges összefüggések esetében (ritkák!) a keskeny bélyegközre. Az ötödik nyomólemez bélyegei elektrotip nyomatok; ezen az alapon különíthető el. A hatodik újra sztereotip, de itt segít a két nyomólemezhez tartozó bélyegek egymástól nagyon különböző színe.

35. ábra. 9 krajcáros 4. nyomólemeze: Ba altípus (Sztereotip)

A *nyomás* jó. Sok nyomólemezen kisebb-nagyobb sérülés esett használat közben. Ennek következtében az ehhez a nyomólemezhez tartozó bélyegeken elég gyakran lehet *lemezhibákat* észlelni.

Színek: szürkészöldeskék – zöldeskék – sötétzöldeskék.

Papír: inkább vékony, mint középvastag, kézzel merített papír, de hellyelközzel vastag papír is előfordul.

Bélyegköz: keskeny.

Andráskeresztek: I.

5. NYOMÓLEMEZ (1852. július 8.)

Mivel az erről a nyomólemezről származó bélyegek, éppúgy mint az előző, illetve a következő nyomólemez termékei Ba altípusúak, elkülönítésüket az teszi lehetővé, hogy e nyomólemez dúcai elektrotip eredetűek (a másik kettőé sztereotip) (36. ábra).

A nyomás általában rossz, sokszor annyira, hogy az alaptól a sas nem különül el és a címerpajzs alapja teljesen összefolyik. Jellemző azonban, *hogy a jobb oldali sas nyelve kinyújtott*nak tűnik. *Ez* különben *a 9 krajcáros összes elektrotip nyomataira jellemző* és ez a rajzbeli eltérés ennél a nyomólemeznél jelent meg először. *Lemezhiba* elég gyakori. *Színátnyomatok* ismertek.

36. ábra. 9 krajcáros 5. nyomólemeze: Ba altípus (Elektrotip)

Színek: halványék – kobaltkék – sötétkék – szürkéskék.

Papír: általában középvastag merített papír, de elég gyakran találunk *selyem-* és *kartonszerű* papírt is. A rendkívül ritka *sávos papír* is e nyomólemezről készült bélyegeknél fordul elő (ARAD 4/1).

Bélyegköz: széles.

Andráskeresztek: III(?).

6. NYOMÓLEMEZ (1853 március)

Ez már a harmadik nyomólemez, amely szintén Ba altípusú nyomódúcokból van összeállítva. Az erről a nyomólemezről készült bélyegek elkülönítése mégsem okoz különösebb nehézséget, mert a hatodik lemez dúcai sztereotip eredetűek – az ötödiké elektrotip, a negyedik lemez bélyegeitől pedig könnyű elkülöníteni a szín alapján.

A *nyomás* jó, és bár erről a nyomólemezről készült a merített papíron nyomott Ba altípusú 9 krajcáros bélyegek legnagyobb mennyisége, az utolsó nyomatokat sem nevezhetjük rossznak. *Kétoldali nyomás* előfordul, TRIEST és KLAGENFURT bélyegzéssel ismertek.

Színek: élénksötétkék – poroszkék – világoskék.

Papír: Ennél a nyomólemeznél került először használatba egy feltűnően *fehér*, a vékonytól egészen vastagig előforduló merített papír, amely sokszor feltűnően *érdes*.

Bélyegköz: széles.

Andráskeresztek: III (?).

A 9 krajcáros érték hetedik nyomólemezét Bb altípusú sztereotip dúcok alkották.

A 9 krajcáros Bb altípusának jellemzői:

1. a B típus általános jellemzői,
2. A KREUZER szó második „R" betűje jobb oldali szárának végződése lerövidült és a csonk a pont alá látszik irányulni,
3. pontocska a képtábla jobb alsó sarkában, a pontocska esetenként — a nyomás minőségétől függően — mint a jobb oldali belső keretvonalhoz (a saroktól 0,3 mm-re a belső oldalon) tapadt festékfoltocska tűnik elő (37. ábra).

37. ábra. 9 krajcáros 7. nyomólemeze: Bb altípus (Sztereotip)

Az erről a nyomólemezről készült bélyegek felismerése könnyű, ha figyelemmel vagyunk a Bb altípusnak merített papíron való előfordulására.

E nyomólemezről nagyszámú nyomat készült. Ez már egymaga is feltételezhetővé teszi, hogy több lemezösszeállítást használtak. Az alkalmazott színek és nyomatok vizsgálata alá is támasztja ezt a feltételezést, és tárgyi alapot biztosít a lemezösszeállítások és nyomási időszakok megállapításához.

Az első lemezösszeállítás (7a nyomólemez) jellemzői:

a) az előző nyomólemez színeihez való hasonlóság,

b) a nyomás élessége, amely azonban fokozatosan leromlott és végül elkent, középszerű rossz nyomatokat eredményezett.

A második lemezösszeállítás (7b nyomólemez) jellemzői:

a) a lemezfelújításra utaló lemezsérülések nyomai, főként a keretvonalak kitöredezésének formájában,

b) gyenge, elmosódott nyomás — tompakék színben,

c) esetleg még a Bb altípusra jellemző pontocska hiánya.

A harmadik lemezösszeállítás (7c nyomólemez) jellemzői:

a) a világoskék színárnyalat használata és

b) a párokban, csíkokban, valamint tömbökben egymás mellett helyet foglaló finom és elkent nyomású bélyegek előfordulása.

Ez utóbbi azt igazolja, hogy nagyobbszámú nyomódúc cseréje történt.

A nyomás minősége kezdetben jó, a nyomatok élesek. A sztereotip nyomódúcokból összeállított nyomólemezek azonban a fokozott igénybevételt nem bírták, és a nyomás minősége mindinkább romlott. Ez végül gyenge, elkent nyomatokat eredményezett (7a nyomólemez).

A második lemezösszeállítást a lemezfelújítási kísérlet (drótkefével való ledörzsölés) jellemzi; ez azonban a nyomás minőségét csak átmenetileg — és nem a kívánt mértékben — javította (7b nyomólemez).

A harmadik lemezösszeállításnál egymás mellett találhatunk finom és elkent nyomatokat, ha abból származó összefüggéseket vizsgálunk (7c nyomólemez).

Lemezhibák előfordulnak. Ilyenek egy bal oldali széledarabnál a KREUZER szó utáni pont hiánya, vagy a jobb felső sarok valamint a bal oldali külső keretvonal középrészének hiánya. *Színátnyomatok* és *fémléclenyomatok* ismertek, az utóbbiak azonban igen ritkák.

Színek: élénksötétkék – poroszkék (7a nyomólemez); tompamélykék (7b nyomólemez); világoskék színáranylatok (7c nyomólemez).

Papír: többnyire vastagabb minőségű merített papír; gyakori a *barázdált* papír és e nyomólemez bélyegeinél feltűnően gyakori a *ránc*.

Bélyegköz: széles.

Andráskereszlek: III(?).

8. NYOMÓLEMEZ (1854 május)[117]

A 9 krajcáros nyolcadik nyomólemeze volt az, amely a merített papíron utolsóként, a géppapíron pedig elsőként szerepelt. A lemez Bb altípusú elektrotip nyomódúcokból volt összeállítva. Az erről a nyomólemezről készült bélyegek arról ismerhetők fel, hogy Bb altípusú elektrotip nyomatok merített papíron (38. ábra).

A *nyomás* minősége nem nagyon változó. Ezt a nyomólemezt nem lehet sem túl jó, sem túl rossz nyomatokkal jellemezni; az eredmény általában jó közepesnek mondható. Ez arra vezethető vissza, hogy új gyártási eljárással sikerült az elektrotip nyomódúcok minőségét javítani és nemcsak élettartamukat megnyújtani, hanem az általuk létrehozott nyomatok jóságát is fokozni. Az ezekről a nyomólemezről készült nyomatok száma nem nagy. Ez magyarázza meg a nyomatok viszonylagos ritkaságát. *Lemezsérülés* ritkán észlelhető.

Színek: világoskék – élénkkék – kobaltkék.

Papír: közepesnél inkább vastagabb minőségű merített papír.

Bélyegköz: széles.

Andráskereszlek: III(?).

38. ábra. 9 krajcáros 8. nyomólemeze: Bb altípus. (Elektrotip)

VIII. NYOMÓLEMEZ (1855 április)

Mint már az előző nyomólemez tárgyalásánál megállapítottuk, ez a nyomólemez azonos a merített papíron legutolsóként alkalmazott 8. nyomólemezzel.

A *nyomás* általában gondos, de a korona alsó részének és a szalagoknak kopása a nyomatok legnagyobb részénél előtűnik. Ez a lemezelhasználódásra utaló jel mutatja, hogy a nyomólemez a géppapíron való alkalmazása előtti időben is használatban volt (8. nyomólemez merített papíron).

Színek: sötét szürkéskék, amely lassanként világos szürkéskékre változott.
Papír: E nyomólemez nyomatai középvastag géppapíron kerültek forgalomba.
Bélyegköz: széles.
Andráskeresztek: III.

IX. NYOMÓLEMEZ (1855. július 9.)

Ez a nyomólemez majdnem egy évig volt használatban. Ez már egymaga is valószínűvé teszi, hogy a hosszú használati idő alatt több lemezösszeállítását használták fel. Az előforduló színek, a kapcsolódó jelek — amelyek altípusokat határoznak meg —, lemezhibák és egyéb körülmények vizsgálata lehetővé teszi három lemezösszeállítás elkülönítését, amint az a következőkből kitűnik.

Első lemezösszeállítás (IXa nyomólemez) 1855 júliustól:

Tisztán Bb altípusú elektrotip dúcokból összeállított nyomólemez. A róla készült nyomatok a VIII. nyomólemez utolsó színét tüntetik fel. A nyomás minősége nem érte el az előző nyomólemezét, de eltűnt a korona és a szalagok kopottsága.

Második lemezösszeállítás (IXb nyomólemez) 1855 novembertől:

Ebben a nyomólemezben a Bb altípusú dúcok mellett megjelentek már a Bc altípusú nyomódúcok is, és elég gyakori a lemezfelújítást célzó műveletek következtében létrejött lemezsérülés is.

A 9 krajcáros érték Bc altípusának jellemzői:

1. a B típus általános jellemzői,
2. a „T" betű torzultsága a POST szóban megszűnt, de a képtábla jobb alsó sarkában helyet foglaló pontocska még megvan és az „R" betű jobb szárának vége letörött,
3. a „T" torzultsága megszűnt, a pontocska eltűnt, de az „R" jobb szárának végződése még törött,
4. a „T" torzultsága megszünt, a pontocska eltűnt és az „R" jobb szárának végződése megvan (azaz a „T" alakjától eltekintve azonos a Ba altípus jellemzőivel)[118] (39. ábra).

Harmadik lemezösszeállítás (IXc nyomólemez) 1856 márciustól:

A IX. nyomólemez harmadik lemezösszeállításából eltüntek a Bc altípusú nyomódúcok és a lemezfelújítási kísérletre utaló lemezsérülések, de megjelenik újból a jobb oldali sasfej nyelve. Ebből arra lehet következtetni, hogy újabb dúccserét hajtottak végre. Ezt a tényt a található fémlöclenyomatok is alátámasztják. Egyes példányok „U" betűjén olyan elváltozásokat figyelhetünk meg, amelyek arra látszanak utalni, hogy az ún. Bd altípust létrehozó behatás már kezdtét vette.

A *nyomás* már eredetileg sem jó. A későbbiek folyamán az elkopott nyomódúcok cseréjével és különféle lemezfelújítási eljárásokkal[119] kísérelték megjavítani, de az eredmény nem volt kielégítő. A nyomatok minősége továbbra is romlott és a rajz végül teljesen elmosódott. Figyelemre méltó, hogy

e nyomólemez bélyegein meglehetősen gyakran fordul elő *színátnyomat*, ami géppapíron az összes többi értéknél nagyon ritka.

Színek: világos szürkéskék (IXa nyomólemez) — tejkék — világos zöldeskék (IXb nyomólemez) — zöldeskék (IXc nyomólemez).

Papír: középvastag géppapír, amely esetenként sárgásan elszíneződött.

Bélyegköz: széles.

Andráskeresztek: III.

39. ábra. 9 krajcáros IX. nyomólemeze: Bc altípus

40. ábra. 9 krajcáros X. nyomólemeze: Bd altípus

X. NYOMÓLEMEZ (1856 május)

A X–XII. nyomólemezeket csak a nyomás és a szín alapján lehet elkülöníteni. A legbehatóbb vizsgálat alapján sem tudjuk azonban minden esetben eldönteni, hogy új nyomólemezről van-e szó, amely új megszámozást igényel, vagy csak új lemezösszeállításról, amely a lemezszám utáni kisbetűvel jelölhető, avagy csak nyomási időszak-e az, amely az eltérésből felismerhető.

A X. nyomólemezre mutat Bd altípus konkrét megjelenése;[120] ennek jellemzői a 9 krajcáros értéknél:

1. a B típus általános jellemzői,
2. a KREUZER szó „U" betűjében, a két száron, belső oldalukon egymással szemben egy-egy festékfoltocska található (40. ábra).

Már az előző nyomólemezhez tartozó némelyik bélyegpéldányon feltűnt a Bd altípushoz hasonló festékfoltocska a megadott helyek valamelyikén, de típusmeghatározó jelentőségre csak ennél a nyomólemeznél tett szert.

Ugyancsak új (X.) nyomólemezre mutat bélyegeinek a színe és a nyomás minősége. Sőt ez utóbbi alapján használati idejében két időszakot is meg lehet állapítani.

Az első időszak jellemzői:

1. a jó *nyomás* és
2. a nyomatok sötétkék *színe.*

A második időszakot jellemzi:

1. a *nyomás,* amely az előbbivel szemben sohasem olyan jó, sőt határozottan rosszakat is megfigyelhetünk;

9 KREUZER

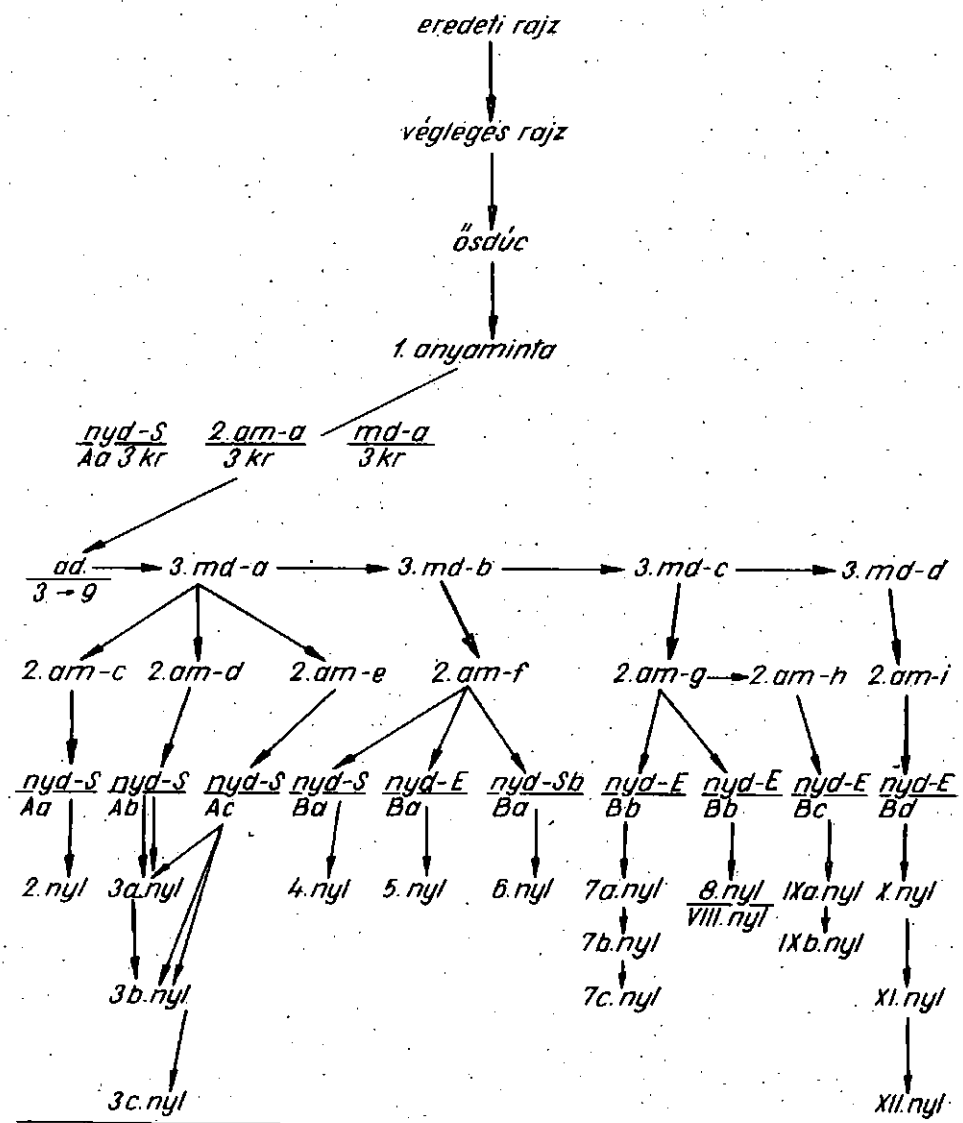

E leszármazási táblázatnál az ábra tömöttsége miatt rövidítéseket használunk: md = munkadúc, 2.am = 2. anyaminta, nyd = nyomódúc, nyl = nyomólemez.
Az 1a. és 1b. nyomólemez a 6 krajcáros érték leszármazási táblázatán található. (Lásd még a 3 krajcáros érték leszármazási táblázatát is.)

2. a *szín:* élénkkék — poroszkék.
A *papír:* középvastag géppapír.
Bélyegköz: széles.
Andráskeresztek: III.

XI. NYOMÓLEMEZ (1856 vége)

A XI. nyomólemezt is Bd altípusú elektrotip dúcok alkotják, mint az előző lemezt, de mégis elkülöníthető attól a nyomás minősége alapján.

A *nyomás* az előző nyomólemez második időszakának nyomásával ellentétben igen gondos.

Színek: szürkébe hajló sötétkék (első időszak 1856 vége) — sötétultramarin[121] (második időszak 1857 szeptember?).

Papír: középvastag géppapír.

Bélyegköz: széles.

Andráskeresztek: III.

XII. NYOMÓLEMEZ (1857 december)[122]

A nyomás minőségének, a színek milyenségének és a papír mineműségének változása teszi itt valószínűvé egy újabb nyomólemez megállapíthatóságát. (De az sincs kizárva, hogy akkor közelítjük meg leginkább az igazságot, ha azt az állítást kockáztatjuk meg, hogy a X. az utolsó nyomólemez, és a XI. és XII. nyomólemez csak a X. nyomólemeznek újabb összeállítása.)

Az ennél a nyomólemeznél használt színek a felhasználási idő két időszakra osztását teszik lehetővé.

A nyomás gondos; de éles, finom nyomásnak nem mondható.

Színek: ultramarinba hajló élénkkék (első időszak) — sötétpalakék (második időszak).

Papír: az eddig használt középvastag géppapírnál kissé vastagabb.

Bélyegköz: széles.

Andráskeresztek: III.

PAPÍR ÉS SZÍN

Az 1850-es első levélbélyeg-kiadásnak papírja kezdetben kézzel merített papír volt, amely nyomdai ívenként egyszer írott KKHM betűkből álló vízjelet tüntetett fel. A vízjel betűi a „Kaiserlich — Königliches Handels-Ministerium" kezdőbetűi voltak.

A bélyegek készítéséhez használt nyomdai ívek, kb. 34×43 cm nagyságúak voltak és elég változatos minőséget mutatnak. Ennek oka abban keresendő, hogy a bécsi állami nyomdának 1856. évig nem volt állandó papírszállítója és így egyrészt több helyről szerezte be a szükségletét, másrészt pedig kísérleti szempontból is több papírfajta kipróbálása volt kívánatos.

Az első bélyegkiadáshoz felhasznált nyomdai ívek papírja két csoportra osztható. 1850-től 1854 decemberéig *merített* papírt használtak; 1854. július 20-án elrendelték a *géppapír* használatát, de takarékossági szempontok figyelembevételével ezt csak 1854 decemberétől hajtották végre. Addig még a készletben levő, merített papírból készült nyomdai íveket dolgozták fel.

Merített papír

A merített vagy kézipapír alapanyaga rongy volt. A foszlató kádból négyszögletes drótszitával emelték ki a pépszerű anyagot. A szitára erősített drótbetűk alapján vette fel a merített papír — összeállása közben — az előírt vízjel rajzolatát.

Miután a még folyékony papíranyagot csak szemmértékre adagolták, ebből adódott a merített papír sokféle vastagsága. Ez nem vonatkozik a selyempapírra, amelyet tervszerűen, kísérlet céljára állítottak elő.

Vastagság szerint osztályozva a merített papírféléket, a következőket állapíthatjuk meg:

1. ha a merített papír vastagsága 0,08 és 0,10 mm közé esik, *közepes vastagságú;*
2. ez alatt az érték alatt *vékony:*
3. e fölött az érték fölött *vastag* papírról beszélünk.

Selyempapírnak nevezzük azt a merített papírt, amelynél a vastagság 0,07 mm-re vagy az alá is csökkent; ha viszont eléri a 0,12 mm-t vagy azt meg is haladja —, *kartonszerű* papírnak nevezzük.

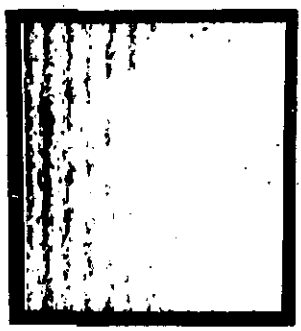

41. ábra. Barázdált papír

A mineműséget vizsgálva a következő papírfajtákat különböztethetjük meg:

Barázdált papír

Ezt az jellemzi, hogy a felületén — egymástól kb. 1 mm távolságra — egyenetlen határú kiemelkedések futnak végig, amelyeket feltehetőleg nem szándékosan hoztak létre. Irányuk általában függőleges szokott lenni (41. ábra).

Bordázott papír

Érdekes és értékes papírfajta. Jellemzi, hogy ferde fényben vizsgálva, felületén egymástól mintegy 0,3 mm távolságra, éles határú, függőlegesen futó kiemelkedéseket: *„bordázatot"* láthatunk. Keletkezésére nézve megoszlanak a vélemények. Eredetileg azt tartották, hogy a bordázottság rendeltetése a lebélyegzés eltávolításának megnehezítése volt, tehát szándékosan jött létre; ké-

42. ábra. Bordázott papír

sőbb több elmélet is kialakult[123] (42. ábra).

Leggyakoribb a 3 krajcáros Aa, ritkább az Ab altípusán; sokkal ritkább a 6 krajcáros Ab altípusán. Ennél is ritkább a 2 krajcáros Ab altípusán, és mindegyiknél sokkal ritkább a 9 krajcáros A_2 típusán.

Legkorábbi előfordulás 1850 decemberéből ismert és mindössze 1/2 – 1 évig lehettek forgalomban.

Kockás papír

Az egyik leggyakrabban előforduló papírkülönlegesség a kockás papír, amely a vékony papírfélék csoportjába tartozik. Átnézetben szabályosnak mondható rajzolatot mutat, amely rácsra emlékeztet a papír pórusainak rendezettsége folytán. Esetenként a bordázott papírral tévesztik össze. De míg annak a felületén futó kiemelkedései mindig függőlegesek, itt egymást keresztezve a felületet hálózatosnak tüntetik fel.

Sávozott papír

A legritkábban előforduló papírkülönlegesség a sávozott vagy sávos papír. Ez teljesen azonos az abban az időben használatos írópapírral és így a postabélyegek részére előírt KKHM vízjel sincs meg benne.

Jellemzi, hogy *átnézetben* függőlegesen elhelyezkedő vízjelszerű vonalak vannak benne – két centiméterenként 14 – 16 –, és azokat valószínűleg 26 – 28 mm-enként egy valamivel vastagabb vízszintes vonal keresztezi (43. ábra).

43. ábra. Sávozott papír

Előfordulása 3 és 9 krajcáros értékeken ismert. A ritkább 3 krajcáros – Ba altípussal – BRUCK an der MUR postahivatalában, egy példánya pedig Magyarországon került forgalomba. A 9 krajcárosokat – ugyancsak Ba altípussal – Prágában és környékén használták fel, de ismert ARAD bélyegzéssel is. A forgalmi idejük 1852 végére és 1853 elejére tehető.

Feltételezhető, hogy gyártásuk csalási szándékkal történt és ritkaságuk arra mutat, hogy csak néhány ív készült belőlük.

Ez a papírfaj elnevezését onnan kapta, hogy már nem kézzel merítették ki anyagát a foszlató kádból, hanem papírgyártógép segítségével állították elő. Vízjele nem volt, de az egyik legérdekesebb és legértékesebb vízjel-különlegesség mégis ehhez a papírféléhez tartozik.

Működés közben ugyans a papírgyártógép végtelenített szitaszalagjának drótvarratai benyomódtak a még képlékeny papíranyagba, a rostokat azon a helyen széttolták, a papírt elvékonyították és ezáltal alakjuknak megfelelő vízjelrajzolatot hoztak ott létre. Mintegy 3,5 mm hosszú, sűrűn egymást követő párhuzamos vonalkához hasonló rajzolatként tűnt elő, és mivel a vonalkák közepén egy kis távolságon ez a rajzolat eltűnt, látszólag a vonalkák egymás mellett két oszlopba rendeződtek.

44. ábra.
Vadvarratvízjel

Ezt a vízjel-különlegességet „*varratvízjelnek*" vagy első felismerőjéről[124] „*Ladurner vonalkázás*"-nak nevezik.

Ha a papírgyártógép végtelenített szitaszalagja munka közben beszakadt, azt is drótvarrattal fogták össze, és ennek nyoma is megtalálható a papíroson az előbbieknél hosszabb és szabálytalan alakban. Ezeket „vadvarratvízjelek"-nek nevezik (44. ábra).

A varratvízjelek legtöbbször a bélyeg hosszirányában függőlegesen, ritkábban vízszintesen vagy ferdén találhatók. A kiadás minden értékénél előfordul.

Vastagság szerint osztályozva a géppapírokat, a következőket állapíthatjuk meg:

1. a géppapír átlagos vastagsága 0,08 és 0,10 mm közé esik — ez a *középvastag géppapír*;
2. ha a vastagság ezalatt az érték alatt van, *vékony* géppapírról;
3. ha a 0,10 mm vastagságot meghaladja, *vastag* géppapírról beszélünk, 0,12 mm mérettől kezdve *kartonpapírnak* nevezzük.

A géppapírok következő papírfajtáit különböztethetjük meg:

Csíkozott papír

A merített papírfélékhez tartozó sávos papírhoz hasonlatos a csíkozott papír, mert átnézetben vizsgálva ezen is függőleges vagy vízszintes sávozottságot észlelhetünk.

Ritka és értékes papírfajta, amely a sorozat minden értékénél előfordul.

Vízjelszemcsés vagy szitarajzolatú papír

Erre a papírfajtára az jellemző, hogy átnézetben sorokba rendeződött vízjelszemcséket tüntet fel. Ezeknek létrejöttét a szitaszalag és a lapítóprés között haladó papírpépre ható, a megkívántnál nagyobb nyomás okozta.

A nyomás következtében a szitaszalag szöveti szerkezete nyomot hagyott a még képlékeny papíranyagban.

Benzinben vizsgálva általában kevésbé jól észlelhető, mint átnézetben. A sorozat minden értékénél előforduló, nem ritka papírfajta.

Rovátkolt papír

Ennek a papírfajtának jellemzője, hogy felületén vízszintesen, nagyon elvétve függőlegesen húzódó finom bordázottságot találunk. Ezek a bordácskák sűrűn egymás mellett helyezkednek el és mivel hosszabb-rövidebb darabkákra tagolódnak, nem húzódnak végig az egész bélyegképen, bár azt legtöbbször teljesen betöltik.[125]

Gyakori, minden értéknél előforduló papírfajta.

Kartonpapír

Ha a géppapír vastagsága a 0,12 mm méretet eléri vagy azt meg is haladja, *kartonpapírról* beszélünk. (A merített papírnál *kartonszerű merített papírnak* nevezzük.) Ez a papírféle mind a két papírfajtánál létrejöhetett. Az egyik létrehozó ok az volt, hogy a papírgyártásnál adagoló berendezés, illetőleg kellő műszerek hiányában a nyomdai ívek vastagabbra sikerültek. A másik ok volt, hogy feltehetőleg csalási szándékkal a használatlan nyomdai ívek borítására szolgáló csomagolópapírt, amely 0,16 mm-es vastagságot is elérhetett, felhasználták a bélyegek nyomásához.

Ritkábban — főként a 0,14 mm mérettől kezdve, — előforduló papírfajta. Minden értéknél megtalálható, de viszonylag ritka az 1 és 2 krajcáros értékeknél.

Nem tekinthetjük papírfélének, de mégis itt kell beszélnünk az ún. *„ragasztott papír"*-ról, amelynek létrejöttéhez takarékossági törekvések vezettek. Ha ugyanis a merített papírból készült nyomdai ívek (géppapírnál eddig nem ismert) vágásánál, legalább félív nagyságú darab leesett, azt hasonló okból létrejött másik darabbal összeragasztották. Így keletkeztek a ragasztott nyomóívek, amelyek szabályszerű felhasználásra is kerültek.

Rendkívül ritkán előfordult az az eset, hogy a bélyeg képe pontosan a ragasztott részre került. Ezt legtöbbször a bélyeg hátoldalán lehet észrevenni, vagy a papír kettőzöttsége folytán keletkezett megvastagodásból, vagy pedig abból, hogy a papír ott több milliméter szélességben két rétegre váltnak látszik.

Az ilyen bélyegek *nagyon ritkák*, és azt sem tudjuk, hogy eddig milyen értékeknél találtak ragasztott papírra nyomott példányokat.

Külön meg kell említeni még az ún. *pergamentszerű* merített papírt. Erre jellemző áttetszősége és sárgás színe. Akkor fordul elő, ha a papír rosszul enyvezett, és ezért a ragasztóanyagot (enyvet) túlságosan magába szívja. Nem tekintjük külön papírfélének. A 3 krajcáros értéknél fordul elő, de ismert a 9 krajcárosnál is.

A MERÍTETT ÉS A GÉPPAPÍR ELKÜLÖNÍTÉSE

Mielőtt a bélyegek előállításához felhasznált papírfélék tárgyalását befejeznénk, szólni kell a merített és a géppapír megkülönböztetéséről. Ez gyakorlottságot igénylő vizsgálat, főként ha a bélyegeket még nem áztatták le.

Ez irányú vizsgálatokhoz közvetlen és közvetett adatokat nyújtanak a papír felületének tapintással és nagyítóval való vizsgálata — leáztatott bélyeg átnézetben való vizsgálata —, a levél feladási idejének megállapítása,[126] a bélyeg típusának, illetve altípusának meghatározása.

Tapintással való vizsgálat

A merített papíron készült bélyeg felülete durvább, érdesebb, mint a géppapíron készült bélyegé, amely sima tapintatú. A leáztatott bélyeget két ujj között vizsgálva — eltekintve a kartonszerű papíron készültektől —, vékonynak és mindkét oldalon érdesnek fogjuk tapintani. A géppapíron készült vastagabbnak és simának fog tűnni.

Nagyítóval való vizsgálat

Nagyítás segítségével közvetlenül szemlélhetjük a felületnek a merített papír érdességét létrehozó egyenetlenségeit, illetőleg a géppapír egyenletességét.

Ha leáztatott bélyeget vizsgálunk, azt fogjuk találni, hogy a papír pórusai tűszúrásszerűen átengedik a fényt, a géppapírnál viszont csak a pórusoknak világosabb pontocskák formájában jelentkező képét fogjuk észlelhetni, mert a géppapír pórusai sohasem terjednek át a papír teljes vastagságán. A merített papír lazább szerkezetű, mint a géppapír.

Ha kétféle papíron készült bélyeg hátoldalát vizsgáljuk, azt fogjuk találni, hogy a merített papíron készült nyomat körvonalai a legtöbb esetben jól átnyomódnak azon[127] (45. ábra), a géppapíron készült bélyeg hátoldala viszont sima és legtöbbször sokkal fehérebb is.

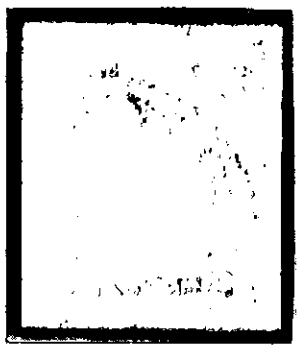

45. ábra.
Átdomborodás — foulage

A levél feladási ideje is nyújthat támpontot a két papírféleség elkülönítéséhez. A géppapíron készített bélyegek legkorábbi ismert használati ideje 1854 decembere. Ebből következik, hogy az ez előtt az időpont előtt feladott leveleken csak merített papíron készült bélyeg lehet. Az 1855. évtől kezdve csak kivételesen találunk a géppapíron készült bélyegek mellett merített papíron készülteket, különösen ha a küldeményt forgalmasabb postahivatalban adták fel.

A bélyeg típusának meghatározása

Jó támpontot nyújt, ha figyelembe vesszük, hogy az

1 krajcáros Aa altípusa, a
2 krajcáros Aa és Ab altípusa, a
3 krajcáros Aa altípusa, a
6 krajcáros Aa, Ab és Ac altípusa, valamint a
9 krajcáros A_1 és A_2 típusa csak merített papíron, viszont a
3 krajcáros Bb és Bc altípusa és a
9 krajcáros Bc és Bd altípusa csak géppapíron fordul elő.

Egyéb módszereket kell igénybevenni, ha az

1 krajcáros Ab altípusa vagy B típusa, a
2 krajcáros B típusa, a
3 krajcáros Ab és Ba altípusa, a
6 krajcáros B típusa és a
9 krajcáros Aa, Ab, Ba és Bb altípusa

kerül megállapításra, mert ilyenkor a nyomáshoz használt papír lehetett merített, és lehetett géppapír is.

Papírhibák

Meg kell pár szóval emlékezni az ún. papírhibákról is. Ezek a papírgyártás folyamán álltak elő és két fő megjelenési formájuk ismert.

Az egyik a papír anyagába beékelődött *homokszemcse*; amely nyomás közben színtelen udvart hoz létre maga körül és esetleg károsíthatja magát a nyomólemezt is. De előfordulhat az is, hogy a bélyeg áztatása közben vagy más ok következtében kimozdul beékeltségéből, és a továbbiakban tűszúrásnyi – mákszemnyi folytonossági hiány fogja helyét jelezni.

A papírhibák másik fő megjelenési formája a papír alapanyagát képező rongy tökéletlen foszlatásából ered és kerek (lencsényi), tojásdad (rízsszemnyi), illetőleg fonalszerű megvastagodás képében jelentkezik a papír anyagában. A megvastagodások a papír anyagából kiemelkedve a nyomást akadályozzák, és ezért ezek körül is színtelen udvar található.

Vízjelek

Az 1850-es levélbélyeg-kiadás nyomdai ívei ún. betűvízjelet tüntetnek fel (K K H M). A betűk magassága kb. 35 mm volt és kb. 235 mm hosszúságban húzódtak az ív közepén, a két bal és a két jobb ívnegyed között. Tekintettel azonban arra, hogy a használati idő alatt a papírt több gyár is szállította, találunk mind méret-, mind pedig díszítménybeli különbségeket a vízjelek betűi között.[128] (L. az I. kötet 337. oldalán az „A" ábrát.)

A vízjel betűi ívnegyedenként öt-öt bélyegre terjedtek. Ennek mértéke a nyomóív elhelyezésétől és a keskeny vagy széles bélyegközöktől függött. A vízjeles példányok ennek megfelelően sokkal ritkábbak, mint a vízjel nélküliek; a nagy vízjelrészletet feltüntető bélyegek különösen kedveltek.

Az 1854. év decemberétől forgalomba került, géppapírra nyomott bélyegekben vízjel nem volt. Ezekben találhatjuk azonban a nagyon ritkán előforduló varratvízjeleket, amelyek minden értéknél megtalálhatók.

Festékek és színek

E bélyegkiadás nyomásánál ásványi és növényi eredetű festékanyagokat használtak. Ez adja magyarázatát annak, hogy a bélyegek több mint 100 év után sem vesztik színüket.

A színek javarésze kevert szín volt.[129] Ez sokszor támpontot nyújt a típus, nyomólemez stb. megállapításához. Pl. az 1 krajcáros barnássárga színe csak az Aa altípusnál fordul elő; a mélyfekete jellemző a 2 krajcáros Ab altípusára; a cinóber a 3 krajcáros Aa altípusára; a lilásbarna a 6 krajcáros 5. nyomólemezére, a fakó (sárgás)barna a VII. nyomólemez utolsó összeállítására; a zöldesszürkéskék szín a 9 krajcáros 7a nyomólemezére.

A bélyeg papírjának megsárgulása is keltheti színváltozás érzetét. A sárgulást nem kívánatos vegyhatású ragasztóanyag behatása is okozhatja.

A sokáig színtévnyomatnak tartott Aa és Ab altípusú kékszínű 3 krajcárosról ma már tudjuk, hogy próbanyomat.

A nyomás

Ausztria első levélbélyegei könyvnyomással, ún. *„gyorssajtó"*-n készültek, amely gőzmeghajtással működött. A nyomóeszközök tárgyalásánál leírt módon elkészített nyomólemez a sajtóba került, s itt rögzítették. A gép elindítása után a nyomólemez a festékező hengerről festéket vett fel, és nyomatot készített a nyomóhengerre erősített papírívre, nyomáspróba céljából.

A nyomóhenger palástja többsorosan papírral volt körülragasztva, hogy a rákerülő nyomdai íven a nyomás egyenletessége biztosítva legyen. Ha ennek ellenére a nyomat egy része vagy a szöveg egyes betűi halványra sikerültek, annak helyét további aláegyengetéssel kiemelték, ahol pedig túlságosan a papírba nyomódott, ott a felső rétegből egy darabkát kivágtak.

Tűpontok

Az így előkészített nyomóhengerre került az ún. *nyomdai ív*, amelynek elcsúszását a nyomóhenger szorítólemezein kívül, a nyomólemez szorítókeretéből kiálló tűk voltak hivatva megakadályozni. Ezek nyoma a nyomdai ívnek mind a négy oldalán fellelhető, mert ugyancsak festéket véve fel, a bélyeg színével azonos pontocska képében megjelentek az egyébként nyomás nélkül maradt bélyegszéleken, de leggyakrabban a függőleges oldalakon. Ezeket nevezzük *„tűpontok"*-nak (46. ábra).

46. ábra. Tűpont, jobb alsó sarokdarabon

Nyomdai ívek, bélyegívek

A nyomatok készítése a nyomdai íveken történt. Egy nyomdai ív négy bélyeg-, illetőleg kezelési ívből állt. A bélyegívek nyolc vízszintes sorra, illetőleg nyolc függőleges oszlopra tagozódtak. Az így kialakult 64 bélyeghely közül hatvanat bélyegek, négyet pedig térkitöltő *andráskeresztek* foglaltak el.

A bélyegívek ilyen beosztása az akkori osztrák pénznemnek, a forintnak[130] volt következménye (1 forint 60 krajcárra oszlott).

E beosztás mellett minden bélyegív kerek forintértéket képviselt; mégpedig annyit, ahány krajcár volt a bélyegek névértéke.

Nyomatok

A nyomatok minősége kezdetben, illetőleg az egyes nyomólemezek használati idejének elején általában jó volt. Közöttük találjuk az ún. *„első nyomatok"*-at. Ezeket az jellemzi, hogy a címerpajzs keretvonala nem tömör — közepén fehér vonalka látszik —, mert a címerpajzs és az azt körülvevő pálmalevelek között a festékösszefutás, illetőleg az eltömődés még nem következett be. Különállók a címerpajzs alapmezőjét adó pontocskák, és jól elkülönül a pajzsban helyet foglaló Habsburg-címer öt függőleges vonalkája. Ez főként a sztereotip eredetű nyomólemezeknél látható jól.[131] (L. még a 112. és 113. jegyz.)

47. ábra. Üres nyomás

48. ábra. Száraz nyomás (3. nyomólemez, II. időszak)

A későbbi nyomatoknál, a nyomólemez elhasználódása következtében, a nyomás már kevésbé jó, nem finom, gyakran elmosódott, hiányos, hibás, sőt határozottan rossz is lehet.

Az 1857—58-as évekből gyakran találunk olyan nyomatokat, amelyeken csak a rajz, de főként a betűk körvonalai látszanak jól, a közöttük levő rész kevésbé festékezettnek, üresnek tűnik. Ezért is nevezték el az ilyeneket *„üres nyomat"*-nak (47. ábra). Előidéző oka hasonló a *„száraz nyomás"*-éhoz; mindkettő inkább a munka kezdésekor szokott előállni, amikor a festék még nem melegedett át és rosszul tapad. De oka lehetett a festék, illetőleg az oldó (higító) szerének nem megfelelő minősége is (48. ábra).

A *„túlfestékezett nyomat"* a kívánatosnál hígabbra oldott és túlságosan felmelegedett festék használatára vezethető vissza.

Ha a festék a kelletnél nagyobb olajtartalmú, létrejön az ún. *„olajos nyomás"*. Ez a bélyegképen, a rajz vonalai körül szürkés udvar megjelenését, a bélyeg hátoldalán pedig a rajz olajos folt formájában való előtűnését okozza.

Előfordul esetenként az ún. *„vaknyomat"* is, ha véletlenül két nyomdai ív kerül egyszerre a sajtóba, és az alsó így csak a nyomóeszköznek festék nélküli benyomatát tünteti fel.

Színátnyomatok

A nyomással ellátott íveket a tárolóasztalra, vagy pedig a nyomóterem fala mellett leterített csomagolópapírra gyűjtötték csomókba. Minden halmazat tetejére súlyt helyeztek, hogy a légmozgás az íveket szét ne sodorja.

Az ívcsomók ilyeténképpen való rögzítése volt az egyik oka a *„színátnyomatok"* létrejöttének. Ha ugyanis az egymás fölé rakott, frissen nyomott ívek nem voltak még egészen szárazak, akkor — azok nedvességi fokától függően — egy, két vagy több darab a halmazat tetején, hátoldalára felvette az alatta fekvő ívről a még tapadós festék egy részét, amiáltal megjelent rajta az ún. *„ívszínátnyomat"*.

Az ívszínátnyomatra jellemző, hogy:

a) nem esik egybe a nyomdai ív bélyegeinek képével;

b) a festékezettség elégtelensége miatt legtöbbször nem jól hozza ki a bélyegkép rajzolatát;

c) az ívszínátnyomat mindig tükörképet eredményez.

Ismert fordított ívszínátnyomat is – a 3 krajcáros on –, melyet ARAD postahivatalában használtak fel.

49. ábra. Gépszínátnyomat (1. nyomólemez)

A színátnyomatok létrejöttének másik oka az, hogy a gép véletlenül üresen futott és így a nyomást — nyomdai ív hiányában — a nyomóhenger alá-egyengetése vette fel. A gép következő fordulatánál, amikor már nyomdai ív került a sajtóba, a rendes nyomaton kívül a nyomdai ív hátoldala is megkapta a nyomóhengertől az erre rákerült és még nedves nyomatot vagy annak egy részét. Ez a következő nyomdai íveken is mindaddig folytatódott, amíg a nyomóhengerre került nyomat festéke meg nem száradt. Természetesen az üresjárat után bekerült első nyomdai ív hátoldalán megjelenő *„gépszínátnyomat"* (49. ábra) lesz a legkifejezettebb. Létezik *részleges* gépszínátnyomat is.

A gépszínátnyomatra jellemző, hogy:

a) mindig pontosan egybeesik a nyomóív bélyegeinek képével,

b) az első példányok igen jól kihozzák a bélyegkép rajzolatát,

c) a gépszínátnyomat mindig tükörképet eredményez.

A színátnyomatok létrejöttének harmadik oka az, ha a sajtóban maradt egy már nyomással ellátott ív. Ha ez, a ráhelyezett újabb nyomdai ívvel együtt, mégegyszer nyomás alá került, az újabb nyomás alkalmával átadta a még nedves festékének egy részét arajta levő nyomdai ív hátoldalának azokon a helyeken, ahol az új ív bélyegképének rajzolata az előző nyomdai ív bélyegképének rajzolata fölé került, vagyis ott, ahol az ívekre ható nyomás a két nyomdai ívet egymáshoz szorította.

Az így létrejött *„ívgépszínátnyomat"*-ot jellemzi, hogy:

a) nem esik egybe a nyomdai ív bélyegeinek képével,

b) csak ott látható a hátoldalon, ahol a képoldal nyomást kapott,

c) az ívgépszínátnyomat tükörképet eredményez.

Az eddig tárgyaltak az ún. *„elsődleges színátnyomatok"* voltak.

Van *„másodlagos"* színátnyomat is, mint az igen ritka *„ismétlődő gépszínátnyomat"*.

Ez úgy jött létre, hogy egy már nyomással ellátott ív újra a sajtóba került, és a hátoldalán is nyomást kapott. A hátoldali nyomás alkalmával az elülső oldal nedves festékének egy része átkerült a nyomóhengerre és innen a következő nyomóív hátoldalára, de csak ott, ahol az elülső és a hátoldali kép egymás fölé került.

Az ismétlődő gépszínátnyomatot jellemzi, hogy:

a) nem esik egybe a nyomdai ív bélyegeinek képével;

b) csak ott látható, ahol az elülső és a hátoldali bélyegkép egymás fölé került;

c) az ismétlődő gépszínátnyomat eredeti állású, vagyis megegyezik a bélyegképpel (nem tükörkép!).

Áttetsző és átütő nyomatok

A színátnyomatokhoz hasonló és sok esetben attól nehezen is elkülöníthető az *„áttetsző"* és az *„átütő"* nyomat. Mindkettő merített papíron előállított bélyegeknél fordul elő, ellentétben a színátnyomatokkal, amelyek, ha ritkán is, de géppapíron szintén előfordulnak.

Az *áttetsző* nyomatok vizsgálatánál a festéknek nyomát sem fogjuk találni a hátoldalon, csak az elülső oldal bélyegképének tükörképszerű homályos rajzolata tűnik keresztül a legtöbbször vékony vagy esetleg pergamentszerű papíron. A gépszínátnyomattal téveszthető össze.

Az *átütő* nyomat keletkezését a rosszul enyvezett papír túlságos szívóhatása okozza. Erős nagyítás alatt jól látható a festék keresztülszívárgása a merített papír pórusain. Ugyancsak a gépszínátnyomattal téveszthető össze.[132]

Kiemelt középrész

Az előzőkben már beszéltünk az egyengetésről vagy aláegyengetésről; ez is módot ad egy érdekes és értékes nyomási különlegesség létrejöttére, mint amilyen a *„kiemelt középrészű"* bélyeg. Ez az által jött létre, hogy aláegyengetéssel kívánták a nyomás minőségét javítani. Ha az aláegyengetés sikerült, kiemelten, sötétebb nyomással jelent meg a bélyegkép középső rajzát képező címerpajzs, míg a bélyegkép perifériás része szembetűnően halvány maradt. Ha az aláegyengetés pontatlan volt, az a rész emelkedett ki, amely az aláegyengetés fölé került és annak környéke lett feltűnően halvány. A vázolt eljárással nem érték el a kívánt hatást és hamar felhagytak vele. Ezt a nyomási különlegességet jellegzetesen feltüntető szép példány ritkán fordul elő.

Kettős nyomatok

Ha a sajtóba egyszerre két nyomdai ív került, az alsó csak vaknyomást kapott. Másodszorra már rendesen nyomás alá került és így kettős nyomat keletkezett, amelyek közül az egyik vaknyomat. Ismert a 6 krajcáros Aa altípusánál (MÜRZHOFEN 31. DEZ), az Ac altípusánál (Chotieborz März?) és a 9 krajcáros A_2 típusánál (GYULA 30/3). Nagy ritkaságok.

Kétoldali nyomatok

Az 1, 3 és 9 krajcáros értékeknél ismert a kétoldali nyomat. Az *1 krajcáros* értéknél nem ritka és a 2. nyomólemezről készült bélyegmennyiségnek kb. egyharmad részét teszi ki. Takarékossági szempontból a már egyszer nyomással ellátott, de a halvány nyomás miatt felhasználásra alkalmatlannak minősített nyomdai íveket a hátoldalukon újranyomták. Hogy a bélyegek kétszeri felhasználását megakadályozzák, a nyomást úgy végezték, hogy a két nyomat egymáshoz viszonyítva jelentősen eltolódjon; ez eredményezte azt, hogy találhatunk olyan hátoldali nyomatokat, amelyek négy bélyegkép részeit tüntetik fel.[133]

Ismeretes olyan Ab altípusú 1 krajcáros is, amelynek hátoldali vaknyomata van (RAAB); de előfordult már részleges vaknyomat is.[134]

A *3 krajcáros* érték is ismert kétoldali nyomattal; merített papíron, Ab altípusban (LEUTOMISCHL).

A *9 krajcáros* érték is forgalomba került kétoldali nyomással, merített papíron, Ab és Ba altípusban. Ez utóbb bélyegzése: KLAGENFURT 29/7. Ismertek azonban TRIEST és WIEN bélyegzésű példányok is.

50. ábra. Hátoldali andráskereszt (kétoldali nyomás)

51. ábra. Fémléclenyomat

Fémléclenyomatok

Mint már a nyomóeszközök előállításánál említettük, a nyomódúcok nyomólemezekké történő összeállításánál, a nyomódúcokat a vízszintes sorokba összeforrasztott sztereotip dúcoknál vízszintes, a függőleges sorokba összeforrasztott elektrotip dúcoknál függőlegesen behelyezett *fémlécekkel* választották el egymástól, de legfőképp a szorítókerettől.

Ha ezek a fémlécek valami oknál fogva kilazultak, és a nyomófelületig előrecsúszva érintkezésbe kerültek a festékező hengerrel, lenyomatot hagytak a nyomdai íven, a bélyeg színében nyomott mintegy 1,5 mm vastag, hosszabb rövidebb vonalszerű rajzolat formájában, amelyet *fémléclenyomatnak* nevezünk (51. ábra).

Szélenyomatok

Egy nyomdai íven 51 szélenyomat fordul elő, mint a legkülső bélyegsorok tagjai a négy bélyegíven. Arról ismerhetők fel, hogy az egyik, sarokdara-

boknál két érintkező szomszédos oldaluk külső keretvonala megvastagodott és elvesztette éles jellegét.

A felső szélenyomat kétszer, az alsó négyszer olyan ritka, mint a két oldalsó.

A ránc

A ránc nyomás közben keletkezhet, ha olyan papírívet vagy papírtekercset vesznek használatba, amely nemrég került a nyomóterembe és az itt ért új fizikai behatások „fodrosodását" vagy „teknősödését" okozták.[135]

52. ábra.Ráncok

A papírrostok ez okból létrejött megnyúlásából, illetőleg összehúzódásából adódó felületi egyenetlenség – hullámosság – a nyomás alatt ránc formájában egyenlítődik ki. A ránc merített papírféléknél észlelhető gyakrabban.[136]

Keletkezhet azonban a ránc már nyomás előtt is. Sőt olyan ránc is található, amelynek keletkezése összefüggésben van a bordázott papír létrejöttével és azzal együtt is fordul elő.[134]

Bárhogy keletkezett is a ránc, a leáztatás és széthúzás után mint színtelen, nyomás néküli csík jelentkezik. Iránya legtöbbször vízszintes vagy ferde; a függőleges irányú ránc ritkább (52. ábra).

Fogazás és enyvezés

Az első postabélyeg-kiadás fogazás nélkül jelent meg, és a bélyegeket ollóval, késsel, tépéssel stb. választották szét.

A bélyegek között mind vízszintes, mind függőleges irányban húzódó – kezdetben keskeny (vízszintesen 2,5 mm, függőlegesen 3,25 mm), majd később szélesre (vízszintesen 3,25 mm, függőlegesen 3 mm) változtatott – bélyegköz arra volt hivatva, hogy a bélyegek szétválasztása ott, lehetőleg a bélyegköz középvonalában történjék. Ebben az esetben a bélyegnek mind a négy oldalán legalább 1,25–1,50 mm széles, fehér keret maradt volna. Ez azonban ritkán történt így, sőt azt is tapasztalhatjuk, hogy egyes postahivatalokban[137] szokássá vált a bélyegek fehér szélének teljes eltávolítása.

Még az 1853. évből fentmaradt LÖWENTHAL osztálytanácsosnak, Zl. 15 904 szám alatt a kereskedelemügyi miniszterhez tett előterjesztése, amelyben angol példára hivatkozva, a bélyegek fogazattal való ellátását javasolta.

Postabélyegek részére az első fogazógépet csak az 1855. év végére készítették el. A gép keretfogazást végzett, és próbafogazáshoz használták.

Feltehető, hogy külön e célra nagyon gondosan gyártott, okkersárga bélyegeket nyomtak, amelyeknek fogazata 18-as keretfogazás volt. Forgalomba nem kerültek, csak mint iratmellékletek maradtak meg. Fennmaradtak nyomás nélküli, sárgaszínű kifogazott ívek is.[138]

A fogazást az 1850-es levélbélyeg-kiadásnál nem vezették be, de e kiadás

egyes példányain már megtalálhatjuk a nyomát egyéni próbálkozásoknak. Ugyanis bizonyos fogazást pótló módszerek alkalmazásával megkísérelték elősegíteni a bélyegek könnyű szétválasztását.

E kísérletezések nyomait TOKAY, HOMONNA, VARANNO, DEBRECZIN és BRÜNN postahivatalok által forgalombahozott bélyegeken állapíthatjuk meg. De az ilyen bélyegek más, főként szomszédos, helységekben is felhasználásra kerültek[139] (53. ábra).

A bélyegek szétválasztását az ún. *átütés* segítségével kívánták, illetőleg próbálták megoldani. Ezzel az eljárással egyenes vagy kígyóvonalszerűen elhelyezkedő, egyenes vagy ívalakú sűrűn egymást követő bevágásokkal igye-

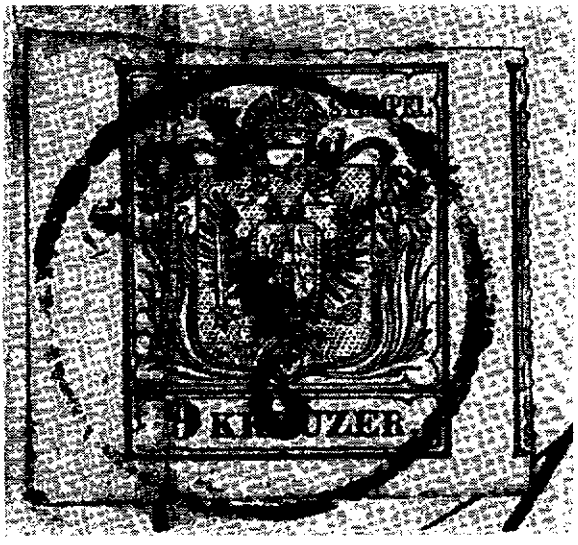

53. ábra. Tokaji átütés — roulette

keztek a bélyegközöket könnyen szakíthatóvá alakítani. De ismeretes a kísérleti fogazásoknak olyan formája is, amelynél az átütéssel a finn bélyegekéhez hasonló fogazatpótló nyelveket alakítottak ki.

Az 1854. november 1-én megjelent első osztrák okmány-illetékbélyeg kiadás viszont már fogazottan, többféle sorfogazással jelent meg.

Az első pár (hat?) hónapban készült bélyegek enyvezésére színtelen növényi ragasztóanyagot használtak. Később ezt enyvvel keverték; még később pedig csak tisztán állati enyvet használtak.

Sok esetben előfordult, hogy az enyv sárgára festette a papír színét; elvétve, ugyanezen okból, halvány rózsaszínre színeződött papírt is találhatunk.

Előfordult az is, hogy a használt enyv kémiai vegyhatása nem volt közömbös a nyomat festékanyagával szemben, és színváltozat létrejöttének lehetett az okozója.

Ha a nyomdai ív papírja nem volt jól enyvezve, úgy magába szívta a ragasztóanyagot, hogy pergamentszerűvé vált tőle.

A használatlanul maradt bélyegeken az enyv legtöbbször vastag és sárga, törésre, repedésre hajlamos. Mivel bizonyos kis mértékben minden ragasztóanyag beivódik a papírba, az enyvezésen bekövetkezett törés átterjed a papír anyagára is. Ezt nevezzük *gumitörésnek*. Ha az ilyen bélyeget a további károsodástól meg akarjuk menteni, nem marad más hátra, mint a ragasztóanyag eltávolítása.

ÖSSZEFÜGGÉSEK

Az összefüggéseket párok, csíkok és tömbök alkotják. Ezek kedvelt gyűjtési objektumok, de elméleti szempontból is nagy a jelentőségük, mert olyan kutatási problémákat, mint az ívrekonstrukció, a vegyes lemezek szerepe vagy egyes nyomólemezek újabb összeállítása, csak ezek segítségével lehet megoldani.

Csíkok

Általános szokás volt a postahivatalokban, hogy a bélyegíveket egyes darabokra vágták szét. Ebből adódott, hogy ha egy és ugyanazon érték több darabjára volt szükség a bérmentesítéshez, azt legtöbb esetben egyes darabokkal rótták le és nem párokkal vagy csíkokkal, amint történt volna, ha az ív darabolását a ténylegesen előálló szükségletnek megfelelően, alkalomszerűen végzik el.

Ebből érdekes különlegességek is adódtak, mint például: különféle papíron előállított azonos értékek, különféle típusú, illetőleg altípusú azonos értékek, sőt különféle kiadású azonos értékek egyidejű használata ugyanazon a küldeményen.

Ha csíkokra vágták fel a bélyegívet, ez az esetek nagyobbik hányadában vízszintes irányban történt. Ezt bizonyítja az, hogy a vízszintes párok és a hosszabb-rövidebb csíkok sokkal gyakrabban fordulnak elő, mint a hasonló függőlegesek (15. és 24. ábra).

A bélyeg-, illetőleg kezelési ívek 8 ×8 darabos beosztása következtében a csík formájában előforduló legnagyobb összefüggés mind vízszintes, mind függőleges irányban nyolcas lehet.

Ívközéprész

A csíkok közül nem a leghosszabb nyolcasok a legritkábbak, hanem azok, amelyek az ún. ívközéprészt is magukban foglalják. Az ívközéprészek a négy bélyegívet választják el egymástól; méretük a keskeny bélyegközű bélyegek esetében 24 mm volt vízszintesen és 22 mm függőlegesen. A széles bélyegköz megjelenése után ezek a méretek vízszintesen 12-től 15 mm-ig csökkentek, függőlegesen a megállapításuk eddig még nem sikerült (valószínűleg 22—25 mm közé esett).

Előírás szerint a nyomda a postakincstárnak vízszintes irányban ketté-

vágva, két-két félre darabolva, adta át a kész nyomdai íveket és a postaigazgatóság vágatta fel bélyegívekre, amelyeket a postai szakkifejezés kezelési íveknek is nevezett. Ezt a gyakorlatot azonban — főként a használati idő vége felé — nem minden esetben tartották be, ezért fordulhattak elő az ívközépréssel együtt vágott darabok, főként a géppapíron készült ívek között. Csak vízszintes ívközéprészes összefüggéseket ismerünk.

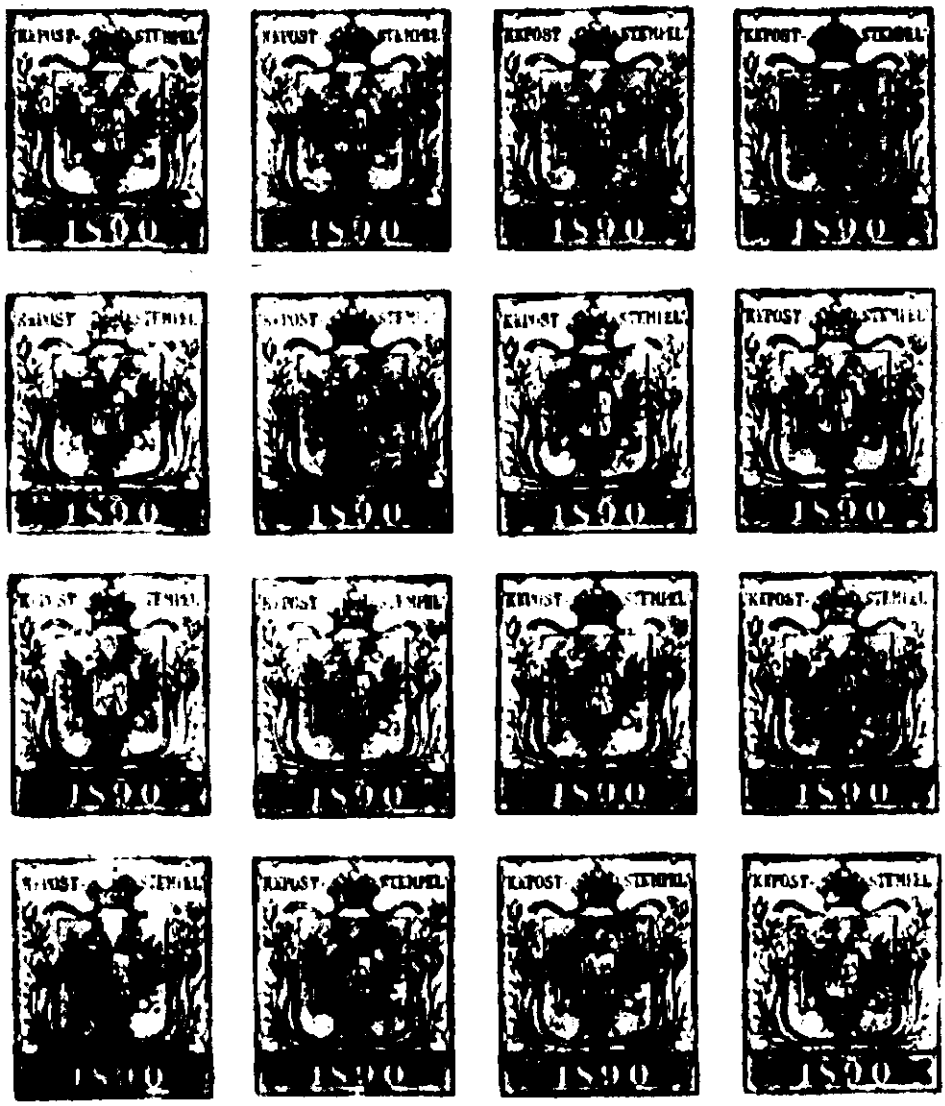

54. ábra. Fantázia-nyomat

Tömbök

A csíkoknál is ritkábban fordulnak elő az ún. tömbök, amelyeket két-három, de esetleg négy-öt vagy hat sorban elhelyezkedett 3—16 darabos összefüggések alkotnak (54. ábra).

Leggyakrabban találhatunk tömböket a 9 krajcárosnál, utána a 3 krajcáros következik; a 6 krajcárosnál már sokkal ritkább, az 1 krajcárosnál igen ritka és mindnél ritkább a 2 krajcárosnál.

Széledarabok

Egy bélyegíven 24 széledarab foglal helyet; így ezeknek két és félszer kellene ritkábbnak lenniük a normál daraboknál. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy sokkal ritkábbak. Erre az ad magyarázatot, hogy a széleket az ívek feldarabolásakor gyakran eltávolították a bélyegekről (55. ábra).

Leggyakoribbak az oldalsó széledarabok; a felsők ritkábbak, az alsók a legértékesebbek. A megkívánt legkisebb méret 4 mm a széledaraboknál. A tűpontok egy része a széledarabokon, más része a sarokdarabokon fordul elő.

55. ábra. Széledarab

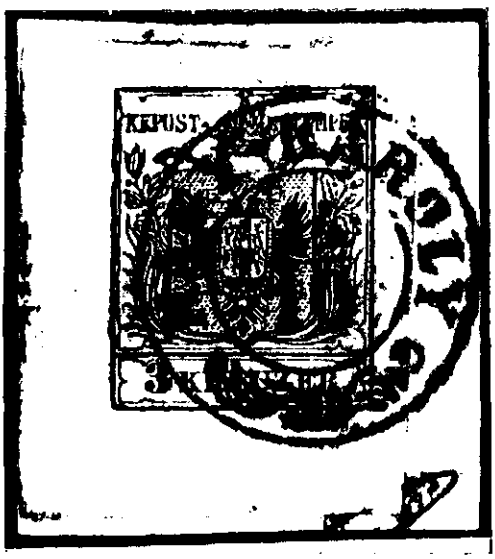

56. ábra. Sarokdarab (tűponttal)

Sarokdarabok

Ezek között megkülönböztetünk alsó és felső, jobb és bal sarokdarabokat. Leggyakoribb a két felső sarokdarab; a bal oldali alsó ritkább és legritkább a jobb oldali alsó. Természetesen sokat számít a sarkot alkotó két bélyegszél szélessége is, amelynek legalább 4—4 mm-nek kell lennie. A sarokdarabok kívánatosságát nagyban növeli az esetleges tűpontok jelenléte (56. ábra).

Andráskeresztek

Mint az előzőkből már tudjuk, minden nyomdai íven 16 darab, azaz bélyegívenként 4 – 4 darab andráskereszt fordult elő (57. ábra).

Elhelyezésük az egyes nyomdai ívekben változó lehet. Kezdetben, – valószínűleg 1851 augusztusáig – minden esetben a bélyegív jobb alsó sarkában helyezkedtek el, vagyis a 61 – 64. bélyeghelyet foglalták el. Ezt nevezzük *I. elrendezés*nek. Ennél az elrendezésnél elméletileg 16 bélyeg fordulhatott elő nyomdai ívenként alsó és 4 jobb oldali andráskereszttel, illetőleg andráskereszt-végződéssel. Ilyen elrendezés esetén alsó jobb oldali sarokdarab nem fordulhatott elő.

57. ábra. Andráskeresztek

A *II. elrendezés* az elsőnek tükörképét adná, de előfordulására nem ismerünk bizonyítékot. Itt az andráskeresztek a bal alsó sarokban helyezkedtek volna el, vagyis az 57 – 60. bélyeghelyen. Ez azt eredményezte volna, hogy 16 bélyeg alsó, 4 pedig csak bal oldali andráskereszttel függhetett össze. Ennél az elrendeződésnél bal alsó sarokdarab nem fordulhatott elő.

A *III. elrendezés*nél a nyomdai ívet alkotó két bal oldali bélyegíven a jobb alsó sarokban, a két jobb oldali bélyegíven pedig a bal alsó sarokban foglaltak helyet az andráskeresztek, vagyis a 61 – 64., illetőleg 57 – 60. bélyeghelyet töltötték ki. Ennél az elrendezésnél tehát előfordulhatott 16 bélyeg alsó, 2 jobb, és 2 baloldali andráskereszttel. Emiatt találhatunk mind felső, mind alsó jobb és bal sarokdarabokat is.

Feltehetően a 3 krajcáros érték 2. nyomólemeze volt az első, ahol az andráskeresztek a III. elrendezés szerint foglaltak helyet – 1851 augusztusában.

A *IV. elrendeződés* létezése ugyancsak valószínűtlen. Elméletileg a két bal oldali bélyegíven (ívnegyeden) a bal alsó sarokban, a jobb oldali két ívnegyeden pedig a jobb alsó sarokban lettek volna elhelyezve. Ezért felső és alsó, jobb és bal sarokdarabok fordulhattak elő. Nem fordulhatott volna azonban elő andráskereszt vízjellel.

Az andráskeresztek közül leggyakoribb a piros, majd a kék és a barna következik. Ritka már a sárga és még ritkább a fekete.

Ezeket általában levélzáráshoz szokták felhasználni, és a levél felnyitásakor természetesen a legtöbbször megsérültek. Ismerünk néhány andráskeresztet levélbélyegként felhasználva is. Ezek, valamint a bélyeggel összefüggő andráskeresztek nagy ritkaságok.

Az andráskereszt végződések is becses támpontjai a filatéliai kutatásnak. Mint a fentiekből kitűnik, előfordulhatnak a bélyeg két oldala közül valamelyiken, vagy pedig az alsó szélén.

BÉRMENTESÍTÉSEK

A bécsi VERORDNUNGSBLATT für POSTEN, EISENBAHNBETRIEB und TELEGRAPHEN 1850. április 27-én megjelent 25–28. száma adta tudtul a nagyközönségnek, hogy 1850. június 1-én bevezetik a levélbélyeg használatát. [140]

58 ábra. Felezés

A rendelkezés,[141] amely magyar nyelven, de bécsi keltezéssel *„a budai K. egyetemi nyomdában"* is megjelent, 23 paragrafuson keresztül tárja elő az utasításokat. Többek között megadja az egyes küldeményfélék bérmentesítési összegeit, meghatározza az egyes küldemények fajtáit, sőt még az egyes bélyegcímletek színének leírását is megadja.

Mint a rendeletből is kivehető, az a szándék vezette az illetékeseket, hogy kevés, de jól megválasztott bélyegcímlettel az összes előforduló bérmentesítést gyakorlatilag könnyen le lehessen róni. Törekvésük az akkori viszonyoknak aránylag jól megfelelt, és tekintetbe véve az egyes postamesterek találékonyságát, rugalmasságát is (pl. a SÁRVÁR-provizórium), valamint a szükséghelyzetek teremtette ötletes megodásokat (pl. a felezések) és a rendelkezések nyújtotta szabadosságot (pl. az okmánybélyegek felhasználása levélen), mindezek egyrészt zökkenőmentessé tették a postaszolgálatot, másrészt nagyon érdekes és értékes ritkaságokkal ajándékozták meg a kutatókat és a filatelistákat.

A postaküldemények zömét levelek, valamint *a levelekkel egyneműnek tartandó küldemények, keresztbortékos küldemények (Kreuzbandsendungen)*, továbbá *az árupróbák és mustrák* tették ki. Ezek bérmentesítése vagy egy címlettel történt – ha a szükségelt címletű bélyeggel a postahivatal rendelkezett –, vagy a kiadás annyi és olyan névértékű darabját ragasztotta fel a postamester a küldeményre, amely a kívánt összeget kitette.

Gyakori az az eset, amikor egy címletből több darabot használtak fel a bérmentesítéshez. Ilyenkor párok, sőt csíkok és tömbök is előfordulhatnak.

A bélyegellátás 1915 évvel ezelőtt sem lehetett mindig zökkenőmentes, mert már akkor is előfordult, hogy egy gyakrabban használt érték kifogyott. Zavart azonban ez nem okozott, mert az ötletes postamester egy másik, különös esetben pedig felezésre alkalmas címlettel a kérdést megoldotta.[142]

A bélyegek e ritkán és főleg Magyarországon előforduló felhasználása, *a felezés*, leggyakrabban átlós irányban történt, de ismerünk hosszirányú, sőt keresztirányú felezést is (58. ábra).

Viszonylag gyakran fordult elő az ún. *„látszólagos felezés"*. Ez úgy jött létre, hogy az ajánlott levélhez kapcsolt tértivevényt magával a pecsétoldalon alkalmazandó frankatúrával – amely az esetek túlnyomó többségében egy 6 krajcáros bélyeg volt –, erősítették a levélhez.[143] Ezt az elismervényt kézbesítéskor leszakították, mert a címzett aláírásával ezen igazolta a küldemény átvételét, és az aláírt átvételi elismervényt a posta visszajuttatta a feladónak. Ilyenkor a bélyeg egyik fele, legtöbbször a bal alsó fele, a levélen maradt. Miután a levelet érkezési bélyegzéssel is el kellett látni, és ezt gyakran, mintegy igazolásul, az eltépett bélyegre ütötték, a bélyeg olyan, mintha szabályszerű félbélyegként használták volna fel.

Magyarországon mintegy 50 helyet ismerünk, ahol felezésekkel oldották meg az első kiadás hiányzó címleteinek pótlását.[144]

Ritka kivételként az is előfordult, hogy nem felezéssel, hanem *harmadolással* oldották meg az 1, illetve a 3 krajcáros hiányát. Ezt a megoldást három magyarországi postahivatal gyakorlatából ismerjük.[145]

E csoportba tartozó érdekes gyakorlatot folytatott a sárvári postamester. Abból a rendelkezésből kiindulva, amely azt mondja ki, hogy az ajánlás díját a levél pecsétoldalára ragasztott 6 krajcáros bélyeggel kell leróni, úgy járt el, hogy a levél címoldalára, közel annak felső széléhez, egy 9 krajcáros címletű bélyeget ragasztott úgy, hogy annak kb. egyharmad része az elülső – címoldalon volt, míg kétharmad részét a levél felső szélén áthajtva, a pecsétoldalra ragasztotta. Ez a rész, a 9 krajcár kétharmada képviselte az ajánlási díjat és a címoldal felőli egyharmad rész – azaz 3 krajcár – a bérmentesítést. Az általa így frankírozott leveleket *sárvári provizórium* néven tartja számon a szakirodalom.

Ha a bérmentesítési összegek előfordulásának gyakoriságát vizsgáljuk, leggyakrabban 9 krajcárral bérmentesített levelet fogunk találni, valamivel ritkább lesz a 3 krajcárral és még ritkább a 6 krajcárral bérmentesített levél. Sokkal ritkább lesz az 1 krajcáros bérmentesítés (ártájékoztatók, gyászjelentések stb.) és mind között legritkább a 2 krajcáros helyi levél.

Esetenként olyan frankatúrákat is fogunk találni, ahol a bérmentesítési összeg hárommal nem osztható *„túlportózás"*-ban jelentkezik. Itt feltehetően megfelelő címlet hiányában történt a fölös mértékű bérmentesítés.

A 9 krajcárnál magasabb frankatúra már viszonylag ritka és amelyik eléri vagy meg is haladja a 30 krajcárt, az már az ún. *magas bérmentesítések* csoportjába tartozik.

Említettük, hogy a legtöbb postahivatalban előre felaprózták a bélyegíveket, mégpedig legtöbbször egyes darabokra. Ez az eljárás is több bérmentesítési különlegességnek lett eredőjévé. Így például a vegyes bérmentesítések egy része is ennek köszönheti létét. Ez okból jött létre például vegyes bérmen-

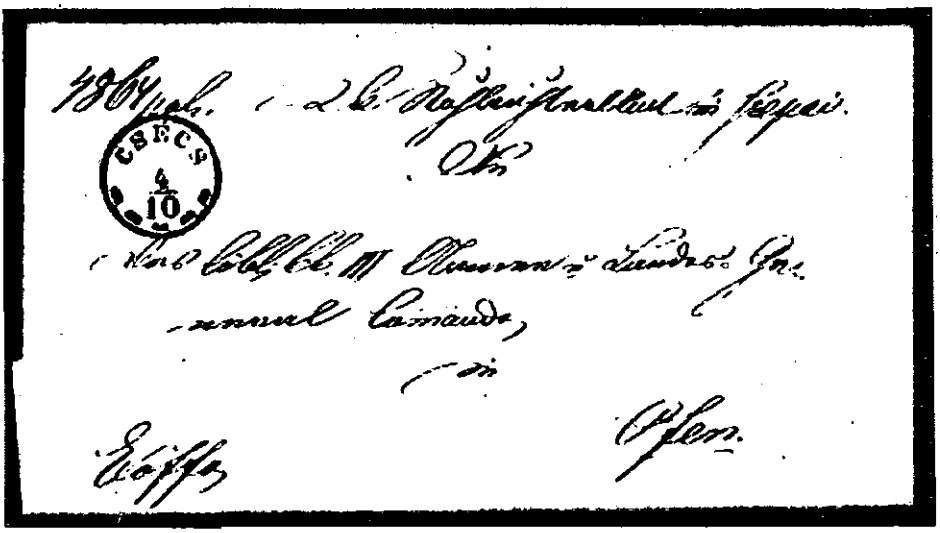

59. ábra. Portómentesség (Ex offo)

tesítés azonos érték különböző típusai között; bár ezek különlegesen ritka esetekben vegyes lemezből is származhattak. Előfordulhat egy frankatúrán belül merített és géppapíron készült azonos érték is. De szerepelhet egy bérmentesítésben KREUZER és CENTES pénznem-megjelölésű bélyeg is. (Ilyen esetben feltehető, hogy az egyik bélyeg válaszbélyegként volt mellékelve és így jutott a feladó birtokába.)

Az első és a második kiadás értékei között is létrejöhettek vegyes bérmentesítések, mert 1858. november 1-től 1858. december 31-ig mindkét kiadás egyaránt felhasználható volt bérmentesítésre.

Más országok bélyegeivel való vegyes bérmentesítéseket akkor találunk, ha a külföldre irányított levél címzettje időközben elhagyta tartózkodási helyét és a levelet utána küldték.

Készpénzzel való bérmentesítés

Ez 1850. július 1. óta ritka formája a bérmentesítésnek, mert a bérmentesítést általában bélyeggel kellett leróni. Előfordult azonban ritka esetekben, hogy az ajánlási díjat — 3, illetőleg 6 krajcárt — a feladó készpénzben fizette ki, és azt a posta a levél pecsétes oldalán, az összeg feljegyzésével igazolta.

Portómentesség

Nem tévesztendő össze a készpénzzel való bérmentesítéssel a portómentes levelezés. Voltak ugyanis jogi és magánszemélyek, akik portómentességet élveztek; nem kellett, levelezésüket bérmentesíteniük. Ezt a levél címoldalának bal alsó sarkába írt „Hivatalból", „Ex offo" stb. megjegyzés, vagy a levél cím-, illetve pecsétoldalán alkalmazott bélyegzőlenyomat, etikett alkalmazása pótolta. Félportót kellett fizetni, ha csak az egyik fél élvezett portómentességet. (59. ábra.)

Bérmentesítés bélyegekkel

Előírás szerint a levelek bérmentesítésének, a felragasztható levélbélyegek segítségével kellett történie. A megfelelő címletű bélyeget vagy bélyegeket a

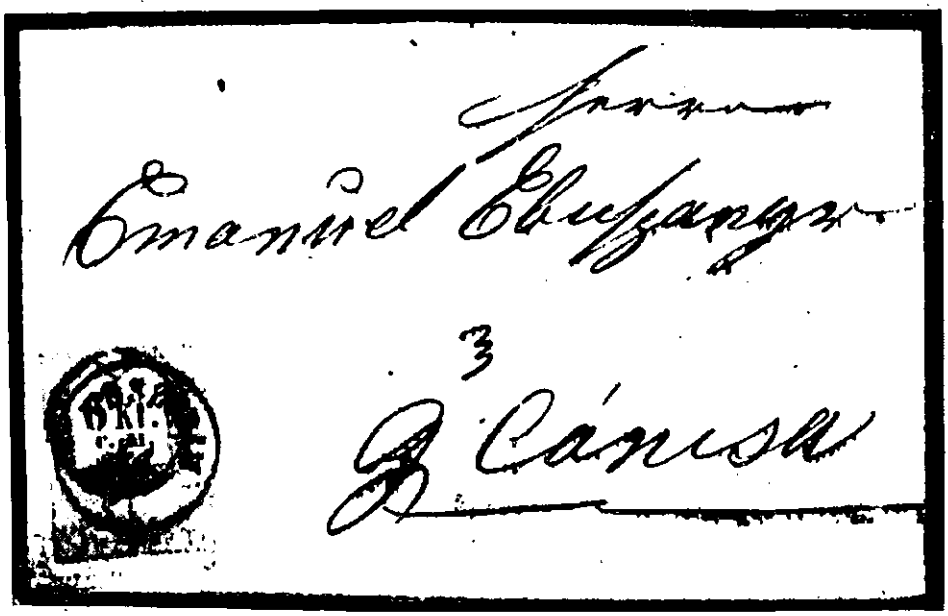

60. ábra. Okmánybélyeg levélbélyegként használva

címoldal felső széle alatt, középre kellett ragasztani; a pecsétoldalra került az ajánlási díj ugyancsak bélyegben leróva.

Ha nem egy címlettel történt a bérmentesítés, a bélyegeket általában szorosan egymás mellé ragasztották, sőt a kis alakú leveleken vagy több kis címlet használata esetében előfordult a bélyegek lépcsőzetes — legyezőszerű elrendezésben való felragasztása is.

Kis alakú, keskeny díszborítékokra ragasztott bélyegeket gyakran közvetlenül a keretvonal mellett vágtak körül, hogy kevesebb helyet foglaljanak el.

Bérmentesítés okmánybélyegekkel

1854. november 1-én bevezették Ausztriában az okmánybélyegek használatát; ez időtől kezdve találunk olyan leveleket, amelyeknek bérmentesítésére

okmánybélyegeket használtak fel (60. ábra). Ez a bérmentesítési mód 1857. július 9-ig megtűrt gyakorlat volt, amely Magyarországon kevésbé, de Lombard-Velencében eléggé elterjedt. Hazai viszonylatban a 3 és 6 krajcáros fordul elő levélen felhasználva, az egyéb értékek ritkaságok. Mint nagy ritkaságot, lehet olyan bérmentesítést is találni, amely levél- és okmánybélyeg vegyes felhasználásából adódik.

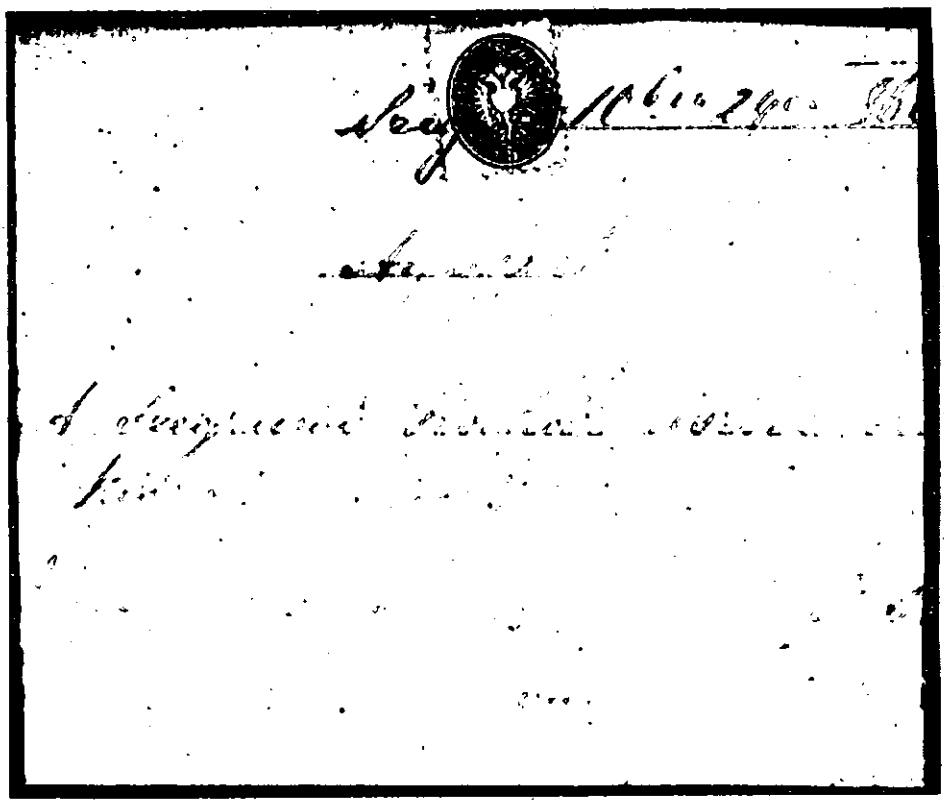

61. ábra. Levélbélyeg okmánybélyegként felhasználva

Előírásszerű volt az okmánybélyegek használata az ún. *„csomagkísérő levelek"*-en 1863-tól. Itt azonban nem a bérmentesítésre, hanem az illeték leróvására szolgáltak. Ily formában való felhasználásuk, amely jellegüknek teljes mértékben megfelelt, már a kocsiposta tárgykörébe tartozik.

Levélbélyegek felhasználása okmánybélyegként

Érdekes felhasználási módja a levélbélyegeknek az, amikor okmánybélyeg (illetékbélyeg) hiányában hasznosították illeték leróvására (61. ábra).

A 9 krajcárost kivéve minden érték ismert okmánybélyegként felhasználva, sőt 1/2 krajcár értékben az 1 krajcáros felezve is.

AZ ELSŐ POSTABÉLYEG KIADÁSON ALKALMAZOTT BÉLYEGZÉSEK ÉS A HASZNÁLT BÉLYEGZŐFESTÉK

Az első kiadáshoz tartozó postabélyegeken, az esetek túlnyomó részében a szabályszerűnek mondható két-, illetőleg egykörös bélyegzők lenyomatát találhatjuk. Sokkal kisebb számban fordulnak elő a kelettel ellátott sorbélyegzők (62. ábra) és még ritkábban az *előttesek*[146] idejéből visszamaradt ún. *„postamesteri bélyegzők"*[147] (63. ábra), végül mindegyiknél sokkal ritkábbak az ún. *néma bélyegzők* (64. ábra).

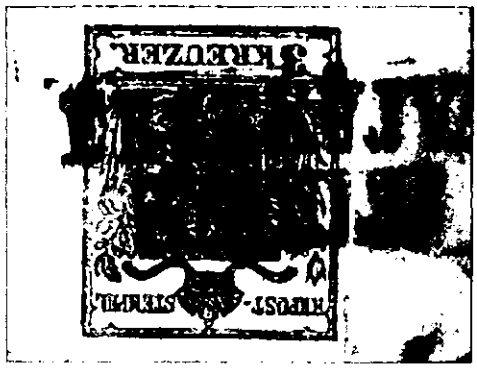

62. ábra. Részben-negatív bélyegzés
(Semi-negatív bélyegzés)

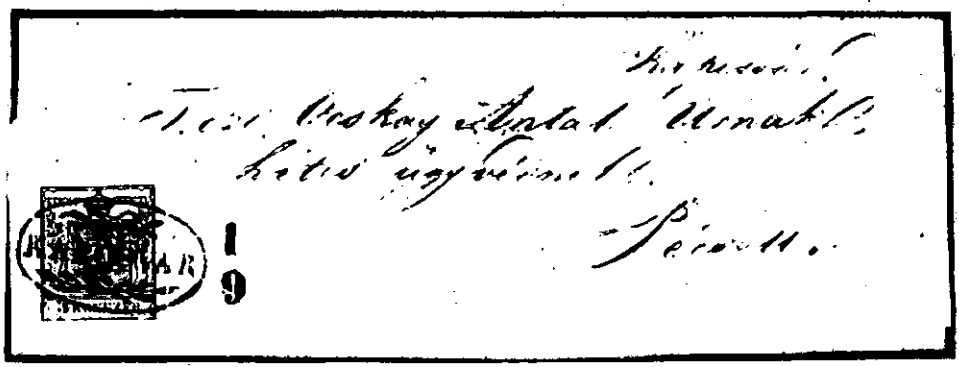

63. ábra. Postamesteri bélyegző

Az első bélyegkiadás bélyegzéseinek színe zömmel fekete. Ritkább a rozsdabarna, még ritkább a kék, a zöld és piros, legritkább pedig a lila.

Viszonylag gyakran alkalmaztak érvénytelenítésül tintaáthúzást is, de már sokkal ritkább a feladási helységnévvel való átírás[148] és még ritkább, ha ehhez kézzel írt kelet is kapcsolódik.

Kivételesen előfordult, hogy a bélyegek érvénytelenítésére egyéb kezelési bélyegzők lenyomatát használták[149], illetőleg hogy a feladó már maga alkalmazott a bélyegen érvénytelenítést — saját cégbélyegzőjének lenyomatával.[150]

Bélyegzőfestékül kezdetben kormot, majd pedig könyvnyomdai nyomdafestéket alkalmaztak lenoljában oldva. A postavezérigazgatóság 1850. július 2-án kelt rendelkezése szerint, ez időponttól kezdve lenolaj helyett sómentes disznózsírt kellett használni.

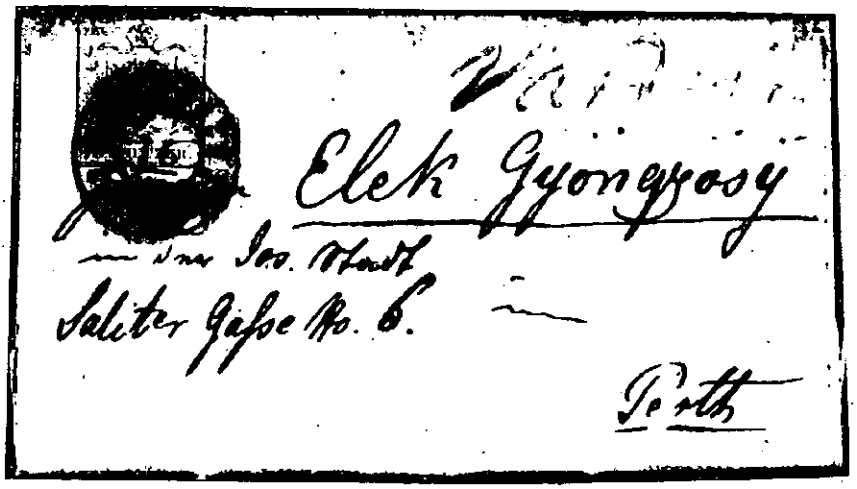

64. ábra. Néma-bélyegző (Pest)

Miután a kereskedelemügyi minisztérium, a milánói helytartó 1850. augusztus 18-án kelt jelentéséből tudomást szerzett arról, hogy a használt bélyegekről az érvénytelenítési bélyegzőlenyomatot el tudják távolítani,[151] felhívta a Polytechnikai Intézetet olyan eljárás kidolgozására, amely a már egyszer használt bélyeg újrafelhasználását lehetetlenné teszi.[152]

1851. január 8-án kelt átiratában a kereskedelemügyi miniszter olyan bélyegző megalkotására hívta fel a postavezérigazgatóságot, amelynek lenyomata a teljes bélyegképet beborítja egy hálószerű rajzolattal. Ismeretes egy ilyen kísérleti bélyegzéspróba BRÜNN téglalap alakú keretbélyegzőjével kombinálva, de ilyen néma és hely-kelet bélyegzőkombináció kivitelezésre nem került.

Az 1854. évben elrendelték az ún. DINKLER-féle *fekete* használatát a bélyegzőfestékekhez. Ez már a követelményeknek megfelelő, le nem mosható bélyegzőlenyomatot eredményezett.

A posta kárára elkövetett csalásnak az a formája, ahol a bélyegzést megpróbálták eltávolítani, különben is mind ritkábban fordult elő, és az ellene való küzdelem a továbbiakban már szinte feleslegessé is vált.

Az újnyomatok, miután közülük a legkorábbi is csak 1866-ban jelent meg, nem kerültek forgalomba. A következő – „Hamisítványok" című – fejezetből azonban látni fogjuk, hogy az újnyomatokat az eredetiek helyett forgalomba hozták csalási szándékkal. Ezért fontos, hogy azokat felismerve, meg tudjuk magunkat óvni a károsodástól.

Ausztria első levélbélyeg-kiadásának hatféle újnyomata ismeretes. Meg kell azonban jegyezni, hogy nem jelent meg minden érték mind a hat kiadásban.[153]

64/a ábra Újnyomat négyes-tömb

I. KIADÁS – 1866[154]

Minden érték megjelent. 1 kr.: kénsárga; 2 kr.: fekete; 3 kr.: élénkkármin; 6 kr.: vörösbarna; 9 kr.: sötétkék.

Papír: tiszta-fehér és vastag.
Enyvezés: vékony és fehér.
Nyomás: finom, tiszta, elsőnyomásszerű.
Vízjel nélkül.
Példányszám: 480.

II. KIADÁS – 1870[155]

Minden érték megjelent. 1 kr.: kénsárga; 2 kr.: fekete; 3 kr.: cinóbervörös; 6 kr.: vörösesbarna; 9 kr.: kék.
Papír: fehér és vastag.
Enyvezés: vastag, sárgás és erősen törékeny.
Nyomás: rossz, elkent.
Vízjel: BRIEF-MARKEN
Példányszám: 5 000

III. KIADÁS – 1884[156]

Minden érték megjelent. 1 kr.: narancssárga; 2 kr.: mélyfekete; 3 kr.: tompapiros; 6 kr.: tompa-szürkésbarna; 9 kr.: tompakék.
Papír: vékony és barnássárgára színezett.
Enyvezés: fehér és sima.
Nyomás: tiszta; előfordul a felső szélen nyomott SPECIMEN szóval is.
Vízjel: ZEITUNGS–MARKEN
Példányszám: 2 500.

IV. KIADÁS – 1885[157]

Ún. FELLNER-újnyomat. Csak az 1 kr.: sárga.
Papír: vékony, rossz, puha, (haj) rostos.
Enyvezés: sárgás.
Nyomás: közepes.
Vízjel nélkül.
Példányszám: 600?

V. KIADÁS – 1887[158]

Csak 1 kr.: sárga és tompa-narancssárga.
Papír: sárgásfehér és vékony; átnézetben jól áttűnő pontozottsággal.
Enyvezés: sárgásfehér és sima.
Nyomás: közepesen jó.
Vízjel: BRIEF–MARKEN
Példányszám: 10 000

VI. KIADÁS – 1894[159]

Csak 2 kr.: mélyfekete.
Papír: sárgásszürkére színezett, vékony, üvegszerűen áttetsző.
Enyvezés: sárgásfehér.
Nyomás: meglehetősen gondos. (A 2-es fölött a belső keretvonal nincs megtörve.)
Vízjel: BRIEF–MARKEN
Példányszám: 10 000

Megjegyzést kíván, hogy a felsoroltakon kívül léteznek még egyéb újnyomatok is, amelyeket magasállású személyiségek részére, különleges kívánságok figyelembevételével készített el a bécsi állami nyomda. (Pl. RUDOLF trónörökös részére stb.) Ezek azonban nem igen kerültek kereskedelmi forgalomba.

1908-ban a bécsi állami nyomda készletében található összes nyomódúcokról készítettek Hans KROPF császári tanácsos, neves filatelista kutató részére ún. *„fekete nyomatok"*-at, az 1850-es 12 krajcáros (és 60 CENTES) értékből pedig kék színben.

Az újnyomatokat általában az utolsó nyomóeszköz felhasználásával szokták előállítani. Ebből következik, hogy az első levélbélyeg-kiadás újnyomatai csak B típusban fordulhatnak elő.

HAMISÍTVÁNYOK[160]

A hamisítványok között két főcsoportot kell megkülönböztetnünk, attól függően, hogy díjcsalást követtek-e el vele, vagy pedig a gyűjtők részére készítették a hamisítványokat. Gyakoribbak ez utóbbiak.

A posta kárára elkövetett hamisítások

Ebben a csoportban leggyakoribb hamisítás a már egyszer felhasznált levélbélyegek újrafelhasználása. Ez történhetett az eredeti bélyegzés lemosásával, amely bizonyos bélyegzőfestékek használata esetében keresztülvihető volt, de történhetett úgy is, hogy maga a postamester követvén el a csalást, egy gyengén bélyegzett és újrafelhasznált bélyegpéldányra ütötte rá a bőven festékezett bélyegzőjét úgy, hogy annak lenyomata jól takarta, tehát gyakorlatilag észrevehetetlenné tette az előző felhasználás nyomait.

Ismertek MILÁNO-ban fadúcról, VERONÁ-ban pedig mélynyomásos úton készült teljes bélyeghamisítványok. De előfordult az is, hogy a KREUZER felírású bélyeg számtábláját CENTES felíratúval ragasztották át, amint azt Lombard-Velencéből származó levél bizonyítja.

A gyűjtők kárára elkövetett hamisítások

Ezek két csoportra oszthatók. Az I. csoportba azok az egyébként eredeti bélyegen végzett változtatások tartoznak, amelyekkel értéknövekedés látszatát kívánták kelteni. Ez a változtatás történhetett nyomdai úton: hamis hátoldali nyomat, hamis kettősnyomat, vaknyomat, fémléc- és színátnyomat stb. alakjában, vagy az egyébként közönséges papíron elkövetett hamisítások formájában, amelyek hamis sávos, bordázott, kartonpapír stb. létrehozását célozták.

Különböző értékek összedolgozására is volt már példa, összefüggő 2 és 3 krajcáros alakjában. Leggyakoribb ilyenszerű próbálkozás a bélyegekkel összefüggő andráskeresztek előállítása. A hamisítók sokszor megelégszenek elég

széles szegéllyel rendelkező bélyegeknél az andráskereszt végződések odafestésével is.

Gyakran lehet találkozni hamis „Tokay"-átütéssel, mind levélen, mind levéldarabon; sőt olyan leáztatott darabokon is, amelyeken a jól olvasható TOKAY, HOMONNA vagy VARANNO bélyegzéssel igyekeztek a valódiság látszatát alátámasztani (65. ábra).

65. ábra. Hamis tokaji átütés

A II. csoportba azok a hamisítványok tartoznak, amelyeknél már a kiindulási alap sem eredeti, hanem legtöbbször újnyomat vagy teljes bélyeghamisítvány. Ilyenekből készülhetnek hamis levelek vagy levéldarabok, legtöbbször 1 plusz 2 krajcáros frankatúrával, színes frankatúrák, hamis felezések, hamis vegyes bérmentesítések stb.

Az ezekhez a hamisítványokhoz felhasznált bélyegzők között lehetnek eredetiek is, amelyek magánkézbe kerültek, de legtöbbször csak jól-rosszul sikerült hamis bélyegzők felhasználásával készülnek ezek a II. csoportbeli hamisítványok.

Különös óvatosság ajánlatos egyes bélyegzések esetében; pl. KENDERES, PUTNOK, OFEN WASSERSTADT stb.

IV. Fejezet

1851. ÉVI ÚJSÁGBÉLYEGEK

Ausztriában a hírlapok már a levélbélyeg bevezetése előtt is bérmentesítési kedvezményben részesültek és olcsóbb tarifájuk volt, mint az egyéb nyomtatványoknak. E körülmény tette szükségessé hírlapok részére külön bélyeg kibocsájtását. Ezt az 1850. szeptember 12-én kelt Z. 1590 H. M.[161] rendeletben tették közzé, 1851. január 1-i hatállyal.

1850. december 3-án a Z. 6093 – C. rendelet jelent meg, amely az újságbélyegek újabb két értékének kiadását jelentette be; közülük a sárgát (6 kr) tíz, a rózsaszínűt pedig ötven újságpéldány (30 kr) bérmentesítésére tervezték.[162]

A bélyegkép.

A MERKÚR-fejes újságbélyegek képét Josef AXMANN rézmetsző tervezte. Az első mélyképű nyomóformát is ő állította elő.

A bélyeg képét balra néző MERKÚR-fej alkotja, amely négyszögletes mező középső részében foglal helyet. A középmező alapját fák évgyűrűit utánzó rajzolat alkotja, és mind a négy oldalról párhuzamos egyenesek adják keretét. Ezek az egyenes vonalak, a négy sarokban találkozva, egy-egy kis négyzetet, a képmező négy oldalán pedig egy-egy megnyúlt téglalap alakú mezőcskét zárnak közre. A sarok négyzetekben színes alapon fehér rozetták ülnek, a négy oldalsó mezőben, balról az óramutató irányába haladva, a színes alapból fehéren előtűnő következő feliratot találjuk: K. K. ZEITUNGS – POST – STÄMPEL. A bélyegek értékjelzést nem tüntettek fel, az értéket a színük határozta meg.

A kiadás értékei

Az 1851. évi újságbélyeg kiadásból az alábbi értékek jelentek meg (a zárójelben feltüntetett időpont a forgalomba helyezés napját jelzi):

kék (0,6 kr)	(1851. január 1.);
sárga (6 kr)	(1851. január 1.);
cinóbervörös (6 kr)	(1856 márciusában);
rózsaszín[163] (30 kr)	(1851. január 1.).

Példányszám, forgalmi idő, maradványkészlet

Az első újságbélyegek példányszámáról kevés adat áll a kutatók rendelkezésére. Az első ellátmányhoz rendelt kék újságbélyegek (0,6 kr) száma a hivatalos feljegyzés szerint 12 000 000 volt[164], azt is megállapították, hogy a cinóbervörös újságbélyegből (6 kr) csak egy — 300 íves — kiadás készült 1856-ban.[165]

66. ábra. Részleges bordázottság (semigeripptes Papier)

Az 1852. október 9-én kelt Z. 18701 – P. rendelet[166] alapján a rózsaszínű újságbélyegeket (30 kr) be kellett szállítani a postagazdászati hivatalba, mert nem volt kellő forgalom belőlük; majd újra forgalomba bocsátották azzal, hogy a továbbiakban egy-egy újságpéldány bérmentesítésére használhatók.

Hasonló sors érte négy évvel később a sárga (6 kr) újságbélyegeket is. Az 1856. március 21-én kelt Z. 5027 – 883 rendelet[167] ugyanis arról intézkedett, hogy a sárgaszínű (6 kr) újságbélyegek a további forgalmi idejük alatt csak egy-egy újságpéldány bérmentesítésére használhatók fel,[168] helyette a cinóbervörös újságbélyeg (6 kr) jelent meg, amelyet ez időtől kezdve a leértékelt sárga bélyeg helyett használtak tíz újságpéldány bérmentesítésére.

Nyomóeszközök és a bélyegek előállítása

A nyomóeszközök előállításánál az Axmann által készített fadúcból indultak ki; ez volt a Merkúr-fejes bélyegek ősdúca. Erről galván úton mélyképű anyamintát készítettek és erről először sztereotip, majd később elektrotip úton elkészítették a szükséges számú nyomódúcot.

1853-ban új eljárást vezettek be a nyomóeszközök előállításánál. Az ősdúcról előbb munkadúcot állítottak elő, amelyen a rajzot átvésték, és erről készítették el azután az anyamintát, erről pedig a nyomódúcokat, IIIa típusban.

1854 végén egy másik munkadúcot is készítettek, amelynek rajzát szintén átvésték; innen ered a IIIb típus.

A *nyomólemezek* 400 nyomódúcból álltak, amelyek négyszer százas tömbökbe voltak csoportosítva. A százas tömböket alkotó nyomódúcok 10 sorban, illetőleg 10 oszlopban helyezkednek el.

A bélyegköz — a levélbélyegekéhez hasonlóan — itt is kétféle; *keskeny*: vízszintesen 0,75 – 1,0 mm, függőlegesen 3,5 mm; illetőleg *széles*: vízszintesen 1,25 mm, függőlegesen 3 mm.

Csak a széles bélyegközzel rendelkező nyomólemezeknél ismeretes a százas tömbök közötti vízszintes távolság: 5,5 mm. A függőleges itt is ismeretlen, mint ahogy a keskeny bélyegközű nyomólemezeknél sem ismeretes a tömbök közötti egyik távolság sem.

Papír és szín

Az újságbélyegek vízjel nélküli géppapíron készültek, amelynek nagysága kb. 43×47 cm volt. Vastagságát tekintve, főként középvastag papírt használtak fel, de előfordult jól simított vékony papír is, sőt kartonpapírt is találhatunk elvétve. A kékszínű újságbélyegeknél nem ritka a bordázott papír (66. ábra) és található vízjelszemcsés, rovátkolt és csíkozott papír is. A többi értéknél ezek a papírfajták nem ismertek.

Varratvízjelek szabályos és szabálytalan alakban nagy ritkán előfordulnak.

A bélyegek nyomásához felhasznált színek közül a kék és a sárga azonos volt a levélbélyegekhez felhasználtakkal. A rózsaszínre az volt a jellemző, hogy nagyon könnyen fakult. A cinóbervörösöt kivéve mindegyik színnek több árnyalata ismert.

A bélyegek előállítása

Az újságbélyegek előállítása könyvnyomás útján történt négyszázas nyomdai ívekben. Az íveket a nyomda vízszintes irányban szétvágva szállította a postakincstárnak.

A *nyomás* csak kezdetben volt jó, később gyorsan vesztett élességéből. *Gép-* és *ívszínátnyomat*, valamint nagyritkán *fémléclenyomat* előfordul; úgyszintén *ránc* is.

Az 1851. évi újságbélyegek típusai

A MERKÚR-fejes újságbélyegek között három típust különböztethetünk meg, amelyek további három altípusra oszlanak.

Az I. típus jellemzői:

1. A ZEITUNGS szó Z betűjének törzse vékony;
2. az antikva betűk az által, hogy zárónalaik eltömődnek, groteszk jellegűvé váltak;
3. a STAMPEL szó Ä betűjéről hiányzó pontokat minden dúcon egyenként vésték utána.

A II. típus jellemzői:

1. A ZEITUNGS szó Z betűjének törzse vastag;
2. ua. mint az I. típus 2. alatti ismertetőjele;
3. a pontok szorosan ülnek egymás mellett az Ä betű fölött.

A III. típus jellemzői:

1. Utánvésés következtében a groteszk jellegűvé tömődött betűk visszanyerték eredeti formájukat – zárónalaik jól eltűnnek;

67. ábra. Újságbélyeg (0,6 kr.): IIIa altípus

2. a bal oldali felső sarokrozetta ép (IIIa típus) (67. ábra) ;

3. a bal oldali felső sarokrozetta eltömődött és két színes pont van a ZEITUNGS szó G betűjében (IIIb) (68. ábra).

(Az Ä betű összekötő keresztvonal megvan: Ia típus, hiányzik: Ib típus (69. ábra) festékfolt az állon és gyakran az orron is: Ib típus; az Ä két pontja közül a jobb oldali nagyobb: IIa típus; a pontok balra tolódtak és az Ä betűnek van keresztvonala: IIb típus; az Ä keresztvonala hiányzik és festékfolt az állon; IIc típus MÜLLER altípusokba való osztályozása szerint. Ennek jelentősége az újnyomatoktól való elkülönítésnél van.)

A Merkúr-fejes újságbélyegek típusainak értékénti előfordulása:

68. ábra. Újságbélyeg (0,6 kr.): IIIb altípus

69. ábra. Újságbélyeg (0,6 kr.): Ib altípus

A kék (0,6 kr) újságbélyeg I., I. ret, II., IIIa és IIIb tipusokban fordul elő; az első típus vékony, ritkán vastag papíron is.

A sárga (6 kr) újságbélyeg csak I. típusban fordul elő; ugyancsak vékony papíron is.

A cinóbervörös (6 kr) újságbélyeg csak IIIb típusban fordul elő és csak középvastag papíron.

A rózsaszín (30 kr) újságbélyeg csak I. típusban fordul elő, de vékony papíron is.

Összefüggések

A postahivatalok — az arra jogosultaknak — mint legkisebb mennyiséget egy címletből 100 darabot adtak ki. Ez is egyik magyarázata annak, hogy a kék újságbélyegből (0,6 kr) elég nagy összefüggések ismertek mind használt, mind használatlan állapotban. Mindkét állapotban ismert tízes csík és húszas tömb. A sárgából és a rózsaszínből még egyes darab sem ismert használatlanul. Használatlan ismert a sárgából (6 kr) pár és hármas csík, valamint hármas, négyes, hatos, nyolcas és tizenkettes tömb is. Egyedül a cinóbervörös (6 kr) értékből ismert használatlan (kb 40 darab).

Ívközéprész

A kékszínű (0,6 kr) újságbélyegből ismert ívközéprész, mind használt, mind használatlan állapotban I., II. és III. típusban.

Széledarab

Az 1851. évi újságbélyegeknél 76 darab legkülső széledarab előfordulása lehetséges elméletileg. (Ha MÜLLER számítását vesszük alapul és a belső oldalakra eső széledarabokat is számítjuk, 144 darabbal kellene számolnunk.) Ennél azonban jóval kevesebb, mert felhasználás előtt majdnem minden esetben levágták a szélet a bélyegekről. Ezért itt ritkábbak, mint a levélbélyegeknél és igen kedveltek. A megkívánt legkisebb szegélyméret 4 mm. *Tűpontokkal* is előfordulnak.

Sarokdarabok

A kék (0,6 kr) és sárga (6 kr) újságbélyegeknél ismertek sarokdarabok is. A sarokdarabok között ritkasági fokozat nincs, egyaránt ritka bármelyik oldal is. A megkívánt legkisebb szegélyméret 4—4 mm. *Tűpontok* itt is előfordulnak.

Bérmentesítések

A kék (0,6 kr) újságbélyegnél ismert a *többpéldányos* bérmentesítés és a *magas* bérmentesítés — 6 krajcár (tíz darab) fölött.

Kék (0,6 kr) és sárga (6 kr) bélyegek között előfordul *színes bérmentesítés* is.

Levél- és újságbélyegek közötti vegyes bérmentesítés ennél a kiadásnál, valamint levélbélyegek felhasználása újságbélyegek helyett — nem ismeretes. Az újságbélyegek megjelenése előtt a hírlapok bérmentesítését készpénzben kellett leróni; magánszemélyek által küldött újságokat pedig mint nyomtatványokat — 1 krajcár latonként — kellett feladni.

Ismert ellenben újságbélyeg levélbélyeg helyett felhasználva. A kék (0,6 kr) levélen — 9 krajcáros helyett és a sárga, amely eredetileg 6 krajcár értékű volt, de leszállították 0,6 krajcárra — nyomtatvány bérmentesítésére 1 krajcáros helyett.

Újnyomatok

Az 1851. évi újságbélyegekből hét alkalommal állítottak elő újnyomatokat, mégpedig minden értékben (mind a négy színben).

A levélbélyegekkel ellentétben, az újnyomatok készítéséhez nem az utoljára használt nyomólemezt, hanem az első (egyszer már utánvésett) munkadúcot vették igénybe.

Ebből következik, hogy az eredeti és az új nyomatok között a következő különbségeket találhatjuk:

Eredeti		Új–
	nyomat	
Típusa	Színe és értéke	Típusa
I. típus	Kék (0,6 kr)	II. típus
I. ret. típus	Kék (0,6 kr)	II. típus
II. típus	Kék (0,6 kr)	II. típus
IIIa típus	Kék (0,6 kr)	II. típus
IIIb típus	Kék (0,6 kr)	II. típus
I. típus	Sárga (6 kr)	II. típus
IIIb típus	Cinóbervörös (6 kr)	II. típus
I. típus	Rózsaszín (30 kr)	II. típus

Újnyomatoknál a bélyegköz vízszintesen: 1,75–3,5 mm, függőlegesen pedig: 5,5–5,75 mm között változik, tehát sokkal szélesebb, mint az eredetieknél.

Ismertek a Merkur-fejes bélyegeknél ún. *fantázia-nyomatok* is „Wipa 1933" és „100 Jahre, 1850–1950 Ein Jahrhundert österreichische Briefmarke" szövegnyomással. Nem számítanak bélyegnek; céljuk a propaganda volt a bélyegkiállításokkal kapcsolatban

Hamisítványok

Egy olyan bélyegkiadás, ahol mind a négy értéknek azonos az ábrája és ahol négyből három nagy ritkaság, már kezdettől fogva kedvelt hamisítási terület volt.

A hamisítványok legnagyobb része ún. teljes hamisítvány, a másik része pedig lebélyegzett újnyomatok. A bélyegzésre legtöbbször hamisított bélyegzők szolgáltak, de előfordulnak ún. fantáziabélyegzők is.

A cinóbervörös bélyegből fordított párok és kétoldali nyomás is ismeretes a hamisítványok között, de találhatunk hamis próbanyomatokat is.

A sárgaszínű bélyegből ismeretes kémiai hamisítvány is; a kékszínű újságbélyegből állították elő.

V. Fejezet

AZ 1858. ÉVI OSZTRÁK LEVÉLBÉLYEG-KIADÁS

A címer-rajzú első levélbélyeg kiadást – mint láttuk – ideiglenesnek tervezték, s a bélyegek rajza és nyomdai kivitele valóban sok kívánni valót hagyott egy olyan korszakban, amikor Európa más államai, még az Ausztriánál jóval kisebbek is, szebb bélyegeket adtak ki. Az önkényuralom katonai és bürokratikus gépezete azonban olyan hatalmas összegeket emésztett fel, hogy az államcsőd szélén tántorgó osztrák kormány a bélyegkiadás terén is a legmesszebbmenő takarékosságra kényszerült. 1854 tavaszán leleplezték a veronai bélyeghamisítást. Kiderült, hogy a jól sikerült rézmetszetű hamis bélyegek közel egy évig voltak postai forgalomban, míg végül felfedezték a csalást. Már magában ez is elegendő lett volna ahhoz, hogy az illetékesek újra mérlegeljék egy nehezebben hamisítható, s éppen ezért költségesebb bélyegsorozat tervét. A tervezgetésből a politika közbejöttével lett tervezet. 1853-ban és 1854-ben ugyanis az olasz nemzeti egységmozgalom kohója, a szárdíniai királyság bélyegeket bocsátott ki Viktor Emánuel király dombornyomású képmásával. Lombardiában és Velencében ezek a bélyegek irredenta propaganda erejével hatottak. Az osztrák egységállamot és önkényuralmat szimbolizáló kétfejű sasos címert viszont, amely az osztrák bélyegeket is díszítette, a leigázott tartományokban közgyűlölet övezte. Azzal, hogy a krími háborúban Ausztria nem viszonozta az 1849. évi cári segítséget, elvesztette Oroszország támogatását, s nemzetközileg elszigetelődött éppen akkor, amikor Cavour már III. Napóleon felé kezdett tájékozódni egy osztrákellenes szövetség létrehozása céljából. Kedvezőtlenre forduló külpolitikai viszonyok közt, feszült belpolitikai helyzetben a bécsi kormánykörök a fiatal Ferencz József személyét próbálták népszerűsíteni. Így merült fel s lett határozattá 1855-ben az a gondolat, hogy az új bélyegsorozatot (akárcsak a szárdíniait) az uralkodó dombornyomású képmása díszítse, amely nehezebben hamisítható, mint a sima nyomat s egyben politikai propagandára is alkalmas.

A bélyegek rajzának elkészítésére Meissner tanár kapott megbízást. A korábbi sorozat értékeinek és színeinek megtartásával alapgondolatban egységes, de részletkivitelezésben különböző 10 bélyegtervet nyújtott be, ötöt a kreuzer, ötöt a centesimi értékekre. A rajzok a császár balra néző, koszorús fejét ábrázolták változatos díszítménykeretben. Az 1856-ban kivitelezett első próbanyomatokon a császár dombornyomású képmása fehér alapból emelkedik

ki, mint az 1854. évi szárdíniai bélyegeken a királyé. Később, az 1847. évi dombornyomású angol bélyegek mintájára, a színes alapon fehér fej megoldást választották, s ebből a változatból is készültek próbanyomatok. Az illetékes fórumok apróbb módosításokat előíró döntései alapján hozzáfogtak az acélmetszetű eredeti dúcok előállításához; öt a kreuzer, öt a centesimi értékek számára készült. Mindez időben egybeesett az 1856 végén kiadott lombard-velencei amnesztiával és Ferencz Józsefnek azt követő észak-itáliai utazásával. A munkálatok azonban elhúzódtak, s mire 1857-ben az eredeti dúcok elkészültek, közbejött az ausztriai pénzrendszerváltozás, amely maga után vonta egyrészt a postai tarifának, másrészt a lombard-velencei váltópénz elnevezésének a megváltozását is. Ezért a kész eredeti dúcokat át kellett vésni és a bélyegek kiadásával meg kellett várni a pénzrendszerváltozás 1858. november 1-én esedékes életbeléptét.

A 60 kreuzerre oszló gulden, az ún. Conventions-Münze helyét az ún. osztrák értékű gulden (forint) foglalta el, amelyben 100 kreuzer (krajcár) volt. Lombardiában és Velencében a régi gulden ötödrészét érő lírát és annak századrészét, a centesimit az osztrák értékű gulden és a kreuzernek megfelelő soldi váltotta fel, azzal a különbséggel, hogy míg a birodalomnak az Alpoktól északra eső felében csak papírpénzt, addig délen ezüstpénzt is használtak. Az ebből következő árfolyam-differencia miatt kellett továbbra is külön bélyegeket kiadni lombard-velencei használatra. A régi forintnak a hivatalos átszámításban 1 új forint és 5 új krajcár felelt meg. Az új postai tarifa (megtartva a régi zónarendszert s azzal együtt a megfelelő bélyegszíneket) a viteldíjak összegeinek elkerülhetetlen kikerekítését arra használta fel, hogy 1 krajcárról 2-re emelve fel, erősen megdrágította a nyomtatványok szállítását, viszont ugyanakkor a helyi levelezés buzdítása céljából a volt 2 krajcáros bélyeg értékét csak 3 új krajcárban állapította meg. A távolsági levelezésben a 3, 6 és 9 krajcár helyébe lépő 5, 10 és 15 krajcár a viteldíj minimális mérséklését jelentette.

Az eredeti dúcoknak a pénzrendszer és a tarifa megváltozása miatt szükségessé vált átvésése során takarékosságból a 10 különböző bélyegképet ötre csökkentették: az azonos kreuzer és soldi értékek azonos bélyegképpel készültek. Az újravésést úgy hajtották végre, hogy a 2 és 3 kreuzer, valamint az 5, 30 és 45 cent(esimi) értékjelzésű eredeti dúcokról egy-egy rézmatricát vettek, ezekről meg galvanoplasztikus úton két-két munkadúcot öntöttek le, mindegyikből egyet a kreuzer, egyet pedig a soldi értékek számára. Ezeken a dúcokon kiemelték a régi értékjelzést és a helyébe öntött fémanyagba bevésték az újat, mégpedig úgy, hogy az eredetin teljesen kiírt kreuzer szó helyett a KR. rövidítést alkalmazták (valószínűleg ugyancsak politikai okokból, hogy ti. a birodalom különböző anyanyelvű népei úgy olvashassák a krajcár szót, ahogyan ejteni szokták), míg a cent-et értelemszerűen soldi-val helyettesítették be. Az átvésési művelet ott, ahol az értékjelzés vonalkázott alapon állott (a 2 kreuzer, s a 30 és 45 cent esetében), összeroncsolta az eredeti vonalkázást, amit többé-kevésbé sikeresen egészítettek ki. A rövidített KR. az értékszámmal együtt sem töltötte ki teljesen az értékjelzésnek szánt helyet, ezen a 3 és 5 KR. esetében jobbról-balról újabb díszítmények beiktatásával segítettek. A megfelelő soldi értékeknél erre persze nem volt szükség. Átvésték a 45 cent-es dúcon a két felső sarokban levő két 45-ös számot is 15-ösnek, de meghagyták

a 3 kreuzer-es dúc négy sarkában álló 3-as számokat, annak ellenére, hogy alul, felül és két oldalt (függőlegesen) az eredeti KREUZER helyébe a 3 KR. szöveget vésték, s ezáltal az értékjelző számot négyszeresen megismételték. A megfelelő soldi-értéken erre csak az egyébként kitölthetetlenül hosszú két függőleges hasábban került sor. Ezeken a szándékos változtatásokon kívül a matrica vétele és a munkadúc újravésése során kisebb szándéktalan sérülések is keletkeztek, amelyeket (az egyes bélyegképek részletes leírásával együtt) értékenként külön fogunk ismertetni.

A dombornyomáshoz ellendúc készült, amelynek a nyomódúcon azonos rajzú homorulat felelt meg. Mivel a dombornyomású császárfej nagysága minden értéknél azonos (kb. 1 cm magas), nyilván csak egyetlen eredeti ellendúcra volt szükség, s erről tetszőleges számban vehettek galvanoplasztikus másolatokat. Itt kell megemlíteni, hogy a tarkón csokorra kötött szalag rajza nem az ellendúcon, hanem a nyomódúcon volt és a színes nyomással együtt nyomódott le.

A fent leírt módon előállított munkadúcokról vett matricák szolgáltak a nyomódúcok öntésére. E nyomódúcokkal és ellendúcokkal készült az 1858. november 1-én forgalomba hozott második osztrák levélbélyegsorozat 10 értéke: a sárga (később narancsszínű) 2, a fekete (később zöld) 3, a piros 5, a barna 10 és a kék 15 Kr. illetőleg soldi értékjelzéssel ellátott bélyegek. Ezek a bélyegek (1860-tól kezdve a következő kiadással együtt, de 1861 után gyakorlatilag igen ritkán) 1864. május 31-ig voltak felhasználhatók postai küldemények bérmentesítésére. A kibocsátásra került példányszámról hivatalos feljegyzések maradtak, ezek azonban sajnos az azonos Kr. és soldi értékeket összefoglalóan közlik és a számadatokba belefoglalják az 1864-ben megsemmisített, fel nem használt maradványt is. Így az alábbi számokból az egyes értékek egymáshoz viszonyított ritkaságára (különösen a zöld 3 Kr. esetében) csak fenntartással lehet következtetni.

Készült		
2 Kr. (és soldi)		22 080 000 db
3 Kr. (és soldi)	fekete	14 400 000 db
3 Kr. (és soldi)	zöld	40 800 000 db
5 Kr. (és soldi)		108 000 000 db
10 Kr. (és soldi)		98 400 000 db
15 Kr. (és soldi)		86 400 000 db

A gyűjtők tapasztalataiból levont és (részben) a katalógusokban rögzített tény ezzel szemben az, hogy a sorozat egyes darabjainak *mai* ritkasági sorrendje a következő: 2 Kr. D II b, B I, A I, C II a, 3 Kr. I a, b, c, II a, b, c, 2 Kr. D II a, 10 Kr. A I, B I, 5 Kr. II a, A I, B I, 15 Kr. A I, B I, 10 Kr. II a, 15 Kr. C II, 10 Kr. II b, c, d, 5 Kr. II b, c, 15 Kr. D II. (A soldi-értékeket itt nem tárgyaljuk. A típusjelzések feloldását l. az egyes értékeknél.)

NYOMÓLEMEZEK, TÍPUSOK, ALTÍPUSOK, SZÍNEK

A nyomólemezt az 1850. évi bélyegkiadáshoz hasonlóan négy, egyenként 8 ×8 nyomódúcból álló tömbből állították össze, s még abban is követték a régi eljárást, hogy a négy 8 ×8-as tömb alsó sorában 4 – 4 nyomódúcot andrás-

kereszttel helyettesítettek be. A 8 ×8-as tömbök egymástól való távolságát pontosan nem ismerjük, mert a fogazáshoz a nyomdai ívet négy bélyegívre szétvágták s a fogazás után a széleket is letépték. Ezért nem tudhatjuk azt sem, hogy voltak-e az ívszéleken nyomdai jelek, keretlenyomatok, tűpontok stb. Minden jel arra vall azonban, hogy a lemezelrendezés méretekben is megelelt az 1850. évi kiadásnál alkalmazottnak. Ismeretes, hogy a 8 ×8-as nyomódúc-csoportosítás a 4—4 andráskereszttel az 1850-ben érvényben volt pénzrendszernek felelt meg, amelyben a forint 60 krajcárra oszlott. Az új pénzrendszerben a százas nyomódúc-csoportosítás lett volna kézenfekvő, mint azt az újságbélyegnél valóban alkalmazták is, a levélbélyegeknél azonban erre egyelőre nem kerülhetett sor, mivel egyrészt nem állt rendelkezésre elegendő számú megfelelő nyomóberendezés, másrészt meg sok régi méretű papírív maradt még felhasználatlanul a nyomdában.

70. ábra. Azonos értékjelzésű bélyegek nagyságkülönbsége

A 8 ×8-as nyomódúc-tömbökön belül az egyes bélyegképek vízszintes és függőleg irányban egyaránt kb. 3 mm távolságra helyezkedtek el egymástól. Mivel azonban az egyes értékek bélyegképei nem voltak pontosan azonos nagyságúak, a bélyegív nyomtatott felülete is kisebb vagy nagyobb lett az átlagosnál; ez azután — mint látni fogjuk —, a fogazásnál okozott szabálytalanságokat. A bélyegképek átlagos nagysága 17,75 ×21,25 mm, ennek azonban csak a 15 Kr.-es érték felel meg pontosan. A 2 Kr. bélyegképe 17,25 ×20,75, a 3 Kr.-é

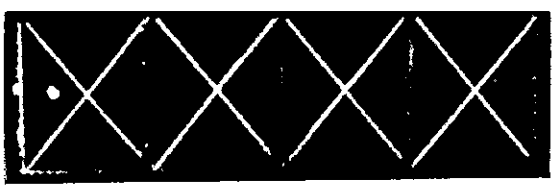
71. ábra. 1858. évi kiadás korai, nagyalakú andráskereszt-csíkja

17,75 × 20, az 5 Kr.-é 17,75 × 20,75, a 10 Kr.-é 18,25 ×21,25 mm méretű, s ezek a különbségek a nyomódúcok leöntése, főleg pedig a nyomás során (pl. szűkebb vagy bővebb festékadagolás miatt) még valamivel növekedtek is (70. ábra.) Az andráskeresztek (fehér keresztek a bélyeg színével megegyező színes alapon) eleinte olyan nagyok voltak (24 ×20 mm), hogy a fogazással elhatárolt területet teljesen betöltötték s egymástól is alig váltak el (71. ábra). Ennek az lett a következménye, hogy oldalt, főként azonban felül nagy darabokat fogaztak hozzá belőlük a bélyegekhez. Ezért 1859 derekán az andráskeresztek

színes felületét a bélyegképek méretéhez szabták. Ezeken az újabb nyomatokon a keresztvonalak jóval vastagabbak a régieknél (72. ábra). Az andráskereszteket a bélyegíven túlnyomórészt az alsó sor bal oldalán helyezték el, ritkábban a jobb oldalon. A szélső andráskereszt egyik háromszögű mezőjébe a négy bélyegív megkülönböztetése céljából egy, két, három vagy négy pontot vésték, amelyek a színes alapon fehéren mutatkoznak.

A második kiadás bélyegeit kb. két esztendeig nyomtatták. Az első nyomatok 1858 nyarán-őszén készülhettek, a legutolsók aligha később, mint 1860

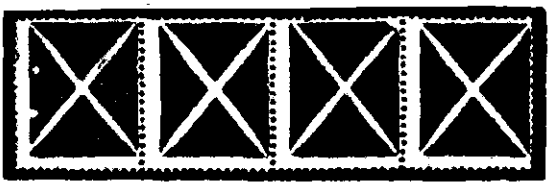

72. ábra. 1858. évi kiadás késői, kisalakú andráskereszt-csíkja

nyarán, hiszen a harmadik kiadás kivitelezését már 1860 májusában elrendelték. Mivel az aprólékos bélyegrajzok finom részletei a nyomódúcokon hamar elkoptak, e két év alatt nyilván minden értékből több nyomólemezt kellett összeállítani. Az egyes lemezösszeállításokra a bélyegkép kisebb-nagyobb eltéréseiből lehet következtetni.

Ennek a bélyegkiadásnak lemezeit és típusait némileg más eljárással kell kielemezni, mint amilyent az 1850. évinél alkalmaztak, mivel a dombornyomás új elemet jelent a bélyegképen. A dombornyomású császárfejről — mint láttuk — külön ellendúc készült; ennek megfelelő számú öntvényeit úgy kellett elhelyezni az ellenlemezen, hogy a nyomásnál pontosan behatoljanak a nyomódúcok megfelelő homorú mélyedéseibe, ezáltal a nyomólemez és az ellenlemez közt fekvő papíron létrehozzák a dombornyomást, s egyidejűleg a befestékezett nyomólemezről a színes nyomat is rákerüljön a papírra. Ha egy menetben is, de két nyomási fázisról van tehát szó, ami a nyomdát nehéz feladatok elé állította. Maga a dombornyomás technikai eljárása nem volt új az osztrák államnyomda számára, mert már előbb ezzel készültek a bélyeges okmánypapírok. Új volt azonban a fehér dombornyomás és a szines alapnyomás elhatárolásának feladata, amelyet csak az ellendúcok pontos méretezésével s az ellenlemez és a nyomólemez pontos illesztésével lehetett megoldani. A szárdíniai példa (fehér fej fehér alapon) követése kevesebb nehézséggel járt volna, viszont a színes alap alkalmazásában sem jártak töretlen úton, így készültek már Basel (1845), Anglia (1847), Svájc (1854), Württemberg és Oroszország (1857) dombornyomású bélyegei is. Látni fogjuk azonban, hogy még az ellendúc lehető leggondosabb illesztése sem oldott meg minden problémát s az új bélyegek zöme nem a legtökéletesebben sikerült. De éppen a technikai fogyatékosságok teszik lehetővé, hogy bizonyos hibák keletkezése és azok kijavítása, vagy a kijavításukra irányuló kísérletezés kapcsán az egyes lemezösszeállításokra és azok sorrendjére következtethessünk.

Az ismertetett nyomási eljárásnak megfelelően külön kell vizsgálnunk a színes nyomat és a dombornyomat, azaz a nyomódúcok és az ellendúcok válto-

zásait, mert előfordulhatott (és elő is fordult), hogy csak egyik vagy másik nyomóelemen hajtottak végre módosításokat. A filatelista szakirodalom úgyszólván napjainkig csak arra figyelt fel, hogy egyízben a sorozat minden értékénél mind a színes, mind a domború nyomat munkadúcait kijavították, s ennek alapján I. és II. típust különböztettek meg. Ezen túlmenően E. Müller összefoglaló művéig (Die Postmarken von Österreich, Wien, 1927), egyedül a 3 Kr.-es érték Ia és Ib altípusainak megállapításáig jutottak el. Ezt a részletkérdést elemezték tovább Rudolf Dieterich és Theodor Frankl-Prag a „Donaupost" 1928. évfolyamában megjelent cikkeikben, majd Kliment Ptačovský „Známky Rakouska 1850–1918" c. tanulmányában (Filatelista, Bratislava, 1949–1951. évf.) a 3 Kr.-es érték II. típusának néhány kérdését derítette fel. Végül a bécsi Netto Marktpreis Katalog hiányos leírással és helytelen IIa típusjelzéssel (irodalmi utalás nélkül) felveszi az 5 Kr.-nek a C IIa és D IIb altípusait, amelyeket Müller mindvégig nem ismert, ugyanis speciálkatalógusaiban nem említi. A fenti altípusokat módszeres kutatás nélkül, úgyszólván véletlenül ismerték fel, anélkül hogy az 1858. évi levélbélyeg-kiadásra a Diena-Frankl-féle lemezkutatási módszert alkalmazták volna, amely, mint az előző fejezetben láttuk, jelentős eredményeket hozott az 1850. évi bélyegkiadás lemezeinek, típusainak és altípusainak rendszerezésében. Ennek a módszernek a követésével e sorok írója próbálta meg az 1858. évi levélbélyeg-kiadás egységes tipológiáját kialakítani, előbb a Filatéliai Szemle 1961. évfolyamában megjelent cikkeiben, majd rendszeresebb formában „Die Typen der österreichischen Briefmarken von 1858" c. kiadványában (Schriftenreihe des Austria-Philatelist I. Wien, 1963; l. az Austria-Philatelist 1962. évfolyamában is). Az alább következő feldolgozás számos helyesbítés mellett már nem csupán a típusokat tartalmazza, hanem a lemezösszeállításokkal is foglalkozik.

Láttuk, hogy a kreuzer-értékeknek különböző rajzú külön munkadúca és ehhez azonos ősdúcról minden érték számára külön készített eredeti ellendúca volt. Ez utóbbiak az ősdúc azonossága ellenére többé-kevésbé eltértek egymástól. Az eltérések az ősdúcról való leöntés során jöttek létre, s abban a tekintetben minden értéknél megegyeznek, hogy az első ellendúcokon az ősdúc finomabb részletei, nevezetesen az orr és a babérkoszorúnak a homlok fölé ugró levélcsúcsai eltorzultak. Az orr nyerge egyenletes homorulat helyett egyenes vagy különféleképpen tört vonalat képez, a levélcsúcsok pedig tompák, alig emelkednek a fej fölé. Emellett ezek az első öntvények egyazon értéknél is olyan különbözőképpen sikerültek, hogy úgyszólván minden bélyegen más és más arcélt látunk, ráadásul egyik kedvezőtlenebb a másiknál, némelyik egyenesen visszataszító. Ez természetesen a kortársaknak is feltűnt, és már csak a császár személyére való tekintettel is igyekeztek a bajon segíteni. Gondosabb eljárással újabb ellendúcokat másoltak a mintákról. Az új másolatok már jobban hasonlítottak a próbanyomatokon látható fejekhez, amennyiben többé-kevésbé sikerült visszaadni az orrnyereg egyenletes homorulatát, ha a levélcsúcsok tompaságán nem is tudtak segíteni. A felhasználás sorrendjében az előbbi fejtípust A, az utóbbit (amely az ősdúchoz jobban hasonlít) B betűvel jelöljük és a továbbiakban is nagybetűket fogunk alkalmazni az ellendúc módosulásainak jelzésére. A színes nyomat munkadúcain történt szándékos változtatásokat viszont római számokkal, a szándéktalan sérüléseket és a leöntés során a matricákon létrejött változásokat pedig kisbetűkkel jelöljük. Mivel az első

(még a bélyegek forgalomba hozatala előtt történt) ellendúccserénél a színes nyomat munkadúcait nem javították, csak új matricákat öntöttek róluk egy új nyomólemezhez, a bélyegek A I és B I típusáról s egyben 1. és 2. nyomólemezéről beszélünk (az altípusokat 1. az egyes értékek ismertetésénél).

Az ellendúc kicserélése csak viszonylagos javulást hozott. Elég egy pillantást vetni a 3 Kr-es bélyeg egy B Ib típusú összefüggő csíkjára (73. ábra),

73. ábra. B Ib típusú 3 KR-es ötös csíkja

s egyszerre látjuk az összes problémákat, amelyek az illetékesek előtt 1858 végén felmerültek. A nyomódúcok és ellendúcok anyaga, minden keményítési eljárás ellenére olyan puha volt, hogy a nagytömegű bélyeg előállítása során gyorsan kopott. Így álltak elő olyan szerencsétlen lemezhibák, mint a némelyik bélyegen észlelhető ún. bulldog-fej. A jobban igénybevett ellendúc erősebben kopott a nyomódúcnál s ezért a dombornyomás teljesen ellaposodott, a fej tagolatlan fehér sziluetté vált. De a munkadúcról és az eredeti ellendúcról vett matricák sem voltak tökéletesek: a nyomódúc öntésére szolgáló matricán a felső vízszintes KR betűk alja összefutott a kerettel, a jobb oldali lefelé forduló R betű feje eltömődött, az ellendúc matricája pedig még mindig nem adott egyforma fejöntvényeket. (Lehetséges azonban, hogy a 2. lemezhez néhány A típusú ellendúcot is felhasználtak, s ezeket látjuk különösen torznak a bélyegek némelyikén.)

Ahhoz, hogy tökéletesebb bélyegképeket kapjanak, a munkadúcok és az eredeti ellendúcok alapos átvésésére volt szükség. Erre 1858 végén sor is került. Az öt eredeti ellendúcot külön-külön, de egységes elgondolás alapján átdolgozták. Egyrészt meghosszabbították a homlokon az előreugró hajtincset és a levélcsúcsokat, amelyek most már hegyesen emelkedtek a fej fölé. Másrészt újravésték az annyi gondot okozott orrot, és sikerült egy minden értéknél azonos jellegű, viszont a réginél is tagolatlanabb, leegyszerűsítettebb formát kialakítani azzal, hogy a korábbinál egyhébb ívelésű orrnyerget alól az orrlyukat és az orrcimpát alig érzékeltető töretlen ívvel zárták le. Ennek az volt az előnye, hogy a sokszorosításnál az orr nem módosulhatott jelentősen s így az arcképek az összes bélyegeken egymáshoz jobban hasonlítottak, mint az A és B típusoknál. Ezekhez az új, C típusúnak nevezhető ellendúcokhoz a színes nyomatot szolgáltató nyomódúcok munkadúcait is átdolgozták. Kijavították rajtuk az ősdúctól való, időközben észrevett eltéréseket, elsősorban minden értéknél a szalagcsokrot, amely az I. típusnál (a 2 Kr. kivételével) nem illeszkedett tökéletesen a tarkóhoz, hanem attól elszakadva, mintegy szabadon

lebegett a színes alapon. Megvastagított vonalaival most már megszakítás nélkül csatlakozott a fejhez. Ez a javítás a II. típus közös ismérve minden értéken. Ezenkívül minden érték munkadúcán történtek kisebb-nagyobb módosítások, amelyeket az egyes értékek ismertetésénél fogunk felsorolni.

Az így létrejött (a szakirodalomban eddig II. típusnak nevezett) C II típus munkadúcain ettől kezdve szándékos javításokat nem hajtottak végre, viszont keletkeztek rajtuk (s részben a róluk vett matricákon) kisebb sérülések és szennyeződések, amelyek altípusokat alakítottak ki. Ezzel szemben az eredeti ellendúcokat 1859 derekán még egyszer átvésték. Erőteljesen markírozva az orron az orrlyukat és az orrcimpát, s az egész orrnak a korábbinál hegyesebb alakot adva, sikerült egy kellemes benyomást keltő, egységes arcélt kialakítani, amelyet ezentúl legfeljebb nyomáshibák torzíthattak el. A II. típusú nyomódúcokhoz alkalmazott D típusú ellendúcok eredményezték a D II típust.

A négy típus altípusai értékenként különbözők és összefüggenek a lemezösszeállításokkal, amelyeket az értékek sorrendjében fogunk tárgyalni.

2 KR.

Az eredeti bélyegképet, amely — mint láttuk — a régi pénzrendszerhez tervezett 2 KREUZER feliratu ősdúcról származik, vékony külső keretvonal foglalja egybe. Ezen belül az egységes színes alapon fehér csíkkal határolva két rész különül el: felül a babérkoszorúval övezett fejet magábafoglaló négyzet, alul a keskeny fekvő téglalap alakú értéktábla. A felső négyzet sarkai beszögellésekkel levélszerűen vannak kialakítva; ugyanúgy az értéktábla sarkai is, azzal a különbséggel, hogy ez utóbbinak keskeny oldalai nem egyenes, hanem kifelé ívelő vonallal záródnak.

A felső négyzet jobb alsó beszögellése rajzhiba folytán eltorzult, itt a fehér csík alól nem követi a beszögellést, hanem egyenesen folytatódik. Ez a sajátosság a 2 soldis érték mindkét típusán ugyanígy megtalálható, tehát már az ősdúcon megvolt. Sohasem került kijavításra s ezért, mivel ennél kevésbé feltűnő rajzhibákat is észrevettek és helyesbítettek, még azt is feltételezhetjük, hogy a hamisítás megnehezítését célzó szándékos elrajzolásról van szó. A császárfejet övező, helyenként bogyókkal díszített babérkoszorú levélkéi fenn összeérnek és zárt kört alkotnak a fej körül. Alul a koszorú kötése laza szalagcsokorként mutatkozik. A koszorú belső ívét a levelekhez illeszkedő vékony fehér kontúrcsík kíséri végig. A koszorún belüli kör közepén volt az ellenbélyegző számára készült kivágat, ennek tarkórészéhez illeszkedően a színes nyomat dúcába vésték bele a fejet díszítő koszorú szalagjának csokrát és annak két lelógó végét. A szalagcsokor az egyetlen rajzelem, amelynek minden érték nyomódúcán elvileg tökéletesen azonosnak kellett lennie, mivel a közös ősdúcról készülő, tehát elvileg szintén minden értéknél azonos dombornyomáshoz kellett volna pontosan illeszkednie. A szalagcsokrokat azonban külön-külön vésték be a 10 munkadúcba, ezért azok dúconként többé-kevésbé különböztek, főként abban, hogy mennyire illeszkedtek a dombornyomású fej tarkórészén e célból mintázott kis dudorodáshoz. E tekintetben a 2 Kr.-es értéknek a 2 kreuzeres ősdúcról vett munkadúca a legjobban sikerültek közé tartozott, tökéletesen megismétli az ősdúc szalagvésetét. Az ugyanerről az ősdúcról vett 2 soldis munkadúcon viszont a csokor egyetlen ponton sem érintkezik a fejjel,

sőt a baloldali szalagvégződés teljesen elszakadva, magában lebeg. A bélyegrajz felső négyzetének a fejet övező nagy koszorún kívül eső mezejét vízszintes csíkozással lazították fel. A fehéren mutatkozó vékony csíkok párosával különülnek el egymástól. Kivétel a legalsó és a legfelső csík, amelyeket a beszögellések megszakítanak. A felső egyedül áll, s a 2 Kr-es munkadúcán épp oly vékony, mint a lefelé rákövetkező, míg a 2 soldis munkadúcán vastag, mint a belső keretvonalat szegélyező kontúrcsík. Az alsó csík csak a két beszögellés közét foglalja el.

Az értéktábla az ősdúcnak az a része, amelyet a 2 Kr-es munkadúc elkészítésekor újravésték, ugyanis a 2 KREUZER szöveget 2 KR.-el kellett helyettesíteni. Az ősdúcon az értéktábla alapját 11 egyenlő vastag (színesen mutatkozó) vonalból álló vonalazás alkotta. Ez természetesen az értékjelzés kicserélése során tönkrement s a munkadúcon újra kellett vésni. Az alapvonalazás helyreállítását gondatlanul végezték, s ezért az értéktáblába a jobb és a bal szélre 11 – 11, az értékjelző betűk és a számjegy közé pedig csak 10 vonal került. Ez a hiba mindvégig javítatlanul maradt. Ezenfelül a vonalazás a 2-es számjegy talpa felett kimaradt; ezt viszont később – mint látni fogjuk –, pótolták.

Mivel ugyanaz az ellendúc elvileg minden nyomódúchoz használható volt, nem tudhatjuk, hogy a 10 ősdúchoz készült eredeti ellendúcok közül melyiket használták először a 2 Kr.-es nyomásához. Az a dombornyomású fej, amely a 2 kreuzeres ősdúc próbanyomatán látható, nem azonos sem a 2 Kr-es, sem a 2 soldis értékek első nyomatain láthatókkal. Az ősdúc próbanyomatához használt ellendúcon az orrnyereg egyenletesen ívelt, míg a szóbanforgó bélyegeken egyenes vagy törött, tehát a fentebb ismertetett A típust mutatja. A fej koszorújának levélcsúcsai ezen az ellendúcon a többi A és B típusú ellenbélyegzőhöz képest eléggé kiugrók, bár nem annyira, mint a C és D típusúakon. Az előreugró hajtincs viszont a 2 Kr-es A típusú ellendúcán is rövid.

Az első lemez, amelynek bélyegei – már 1858. november 1-én forgalomba kerülvén – még azelőtt készültek, I. típusú nyomódúcokból és A típusú ellendúcokból volt összeállítva (A I típus).

A 2 Kr-es érték A típusú ellendúcának ismérvei (1. az ábrát):

1. Az orr vonala megközelítően egyenes vagy törött. A matricáról rosszul levett dúcok nyomatai igen különböző arcéleket adnak.

2. A fej koszorújának a homlok fölé ugró levélcsúcsai mérsékelten hegyesek, az előreugró hajtincs rövid, vége a szembenfekvő (felülről számított) 6. csíkpárral esik egy vonalba.

A 2 Kr-es érték I. típusú nyomódúcának ismérvei (1. az ábrát):

3. A szalagcsokor alul és felül megszakítás nélkül illeszkedik a tarkóhoz, középső vonalkája azonban elvékonyodó, néha nem is látható (főismérv!). A szalagvégződések megszakítás nélkül csatlakoznak a csokorhoz úgy, hogy csak a csatlakozási pontban találkoznak. (A többi érték I. típusától eltérően tehát a szalagcsokor fogyatékossága csak a középső vonalka elvékonyodásában mutatkozik.)

4. A felső négyzet felülről első, páratlanul álló (fehér) csíkja, amelyet megtör a két beszögellés, vékonyabb a beszögellő keretvonal külső (fehér) kontúrcsíkjánál, annyira, hogy jobb oldalon néha nem is látható. (Ezt a sajátosságot – kissé másként fogalmazva – először Rend Ferenc írta le „Az oszt-

rák 1858. évi bélyegkiadás 2 krajcáros értékének típusismertetőjelei" c. cikkében; megjelent a Filatéliai Szemle 1961. évi 12. számában, az 5. lapon).

5. A nagy koszorú belső (fehér) kontúrcsíkja töredékes, csak helyenként látható.

6. Az értéktábla vonalazása (amely egyébként a gyöngébb nyomatoknál általában is hézagos) minden esetben hiányzik a 2-es számjegy talpa felett. A talp alul összeolvad az alatta futó vonallal. A régi típusleírásokban inkább arra hívták fel a figyelmet, hogy az I. típusnál a 2-es számjegy talpa laposabb, a II. típusnál íveltebb. Ez a kétségtelenül fennálló különbség azonban olyan

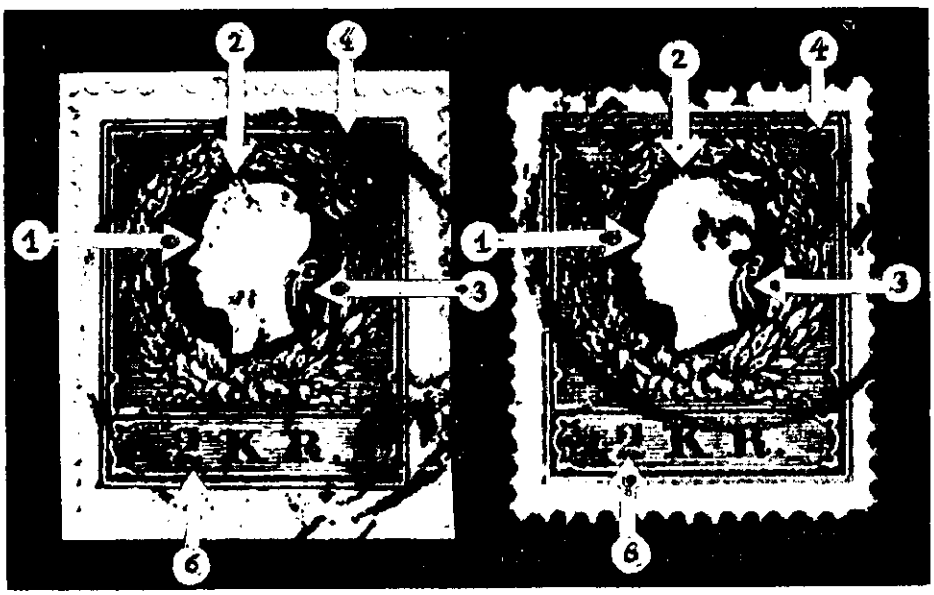

A I B I

kismértékű, hogy a halvány sárga szín okozta látási nehézségek miatt csak kék szűrőn át történő nagyítással vagy nagyított fényképen észlelhető. A katalógusok típusábrázolásain (Filatélia-katalógus, Netto Marktpreis Katalog) ezért helyesen hangsúlyozzák az I. típusnál a 2-es számjegy talpa feletti és alatti vonalak hiányát, mint típusismérvet. A felületes szemléletben a II. típusnál a számjegy talpa feletti (javított) vonal összeolvad a talppal, s így keletkezik az a benyomás, amelyet E. Müller speciálkatalógusa úgy rögzít, hogy a 2-es számjegy talpa az I. típusnál „bal oldalt vastagabb, mint jobb oldalt", éppen ellenkezőleg, mint a II. típusnál. Ez a megfogalmazás azonban félrevezető, mert a II. típusú számjegy talpára és a felette levő vonalra együttesen vonatkozik; a talp önmagában nem vastagabb jobb oldalt, mint az I. típusnál.

Az A I. típusú első lemezzel nyomott bélyegek *színe* sötét árnyalatú sárga.

A második lemezt I. típusú nyomódúcokból B típusú ellendúcokkal kevéssel az első után állították össze, mindenesetre még 1858. november 1-e előtt, mert a róla nyomott bélyegek az A I típusúakkal egyidőben kerültek forgalomba.

A nyomódúc változatlan maradván, csak az ellendúcot kell ismertetni. A 2 Kr-es érték B típusú ellendúca nagyon hasonló a 2 kreuzer-es ősdúcához használthoz, amennyiben

1. az orrnyereg egyenletesen ívelt és a homlokból ugyancsak nem éles szögben, hanem ívelten indul ki az orr vonala,

2. a kis koszorú levélcsúcsai, valamint az előreugró hajtincs nem különböznek az A típusúaktól (l. az ábrát).

A B I típusú második lemezzel nyomott bélyegek *színe* az A I típusúaktól különböző árnyalatú világosabb tónusú sárga.

A harmadik lemezt a már említett általános átvésés után II. típusú nyomódúcokból és C típusú ellendúcokból állították össze, valamikor 1858 őszén, mert a róla nyomott bélyegek szórványosan már 1858. decemberében felbukkannak leveleken.

Láttuk, hogy az újravésés mind a nyomódúc munkadúcára, mind az eredeti ellendúcra kiterjedt. A munkadúcon elsősorban (mint minden értéknél) a kis koszorú szalagcsokrát javították ki úgy, hogy a vonalak megvastagításával egyrészt minden folytonossági hiányt kiküszöböltek, másrészt hézagtalan csatlakozást értek el a fejhez. Javították ezenkívül a jobbsarokban elvékonyodott (fehér) csíkot, megerősítették a nagy koszorú belső ívének (fehér) kontúrcsíkjait és pótolták a 2-es számjegy talpa felett és alatt a hiányzó, illetőleg a talpba olvadó vonalazást. Az eredeti ellendúcon valamivel (a nyomás pontatlansága miatt azonban tizedmilliméterekben sem mérhetően) megnagyobbították a fejet, az orrot szintén meghosszabbították, nyergét a B típusúnál enyhébb ívelésűre alakították és alul enyhén befelé ívelő, orrlyukat és cimpát alig markírozó vonallal zárták le. Meghosszabbították továbbá a homlok fölé ugró levélcsúcsokat és az előre ugró hajtincset is.

C IIa

A 2 Kr-es érték C típusú ellendúcának ismérvei (l. az ábrát):

1. Az orr vonala enyhén ívelt, a homlokból enyhe hajlattal indul ki, az orrhegy előreugrik, orrlyuk és orrcimpa alig vagy egyáltalán nincs jelezve, s így az orr mind az A és B, mind a (később ismertetendő) C típusúaktól különböző, „pisze" benyomást kelt.

2. A homlok fölé ugró három levélcsúcs jól elkülönül, és hegyes; az előreugró hajtincs hosszú, vége a szembenfekvő (felülről számított) 7. csíkpárral van egy vonalban.

A 2 Kr-es II. típusú nyomódúcának ismérvei (l. az ábrát):

3. A szalagcsokor vonalvezetése megszakítatlan és ugyancsak megszakítás nélkül csatlakozik a fejhez (főismérv!). Vonalainak megvastagítása miatt a két szalagvég nem a csokron, hanem már előbb találkozik és egy darabon összeolvadva csatlakoznak a csokor alsó karikájához. (Ezt az ismertetőjelet is Rend Ferenc írta le idézett cikkében.)

4. A felső négyzet felülről első, páratlanul álló (fehér) csíkja, amelyet megtör a két beszögellés, jobb oldalt meg van vastagítva úgy, hogy a beszögellő keretvonal külső (fehér) kontúrcsíkjával azonos vastagságúanak látszik (ugyancsak Rend Ferenc megfigyelése). Ptačovský idézett cikkében felhívja a figyelmet arra, hogy a szóbanforgó páratlan csík (melynek javítását azonban nem említi) a jobb oldali szélen nincs lezárva (színes) keretvonallal, hanem egyenesen beletorkollik a külső (fehér) kontúrcsíkba. A csíknak ezt a „nyitottságát" a II. típus egyik legjellegzetesebb ismertetőjelének tekinti. Elismeri azonban, hogy túlfestékezés esetében ez a „nyitottság" eltűnik. Vizsgálat alá véve a dolgot, arra a megállapításra jutottunk, hogy a páratlan csíknak ez a „nyitottsága" (mint a C II és D II ábrán látható) valóban előfordul, különösen a késői, narancsszínű nyomatoknál, de korántsem általános jellegzetessége a II. típusnak, mert II. típusú bélyegeken kivételesen szintén találkozunk „zárt" csíkkal, aminthogy megtaláljuk néha a „nyitott" csíkot az I. típusnál is (74. ábra). A keretvonal ezen a helyen nyilván gyönge volt, a matricáról vett egyik-másik másolaton már az I. típusnál kitört, a csík kijavításakor pedig a munkadúcon további sérülést szenvedhetett, s ezért a késői nyomatokon a csík többnyire „nyitottnak" tűnik. A keretvonal teljes hiánya azonban csak egyes nyomódúcok nyomatain mutatkozik, másokon több-kevesebb nyoma maradt, tehát a matricáról sem tűnhetett el mindenestől. Ezért a felső páratlan csík „zártsága" az I., „nyitottsága" a II. típusnál típusismérvnek nem tekinthető.

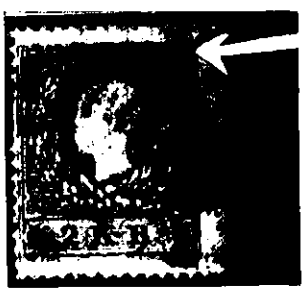

74. ábra. B Ib típusú 2 KR-es „nyitott" alapvonalazással

5. A nagy koszorú belső ívének (fehér) kontúrcsíkja körös-körül jól kivehető.

6. Az értéktáblán a 2-es számjegy talpa lent elválik az alatta húzódó vonaltól, felette viszont a korábban hiányzó vonalazás (kissé ívelten) ki van egészítve. E. Müller (Die Postmarken. . . 104. l.) és az ő nyomán Pta ovský azt állítja, hogy a munkadúc átvésése során a vonalazott alapú értéktáblákon, így a 2 Kr-esén is, úgy akarták jobban kiemelni a számokat és a betűket, hogy a vonalazást körülöttük megszakították, s így azokat vonalazás nélküli fehér sáv veszi körül. A II. típusú bélyegek többségén a vonalazás valóban nem érintkezik a számjeggyel és a betűkkel, viszont előfordul ez a jelenség I. típusú bélyegeken is (pl. B I ábra), a II. típusúak közt pedig éppen a C ellendúcoal nyomottaknál a vonalazás mindenütt érinti a számjegyet és a betűket, hiánytalanabbul mint bármely I. típusú bélyegen. Nem szándékolt változatokról van tehát szó, hanem arról, hogy a számtábla vonalazását az ősdúcról levett munkadúc átdolgozása során — mint láttuk — újra kellett vésni s ez olyan sietősen történt, hogy nemcsak a vonalak számát tévesztették

el (a széleken 11, a középen 10), hanem a véset egyenletességét sem tudták biztosítani, s ezért mind az I. típusú, mind a II. típusú (I, II) késői nyomatoknál kevesebb látszik a vonalakból. Egy A I típusú bélyegpáron jól láthatjuk ezeket a különbségeket, különösen az R betű körül (75. ábra). A nyomás folyamán azután persze a dúcok kopása újabb hiányosságokat okozott a vonalazásban. Mindez nyomási esetlegesség és csak a C IIa esetében típusismérv.

7. Altípust meghatározó munkadúcsérülés viszont a számtábla legalsó alapvonalának a 2-es számjegy talpa végéhez közeleső kis megszakadása és attól jobbra egy foltocska az alap- és a keretvonal között. Ez a sérülés illetőleg eltömődés nyilván a 2-es számjegy körüli vonalozás javítása közben keletkezett, s ennek és a következő lemeznek ismertetőjele.

A 7. ismérv figyelembevételével (mivel ez az 5. lemeznél eltűnik) a 3. lemez bélyegképét C IIa típusnak nevezzük.

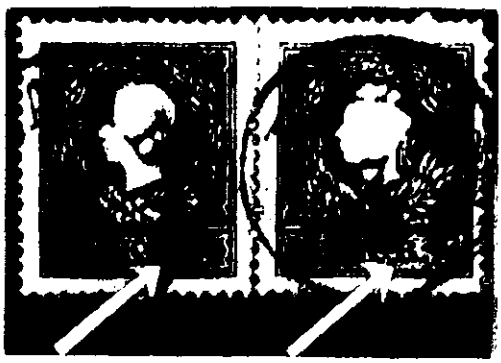

75. ábra. AIa típusú 2 KR-es pár, kopott vonalazású értéktáblával

A C IIa típusú harmadik lemezzel nyomott bélyegek *színe* halványsárga.

A negyedik lemez összeállításához változatlan IIa típusú nyomódúcokat, de az eredeti ellendúc újravéséséből eredő D típusú ellendúcokat használtak fel. Erről a lemezről nyomott bélyegek pontos forgalombahozási idejét nem ismerjük, de hogy ezt az időpontot 1859. júniusa elé kell tenni, az bizonyosnak látszik abból, hogy számos ilyen bélyeg tűfogazású, már pedig – mint látni fogjuk – a tűfogazás 1859 első felében fordul csak elő.

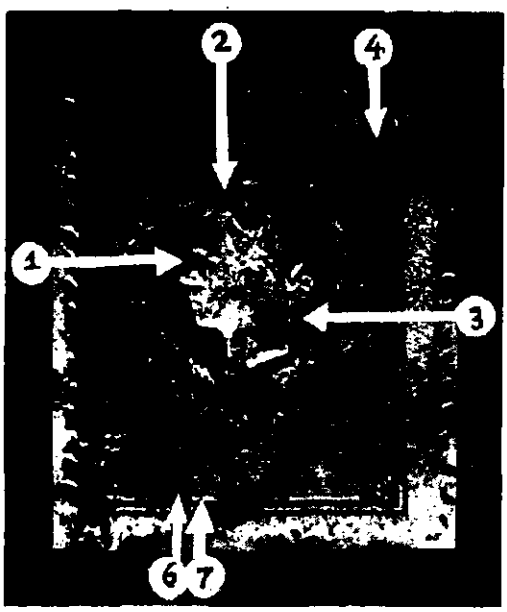

D IIa

A 2 Kr-es érték D típusú ellendúcára az orr erőteljes megnagyobbítása és (a későbbi nyomatokon egyre fokozódó) elhegyesedése, valamint az orrlyuknak és az orrcimpának a jobb és közepes nyomatokon jól kivehető megformálása a jellemző (l. az ábrát). Egyebekben az ellendúc rajza is változatlan maradt, a nyomódúcon viszont az értékjelzés körül a vonalazás mindig kopott.

A D IIa típusú negyedik lemezzel nyomott bélyegek *színei* igen változatosak. Kezdődik a halvány-

A 2 KR-es bélyeg nyomólemezei

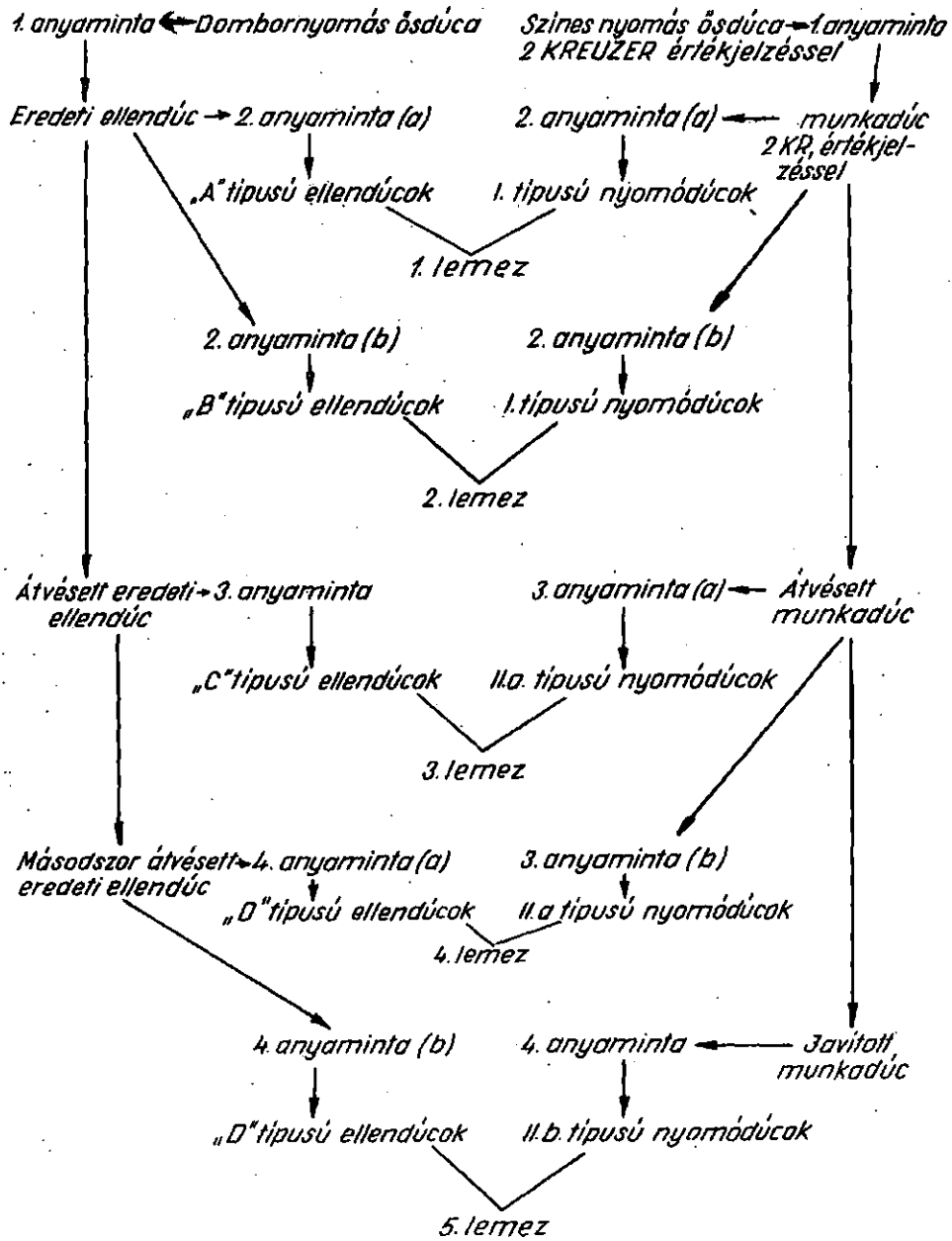

sárgával, majd a szín fokozatosan teltebbé, mélyebbé válik, ragyogó sárga után az első lemeznél használatoshoz hasonló sötétsárga, végül (ritkán) kanárisárga következik.

Az ötödik lemez összeállítására a bélyeg színének megváltoztatásával kapcsolatban került sor. Valamikor 1860 nyarán vagy kora őszén, mielőtt az 1860. évi bélyegkiadás nyomása megkezdődött, a bélyegképet nehezen kivehetővé tevő sárga szín további erősítése céljából az 5 Kr-es érték nyomásához használt cinóberfestékből kevertek bele a 2 Kr-es érték krómsárgájába. Így jött létre az érték utolsó nyomatainak jellegzetes narancs színe.

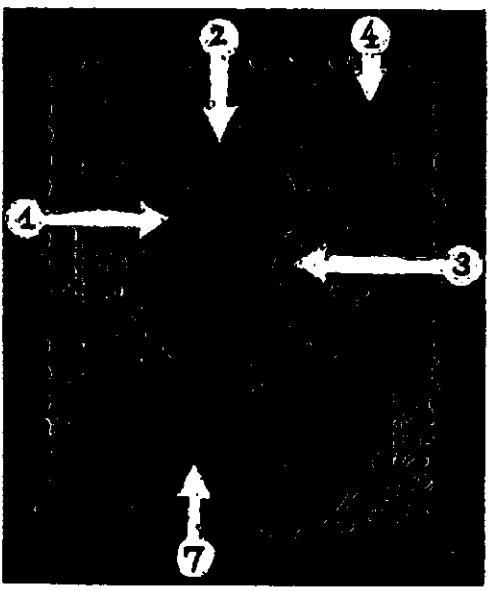

D IIb

Az ellendúc D típusú, annak késői, hegyesorrú változata. Mivel minden narancssárga bélyegen az orr típusa igen hasonló, feltételezhető, hogy a D típusú eredeti ellendúcról e lemez számára új másolatokat vettek. Bizonyosra vehető viszont az új matrica vétele a munkadúcról, mivel az ötödik lemez nyomódúcain a IIa típus 7. ismérve, a 2-es számjegy talpánál levő vonalszakadás és foltocska már nincs meg; kijavították, vagy esetleg eredetileg is olyan kisméretű sérülés volt, hogy egy jól sikerült matrica-vételnél magától eltűnt (l. az ábrát). Ezért az ötödik lemez bélyegképét D IIb típusúnak nevezzük.

A D IIb típusú ötödik lemezről nyomott bélyegek *színe* eleinte halványnarancs, később egyre sötétedik. A sötétnarancs változat a legritkább, Magyarországon használt példány csak kivételesen fordul elő.

3 KR.

Az eredeti bélyegkép a régi pénzrendszernek megfelelő 3 KREUZER értékjelzésű ősdúcra vezethető vissza, amelyről a 3 Kr. és a 3 soldi munkadúcai készültek. Amint a próbanyomaton látszik, az ősdúc rajza a balra néző császárfejet kettős (belül vékonyabb, kívül vastagabb) fehér csíkkal körülvett színes (fekete) ovális alapon ábrázolta. Ez a kettős keretű ovális középrész függőleges vonalkázással fellazított négyszögű fekete alapon helyezkedik el. E négyszöget alul, felül, jobbról és balról, megfelelő oldalaival azonos hosszúságú keskeny értéktáblák határolják: bennük fekete alapon vékony fehér csíkkal keretezve fehérbetűs KREUZER szöveg volt eredetileg olvasható. Ezeknek helyére került az átvéséskor a 3 KR. értékjelzés. Mivel ez utóbbi nem töltötte ki az értéktáblákat, fenn és lenn a fehér keretcsíkot mindkét

oldalon befelé ívelték, s az így keletkezett fehér felületet vízszintesen vonalkázták. Jobb és bal oldalon a függőleges hasábokba az értékjelzés alá és fölé egy-egy tetején gombot hordozó barokk toronycsúcshoz hasonló díszítményt véstek, ezeknek területét vízszintesen vonalkázták. A bélyegkép négy sarkában kis négyzetekben fehér csíkkal határolt fekete alapon 3-as számok láthatók, amelyek az eredeti bélyegképen a KREUZER szöveget egészítették ki, a 3-ast is tartalmazó új értékjelzés mellett azonban feleslegesekké váltak. A már többször említett sietségre vall, hogy nem helyettesítették ezeket valamilyen díszítő elemmel. Ugyancsak a gondatlan munka következtében az alsó értéktáblában a 3-as számjegy vésetében alul kis eltömődés keletkezett, amely megszakítja a számjegy vonalát. A fejhez illeszkedő szalagcsokor vésete a munkadúcon az ősdúchoz képest rossz. Míg az ugyanonnan vett 3 soldis értéken legalább a csokor középvonala csatlakozik a tarkó dudorodásához és a két szalagvég is fenn összekapcsolódik, addig a 3 Kr-es munkadúcán a csokor egyetlen ponton sem érintkezik a fejjel, a bal oldali szalagvég pedig a csokortól elszakadva szabadon lebeg. Ez egyébként a legtöbb értéknél az I. típus jellegzetes főismérve.

A 3 Kr-es érték nyomásához elsőként használt ellendúcok, a 2 Kr-es A típusához hasonlóan a homlokból éles szögben kiinduló, közel egyenes vagy törött nyergű orrot, és ugyancsak igen változatos arcéleket mutatnak. A fej koszorújának levélcsúcsai alacsonyak, az előreugró hajtincs rövid.

A Ia

Az első lemez, amelynek bélyegei még az 1858. november 1-i forgalombahozatal előtt készültek, a fentebb ismertetett munkadú cról matrica által vett I. típusú nyomódúcokból és A típusú ellendúcokból volt összeállítva (A Ia típus).

A 3 Kr-es érték A típusú ellendúcának ismérvei (1. az ábrát):

1. Az orr a homlokból éles töréssel indul ki, nyerge majdnem egyenes, más esetekben törött vonalú.

2. A fej koszorújának levélcsúcsai alacsonyak, az előreugró hajtincs rövid.

A 3 Kr-es érték Ia típusú nyomódúcának ismérvei (l. az ábrát):

3. A szalagcsokor egyetlen pontján sem érintkezik a fejjel, a bal oldali szalagvégződés a csokortól el van szakadva.

4. Az alsó értéktáblában a 3-as számjegy alul hiányos.

Az A Ia típusú első lemezzel nyomott bélyegek *színe* fekete és szürkésfekete.

A második lemez összeállítására – mint a sorozat többi értékénél is – az ellendúcok kicserélésével kapcsolatban került sor.

A munkadúcot a 3 Kr-es értéknél sem dolgozták át, létrejöttek viszont rajta szándéktalan sérülések, amelyek a második lemezről nyomott bélyegeket könnyen felismerhetővé teszik. A felső értéktáblán az R betű egyenes szárának talpa alatt, valamint a jobb oldali függőleges értéktáblán az R betű fejében kis sérülés keletkezett. Ezek a sérülések kétségtelenül magán a munkadúcon jöttek létre, mert a munkadúc későbbi (a II. típusnál ismertetendő) állapotában a sérülések helyén javítás nyomai mutatkoznak. E tekintetben a 3 Kr-es második lemeze egyedülálló, mivel a többi érték második lemezének munkadúca teljesen azonos az első lemezével, s az 5, 10 és 15 Kr-es második lemezének színes nyomásán felfedezhető kisebb eltérések feltehetően a második lemezhez vett matricára és nem a munkadúcra vezethetők vissza. A 3 Kr-es érték második lemezéről készült nyomatokon a fent említett két sérülés minden esetben látható, de különböző erősségi fokozatokban. A nyomás során mindkét sérülés tovább romlott, az általuk okozott fehér folt növekedett, ugyanakkor viszont az alsó értéktáblában a 3-as számjegy vésetében alul történt eltömődés fellazult és fokozatosan eltűnt. Mindezzel egyidejűleg a szalagcsokor vonalai is vastagodtak, úgyhogy egyes nyomatokon a csokor felső és alsó íve már megszakítás nélkül csatlakozik a fejhez és a bal oldali szalagvégződés is érintkezésbe kerül a csokorral. Bár ezek a módosulások az átmenet számos változatát mutatják, s így valószínűnek látszik, hogy ugyanazoknak a nyomódúcoknak a nyomás során történt fokozatos kopására vezethetők vissza, még sincs teljesen kizárva, hogy a korai és a késői nyomatok közötti feltűnő különbség egy újabb matricavétellel magyarázandó s a sérülések megnagyobbodása ill. a 3-as számjegy vésetéből a szennyeződés eltűnése ezen az újabb matrican jött létre. Azok, akik ezekkel a jelenségekkel alaposabban foglalkoztak (Frankl–Prag, Ptačovský), a felső és a jobb oldali R betűk nagyobbfokú sérüléseit újabb altípus (Ic) ismérveinek tekintették. Mi sem zárkózhatunk el e valóban feltűnő különbségek tudomásul vétele elől, annál kevésbé, mivel ezek a szalagcsokornak és az alsó 3-as számjegynek a korábbi szakirodalomban említés nélkül hagyott módosulásával is párosulnak. Nyitva hagyva annak kérdését, hogy a szóbanforgó változatok a nyomódúcokon vagy egy újabb matricán keletkeztek, helyeseljük egy Ib és egy Ic altípus megkülönböztetését, de – a fenti kérdés ez idő szerinti eldöntetlensége miatt – nem második és harmadik lemezről, hanem a 2. lemez két változatáról beszélünk.

A második lemezhez – mint az összes értékeknél – az eredeti ellendúcról gondosabban vett ellendúcokat használtak, amelyeken az orr nyergének egyenletesebb ívelése mellett az alsó ajak és az áll közötti beugrás is kisebbnek mutatkozott. A 3 Kr-es érték B típusú ellendúcainak ez az utóbbi sajátossága a dúcok egy részén a nyomás során úgy módosult, hogy a száj s az alsó ajak és az áll közötti homorulatok az orrcimpától az állcsúcsig húzódó töretlen ívben egyenlítődtek ki. Ez a bulldogfejnek nevezett (a kék újságbélyegen is, de más értékeknél csak ritkán előforduló) lemezhibát hozta létre.

A 3 Kr-es érték *második lemeze első változatának* B típusú ellendúcára a következő ismérvek jellemzők (l. az ábrát):

1. Az orr a homlokból nem éles szögben, hanem ívelten indul ki és nyergének vonala is egyenletesen ívelt.

2. Az áll az alsó ajakkal egy vonalba ugrik elő, köztük a homorulat majdnem eltűnik, egyes esetekben (l. E. Müller: Die Postmarken . . . 106. l.) kis bevágódásra korlátozódik.

Ugyanezen lemezváltozat Ib típusú nyomódúcainak ismérvei (l. az ábrát).

3. A szalagcsokor nem érintkezik a fejjel, a bal oldali szalagvég nem kapcsolódik a koszorúhoz (ugyanúgy az Ia nyomódúcon).

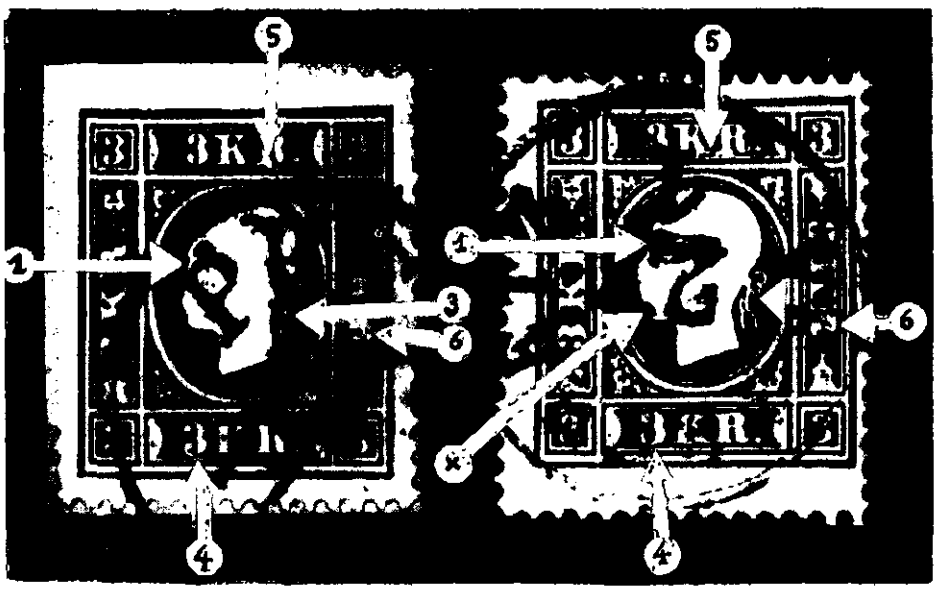

B Ib B Ic

4. Az alsó értéktáblában a 3-as számjegy alul hiányos (ugyanúgy, mint az Ia típusnál).

5. A felső értéktáblában az R betű talpa *jobb oldalon* lefelé meghosszabbodva érintkezik az alsó (fehér) keretcsíkkal.

6. A jobb oldali értéktáblában az R betű fejében kezdődő eltömődés mutatkozik.

A fenti ismérvek alapján a második lemez első változatának nyomatait B Ib típusúaknak nevezzük. A bélyegek *színe* ennél a lemeznél is fekete és szürkésfekete.

A Kr-es érték *második lemeze második változatának* B típusú ellendúcát a következő ismérvek jellemzik (l. az ábrát):

1. Az orr, mint a B típusnál általában.

2. Az ajkak és az áll vonala részben mint a lemez első változatánál, részben teljesen összeolvad („bulldogfej").

Ugyanezen lemezváltozat Ic típusú nyomódúcainak ismérvei:

3. A szalagcsokor alsó és gyakran felső íve érintkezik a fejjel (középen

azonban nem!), a bal oldali szalagvégződés alig észrevehetően bekapcsolódik a koszorúba, néha kis foltokban érintkezik a jobb oldali szalagvégződéssel.

4. Az alsó értéktáblában a 3-as számjegy hiányossága alig látható vagy teljesen eltűnt.

5. A felső értéktáblában az R betű talpa bal oldalon is, néha pedig egész hosszában érintkezik az alatta húzódó (fehér) keretcsíkkal. Egyes nyomatokon a K betű jobb oldali talpán is hasonló sérülés nyomai mutatkoznak.

6. A jobb oldali értéktáblában az R betű feje eltömődött (fehéren egybefolyik).

A fenti ismérvek alapján a második lemez második változatának nyomait B Ic típusúaknak nevezzük, a bélyegek *színe* ez esetben is fekete és szürkésfekete.

A harmadik lemezt a minden érték munkadúcára és eredeti ellendúcára egyaránt kiterjedő újravésésből létrejött II. típusú nyomódúcokból és C típusú ellendúcokból állították össze 1858 végén. A lemezről nyomott bélyegek 1859 elején kerültek forgalomba.

A színes nyomat munkadúcán (mint a többi értéknél is) elsősorban a szalagcsokrot vésték újra, megvastagítva vonalait. Ennek következtében a két szalagvégződés a csokorba való bekapcsolódása előtt már egy darabon összeolvad, a csokor alsó íve és középső vonala zárt körré alakulva érintkezik a tarkó kidudorodásával, a szalag felső íve azonban nem. Kijavították ezenkívül a felső és a jobb oldali értéktáblán az R betűk sérüléseit, de nem eléggé gondosan, úgyhogy – mint látni fogjuk – a matricákon és a nyomódúcokon ezeken a helyeken újabb torzulások keletkeztek. Végleg sikerült viszont az alsó értéktábla 3-as számjegyének már amúgy is eltűnőfélben levő hibáját kiküszöbölni. Egyben azonban új hibát ejtettek a munkadúcon: a fejet keretező külső (fehér) ovális csíkban a levélcsúcsokkal szemben egy kis szennyeződés rakódott le, amely a nyomatokon foltocska alakjában mutatkozik meg. Az eredeti ellendúc átvésésénél a többi érték esetében is érvényesült szempontokat követték: meghosszabbították és egyben hegyesebbre formálták a homlokon a levélcsúcsokat, valamint az előreugró hajtincset és (ennél az értéknél) az állcsúcsot valamivel az alsó ajak mögé ugratták be (a már említett „bulldogfejet" létrehozó hiba eltüntetése végett). Az orr nyeregvonalát egyenesre formálták, és az orrhegytől a felső ajakig, az orrlyuk és az orrcimpa jelölése nélkül, alig észrevehető ívelésű vonallal zárták le az orr rajzát. Az orr így nem olyan vaskos a 3 Kr-es érték C típusú ellendúcán, mint a többi értékekén, viszont hegyesebb és „piszébb", leginkább hasonlít a 2 Kr-es C típusához.

A 3 Kr-es érték C típusú ellendúcának ismérvei (l. az ábrát):

1. Az orr hegyes, nyeregvonala egyenes; orrlyuk és orrcimpa nem ugrik ki.

2. A homlok fölé ugró levélcsúcsok jól elkülönülnek, hegyesek; a hajtincs meghosszabbított.

3. Az állcsúcs az alsó ajak mögé ugrik be.

Míg az összes többi értékeknél a C típusú ellendúcot egyetlen lemez, a harmadik, összeállításánál használták fel, addig a 3 Kr-es érték esetében (a később ismertetendő színváltozás miatt) a harmadikon kívül a negyedik lemeznél is alkalmazták, s ez utóbbinál a színes nyomat munkadúcát is

C IIa

javították. Így egyedül a 3 Kr-es értéknél van C IIa ésC IIb típus.

A 3 Kr-es érték harmadik lemezéhez használt IIa típusú munkadúcról vett nyomódúcok ismérvei a következők (l. az ábrát):

3. (típusalkotó főismérv) A szalagcsokor vonalvezetése megszakítatlan, de csak a csokor alsó íve és középső vonala csatlakozik megszakítás nélkül a fejhez, a felső ív nem. A vonalak megvastagítása miatt a két szalagvégződés nem a csokor alsó ívén, hanem már előbb találkozik s egy darabon összeolvad.

4. Az alsó értéktáblában a 3-as számjegy hibátlan.

5. A felső értéktáblában az R betű talpa alatti sérülés ki van javítva, de úgy, hogy ezáltal a talp jobb oldali végződése vékony és hegyes lett.

6. A jobb oldali értéktáblában az R betű fejének eltömődése ki van javítva de úgy, hogy felső (fehér) záróvonala igen vékonyra sikerült.

7. A külső fehér ovális keretcsíkban a homlok fölé ugró levélcsúcsoktól balra kis (fekete) folt látható, amely többnyire nem érintkezik a (fekete) keretvonalakkal.

A harmadik lemezről nyomott C IIa típusú 3 kr-es bélyegek *színe* fekete és szürkésfekete.

A harmadik lemezzel történő nyomás folyamán a felső és a jobb oldali értéktábla R betűinek gondatlan javítása újabb romlásokat okozott. A felső értéktáblában az R betű talpának amúgy is vékony, hegyes jobb oldali végződése a véset eltömődése miatt a nyomatok nagyrészén láthatatlanná vált, ugyanígy eltömődött a jobb oldali értéktáblában az R betű felső (fehér) záróvonalának vésete. Ennek kö-

C IIaa

vetkeztében a betű feje felül nyitott lett. Mivel ez a kettős hibásodás a következő, negyedik lemezen állandó jellegzetességként fordul elő, szükségesnek tartjuk, hogy már a harmadik lemeznél külön változatként tüntessük fel és C IIaa altípusnak jelöljük (l. az ábrát).

A negyedik lemez összeállítása időben egybeesett a 3 Kr-es érték 1859. március 16-án elrendelt színváltoztatásával, s mivel az eredeti ellendúcok újravésése (a D típus számára) ekkor éppen csak hogy elkezdődött, a halványzöld színű 3 Kr-es bélyegek új lemezét még a régi, C típusú ellendúcokból, de javított munkadúcról vett nyomódúcokból állították össze.

A munkadúcon eltávolították a külső (fehér) ovális keretcsíkból a foltocskát okozó szennyeződést, a matrica készítése során azonban az értéktáblák R betűinek már említett gondatlan javításai, a vésetek eltömődése miatt, nem érvényesültek, s így a negyedik lemez nyomódúcai csonka illetőleg nyitott R betűikkel a C IIaa típusú fekete nyomatok hibáit ismétlik. Idézett tanulmányaimban az első zöld színű 3 Kr-es bélyegek altípusismérvének egyedül a csonka R betűt vettem fel, mert megírásukkor még nem ismertem Ptačovský megállapítását az ovális keretcsík foltjának eltávolításáról. Mivel csonka, illetőleg nyitott R betűk (épekkel vegyesen) a 3 Kr-es későbbi, D típusú ellenbélyegzőinek nyomatain is előfordulnak, ezeket nem lehet a negyedik lemez kizárólagos ismérveinek tekinteni, s helyesebb a Ptačovský által javasolt ismérvet, az ovális keretcsík foltjának hiányát előtérbe helyezni.

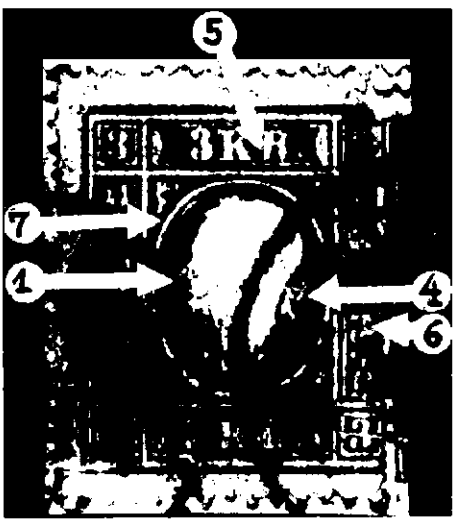

C IIb

Mivel az ellendúc azonos az előbbi lemeznél használttal, ezúttal csak a színes nyomat IIb típusú nyomódúcainak az IIa típustól eltérő ismérveit soroljuk fel (l. az ábrát):

5. A felső értéktáblában az R betű talpa jobb oldalon hiányzik.

6. A jobb oldali értéktáblában az R betű felül nyitott.

7. A külső (fehér) ovális keretcsíkból a folt el van távolítva.

A C IIb típusú 3 Kr-es bélyegek *színe* halványzöld; a színt a sárga és a kék bélyegek nyomásához használt festékekből keverték.

Az ötödik lemezt az eredeti ellendúcoknak 1859 tavaszán történt újravésése kapcsán az új D típusú ellendúcokból és a negyedik lemezhez javított munkadúcról újabb matricával nyert nyomódúcokból állították össze. Mivel a negyedik lemezzel nyomott zöld 3 Kr-es bélyegek is csak 1859 nyarán kerültek forgalomba, az ötödik lemez összeállításával nem kellett sietni; a róla nyomott bélyegek valóban az év őszén kelt leveleken láthatók először.

Az eredeti ellendúcot a többi értéknek megfelelő módon dolgozták át. Egyedül az orrot kellett javítani, ezt valamivel meghosszabbították s rajta az orrlyukat és az orrcimpát a nyomatok nagyrészén jól kivehetően jelezték.

A 3 KR-es bélyeg nyomólemezei

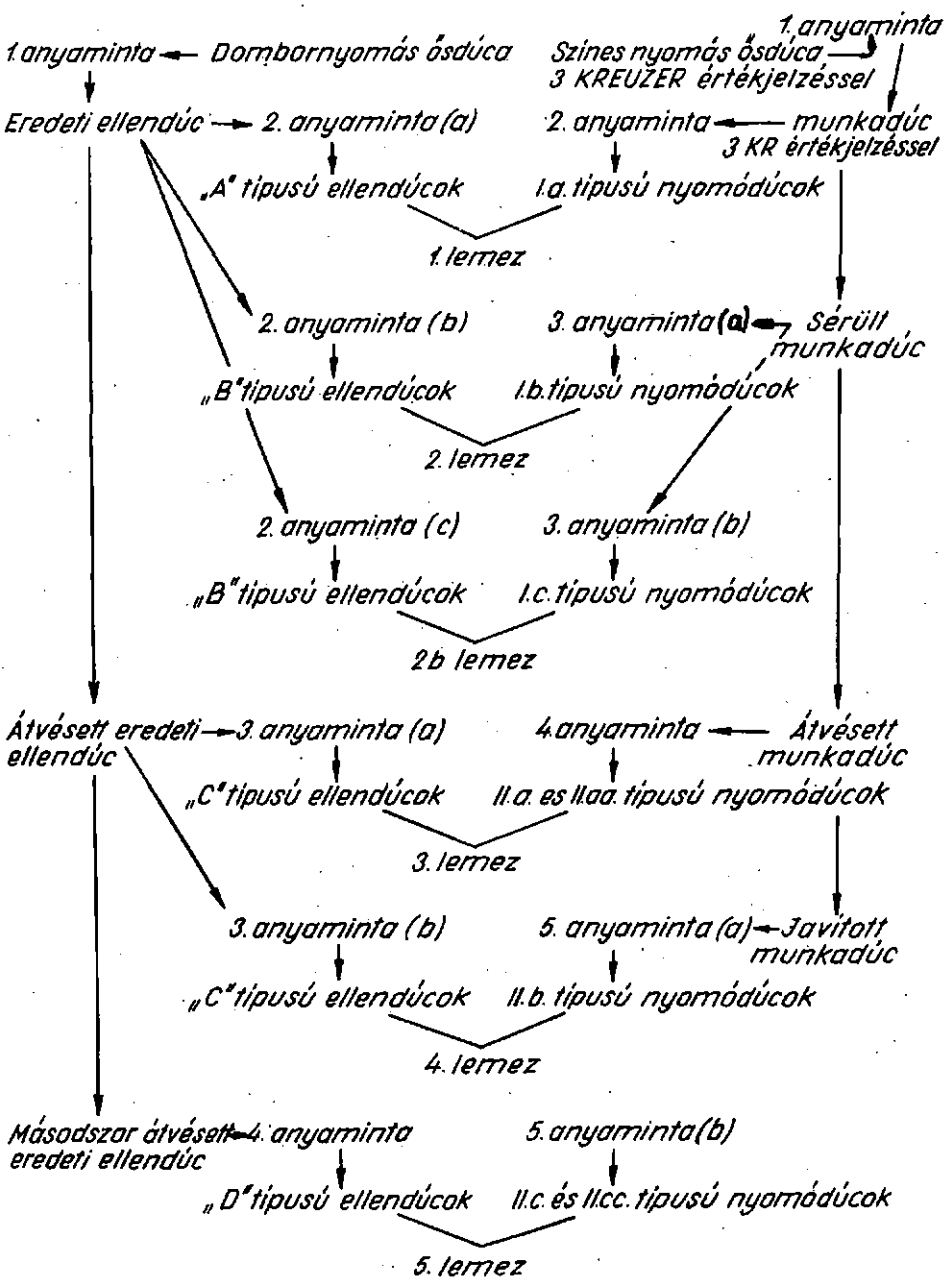

A színes nyomat munkadúcát nem javították, a matrica vételekor azonban a megelőző lemez nyomódúcainak bélyegképétől eltérő sajátosságok keletkeztek. A többször említett két javított R betűt ezúttal tökéletesebben sikerült a matricára átvinni, az arról vett nyomódúcokon azonban nemcsak ép, hanem csonka, illetőleg nyitott R betűk is előfordulnak, akárcsak a harmadik lemeznél. Állandó ismérve viszont az ötödik lemez nyomódúcainak, hogy a külső (fehér) ovális keretcsíkban a foltocska felújult, ezúttal a csík belső széléhez tapadó vonalka formájában. Ez csak úgy képzelhető el, hogy a munkadúcnak a negyedik lemezhez készülő javítása során az eltávolított szennyeződés egy kis része hozzátapad a csík belső széléhez, s ez az újabb matrica vételnél meglazult és kitüremkedett. Ezáltal a munkadúcnak újabb, IIc változata jött létre, amelynek ép R betűket felmutató nyomódúcairól IIc, csonka, illetőleg nyitott R betűs nyomódúcairól IIcc típusúnak nevezhető nyomatok készültek.

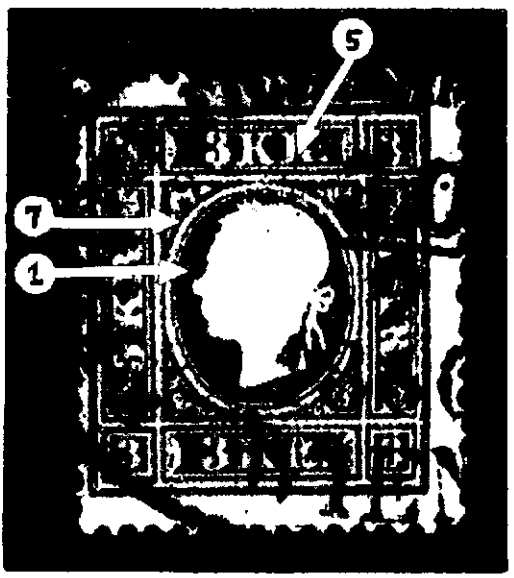

D IIcc

Az ötödik lemezről nyomott D IIc típusú 3 Kr-es bélyegek dombornyomata a következő ismérveket mutatja (l. az ábrát):

1. Az orr meghosszabbított, az orrlyuk és az orrcimpa többnyire jól kivehető.

A IIc és IIcc típusú színes nyomatnak a IIb típustól eltérő ismérvei a következők (l. az ábrát):

5. A felső értéktáblában az R betű talpa jobb oldalon ép (a IIcc típusnál csonka).

6. A jobb oldali értéktáblában az R betű feje ép (a IIcc típusnál nyitott).

7. A külső (fehér) keretcsíkban a levélcsúcsoktól balra a csík belső széléhez tapadó vonalka látható.

Az ötödik lemezről nyomott D IIc és D IIcc típusú bélyegek *színe* halványzöld, sötét sárgászöld, végül (és többnyire) kékeszöld.

5 KR.

Az eredeti bélyegképet, mely az 5 CENT értékjelzésű ősdúcon látható, hűségesebben őrzi az 5 soldis érték munkadúca, mint az ugyanarról készült 5 Kr-esé, mert az utóbbin az értéktáblába vésett újabb díszítőelemeken kívül a másolási és átvési műveletek során keletkezett hibásodások is láthatók. Az 5 Kr-es érték bélyegképét vastag színes (piros) keretvonal veszi körül, ezen belül helyezkedik el egy második, vékony keretvonallal körülvéve a fejrajzot

magába foglaló négyszögű felső részt, alul pedig külön keretvonal nélküli színes keskeny fekvő téglalap alapon a díszítmények közé foglalt értékjelzés. A felső négyszög közepén egy vastag és egy vékony színes körben színes alapon a dombornyomású fej, alatta babérkoszorú, amelynek csúcslevelei kétoldalt a homlok magasságáig érnek. A babérkoszorút alul ferdén átvetett keskeny szalag fogja össze. A babérkoszorú belső ívét és csúcsleveleit vékony fehér kontúrcsík szegélyezi. A belső kör és a külső négyzetes keret szabadon maradó közeit, a négy sarkot tulipánokból és levelekből álló stilizált díszítmény tölti be. Az 5 KR értékjelzés fehér kontúrcsíkkal körülvett, végükön befelé hajló két vékony színes vonal között helyezkedik el, tőle jobbra és balra stilizált díszítmények láthatók, amelyeket a régi értékjelzés eltávolítása után a hely jobb kitöltése érdekében, csukott ollóhoz hasonló díszítőelemmel pótoltak mindkét oldalon. E pótolt díszítőelemek és az új értékjelzés mellett az 5 Kr-es érték eredeti munkadúcának az ősdúctól eltérő sajátosságai a hibásodások. Ilyen a kettős színes körvonal közt a négyzet balsarkával szembeeső szennyeződés, a fej koszorújának szalagcsokrán a bal szalagvégződésen egy sérülés, amely a két szalagvégződést a középtájon kis híján összeolvasztja, továbbá a bal felső sarokban a tulipán bal szirma és a keretvonal összeérése. (Ezek a hibák az azonos ősdúcról készült 5 soldis munkadúcon nem fordulnak elő.)

Az 5 Kr-es érték számára készült első ellendúcok a homlok alól erős beugrással kiinduló, közel egyenes ívelésű, vagy törött nyergű orrot és változatos arcéleket mutatnak. A fej koszorújának levélcsúcsai alacsonyak és tompa végződésűek, az előreugró hajtincs rövid.

Az első lemez, amelynek nyomatai még a sorozat forgalombahozatala előtt készültek, a fentebb ismertetett munkadúcnak megfelelő I. típusú nyomódúcokból és A típusú ellendúcokból volt összeállítva (A I típus).

Az 5 Kr-es érték A típusú ellendúcának ismérvei (l. az ábrát):

1. Az orr éles szögben indul, a nyereg vonala majdnem egyenes, vagy törött.
2. A homlok fölé ugró levélcsúcsok alacsonyak és tompán végződnek, a hajtincs rövid.

Az 5 kr-es érték Ia típusú nyomódúcának ismérvei (l. az ábrát):

3. A szalagcsokor nem érintkezik a fejjel, középvonala és alsó karéja hiányzik, a bal oldali szalagvégződés szabadon áll, középen viszont kitüremlik s egyes esetekben összeolvad a jobb oldalival.
4. A bal felső sarokban a tulipán bal szirma kis nyúlvánnyal a keretvonalhoz csatlakozik.
5. A kettős színes körvonal között a balsarokkal szemben színes folt.
6. A babérkoszorú belső ívének fehér kontúrcsíkja nem látszik.

Az A Ia típusú első lemezről nyomott bélyegek *színe* piros és halványpiros.

A második lemezt a kicserélt ellendúchoz a munkadúcról újabb matrica révén vett nyomódúcokból állították össze még a bélyegsorozat forgalombahozatala előtt. Az első és második lemezről készült bélyegek egyidejűleg kerültek használatba.

A munkadúcot nem dolgozták át, de a matrica vételénél a bal felső sarokban a tulipán bal szirmának szennyeződése kiemelődött. Az ellendúcon csak

az orr változott meg; egyenletes mély nyeregívelése miatt hosszabbnak tetszik, mint az A típuson.

Az 5 Kr-es érték második lemeze B típusú ellendúcainak ismérve (l. az ábrát):

1. Az orr nyerge mélyen ívelt, végződése zömök.

Az Ib nyomódúc ismérve (l. az ábrát):

4. A bal felső sarokban a tulipán bal szirma nem érintkezik a keretvonallal.

A B Ib típusú második lemezzel nyomott bélyegek *színe* piros és halványpiros.

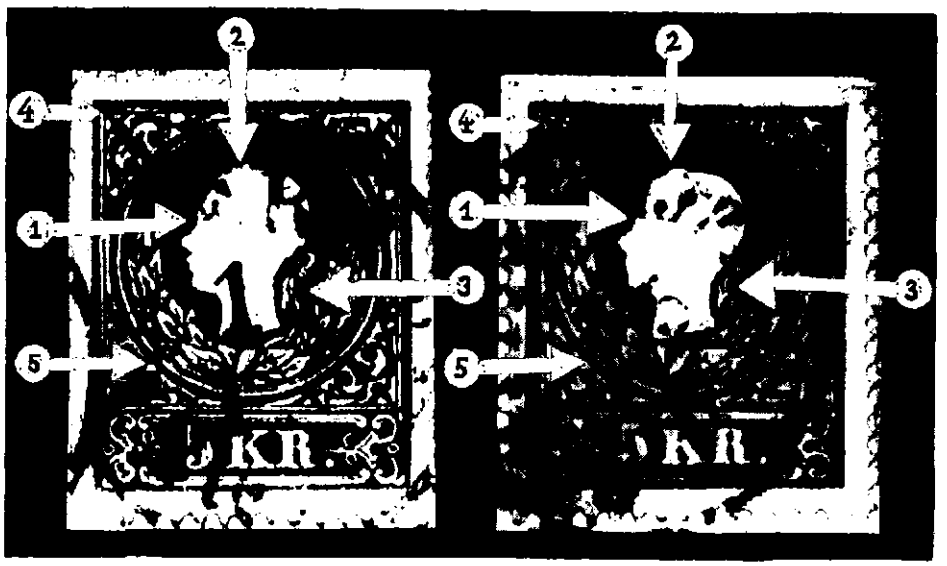

A Ia B Ib

A harmadik lemez összeállításához mind a színes nyomat munkadúcát, mind az eredeti ellendúcot átdolgozták, amint a többi értékeknél is történt. A munkálatokat már 1858 őszén megkezdték, de a C II típusú bélyegeket 1859 elején hozták forgalomba.

A színes nyomat munkadúcán ez esetben is a szalagcsokor újravésésére fordították a főgondot. A szalagcsokor megvastagított vonalai megszakadás nélkül kapcsolódnak egymáshoz és a fejhez. A két szalagvégződés viszonylag kevésbé olvad össze mint más értékeknél, a csokor alsó karéjához közel találkoznak, a bal oldali szalag közepén a kitüremlést viszont csak részlegesen sikerült eltüntetni, ez nyomokban mindvégig megmaradt a munkadúcon és különböző hibásodások forrása lett. Kivésték a kettős színes körvonal közötti foltot, azonban a bal felső sarokban a tulipán kiigazítására ezúttal nem gondoltak, talán azért, mert a második lemezen ez a hiba, szerencsés matricavétel folytán, nem jelentkezett. A tulipán bal szirmának a keretvonallal való összetapadását okozó kis szennyeződés nem tűnt el, s a harmadik lemezen a hiba újra megjelent.

Az eredeti ellendúcon az orrot erősen átformálták, az összes C típusú

C IIa

ellendúcok közül az 5 Kr-es értéken a leginkább „pisze", nyerge egyenes és rövid, alsó záródása erősen ívelt, rajta az orrlyuk és az orrcimpa alig jelölve. A homlok fölé ugró levélcsúcsokat meghosszabbították, a középső különösen kiemelkedik; a hajtincs is hosszabb lett.

Az 5 Kr-es érték C típusú ellendúcának ismérvei (l. az ábrát):

1. Az orr rövid, erősen „pisze".
2. A levélcsúcsok kiugrók, a középső különösen kiemelkedik; a homloktincs meghosszabbítva.

A nyomódúc ismérvei (l. az ábrát):

3. A szalagcsokor vonalai folytonosak és megszakítás nélkül csatlakoznak a fejhez, a bal oldali szalagvég közepén hibásodás nyomai.
4. A bal felső sarokban a tulipán bal szirma a keretvonalhoz tapad.
5. A kettős színes körvonal közti színes foltot eltávolították.
6. A babérkoszorú belső ívének fehér kontúrcsíkját utánahúzták.
7. A babérkoszorú összefogó szalagján a redővonal végig jól látszik.

A C IIa típusú harmadik lemezzel nyomott bélyegek *színe* élénkpiros.

A negyedik lemezt az eredeti ellendúc második újravésése alkalmából állították össze 1859 tavaszán, bélyegei az év nyarán kerültek forgalomba.

Szándékos változtatás csak az eredeti ellendúcon történt, amennyiben — a többi értéknél is követett szempont szerint — az orrot megnyújtották, s az orrlyukat és az orrcimpát erőteljesebben hangsúlyozták rajta. A változatlanul hagyott munkadúcokról új matricát vettek a nyomódúcok számára, ezeken a tulipán bal szírma nem tapad a kerethez. Ez rendesen társul azzal a sajátossággal, hogy a babérkoszorút összefogó keskeny szalagon nem látszik a redővonal.

Az 5 Kr-es érték D típusú ellendúcának ismérve (1. az ábrát):

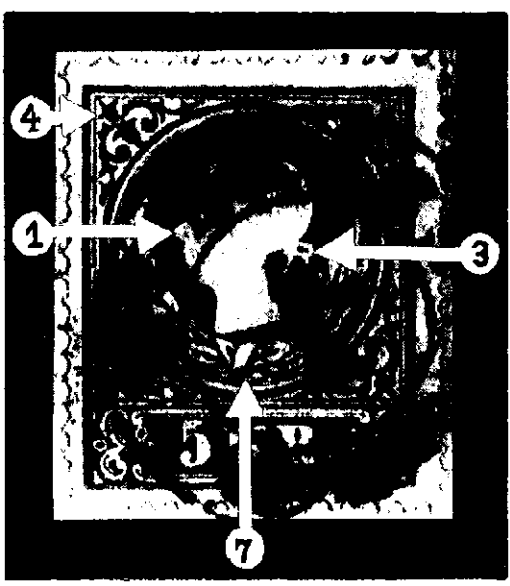

D IIb

1. A megnyújtott orron az orrlyuk és az orrcimpa (a nyomatok nagyrészén) jól látható.

A IIb típusú nyomódúc ismérvei (l. az ábrát):

4. A felső balsarokban a tulipán bal szírma nem tapad a keretvonalhoz.

7. A babérkoszorú szalagján a redővonal rövid.

A D IIb típusú negyedik lemezzel nyomott bélyegek *színe* élénkpiros.

Az ötödik lemezt 1859 nyarán vették használatba. Újravésett ellendúccal olyan nyomódúcokat alkalmaztak, amelyeken a IIa tipus ismérvei láthatók, azzal a különbséggel, hogy a munkadúcon közben megsérült a felső belső színes keretvonal a jobb felső sarokdíszítmény utolsó levélkéje fölött. Ezt a sérülést, amely ettől kezdve minden 5 Kr-es bélyegen látható, a korábbi szakirodalomban egyedül a Netto Marktpreis Katalog jelzi azzal, hogy az 5 Kr-es bélyeg IIa típusát a IIb-től különválasztja. Ez utóbbit „Rahmen wie Type I" meghatározással nyilvánvalóan a harmadik lemeznél leírt s általunk IIa típusnak nevezett változattal azonosítja, míg a IIa típust (nálunk a IIc-t) a „Rahmen normal" megjegyzéssel jellemzi, azaz a sérült keretet tekinti „normálisnak". Ez a megtévesztő fogalmazás és altípusjelölés arra enged következtetni, hogy a sérült keret számunkra ismeretlen felfedezője (a katalógus nem utal szakirodalomra) a jelenséget nem próbálta a munkadúc változásainak fejlődési rendjébe beleilleszteni, különben nem nevezte volna a munkadúc késői állapotát IIa, a korábbit pedig IIb típusúnak.

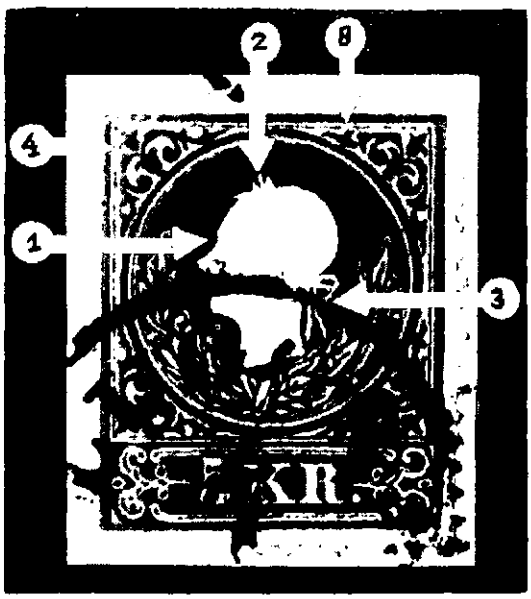

D IIc

Az ellendúc D tipusú.

A IIc. tipusú nyomódúc ismérvei (l. az ábrát):

4. A felső balsarokban a tulipán bal szirma a keretvonalhoz tapad.

8. A felső belső színes keretvonal a középtől jobbra egy kis darabon megszakad.

A D IIc tipusú ötödik lemezről nyomott bélyegek *színe* mélyvörös, élénkpiros, majd halványpiros.

A hatodik lemezt az ötödik előrehaladó kopása miatt kellett összeállítani. Erre vall az, hogy a negyedik lemez késői, halványabb nyomatainál igen gyakori a fej elszíneződése. Ez olyan kopási jelenség, amelynek ismertetésére a nyomáshibák kapcsán még visszatérünk. A hatodik lemez összeállításának időpontját 1859 végére kell tennünk, mert a róla nyomott bélyegek 1860 elején kerültek forgalomba.

A lemezhez változatlan eredeti ellendúcról vették a másolatokat. A nyomó-

Az 5 KR-es bélyeg nyomólemezei

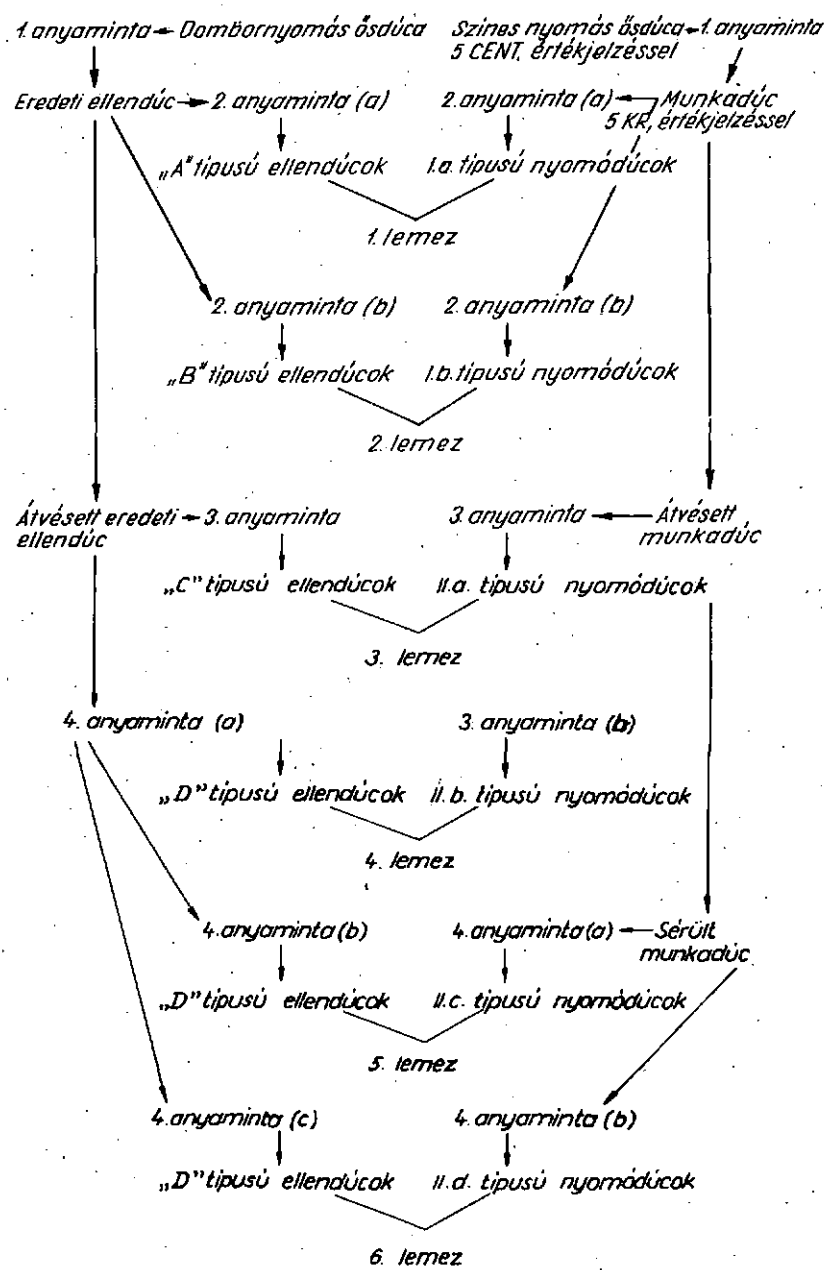

dúcon azonban két olyan változást láthatunk, amelyek gyanút ébreszthetnek, hogy nem pusztán jobban sikerült matrica vétel által, hanem szándékos javítás következtében jöttek létre. Az egyik változás a bal felső sarokban a tulipán bal szirmának elválasztása a keretvonaltól (mint az Ib és a D IIb típusnál), a másik a szalagcsokor bal szalagvégződésén az eredeti munkadúcról származó kidudorodásnak szinte teljes eltűnése. Ezek a módosulások keletkezhettek a gondosabban levett matricán minden külön beavatkozás nélkül is, de nincs kizárva kisebb átdolgozás lehetősége sem.

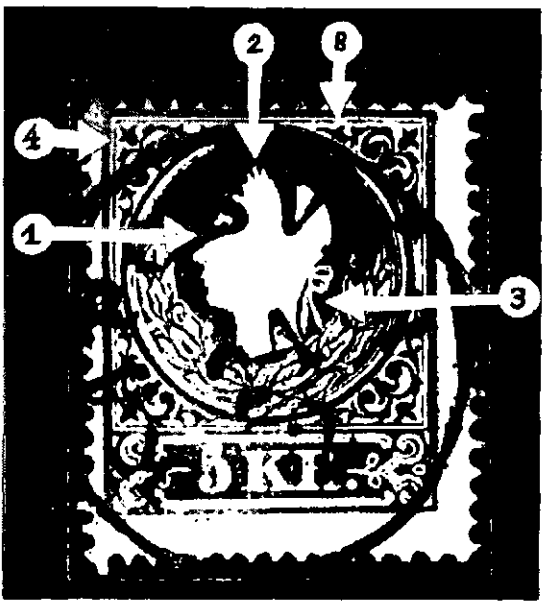

D IId

Mivel az 5 Kr-es érték hatodik lemezénél az ellendúc változatlan maradt, csak a IId típusú nyomódúc sajátos ismérveit kell felsorolnunk (l. az ábrát):

3. A bal oldali szalagvégződés közepén a kidudorodás eleinte csak nyomaiban látszik, később újra megjelenik.

4. A bal felső sarokban a tulipán bal szirma nem tapad a keretvonalhoz.

8. A felső belső színes keretvonal a középtől jobbra egy darabon megszakad.

A D IId típusú hatodik lemezről nyomott bélyegek *színe* piros és hússzínű.

10 KR.

Az eredeti bélyegkép, amely a 30 CENT. értékhez készült, a 10 Kr. és 10 soldi értékek munkadúcain csak annyiban változott meg, hogy az értéktáblába új értékjelzések kerültek. A munkadúcok kidolgozása során azonban a kétféle értékjelzéstől eltekintve is keletkeztek kisebb eltérések a Kr. és a soldi érték bélyegképe között.

A színes nyomat munkadúcának bélyegképét úgy kell leírnunk, hogy az egészet színes (barna) alapon képzeljük el, amelyet fehéren mutatkozó vésés tagol. Az egész bélyegképet (fehér) keretcsík veszi körül. A dombornyomású fejet zárt babérkoszorú övezi, amelyet hét címer díszít. Ezek sorban balról jobbra: Lombardia-Velence, Magyarország, a Habsburg-ház, a Habsburg-birodalom, Alsó-Ausztria, Csehország és Galícia címerei. (A sorrendben lehetetlen a két „kibékítendő" ország rangelsőségét fel nem fedezni.) A címeres koszorú belső ívén fehér kontúrcsík vonul végig. A koszorú fölött sarkain beszögellésekkel szívalakúan kiképzett vékony kettős fehér belső keretcsík

látható, amely lefele csak a jobb és baloldali második címerekig folytatódik. A fej alatt stilizált levelekből álló díszítmény kezdődik, amely két oldalt lefelé a csíkozott értéktáblát is szegélyezi. A díszítményt középen a fej alatt összefogó sajátos formájú motívum az értéktábla alatt megismétlődik. A soldiérték munkadúcához képest a 10 Kr-es érték munkadúcán a következő eltérések láthatók: az 1-es számjegy fölött balra a csavart díszítőelem és az értéktábla csíkozása közti teret négy fehér ívelt vonalka tölti ki (a soldinál csak három), a belső kettős keretcsík felső vonalában jobbra a beszögellés mellett kis szennyeződés rakódott le, s ugyanilyen lerakódás figyelhető meg a 10-es számjegy alatt. E két utóbbi sajátság mellett a 10 Kr-es érték munkadúcának első változatán a fej koszorújának szalagcsokra nem összefüggő, külön áll két karéja egymástól és külön két szalagvégződése, s a fejjel sincs sehol érintkezésben. Ha nincs is rajta sérülés, mint az 5 Kr-es értéknél, mindenesetre ez volt az I. típusú munkadúcokon a leggyöngébben vésett szalagcsokor.

Az elsőként használt ellendúc ugyancsak jellegzetesen az A típust mutatja, betörött orrnyergével, alig kiemelkedő levélcsúcsaival, rövid hajtincsével.

Az első lemezt 1858. november 1-e, a bélyegek forgalomba hozatala előtt állították össze A típusú ellendúcokból és Ia típusú nyomódúcokból. (A Ia típus).

A 10 Kr-es érték A típusú ellendúcának ismérvei (l. az ábrát):

1. Az orr éles szögben indul a homlok alól, nyerge egyenes és az orrcsúcsnál megtörik.

2. A fej koszorújának levélcsúcsai alacsonyak és tompák, a hajtincs rövid.

Az Ia típusú nyomódúc ismérvei (l. az ábrát):

3. A szalagcsokor kettős karéja és két végződése egymástól elszakadva a fejjel sem érintkezik.

4. A belső kettős fehér keretcsík felső csíkjában a jobb oldali beszögellés előtt folt.

5. A 10-es számjegy alatt a fehér csíkban kis színes vonás.

6. Alul a középső záró díszítmény bal alsó nyúlványa összefügg az egésszel.

Az A Ia típusú első lemezről nyomott bélyegek *színe* csokoládébarna és barna.

A második lemez összeállításánál, mint láttuk, a többi értéknél is csak az ellendúcokat akarták kicserélni. Ez a 10 Kr-es értéknél is (még 1858. november 1-e előtt) megtörtént egy igen jellegzetes, erős nyeregívelésű, kerek formájú orrot mutató B ellenbélyegzőre. Az új nyomódúcok számára készült matrica az Ia típus hibáit kissé módosulva adta vissza: a felső keretcsík eltömődése csökkent, a 10-es számjegy alatti kis vonás pedig megrövidült, nem éri át az egész fehér csíkot, vagy pedig kissé megdőlten mutatkozik. Ezekben az esetekben fel lehet tételezni, hogy a matrica fémanyaga emelte ki a munkadúcból a szennyeződések egy részét, illetőleg módosította helyzetüket. Nehéz volna azonban pusztán ezzel magyarázni a legjelentősebb módosulást, a szalagcsokor megváltozott alakját. Ez ugyanis az Ia típushoz képest jelentősen kiegészült: a kettős karéj és a jobb oldali szalagvégződés összekapcsolódott

és találkozási pontjukon a fejhez illeszkednek. Csak a bal oldali szalagvégződés marad továbbra is elszakadva a csokortól. Az Ia és Ib típusú szalagcsokor különbsége annyira szembeötlő, hogy nem zárkózhatunk el a szándékos újravésés lehetőségének mérlegelésétől, annál kevésbé, mivel a 3 Kr-es érték Ia és Ib típusú szalagcsokrai közt is hasonló eltéréseket észleltünk s fogunk észlelni a 15 Kr-es értéknél is. Azt, hogy a második lemez összeállítása során nem csupán az ellenbélyegzőt cserélték ki, hanem a nyomódúcon a szalagcsokrot is a fejhez próbálták igazítani, egyedül az 5 Kr-es érték egyformán

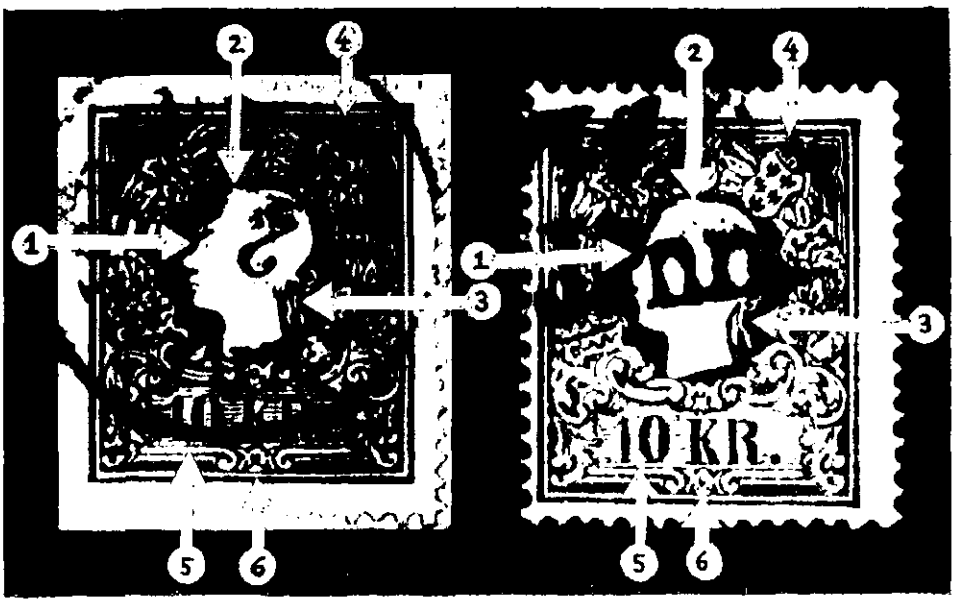

A Ia B Ib

rossz Ia és Ib típusú szalagcsokrai látszanak cáfolni (a 2 Kr-es értéknél ugyanis a szalagcsokor már az Ia típuson is viszonylag jól volt vésve, ezért javításra nem szorult). Mindenesetre, ha véletlenül igen jól sikerült matricavételről és nem készakarva történt átdolgozásról van is szó, a 10 Kr-es érték Ib nyomólemezének szalagcsokra önmagában is alkalmas az altípus meghatározására.

A 10 Kr-es érték B ellendúcának ismérve (l. az ábrát):

1. Rövid, kerek orr erősen, de egyenletesen ívelt nyereggel.

Az Ib típusú nyomódúc ismérvei (l. az ábrát):

3. A szalagcsokor kettős karéja és a jobb szalagvégződés összefüggnek és találkozási pontjukon a fejhez illeszkednek.

4. A belső kettős fehér keretcsík felső csíkjában a folt kisebb, néha a fehér csík folytonossága, ha e helyen erősen elvékonyodva is, helyreáll.

5. A 10-es számjegy alatt a kis színes vonás rövidebb, nem éri át egészen a fehér csíkot, más esetekben elferdülten látszik.

A B Ib típusú második lemezről nyomott bélyegek *színe* barna és világosbarna.

A harmadik lemezt 1858 végén az átdolgozott eredeti ellendúc és munkadúc új típusú ellendúcaiból és nyomódúcaiból állították össze; az új típusú bélyegek 1859 elején kerültek forgalomba.

A színes nyomat munkadúcán elsősorban a szalagcsokrot javították pontosan úgy, mint a többi értéknél: vonalait megvastagítva minden hézagot kiküszöböltek és pontosan illesztették a fejhez. A vastagítás ellenére sikerült a két szalagvégződést az összetapadástól megóvni, úgyhogy azok csak a szalag alsó karéjába való bekapcsolódásuknál találkoznak. Ezenkívül kiküszöbölték a foltot a kettős keretcsík felső vonalából. Kivésték a 10-es számjegy alól is a színes vonalkát, de ugyanakkor megsértették a fölötte húzódó második vízszintes vonalat a két számjegy közt, s ez elferdült. Végül a bélyegképet középen alul záró díszítmény bal alsó nyúlványa az új matrica vételnél (akárcsak a 10 soldis II. típusánál!) különvált.

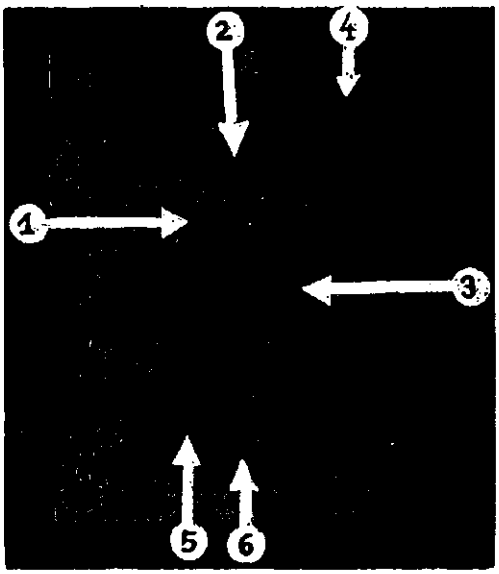

C IIa

Az eredeti ellendúcon a levélcsúcsok és a homloktincs más értékeknél is végrehajtott meghosszabbítása mellett az orrot a B típushoz képest csak annyiban változtatták meg, hogy kissé „piszébbre" alakították és alul a felső ajak fölött mélyen bevágó ívelt vonallal zárták, meglehetősen vaskos benyomást keltve vele.

A 10 Kr-es érték C típusú ellendúcának ismérvei (l. az ábrát):

1. Az orr vaskos, pisze; orrlyuk, cimpa nincs észrevehetően jelölve.
2. A levélcsúcsok magasak és hegyesek, a hajtincs meghosszabbított.

A IIa típusú nyomódúc ismérvei (l. az ábrát):

3. A szalagcsokor vonalvezetése zárt, pontosan illeszkedik a fejhez.
4. A kettős fehér keretcsík felső vonalában a beszögelléstől balra a folt eltávolítva.
5. A 10-es számjegy alatti vonalka eltávolítva, viszont a fölötte levő második vonal ferde.
6. Alul a középső díszítmény bal alsó nyúlványa különvált.

A C IIa típusú harmadik lemezről nyomott bélyegek *színe* vörösesbarna és barna.

A negyedik lemez összeállításához új ellendúcokat készítettek 1859 tavaszán, az új bélyegeket az év nyarán vették postai használatba.

Az eredeti ellendúcon az orrot megnyújtották, és az orrlyuk s az orrcimpa kihangsúlyozásával az orrhegynek sajátos gombszerű végződést adtak.

D IIb

A színes nyomat munkadúcát nem dolgozták át, de átvették a matricára a bal felső sarokban megragadt kis szennyeződést, amely vagy a külső színes keretvonal szögletébe tapadó folt, vagy a külső és belső keretvonalat összekapcsoló színes vonás formájában mutatkozik.

A 10 Kr-es érték D típusú ellendúcának ismérve (l. az ábrát):

1. A megnyújtott, gombszerűen végződő orron az orrlyuk és az orrcimpa általában jól kivehető.

A IIb típusú nyomódúc ismérve (l. az ábrát):

7. A bal felső sarokban különböző módon elhelyezkedő kis színes folt vagy vonás.

A D IIb típusú negyedik lemezről nyomott bélyegek *színe* vörösesbarna és lilásbarna.

Az ötödik lemezt 1859 végén állították össze, első nyomatai már az év végén megjelentek a forgalomban.

Nyomódúcain a munkadúc felső bal sarkának előbb említett szennyeződése továbbterjedve, két egymás alatti foltocska formájában mutatkozik. Mivel az ellendúc változatlan D típusú, a lemez egyedüli altípust meghatározó ismérve (l. az ábrát):

7. A bal felső sarokban egymás alatt két kis színes folt.

A D IIc típusú ötödik lemezről készült bélyegek *színe* lilásbarna.

A hatodik lemez összeállítása 1860 elején történt, változatlan D típusú ellendúcokból és javított munkadúcról vett nyomódúcokból.

A színes nyomat munkadúcának bal felső sarkából megpróbálták eltávolítani a színes foltokat okozó szennyeződést, amint azt kétségtelen vésőnyomok mutatják. A kísérlet azonban nem járt teljes sikerrel, mert a két foltocska egy néha megszakadó, néha összefüggő függőleges vékony vonallá alakult. Ez a IId típusú nyomódúcok egyedüli ismérve (l. az ábrát):

D IIc

A 10 KR-es bélyeg nyomólemezei

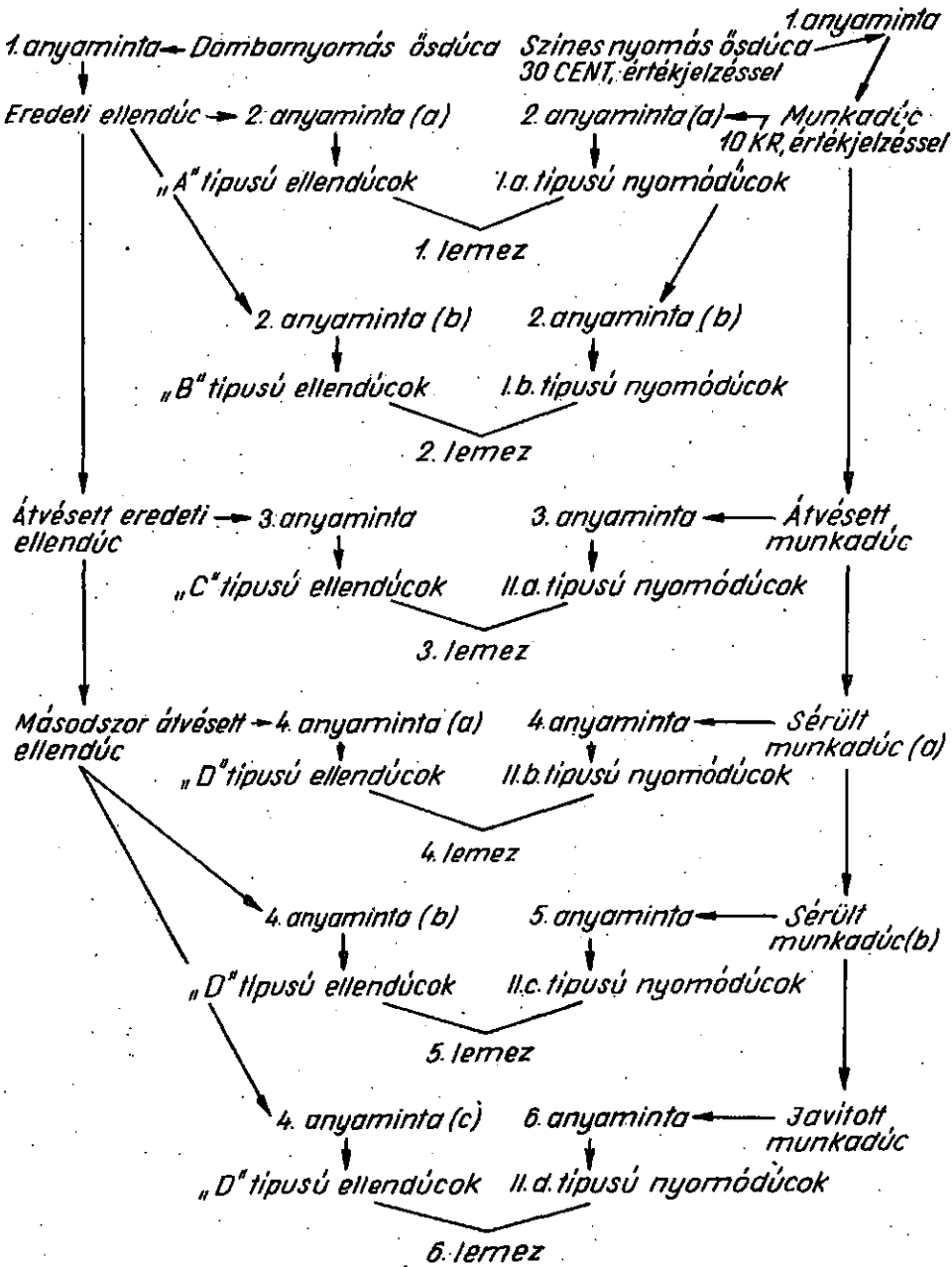

7. A felső bal sarokban vékony, néha középen megszakadó függőleges vonal.

A D IId típusú hatodik lemezről nyomott bélyegek *színe* a vörösesbarnától a lilásbarna árnyalatain keresztül a halvány szürkéslilásbarnáig terjed. Ez utóbbi a késői nyomatok színe.

D IId

15 KR.

Az eredeti bélyegkép a 45 CENT. értékjelzésű ősdúcról került át a 15 Kr-es és a 15 soldis értékek munkadúcaira. A két különböző értékjelzéstől eltekintve, az eredeti bélyegkép egyformán változott meg a Kr-es és a soldis munkadúcon azzal, hogy a fent a két 45-ös számjegyet 15-össé vésték át. Látni fogjuk, hogy a Kr-es munkadúcon a bal felső 1-es számjegy átvésése, pontosabban az eredeti véset felesleges mélyedéseinek betöltése rosszul sikerült, a töltő fémanyag kilazult és továbbfejlődő lemezhibák egész sora jött létre ezen a helyen.

A színes nyomat *bélyegképét* egységes színes alapon fehér keretcsík fogja össze. Középen fehér körívben a császárfej; a körív alól nyitott két vége csigaszerűen visszahajlik, köztük hatcsúcsú díszítőelem zárja be alul a kört. A körívet stilizált levél- és vonaldíszítmény övezi, fenn két kihajló levélcsokor közt a császári korona, jobbra és balra 15-ös számjegyek. A számjegyek fölött és mellett a színes alapban fehér beszögellések alakítják a két felső sarkot levélszerű formára. Ezeket a levélszerűen kiképzett felső sarkokat, valamint a fejet övező körívet belülről vékony fehér kontúrcsík határolja. A fej alatt a csíkozott értéktáblát jobbról-balról a fejet övezővel összefüggő stilizált levéldísz szegélyezi, alul pedig két végén kissé lefelé hajló egyenes fehér csík zárja le. Ez a bélyegrajz, az utólag bevésett értékjelzést és a szalagcsokrot kivéve, kezdettől végig nem változott a 15 Kr-es érték lemezein, ami meglehetős nehézségeket okoz a lemezösszeállítások kinyomozásában. A munkadúc legkorábbi változatán a szalagcsokor vésete a legrosszabbak közé tartozik, olyan mint a 10 Kr-es érték I. típusánál: kettős karéja a szalagvégződésektől, ezek is egymástól elkülönülnek s a fejhez egy ponton sem kapcsolódnak.

Az első ellendúc ugyancsak igen rossz másolatból eredt: az orr minden érték között ezen a leginkább törött nyergű; a homlok fölé ugró levélcsú-

csok alacsonyak, tompák, a középső egyáltalán nem is látszik; a hajtincs rövid.

Az első lemezt 1858. november 1-e előtt állították össze A típusú ellendúcokból és Ia típusú nyomódúcokból (A Ia típus).

A 15 Kr-es érték A típusú ellendúcának ismérvei (l. az ábrát):

1. Az orr nyerge törött, az orrhegy erősen előreugrik.

A I

2. A fej koszorújának levélcsúcsai alacsonyak, tompák, a középső nem látszik. A hajtincs rövid.

Az Ia típusú nyomódúc ismérvei (l. az ábrát):

3. A szalagcsokor kettős karéja és két szalagvégződése egymástól elszakadva a fejjel sem érintkeznek.

4. A KR értékjelzés után pont.

Az A Ia típusú első lemezről nyomott bélyegek *színe* sötétkék és kék.

A második lemez összeállításához mind az ellendúc anyamintáról, mind a munkadúcról új másolatokat vettek. Ezek az új típusú bélyegek az A Ia típusúakkal egyidejűleg kerültek forgalomba.

Az ellendúcon az orr vonala egyenletesen ívelt, a nyomódúcon viszont a szalagcsokor, akár szerencsés matricavétel, akár (mint már 10 Kr-es második lemezénél valószínűsítettük) javítás révén összezárult, kettős karéja alól és felül csatlakozik a fejhez, jobb oldali szalagvégződése pedig a csokor alsó karéjához, egyes nyomatokon a bal oldali szalagvégződés is. A szalagcsokor viszonylag jó vésetével kiáltó ellentétben áll a B Ib típusú 15 kr-es bélyegek tekintélyes részének igen rossz nyomata. Egyrészt a nyomódúcok finomabb vonalai annyira elkoptak a nyomás során, hogy helyükön nagy fehér foltok mutatkoznak. Másrészt a felső bal sarokban a 4-esből átalakított 1-es számjegy tömőanyaga egyes nyomódúcokon kilazult s előbb a számjegytől balra, félkör- majd teljes köralakú idom formában, végül a 15-ös számjegyet teljesen behelyettesítő levélalakzat formájában lemezhibát alkotott (l. a lemezhibáknál). E kopásoknak és lemezhibáknak okát aligha kereshetjük a nyomódúcok fémanyagának ennél a lemeznél különleges gyöngeségében, hiszen aligha tételezhető fel, hogy egyetlen esetben kevésbé acélozták a nyomódúcokat, mint az összes többiben. Inkább a 15 Kr-es érték munkadúcának vésetét kell viszonylag kis mélységűnek feltételezni s a kiálló részek ezért gyorsabban koptak. Erre mutat, hogy a B Ib típusú lemeznél oly gyakran elő-

forduló kopási jelenségek valamivel ritkábban a 15 Kr-es érték utolsó nyomatain is újra mutatkoznak.

A 15 Kr-es érték B típusú ellendúcának ismérve (l. az ábrát):

1. Az orr nyeregvonala egyenletesen, mélyen ívelt.

Az Ib típusú nyomódúc ismérve (l. az ábrát):

3. A szalagcsokor kettős karéja alul-felül csatlakozik a fejhez, a jobb oldali szalagvégződés a csokorhoz.

A B Ib típusú második lemezről nyomott bélyegek *színe* középkék és világoskék.

A harmadik lemezt, mint minden értéknél, átdolgozott ellendúcokból és nyomódúcokból állították össze 1858 végén, bélyegei 1859 elején kerültek forgalomba.

A színes nyomat munkadúcán a legfőbb változás a szalagcsokor vonalainak más értékekről már jól ismert megvastagítása és a vonalvezetés zártságának kialakítása. A két szalagvégződés hamarabb találkozik, mint a csokor alsó karéjába való kapcsolódásuk közös pontja, ezért kis darabon összeolvadnak. Az értéktáblán a 15-ös számjegy utáni pontot kivésték.

Az eredeti ellendúcon az orrot a 10 Kr-es érték C típusához igen hasonlatosan alakították ki, az enyhe ívelésű, megrövidített orrnyereg alul a felső ajak mögé mélyen bevágódó egyenes vonalban záródik le az orrlyuk és az orrcimpa jelölése nélkül. A homlok fölötti levélcsúcsok magasak, a középső erősen kiemelkedik, a hajtincs meg van hosszabbítva és hegyesen végződik.

B I

C II

A 15 Kr-es érték C típusú ellendúcának ismérvei (1. az ábrát):

1. A megrövidült orr nyeregvonala enyhén ívelt, alul a felső ajak mögé bevágódva egyenesen záródik az orrlyuk és az orrcimpa észrevehető jelölése nélkül.

2. A homlok fölött a levélcsúcsok magasak, hegyesek, a középső kiemelkedik; a hajtincs hosszú és hegyes végződésű.

A II. típusú nyomódúc ismérvei (l. az ábrát):

3. A szalagcsokor megvastagított vonalai megszakítás nélkül záródnak és csatlakoznak a fejhez.

4. Az értéktáblán a KR betűk utáni pont eltávolítva.

A C II típusú harmadik lemezzel nyomott bélyegek *színe* sötétkék.

A negyedik lemezt 1859 tavaszán állították össze újravésett eredeti ellendúcról vett másolatokból és változatlan munkadúcról vett nyomódúcokból. Az erről nyomott bélyegek 1859 nyarán kerültek forgalomba.

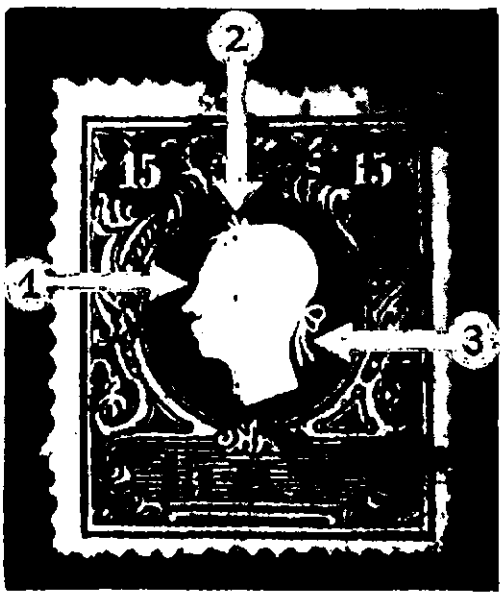

D II

Az ellendúcon a többi érték D típusára is jellemző vonások mutatkoznak: meghosszabbított, hegyes orr, erőteljesen hangsúlyozott orrlyukkal és orrcimpával. Mivel a nyomódúcokon változást felfedezni nem lehet, elég az ellendúc ismérvét megadni (l. az ábrát):

1. Az orr hegyes; az orrlyuk, többnyire az orrcimpa is kivehető.

A D II típusú negyedik lemezről nyomott bélyegek *színe* enyhén zöldes árnyalatú kék.

Ötödik és hatodik lemezt ez idő szerint csak a bélyegek színéből következtetve tudunk megállapítani, mivel sem az ellendúcon, sem a nyomódúcon altípusalkotó változást eddig nem sikerült felfedezni. 1860 elején világoskék bélyegek jelennek meg a leveleken, ezeket tekinthetjük az ötödik lemez nyomatainak. 1860 derekán a bélyegek színe sötétkékre változik, ezeket véljük a hatodik lemezről származóknak. Említettük már, hogy az utolsó nyomatokon erős dúckopások nyomai mutatkoznak.

*

Amint láttuk tehát, az 1858. évi levél-bélyegkiadás Kr-es értékeinek négy főtípusa van. A dombornyomás eredeti állapota (A) és gondosabb másolata (B) a színes nyomat I. típusával, a dombornyomás első (C) és második (D) újravésése pedig a színes nyomat II. típusával társul. Az A I, B I, C II és D II

A 15 KR-es bélyeg nyomólemezei

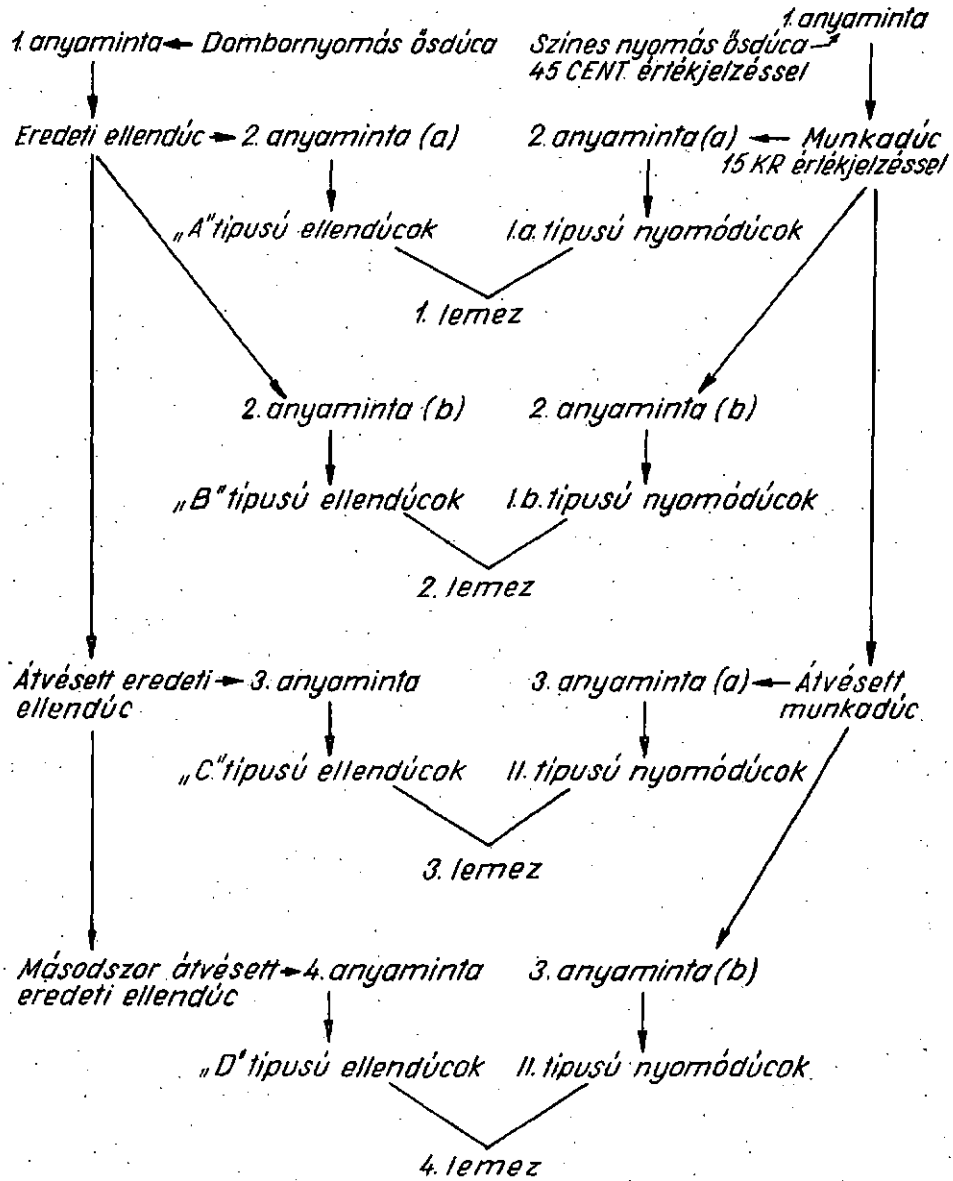

Az 1958. évi kiadás típusainak és altípusainak összefoglaló táblázata

Érték	A		I	B		I	C		II	D		II
	Dombornyomás		Színes nyomás	Dombornyomás		Színes nyomás	Dombornyomás		Színes nyomás	Dombornyomás		Színes nyomás
2 KR.	Homlokból éles szögben kiinduló, egyenes vagy törött nyergű orr. Homlok felett levélcsúcsok és hajtincs rövidek, tompák	Szalagcsokor vonalvezetése szakadozott, sehol sem érintkezik a fejjel. Kivétel a 2 KR., melyen a szalagcsokor mint B I-nél	Felső alapcsík vékony, 2-es talpa felett vonalazás nincs	Orr nyerge egyenletesen, mélyen ívelt. Egyéb ismérvek mint A	Szalagcsokor kettős karéja alól, néha felül is érintkezik a fejjel, do középen nem. Bal oldali szalagvégződés leszakadva	Mint A I	Orr rövid, többnyire vaskos és pisze, nyerge alig ívelt vagy egyenes; orrlyuk és orrcimpa nem látható. Levélcsúcsok hegyesek	Szalagcsokor megvastagított vonalai egymással és a fejjel mindenütt összefüggenek	*a)* felső alapcsík megvastagítva, 2-es talpa felett vonal, alatta jobbra folt	Orr meghosszabbítva, többnyire hegyes; orrlyuk és orrcimpa erősen hangsúlyozva. Levélcsúcsok hegyesek, hajtincs hosszú	Szalagcsokor mint a C II típusnál	*a)* mint C IIa *b)* 2-es alatt folt eltávolítva
3 KR.			*a)* felső és jobb oldali R normális			*b)* felső és jobb oldali R sérült *c)* felső R sérülése kiterjedt			*a)* ovális keretcsíkban folt *b)* ovális keretcsíkból folt eltávolítva			*c)* ovális keretcsíkban folt a keret belső széléhez tapad
5 KR.			*a)* a bal felső tulipán bal szirma a kerethez tapad			*b)* a tulipán szirma a kerettel nem érintkezik			*a)* a tulipán szirma a kerethez tapad			*b)* tulipán szabad *c)* keretvonal megszakítva, tulipán szirma tapad *d)* keretvonal megszakítva, tulipán szirma szabad
10 KR.			*a)* vonalka a 10-es számjegy alatt			*b)* vonalka a 10-es alatt rövidebb vagy ferde			*a)* vonalka a 10-es számjegy alól eltávolítva			*b)* mint *a)* és bal felső sarokban folt *c)* mint *a)* és bal felső sarokban két folt *d)* mint *a)* és vonalka a sarokban
15 KR.			KR. után pont			Mint A I			KR után pont eltávolítva			Mint C II

főtípusok a munkadúcokon esett sérülések, azok javításai és különbözően sikerült matricavételek miatt altípusokra oszlanak. Az áttekintés megkönnyítése végett értékenként bemutattuk a munkadúcok, a róluk vett matricák, az alkalmazott ellendúcok és a nyomólemezek kapcsolatait, és együttesen a 142. lapon a főtípusok és altípusok rendszerét.

A szakirodalom ezt a bélyegkiadást eddig meglehetősen elhanyagolta s minden figyelmét a megelőzőre fordította, holott az 1858. évi levélbélyegek, a típusok és altípusok gazdagságában alig maradnak el az 1850. éviek mögött. S mint ahogyan az első kiadás tanulmányozása továbbfolyik, úgy a másodiké is még sok érdekességet ígér, hiszen számos kérdés vár tisztázásra (így a 15 Kr-es érték II. típusának lemezei stb.).

A további kutatás különösen a lemezösszeállítások tekintetében megokolt. Mi ugyanis újabb lemezösszeállításra csak olyan esetekben következtethettünk, amikor a bélyegrajzban változás következett be. Kevesebb biztonsággal lehet a színváltozatokat újabb lemezösszeállítással hozni kapcsolatba. A 2 Kr-es érték narancs és a 3 Kr-es zöld változatánál, mint láttuk, a nyomódúcon történt módosulás is elárulja a lemezcserét; más, csak árnyalatbeli színváltozásoknál azonban fel lehet tételezni, hogy ugyanazon lemezről való nyomás közben a festék elfogyott, újra kellett keverni s ezáltal árnyalati eltérések keletkeztek. Azt is számításba kell venni, hogy az akkori nyomógépeken a nyomólemez festékezése nem automatikusan, hanem olyankor történt, mikor észrevették elhasználódását. Ezért a nyomatok egyre halványodó tendenciát mutatnak, majd az újabb festékezés folytán ismét erősebb színűek. Mindennek ellenére, ha további eltéréseket a bélyegrajzokon nem lehetne felfedezni, egyedül a színárnyalatokból kell majd az eddig felismerhetőknél több lemezösszeállítást kielemezni. Ez persze egyrészt viszonylag nagy mennyiségű pontosan keltezhető (tehát a postai küldeményről le nem áztatott) bélyeg vizsgálat alá vonását, másrészt bonyolult festékelemzési eljárások sorát (kvarc stb) tételezi fel. Nem kétséges, hogy ez a behatóbb kutatás eredménnyel járna, hiszen az egyes értékeket több lemezről nyomták, mint amennyit felsorolhattunk. Kiindulva a kiadott bélyegek fentebb közölt számából (nyers becsléssel a soldi-értékeket egyharmadnak tételezve fel) és abból a körülményből, hogy a felöntött galvánlemezekből álló nyomódúcok 15—20 000 nyomást bírhattak el súlyosabb kopás nélkül, arra a következtetésre kell jutnunk, hogy egy-egy lemezről kb. 5 millió bélyeget nyomtak, tehát a 2 kr-es értéknek kb. 3 (mint láttuk, a valóságban 5, az új szín alkalmazása miatt), a 3 kr-esnek 6, az 5 kr-esnek 13, a 10 kr-esnek 12, a 15 kr-esnek pedig 11 lemezének kellett lennie. Ha ezek a számok becslésszerűek is, annyi bizonyos, hogy a három magas értéknek jelenleg felismerhető 5—6 lemeze korántsem meríti ki a létezett lemezösszeállítások számát. Különösen az 1860. évi nyomatok közt kell újabb lemezösszeállításokat keresni, mert — mint láttuk — ebben az időben már nem hajtottak végre szándékos javításokat az eredeti ellendúcon és a munkadúcon, s csak a véletlen sérülések adnak lemez-különböztetési támpontokat. Ilyenek híján egyes esetekben segítséget nyújthatnak bizonyos sajátos lemezhibák is.

Lemezhibán éppen nem az egész lemezre, annak minden egyes nyomódúcára, hanem egy lemeznek csak egy nyomódúcára jellemző sérülést vagy szennyeződést szoktunk érteni. A szó a német Plattenfehler szószerinti fordítása, s azt jelenti, hogy a szóbanforgó hiba nem a munkadúcon vagy az arról

vett matricán, hanem a már összeállított lemezen, annak egyik nyomódúcán jött létre. Ezt a helyes értelmezést azonban csak a nyomási eljárás ismeretében lehet átlátni; különben a kifejezés egyenesen megtévesztő, mert arra is lehet belőle következtetni, hogy a hiba az egész lemez, minden nyomódúc sajátossága. Félreérthetetlenebb lenne nyomódúchibáról beszélni, de a már bevett kifejezésnek újjal való helyettesítése esetleg még nagyobb zavarokat okozhat, ezért eltekintünk tőle.

Az 1858. évi levélbélyeg-kiadás nyomódúcai betűfémmel felöntött galvánlemezekből készültek, mint az 1850. évi kiadás utolsó nyomólemezein. Ezek

76. ábra. Lemezhiba: keret felső bal sarka behorpadva (B Ib)

77. ábra. Lemezhiba: keret felső bal sarka letörve (A Ia)

a korábbi sztereotip másolatokhoz képest viszonylag tartósak voltak s ezért ritkábban sérültek meg. Nagyobb lemezhibákkal így az 1858. évi kiadás bélyegein csak elvétve találkozunk. E hibák közül egyesek általános természetűek és minden értéknél előfordulhatnak, mások viszont csak egyes értékekre jellemzők, sajátos hibásodások.

Az általános jellegű lemezhibák közül a legközönségesebb, bár előfordulása nem gyakori, a külső színes keretvonalnak ütés következtében való behorpadása, esetleg megszakadása. Ilyen sérülésnek különösen ki voltak téve a nyomódúcok sarkai (76—77. ábra), de a lemez szélén fekvő nyomódúcok külső keretvonalai általában is (78. ábra). Ugyancsak sérülékeny része volt a nyomódúcnak a dombornyomás közvetlen környéke, mivel a benyomódó és újra kiemelkedő ellendúc fellazíthatta a nyomódúc felső galvánfóliáit, amelyek azután kiszakadtak (exfoliáció). Ilyen esetekben a bélyegképen a dombornyomású fejhez közvetlenül csatlakozó kisebb-nagyobb fehér foltot látunk (79, 80, 81. ábra).

A sajátos lemezhibák közül kettő különösen figyelemre méltó, mert igen feltűnőek. Az egyik az ellendúc hibásodása, mely a 3 Kr-es érték második lemezének B Ic típusú bélyegein, valamint az 1858. évi kék újságbélyegen fordul elő leggyakrabban (l. a 3 Kr-es B Ic ábráját), de kivételesen a 10 Kr-es érték A és B változatán is találkozunk vele, sőt kisebb mértékben 15 Kr-es értéken is észlelhető (82, 83, 84. ábra). Mint már a 3 Kr-es érték típusainak ismertetése során említettük, az ellenbélyegzőn az ajkak és az állcsúcs egyetlen előreugró

78. ábra. Lemezhiba: keret felül sérült

79. ábra. Lemezhiba: exfoliáció

80. ábra. Lemezhiba: exfoliáció

81. ábra. Lemezhiba: exfoliáció

82. ábra. „Bulldogfej" A Ia típusú 10 Kr-es bélyegen

83. ábra. „Bulldogfej" B Ib típusú 10 Kr-es bélyegen

ívelt vonalban összeolvadnak. Ezt a lemezhibát találó hasonlattal „bulldogfejnek" szokták nevezni. A 13—15. ábrán e hiba kialakulása is követhető kezdetlegesebb és végső formái közt. Ugyancsak több stádiumon át jött létre a 15 Kr-es érték nyomódúcai némelyikén a bal felső 15-ös számjegy eltorzulása. Erről a nyomólemez tárgyalásánál már szintén szóltunk és okát is megadtuk az eredeti 4-es számjegynek 1-essé alakítása során használt tömőanyag fellazulásában. A hibásodás első fázisa egy kis fehér folt megjelenése a bal felső sarokban (85. ábra). Ez a kis hiba először BIb típusú nyomódúcokon keletke-

84. ábra. „Bulldogfej" C II típusú 15 Kr-es bélyegen

85. ábra. Lemezhiba a bal felső sarokban (D II)

zett, de (mint a 16. ábra mutatja) későbbi nyomódúcokon is felbukkan. A BIb típusnál előfordul, hogy a keretvonalak és az 1-es számjegy eltűnésével, a folt és levélkealakú színes kerete az egész bal sarkot elfoglalja (86. ábra). Ez az 1858. évi bélyegkiadás ezidőszerint ismert legjelentősebb lemezhibája. Más nyomatokon egy második fehér foltocska mutatkozik az első alatt (87. ábra), vagy ugyanezen a helyen az 1-es számjegyhez csatlakozó vékony fehér körív keletkezik (88. ábra). Müller id. műve (Die Postmarke . . .) 97. lapján ennek egy II. típusú bélyegen továbbfejlődött változatát közli. A továbbiakban a félkörív körül a töltőanyag kitüremkedett és színes karikát alkotott, mintha 15 helyett 015 számjegy állana a bal felső sarokban (89. ábra).

A lemezhibák közé számítjuk a nyomódúcok kopását is. Ennek következtében néha a színesnek szánt vonalak a nyomatokon nem látszanak. Különösen jellegzetes és nagymérvű kopások mutatkoznak a 15 Kr-es érték BIb típusú nyomódúcain (90. ábra).

NYOMÁSI HIBÁK, TÉVES NYOMATOK, SZÍNÁTNYOMATOK

Az 1858. évi kiadás bélyegeinek színes nyomata magasnyomással készült. Egyes nyomódúcok kicserélésére igen ritkán kerülhetett sor, mivel utólagos beforrasztást eláruló lécnyomat alig fordul elő. A nyomólemezen a nyomódúcok

kiemelkedő részei adták a színes nyomatot. Az előző kiadástól eltérően a papírost nem közvetlenül a nyomótalp préselte a nyomólemezhez, hanem a dombornyomás miatt közbeiktattak egy ellenlemezt, amelyre a császárfejet (mint láttuk, a tarkóhoz illeszkedő szalagcsokor nélkül) ábrázoló ellendúcokat erősítették fel szögekkel.

Ezek a szögek a nyomás során néha kilazultak, átütötték az ellendúc fémanyagát és belenyomódtak a papírosba. A *szögfejbenyomatok* a császárfejen kis gyűrű formában domborodnak ki, s mivel a szögek kilazulása többnyire

86. ábra. Lemezhiba a bal felső sarokban (B Ib)

87. ábra. Lemezhiba a bal felső sarokban (B Ib)

88. ábra. Lemezhiba a bal felső sarokban (B Ib)

89. ábra. Lemezhiba a bal felső sarokban (B Ib)

90. ábra. Kopott dúc nyomata (B Ib)

91. ábra. Nagy szögfejbenyomata (D II)

elferdülésekkel járt együtt, a szögfejbenyomat csak egészen kivételesen alkot zárt gyűrűt; általában fél vagy negyed kör látszik csak belőle. A szögfejbenyomatok teljes gyűrűjének átmérője E. Müller szerint 5,5–6 mm. (91. ábra). Valóban így találjuk az esetek nagy többségében. A, B és C típusú ellenbélyegzőkön azonban egy jóval kisebb, 3,5 mm átmérőjű szögfejbenyomat is előfordul.

Először Ptačovský idézett tanulmányában (73. 1.) közölt egy ilyent, e sorok írója további két példányt ismer; az egyiket ezek közül a 92. ábrán mutatjuk be. A kétféle benyomat közt egyébként az is különbség, hogy míg a nagyobbikon csak gyűrűszerű keretbenyomódás látszik, azaz a megfelelő szög feje homorú lehetett, addig a kicsi egész terjedelmében kidomborodik, tehát laposfejű szögtől származik. A szögfejbenyomatok ritkasága miatt eddig nem sikerült ennek az eltérésnek közelebbi körülményeit felderíteni. Nem lehetetlen, hogy a korai nyomatoknál kizárólag laposfejű, kisebb átmérőjű szögeket használtak s idővel, esetleg fokozatosan cserélték ki őket nagyobbakra. A kérdés vizsgálata a szóbanforgó bélyegek ritkasága miatt is kívánatos volna.

A nyomás erősítése céljából az ellenlemezt (persze az ellendúcok kihagyásával) filcborítással, ún. nyomókendővel burkolták be. Ez a színes nyomást mélyen belepréselte a papírosba, míg a fehéren maradt részeket kissé kidomborodni engedte. Így nem csupán a császárfej, hanem kisebb mértékben a bélyegkép fehér foltjai és vonalai is domborúnak látszanak. (Mint az I. kötetben láttuk, ezt nevezik puha nyomásnak, illetőleg durva nyomatnak.) A nyomókendős nyomás kedvezőtlen következménye a nyomódúc színes vonalainak

92. ábra. Kis szögfejbenyomat (A Ia)

93. ábra. Túlszinezett nyomás

megvastagodása mellett elsősorban az volt, hogy a filcborítás a színes vonalak és foltok szélei felé préselte ki a festéket, s ez néha ki is csordult és belefutott a fehérnek szánt részekbe; sőt túlbő festékezés esetén *a bélyegkép összemosódott* (93. ábra), egyenlőtlen festékelosztás esetében pedig a bélyegkép *egyes részei elszíneződtek* (94. ábra). Az összemosódott és részlegesen elszíneződött nyomatok viszonylag ritkák, gyakrabban fordulnak elő a teljesen vagy részben „*száraz*" *nyomatok*, amelyeken az idejében nem pótolt festék helyenkénti elfogyása miatt a színes részek fehéren szemcsézett, minthogy kopott benyomást keltenek s (különösen a szélek felé) néha teljesen hiányoznak (95. ábra). Ennek ellentéte az ún. *szélnyomat*, amely úgy keletkezik, hogy a nyomókendő által kifelé préselt festék az ívszélen levő bélyegkép külső keretvonalát megvastagítja (96. ábra).

Az ellenlemez pontatlan illeszkedése kétféle nyomási hibát szokott okozni. Az egyik az ellendúc számára a nyomódúcon vágott mélyedés széleinek kopásából származik. A kopások mentén ugyanis a filcborítás által odapréselt festék becsorog az ellendúc negatív mélyedésébe, annak legmélyebben fekvő vájataiba. Így keletkezett minden érték számos nyomatán a szem, az orrlyuk, a száj, a fül, erősebb kopás esetén pedig a tarkó és a nyak, néha *az arc* más részeinek *elszíneződése* is (97. ábra). A másik hiba oka az, hogy a nyomáskor az ellenlemez kissé megcsúszik, a papírost is megcsúsztatja, s így ún. *elcsúszott nyomás* (közhasználatú német szakkifejezéssel: Schmitzdruck) jön létre. Az elcsúszott nyomás kettős nyomásnak látszik, valójában azonban nem az, mert

94. ábra. Részlegesen túlszinezett nyomás

95. ábra. Száraz nyomás

96. ábra. Baloldali szélnyomat

az igazi kettős nyomás két, egymástól független nyomásból ered, míg az elcsúszott nyomásnál csak egy nyomás kettőződéséről van szó. Az elcsúszott nyomást a bélyegkép vonalainak megkettőződéséből lehet felismerni, a színes vonalakat vékony fehér kontúr szegélyezi. Az ellendúc elmozdulása következtében viszont a dombornyomású fej szegélye egyik oldalon elszíneződik, másik oldalán finom kontúrcsíkot kap (98. ábra). Kisebb illeszkedési pontatlanság esetén az elcsúszás csak a bélyegkép nagyobb fehér részei mentén mutatkozik, különösen az értékjelzés számjegyei és betűi mellett. Az 1858. évi bélyegkiadásnak főleg 3 (zöld) és 5 Kr-es értékein fordul elő (ritkaságként) elcsúszott nyomás.

Végül meg kell emlékeznünk egy nyomási hibáról, amely a fentiektől teljesen eltér, és tulajdonképpen nem a nyomás, hanem a papiros hibája. Az 1850. évi kiadásnál oly gyakori *papirosráncr*ól van szó, amelynek utólagos kisimításakor a bélyegképen fehér csík keletkezik (99. ábra). Az 1858. évi bélyegkiadásnál ez a hibásodás igen ritka.

A nyomási eljárás különböző tökéletlenségeiből következő nyomási hibáktól meg kell különböztetnünk a téves nyomatokat. Adott esetben elvileg előfordulhattak olyan hiányos nyomatok, amelyekre vagy csak a színes nyomat, vagy csak a dombornyomat került rá, továbbá ugyanezek a változatok kétoldali nyomat formájában (egyik oldalon a színes nyomat, másikon a dombor-

nyomat), végül teljes vagy részleges kettősnyomatok. Ezek közül a Kr-es értékeknél csak olyan eseteket ismerünk, amikor két összetapadt papirosív együtt került a nyomógépbe és a felső ún. vaknyomást kapott. A vaknyomásos ívet újra belehelyezték a nyomógépbe, de nem egészen pontosan s az újabb nyomás nem fedte tökéletesen a vaknyomást, úgyhogy *kettős nyomás* keletkezett (ebből az egyik természetesen színtelen vaknyomás). Eddig a 2 és 3 Kr-es érték II. típusából ismerünk ilyen (rendkívül ritka) kettősnyomatot. Más esetekben a vaknyomásos ív hátlapjára nyomtak új nyomatot, s így jöttek létre a 3, 10 és 15 Kr-es értékek II. típusú (ugyancsak nagy ritkaság számba menő) *kétoldali nyomatai* (egyik oldalon színtelen vaknyomással). Valamivel

97. ábra. Elszíneződött dombornyomás

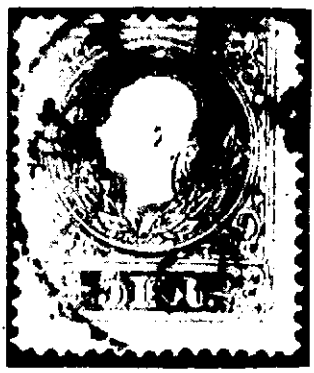

98. ábra. Elcsúszott nyomás

99. ábra. Papírránc kisimítva

gyakrabban találkozunk *részleges vaknyomatok*kal (minden értéken), amelyek ívszélfelhajlás folytán jöttek létre. Ilyen esetekben a felhajolt ívszél hátoldalára került a nyomat hiányzó színes része, mely az előlapon csak vaknyomatként látszik.

A különböző színátnyomatok ennél a kiadásnál is megtalálhatók. Gazdag változatosságban fordulnak elő *ívszínátnyomatok*, a frissen nyomott bélyegívek egymásra helyezésének következményei. Egészen kis elmozdulástól (100. ábra) az átnyomott bélyegkép felezéséig (101. ábra) úgyszólván minden átmenet megtalálható, elvileg minden értéken, a 2 Kr. I. D IIb, és a 3 Kr. Ia, IIbc típusain azonban még nem találkoztunk ívszínátnyomattal. *Gépszínátnyomatok*, amelyek a papiros behelyezése nélkül futó gép ellenlemezére került festéknek a következő papírív hátára leadott nyomatai (a narancsszínű 2 Kr-es kivételével) minden értéken előfordulnak (102. ábra).

A nyomási hibáktól eltekintve is, az 1858. évi kiadás bélyegeinek nyomása általában nem jó minőségű. Egyrészt a dombornyomás által okozott technikai nehézségek, másrészt a nyomókendő használatából fakadó hátrányok megakadályozták nemcsak azt, hogy finom nyomásokat érjenek el, hanem a nyomás egységes minőségének kialakítását is. Akárcsak az 1850-es sorozatnál, itt is nehéz két tökéletesen egyforma bélyeget találni, ami persze a gyűjtő szemében csak fokozza a kiadás érdekességét. Ritkák a színes nyomat finom

levonatai, de még ritkábbak a *tökéletesen sikerült dombornyomatok* (103. ábra), mert a leáztatás, majd az azt követő préselés rendszerint eltünteti a dombornyomás részletfinomságait. De borítékon megőrzött bélyegeken sem igen találunk erőteljes dombornyomást.

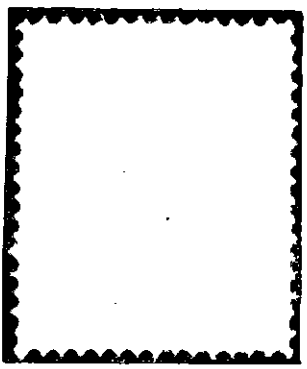

100. ábra. Ívszínátnyomat

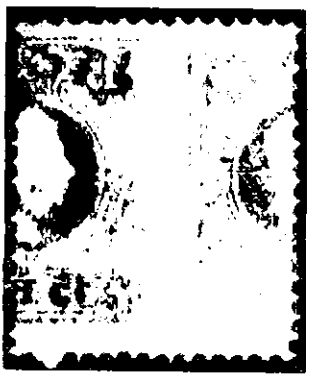

101. ábra. Ívszínátnyomat

102. ábra. Gépszínátnyomat

103. ábra. Éles dombornyomás

PAPIROS, FOGAZÁS, ENYVEZÉS

A *papiros*, amelyet az 1858. évi bélyegkiadás nyomásánál használtak, ugyanaz a vízjel nélküli géppapír volt, mint az előző kiadásnál. Minősége tekintetében sem lehet jelentősebb javulást észrevenni. Elég gyakran fordul elő az átnézetnél egyenletesen eloszló kis világos pontokat felmutató ún. *rácsos papiros*; ritkábban az átnézetnél halvány (nem vízjelélességű) csíkozást felmutató ún. *álcsíkozású papiros*. Mindkettő a papírgyártó gép szitáján keletkezett egyenetlenségek lenyomatait őrzi. Egyes esetekben mind a rácsozás (104. ábra), mind az álcsíkozás (105. ábra) a papiros felületén, rovátkolás illetőleg barázdáltság formájában is megmutatkozik, de sohasem olyan erőteljes

mint az 1850. évi kiadás kézipapirosán szándékosan előállított bordázások illetőleg barázdák. A bélyegek leáztatása és szárítópréselése rendszerint eltünteti a kidomborodó szitalenyomatokat s így azok egyre inkább ritkaságszámba mennek.

Ennek a kiadásnak a papirosán is találunk elvétve *varratvízjeleket*, mégpedig szabályosan ismétlődő vízszintes vagy függőleges vonalkák sorozata formájában, amelyek a végtelenített szita két végét összetartó varratok vízjelszerű benyomatai, vagy pedig szabálytalan vonalvezetéssel, amely viszont a szita szakadásainak összeöltésétől származik (a varratvízjelek keletkezésének pontos leírását l. az I. kötet megfelelő helyén).

104. ábra. Rovátkolt papiros (vízszintesen)

105. ábra. Barázdált papiros (függőlegesen)

A papiros *vastagsága* általában 0,09—0,11 mm között mozog, az ennél vékonyabb (0,7—0,8 mm) illetőleg vastagabb (0,12—0,14 mm) papirosokat már ritkaságként értékeljük.

A *fogazást* az osztrák bélyegkiadások közül először ennél a kiadásnál alkalmazták. Mint láttuk, a postabélyegek fogazásának terve már 1852-ben felmerült, s 1856-ban készültek is 18 ½-es próbafogazások egy keretfogazó szerkezettel. Ennek későbbi használatáról azonban nem tudunk. A fogazást az okmánybélyegeknél rendszeresítették először; ehhez vonalfogazó gépeket használtak (ezeket az 1858. évi sorozat I. típusú 3 soldis bélyegeinek egy részéhez is igénybevették, Kr. értékhez azonban nem). Az 1858. évi postabélyegek fogazását újonnan beszerzett keretfogazógépekkel végezték, amelyek egy-egy bélyegív (azaz 64 bélyeg) fogazására voltak alkalmasak. Ezért fogazáshoz a nyomdai íveket négybevágták. A fogazógép 9 függőleges és 9 vízszintes lyukasztólécből állott, a függőleges lécek minden 18-ik lyukasztótűjéhez vízszintes irányba jobbra-balra 14—14 tű csatlakozott, így a fogazott bélyegeknek 15:18 foga volt, két cm-re 14 ½ fog esik. Filatelista szakkifejezéssel tehát 14 ½-es keretfogazatról beszélünk.

A néhány többé-kevésbé egészben fennmaradt bélyegíven (egy ilyen látható E. Müller: Die Postmarken . . . 96. lapján) jól kivehető, hogy a fogazókeret tűi között a távolság nem egészen pontosan azonos; a függőleges és a vízszintes lécek találkozásánál a vízszintesen elhelyezett tűk közt többékevésbé nagyobb mint máshol, ezért a bélyegek szélső fogai többé-kevésbé szélesebbek a többinél, maguknak a bélyegeknek a szélessége (azonos fogszám mellett) pedig 20—21 mm között ingadozik. Ez az egyik oka a bélyegek gyakori *elfogazottságának:* a bélyegkép széle és a fogazás közötti jobb és bal oldali sáv úgyszólván soha sem teljesen egyforma szélességű. A fogazókeretek a

106. ábra. 10 KR-es érték elfogazása

bélyegek átlagméretéhez voltak szabva, de láttuk, hogy egyes bélyegek nagysága eltért az átlagtól. A 3 Kr-es érték bélyegképe alacsonyabb, a 2 Kr-esé keskenyebb, a 10 kr-esé szélesebb volt az átlagnál. Bármennyire is igyekeztek a lemezösszeállításnál ezeket az eltéréseket a bélyegközök megváltoztatásával kiküszöbölni, ez tökéletesen nem sikerülhetett. Ezért a 3 Kr-es bélyegek függőleges, a 2 és 10 Kr-esek pedig vízszintes irányban majdnem mindig decentráltak (106. ábra), a 10 Kr-es egyik vagy másik oldalán gyakran képbefogazott. Nagy fokú decentráltság, sőt képbefogazás következett be a bélyegívek pontatlan, esetleg ferde behelyezéséből a fogazógépbe. Ilyenkor néha a szomszédos bélyegkép egy kis darabját is hozzáfogazták a bélyeghez (107. ábra).

Elfogazás következtében látható némely bélyegen az alatta vagy mellette fekvő *andráskereszt* egy kis része (108. ábra). Ez az I. típusú és a korai II. típusú bélyegeknél jóval gyakoribb jelenség, mivel — mint láttuk — kezdetben az andráskeresztek nagyobbak voltak, s így alig lehetett elkerülni, hogy hozzá ne fogazzanak belőlük valamit a szomszédos bélyegekből. Az 1859 közepén bevezetett kisalakú andráskereszteknél ez csak nagyobb arányú elfogazásnál következett be. Miután most már ismerjük az II. típus altípusait is, az eddigi szakirodalomban hiányzó megkülönböztetést is megtehetjük: a D típusú ellendúccal nyomott (1859 közepétől forgalomba kerülő) bélyegeken az andráskereszt-végződés jóval magasabbra értékelendő, mint az A, B és C típusúaknál. A jobb vagy bal oldalon az andráskereszt-végződés természetesen ritkább mint alul; egy bélyegíven egyszer fordulhat elő (az andráskeresztek már ismertetett elrendezéséből kifolyóan jobb oldalon egészen kivételesen), míg alsó végződés négyszer. A D típusú ellenbélyegzős bélyegeken már egészen keskeny

andráskereszt-végződést is becsülnünk kell, hiszen a kisebb alakú andráskeresztekből kevesebbet fogazhattak hozzá a bélyeghez.

Mint már említettük, a fogazás után a bélyegívek széleit (de nem az andráskereszteket) letépték. A bélyegívek tehát ívszél nélkül kerültek forgalomba. Teljes *ívszél- és sarokdarabok* így nem maradhattak fenn. Erős elfogazás esetén

107. ábra. Baloldali erős elfogazás

108. ábra. Andráskereszt-végződés (alul)

azonban meg lehet állapítani, hogy ívszéli vagy sarokdarabbal állunk szembe. Ismerve a bélyegképek egymástól való távolságát, alul vagy felül 3,5 mm-nél szélesebb, jobbra vagy balra 3 mm-nél szélesebb fehér szegély már ívszélt (109. ábra) illetőleg sarokdarabot (110. ábra) jelent.

109. ábra. Alsó ívszél hozzáfogazása a bélyeghez

110. ábra. Ívsarokszél hozzáfogazása a bélyeghez

111. ábra. Beragadt fogazás (fenn)

A szakirodalom eddig nem figyelt fel ennek a bélyegkiadásnak *fogazási szabálytalanságaira.* Egyedüli kivétel e tekintetben az ún. *beragadt fog,* amelyet E. Müller nemcsak ismertet, hanem katalógusában külön értékel is. Ez a fogazási hiba úgy keletkezett, hogy egy vagy több fogazótű kitört, esetleg

annyira elhajlott, hogy nem ütötte át a papirost és a fogazás kimaradt (111. ábra). Előfordult, hogy egymás mellett sok tű, esetleg egy teljes fogazóléc esett ki, ilyenkor középen fogazatlan bélyegpárok keletkeztek. *Kettősfogazásra* keretfogazásnál általában nem kerülhet sor, legfeljebb abban az esetben, ha egy már fogazott ívet véletlenül, vagy fogazási hiányosságainak pótlása céljából másodszor is behelyeztek a fogazógépbe. Ez utóbbi módon keletkezhetett a 10 és 15 Kr-es érték legalább egy-egy II. típusú bélyegekből álló ívén a vízszintes kettős fogazás. Az egyik (nyilván az első, és ezért pótlásra szoruló) fogazás nem ütötte át teljesen a papirost. Második gépbehelyezéskor az ív

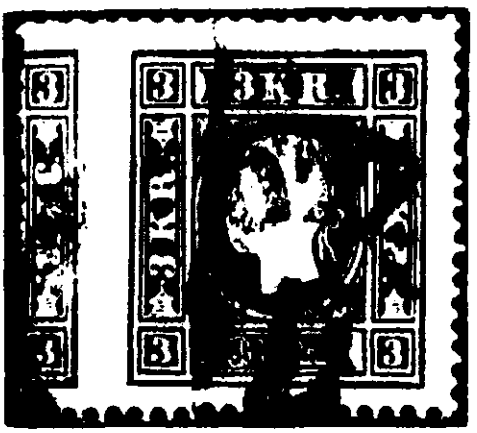

112. ábra. Ívbetűrődés miatt keletkezett elfogazás

113. ábra. Tompa fogazás

lefelé kissé eltolódott, s ezért csak a függőleges lécek ütöttek ugyanoda, mint az első fogazáskor, a vízszintes lécek valamivel az első, hiányos fogazás alatt érték a papirost. A 15 Kr-es érték egy ilyen kettősfogazású íve Nagyváradon került forgalomba.

Árverési katalógusból ismeretes, Müller által nem említett sajátos fogazási hiba keletkezett a 3 Kr-es érték egyik B Ic típusú bélyegekből álló ívén. A szabályosan nyomott bélyegív a fogazógépbe való helyezés előtt hosszában betűrődött és ezért az ív egyik, kissé keskenyebbé vált felén a bélyegek erősen elfogazódtak, a betűrődés helyén pedig, ha a betűrődést utólag kisimítják, a rendesnél *szélesebb bélyeg* keletkezik; a fogazáskor ugyanis egy teljes bélyegképhez egy másiknak behajtott része is hozzávágódott. A 112. ábrán egy ilyen széles bélyeg látható, amely leáztatáskor a betűrődés mentén elrepedt. Ha egyetlen ív került így betűrődve a fogazógépbe, 8 darab széles 3 Kr-es bélyeggel kell számolni. Más értéknél hasonló jelenséggel még nem találkoztunk.

E sorok írójának idézett tanulmánya hívta fel először a figyelmet egy további, a fentieknél általánosabb és egy bizonyos időszakhoz köthető fogazási hibára, a *tűfogakra*. Ez, a magyar bélyeggyűjtők előtt a levélrajzú krajcáros bélyegekről jól ismert fogazási sajátosság úgy keletkezett, hogy a fogazógépnek a papírkorongok által kitágított járataiban a fogazótűk elhajolván, új, vastagabb tűket kellett alkalmazni, ezek viszont ugyanabban a sűrűségben

nagyobb lyukakat vágtak, mint a régi tűk, s így a korábbi tompa végződésű fogazatok (113. ábra) helyett hegyesen végződő „tűfogak" jöttek létre (114. ábra). Úgy látszik, hogy egy-egy fogazógép tűit nem egyszerre cserélték ki, hanem lécenként külön időpontokban, mert előfordulnak olyan bélyegek is, amelyeknek nem minden oldala tűfogú. Ha az egyik lécet még nem cserélték ki, annak elhajolt tűi *szabálytalan fogazatsort* vágtak. Ez a tűfogazás megjelenésének kezdetén fordul elő, mindig C típusú ellendúccal nyomott bélyegeken (115. ábra). Később viszont a vastagabb tűk továbbkoptatták a fogazógép járatait s ezáltal a foglyukak is annyira bővültek, hogy a végén összeértek, sőt *egymásba vágódtak* és a bélyegeken két fog között nem teljesen félkörnyi, hanem annál kisebb bevágás mutatkozik. Egymásba vágódó foglyukak a D típusú ellenbélyegzők

114. ábra. Tűfogazás

115. ábra. Szabálytalan fogazás (fenn)

116. ábra. Egymásbavágódó fogazás (fenn)

használatának első idejében észlelhetők (116. ábra). Ez az utóbbi jelenség egyébként azt is megmagyarázza, hogy a tűfogazásnak miért kellett hamarosan végetvetni. A viszonylag nagy foglyukak miatt a bélyegívek könnyen szétszakadoztak, az egymásbavágódó foglyukak miatt pedig már a fogazógépben egyes bélyegekre estek szét, ami a raktározást és a szállítást rendkívül megnehezítette. Ezért korlátozódik a tűfogazás egészen rövid időszakra, amely után nem folyamodtak többé a fogazótűk megvastagításának takarékossági szempontból előnyös, de a bélyegívek kezelhetőségét kedvezőtlenül befolyásoló eljáráshoz. A keltezési bélyegzőkből megállapíthatóan a tűfogazás 1859 januárjától legfeljebb az év áprilisának végéig tarthatott, mert májusban már újra tompa fogazatok jelennek meg, s ettől kezdve mindvégig csak ilyenekkel találkozunk. A tűfogazás időben (nyilván véletlenül) egybeesik a C II típusú bélyegek kibocsátásával, ezért ezeknek túlnyomó része (kevés korai *még* tompafogazású és ugyancsak kevés késői, *már* tompán fogazott ív kivételével) tűfogú. I. típusú bélyegen még nem láttunk tűfogat, viszont a D II típusú bélyegek legkorábbi példányain előfordul.

A fogazás — mint láttuk — 1858-ban a postabélyegek szétválasztásának új eljárása volt az osztrák birodalomban. Bár világviszonylatban a legkorábbi kísérlet, ha nem is fogazásra, hanem átütésre, éppen a birodalomban, köze-

lebbről Homonnán illetőleg Tokajban történt 1852-ben, s a hivatalos fogazásban is csak Anglia (1854), Svédország (1855), Norvégia (1856) és Oroszország (1858) előzte meg Ausztriát, a fogazatlan bélyegeknek közel egy évtizedes használata már annyira beidegződött, hogy a fogazás sértette egyesek szépérzékét s ezért a fogazott bélyegeket előzetesen körülvágva ragasztották fel a levélre (117. ábra). Magyarországon különösen Ruma postamestere járt el így igen gyakran, de más postahelyek bélyegzőivel is találunk *körülvágott bélyegeket*. Gyakrabban fordul elő, hogy a bélyeget a lyukasztás mentén nem tépték, hanem ollóval vágták; erősebb elfogazás esetén pedig néha a fogazás fölött vágták el, hogy a bélyegkép épségben maradjon (109. ábra). A fogazat épségbentartását egyébként semmiféle rendelet nem írta elő, a fogazat levágása tehát nem tette a bélyeget érvénytelenné.

117. ábra. Levágott fogazattal használt bélyeg

Mivel a fogazás a bélyegek szétválasztását megkönnyítette, érthető, hogy az 1858-as kiadásból jóval kevesebb *összefüggő darab* maradt fenn, mint az elsőből. Ezek is többnyire párok, csíkok, ritkábban tömbök. Használatlanul gyakrabban, használva elvétve találunk *bélyeggel összefüggő andráskereszteket* is.

Az *enyvezés* a nyomás után, a fogazás előtt történt, az 1850. évi kiadásnál is használt sárgás szinű, könnyen repedező ragasztóanyaggal.

A BÉLYEGEK POSTAI FELHASZNÁLÁSA

A bélyegek szine, mint az előző kiadásnál is, nem egyszerűen értékkülönbözetet jelölt, hanem egyben a díjszabás zónarendszeréhez alkalmazkodott. A sárga 2 Kr-es érték a nyomtatványok és áruminták, a fekete (később zöld) 3 Kr-es helyi címre, a piros 5 Kr-es 10 mérföldön belülre, a barna 10 Kr-es a 10 és 20 mérföld közötti távolságra, a kék 15 Kr-es a 20 mérföldön túlra feladott 2 latnyi súlyt meg nem haladó levelek bérmentesítésére volt szánva. Minden további 2 lat után a viteldíj kétszereződött, tehát elvileg újabb és újabb ugyanolyan szinű bélyeget kellett felragasztani. Az ajánlási díjat (helyben 5, egyébként 10 Kr) bélyegben a küldemény hátoldalára ragasztották. Az ajánlott levél tértivevényére az ajánlási díjnak, tudakozványára pedig a távolsági zónának megfelelő egyszerű levéldíjnak megfelelő értékű bélyeget kellett ragasztani. A külön tárgyalandó hírlapokon kívül csak a fentebb felsorolt küldeményfajtákat bérmentesítették bélyeggel; a hiányos bérmentesítés pótlását és 5 Kr. büntetését (portó) csak úgy készpénzben róták le, mint mindenféle kocsiposta-küldemény viteldíját.

Mindezekből következik, hogy a bélyegek nemcsak önmagukban, hanem

az egyes *küldeményfajtákon* található *kombinációikban* is különböznek ritkaság tekintetében. Mivel nyomtatványokat kevésbé őriztek meg mint leveleket, az egy vagy (túlsúlyos nyomtatvány esetén) több 2 Kr-es bélyeggel bérmentesített küldemény a ritkábbak közé tartozik. Ugyancsak ritka az egy vagy több 3 kr-es bélyeg a helyi leveleken, még ritkább ugyanez 5 Kr-es ajánlási díjlerovással a hátlapon, mivel ebben a korszakban a városok viszonylag kis lélekszáma és a postaköltség drágasága miatt a helyi levelezés nem volt nagyarányú. 2 és 3 Kr-es bélyegek 5 – 10 – 15 kr. értékben együtt felragasztva gyakrabban fordulnak elő, mint külön-külön. Nem sokszor találkozunk viszont az ajánlás és a tértivevény díjának a 10 Kr-nál kisebb címletekben (2 + 3 + 5 különböző kombinációi) való lerovásával. A túlsúly díját többnyire ugyanazon színű bélyegek felragasztásával rótták le, ritkábban egy más színű bélyeg felhasználásával. Három különböző színű bélyeg egy küldeményen mégis inkább csak érdekes, bár nem nagyon ritka, négy különböző színű azonban már kivételes, öt különböző színű pedig rendkívül ritka jelenség.

4 Kr. és annál magasabb *5-tel nem osztható bérmentesítés* csak egyes külföldi országba szóló leveleken tekinthető szabályszerűnek, egyébként bélyeghiány miatti *túlbérmentesítés*ként fordul elő, s mint ilyen, különlegességnek számít. Ugyancsak ritka az 50, méginkább a *100 Kr-en felüli bérmentesítés.*

Mivel az 1850. évi kiadás bélyegei 1858 végéig érvényben voltak, ez év novemberében és decemberében néha a két kiadás bélyegeit *vegyes bérmentesítésre* használták fel. Gyakrabban fordulnak elő az 1858. évi kiadáson belüli vegyes bérmentesítések, mégpedig ugyanazon érték különböző típusai (ezek a ritkábbak), vagy pedig különböző értékek különböző típusai. A 118. ábrán a 10 Kr-es érték 1. lemezének és az 5 Kr-es érték 5. lemezének egy-egy nyomata, tehát közel egy év különbséggel kibocsátott két bélyeg látható együtt felhasználva. Bár tudtunkkal Magyarországon feladott postai küldeményen eddig nem látta senki, Kr. és soldi értékek vegyes használata elvileg nem lehetetlen.

118. ábra. Vegyes bérmentesítés AIa és DIIc típusú bélyeggel

Szükségbérmentesítések ennél a kiadásnál sem hiányoznak. Bár a postai szabályzat megengedte bélyeghiány esetén a *készpénzzel való bérmentesítést* (a bélyegelőtti leveleken és a kocsiposta értéklevelein használatos kétszeres áthúzás, FRANCO bélyegző és kézírásos díjfeltűntetés alkalmazásával), ilyennel inkább csak az 1850-es évek közepéig találkozunk, azután már csak elvétve. (A 119. ábrán egy 1861-ből származó készpénz-bérmentesítésű levél, a 120. ábrán egykorú kocsipostai pénzeslevél, a 121. ábrán ugyancsak egykorú kocsipostai csomagkísérőlevél látható, amelyeken ugyanazok a kezelési szabályok

érvényesülnek.) A levélpostán ez időben egyébként csak portóbeszedés történt rendszeresen készpénzben, az összeget a címlapon kézírással jelezték (122. ábra). Felbélyegzetlenül adták fel természetesen a hivatalos („ex offo = ex officio) küldeményeket is.

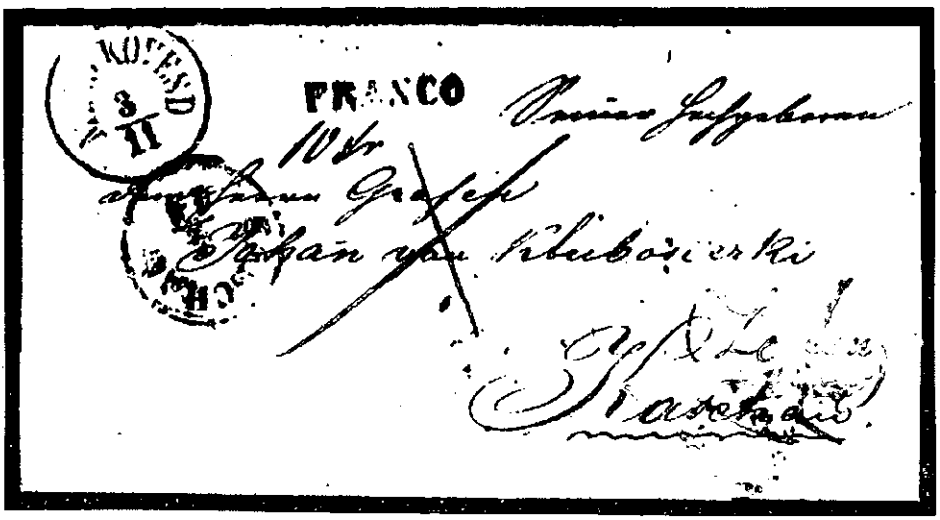

119. ábra. Készpénzbérmentesítésű levél 1861-ből

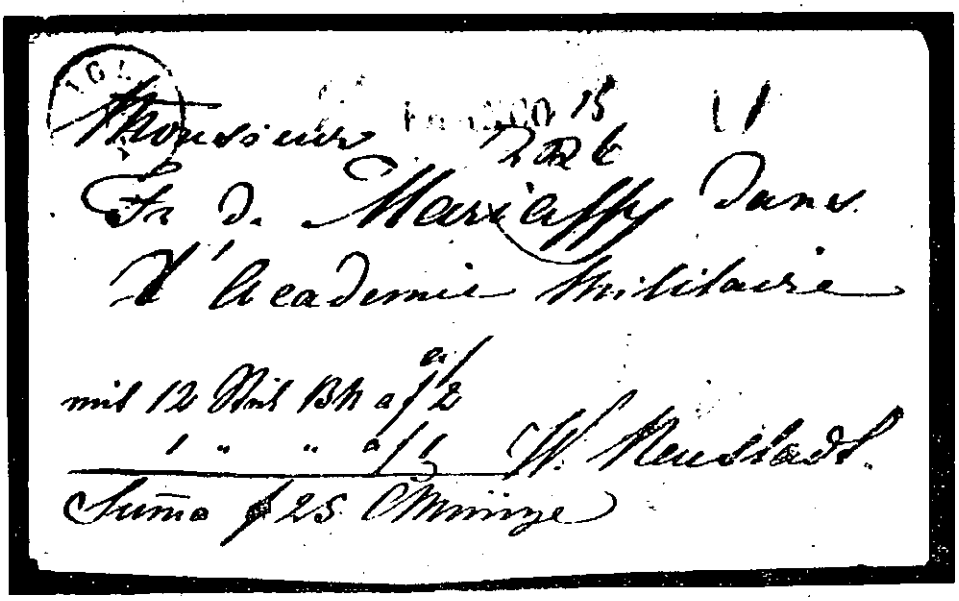

120. ábra. Kocsipostai pénzeslevél 1860-ból

A szükségbérmentesítés másik formája az előző kiadásnál is igénybevett *felezés* volt. A következő kombinációk ismeretesek: 3 kr. értékben felezett 2 Kr. + 2 Kr.; 5 Kr. értékben felezett 2 Kr. + kétszer 2 Kr. és felezett 10 Kr. (viszonylag leggyakoribb); 10 Kr. értékben felezett 15 Kr. + 3 Kr. (unikum,

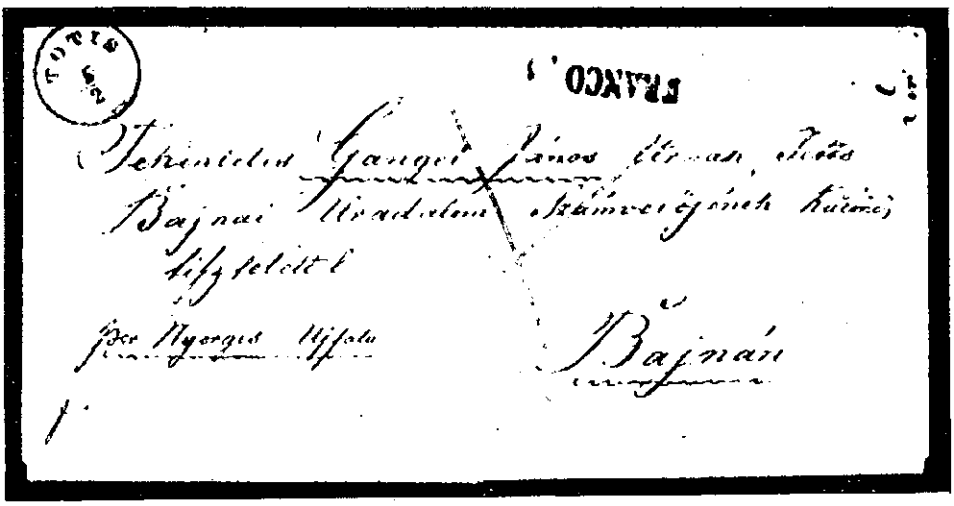

121. ábra. Kocsipostai csomagkísérőlevél 1860-ból

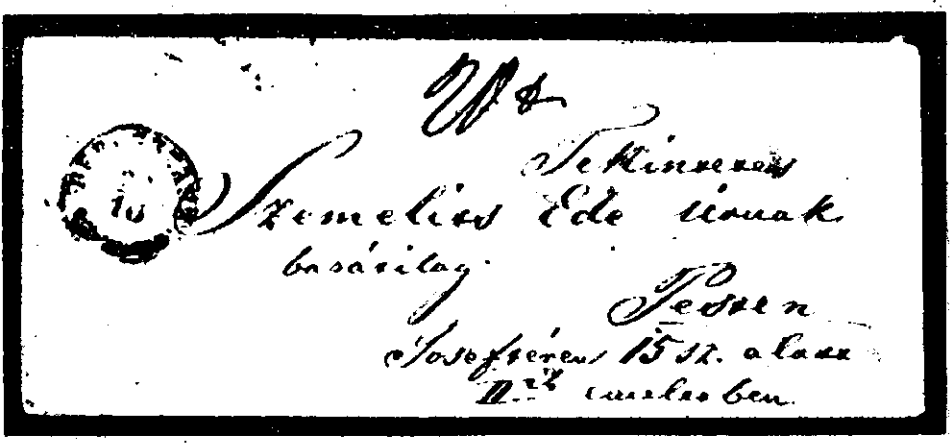

122. ábra. Portós levél 1862-ből

Öreglak bélyegzővel; képét l. E. Müller: Die Postmarken . . . 121. l.); 15 Kr. értékben felezett 10 kr. + 10 Kr. Elvileg más változatok is lehetségesek, így pl. a 15 Kr. harmadolása 5 Kr. értékben, de a szakirodalom eddig ilyeneket nem jelzett. Az eddig ismert, felezéshez folyamodó 20 postahivatal közül 18 magyarországi és csak 2 ausztriai, az eljárás tehát sajátosan

magyarországi; soldi értékek felezésére pedig eddig egyáltalán nincsen példa.

Igen gyakran összetévesztik a felezésekkel *a tértivevényeken található kettészakított bélyegeket.* Egy ilyennek képét az I. kötetben már közöltük, s ott is jeleztük, hogy miről van valójában szó. Az ajánlott levelet és a tértivevényt ugyanis rögzíteni kellett egymáshoz, hogy útközben együtt lehessen tartani őket. Ez a rögzítés különféleképpen történt. Gyakran használtak erre a célra andráskeresztet, amely a tértivevény leválasztásakor kettészakadt: egyik fele a levélen, a másik a vevényen maradt (123. ábra). Többnyire azonban az ajánlási díj lerovására szolgáló 10 Kr-es bélyeg maga szolgált a levél és a vevény összekapcsolására, mégpedig úgy, hogy a bélyeg egyrésze a levélre, más része a vevényre került. Akár a levelet ragasztották így a vevényre (mint az I. kötetbeli ábrán), akár a vevényt a levélre (124. ábra), szétválasztás esetében a vevényen egy egész 10 Kr-es bélyeg és a másiknak egy része, a levélen pedig csak egyik bélyeg töredéke maradt. Miután a tértivevényen levő bélyegeket kétszer, a feladáskor és a visszaküldéskor is lebélyegezték, a második bélyegzés már az elszakadt bélyeget érte, ami esetleg a felezés látszatát keltheti. A kétszeres lebélyegzés azonban elárulja, hogy nem felezésről, hanem hivatását már betöltött, felhasznált bélyeg elszakításáról van szó.

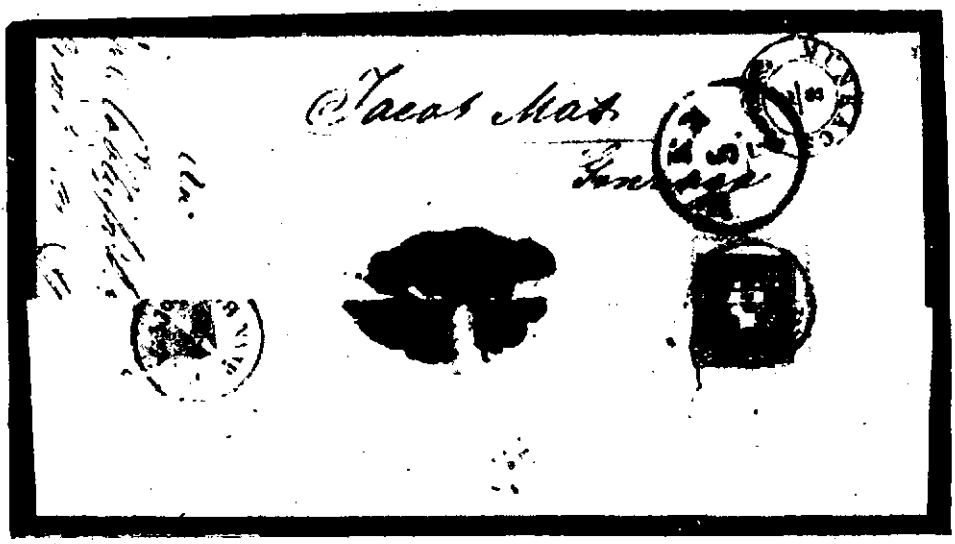

123. ábra. Tértivevény rögzítése andráskereszttel

A szükségbérmentesítés kategóriájába tartozik, bár 1857. augusztus 9-én rendelet tiltotta meg, *okmánybélyegnek postabélyegként való felhasználása.* Az 1858—64. évi kiadású osztrák okmánybélyegek a szóbanforgó rendelet szerint postai viteldíj lerovására nem voltak felhasználhatók, mégis egészen ritkán előfordulnak 1, 2 és 5 kr-es értékű okmánybélyegek postai küldeményeken. A posta többnyire nem fogadta el ezt a bérmentesítést és a küldeményt meg-

portózta, kivételesen azonban továbbította azt, hiszen a feladó tulajdonképpen nem károsította meg az államot, csak tárcaközi elszámolási zavart okozott. Gyakoribb eset ennek a fordítottja: *postabélyeg felhasználása okmánybélyeg helyett.* Az összes értékeket megtaláljuk okmánybélyegként, főleg számlákra ragasztva (125. ábra).

124. ábra. Tértivevény rögzítése bélyeggel

Valóban *csalásnak* számít azonban a bélyegnek a halvány bélyegző eltávolításával történő újrafelhasználása, használt bélyegek bélyegzetlen részeiből összeillesztett toldalékbélyegek használata, továbbá már lebélyegzett bélyegnek felragasztása úgy, hogy egy másik bélyeg elfedje a bélyegzést. Ez utóbbi, az ún. lépcsős vagy legyezőszerű felragasztás azonban nem mindig csalási szándékkal, hanem gyakran a hellyel való takarékoskodásból történt s a posta

általában nem kifogásolta. E. Müller speciálkatalógusa csak mint csalárd bérmentesítést tűnteti fel ezt a felragasztási módot s ezért erősen túl is értékeli, holott nem ritka jelenség. A csalárd bérmentesítés kategóriájába tartozik viszont az andráskeresztek bélyeg helyett való felhasználása, amire különösen a halvány szine miatt a bélyeggel könnyen összetéveszthető sárga andráskereszt volt alkalmas (debreceni lebélyegzéssel egy ilyennek képét közli Robson Lowe 1964. szeptember 22—23-i bélyegárverésének katalógusa a 4. lapon), de más szinű andráskeresztekkel is követtek el sikeres csalást, csak úgy, mint a kék újságbélyeggel (a 15 Kr-es postabélyeg helyett).

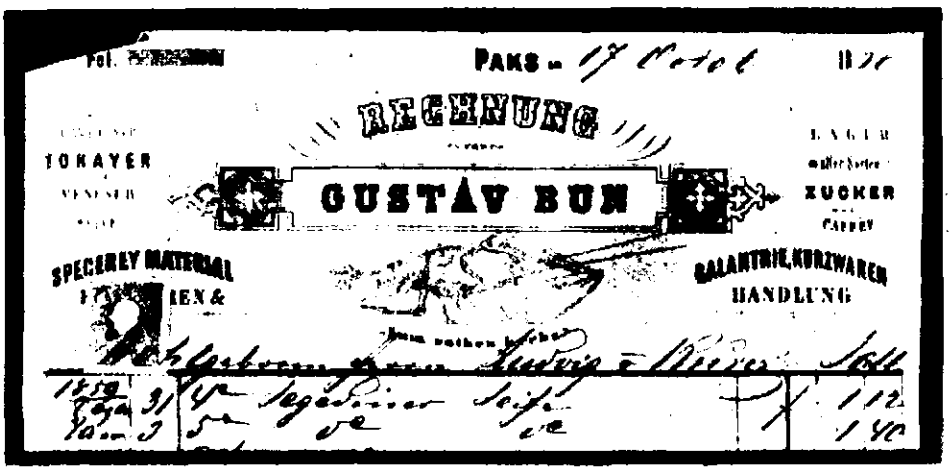

125. ábra. Levélbélyeg okmánybélyeg helyett számlán

A bélyegek postai érvénytelenítése az 1858. évi kiadás forgalmi ideje alatt — miután a néma bélyegzőket rég bevonták —, szabály szerint kizárólag a hely-keletbélyegzőkkel történt (amelyek egyes esetekben kezelési jelzést is foglaltak magukba). Tévedésből néha jelzőbélyegzők is kerültek a bélyegekre. Mindezekről, valamint a bélyegzések szinéről e kötet II. és III. részében bőven lesz szó és a névmutatóból az olvasó azt is könnyen kikeresheti, hogy ezen a bélyegkiadáson mely bélyegzők fordulnak elő. Külön legfeljebb a becses *elsőnapi lebélyegzésekre* (1858. november 1.) valamint az igen ritka vörös és a ritka kék hazai bélyegzésekre kell felhívnunk a figyelmet.

Még a *kézírásos érvénytelenítésekről* és az *előértéktelenítésekről* kell röviden szólni. Azért röviden, mert ezekről viszont az I. kötet megfelelő helyén a lényegest már elmondottuk, sőt e kiadásra vonatkozó illusztrációkat is közöltünk. A nem túlságosan gyakori, átmeneti bélyegzőhiány miatt előforduló kézírásos értéktelenítések lehetnek helynevek keltezéssel vagy anélkül, csak keltezési adatok és egyszerű áthúzások. A feladó által foganatosított előértéktelenítés általános formái a cégbélyegzések és a FRANCO bélyegzések (amelyek ezidőben hivatalosan is engedélyezve voltak), valamint kézírásos jelzések (pl. „franco" szöveg, áthúzás stb.).

Mint az előző kiadásból, úgy az 1858-asból is az osztrák posta több ízben adott ki hivatalos újnyomatokat (1866, 1870, 1884, 1887, 1890 és 1892), amelyek az utolsó lemezek egy-egy nyomódúcáról vett matricák révén, új nyomódúcokból összeállított lemezekről készültek. Filatéliai értékük elsősorban abban áll, hogy megőrizték számunkra az utolsó nyomólemezre jellemző típust és altípust. (E tekintetben egyedül a 10 Kr-es érték kivétel, amennyiben ennek dúcából kivésték a bal felső sarokban volt kis szennyeződést). Egyébként az újnyomatokat nem lehet összetéveszteni az eredetiekkel, mert egyrészt papirosuk simább, másrészt 10 1/2-estől 13-asig terjedő vonalfogazásuk van. (1885-ben magánkezdeményezésből néhány értéket fogazatlanul is kiadtak, ezek az ún. Fellner-nyomatok; az 1870. évi újnyomatokról pedig próbanyomatok is maradtak fenn.) Mivel azonban az újnyomatok az eredetieknél nagyobb alakúra vannak fogazva (a nyomólemezen ugyanis a nyomódúcok távolabb álltak egymástól, mint régen), 14 1/2-es utánfogazással és utólagos lebélyegzéssel készült hamisításoknak szolgáltak alapul. A 3 Kr-es értékből és andráskeresztekből ismerünk igen rosszul sikerült teljes hamisítványokat is, amelyeket könnyű felismerni. Veszedelmesebb hamisítások a bélyegekhez utólag hozzáragasztott andráskeresztek, többnyire utánarajzolt bélyegzővel; ezeket már csak szakértő leplezheti le, éppúgy mint a fennmaradt régi bélyegzőkkel vagy hamis bélyegzőkkel ellátott hamis felezéseket, továbbá a festékkel húzott hamis andráskereszt végződéseket, és ugyancsak festékkel I. típusúvá „javított" szalagcsokrokat, levélcsúcsokat, orrokat.

VI. Fejezet

AZ 1858. ÉVI HÍRLAPBÉLYEG-KIADÁS

Mindazok az okok, amelyek az 1858. évi levélbélyeg-kiadás keletkezésére vezettek, s amelyeket megelőzőleg bőven tárgyaltunk, közrejátszottak az új hírlapbélyeg megjelenésében is. A terveket ugyancsak Meissner készítette számos változatban. Ezekről próbanyomatok maradtak fenn. Végül egy, a levélbélyegek 3 Kr-es értékének rajzához hasonlatos tervezetet hagytak jóvá, s mivel a hírlapbélyeg ezúttal sem hordozott értékjelzést, változatlanul lehetett a tervezetről a munkadúcot a már ismert módon elkészíteni. A dombornyomású fej a levélbélyegekével azonos ellendúc-mintáról készült.

Az új hírlapbélyeg szintén 1858. november 1-én került forgalomba. De a levélbélyegektől eltérően nem állapítottak meg az új pénzrendszerhez alkalmazott új hírlap-viteldíjat, hanem a hírlapbélyegek százas forgalmi ívét ugyanannyiért árusították, mint azelőtt, persze „osztrák értékre" átszámítva, azaz a 60 régi krajcárt 1 forint 5 krajcárra. Így egy-egy hírlapbélyeg tényleges értéke 1,05 krajcár volt.

Az 1858. évi hírlapbélyeg-kiadás példányszámát nem ismerjük. A bélyegeket 1864. május 31-ig fogadták el hírlapok bérmentesítésére; eddig az időpontig — kivéve a kék színű I. típusúaknak az Olaszországhoz csatolt lombardiai területen maradt felhasználatlan íveit — úgy látszik, az egész kiadás elfogyott, mert a lila színű II. típusú bélyegekből egész ívek nem maradtak fenn és bevont használatlan anyag megsemmisítéséről sem tudunk. A kibocsátott bélyegek számára azok ritkaságából sem következtethetünk, mert hírlapokat általában kevésbé őriztek meg, mint levelezéseket, s ezért ez utóbbiakból viszonylag több került gyűjtők kezére.

LEMEZEK, TÍPUSOK, ALTÍPUSOK, LEMEZHIBÁK

Az 1858. évi hírlapbélyeget, csakúgy mint elődjét, 4 ×100-as nyomdai ívekben nyomtatták. A nyomólemezen a nyomódúcokat négy százas tömbben csoportosították, egy-egy tömb 10 ×10-es nyomódúcsorból állt. A bélyegképek közt függőleges irányban 4 mm, vízszintes irányban az I. típusnál 3,5, a II. típusnál 4 mm volt a távolság. A százas tömbök vízszintes irányban előbb 23, később 8,75 mm távolságra voltak egymástól. Mivel csak vízszintesen

félbevágott nyomdai ívek maradtak fenn, a százas tömbök közötti függőleges távolságot nem ismerjük. Az íveket nem fogazták, tehát az ívszélek fennmaradtak. Az I. típusnál az ívszéleken semmiféle jelzés vagy nyomat nincsen, a II. típusnál azonban látható a százas tömbök fölött s alatt elhelyezett szélléc színes nyomata.

Az eredeti bélyegkép közepén, álló téglalapalakú négyszögbe, vékony fehér csíkkal keretezve illeszkedik be a dombornyomású császárfej. Körülötte a négy sarokban stilizált tulipán- és levéldísz helyezkedik el. A középső négyszögön kívül fenn és lenn a sarkokban kifelé néző postakürtök láthatók, a két alsó

A I

C II

lefelé fordul. A bal felső postakürtről két, a jobb felsőről egy bojt lóg, a két alsón a fordított helyzetnek megfelelően egy-egy bojt a fúvóka és a kürtszáj közt látszik. A négy postakürt között sarkaikon lekerekített és végükön befelé tűrődő keskeny táblákban felirat olvasható; fenn: K. K., jobboldalt lefelé: ZEITUNGS, lenn, fejtetőre állítva: POST, baloldalt felfelé: STEMPEL. Az eredeti munkadúcon a fejhez illeszkedő szalagcsokor, mint a levélbélyegeknél is, tökéletlenül van vésve, kettős karéja nyitott, nem érintkezik a fejjel, sem a szalagvégekkel. Az ellendúcok között mind A, mind B típusúak találhatók, az előbbieken az orr nyerge törött, az utóbbiakon mélyen, egyenletesen ívelt. A hírlapbélyegekhez is már a korai nyomatoknál kétízben vettek matricát az eredeti ellendúchoz, s így – akárcsak a levélbélyegeknél – *A I és B I lemezről beszélhetünk* (l. az ábrát). Az eredeti *szín*, amelyben a bélyegeket nyomták, kék volt.

A harmadik lemez összeállítását megelőzte a színváltozás elrendelése. Mivel a hírlapbélyeget az azonos kék szín miatt könnyen össze lehetett téveszteni a 15 Kr-es (ill. soldis) levélbélyeggel, s ezt a körülményt egyesek csalásra is felhasználták, a 3 Kr-es zöld színével egyidőben, 1859. március 16-án a hírlapbélyeg számára lila színt állapítottak meg. A lila bélyegeket új nyomólemezről nyomták, amelynek nyomódúcai számára a munkadúcot átdolgozták. A szalag-

csokrot, mint a levélbélyegek II. típusánál, a vonalak megvastagításával folyamatossá tették és pontosan illesztették a fejhez. Ezenkívül szándéktalan módosulás is keletkezett a munkadúcon, amennyiben a jobb felső postakürt bojtja különvált a kürttől, és magában álló fehér pontként mutatkozik. Az eredeti ellendúcon újravésték az orrot, a levélbélyegek C típusához hasonlóan „pisze" jelleggel, s a levélcsúcsokat és a hajtincset meghosszabbították, hegyesebbre formálták (l. az ábrát).

A C típusú harmadik lemezről nyomott bélyegek *színe* eredetileg sötétlila volt, de a rendkívül fényérzékeny festék a világosságnak huzamosabban kitett bélyegeken elváltozott és az árnyalatoknak igen széles skálája keletkezett.

A negyedik lemez, amely már 1860-ban került összeállításra, a harmadikéval azonos nyomódúcokból, de megváltozott ellendúcokból állott. Az ellendúcokon az orr megnyúlt és hegyesebb; megfelel tehát a levélbélyegek D típusának.

A D II típusú negyedik lemezről nyomott bélyegek *színe* ugyancsak sötétlila, amely szintén utólagos elváltozásoknak volt kitéve.

Lemezhibák a hírlapbélyegeken is előfordulnak; többnyire egyes nyomó- és ellendúcok egyedi sérüléseiből keletkeztek. Több ellendúcra közösen jellemző lemezhiba a levélbélyegekről már ismert „bulldogfej", amely a B I típusú kék hírlapbélyegek némelyikén különösen erőteljesen jelentkezik. Egy fennmaradt 200-as félíven 5 ilyen bélyeg található. Mivel azonban a hiba nem a matricán, hanem az egyes ellendúcokon keletkezett, elképzelhető, hogy a nyomólemez használata folyamán további ellendúcokon is létrejöhetett. Ez esetben sem tételezhető viszont fel, hogy az összes B I típusú bélyegek 5%-ánál több lenne „bulldogfejű".

NYOMÁSI HIBÁK, TÉVES NYOMATOK, SZÍNÁTNYOMATOK

A nyomási eljárás, a gépi felszerelés és a használt anyagok azonosak lévén, az 1858. évi hírlapbélyeg-kiadás nyomási sajátosságai ugyanazok, mint a levélbélyegeké. *Elszíneződött és száraz nyomások, szélnyomatok, elszíneződött fejek, szögfejbenyomatok, elcsúszott nyomások* és *papírráncok* a hírlapbélyegeken is előfordulnak. Csak a kék hírlapbélyegeken találkozunk viszont néha *olajosan átütő nyomással.*

Téves nyomatokról nem tud a szakirodalom, *ív- és gépszínátnyomatok* (az előbbiek ritkábban) viszont ismeretesek.

PAPIROS, ENYVEZÉS, SZÉTVÁGÁS

Az 1858. évi hírlapbélyeg-kiadás *papirosa*, bár ívmérete nagyobb volt, teljesen megegyezik a levélbélyegekével, szürkésfehér, 0,09 – 0,11 mm vastag vízjelnélküli géppapiros. 0,07 – 0,08 mm vékonyságú, és 0,12 – 0,14 vastagságú papirosok a hírlapbélyegeknél is különlegességszámba mennek. Rácsos átnézetű és álcsíkozású papirosokkal éppúgy találkozunk, mint szitavarrat-vízjelekkel.

Az *enyvezés* is teljesen azonos a levélbélyegekével.

A hírlapbélyegek legfőbb sajátossága, hogy *fogazatlanul* kerültek forgalom-

ba, mint láttuk, 200-as ívekben. Ennek következtében a szétvágás a felragasztáskor történt, gyakran a bélyegkép kisebb-nagyobb megsértésével. Megtörtént viszont az is, hogy egyes bélyegeket olyan nagyra vágtak, amilyenre a szomszédos bélyegekbe való belevágás nélkül csak lehetett. Az ilyen minden oldalukon legalább 3,5 mm *„túlszéllel"* rendelkező darabok természetesen igen ritkák. Ennél gyakrabban fordulnak elő 4—6, 6—8 mm széles, sőt ennél is nagyobb szélű *széldarabok*, jóval ritkábban ugyanilyen ívszélméretekkel rendelkező *sarokdarabok* is. Kivételesen fennmaradtak *ívközépről származó párok*, ezek éppen olyan nagy becsben tartott gyűjtési tárgyak, mint a még elvétve fellelhető használatlan és használt csíkok (hármastól tízesig) és tömbök (négyestől huszasig).

A szél- és sarokdarabokon néha látható az ívet a gépbe rögzítő tű körüli elszíneződés (*„tűpont"*) és a lila bélyegeknél a *lécnyomat*.

A BÉLYEGEK POSTAI FELHASZNÁLÁSA

Egy hírlapbélyeg egy kedvezményes szállításra jogosult hírlappéldány bérmentesítésére szolgált. Láttuk, hogy a korábbi hírlapbélyeg-kiadásnál kötegelt küldemények számára magasabb értékű bélyegek voltak használatban. Ez most megszűnt és több példány együttes szállítása esetében több bélyeget ragasztottak fel. Ezért fordulnak elő viszonylag nagy használt csíkok és tömbök.

Bérmentesítésre együtt használt kék és lila hírlapbélyeg, valamint az 1851. és 1858. évi kiadás közötti *vegyes bérmentesítés* ritkaság. Még kivételesebben fordul elő *levélbélyegként* felhasznált hírlapbélyeg, mégpedig 1 Kr. értékben levélbélyeg mellett kiegészítésként, és 15 Kr-es (ill. soldis) levélbélyeg helyett csalási célzattal.

A hírlapbélyegeket általában *érkezéskor érvénytelenítették*, mert az egy postahivatalhoz szóló hírlappéldányokat egybecsomagolva adták fel s a csomagot kézbesítés céljából felbontó postahivatal kötelessége volt az egyes példányokra ragasztott bélyegek lebélyegzése. Feladási helybélyegző csak akkor szerepel a hírlapbélyegeken, ha egy postahivatalhoz felbélyegzett köteget vagy csak egyetlen hírlappéldányt küldöttek, s ez utóbbi esetben a címszalag a felragasztott bélyeggel együtt hozzáférhető volt. A bélyegzés általában a postahivatal rendes hely-keletbélyegzőjével történt; ahol külön hírlapkiadó részleg volt, annak a bélyegzőjével. (L. a kezelési bélyegzőket e kötet III. részében.)

ÚJNYOMATOK, HAMISÍTVÁNYOK, HAMISÍTÁSOK

Az 1858. évi levélbélyeg-kiadással együtt a hírlapbélyegekről is többször készült hivatalos újnyomat, éspedig 1866-ban, 1884-ben, 1886-ban, 1887-ben és 1894-ben, valamint félhivatalosan 1885-ben (Fellner-újnyomat) az utolsó lemez egy nyomódúcáról, tehát D II típusú bélyegképpel mindkét színben, 1870-ben viszont a A I típusú ősdúcról ugyancsak mindkét színben. Az 1866. és 1870. évi újnyomatok papirosa vastag, fehér, a többié vékony, sárgás, az utolsóé üvegesen áttetsző. Ezen ismertetőjelek ellenére sem könnyű a II.

típusú lila újnyomatokat és az 1870. évi 1. típusú kék újnyomatot az eredeti bélyegektől megkülönböztetni. Ezzel az idők folyamán gyakran vissza is éltek a gyűjtőkön élősködő üzérek és hamis bélyegzésű újnyomatokat eredetiként adtak tovább. A hamis bélyegzések nagy része leleplezhető, amennyiben nem egykorú bélyegzőkkel történtek. Fennmaradt és hamisítók kezére jutott egykorú bélyegzők használata esetében azonban, ami szerencsére igen ritkán fordul elő, már csak igen jártas szakember leplezheti le a hamisítást. Előfordulnak II. típusú kék újnyomatoknak kézi festéssel I. típusúvá „javított" példányai, valamint mindkét szinből kezdetleges kivitelű s így könnyen felismerhető teljes hamisítványok is.

VII. Fejezet

AZ 1860. ÉVI LEVÉLBÉLYEG- ÉS BÉLYEGES LEVÉLBORÍTÉK-KIADÁS

Kevéssel az 1858. évi levélbélyegek forgalomba kerülése után, korábbi tervezgetéseket felújítva, az osztrák posta elhatározta, hogy más államok mintájára (Anglia már 1841-ben kezdeményezte) bélyeges levélborítékokat ad ki. Eredetileg úgy tervezték, hogy a 2, 3, 5, 10 és 15 Kr-es (és soldis) borítékokra a forgalomban levő bélyegek rajza kerül, és csak magasabb értékekhez készíttetnek új rajzokat, mégpedig a 20 és 30 kreuzeres borítékokhoz ovális, a 25 és 35 kreuzeresekhez pedig nyolcszögű keretdíszítést, s ezekbe nyomják a meglevő ellendúcokkal a dombornyomású császárfejet. Az 1858. évi kiadás bélyegrajzaival és az új értékek keretrajzaival 1859-ben próbaborítékok készültek, de nem nyerték meg az illetékesek tetszését. Helyettük kétféle rajzot rendeltek, egyiket minden kreuzer-érték, a másikat minden soldi-érték számára. A rajznak ovális keretben jobbra néző császárfejet kellett ábrázolnia. 1860 májusában az ismeretlen tervező bemutatta az új rajzot: a kreuzer-értékeken az ovális keretet egymást metsző ellipszisek, a soldi-értékeken egymást metsző zegzúgos vonalak alkották; középen színes alapon koszorús, jobbra néző dombornyomású császárfej, fölötte az ovális keretben KREUZER ill. SOLDI felirat. A két acélmetszetű ősdúcot Tautenhayn bécsi vésnök szállította, értékjelző számok nélkül. Ezekről minden színben próbanyomatok is készültek. Az értékjelzés számára alul kis ovális pajzsot hagytak, ebbe minden értéknél külön vésték be az értékjelző számot a két ősdúcról vett 9—9 munkadúcon, Közülük 1—1 a 2 kreuzeres illetőleg soldis bélyeg, 4—4, mégpedig 3, 5, 10, 15 Kreuzer illetőleg soldi értékjelzéssel bélyegek és borítéknyomatok, 4—4 viszont 20, 25, 30, 35 Kreuzer illetőleg soldi értékjelzéssel csak borítéknyomatok számára készült.

Mire ugyanis a munkadúcok elkészültek, a posta úgy határozott, hogy beszünteti az 1858. évi kiadás további nyomását, és a levélbélyegeket is a bélyeges borítékok munkadúcairól vett nyomódúcokkal nyomatja. Az új levélbélyegeket és bélyeges borítékokat az 1860. december 21-én kiadott rendelettel vezették be a forgalomba, megengedve egyben a régi sorozat bélyegeinek felhasználását a már kinyomott készlet elfogyásáig. Néha tévesen 1861. évi kiadásról szoktak beszélni, pedig a sorozat néhány bélyege már 1860 legvégén postai felhasználásra került. Az 1860. évi kiadás levélbélyegeit és bélyeges borítékjait 1864. május 31-ével vonták ki a forgalomból. Azt, hogy a forgalmi idő

alatt mennyit nyomtak belőlük, sajnos nem tudjuk. A korábbi szokástól eltérően a bevont felhasználatlan maradványt 1864. október 19-én kelt rendelettel áruba bocsátották az akkor már szaporodó bélyeggyűjtők kedvéért.

A BÉLYEGEK NYOMÓLEMEZEI, NYOMÁSI VÁLTOZATAI, SZÍNEI, LEMEZHIBÁI

Az 1860. évi bélyegkiadás levélbélyegeit 4 ×100-as nyomólemezekről, borítéknyomatait külön nyomódúcokról nyomták. Az utóbbiakról külön fogunk megemlékezni; előbb a bélyegek nyomását ismertetjük.

A négy százas tömbre osztott nyomdai ív, mint láttuk, a hírlapbélyegeknél már korábban is szokásos volt, levélbélyegekhez most először alkalmazták.

126. ábra. Széllécnyomat

127. ábra. Széllécnyomat

A 10 ×10-es sorokba rendezett nyomódúcokból álló négy tömb egymástól való távolságát nem ismerjük, mert a fogazáshoz a nyomdai ívet négybe vágták és az ívszéleket letépték. A hasonló elrendezésű (később ismertetendő), de fogazatlan hírlapbélyegívekből azonban következtetni lehet a beosztásra. Az egyenletesebb nyomás érdekében a százas tömböket felül és alul *széllécekkel* látták el. (Erre elsőízben, mint már említettük, az 1858. évi hírlapbélyegek nyomásánál került sor.) Úgy látszik, hogy nem készítettek külön erre a célra léceket, hanem a nyomdában található különféle betéteket alkalmazták, mert az erősebben elfogazott bélyegeken hol szélesebb csík, hol párhuzamos vékony vonalak formájában mutatkoznak a *szélléc-nyomatok* (126, 127. ábrák). Kilazult vagy kicserélt nyomódúc beforrasztásakor néha a forrasztás helye kiemelkedett a lemezből s ilyenkor *lécnyomat*hoz hasonló elszíneződés keletkezett, amelynek részeit néha a bélyegekhez hozzáfogazták. Ezek könnyen megkülönböztethetők a szélléc-nyomatoktól (amelyeknél egyébként jóval ritkábbak), mert nem éles, szabályos csíkok vagy vonalak, hanem vízszintesen haladó, apró foltocskákból álló sávot alkotnak (128. ábra).

Nem lehet kétséges, hogy az 1860. évi kiadásnak az előzőhöz hasonlóan kb. két esztendőn át nyomott bélyegei szintén több nyomólemezről készültek.

A munkadúc, csak úgy mint az eredeti ellendúc ennél a kiadásnál azonban már kezdetben olyan jól sikerült, hogy javításukra nem került sor, ezért rajzbeli eltéréseket nem találunk, s igy ezen a réven nem lehet nyomólemezeket megkülönböztetni. Ennek ellenére a bélyegek közt feltűnő különbségek vannak s e különbségek háromféle változatot alkotnak.

Az elsőnél az ovális keret kanyargós alapvonalai egyenletes vastagságúak, és metszéspontjaikon is jól elkülönülnek egymástól. A fejet övező babérkoszorú szalagjának csokra nem illeszkedik pontosan a tarkóhoz, sem a két szalagvégződéshez, amelyek egymással sem érintkeznek (129. ábra). A második változatnál a keret alapvonalai metszéspontjaikon összeolvadnak, a csokor itt sem érintkezik a fejjel, a két szalagvégződés azonban fenn egy kis ponton összekapcsolódik (130. ábra). A harmadik változatnál a keret alapvonalai a metszési pontokon annyira összeolvadnak, hogy a kanyargós vonalvezetés rajza helyett egymás után következő rombuszalakú fehér díszítmények benyomása keletkezik. A szalag csokra a fejhez illeszkedik, a két szalagvégződés hosszú darabon összemosódik (131. ábra). A három változat közt vannak ugyan kisebb-nagyobb átmenetek, általában azonban a fő különbségek annyira jellegzetesek és egyöntetűek, hogy minden bélyeget kétség nélkül valamelyikhez oda lehet sorolni. Minden értéknél mindhárom változat megtalálható.

128. ábra. Forrasztólée nyomata alul

129. ábra. 1860. évi kiadás I. nyomási változata

Már a fenti leírásból, de még inkább az ábrákból megállapítható, hogy a színes nyomatnak ezek a szóbanforgó változatai nem a munkadúcokon, még csak nem is az azokról vett matricákon keletkeztek, hanem a nyomódúcok kopása következtében jöttek létre. Ezt bizonyítja az is, hogy a számunkra hozzáférhető keltezhető anyag (teljes levelek) tanúsága szerint a három változat nem időrendben követi egymást, hanem ciklikusan ismétlődik: pl. I. változatú bélyegek több hónapos időközökben újra és újra megjelennek. Ez azt jelenti, hogy egy-egy nyomólemezt addig használtak, amíg feltűnő kopások nem mutatkoztak rajta, s akkor új lemezt állítottak össze. Lehetséges, hogy egyes lemezeket már a II. kopási stádiumban használaton kívül helyeztek; a III. változat ugyanis viszonylag ritkábban fordul elő, mint a másik kettő.

A *színek* ennél a bélyegkiadásnál rendkívül változatosak. Még legkevésbé a 2 kreuzeres értéknél, mert ennél az 1858. évi kiadás sötétsárgái, kanárisárgái

és narancsszínei nem fordulnak elő; a megkülönböztethető árnyalatok a sárga, halványsárga, kénsárga, egészen enyhén narancs- vagy citromsárga. A 3 kreuzeres érték leggyakoribb színei a halványzöld és tengerzöld (Kropf talán ezt jelzi szürkészölddel), nem ritka a világosabb és sötétebb sárgás zöld, ritka a kékeszöld. Az 5 kreuzeres értéknek három jól megkülönböztethető színcsaládja van: az egyik a telt cinóbervörös, amely a hússzín (Kropf és Müller nem egészen találó megállapítása szerint: tégla) különböző árnyalatain át egy fakóvörösbe

130. ábra. 1860. évi kiadás
II. nyomási változata

131. ábra. 1860. évi kiadás
III. nyomási változata

hajlik, a másik a kármin beütésű cinóber, amely fokozatosan rózsaszínné halványodik, a harmadik a nagyon ritka barnásvörös. Az utóbbinak csak halvány árnyalatai ismeretesek, s ezek majdnem azonos színűek a 10 Kr-es érték halvány barnásvörösével. Valószínűleg téves festékkeverés folytán keletkezett. A 10 kreuzeres érték egyik színcsaládja a telt és fokozatosan halványodó vörösbarna, a másik a mély barnásvörös, amely szintén átmegy egy halvány barnásvörösbe. Ritkábban fordul elő egy harmadik változat, a tompa sárgásbarna. A 15 kreuzeres értéknél is három jól elkülöníthető színcsalád észlelhető. Az egyik egy egészen kismértékű zöld beütésű poroszkék, amelynek nagyon világos árnyalatai is vannak. A másik egy sötétkék és ennek halványabb, de sohasem világos árnyalatai. Végül ritka jelenségként felbukkan egy élénk égszínkék változat is.

Kevés kivétellel minden színcsalád és színárnyalat minden változaton előfordul, de más-más arányban. Így pl. feltűnő, hogy a III. változatnál gyakoribbak a sötét színek, mint a halványak. Ennek az is lehet az oka, hogy a dúcok kopását erősebb színezéssel próbálták ellensúlyozni. Az a nehány szín, amely eddigi ismereteink szerint bizonyos változatokra jellemző, a következő: a 2 kreuzeres értéknél a citromsárga III., az 5 kreuzeres értéknél a halvány barnásvörös I., a kármin beütésű cinóber III. változatú bélyegeken, a 10 kreuzeres értéknél a tompa sárgásbarna I–II., a mély barnásvörös III. változatú bélyegeken, a 15 kreuzeres értéknél az égszínkék I–II., a sötétkék III. változatú bélyegeken fordul elő. Figyelemre méltó, hogy egyetlen változatra jellemző színek a III.-nál jelentkeznek. Ez – mint már említettük – nyilván a dúcok kopásával függ össze. Az I. változatú bélyegeken az árnyalatok legszélesebb

skáláját, egyben a leghalványabb és legtompább színárnyalatokat is találjuk, míg a II. változatú bélyegek kevesebb árnyalattal az I. változatnak színeit mutatják. Mindez megerősíteni látszik azt a fentebb kifejtett feltételezésünket, hogy egyes lemezeket csak a II. kopási fokig használtak. Ha ezeket a jelenségeket nagyobb keltezhető anyagon lehetne megvizsgálni, mint amilyen nekünk állt rendelkezésre, akkor a színcsaládok és árnyalataik, valamint a kopási típusok kombinációja útján legalábbis néhány lemezösszeállítás megkülönböztetésére és időpontjának megállapítására sor kerülhetne. Persze, a keltezhető anyag állandó pusztulása és szétszóródása minden nappal reménytelenebbé teszi ennek az érdekes eredményekkel kecsegtető vizsgálatnak az elvégezhetőségét.

Annyit azonban a fentiekből is leszűrhetünk, hogy ritkaság szempontjából a II. és különösen a III. változat megelőzi az I. változatot, amit viszont ez utóbbinak színárnyalatokban való gazdagsága ellensúlyoz.

A kopási változatokon kívül, amelyeket fentebb mint típusokat ismertettünk, jelentősebb *lemezhibák* ennek a kiadásnak a bélyegein igen ritkán fordulnak elő; leginkább a III. kopási foknál is kopottabb, az ovális keret alapvonalazásában nagyobb folytonossági hiányokat felmutató nyomódúcok nyomataival találkozunk.

NYOMÁSI HIBÁK, TÉVES NYOMATOK, SZÍNÁTNYOMATOK

Az azonos technikából következően a nyomási hibák is általában azonosak az előző kiadás bélyegein észlelhetőkkel, de a használt anyagok és eljárások érezhető javulása miatt ritkábban fordulnak elő és kisebb mértékűek. Így az

132. ábra. Túlszínezett nyomás

133. ábra. Száraz nyomás

egyenlőtlen festékelosztásból eredő *túlszínezett* (132. ábra) és *„száraz"* (133. ábra) *nyomatok* mérsékeltebb hibásodásokat mutatnak, mint az 1858. évi sorozat hasonló bélyegei, a *szélnyomatok* (134. ábra) pedig a védőlécek miatt kevéssé erőteljesek.

A dombornyomat egyes részeinek elszíneződése (135. ábra), amit – tudjuk – az ellendúcnak a nyomódúcba vágott homorulata szélein becsorgó festék idézett elő, úgyszólván kizárólag I. típusú bélyegeken fordul elő. Ezt nyilván azzal kell magyarázni, hogy a kopott ellendúcot általában már azelőtt újabbra cserélték ki, mielőtt a nyomódúcok a II. típusnak megfelelő kopási stádiumba

134. ábra. Szélnyomat

135. ábra. Dombornyomás elszíneződése

136. ábra. Elcsúszott nyomás

jutottak. Kézenfekvő egyébként, hogy a jobban igénybevett ellendúcok ennél a kiadásnál is hamarabb koptak, mint a nyomódúcok. Ezért olyan ritka az 1860. évi kiadás bélyegein is az éles dombornyomás.

Az ellendúctól származó egyéb nyomási hibák közül megtaláljuk ezen a kiadáson is az *elcsúszott nyomást* (136. ábra), valamint a *szögfejbenyomatot*. Ez utóbbinak nagysága általában megfelel az 1858. évi bélyegeken látható nagyobb változatnak (5,5–6 mm), és ugyancsak ritkán mutatkozik teljes körívben, hanem többnyire kis ívelt vonalként (137. ábra). Ezen a kiadáson még ritkább,

mint a megelőzőn. Elvétve találkozunk a dombornyomaton egy sokkal kisebb, körülbelül egy fogazási lyuknak megfelelő benyomattal is (138. ábra). Valószínűleg ez esetben az nyomódúcot rögzítő szögecske nyomódott be a papírosba, mert a nyomat a bélyeg hátlapján domborodik ki.

137. ábra. Ellendúcot rögzítő szög benyomata

138. ábra. Nyomódúcot rögzítő szögecske benyomata

139. ábra. Papirosránc kisimítva

Végül a papiros ráncolódásából keletkezett nyomási hibára is találunk elvétve példát (139. ábra).

A téves nyomatok közül viszonylag gyakori a *kettősnyomat*, amely ugyanúgy, két papírosívnek egyidejű véletlen gépbehelyezése és a vaknyomású papirosívnek színes nyomattal való utólagos ellátása révén jött létre, mint az előző

kiadásnál. A vaknyomatú ívet többnyire erősen eltolva helyezték másodszor a gépbe, s így két, sőt több dombornyomat is kerülhetett egy bélyegképre. Ilyen kettősnyomatot minden értéken találtak már, sőt a 2, 10 és 15 kreuzeres értéken olyant is, amelynek a vaknyomata a hátlapon van, azaz a vaknyomatú ívet átfordítva nyomták újra. *Színes kétoldali nyomatot* eddig csak egy Bécsben lebélyegzett 3 kreuzeres bélyegen fedeztek fel, a hátoldali nyomat azonban hiányos, tehát ez esetben is egy rosszul nyomott ívet helyeztek be átfordítva

140. ábra. Gépszínátnyomat

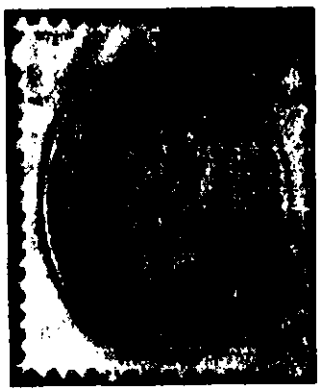

141. ábra. Ívszínátnyomat

a gépbe. Hasonló nyomási hibából származó *részleges vaknyomatok* is ismeretesek minden értéken.

Gépszínátnyomatok (140. ábra) és *ívszínátnyomatok* (141. ábra), teljesek és részlegesek, viszonylag gyakoriak, a 15 kreuzeres értéknél *másodlagos színátnyomatról* (leírását l. az I. kötetben) is tudunk.

A BÉLYEGEK PAPIROSA, FOGAZÁSA ÉS ENYVEZÉSE

Bár az ívnagyság változott, az 1860. évi bélyegkiadás *papirosa* ugyanaz, mint az 1858. évié. 0,07 – 0,08 mm vékony és 0,12 – 0,13 vastag, továbbá rácsos és álcsíkozású papírkülönlegességek, valamint varrratvízjelek ebben a kiadásban is előfordulnak.

A *fogazás,* mivel 10 ×10-es bélyegtömbökről volt szó, természetesen nem történhetett a 8 ×8-as tömbök számára készült fogazógéppel, sőt, mivel a bélyegkép valamivel nagyobb is volt az 1858. évieknél (szélessége 18,5, magassága 22 mm), más rendszerű fogazóléceket kellett alkalmazni. Az új, 10 ×10 bélyeget fogazó gépen a tűket valamivel távolabbra (pontosan 1,5 mm-re) helyezték el egymástól, így a fogazatszám (15:18) ugyanannyi maradt, mint az 1858. évi kiadás bélyegein, de a sűrűség megváltozott: az 1860. évi kiadás fogazata 14-es keretfogazás.

Fogazási hibák ezen a kiadáson is előfordulnak, hiányzó és *beragadt foglyukak* (142. ábra) éppen úgy, mint *elgörbült fogazótűk* szabálytalan fogazásai (143. ábra). Meglehetősen nagyfokú *képbefogazások* (144. és 145. ábra) sem ritkák. Erős függőleges elfogazás esetén — mint már említettük — az ívszéli nyomatok egy része rákerült a bélyegre.

142. ábra. Beragadt fogazás (alul és baloldalt)

143. ábra. Szabálytalan fogazás jobboldalt

144. ábra. Képbefogazás oldalt

145. ábra. Képbefogazás fenn

Ennek és a következő kiadásnak van egy sajátos fogazási hibája, amely az ún. *hosszú és rövid bélyegek* keletkezésére vezetett. Minden értékből vannak olyan bélyegek (mint már E. Müller többször idézett monográfiája leszögezte), amelyeken függőlegesen 17—17 vagy 19—19 fog van 18—18 helyett (146 ábra). Később olyan változatokat is felfedeztek, amelyeken bal oldalon 17, jobb oldalon 18, illetőleg bal oldalon 19, jobb oldalon 18 fogat lehet számlálni. Müller úgy vélekedett, hogy a fogazógép javításakor (szerinte nem hamarabb, mint 1863-ban) egy vízszintes fogazólécet egy sorral magasabban helyeztek be, s így a felette levő bélyegek megrövidültek, az alatta levők pedig meghosszab-

bodtak. A két szembefekvő oldalon egymásnak meg nem felelő számú fogak két változata azonban így nem magyarázható.

A kérdéssel Felix Brunner foglalkozott a Die Postmarke 1932. december 20-i számában közölt: Neues über die „langen" und „kurzen" Marken der Oesterreich-Ausgaben 1861 und 1863 c. cikkében. Bár a fogazógép átalakításának technikáját nem tárgyalja, előadásából arra lehet következtetni, hogy minden függőleges lécközbe külön vízszintes lécdarabot illesztettek be. 2 vagy 3 lécdarabot felülről számítva 24 mm távolságban helyeztek el (így az alatta levő köz 26,5 mm lett), egyet ferdén: baloldalon 24, jobboldalon 24,5 mm-re, s a további 6 vagy 7 függőleges lécközben már az utóbbi távolság folytatódott: a felső bélyegsor 24,5 mm, az alsó 26 mm magas. A sor végén egy 26 mm magas, de mindkét oldalán 18—18 fogú bélyeget tételez fel, amelyen szerinte azért van csak 18 fog, mert mindkét oldalon fenn 2—2 nagyobb foglyuk 3—3-nak a helyét foglalja el. Ez nyilvánvalóan a „magas" bélyegek sorába tartozik, de nem tudható, hogy milyen pozícióban, mert teljes 10-es csíkot sem a „rövid", sem a „magas" bélyegekből nem ismerünk.

146. ábra. Kétoldalt 19 fogú „hosszú" bélyeg

Brunner egyébként csak a 19—18 fogú „magas" vegyes változatról tud, s a „rövid" bélyegeket mind 17—17 fogúaknak tartja, holott 17—18 fogúak is kétségtelenül léteznek (147. ábra). Legalább egy ilyen vegyes fogú „rövid" bélyeg léte Brunner elméletéből is következik a lécdarab ferde behelyezése miatt. Alul ferde „rövid"

147. ábra. Fogazólée ferde behelyezésének mutatkozása a bélyegek alsó fogazásában. Kétoldalt 17—17, ill. 17—18 fogú „rövid" bélyegek

bélyegeket azonban nem csupán 17—18, hanem 17—17 fogúakat is ismerünk. Egy ilyen összefüggő párnak a képét éppen Brunner közli, s a képen jól látható, hogy *mindkét* bélyeg alul ferdén van fogazva, tehát a ferde fogazó-

léc legalább két bélyeg hosszúságú volt. Sőt, az sincs kizárva, hogy nem léc-darabokat helyeztek be, hanem a teljes léc egy pontján (talán a közepe felé?) kissé megtört, s ezért baloldalon egy foggal magasabban kapcsolódott a szélső függőleges léchez, mint jobboldalon. A 148. ábrán ezt a lehetőséget próbáltuk

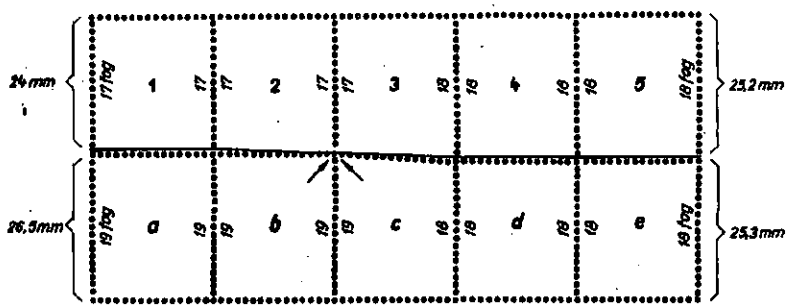

148. ábra. Fogazólléc ferde behelyezésének módja

ábrázolni (a foglyukakat jelölő pontokkal, míg a Brunner-féle változatot vonallal), abból a feltételezésből indulva ki, hogy a vízszintes fogazóléc a hatodik függőleges lécnél tört meg. Jobbfelé a további bélyegek már normális magasságúnak és fogazatúnak vehetők. Ezen a vázlaton a Brunner által említett összes bélyegek elhelyezhetők, a számára ismeretlen 17 – 18 fogú „rövid" bélyeggel együtt, s magyarázatot nyernek az ábra b és c alatti bélyegein a nyíllal jelzett hegyes sarokfogak is, amelyekről Brunner megemlékezik és képet közöl. Mindezen felül érthetővé válik, hogy miért találunk összefüggő bélyegpárokon folytatólagos ferde fogazást. A fenti alapon (amelynek helyességét persze csak esetleg még előkerülő hosszabb összefüggő csíkok igazolhatják vagy cáfolhatják véglegesen) minden 10 × 10-es bélyegíven két „rövid" és két „hosszú", valamint egy-egy 17 – 18, illetőleg 19 – 18 fogú, továbbá 2 – 2 az átlagosnál valamivel alacsonyabb, illetőleg magasabb 18 – 18 fogú bélyeget (149. ábra) várhatunk, ami meg is felel e fogazási hibák ritkaságának.

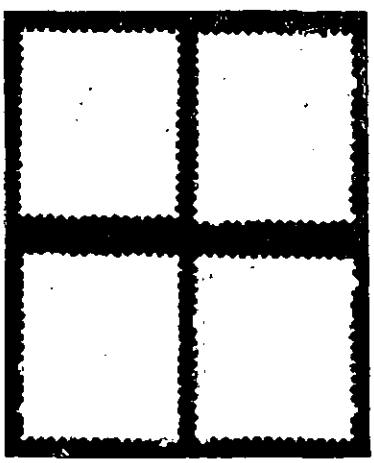

149. ábra. Kétoldalt 18 – 18 fogú, a normálisnál rövidebb ill. hosszabb bélyegek (baloldalt; jobbra az összehasonlítás kedvéért normális magasságú 18 – 18 fogú példányok)

A *fogazás levágása* a felhasználáskor ezen a kiadáson még gyakoribb, mint az előzőnél, mégpedig nemcsak négyszögűre vágták a bélyeget, hanem néha az ovális rajz mentén nyírták körül és úgy ragasztották a levélre. 1861. szeptember 2-án a bélyegek körülvágását, csakúgy mint a bélyeges borítékok kivágatainak bérmentesítésre való felhasználását, rendeletileg eltiltották, de ezután is előfordult, hogy a posta

(nyilván figyelmetlenségből) körülvágott bélyeggel bérmentesített küldeményt kezelt és kézbesített.

A gyűjtők, de főképpen a lemeztanulmányozók számára oly becses *összefüggő darabok* ezen a kiadáson is ritkák. Bár — mint láttuk — a fel nem használt készletet kiárusították, használatlanul nagyobb összefüggések nem maradtak fenn; már a párok, a hármas csíkok és tömbök is, de főként a négyes tömbök különlegességeknek számítanak. Használtan, postai küldeményeken jelentős ritkaságként tartják számon az ötösnél hosszabb csíkokat, a 2 és 3 kreuzeres értéknél a négyes és annál nagyobb, a többi értéknél a tizes és annál nagyobb tömböket. Huszas tömböt a 2 és 3 kreuzeres értékekből használtan eddig nem ismerünk. Ennél és a következő kiadásnál különleges és becses összefüggések azok, amelyeken felül rövid és alul hosszú bélyegek, vagy felül rendes fogazású, alul rövid, illetőleg felül hosszú és alul rendes fogazású bélyegek szerepelnek együtt. Ilyen összefüggésekből a legnagyobbak eddig a négyes tömbök. A rövid és hosszú bélyegekből azonban már a párok és még inkább a hármasnál hosszabb csíkok is nagy értékek, nem csupán mint kuriózumok, hanem elsősorban mint a fogazási hiba létrejöttének végleges tisztázását elősegítő bizonylatok.

A bélyegek *enyvezése* ugyanolyan anyaggal, ugyanúgy történt, mint az 1858. évi kiadásnál.

A BÉLYEGEK POSTAI FELHASZNÁLÁSA

A bélyegek szín szerinti rendeltetéséről és küldeményfajtánként való felhasználásáról a megelőző kiadásnál mondottak annál is inkább érvényesek itt is, mivel a két kiadás bélyegeit egyidőben, azonos határidőig lehetett bérmentesítésre igénybevenni. Éppen ezért viszonylag gyakran találkozunk 1858. és 1860. évi kiadású bélyegekből álló *vegyes bérmentesítésekkel.*

Készpénz-bérmentesítésre levélpostai küldeményeken kivételesen e bélyegkiadás forgalmi ideje alatt is sor került. A kocsipostai küldeményeket továbbra is csak készpénzzel lehetett bérmentesíteni. 1863. január 1-én bevezették a *csomagkísérő-levelek kincstári illetékét,* amelyet a kísérőlevélre felragasztott 5 kreuzeres okmánybélyeggel kellett leróni. Mint erről már az I. kötetben megemlékeztünk (illusztrációt is közöltünk), ezeket a postai lebélyegzéssel ellátott okmánybélyegeket tulajdonképpen úgy kell tekinteni, mint a hírlapilletékbélyegeket, s legalább lebélyegzésgyűjteményekben feltétlenül helyük van.

Szükségbérmentesítésként — a fennálló tilalom ellenére — előfordul *okmánybélyegek levélbélyegként való felhasználása,* s ennek *fordítottja,* az okmánybélyegként számlára ragasztott levélbélyeg is (150. ábra). *Felezések* közül 3 kreuzer értékben 2 + fél 2 kreuzer, 5 kreuzer értékben 2 + 2 + fél 2 kreuzer, valamint fél 10 kreuzer, 15 kreuzer értékben pedig 10 + fél 10 kreuzer ismeretes, összesen 7 (6 magyar) postahelyről. A már említett borítékkivágatok mellett a *bélyeges borítékokat* (főleg néhány erdélyi városban) más módon is felhasználták bélyeg helyett. 3, 5, 10 és 15 kreuzeres kisalakú és 5 kreuzeres nagyalakú borítékokat címzés nélkül, különböző, az eljárást indokoló feliratokkal és a feladási postahely bélyegzőjével ellátva a bérmentesítendő levélre ragasztották. (Egy ilyen ritkaság képét l. az I. kötetben.)

Az előző kiadásnál ismertetett *családi bérmentesítések* közül a megtisztogatott használt, a több bélyegből összetoldott és a lépcsősen felragasztott bélye-

gek ennél a kiadásnál sem hiányoznak, csak úgy mint a *színes bélyegzések* (az igen ritka vörös, a ritka kék, barna, ibolya, zöld), a *kézírásos értéktelenítések* (helységnév, kelet, áthúzás), valamint a cégbélyegzővel és FRANCO bélyegzővel

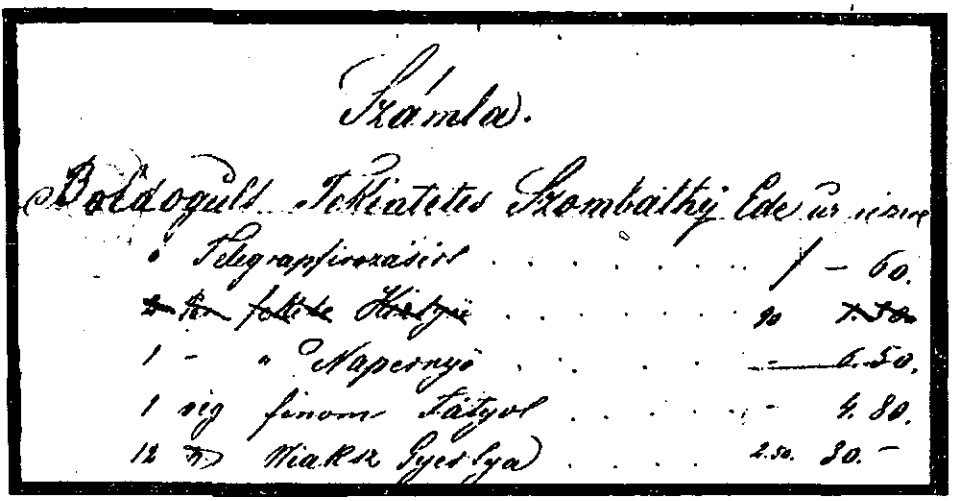

150. ábra. Levélbélyeg okmánybélyegként felhasználva

való *előértéktelenítések*. Ez utóbbiakat 1863. március 1-én rendelet tiltotta meg, de a címet továbbra is szabad volt előértéktelenítés céljából a bélyegen átírni.

A BÉLYEGEK ÚJNYOMATAI, HAMISÍTVÁNYAI, HAMISÍTÁSAI

Ujnyomatokat az 1860. évi kiadás bélyegeiből többször is kiadtak (1866, 1870, 1884, 1894 fogazva, valamint Fellner-féle fogazatlan értékeket). Mivel ezek vonalfogásúak, illetőleg fogazatlanok, könnyű őket az eredetiektől megkülönböztetni.

Teljes *hamisítványok* a 2 és 3 kreuzeres értékekből készültek, igen rossz minőségűek. Nehezebb felismerni az újrafogazott és hamis bélyegzővel ellátott újnyomatokat, még inkább a használt bélyeges borítékokból kifogazott darabokat, amelyeknek bélyegzője természetesen eredeti. Festéssel ívszélnyomatot is szoktak hamisítani.

A BÉLYEGES BORÍTÉKOK

A már említett bélyeges borítékokat (egykorú hivatalos elnevezésük: gestämpelte Couverts) ugyancsak az 1860. december 21-i rendelet, de 1861. január 15-i hatállyal vezette be a postai forgalomba. A borítékok felső bal sarkán 3, 5, 10, 15, 20, 25, 30 és 35 kreuzeres, értékenként különböző színű, a bélyegekkel azonos rajzú, azonos ellendúccal és részben azonos munkadúcokról vett különálló nyomódúcokkal nyomott bélyegképek láthatók.

A bélyegképek nyomása során elvileg mindazok a sajátosságok létrejöhettek, mint a bélyegívek nyomásánál, tehát lemezhiba, elszínezett és „száraz" nyomás, szélnyomat, elszíneződött dombornyomás, szögfejbenyomat, elcsúszott nyomás, papírránc, sőt téves nyomatok és színátnyomatok is. Mivel azonban a bélyeges borítékok szakszerű feldolgozása még nem történt meg, Magyarországon pedig jelenleg nagyobb mennyiségben nem találhatók, a nyomási sajátosságok tényleges előfordulásáról nem számolhatunk be, legfeljebb annyit jegyezhetünk meg, hogy „száraz" nyomatok, amelyeken a fej körüli színes részen kopásszerű fehér foltocskák mutatkoznak, továbbá kissé elszíneződött dombornyomások eléggé gyakoriak. Megállapítható viszont, hogy a nyomódúcok előbb ismertetett három kopási stádiumának megfelelő I., II. és III. változat a borítékok bélyegképein is felismerhető.

A bélyegképek színei azoknál az értékeknél, amelyekből bélyegek is készültek, árnyalataikban is azonosak a bélyegekével. A 3 kreuzeres bélyegképek világos, sötétebb és sárgás zöld, az 5 kreuzeresek sötétebb és halványabb cinóber illetőleg kármin beütésű cinóber, a 10 kreuzeresek sötétebb és halványabb vörösesbarna, barnásvörös illetőleg sárgásbarna, a 15 kreuzeresek sötét és világos kék illetőleg poroszkék színűek. A 20 kreuzeres boríték bélyegképe narancs és világossárga, a 25 kreuzeresé különböző árnyalatú ibolya, palaszürke és (a nagyalakú borítékon) szürkésibolya, a 35 kreuzeresé pedig fakó barna.

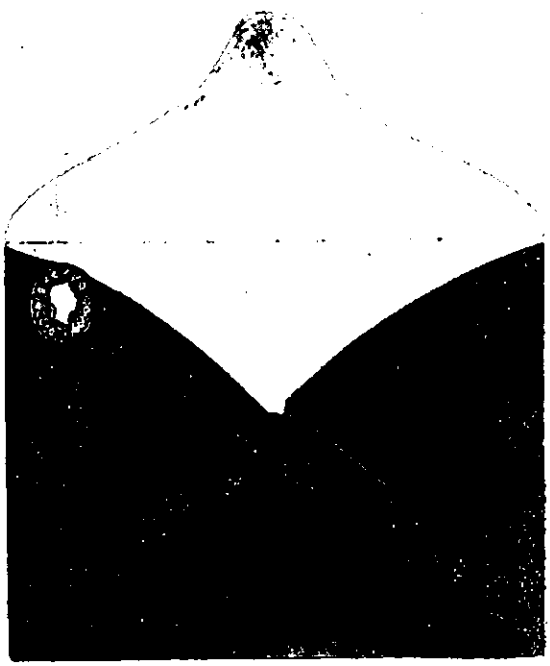

151. ábra. Bélyeges boríték I. típusa

A *borítékok papirosa* vízjel nélküli és többféle; érdes és sima felületű, vékonyabb-vastagabb egyaránt előfordul. A papiros színe eredetileg fehér és szürkésfehér volt, a gyakori sárgulás utólagos behatások következménye.

A borítékok alakja az 1860. évi kiadásnál kétféle, egy kisebb (I.), 147 × 84 mm nagyságú (néhány mm eltérés különösen magasságban előfordul) és egy nagyobb (Ia), 148 × 116 mm nagyságú. Mivel ez utóbbit csak ennél a kiadásnál alkalmazták, elegendő méreteit ismerni; a kisalakú méretének megfelelő, de más szabású borítékok azonban későbbi kiadásoknál is előfordulnak, ezért a *szabást* is figyelembe kell venni. Az I. típusú kisalakú boríték behajló szárnyai közül a két oldalszárny végződése egyenesen le van vágva, az alsó szárny pedig erősen ívelt (151, 152. ábrák). A felső szárny kis nyelvben végződik. A felső szárnyat

nem végig, hanem csak a nyelvnél, röviden *enyvezték* a bélyegeknél is használt ragasztóanyaggal.

A felső szárny nyelvére *dombornyomású záróbélyegzést* (egykorú szakkifejezéssel: Klappenstempel) nyomtak. Az 1860. évi bélyeges borítékokon négyféle záróbélyegzést találunk (153. ábra):

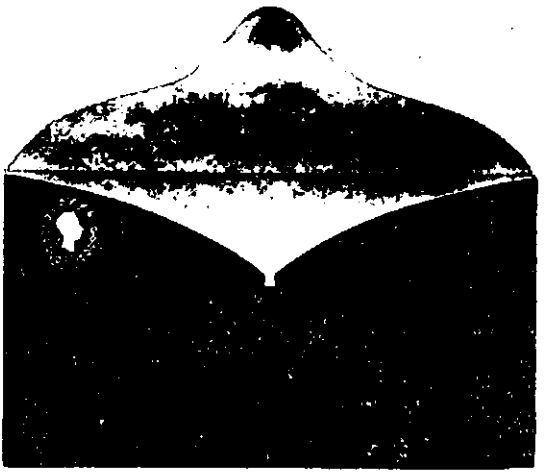

152. ábra. Bélyeges boríték Ia típusa

I. *Dombornyomású* 16-ágú csillag, amelynek hegyeit félkörívek kötik össze. Középen 1 mm átmérőjű kerek domborulat, kívül kettős domború körkeret (a külső 1 mm, a belső 0,25 mm átmérőjű) látható. Az egész bélyegzés átmérője 15,5 mm.

II. A fentihez hasonló, de *mélyített nyomású* 16-ágú csillag, hegyei félkör-ívekkel összekötve. Középen bemélyített pont. Az egészet domború körkeret veszi körül, amelynek átmérője 14 mm. Első benyomásra úgy tűnik, mintha az I. bélyegző negatív nyomatáról lenne szó, a közelebbi vizsgálat azonban más vésetet mutat ki.

III. Három különböző méretű, egymásbailleszkedő 20—20-ágú *dombornyomású* csillag, a külsőnek hegyeit félkörívek kötik össze. A belső domború csillag 3, a külső kettős körkeret 17 mm átmérőjű.

IV. Az előbbihez hasonló, de csak két *dombornyomású* csillagból áll, a belső domború kör 2 mm, a külső kettős körkeret 16 mm átmérőjű.

A kisalakú borítékok közül a 3, 5, 10 és 15 kreuzeres mind a négy, a 10, 30, 35 kreuzeres az I—III., a 25 kreuzeres csak az I. és III. záróbélyegzéssel készült. A nagyalakúakon a IV. záróbélyegzés látható.

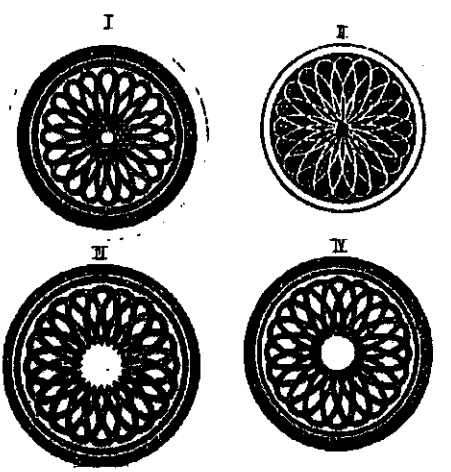

153. ábra. Levélzáró bélyegzők (I.—IV. típus)

A bélyeges borítékok postai felhasználásánál a kibocsátó rendelet kifejezetten megengedte bélyegek szükség szerinti felragasztását is, ha a borítékra nyomott értékeikk nem fedezte a viteldíjat. Ennek ellenére ilyen vegyes bér-

mentesítés ezen a borítékkiadáson ritkán fordul elő. A filatelista érdeklődés viszonylag későn ébredt fel a bélyeges borítékok iránt, s mindmáig jóval kisebb a gyűjtői körük mint a bélyegeké. Bélyegzésgyűjtők (és bélyeghamisítók!) számos borítékból kivágták a bélyegképet. A bélyeges borítékok már ezért is ritkábbak a bélyegeknél, de úgy látszik, eredetileg is kevesebbet bocsátottak ki belőlük, mint a bélyegekből, mert a közönség körében nem örvendtek különösebb népszerűségnek. Különösen a magasabb értékekből igen keveset használtak fel; 20 kreuzeres és azon felüli értékű borítékot pl. magyarországi postai bélyegzéssel nem is ismerünk. Már említettük, hogy egyes erdélyi városokban a bélyeges borítékokat címzetlenül bélyegként ragasztották fel levelekre. Ugyancsak tárgyaltuk már a borítékkivágatoknak bélyegként való felhasználását, amit 1861. szeptember 2-án rendeletileg megtiltottak. Mindez arra mutat, hogy a bélyeges borítékok használatától a levelezők általában idegenkedtek, s ehhez hozzájárulhatott a borítékonként szedett 1/2 krajcáros felár is, amelyet — nyilván éppen ezért — 1862. december 1-vel eltöröltek.

Újnyomatok bélyeges borítékokból is készültek, ezeket szabásuknak és záróbélyegzőjüknek az eredetiekétől eltérő kombinációja, valamint papirosminőségük alapján lehet az eredetiektől megkülönböztetni.

VIII. Fejezet

AZ 1860. ÉVI HÍRLAPBÉLYEG-KIADÁS

Az új levélbélyegek kibocsátásával egyidőben új hírlapbélyegek is készültek. A levélbélyegekével azonos dombornyomású fejhez más bélyegrajzot terveztek, amelyen éppen úgy mellőzték az értékjelzést, mint a korábbi hírlapbélyegeken.

Az új hírlapbélyegek forgalombahozatalát 1860. december 21-én rendelték el, megengedve azonban a régiekből megmaradt állag további felhasználását. A százas forgalmi ív ára továbbra is 1 forint 5 krajcárt tett ki. A kinyomott példányszámot nem ismerjük, sem az 1864. május 31-én történt bevonás után eladott használatlan bélyegekét. Mindenesetre ez utóbbiak száma nem lehet túlságosan nagy, mert teljes százas ív fennmaradásáról a szakirodalom nem tud, nagyobb használatlan tömb is csak kevés ismeretes.

A nyomólemezek, mint a levélbélyegeknél, négy százas nyomódúctömbből állottak. Az egyes bélyegképek egymástól való távolsága függőlegesen 4,5 mm, vízszintesen 3,75 mm; a két szembefekvő százas tömb között 22,25 mm volt a távolság. Teljes nyomdai ív hiányában a tömbök közti függőleges távolságot nem ismerjük.

A tömbök alatt és felett *ívszélléceket* alkalmaztak, ugyanazokat, mint a levélbélyegeknél, s mivel a fogazatlan hírlapbélyegek ívszélei megmaradtak, csak ezekről ismerhetjük meg hiánytalanul a széllécek típusait. Kétféle széllécet használtak, az egyik egyetlen szélesebb lécből, a másik több lécből állott. Ez utóbbiak közül az egyik szélső kissé vastagabb, ehhez 4 vagy 6 vékonyabb csatlakozik. Mivel a vastagabb vonal hol alul, hol felül mutatkozik, összesen öt típusú széllécnyomatot lehet megkülönböztetni. Ezeken kívül a *nyomódúcok forrasztási nyomai*ként néha feltűnnek a bélyegek és az ívszéllécnyomatok közt, ritkábban a bélyegek közt színes sávok.

Az eredeti bélyegkép, amely az ősdúcon szerepelt, változatlan maradt mindvégig, mert értékjelzés nem lévén, maga az ősdúc szolgált a matricák vételéhez. A bélyegkép közepén színes alapon a fehér dombornyomatú császárfej látható. Az ellendúcot a levélbélyegekével azonos mintáról másolták. A középső ovális részt álló téglalapalakú keret veszi körül, az ovális rész keretvonala és a négyszögű keret belső határvonala között szabadon maradt négy sarkot függőleges vonalkázás tölti ki. A négyszögű keret sarkai belül-kívül lekerekítettek, oldalai két-két bevágással vannak tagolva, a bevágások közt a külső és belső keret-

vonal egyaránt enyhén befelé ívelt. A keretsávot egymáshoz kapcsolódó kis hatszögekből álló sejt-hálózat díszíti, rajta négy oldalon keskeny, végükön a bizánci templomok hagymakupoláihoz hasonló idommal tagolt táblácskákkal, amelyek a feliratot hordozzák. A felirat szövege fenn: K. K., jobb oldalt felülről lefelé: ZEITUNGS-, lenn (ezúttal nem fejreállítva, mint a megelőző hírlapbélyeg-kiadáson) POST-, bal oldalt alulról felfelé: STÄMPEL (154. ábra).

Mint a levélbélyegek, a hírlapbélyeg is nyilván több nyomólemezről készült, a rajz azonossága miatt azonban ezeket nem tudjuk egymástól megkülönböztetni. A levélbélyegeknél ismertetett kopási stádiumok a hírlapbélyegeken is megfigyelhetők, így *a három változat* jól felismerhető. A nyomási változatok és a színárnyalatok egybevetése alapján a levélbélyegeknél elméletileg lehetségesnek látszó lemezelemzés a hírlapbélyegeknél még elméletileg sem kecsegtet sikerrel, mivel a bélyegeknek az előző kiadásával azonos sötétlila *színe* utólag megváltozott s a halványlilától a lilásbarnán át a palaszürkéig a legkülönbözőbb árnyalatokra bomlott. Eredeti színárnyalatokat tehát úgyszólván lehetetlen megállapítani.

154. ábra. 1860. évi hírlapbélyeg

Lemezhibák a hírlapbélyegeken éppen olyan ritkák, mint e kiadás levélbélyegein; rendszerint kisebb, a II. és III. változat ismérvein túlmenő dúckopásokból származnak.

A nyomási hibák ugyanazok, mint a levélbélyegeken. Túlszínezett, „száraz" nyomatok, szélnyomatok, elszíneződött dombornyomások, szögfejbenyomatok, elcsúszott nyomások, papírráncok egyaránt előfordulnak. A *téves nyomatok* közül *kettősnyomatot* ismerünk, amelyek egyike vaknyomat. Keletkezési módját az előzőkben már megtárgyaltuk. Végül az *ívszínátnyomatokat* és a *gépszínátnyomatokat* kell említenünk.

A papiros mindenben azonos a bélyegekével. 0,07 – 0,08 mm-es vékony és 0,12 – 0,13 mm-es vastag papírosokat csak úgy találunk, mint az előzőkben leírt rácsozást és álcsíkozást. Egyéb vízjel, mint a szitavarrattól származó, nincs ezeken a bélyegeken sem.

Az *enyvezés* azonos a levélbélyegekével.

Az 1860. évi kiadás hírlapbélyegei is *fogazatlanul* kerültek forgalomba. Szétvágásukkor gyakran belevágtak a bélyegképbe, néha viszont minden oldalon *túlszél* (legalább 3 mm) mutatkozik. A 4 – 6, 6 – 8, sőt 8 mm-nél szélesebb alsó és felső *szél- és sarokdarabokon* többnyire látszik az *ívszélléc nyomata*, elvétve *„tűpont"* is. *Összefüggő csíkok* használva és használatlanul egyaránt ritkák, különösen a két szomszédos tömb ívközépi párjai. A legnagyobb ismert *összefüggő tömbök* huszasok.

A bélyegek postai felhasználása ugyanúgy történt, mint a megelőző kiadásé, amelynek bélyegei – mint láttuk – az újjal párhuzamosan bérmentesítésre érvényesek maradtak. Ennek ellenére az 1858. évi lila és az 1860. évi hírlapbélyegek *vegyes* felragasztása nagyon ritka jelenség. Az 1860. évi kiadás hírlap-

bélyegeinek levélbélyegként való felhasználásáról (a korábbi hírlapbélyegektől eltérően) nem tudunk.

Újnyomatokat ugyanazokban az években adtak ki, mint a levélbélyegekből, de természetesen mind fogazatlanok. Mivel ugyanazt a festéket használták, az újnyomatok színe is különböző árnyalatokra változott, s már ezért is nehéz őket az eredetiektől megkülönböztetni. Csak összefüggő példányok és széldarabok esetében van biztos támpontunk, mert az újnyomatoknál a bélyegképek egymástól való távolsága vízszintesen vagy függőlegesen, egyes esetekben mindkét irányban kisebb, mint az eredetieknél, ívszélléceket pedig nem alkalmaztak. A *hamis* bélyegzéssel ellátott egyes újnyomatokat viszont általában a bélyegzés megvizsgálása révén ismerhetjük fel. Rosszul sikerült, könnyen leleplezhető teljes *hamisítványok* is vannak.

IX. Fejezet

AZ 1863. ÉVI LEVÉLBÉLYEG- ÉS BÉLYEGES LEVÉLBORÍTÉK-KIADÁS

Az 1860. évi levélbélyeg-kiadás sem maradhatott tovább forgalomban, mint a megelőző. Alig telt el egy esztendő kibocsátása után, már felmerült bevonásának terve. A Német–Osztrák Postaegyesület ugyanis elhatározta, hogy a postai küldemények kezelésének megkönnyítésére az azonos értékű bélyegeket minden tagállam azonos színben fogja nyomatni. Ausztria számára ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy 10 és 15 kreuzeres bélyegei esetében színcserét kellett végrehajtania, a kék bélyeget barna, a barnát kék színben adva ki. A színcserét 1862 áprilisában el is rendelték, de felmerült az az aggodalom, hogy a régi barna bélyegeket egyesek majd megpróbálják a posta figyelmét kijátszva új értékben felhasználni. Ezért elhatározták, hogy a bélyegrajzot is megváltoztatják. A politikai viszonyok azt sugallták, hogy a címerrajzra térjenek vissza. Lombardia elveszett, Magyarország forrongott. 1860 őszén, a korlátozott nemzeti önkormányzatot biztosító októberi diploma megjelenése után tüntető tömegek szaggatták le a kétfejű sasos címereket a magyarországi hatósági épületekről. A bécsi kormányzat még egy darabig kísérleteket tett a magyar ellenállásnak federatív tervekkel való leszerelésére. 1861-ben összehívta a magyar országgyűlést, ez azonban csak az 1848-as alapon volt hajlandó tárgyalni. Az országgyűlés feloszlatása után újból a centralizációs elvek kerültek előtérbe s ezeknek volt szimbóluma a kétfejű sasos címer, amely az ismeretlen tervező által 1862 nyarán készített új bélyegrajzra ismét felkerült. A véseteket Tautenhayn szállította és 1862 novemberében már próbanyomatok is készültek: a 2, 3, 5, 10, 15, és 25 kreuzeres értékek számára a később elfogadott rajzzal és színekben, egyelőre azonban még értékszám nélkül, más keretdíszítéssel a kiadatlanul maradt 50 kreuzeres és 1 guldenes értékekből.

1863. május 15-én jelent meg a rendelet, amely a postahivataloknál levő 1860. évi kiadású bélyegek és bélyeges borítékok felhasználása utáni időre, de legkésőbb 1864. május 31-ig az új bélyegek és bélyeges borítékok bevezetését írja elő. 1863 közepén ez utóbbiak már az egész birodalomban használatban voltak. A 2, 3, 5 kreuzeres levélbélyegek változatlanul zöld, sárga és piros színűek voltak, a 10 kreuzeres kék, a 15 kreuzeres barna színben jelent meg. Bélyeges boríték a 3, 5, 10, 15 kreuzeres bélyegek rajzával és színében készült, ennél magasabb értéket borítékon csak egyet adtak ki, ibolyaszínű 25 kreuzeres

rányomott bélyeggel. Mindezek soldi változatban is kibocsátásra kerültek, kissé módosított rajzzal, de azonos színekben. A kiadott bélyegek és a borítékok mennyiségét ennél a kiadásnál sem ismerjük; az 1869. augusztus 31-én történt bevonás után a felhasználatlan maradvány meglehetősen nagy számban jutott kereskedők és gyűjtők kezébe. Magyarországon ezt a bélyegkiadást az önálló magyar postaigazgatás életbeléptével 1867. június 15-én helyezték forgalmon kívül, de Horvát–Szlavónországban 1868. április 15-ig, a határőrvidéken pedig 1869. augusztus 31-ig még érvényben maradt.

A BÉLYEGEK NYOMÓLEMEZEI, TÍPUSAI, SZÍNEI, LEMEZHIBÁI

Az 1863. évi kiadás kreuzeres levélbélyegeinek azonos ősdúca volt, amelynek (a 25 kreuzeres boríték bélyegrajzával együtt) hat másolatába vésték be az értékjelző számokat. A munkadúcok rajza (kivéve természetesen az értékjelző számot) észrevehetően nem különbözik egymástól. Azonos mintáról készültek a kétfejű sasos címert ábrázoló ellendúcok is, E. Müller szerint ezúttal nem fémből, hanem papírmaséból.

A *bélyegkép* közepén ovális színes alapon, mellén címerpajzsot, jobb karmában kardot, bal karmában országalmát, két fején koronákat hordozó fehér dombornyomású kétfejű sas látható, felette pedig az osztrák császári korona a sasfejek mögött lebegő szalagjaival. A belső ovális mezőt keskeny fehér csík határolja, ezen kívül helyezkedik el az ovális keret, amelyet az alul beiktatott, lekerekített sarkú szögletes számtábla kivételével zegzúgos vonalakból kialakuló kis rombuszidomok töltenek ki. Ezeket megszakítva ívelődik az ovális keretben felül a fehér kontúrcsíkkal körülvett színes betűkből álló KREUZER felirat.

A bélyegeket 4 ×100-as nyomódúctömbökből álló *lemezekről* nyomtatták. A bélyegkép valamivel nagyobb volt mint az előző kiadáson, ennek megfelelően az egyes bélyegek közti távolság a nyomólemezen 1/2–1/2 mm-rel kevesebbet, azaz függőleges irányban 2,5, vízszintes irányban 2 mm-t tett ki. A nyomódúctömbök egymástól való távolsága ismeretlen, mert a nyomdai ívet fogazáskor négy bélyegívre vágták szét és a széleket letépték. A százas tömböket alulfelül ívszélécekkel látták el, amelyek egy vastagabb vagy több vékony lécből álltak.

A négy éven át nyomtatott bélyegek kétségkívül több nyomólemezről készültek, ezeket azonban a bélyegrajz változatlansága miatt nem lehet megkülönböztetni. A később tárgyalandó fogazatváltozás s a vízjeles papír ezt követő alkalmazása mindenesetre módot ad a korai és késői nyomatok szétválasztására. A dombornyomású címerképnek két változatát szokták említeni, az ún. színeset és fehéret. A címeres ellendúc sokkal tagoltabb volt, mint a fejes, s jó állapotában a címerrajz számos részletét színesen engedte érvényesülni, amint azonban kopott, úgy folytak össze a részletek egységes fehér felületekké (155. ábra). A szándékoltnál is több színes részlet jelenik viszont meg a nyomási hiba folytán elszíneződött címerképeken (156. ábra). A színes és a fehér címerkép időrendben követik ugyan egymást, mégsem alkalmasak nyomólemezek megkülönböztetésére, mivel az ellendúcok többszöri kicserélése folytán jó és rossz nyomatok, akárcsak az 1860. évi kiadás változatai, ciklikusan váltakoznak.

A nyomólemezek számát és sorrendjét tehát magukról a bélyegekről nem tudjuk megállapítani. Egyes lemezeket viszont a munkadúcokon vagy a matricákon keletkezett apró elváltozások alapján ki lehet emelni a többi közül. Így a 3 kreuzeres érték késői nyomatain a szövégi R betű alatt két rombuszidom sérülés következtében összeolvadt. Ez a jellegzetesség a sűrűfogú bélye-

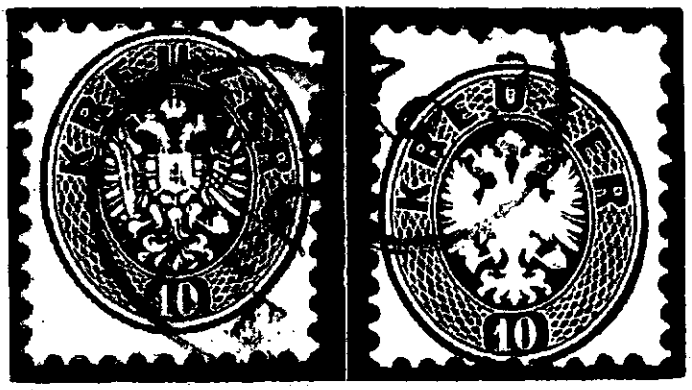

155. ábra. Színes és fehér dombornyomású címerrajz

geken nem fordul elő, sőt a tágabb fogazásúak egyrészén sem, tehát 1864-ben vagy azután összeállított lemez sajátossága (157. ábra). Az 5 kreuzeres értéknek ugyancsak egy késői lemezén a K betűnél és alatta megsérült az ovális keret külső széle (158. ábra). Ennek a lemeznek másik jellegzetessége, hogy a Z betű fölött a keretvonalhoz tapadó kis vonalka, amely minden érték rajzán megtalálható (160. ábra), itt hiányzik. Egy másik 5 kreuzeres lemez ismérvének látszik az első R betű alatti rombuszidomnak az R egyik lábával való összetapadása (159. ábra). A rendelkezésünkre állónál nagyobb anyag alapján talán több hasonló lemezismérvet sikerül majd találniok a kutatóknak.

156. ábra. Elszíneződött dombornyomás

Semmiesetre sem könnyíti meg ezt a kutatást az, hogy *a bélyegek színei* nem olyan változatosak, mint az előző kiadásban. A tökéletesedő színezési technika következtében a színek ennél a kiadásnál csak sötétebb és halványabb árnyalataikban különböznek egymástól. A 2 kreuzeres sötét és világos sárgái közül egyedül egy kénsárga változat válik ki, a 3 kreuzeres sötét és világos zöldjei közt feltűnik egy kékes beütésű zöld is, de már az 5 kreuzeres csak a kármin, a 10 kreuzeres pedig a kék sötét és világos árnyalatait mutatja. A 15 kreuzeres barna színárnyalatai közé néha egy kissé vöröses változat vegyül. Egy-két kivétellel tehát újabb

157. ábra. 3 KREUZER-es érték egyik lemezének sajátos munkadúcsérülése

158. ábra. 5 KREUZER-es érték egyik lemezének sajátos munkadúcsérülése

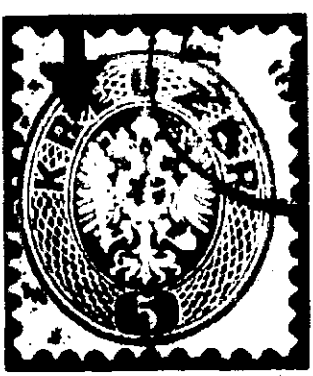

159. ábra. 5 KREUZER-es érték egyik lemezének sajátos munkadúcsérülése

160. ábra. 5 KREUZER-es érték egyik lemezének sajátos munkadúcsérülése

színkeveréseket sem lehet megállapítani, legfeljebb a sötét árnyalatok időnkénti feltűnéséből lehet — óvatosan — új lemezre következtetni, de arra is gondolni kell, hogy ugyanazon lemez használata közben többször is felmerülhetett az újrafestékezés szüksége.

Lemezhibák még az előző kiadáshoz képest is ritkák és kicsinyek. Némelyikről az előzőkben megállapítottuk, hogy tulajdonképpen nem a nyomódúcokon, hanem a munkadúcon vagy a matricán keletkeztek, tehát a szó teljes értelmében lemezhibák, az egész lemezre jellemzők. További gondos kutatásnak kell szétválasztania a teljes lemezek és az egyes dúcok hibásodásait.

NYOMÁSI HIBÁK, TÉVES NYOMATOK, SZÍNÁTNYOMATOK A BÉLYEGEKEN

A bélyegek nyomása általában jobb, mint az előző kiadáson, a *nyomási hibák* tehát kevésbé gyakoriak és nem annyira feltűnőek. A túlszínezés, a „száraz" nyomás, a szélnyomat, a dombornyomat részleges elszíneződése (l. a 84. ábrát), az elcsúszott nyomat és a szögfejbenyomat, valamint a papírránc ezen a kiadáson tehát ritkább, mint a megelőzőn. Új jelenségként tűnik fel a címerkép körüli színes ovális mezőben a nyomókendőnek rácsozatszerű lenyomata. Különlegessége e kiadásnak egy 2 kreuzeres érték *fordított állása az íven* (Triestben használt példánya ismeretes), amely egy nyomódúc fordított behelyezéséből származik. *Téves nyomatok* viszont meglehetős gyakoriak. Az előzőkben már többször leírt *kettősnyomat* (az egyik mint vaknyomat) a sűrűfogú 2 kreuzeres és a tágabb fogazású 3 és 10 kreuzeres értékeken ismeretes, *kétoldali nyomatot* pedig egy tágabb fogazású 15 kreuzeres íven találtak. *Részleges vaknyomatok, ív- és gépszínátnyomatok* minden értéken, ha ritkán is, előfordulnak.

A BÉLYEGEK PAPIROSA, FOGAZÁSA, ENYVEZÉSE

Kezdetben az 1863. évi kiadás nyomásához is ugyanazt a papirost használták, mint korábban, ugyanazokkal a vastagsági eltérésekkel és sajátságokkal (rácsozás, álcsíkozás, varratvízjel). 1864. június 1-vel azonban minden állami értékjegynél, így a levélbélyegeknél is bevezették az *ívvízjelet*. A levélbélyegek számára gyártott nyomdai íveken kétszer, mégpedig a vízszintesen szomszédos százas tömbök két középső bélyegsorán átmenő BRIEF-MARKEN. szövegű vízjelet alkalmaztak. A kettősvonalú antikva betűk magassága 25 mm, a szöveg 428 mm hosszú (ábrázolását l. az I. kötetben). Ha az ívet pontosan helyezték a nyomógépbe, százas bélyegívenként 20 bélyegen látszanak a vízjel töredékei.

A papiros helyes szétvágásának megkönnyítésére a nyomdai íveknek megfelelő távolságokon egy-egy *vízszintes lécet* forrasztottak az eguttőrre, s ennek vízjelszerű lenyomata mentén vágták el kézzel a papirost. Gondatlan vágás esetében a bélyegív alsó vagy felső szélén fekvő bélyegekhez hozzáfogazták ezt a csíkot. Hamarosan áttértek azonban a gépi vágásra és az ívhatároló vízjelcsík elmaradt. Géppel gyorsabban, de pontatlanabbul vágtak, ezért a vízjel helyzete állandóan változott az íven; ezért fordul elő, hogy egy-egy bélyegen majdnem teljes betűk láthatók. A vízjel egyébként *mind a négy állásban* isme-

retes. A vízjeles papír egyenletes minőségű volt, de néha igen gyönge sűrű *bordázatot* mutat, ez azonban nem szándékos, mint az első kiadásnál, hanem papírgyártási hiba. Általában 22 borda esik egy bélyegre, a papírív vágásának megfelelően vízszintes vagy függőleges sorokban, de többnyire olyan egyenetlen az amúgy is alig látható bordázat, hogy csak nehány borda emelkedik ki észrevehetően (161. ábra).

161. ábra. Bordázott papiros

Az 1863. évi kiadás bélyegeit eleinte a meglevő 14-es keretfogazógéppel *fogazták*. Az elferdült fogazóléc mentén keletkezett „rövid" és „hosszú" bélyegek így ezen a kiadáson is előfordulnak. A fogazóberendezés kopása miatt egyre hegyesedő fogazás azonban sok kellemetlenséget okozott, az ívek szállítás közben szétestek, máskor viszont egész sor fog „beragadt". Ezért elhatározták, hogy tágabb fogazásra térnek át s 1863 októberétől kezdve bélyegenként 10:12 fogat vágó 9½-es keretfogazógépet állítottak használatba, de 1864 tavaszáig párhuzamosan még a régit is igénybevették. Mindebből az is következik, hogy 14-es fogazatot csak a vízjelnélküli papirosnál találhatunk, viszont ugyanezzel a papirossal 9½-es fogazások is készültek. A 9½-es fogazás általában jó minőségű, bár *beragadt fogak* ennél is előfordulnak.

A bélyegképeknek a korábbi kiadáshoz képest kissé megnövekedett terjedelme miatt az *elfogazás* az 1863. évi kiadás mindkét fogazatfajtájánál igen gyakori; a jól centrált bélyegek viszonylag ritkák. Az elfogazás folytán néha az *ívszéllécek nyomatai* (egy vastag vagy több vékony vonal és ezek kombinációi), továbbá a *nyomódúcok forrasztásának nyomatai* részlegesen, ritkábban együttesen is a bélyegekre kerültek. Az elfogazás kivételesen olyan nagyfokú, hogy egyes bélyegek *ívszéli helyzete* is megmutatkozik.

162. ábra. Kettősfogazás (az elsőből csak egy fog helye látszik, balra fenn)

A 9½-es fogazásnál nem ritkák a *kettős fogazások*, amelyek hiányosan fogazott ívek valamivel elcsúszott újrafogazásából származnak. Az eredeti fogazás nem egyszer annyira hiányos volt, hogy csak egyetlen fog benyomata látszik a bélyegen a fogazástól kisebb-nagyobb távolságra (162. ábra). Ez a foglyuk nem tévesztendő össze az előző kiadásnál ismertetett kis szögfejbenyomattal: ez utóbbi alulról, előbbi felülről mélyül a bélyeg papirosába.

Oválisan vagy négyszögűen utólag *levágott fogazatok* ennél a kiadásnál is meglehetősen gyakoriak; a borítékkivágatoktól (l. később) a papiros minőségében különböznek.

Összefüggő csíkok és tömbök használatlanul a soldi-értékekből nagy mennyiségben maradtak fenn, mert Velence elvesztésével az ottani postahivatalok felhasználatlan készlete, valamint a bécsi maradvány kereskedelmi forgalomba került. A levantei postai forgalom viszonylag keveset igényelt ezekből a bélyegekből, ezért a maradvány is nagy volt. A kreuzer értékek azonban használatlanul általában ritkák, különösen a sűrű fogazásúak, mert ezekből természetesen sokkal kevesebb állt rendelkezésre a bevonáskor, mint a tág fogazásúakból. A sűrű fogú bélyegek használatlan párjai, hármas csíkjai és négyes tömbjei a legnagyobb ismert összefüggések és komoly ritkaságok. Párok, csíkok a tág fogazású bélyegekből gyakrabban fordulnak elő használatlanul, de a négyes tömbök a 2 és 3 kreuzeres értékeknél itt is ritkák. A használt bélyegek összefüggései tízes csíkokig és húszas tömbökig terjednek. A sűrű fogazású bélyegek 2 és 3 kreuzeres értékeiből a tömbök a legritkábbak, négyes tömbnél nagyobbakat nem is ismerünk. Az 5, 10 és 15 kreuzeres értékekből a tízes csíkok és a tízes és húszas tömbök nagy ritkaságok. A tág fogazású bélyegek használt tízes és húszas tömbjei emelkednek ki ritkaságukkal, a 2 és 3 kreuzeres értékből ilyenekről nem is tudunk.

Az *enyvezés* a korábban is használt sárgás ragasztóanyaggal történt.

A BÉLYEGEK POSTAI FELHASZNÁLÁSA

Az 1863. évi kiadás jóval változatosabb bérmentesítési sajátságokat és kombinációkat mutat, mint a két előbbi. Ennek egyik oka, hogy 1866. január 1-vel (amint arról az I. kötetben megemlékeztünk) tarifaváltozás következett be az angol *egység portó-rendszer* (penny-porto) bevezetésével. Ennek legfőbb következménye a belföldi zónarendszer eltörlése volt; ezentúl távolságra való tekintet nélkül a belföldi levelekre minden latsúly után 5 kreuzeres bélyeget kellett ragasztani. Mivel ezáltal a 10 és 15 kreuzeres bélyegek használata csökkent, megengedték, hogy az eddig a levél hátlapjára ragasztandó ajánlási díjat is a címlapon róják le, 1 latos belföldi levél esetében egy 15 kreuzeres vagy egy-egy 5 és 10 kreuzeres bélyeggel. A régi szokás azonban csak lassan halt ki; az ajánlási díjul szolgáló bélyeget még igen sokáig gyakran a hátlapon találjuk. Mindez vonatkozik az 1859 óta rendszeresített ajánlott expressz küldeményekre is, mert ezeknek expressz-díját készpénzben szedték be, s csak az ajánlási díjat kellett felragasztott bélyeggel leróni. A nyomtatványok, árumináták, a helyi egyszerű és ajánlott levelek bérmentesítése nem változott. A 2 és 3 kreuzer egyes, többszörös, valamint kombinált használata, továbbá 3 különböző és ennél több érték együttesen egy küldeményen különlegességnek számít.

A bérmentesítés változatosabbá válásának másik oka az volt, hogy a második és a harmadik kiadás bélyegei 1863 közepétől 1864. május 31-ig a negyedik kiadás bélyegeivel együtt felhasználhatók voltak, s így a legkülönbözőbb *vegyes bérmentesítések* jöhettek létre. 1858 + 1860; 1858 + 1863: 14 vagy 9½ fogazatú; 1858 + 1860 + 1863: 14 vagy 9½ fogazatú; 1860 + 1863: 14 vagy 9½ fogazatú, végül 1863: 14 + 9½ fogazatú kombinációk egyaránt előfordulnak; természetesen a hármas kapcsolás a ritkább. A vegyes bérmentesítések közül a felhasznált értékek szempontjából különösen azok emelkednek ki

ritkaságban, amelyek azonos értékek különböző kiadásait kombinálják, továbbá általában a 2 és 3 kreuzeres értékeknek vegyes bérmentesítésben való előfordulása. Nem szabályszerű, de elnézés folytán néha elfogadott vegyes bérmentesítés volt a levél- és okmánybélyegek, valamint bélyegek és borítékkivágatok együttes használata. *Elsőnapi* levelek ebből a kiadásból, mint az előzőből sem, a fokozatos kibocsátás miatt nem lehetségesek; vannak viszont 1867. június 15-i lebélyegzésű *utolsó napi* magyarországi levelek, amelyek igen ritkák.

A *szükségbérmentesítések* közt ezúttal is szerepel a nagy becsben tartott *felezés:* 3 krajcár értékben felezett 2+2 kreuzer, 5 kreuzer értékben felezett 2 kreuzer+2×2 kreuzer, valamint felezett 10 kreuzer. (11, csupa magyar postahivataltól). *A levélbélyegként felhasznált* (és elfogadott) *okmánybélyegek* közül egyedül az 5 kreuzeres szerepel igen-igen ritkán; gyakoribb az okmánybélyeggel bérmentesített, de a posta által bérmentetlennek nyilvánított és megportózott levél. A *borítékkivágatok* felhasználásáról (minden értékben, ovális vagy négyszögű alakban) már megemlékeztünk; ezeket általában elnézte a posta. *Levélbélyegnek okmánybélyegként* való felragasztása ugyancsak minden értékben ismeretes.

A régóta szokásos *családi bérmentesítések* (megtisztogatott vagy lépcsős felragasztással eltakart használt bélyeg, toldott bélyeg) ennél a kiadásnál sem hiányoznak.

A készpénz-bérmentesítés a kocsipostán és a portózásnál továbbra is kizárólagos, a levélpostán — akárcsak a megelőző kiadásoknál — kivételes. A csomagszállítólevelekre ragasztott okmánybélyegről korábban mondottak itt is érvényesek.

A *színes bélyegzések* ennél a kiadásnál is ritkák, de valamivel kevésbé, mint a megelőzőknél, mivel bécsi mintára Magyarországon is szokásossá vált egyes postahivataloknál az ajánlott kezelési bélyegzést vörös színben alkalmazni. Ennek a bélyegkiadásnak a forgalmi ideje alatt megszaporodtak az ajánlási kezelési bélyegzők is, úgyhogy a vörös bélyegzés ajánlott leveleken nem megy különlegesség számba, bár nem mondható gyakorinak sem. Nem ajánlott küldeményen viszont a vörös színű bélyegzés továbbra is ritkaság, igen ritka különösen a 2 kreuzeres bélyegen. A kék bélyegzések száma is valamivel nagyobb, mint az előző kiadásokon.

Kézírásos bérmentesítések mint az előző kiadásnál, *előértéktelenítések* azonban a bélyegzéstilalom miatt csak kézírással fordulnak elő.

A BÉLYEGEK ÚJNYOMATAI, HAMISÍTÁSAI ÉS HAMISÍTVÁNYAI

Az 1863. évi kiadás bélyegeit csak háromszor (1884-ben, 1887-ben és 1894-ben) adták ki hivatalos újnyomatban. Vonalfogazásuk alapján az újnyomatok könnyen megkülönböztethetők az eredeti keretfogazásúaktól. Fogazatlan Fellner-újnyomat is készült a 2 és 3 kreuzeres értékekből. Ez utóbbiakat hamisítási céllal néha keretfogazással és hamis bélyegzővel látták el. Utánfogazott borítékkivágatok is előfordulnak, ezeket csak a papíros minősége segít leleplezni, mert fogazásuk néha megtévesztően jól sikerült. Kémiai úton előidézett színváltozások ismeretesek, pl. a 2 kreuzeres értékből, olajsárga színben, az 5 kreuzeresből ibolya színben stb.

A címerrajzos bélyegképpel nyomtatott 3, 5, 10, 15 és 25 kreuzeres borítékok 1863. július 1-vel kerültek forgalomba és 1869. augusztus 31-én vesztették el bérmentesítési érvényességüket.

A nyomódúcok és ellendúcok ugyanazokról az ősmintákról készültek, mint a bélyegek számára. A bélyegképet a megelőző kiadástól eltérően a boríték felső jobb sarkára nyomták. *A nyomás* egyes dúcokkal történt, egyébként a bélyegekével azonos módon és színekben, a 25 kreuzeres ibolya színben. Így azonos nyomási sajátosságokkal is kell számolni, bár a borítékok viszonylagos ritkasága miatt ezeknek nem minden változatát ismerjük.

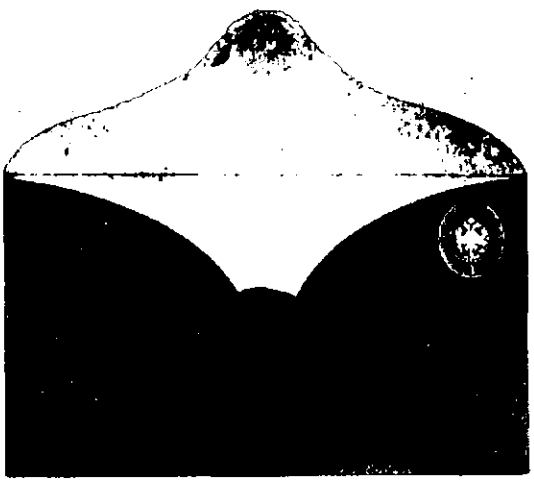

163. ábra. Bélyeges levélboríték II. típusa

Rövid ideig I. szabású, kisalakú *borítékok* készültek az új bélyegképekkel, hamarosan áttértek azonban a II. szabásra, amelynek az I-től megkülönböztető sajátossága, hogy a két oldalszárny a találkozásnál nincs egyenesre vágva, hanem ívelten hegyes (163. ábra). Mérete 147–148×85 mm, papirosa többféle, előfordulnak simább és érdesebb változatok. A II. szabásnak 7 különböző változata van, amelyek részben a felső szárny nyelvének hosszúságában és tompább vagy hegyesebb végződésében, részben az alsó szárny nagyságában különböznek egymástól. (L. Kropf többször idézett művében, annak feltüntetésével együtt, hogy milyen záróbélyegzésekkel és milyen értékekkel fordulnak elő.) A II. szabású boríték felső szárnyának szegélye végig enyvezett.

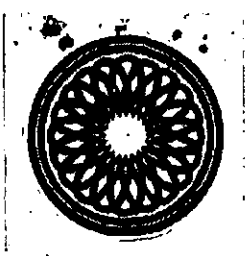

164. ábra. Levélzáró bélyegző V. típusa

1864. június 1-től a borítékokat is *vízjeles papirosból* készítették. A BRIEFCOUVERTS vízjel minden borítékon egyszer keresztben húzódik, s a címerrajzos bélyegképű borítékokon az I. kötetben leírt két első változata szerepel.

A már ismertetett *záróbélyegzők* közül az I. III. és IV. változatot alkalmazták a címerrajzos bélyegképű borítékokon; ezeken kívül még az V. változatot, amely csak abban különbözik a III. változattól, hogy két vastag körkerete van s ezért átmérője 16,5 mm (164. ábra). A III. és V. változatokból előfordulnak kettősnyomatok. Az alábbi táblázat az egyes értékeknek borítékszabás, papirosfajta és záróbélyegzés szempontjából való megoszlását mutatja be.

Záróbélyegzők:	I.	III.	IV.	V.
I. szabás, vj. nélkül	minden érték	minden érték	5, 10 Kr.	–
II. szabás, vj. nélkül	3, 5, 10, 15 Kr.	minden érték	minden érték	3 Kr.
II. szabás, I. vízjel	3, 5, 10, 15 Kr.	3, 5, 10, 15 Kr.	minden érték	3, 5, 10, 15 Kr.
II. szabás, II. vízjel	5 Kr.	3, 5 Kr.	3, 5 Kr.	3, 5 Kr.

A *Magyarországon használt borítékok* közül gyakoribbak az 5. 10, 15 kreuzeresek, ritkább a 3 kreuzeres, nagyon ritka a 25 kreuzeres. Felragasztott bélyeggel kiegészített boríték sem fordul elő sokszor. A bélyegként felhasznált borítékkivágatokról, s az ilyenekből készült hamisításokról már a bélyegeknél megemlékeztünk. A borítékok *újnyomatain* a papiros, a szabás és a záróbélyegző az eredetiektől eltérő kombinációban kerültek alkalmazásra, ami lehetővé teszi felismerésüket.

X. Fejezet

AZ 1863. ÉVI HÍRLAPBÉLYEG-KIADÁS

A negyedik levélbélyeg-kiadással egyidőben azonos ellenbélyegzővel készült címerrajzos hírlapbélyegek is jelentek meg. Érvényességi idejük azonos volt a bélyegekével. A százas bélyegívet továbbra is 1 forint 5 krajcárért árusították. A kiadott példányszámot nem ismerjük. A felhasználatlanul maradt bélyegek viszonylag nagy számban kerültek eladásra, így használatlan állapotban nem ritkák; még 100-as, sőt vízszintes 200-as teljes ívek is maradtak fenn.

A *bélyegkép* közepén ovális keretben a dombornyomású kétfejű sasos címer látható. A külső négyszögű keretsáv sarkai le vannak vágva, s a vágásoknál keletkezett háromszögekben egyszerű díszítés foglal helyet. A keretsávban olvasható felirat: fenn K.K., jobb oldalt lefelé ZEITUNGS-, alul POST-, bal oldalt felfelé STAEMPEL (165. ábra).

165. ábra. 1863. évi hírlapbélyeg

A *nyomás* az eddigiekhez hasonlóan 4×100-as nyomódúctömbökből összeállított lemezekről, a levélbélyegekével azonos ellendúc felhasználásával történt. Az egyes bélyegképek közt minden irányban 4,25 mm, a két vízszintesen átellenben levő tömb között 24 mm a távolság. A tömbök alá és fölé ívszélléceket helyeztek be; ezeknek négy változata ismeretes: egyszerű vastag vonal; egy vastag és négy vékony vonal; egy vastag és három vékony vonal;egy szélesebb és egy keskenyebb vastag vonal. Aszerint, hogy melyik oldalukkal fordulnak a bélyegek felé, mindegyiküknek kétféle helyzete különböztethető meg.

A bélyegek *színe* eredetileg sötétlila volt, de idővel annyira megváltozott, hogy ma már úgyszólván csak szürke és szürkéslila, legfeljebb barnáslila változatok láthatók. A sötétlila szín csak felragasztott bélyegek színátnyomatain maradt meg.

A *nyomási hibák* (téves nyomatok kivételével; ilyeneket nem ismerünk) azonosak a bélyegekével. Egy fordítva behelyezett dúc nyomata csak használatlan tömbökön fordult eddig elő.

A *papiros* kezdetben a bélyegekhez is használt vízjel nélküli 0,07 – 0,13 mm vastagságú, néha rácsozatot, álcsíkozást, varratvízjelet mutató géppapír volt. 1864. június 1-e után a hírlapbélyegek nyomásához is vízjeles papirost vezettek be. Az I. kötetben ismertetett, két százas tömbön egyszer átmenő ZEITUNGS-MARKEN. vízjel és az ívválasztó vízjelvonal ugyanolyan sokféle változatban látható egyes bélyegeken, mint a levélbélyegeknél. A bélyegekkel kapcsolatban említett bordázat a vízjeles papírra nyomott hírlapbélyegeken is előfordul.

A *fogazatlanul* forgalomba került hírlapbélyegekből szép számban maradtak fenn darabok túlszéllel, ívszéllel, ívsarokszéllel, ívszélléc és forrasztás nyomataival, tűponttal. Az ívközépi pár azonban ebből a kiadásból is nagyon ritka.

Az *enyvezés* azonos a korábbi kiadásokon használttal.

A *bélyegek felhasználása* ugyanúgy történt, mint az előző kiadásnál. A két kiadásból vegyes bérmentesítés egész kivételes jelenség, levélbélyegként felhasznált darabokat pedig eddig nem találtak.

Újnyomatot négyszer adtak ki hivatalosan a levélbélyegekével együtt. Mivel az újnyomatok azonos színezéssel készültek, s természetesen fogazatlanok, nem könnyű őket az eredetiektől megkülönböztetni. Hamis bélyegzésű példányok előfordulnak.

XI. Fejezet

HÍRLAPILLETÉKBÉLYEGEK

A hírlapilleték bélyegek kizárólag kincstári (adó, illeték) célokat szolgáltak, de a posta kezelésében voltak. Mintegy háromnegyed részük postabélyegző lenyomatát viseli és egyes postaküldemények (újságok, folyóiratok, röplapok stb.) tartozéka. Ez az oka annak, hogy a bélyegkatalógusok tárgyalják és a bélyeggyűjtők felveszik anyagukba.

Ausztriában már 1789-től kezdve fennállt a külföldről behozott hírlapok utáni adó, illetőleg illeték. 1792-ben azonban időlegesen megszüntették.

Ennek az illetéknek a beszedését kezdetben (1789–1853) kizárólag bélyegzőlenyomat alkalmazásával jelezték, amelyet *szignettának* neveznek. A szignetták névértéke 1, 2 és 3 krajcár volt. A bélyegzést olyan bélyegző(gép) segítségével végezték, amelyhez kapcsolt számlálószerkezet ellenőrizte az 1, 2 vagy 3 krajcár értékű leütések számát.

1853-ban jelent meg az első osztrák hírlapilleték bélyeg, amely 2 krajcár névértékű és zöld színű volt.

1868-ig Magyarországon is az osztrák szignetták, illetőleg hírlapilleték bélyegek voltak érvényben, 1868-tól Magyarországnak is volt hírlapilleték bélyege (ez azonban még Bécsben készült).

Szignetták

A hírlapilleték bélyegek előfutárai – előttesei a szignetták voltak. A szignetta tulajdonképpen egy bélyegző(gép) lenyomata volt, amely 1, 2 vagy 3 krajcár értéket képviselt. A szignetták a hírlapok, folyóiratok, röplapok stb. megadóztatása céljából kivetett illeték lerovására szolgáltak. A hírlapilleték szignetták eredete 1789-ig nyúlik vissza (166. ábra). Először 1792-ig voltak használatban; de ekkor a kulturális életre való hátrányos hatásuk miatt felhagytak a külföldről érkező irodalmi termékek megadóztatásával.

Az 1802. október 5-én kelt illetékrendelet és az 1802. október 15-én kibocsátott 2290/2859 számú udvari-kamarai határozat azonban 1803. március 1-i hatállyal a hírlapilleték visszaállította. Az illetéket újból szignetták alkalmazásával szedték be.

A hírlapilleték szignetták 1803-tól 1840-ig minden évben változó formát tüntettek fel – az 1840. évtől mindig köralakúak. Rajzuk 1, 2 vagy 3 kr

166. ábra. Hírlapilleték szignetta 1789-ből

értékjelzést, értékenként változó díszítményt, évszámot és a bélyegzést végző hivatal nevének egy vagy kétbetűs rövidítését tünteti fel a ZEITUNG szó mellett.

1850-től a szignetta 22 mm átmérőjű körbélyegzőnek felelt meg, mert a rajzát alkotó elemek állandó jellegűek voltak, és így több éven keresztül is alkalmasak voltak használatra. Ezek rajzát egyszerű díszítmény mellett csak a 2 kr értékjelzés és a bélyegző hivatal betűjelzése alkotta. Ez használat-

ban volt az első hírlapilleték bélyeggel egyidőben is, de csak 1854. november 1-ig.

Magyarországon ugyanezeket a szignettákat használták a hírlapilleték leróvására. Magyarországra érkező újságokon általában a bécsi („W") bélyegző hivatal szignettáit találhatjuk.

167. ábra. Hírlapilletők szignetták a XIX. századból

1854-től 1858-ig hírlapilleték szignetták nem voltak használatban. Újbóli alkalmazásukra 1858-ban került sor, az 1857. október 23-án megjelent császári rendeletre. Ez 1858. január 1-i hatállyal úgy intézkedett, hogy az óvadékköteles belföldi hírlapok 1 krajcáros (C. M.) illetékét szignettákkal kell leróni.

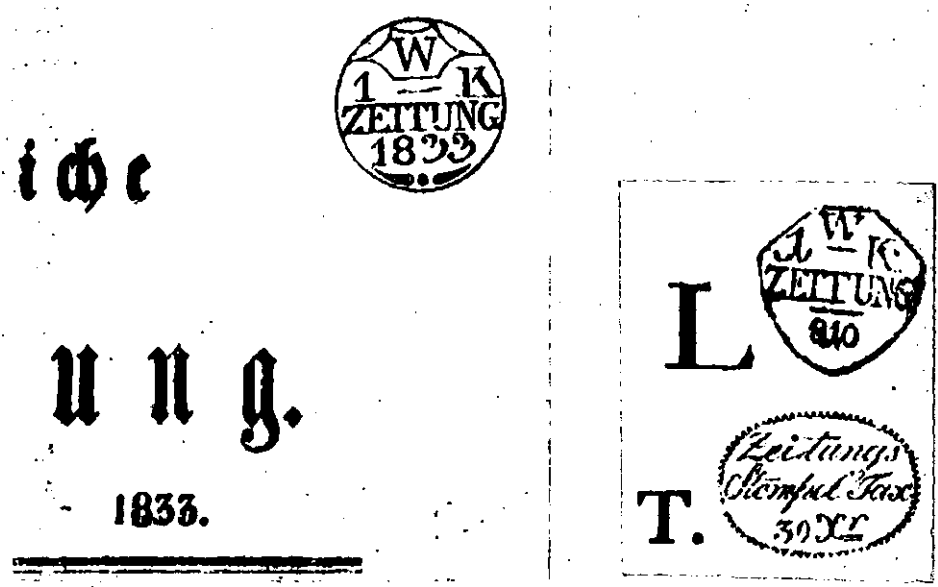

168. ábra Hírlapilleték szignetták a XIX. századból

Ez a szignetta évszámot már nem tüntetett fel, és így folyamatosan — éveken keresztül — lehetett használni. Értékjelzése nem volt és a 19,5 mm átmérőjű körkerete[169] a kétfejű sast foglalta magába, alatta díszítményben a bélyegző száma volt elhelyezve. A keretvonalak belső oldalán is volt némi díszítőelem (167, 168. ábra).

Napilapok részére *fekete*, esti kiadásokra *piros* és különkiadásokra *kék* bélyegzés volt előírva. Ezt azonban csak ritka esetben tartották meg — a legtöbb bélyegzés színe fekete.

Az 1859-es és 1877-es hírlapilleték bélyegeket esetenként láthatjuk szignetták lenyomatával. Ezek ritkán előforduló értéktelenítési különlegességek.

A hírlapilleték változásai

Hírlapilletéket már 1789-től kezdve kellett az osztrák birodalomban fizetni. A díjlevonás a külföldről érkezett újságoknál a szignetta alkalmazásával történt; a belföldi újságkiadóknak pedig még a nyomás előtt be kellett szállí-

taniuk az üres papíríveket az adóhivatalba az előzetes illetékkiróvás és annak jelölése céljából.

1850. szeptember 6-án császári pátens jelent meg a hírlapok illetékéről és ebben meg volt határozva, hogy a külföldről behozott újságok egy-egy példányáért 2 krajcár (C. M.) összegű illetéket kell leróni. A belföldi hírlapok után ezt az illetéket nem szedték. 1853-ig az illeték beszedése a szignetták alkalmazásával történt.

1852-ben a pénzügyminisztérium felhívta az állami nyomdát, hogy a bevezetni szándékolt hírlapilleték bélyegekhez készítsen próbákat. Ennek eredményeként 1853. március 1-én forgalomba került Ausztria első hírlapilleték bélyege 2 krajcár (C. M.) értékben.[170] Ez a bélyeg érvényes volt a birodalom összes országaiban, egyeduralkodóvá azonban csak 1854. november 1-én lett a hírlapilleték terén, mert eddig az időpontig a szignetták is használatban voltak még.

Egy 1857. október 23-án kelt rendelet újólag intézkedett a szignetták használatba vételéről úgy, hogy az óvadékköteles belföldi újságok után — 1858 január 1-től a példányonként beszedendő 1 krajcár (C. M.) illeték a szignetták használatával történjék. Így születtek meg a sasos szignetták.

A német-osztrák postaegyesület országaiból származó lapokat is úgy kellett kezelni, mint belföldieket; azaz ezek után is példányonként 1 krajcárt (C. M.) kellett fizetni; ez az illeték azonban a postai előfizetési díjba bele volt foglalva. Az ilyen hírlapokat sem szignettával, sem pedig hírlapilleték bélyeggel nem látták el, csupán a postabélyegző lenyomatát viselték.

Később — 1857. november 14-én — jelent meg egy pénzügyminiszteri rendelet, amely szerint azokat a hírlapokat, amelyek bár a postaegyesület országaiból származnak, de nem postai előfizetés útján kerülnek a birodalom területére, hírlapilleték bélyeggel kell ellátni, épp úgy mint az egyéb külföldi újságokat.

Időközben — az 1858. április 27-én kelt császári pátenssel — a pénz értékét megváltoztatták. A forint C. M. helyett, az ún. *osztrák értékű* forintot vezették be. Ez az eddigi forint 60 krajcárjával szemben 100 krajcárra oszlott fel. Átszámításban 60 régi krajcárnak 105 új krajcár felelt meg. Így a hírlapilleték bélyegek között is új értékek váltak szükségessé. Az osztrák értékű 2 krajcárt — amely korábban 1 krajcárnak (C. M.) felelt meg —, a régi szignettával lehetett leróni; a 4 krajcár illeték lerovására pedig új hírlapilleték bélyeget állítottak elő. Így keletkezett a II. kiadás, amelynek csak egy 4 krajcáros értéke van. Ausztria részére barna, Lombard-Velence számára pedig vörös színben állították elő. A színkülönbségre a papírpénz (Ausztria) és az ezüstpénz (Lombard-Velence) közötti értékkülönbözet miatt volt szükség. A 4 krajcáros hírlapilleték bélyeget 1858. november 1-én helyezték forgalomba és ugyanakkor vonták ki a zöld 2 krajcárost.

A pénzügyminisztérium 1858. december 1-én kelt rendelete intézkedett, hogy az állami nyomda új, osztrák értékű 2 krajcáros hírlapilleték bélyeget állítson elő. Az 1858. december 8-án kelt 24857—3683 számú rendelettel pedig úgy intézkedett, hogy a német-osztrák és az osztrák-itáliai postaegyesületek államaiban megjelenő hírlapokért mérsékelt illetéket kell leróni: 1 krajcárt példányonként. Ezért elrendelte 1 krajcáros hírlapilleték bélyeg készítését is; ez 1859. január 1-én forgalomba is került.

Ausztria első hírlapilleték bélyege az 1853. március 1-én forgalomba került zöld 2 krajcáros volt. Külföldről az osztrák birodalom országainak területére érkezett újságokat terhelő 2 krajcár (C. M.) illeték lerovására szolgált. Kivételt alkottak illeték szempontjából azok az újságok, amelyek a német-osztrák postaegyesület országaiból postai előfizetés útján érkeztek a birodalom területére, mert ezeknek illetéke bennfoglaltatott a postai előfizetési díjban. A hírlapilleték lerovására szolgáló hírlapilleték bélyeget a postai hely-kelet bélyegző lenyomatával értéktelenítették. Ezt a bélyeget a közönség részére nem szolgáltatták ki.

Próbanyomatok

Az első hírlapilleték bélyegekhez készült kisszámú próbanyomat, erről írásbeli feljegyzések tanúskodnak, de gyűjtői forgalomba nem kerültek. Állami gyűjteményekben foglalnak helyet.

Bélyegkép

A bélyeg képét az osztrák kétfejű sas adja; a fejek fölött középen az osztrák császári korona, a sas mellén pedig a Habsburg-címer van. A bélyeg képét egyenes vonalakból alkotott négyszögletes kettős keret zárja körül. Ennek mezőit bal oldalon „Kais. Kön.", fent „Zeitungs-", jobbról „Stämpel", alul pedig „2 Kreuzer" szavak, a sarokokat rozetta és stilizált szőlőfürt rajzolata tölti ki.

A bélyegképek között 0,5 mm-ig terjedhető nagyságbeli különbség fordulhat elő.

Példányszám és maradványkészlet

Az első hírlapilleték bélyegekből Ausztriában és Lombard-Velencében 1 416 000 darabot használtak fel.[171] Magyarországra 651 000 darab került. 150 000 darabot pedig az érvényességi idő lejárta – tehát 1858. október 31-ike után – megsemmisítettek.

Nyomólemez

A hírlapilleték bélyegeket könyvnyomás útján állították elő. Az előállításhoz több nyomólemezt is használtak, de ezek közül sajnos egy sem maradt fent. Ívrészekből, illetőleg összefüggésekből azonban megállapítható, hogy egy nyomólemez 400 nyomódúcból állt. A dúcok 4×100-as tömbökben foglaltak helyet – 10 sorba, illetőleg 10 oszlopba rendeződve. A négy százastömb között az ún. *ívközéprész* foglal helyet.[172] A felső két százastömb az alsóhoz viszonyítva 180°-kal elfordult helyzetben volt, azaz fejtetőn állt.

A bélyegköz lehetett *keskeny:* amikor függőlegesen 1,4–1,7 mm, vízszintesen pedig 1,25–1,30 mm, és *széles:* amikor függőlegesen 2,2–2,5 mm, vízszintesen azonban itt is 1,25–1,30 mm volt a távolság.

Papír és szín

E bélyeg nyomásához általában *középvastag*, fehér géppapírt használtak; de találhatunk határozottan *vékony*, sőt *kartonpapírt* is elvétve. A papír vízjelet nem tartalmaz, varratvízjel azonban nagyritkán előfordul. *Csíkozott, víz-*

jelszemcsés és *bordázott* papírt is ismerünk a zöld 2 krajcáros hírlapilleték bélyegnél. Ritkán *ránc* is található.

Az előforduló *színek* időrendi sorrendben a következők:

Kékeszöld (korai nyomások) – világoszöld (1854–55) – sárgászöld (1855–57) – mélyzöld (késői nyomások).

Nyomás

A bélyegek nyomása általában jó közepes, de találunk hellyel-közzel rosszabb nyomásokat is. *Széledarab*, *üres*, *száraz* és *túlfestékezett* nyomás előfordul. Ritka a *fémléclenyomat* és a *színátnyomat*. *Lemezhibák* is találhatók; mint pl. a „Zeitungs-" szó „s" betűjének „3"-má, majd pedig pontocskává való torzulása.

Típusok

Az 1853-as kiadású 2 krajcáros zöld hírlapilleték bélyeg mindig *I. típusú*; ez azt jelenti, hogy a bal sasfej koronájának szalaga ráhajlik a sas csőrére és a közöttük levő keskeny hézag eltömődik. Megkülönböztethetünk azonban a típuson belül két altípust – az Ia és az Ib altípust.

169. ábra. 2 krajcáros hírlapilleték bélyeg, 1853, Ia altípus

170. ábra. 2 krajcáros hírlapilleték bélyeg, 1853, Ib altípus

Az Ia altípust jellemzi, hogy

1. a „Zeitungs" szó „Z" betűje érintetlen és szabadon áll,
2. az országalma keresztje érintkezik a jobboldali sasszárnnyal,
3. a baloldali „Kön." szó „ö" betűje érintetlen (169. ábra).

Az Ib altípust jellemzi, hogy

1. a „Zeitungs-" szó „Z" betűjét kis ferdén felfelé haladó vonalka legtöbbször összeköti a fölötte haladó külső keretvonallal, és fejének bal oldali záróvonala bunkóssá deformálódott,
2. az országalma keresztje nem érintkezik a sasszárnnyal,
3. a „Kön." szó „ö" betűjének jobb külső oldalán festékfoltocska van, amely esetleg elérheti a szomszédos „n" betűt (170. ábra).

Az Ia és Ib altípusok előfordulási arányszáma 40:60.[173]

Összefüggések

Használatlan párok, hármas, ötös és tízes csíkok; valamint négyes, tízes és húszas tömbök ismertek (MÜLLER, 1952).

A. Th. GAUBE művében csak ragasztó nélküli hatos tömbről, egy kilences tömbről és a ROTSCHILD-gyűjteményből Amerikában aukcióra került harmincas (5×6) tömbről — mindannyi használatlan — emlékezik meg (1958).

Használtan párok, csíkok és tömbök ismeretlenek.

Szélе- és sarokdarabok

A szélе- és sarokdaraboknál megkívánt legkisebb szegélyméret 4 mm. Széledarabok még aránylag gyakran, ellenben sarokdarabok nagyon ritkán fordulnak elő.

Gaube szerint sem szélе-, sem pedig sarokdarabokon az ún. *tűpont* nem fordul elő;

Mueller szerint igen, sőt árazza is őket speciál-katalógusában.

Bélyegzések

Az ezen a kiadáson előforduló bélyegzés gyakorlatilag mindig postai. Egy példány ismert kincstári bélyegzéssel (fiskalischer Stempel). A postai bélyegzések évszám nélküli hely-kelet, mozgópostai, kezelési és néma-bélyegzőktől származnak.

A bélyegzések színe túlnyomórészt *fekete*, de lehet *vörös* és *kék* is. Újságszöveggel átnyomott példány nem ismeretes. Ugyancsak ismeretlen ennél a kiadásnál a szignettával alkalmazott érvénytelenítési mód is.

A magyarországi bélyegzések közül leggyakoribb a ZEITUNGSEXPEDITION PESTH. Ez legömbölyített sarkú keretbélyegző fekete színű lenyomata. Viszonylag nem ritka.

Enyvezés

A hírlapilleték bélyeg kiadásánál használt ragasztóanyag sárgás színű és igen törékeny. *Müller* szerint állati enyv volt, amelyet lehet, hogy később növényi enyvvel kevertek.

Újnyomatok — 1873

Az újnyomatok készítésének alapjául egy megmaradt nyomódúc szolgált, amelynek segítségével 50 darabos nyomólemezt állítottak össze; ennek 10 vízszintes sorában 5—5 nyomódúc foglalt helyet.

Ezzel a nyomólemezzel 1400 újnyomatot állítottak elő, amelyek az Ib altípus rajzát tüntetik fel.

Újnyomatból szélе- és sarokdarabok ismertek.

Mint legnagyobb összefüggésről egy tizenötös tömbről van tudomásunk (von RAIMANN ellentengernagy gyűjteményéből).

Az újnyomat és az eredeti elkülönítésénél azt kell figyelembe venni, hogy az újnyomat papírja halvány barnássárga árnyalatú, az eredetié mindig fehér; a ragasztóanyag színe az eredetinél sárgás, az újnyomatnál pedig fehér.

Hamisítványok

Az 1853-as zöld 2 krajcáros hírlapilleték bélyegnek hamisítványát nem ismerjük. Előfordul azonban bélyeg újnyomatának egy példánya GABLONZ a/d. NEISSE bélyegzéssel.

II. KIADÁS – 1858

Az 1858. április 27-i pénzértékváltozásból következett a hírlapilleték megváltozása is.

Mivel az eddig is használatban volt (1858-as) szignetta értékjelzést nem tartalmazott, továbbra is érvényben maradt, és felhasználták 2 krajcár (o. é.) értékben hírlapok illetékének lerovására.

Szükség volt azonban a külföldi újságok 4 krajcáros (o. é.) illetéke miatt új hírlapilleték bélyegre; ezt a pénz értékének különbözősége miatt Ausztria részére barna, Lombard-Velence részére vörös színben készítettek el. Ezért jött létre a hírlapilleték bélyegek második kiadása.

Próbanyomat

A hírlapilleték bélyegek második kiadásáról ismert egyféle próbanyomat fekete színben, fehér papíron.[174]

171. ábra. 4 krajcáros hírlapilleték bélyeg, 1858, PESTH bélyegzéssel

Bélyegkép

A bélyegképet a 4 krajcáros hírlapilleték bélyegnél is a kétfejű sas ábrája adja. Körülötte – az első kiadáshoz hasonlóan – a külső és a belső keretet egyenes vonalak alkotják; közülük a 21 mm hosszú külső vonalak kettőzöttek. Az egy vonalból álló belső és a kettőzött külső keretvonalak között – balról elindulva és az óramutató járását követve – a „Kais. Kön. Zeitungs-Stämpel. 4 Kreuzer" felírást, illetőleg értékjelzést találjuk. A négy sarkot árnyékolt vonalú gömbök töltik ki; közülük a felsőktől 2 – 2, a két alsótól pedig 1 – 1 lándzsahegyszerű díszítmény irányul a három oldalon elhelyezkedő felírás felé. A baloldali Kön, szó K betűjének törzse fölött a kettőzött külső keretvonal között kis festékfoltocska található.

Típus

Ennek a bélyegnek képe ugyancsak az I. típust mutatja. Az országalma keresztjénél itt is megtalálhatjuk az előző kiadás Ia és Ib altípusánál leírt különbséget, vagyis hogy érinti-e a jobb sasszárnyat, vagy nem. Kijavították ellenben a „Zeitungs-" szó „Z" betűje felső záróvonalának bunkósságát és a „Kön." szó „ö" betűjének oldalán tapadt festékfoltot, amely ott az Ib altípus egyik jellemzője volt (171. ábra).

Papír és festék

A hírlapilleték bélyegek II. kiadásának papírja *fehér* és valamivel *vékonyabb*, mint az I. kiadásé; egyébként azonos az egyidejű postabélyegek papírjával. Papírváltozatok nem ismertek; a papír vízjelet nem tartalmaz, de *varratvízjel* előfordul.

A nyomáshoz használt festék színében árnyalati különbségeket sem találunk; *Gaube* szerint mindig jellegzetes „középbarna". Ebből arra következtethetünk, hogy az egész kiadás egyszerre készült.

Nyomólemez

A 4 krajcáros hírlapilleték bélyeg nyomólemeze 400 nyomódúcból állt, amelyek 4 × 100-as tömbökben — 10 — 10 sorban, illetőleg 10 — 10 oszlopban — voltak elhelyezve. A százastömbök közötti távolságok nem ismertek.

A vízszintes bélyegköz kb. 1,0 — 1,25 mm, a függőleges pedig 2,6 — 30 mm volt.

Nyomás

Ennek a kiadásnak a bélyegei is könyvnyomás útján készültek. A nyomás jónak mondható, s mivel feltehetően egyszerre készült az összes 4 krajcáros hírlapilleték bélyeg, nem is várható nyomatai között lényeges változás.

A bélyegek fogazás nélkül kerültek felhasználásra és a nyomdai ív — feltehetően ugyanúgy, mint a többi kiadásnál — két részre szétvágva került a postahivatalokhoz.

A bélyegek enyvezése — az újságbélyegekéhez hasonlóan — fehér, esetleg kis sárgás árnyalattal.

Forgalmi idő, példányszám és maradványkészlet

A 4 krajcáros hírlapilleték bélyeg forgalmi idejét két részre tagolva kell tárgyalni.

I. Ez a bélyeg 1858. november 1-én került forgalomba és 1858. december 31-ig használták fel 4 krajcár (o.é.) értékben a hírlapilleték lerovására.

II. Az 1858. december 18-án kelt 25851 — 6195 számú rendelet 1859. január 1-től a belföldi, valamint a postaegyesületi államok hírlapjai után az illetéket 1 krajcárra, az egyéb külföldiek után pedig 2 krajcárra mérsékelte. Így ezután az időpont után a 4 krajcáros bélyeget is 2 krajcár értékben használták fel.[175]

E bélyegek érvényessége Magyarországon 1868. szeptember 30-ig, Ausztriában 1899. december 31-ig tartott; de már a lejárati határidők előtt kikerültek a forgalomból, mert teljes készletüket felhasználták.

A kiadás példányszáma nem ismert,[176] jelentős maradványkészletről nem tudunk.

Összefüggések

A 4 krajcáros hírlapilleték bélyegből használtan még pár sem ismert. Használatlan állapotban azonban pár, hármas, ötös és tízes csík, valamint négyes, tízes és húszas tömb is ismert *Müller* adatai szerint. *Gaube* könyvé-

ben említést tesz egy százas tömbről is, amely Hans KROPF császári tanácsos tulajdonában volt.[177] Ezt az ívet azonban Amerikában feldarabolták. Így feltehető, hogy ma a legnagyobb összefüggés ebből a bélyegből az a 25 darabos bal alsó saroktömb, amely 1958. őszén került Olaszországban árverésre.

Széle- és sarokdarabok

Széledarabok ritkák és keresettek; sarokdarabokat ebből az értékből nem ismerünk.

Bélyegzések

A felhasználás első időszakában – 1858 november 1-től december 31-ig – kizárólag postai hely-kelet bélyegzéseket találunk, mégpedig a következő helyekről:

1. AGRAM F.B.H. 2. BREITENSEE 3. GRATZ 4. PESTH 5. SALZBURG 6. TRIEST 7. WIEN.

A bélyegzés színe fekete. Színes bélyegzés és újságszöveggel való átnyomás ennél a bélyegnél nem ismeretes.

A felhasználási idő második szakaszában – 1859. január 4-én – rendelet jelent meg, amely szerint a hírlapilleték bélyegeket pénzügyi hivatalok bélyegzéseivel is lehetett érvényteleníteni. Ettől az időtől kezdve ilyenek is előfordultak a 4 krajcáros hírlapilleték bélyegeken és a következő helyekről ismertek: 1. BODENBACH 2. PRAG 3. TRIEST (Steueramt) 4. WIEN.

Újnyomatok — 1873

A 4 krajcáros hírlapilleték bélyeg újnyomatához nem tudták az eredeti nyomólemezt felhasználni, mert a következő 1 krajcáros érték részére átvésték. Ezért a második típusú 2 krajcáros egy nyomódúcának alapulvételével új nyomólemezt kellett készíteni, amely így szintén a második típust tünteti fel, és ezért az eredetitől könnyen elkülöníthető. Százas nyomdai ívekben készült, amelynek nyomólemeze 50 dúcból állt.

Készült 1400 darab (barna színben), ebből 1000 darab került eladásra. *Papírja* sárgás és sima, *enyvezése* fehér. *Széle-* és *sarokdarabok* ismertek.

Hamisítványok

A 4 krajcáros hírlapilleték bélyegnek többféle hamisítványa is ismert. Vannak ún. teljes hamisítványai, amelyek közül a fotomechanikai úton készültek között igen jól sikerülteket lehet találni; a rajz után készültek nem veszélyesek, könnyen felismerhetők.

Gyakrabban találjuk az ún. részleges hamisítványokat, amelyeknek zömét a második típusú barna 2 krajcárosból készítik. A típuskülönbözőség alapján könnyen felismerhetők.

Szokásos volt az újnyomatok hamis bélyegzéssel való ellátása és esetleg a rajz egy részének átfestése is. A típus- és papírkülönbözőség alapján azonban ez is könnyen megállapítható.

Az osztrák birodalom területére részben postai előfizetés, részben pedig egyéb úton kerültek be hírlapok a postaegyesületen kívüli országokból. Az utóbbi országokból származó újságok hírlapilletékét csak időtrabló módon – nagyobb helyeken működő pénzügyi szervek útján lehetett a szignetták alkalmazásával leróni. Ennek kiküszöbölésére hozták forgalomba az 1 krajcáros kék (Lombard-Velencében fekete) I. típusú hírlapilleték bélyeget, amellyel mind a postahivatalok, mind pedig a pénzügyi szervek rövid úton el tudták intézni az illeték leróvását. A bélyegek mellett azonban a szignetták is használatban maradtak. Ez az egyik magyarázata az I. típusú 1 krajcáros hírlapilleték bélyegek ritkaságának.

172. ábra. 1 krajcáros hírlapilleték bélyeg, 1859, I. típus

Próbanyomat

Ehhez a bélyeghez próbanyomat nem készült. Ez érthető is, ha tekintetbe vesszük a nyomólemezeinek előállítási módját.

Bélyegkép

A III. kiadás I. típusú 1 krajcárosának bélyegképe teljesen azonos az előző (II.) kiadás 4 krajcárosának képével. Az értékjelző 1-es szám aránytalansága, a túl hosszú kampó abból ered, hogy a 4-es szám átvésése útján készült.[179]

Típus

Az ehhez a kiadáshoz tartozó 1 krajcáros hírlapilleték bélyeg az előző kiadáshoz tartozó 4 krajcáros átvésett nyomólemezével készült. Mindig I. típusú (172. ábra).

Papír és szín

Az I. típusú 1 krajcáros hírlapilleték bélyeghez felhasznált papír vízjel nélküli, fehér géppapír volt.[178]

A bélyegek színe csak árnyalati különbséget mutató világoskék – középkék; ebből az a következtetés vonható le, hogy az összes I. típusú hírlapilleték bélyeg egyszerre készült.

Nyomólemez

Az I. típusú 1 krajcáros hírlapilleték bélyeg nyomólemeze az előző (II.) kiadás 4 krajcárosának nyomólemezéből készült úgy, hogy az értékjelző 4-es szám vízszintes keresztvonalát kivésték.[180] Az ezzel az eljárással kialakult 1-es szám kampója a kívánatosnál hosszabb lett, ezért aránytalannak tűnik.

A nyomólemez jellemzői egyébként azonosak az előző 4 krajcáros nyomólemezének jellemzőivel. Erre mutat a Kön. szó K betűjének törzse fölött, a kettőzött külső keretvonalak között található festékfoltocska jelenléte is.

Nyomás

Ez a bélyeg magán viseli annak nyomát, hogy egy már eléggé elhasznált nyomólemezről származik. *Nyomása* gyakran összefolyó, ritkán szép. *Kiemelt középrész, gépszínátnyomat* és *tűpont* előfordul. A bélyegek fogazás nélkül készültek.

Példányszám, forgalmi idő és maradványkészlet

Az I. típusú 1 krajcáros hírlapilleték bélyeg kibocsátási példányszáma nem ismeretes. MÜLLER szerint az egész kiadás egyszerre, de elég nagy példányszámban készült.

Érvényben volt 1859. január 1-től Magyarországon 1868. szeptember 30-ig, Ausztriában 1899. december 31-ig. Az egész kiadást felhasználták, így készlet nem maradt.

Összefüggések

MÜLLER szerint használatlanul pár; hármas, ötös és tízes csík, valamint négyes és tízes tömb ismert;

Gaube csak párokról és 3 darab hatos tömbről tesz említést művében. Megemlékezik viszont egy 25-ös tömbről, amely annak idején dr. FRANKL tulajdonában volt; jelenlegi sorsa azonban ismeretlen.

Használtan néhány pár ismert.

Széledarabok 8 mm-es szegélyig viszonylag gyakoriak. Sarokdarabok ellenben nem is ismertek.

Érvénytelenítések

Ennek a kiadásnak a bélyegein postabélyegzés, pénzügyi bélyegzés és újságszöveg átnyomása található.

Az általában évszám nélküli postai hely-kelet bélyegzések közül a leggyakoribb LEMBERG bélyegzés; gyakoriak a ZEITUNGSEXPEDITION bélyegzések is. Ritkábbak a mozgópostai bélyegzések.

Leggyakrabban a pénzügyi (fővámhivatal, adóhivatal stb.) bélyegzések találhatók.

Sokkal ritkábbak az ún. előértéktelenítések (Vorausentwertungen): az újságszöveg átnyomatok.

Mindegyiknél ritkábbak az olyan I. típusú 1 krajcáros hírlapilleték bélyegek, amelyeket szignettával értéktelenítettek. Az ilyen darabokat minden bizonnyal 2 krajcár értékben használták fel (1 krajcár volt a bélyeg és 1 krajcár a szignetta).

Elvétve előfordul ismeretlen rendeltetésű bélyegzők használata is, mint pl. F.B. oválkeretben.

A postai bélyegzések színe mindig fekete, de a pénzügyiek között található kék is.

Újnyomat

Az I. típusú kék 1 krajcáros hírlapilleték bélyegből újnyomat nem készült.

Hamisítványok

A II. típusú 1 krajcáros kék hírlapilleték bélyeg rajzának részleges átfestésével készítettek I. típust utánzó hamisítványt. Luminiszcenciás vizsgálattal azonnal megállapítható, ha átfestés történt.

III. KIADÁS — 1859. ÉV — II. TÍPUS

Egynéhány olyan újság kivételével, amely sem hirdetményt, sem pedig szórakoztató mellékletet nem tartalmazott, 1859. január 1-től minden újság és folyóirat illetékkötelessé vált.

Ez okolta meg újabb 1 és 2 krajcáros hírlapilleték bélyegek kibocsátását a már eddig is használatban volt I. típusú 1 krajcáros, illetőleg a 4-ről 2 krajcárra leértékelt hírlapilleték bélyegek helyett, amelyeknek további előállítását beszüntették. A teljesség kedvéért meg kell említeni, hogy a szignetták — 1 krajcár értékben — továbbra is használatban maradtak.

Próbanyomatok

A régebbi kutatók közül dr. WEINERT ezzel a kiadással hozott összefüggésbe egy essay-t, amely a hírlapilleték bélyegek képét alkotó kétfejű sast tünteti fel négyszögletes keretben. A sas mellén levő címerpajzs — egy 1-es, illetőleg egy 5-ös számtól eltekintve — üres.[181] MÜLLER, miután megállapították, hogy ennek az essay-nak papírja a múlt század hetvenes éveiből származik, annak a véleményének adott kifejezést, hogy az valamelyik későbbi okmánybélyeg tervezetéhez tartozik.[182]

A II. típusú 1 krajcáros hírlapilleték bélyegből az alábbi próbanyomatok ismertek:

kék nyomás rózsaszínű papíron;
kék nyomás sárgás papíron;
kék nyomás citromsárga papíron és
kék nyomás narancsszínű papíron.

A II. típusú 2 krajcáros hírlapilleték bélyegből a következő próbanyomatok ismertek:

fekete nyomás narancsszínű papíron;
fekete nyomás sötétsárga papíron (kétoldalon nyomva);
kék nyomás rózsaszínű papíron;
kék nyomás zöldszínű papíron;
barna nyomás fehér papíron;
barna nyomás rózsaszínű papíron;
barna nyomás narancsszínű papíron és
barna nyomás csontszínű papíron.

Bélyegkép

A bélyegképet ennél a kiadásnál is a kétfejű sas adja, de az előbbiekhez képest némi változtatással. Ugyanis a bal sasfej koronájának a szalagja ugyanúgy szabadon leng, mint a jobb sasfejé, és ebből adódik a II. típus jellege. A keret teljesen azonos az I. típusú 1 krajcároséval.

Típusok

Az ehhez a kiadáshoz tartozó kék 1 krajcáros hírlapilleték bélyegeken olyan eltéréseket lehet megfigyelni, amely altípusokba (IIa és IIb) osztásukat teszi lehetővé.

Az 1 krajcáros IIa altípusának jellemzője azonos a II. típus általános jellemzőjével; a bal sasfej koronájának szalagja szabadon leng és nem érinti a sas csőrét (173. ábra).

173. ábra. 1 krajcáros hírlapilleték bélyeg, 1859, IIa altípus

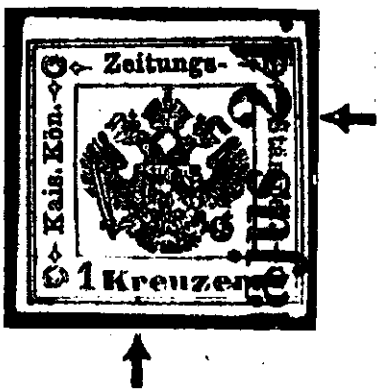

174. ábra. 1 krajcáros hírlapilleték bélyeg, 1859, IIb altípus

175. ábra. 2 krajcáros hírlapilleték bélyeg, 1859, (II. típus)

A IIb altípusának jellemzői:

1. a II. típus általános jellemzője;
2. két festékfoltocska a kettőzött külső keretvonalak között, az egyik jobb oldalon valamivel magasabban, mint a Stämpel szó kezdete, a másik pedig alul, a Kreuzer szó „r" betűje alatt;[183]
3. a bal oldali kettőzött külső keretet alkotó belső vonalnak festék foltocska okozta megvastagodása a Kön. szó „K" betűje fölött a két vonal között (174. ábra).

A két altípus közül a IIa előfordulása[184] sokkal ritkább, mint a IIb altípusé.[185]

A barna 2 krajcáros értéknél is különbséget lehet tenni; azonban nem a rajz különbözősége, hanem a szín és a nyomás milyenségének figyelembevételével. Ezért ennél az értéknél nem altípusokat, hanem nyomólemezeket fogunk elkülöníteni (175. ábra).

Az *1. nyomólemezt* (1859–71) barna – sötétbarna színe és a széles bélyegköz jellemzi;

a *2. nyomólemezt* (1872–78) vörösbarna színe és a keskeny bélyegköz; míg a *3. nyomólemezt* (1876–78) tompabarna színe, finom nyomása és vékony papírja jellemzi.

Papír és vízjel

Ennek a kiadásnak a bélyegeihez kezdetben vízjel nélküli papírt használtak, amely általában azonos volt az egyidejűleg forgalomban levő újságbélyegek papírjával. A sok változatosságot mutató géppapír érdes felületű, bár meglehetősen ritkán sima is található. Színe fehér – sárgásfehér, de előfordul az 1 krajcáros értéknél szürkés papír is.

A III. kiadás II. típusú bélyegeivel kapcsolatban az alábbi papírfélék ismertek:

csíkozott papír, általában az 1 krajcárosnál (ROVERETO bélyegzéssel), de a 2 krajcárosnál is nagyon ritkán;

rovátkolt papír, mind az 1, mind a 2 krajcárosnál előfordul; a papírfelület vonalkázása mindig vízszintes;

barázdált papír, az 1 krajcáros értéknél ismert;

a felhős papír, ugyancsak az 1 krajcáros értéknél ismert.[187]

Később – 1864 júniusától – vízjeles papíron jelentek meg e kiadás bélyegei. A papírban ZEITUNGS – MARKEN ívvízjel fordult elő; egy nyomdai ívben kétszer. A vízjel kb. 22–24 mm magas antikva-betűkből állt; a két szó között kötőjel és a szóvégző „N" betű után négyszögletes pont volt található. A betűvonalak túlhúzása miatt a vízjelbetűk belseje több részre oszlott.

Az ívek egy részénél ún. *ívosztó-* vagy *ívzáró vonal* is előfordult. Ez a kb. 2,5 mm széles vízjelvonal a nyomdai ív bélyegívekre való szétdarabolását volt hivatva megkönnyíteni.

Nagyon ritkán előfordult a *varratvízjel*, sőt egészen ritkán a *vadvarratvízjel* is.

Szín, fogazás, enyvezés

Az *1 krajcáros színei:* tompakék – világoskék – égszínkék – középkék – zöldeskék – sötétkék (IIa); tompakék – világoskék – égszínkék – középkék – tejkék – sötétkék (IIb).[188]

A *2 krajcáros színei:* rózsabarna – vörösesbarna – rozsdabarna – sárgásbarna – középbarna – olajbarna (1. nyomólemez); vörösbarna (2. nyomólemez); halvány (fakó) barna (3. nyomólemez).[188]

Ennek a kiadásnak az értékei fogazás nélkül készültek és kerültek forgalomba. A 2 krajcáros érték néhány példánya azonban ismert fogazást pótló „átütés"-sel.[189]

Enyvezésük azonos volt az egyidejű újságbélyegekével: fehér, esetenként enyhén sárgásfehér.

Nyomólemez[186]

Az 1859. évi II. típusú hírlapilleték bélyegek nyomólemezei köztudomás szerint 4×100 nyomódúcból voltak összeállítva; ezek közül a felső két százastömb az alsó kettőhöz viszonyítva 180 fokkal el volt fordulva, azaz fejtetőn állt.

A százastömbök egymástól való távolsága az 1 krajcáros értéknél: 6 mm vízszintesen (IIb altípusnál); a 2 krajcáros érték 1. nyomólemezénél: 33 mm függőlegesen és 6 mm vízszintesen.

Az egyes nyomódúcok, illetőleg bélyegközök távolsága:

az 1 krajcárosnál: 1,0 – 1,7 mm vízszintesen és
1,1 – 3,2 mm függőlegesen;
a 2 krajcáros 1. nyomólemezénél: 0,9 – 1,2 mm vízszintesen és
2,6 – 3,0 mm függőlegesen;
2. nyomólemezénél: 1,0 – 1,3 vízszintesen és
1,1 – 1,6 függőlegesen;
3. nyomólemezénél: 1,2 mm vízszintesen és
3,0 mm függőlegesen.[188]

Az 1 krajcáros értéknél vegyeslemezek ismertek, IIa és IIb altípussal.

Nyomás

E kiadás bélyegei is könyvnyomás útján készültek éppúgy, mint az előző kiadások. A korai időkből nagyon szép tiszta nyomásokat találhatunk. Később elég gyakran lehet találni hiányos, elmosódott, sőt elmázolt nyomatokat is. *Ránc* keletkezésével kapcsolatban elmozdult, ún. *álkettősnyomatokkal* is találkozhatunk rendkívül ritkán. Oldalsó *szélenyomat* ismert, ellenben felső és alsó nem.[180] Részleges *vaknyomat* rendkívül ritkaságként a 2 krajcároson előfordul. *Fémléclenyomatok* 3,6 mm és 1,4 mm szélességben találhatók. A *gépszínátnyomat* az 1 krajcárosnál elvétve előkerül; a részleges gépszínátnyomat és a 2 krajcárosnál a színátnyomat igen ritka. *Lemezhibák* már gyakrabban találhatók. *Tűpont* előfordul.

Példányszám, forgalmi idő és maradványkészlet

Gaube egy régi statisztika alapján 256 000 000-ra teszi a forgalomba bocsájtott 1 krajcárosok és 74 679 000-re a 2 krajcárosok számát.

A harmadik kiadáshoz tartozó II. típusú 1 krajcáros forgalomba került 1859. január 1-én, a 2 krajcáros ugyanezen év elején. Hivatalosan 1899. december 31-ig voltak érvényben, de 1879 után már nem fordulnak elő. Ebből is következik, hogy készlet nem maradt belőlük.

Összefüggések

Használt állapotban mindkét értékből csak párok ismeretesek. Használatlanul az 1 krajcárosból teljes 100-as bélyegív is ismert; a következő legnagyobb összefüggés pedig egy 40-es tömb.

A 2 krajcáros 1. nyomólemezével készült harmincas, ötvenes, hatvanas és százas tömb („1"-es szegélyszámmal) ismert.[180]

Négyes és tizenkettes tömb ismert, amely a 2. nyomólemezzel készült és egy négyes csík, amely a 3. nyomólemezről készült.[180]

Müller az 1 krajcáros IIa és IIb altípusaiból egyaránt áraz speciálkatalógusában 3-as, 5-ös és 10-es csíkokat, mint 4-es, 10-es és 20-as tömböket.[190]

A 2 krajcáros értéknek vegyes lemezei nincsenek.

Bérmentesítések

A II. típusú kék 1 krajcáros hírlapilleték bélyegből ismert több darab felhasználása is egy küldeményen (Mehrfachfreimachung).

Előfordulnak ritkán ún. „álvegyes frankaturák" (Pseudo-Mischfrankaturen) is. Ezeknél a bérmentesítést képviselő postabélyegek és az illeték leróvására használt hírlapilleték bélyegek vagy azonos bélyegzést viselnek, vagy a postabélyeg a feladási postahivatal bélyegzését, a hírlapilleték bélyeg pedig az érkezési hely-kelet, illetőleg a (pénzügyi) kezelés helyének bélyegzését tünteti fel.

KLAUSENBURG bélyegzéssel ismert *felezett 2 krajcáros* hírlapilleték bélyeg (7 db) 1 krajcár értékben felhasználva újságon.

Érvénytelenítések

A kiadás bélyegein szereplő bélyegzéseket három csoportba lehet foglalni:

I. Postai bélyegzések
II. Pénzügyi bélyegzések és szignetták
III. Magán bélyegzések

I. Postai bélyegzések

Az 1 krajcáros érték kb. 25 százalékán,
a 2 krajcáros érték kb. 75 százalékán fordul elő.

A postai bélyegzések közé tartoznak a ZEITUNGSEXPEDITION, a mozgópostai, az ellenőrző (Censor, CONTROL), az utánfizetési (2), az alkalmi, a néma, a P. D. (port à destination), a különleges (hajó stb), illetőleg ismeretlen rendeltetésű bélyegzések (CONTRO, Zeitungs-Stem. St. stb).

Ezek legnagyobb része fekete bélyegzőfestékkel került használatra, de előfordulnak vörös és kék postai bélyegzések is.

Erről a kiadásról ismert magyar postai bélyegzések:

1. IRREHG
2. NAGY-SZEBEN (HERMANNSTADT)
3. PESTH (Zeitungsexpedition)
4. SEMLIN

A magyar helységnevű postai bélyegzések fekete színben ismertek.

II. Pénzügyi bélyegzések és szignetták

az 1 krajcáros érték kb. 75 százalékán,
a 2 krajcáros érték kb. 25 százalékán

fordulnak elő. Ide tartoznak az adóhivatalok, a gyűjtőpénztárak, a fővám- és határvámhivatalok, valamint a dohányraktárak bélyegzései.

A pénzügyi bélyegzések javarésze fekete, de ezek között gyakoribb már a kék is, mint a postabélyegzések között; vörös viszont nem ismert.

A ritkán használt kétfejű-sasos szignetták színe mindig fekete. Gyakoriak az újszágszöveg átnyomások is; részben egyidejű pénzügyi bélyegzéssel, részben anélkül.

III. Magánbélyegzés, mint olyan, csak az újságkiadóhivatalé ismert.

Újnyomat

A II. típusú kék 1 krajcáros hírlapilleték bélyegből nem készült újnyomat.

Hamisítványok

A II. típushoz tartozó kék 1 krajcáros hírlapilleték bélyegnek a posta kárára készült hamisítványa volt, amely felhasználásra került az „Il Raccoglitore" című újságon; megjelenési helye ROVERETO.

Előfordul: durva nyomással, mélykék színben;
középfinom nyomással, zöldeskék színben és
finom nyomással, szürkéskék színben;
újságszöveg nyomással, valamint
eredeti és hamis ROVERETO bélyegzéssel.

JEGYZETEK

A POSTAI BÉRMENTESÍTÉS MAGYARORSZÁGON 1867-IG C. RÉSZ II—XI. FEJEZETÉHEZ

[1] CZAKÓ Elemér: Adalékok a KOSSUTH-féle bélyegtervezethez Kézirat, Bélyegmúzeum.

[2] IGMÁNDI Mihály: Magyar szellemi élet (1892) c. művében THAN Mór írása „Életemből" cím alatt.

[3] URSCHITZ Jakab született Laibachban 1819. július 18-án, meghalt Budapesten 1884-ben. Unokája, KOVÁCS Janka JÁSZAY Emánuel János neves filatelista szakíró felesége volt és a tervrajzot CZAKÓ kutatásai idején, mint családi örökséget, ők birtokolták.

[4] WURZBACH Lexikon adatai szerint THAN régies nevei: TAHANN, alias THAN APÁTHI, APÁTHY Mór, APÁTI APÁTHY Mór.

[5] A mindkét címerben középen helyet foglaló kis címer pajzsa nyolc-vágásos, azaz négypólyás; a magyar címerpajzs hét-vágásos. A leopárdfejek közül csak kettő látszik, a törvénybe iktatott magyar címeren a harmadiknak is részben elő kellene tűnnie.

[6] Ez a díszítőelem még a copf-ízlés (XVI. Lajos) hagyatéka.

[7] Alakja a XVIII. századbeli ábrázolásokra vezethető vissza, amikor annak pontos rajzát még nem ismerték. Különösen feltűnik ez a korona zománcozott oldalsó keresztpántján, amely a rajz szerint éles szögben törik meg. Helytelen ugyanezen keresztpánt gyöngysorának ábrázolása is.

[8] Dr. HOFMANN Edit és mások nyilatkozata az eredetiségről. Található a CZAKÓ-féle anyagban, Bélyegmúzeum.

[9] MARSCHALKÓ Béla főigazgató és PINKERTH Béla postamérnök fizikai és kémiai vizsgálatainak eredménye a M. Kir. Posta Kísérleti Állomásának laboratóriumából:

„... a rajzlapról az is megállapítható, hogy a vésnökök magasnyomásra szánt dúcokat véstek arról. Az utasítás az volt, hogy a keretet vörösen, a címert zölden nyomják, a középrészt fehéren hagyva, hogy így a nemzeti szín érvényesüljön.

Az ilyen lemezek úgy készültek, hogy a réz, vagy acéllapokat egy habverőhöz hasonló üstbe öntött lágy szurokba ágyazták s az megkeményedve, a vésési művelet forgatása közben nem engedte a lapokat elmozdulni. A fémlapokat mastix-gőzzel befüstölték, hogy arra tűvel a tükörmintát előrajzolhassák. A M. Kir. Posta Kísérleti Állomásán MARSCHALKÓ Béla főigazgató kimutatta, hogy a rajzlap színoldalán látszó sárgulás szurkos füsttől származik, melynek szemcsói beletelepedtek a papírrostok mélyébe. A hátoldali alsó folt pedig a felületen levő szurkos érintésnek a nyoma, valószínűleg a vésnök, vagy nyomdász maszatos kezétől származó daktiloszkópia.

A korabeliség egyik bizonyítéka az is, hogy a papír sárgulásának oka nem a faanyag (lignit) oxidációja folytán jött létre, hanem a vésnöki szurok behatására. A fa foszlatásával készülő papirost egyébként is 1846-ban találták fel Németországban és Magyarországon csak az ötvenes évek végén került használatba. Az 1848-as rajzlap anyagában tehát lignit nem fordulhatott elő. A kénsavas vizsgálat igazolta, hogy THAN (bélyegtervezetének rajz-) lapja tiszta rongypapír."
CZAKÓ-féle anyag, Bélyegmúzeum.

[10] Id. GÖRGEI István: „1848 és 1849" c. művének 383. oldalán.

[11] VASÁRNAPI ÚJSÁG 1893-as évfolyam 434. oldal.

[12] VASÁRNAPI ÚJSÁG 1891-es évfolyam 41. szám.
[13] GULYÁS Pál: Ötven esztendő a magyarországi könyvnyomtatás közelmúltjából.
[14] Ezek közül került 33 darab a Parlamenti Múzeumba.
[15] Ma már – főként az utóbbi – alig beszerezhetők.
[16] A penny-portó rendszer azt jelenti, hogy a súlyegységen belüli levélpostai küldemény, belföldi viszonylatban, távolságra való tekintet nélkül 1 penny.
[17] Teljes címén: „Johannes Jakob HERZ von Rodenau, der sämtlichen Rechte und Staatwissenschaften Doctor, kaiserl. Rath etc. etc., mehrerer Gelehrter Gesellschaften Mitglied, Inhaber der kais. russischen, königl. sächsischen, grossherzoglich Parma'schen goldenen Verdienst-Medaillen für Kunst und Wissensohaft etc. etc."
[18] Később mindezeket könyvbe is foglalta és 1850 szeptember havában
„Die Post-Reform im deutsch-österreichischen Post-Verein"
cím alatt kiadta. A 234 oldalas, oktávformájú könyv Carl GEROLD kiadásában jelent meg Bécsben. Hat fejezetre tagozódik, amelyek közül a második foglalkozik a levélbélyegekkel. Kitér azonban nagy részletességgel a levélbélyegek előállítási költségeinek taglalásától az új postautak szervezéséig sok mindenre és postatörténeti szempontból kitűnő forrásmunka.
[19] Külföldi viszonylatban a vényeket latinul kellett kiállítani.
[20] Horvátországi postahivatalok egymás között a latin, magyarországi postahivatalokkal azonban csak a magyar nyelvet használhatták.
[21] Pest, Kassa, Nagyvárad, Sopron, Pozsony, valamint Temesvár és Nagyszeben, illetőleg Zágráb székhelyekkel.
[22] Havasalföldön és Moldvában.
[23] Eddig az időpontig ugyanis levél-, csomag- és pénzküldemények üzletszerű szállításával fuvarosok és fuvarozási vállalatok is foglalkoztak, ami a PAAR hercegi család legidősebb férfitagjának igazgatása alatt álló osztrák postának nem kívánatos konkurrenciát jelentett. Pl. a nyergesújfalusi „gyorsparasztok" vagy a „Pest és Eperjes közötti GYORSUTAZÁSI INTÉZET". Ezek személyek szállításán kívül iratok, pénz, csomagok stb. kézbesítését is vállalták és megbízhatóságuk folytán az állami postával szemben erős versenyt támasztottak.
[24] Eredeti rajzon értjük a bélyegkép dr. HERZ által alkotott formáját, amely még nem került átdolgozásra. Az egyes értékek leszármazási táblázatában ez szolgál kiindulási alapul.
[25] Rózsafából.
[26] MÜLLER közlése szerint összefüggő párokban is előfordul.
[27] Végleges rajznak nevezzük az eredeti rajznak azt az átdolgozott formáját, amely alapul szolgált a nyomóeszközök elkészítésének; ez a dr. HERZ-féle eredeti rajz módosítása az alkalmazni kívánt nyomdai eljárásnak megfelelően.
[28] 1850. január 5-én fogadták el véglegesnek.
[29] Az első testet öltött gondolat az osztrák rányomottasokkal (Ganzsache) kapcsolatban.
[30] Nemzetközi aukciókon elért áruk nincs arányban ritkaságukkal.
[31] A vonatkozó rendelet száma: 1429 H. M. és időpontja: 1849. szeptember 14.
[32] „Diese Anträge zur Reform des Brief- und Fahrpost-Tariffes erhalten Meine Genehmigung. Schönbrunn den 25. September 849. Franz Joseph m. p."
[33] Kivételes esetekben, a Lombard-Velence részére készült CENTES pénznem megjelölésű postabélyegeket is felhasználták Magyarországon; ezeket legtöbbször válaszbélyegként használták fel ilyen esetekben.
[34] Újabbkori szóhasználattal élve.
[35] Az 1850. február 5-én kelt „Dekret Z. 61 H. M. Nr. 195" szerint.
[36] A kiadás értékei színének leírását a Z. 968. 1132 H. M. rendelet 14. §-a adja meg.
[37] 1 zóna: kevesebb, mint 10 mérföld (légvonalban);
2. zóna: 10-től 20 mérföldig;
3. zóna: 20 mérföld fölötti távolság.
[38] „Dekret Z. 851", kelt 1850. június 3-án.
[39] Mivel a rendelés ennél az értéknél 1 000 000 darabra szólt, – ez egyenként 240-nel számolva 4166,6 ívet tesz ki –, feltehető, hogy 4167 (nyomdai) ív készült. Ha tényleg 1 000 000 darabot égettek el, 80 darab lehetett az a mennyiség, amely a hivatalos megsemmisítést elkerülhette.
[40] Lombard-Velence részére készült, de azonos okból hasonló sorsra jutott 60 CENTES értékből nem ismerünk fennmaradt példányt.
[41] MÜLLER adatai, az osztrák állami nyomda feljegyzései alapján.

[42] Így ezek háromszor olyan értékesek is, mint azok, amelyeket Ausztria egyéb területein hoztak postai forgalomba. Ennél a megállapításnál természetesen figyelmen kívül hagytuk az egyes postahivatalok bélyegzéseinek pontszám szerinti értékelését.
Lásd: Ing. Edwin MÜLLER „Grosses Handbuch der Abstempelungen von Altösterreich und Lombardei-Venetien" Wien 1925.
Ing. Edwin MÜLLER: „Die Poststempel auf der Freimarken Ausgabe 1867 von Österreich und Ungarn" Wien 1930.
Edwin MÜLLER: „Katalog der Entwertungen von Österreich und Lombard-Venetien auf Freimarken-Ausgabe 1850, 1858–59, 1860–61 und 1863–64".

[43] Ismerünk 1850 májusi és 1859. évi felhasználással is bélyegeket (ez utóbbiak háromnegyed része CENTES) eredeti futott leveleken.

[44] Megjegyzést kíván, hogy magyarországi bélyegzésnek számít Horvát-Szlavónia és a Határőrvidék postahivatalainak bélyegzése is.

[45] A bécsi „Császári-Királyi Udvari- és Államnyomda" igazgatója 1850-ben Ritter von Welsbach Alois AUER volt.
1850 óta az osztrák állami nyomda készítette az 1938. március 13-án bekövetkezett „Anschluss"-ig Ausztria összes postabélyegeit.

[46] Magasképűn az olyan nyomóformát értjük, amelyen a rajz vonalai kiemelkednek – patrica. Ellentéte a mélyképű nyomóforma, amelybe a rajz vonalai bemélyednek – matrica.

[47] Az 1. anyamintából elég lett volna egy darab is, mivel nem tüntetett fel sem érték, sem pedig pénznem megjelölést; mégis 10 darab készült, amint a fentmaradt 6199 számú nyomdai feljegyzés bizonyítja. E szerint egyenként 1 forintot, azaz összesen 10 forintot fizettek ki a vésnöknek az 1. anyaminta készítéséért.

[48] A kiöntés céljára 80% ólmot és 20% antimont tartalmazó ötvözet szolgált.

[49] Lásd AUER államnyomdai igazgatónak, 1858-ban a hamburgi postaigazgatóság kérdéseire adott Z. 1022 jelű válaszlevelének konceptusát.

[50] A 2. anyamintát hátulról cinkkel öntötték ki, hogy tartása legyen.

[51] A betűfémből készült nyomódúcot nevezzük sztereotip dúcnak (tömöntés).

[52] FRANK közlése alapján.

[53] A galvanoplasztikus úton készült nyomódúcot elektrotip dúcnak nevezzük.

[54] MÜLLER szerint a sztereotip nyomódúcok vízszintes sorokban;
FRANK szerint pedig az elektrotip nyomódúcok függőleges sorokban voltak összeforrasztva.

[55] „Andreaskreuze, zum Ausfüllen österr. Markenbogen, welche einer runden Guldenzahl entsprechen sollen, mit dem A., einem schrägen Kreuze, bedruckte Felder."
Alexander BUNGERZ: Grosses Lexikon der Philatelie, München 1923, 18. oldal.

[56] FRANK szerint biztos, hogy az andráskeresztek össze voltak forrasztva.

[57] Alkothatják vegyes típusú és vegyes altípusú bélyegek.

[58] 1850. május 16.–1850. június 1., azaz 14 nap.

[59] A 9-es behelyezése öntéssel (Einlöten) történt; FRANK közleménye.

[60] Az ebből levont téves következtetés indította Ing. Sigmund KATSCHER filatéliai kutatót az ún. „Wandertype"-elméletének megalkotására. Lásd ugyanezen szerzőtől: Oesterreich 1850, 9 Kreuzer, Type I. Veröffentlichungen der „Postmarke" 1932 Wien Nr. 7.

[61] Ellentétben pl. egy keskeny „i", vagy „l" stb. betűvel.

[62] A helytelenül nyomott STEMPFL szó feltehetőleg csak az első nyomólemez második összeállításban (1b nyomólemez) fordul elő, amikor a nyomólemez javítása vált szükségessé.

[63] Ez a közös ismertetőjel gyakran hiányzik.

[64] Az igénybevett dúc Aa altípusú volt.

[65] A „K" betű törzsének felső vízszintes záróvonala és a felső belső keretvonal között a távolság 0,75 mm; az „U" betűtől pedig a szövégző „R" betűig ugyanez a távolság 0,65 mm.

[66] Ing. Edwin MÜLLER: Die Postmarke von Oesterreich, Wien 1927.

[67] P. F. de FRANK: Die erste Ausgabe von Oesterreich und Lombardei-Venetien 1850 bis 1858, Wien 1936.

[68] Arthur LADURNER: Altösterreich.

[69] Hasonló utat követett DIENA Lombard-Velence bélyegeinek tárgyalásánál.
Lásd: dr. Emilio DIENA „Lombardo-Veneto. Note sulla prima emissione", Milano 1925.

[70] Lásd A nyomóeszközök sémája elnevezésű leszármazási táblázatot.

[71] Munkadúc – a 9 krajcáros kivételével – minden értéknél csak egy volt.

[72] Ebben eltérünk a MADARÁSZ Gyula által követett rendszer jelzésétől; MADARÁSZ ugyanis

a Magyar Bélyegkülönlegességek Kézikönyve című műben, indexszel az A típust kétfelé bontja, és A_1 típusnak a 6 krajcáros, A_2 típusnak a 3 krajcáros nyomóeszközei felhasználásával készült bélyegeket jelöli.

[73] Ezzel elkerülni véljük az előző rendszereknek azt a hibáját, hogy azonos nyomólemez számmal és betűvel is megjelölésre kerüljön, és ezzel is fokozza a rendszer megismerésével járó nehézségeket.

[74] FRANK szerint az első nyomólemez használati ideje alatt annak több összeállítása is használatba került.

[75] Illetőleg az esetleges összes lemezösszeállításairól.

[76] FRANK közleménye szerint 500 000 darab.

[77] Aranysárga színnel jár együtt.

[78] A korai nyomások színe.

[79] A késői nyomások színe.

[80] Említést érdemel, hogy erre a nyomólemezre, a különböző altípusokat feltüntető vegyes összefüggésekre sem FRANK, sem pedig MÜLLER nem figyelt fel. Ez adja magyarázatát annak, hogy MÜLLER 1952-ben megjelent utolsó speciál-katalógusának „Vegyes lemezek" megjelölésű fejezetében még nincs árazva.

[81] Leírása a 2a nyomólemez altípus-jellemzői között a 2. pontban.

[82] Nem ismert; valószínű azonban, hogy III.

[83] A levélbélyegekkel ellentétben az 1854. november 1-én megjelent okmánybélyegek már többféle méretű (vonal) fogazással voltak ellátva.

[84] Ti. a 2-es szám fejének görbülete és a képtábla felső belső keretvonala közötti rendkívül keskeny kis rés igen hamar eltömődött.

[85] Pálmadíszítmény, tehát nem babérág.

[86] Azokat a példányokat, ahol a pont észlelhető, MÜLLER a IIIb altípusba sorolta; ennek az altípusnak a felállítása FRANK és SAILER szerint sem indokolt.

[87] Jellemző lemezhiba: az első „R" a KREUZER szóban roncsolt.

[88] A kartonpapír előfordulását SAILER az 1857–58. évekre teszi.

[89] SAILER – az 1850. február 5-én keltezett „Dekret Z. 61 H. M. Nr. 195" alapján – 5 000 000 darabra teszi az ezzel a nyomólemezzel készült bélyegek számát.

[90] Dúccserékkel, a használt szín árnyalatának megváltoztatásával vagy a középrésznek – alánemezeléssel (zurichtolással) történő – kiemelésével.

[91] LEUTOMISCHL bélyegzéssel, három sérült darab.

[92] DIRNER Ottó adata.

[93] FRANK-féle lemezbeosztás szerint.

[94] A sávos papíron készült 3 krajcáros bélyegeket egy kivételével, amelyet Magyarországon adtak fel, mind BRUCK a. d. MUR ausztriai helységben használták fel.

[95] 1848–49 a magyar Szabadságharc;
1849–53 az olasz kis államok ellen;
1850–52 Dánia ellen, Schleswig-Holstein miatt;
1854–57 a krími háborúval kapcsolatos osztrák megszállások, Havasalföldön és Moldvában.

[96] Lásd Ing. H. Kolbe „Typen und Platten 1850" című művében a C/6. oldalon és ugyanezen szerzőtől: Die Mischplatte „B" der 3-Kreuzer, I. Ausgabe (Festschrift des Verbandes Österreichischer Philatelisten-Vereine, Wien 1950).

[97] Ezeket az átvésett Ab altípusú dúcokat, amelyek látszólag Aa altípust tüntetnek fel, Ax altípusnak neveztük el, mert nem felelnek meg egyik ismert altípusnak sem.

[98] De nem nyom nélkül, mert helyének megfelelően udvar maradt.

[99] Összefüggő négyes csíkban – SZOLNOK 13/11 bélyegzéssel – levéldarabon ismert.

[100] Bb altípus a 3 krajcáros értéknél csak elektrotip eredetű dúcról származhat.

[101] A nyomódúchoz eddig alapul szolgáló 2. anyaminta–c kitisztítását részben vésővel végezték, és így jött létre a 2. anyaminta–d, amely után a VI. nyomólemez dúcai származnak. Ezekre jellemző, hogy a KREUZER szó második „R" betűjének alsó és felső részében a vésés következtében spirális alakú fémforgács képződött, amely a korai nyomatoknál még jól felismerhető, de a későbbieknél már csak eltömődés képében jelentkezik.

[102] FRANK ezt a nyomólemezt, illetőleg ezt az altípust még nem ismerte; de nem figyelt fel rá MÜLLER sem annak ellenére, hogy könyvében (Die Postmarke von Oesterreich) mint a 3 krajcáros újnyomatok ismertetőjelét mutatta be a Bc altípusra jellemző festékfoltocskát; sőt az 1937-ben megjelent különlegességi katalógusa I. részének fedőlapját is egy Bc altípusú

3 krajcáros bélyeg képe díszíti. LADURNER figyelt fel először ezekre a rövid ideig használt éppen ezért viszonylag ritka bélyegekre és tette közzé leírásukat.

103 Eltekintve a csak tized ezrelékekben kifejezhető rendkívül finom első nyomásoktól

104 SAILER megállapítása szerint ez az első lemezösszeállítás színe.

105 Bordázott papír SAILER szerint előfordul az első nyomólemez Aa altípusú bélyegei között, FRANK és MÜLLER szerint azonban nem. MÜLLER speciál-katalógusában nem is árazza, csak az Ab altípusút, amely már a 2. nyomólemezről származik.

106 Itt a következő változatok ismertek:

a) foltocska a képtábla két alsó keretvonala között;
b) vonalka, amely túlterjed az alsó belső keretvonalon, de nem éri el a pálmalevél szárát;
c) vonalka, amely az alsó belső keretvonalon túlterjedve eléri a pálmalevél szárát;
d) foltocska a számtábla két felső keretvonala között;
e) foltocska a számtábla két felső és a képtábla két alsó keretvonala között is;
f) foltocska a számtábla két felső keretvonala és kis vonal a képtábla alsó belső keretvonala és a pálmalevél között.

A foltocska, illetőleg a kis vonal minden esetben az első „R" betű törzse fölött keresendő!

107 Talán éppen a KREUZEB betűtörés miatt kiemelt nyomódúccal kapcsolatban.

108 0,12 mm-től.

109 FRANK szerint II. és III., SAILER szerint III.; ez utóbbi a valószínű.

110 FRANK a merített papíron nyomott B típusú bélyegek 5 százalékára teszi az 5. nyomólemez bélyegeit.

111 FRANK szerint II., mert csak bal oldaliakat ismert;

SAILER jobb oldaliakat is ismert és éppen ezért az ő véleménye szerint III. SAILER kétségessé teszi, hogy a II. egyáltalán előfordul.

112 A címerpajzs alapmezőjének pontocskái inkább kerekdedek, a kis címerben levő öt függőleges vonalka nem folyik egybe, a betűk vékonyabbak és kevésbé összefolyók. Ezek jellemzői a sztereotípiának.

113 A vékony vonalak szakadozottsága, a vastagabb vonalak és nagyobb felületek egyenetlen festékezettsége, a belső keretvonalak vastagságának egyenetlensége jellemzi az elektrotipiát.

114 Lehet a KREUZER szó alapvonalához viszonyítva lejjebb vagy feljebb; közel vagy távol a „K" betűhöz. Ezek a helyzetek abból adódtak, hogy a 240 nyomódúcba az értékjelző számot egyenként, kézzel helyezték el.
A 9 krajcáros érték A_{1-2} típusához tartozó altípusokat, összhangba hozva a MÜLLER-féle altípusokkal, a 228. oldalon levő táblázat tünteti fel.

115 Igen finom nyomásnál.

116 Az első nyomólemeznél a „K" alul nyitott, a másodiknál (és a továbbiaknál) alul zárt.

117 FRANK és SAILER műveiben ez a nyomólemez nem szerepel, bár az előbbi szerző „Die erste Ausgabe von Oesterreich und Lombardei-Venetien 1850 bis 1858" című műve 71. oldalán a 109. lábjegyzetben a következőket írja: „... die letzten hellblauen Marken auf Handpapier nicht von einer zweiten Zusammenstellung der Platte 7, sondern von einer aus Elektrotypen zusammengesetzten Platte 8 stammen."

118 MÜLLER IIIa altípusnak is nevezi a FRANK-féle IIIc altípust. A 9 krajcáros értéknek erre a ritka altípusára még bulgáriai tartózkodása alatt figyelt fel DIRNER Ottó magyar származású neves filatelista, és levelezett is e tárgyban Edwin MÜLLER-rel. Julius TATÁR (Zilina) pedig „Ein Beitrag zum Studium der Type III der 9 Kr.-Marke auf Maschinenpapier der Österreich-Ausgabe 1850" címen tanulmányt is írt a „Sammler-Woche" 1938 június 22. 11/12. számában erről a bélyegről.
Dr. MAKKAI László filatelista kutató már ki is állította, mint a IX. nyomólemezhez tartozó bélyeget a prágai és a konstantinápolyi világkiállításon.

119 FRANK szerint exfoliációval (lehámozással), SAILER szerint „kiadós ledörzsöléssel".

120 Az „U" betű jobb szárán 0,5 mm magasságban egy legtöbbször pontszerű, a bal száron 0,6 mm magasságban egy leggyakrabban vonalszerű festékfolt okozza a betűszárakon a megvastagodást.

Monográfia jelzése	MUELLER jelzése	STEMPEL betűvel		A 0-es helyzetű			A 0-es és a K távolsága tized milliméter			
		F	E	közép	magas	mély	3—4	5—7	8—9	12
A_1a)	IAa	!	—	!	—	—	—	!	—	—
A_1b	IAb	!	—	!	—	—	!	—	—	—
A_1g	IAg	!	—	—	—	!	—	!	—	—
A_2a	IBa	—	!	!	—	—	—	!	—	—
A_2b	IBb	—	!	!	—	—	!	—	—	—
A_2c	IBc	—	!	!	—	—	—	—	!	—
A_2d	IBd	—	!	!	—	—	—	—	—	!
A_2e	IBe	—	!	—	!	—	—	!	—	—
A_2f	IBf	—	!	—	!	—	!	—	—	—
A_2g	IBg	—	!	—	—	!	—	!	—	—
A_2h	IBh	—	!	—	—	!	!	—	—	—

[121] Azonban mégsem azonos az általában ultramarinnak nevezett lilás árnyalatú kékkel.

[122] FRANK kérdőjelesen ugyan, de D nyomólemeznek nevezi ezt a lemezt, ezzel jelezve is, hogy a 9 krajcáros érték utolsó nyomólemezéhez érkeztünk.

[123] MÜLLER a bélyegívek enyvezésével hozza okozati kapcsolatba. Szerinte ugyanis a még nedves papíranyagba akkor nyomódott bele a bordázottság, amikor a frissen enyvezett íveket szárítás céljából felmelegített vashengerek között vezették és hengerpalástjuk, a tapadás meggátlására rovátkolva volt.
FRANK szerint csak az egyik henger volt bordázott. Ezt a megállapítását arra alapozza, hogy mindig csak az egyik oldalon kifejezett a bordázottság.
BUNGERZ Lexikonjának szavai szerint: „... geripptes Papier entsteht durch die stärkeren oder schwächeren, parallel gelegten Einzeldrähte der Schöpfformsiebe; ..."
SAILER szerint MÜLLER elméletének ellentmond a részleges bordázottság, amely sokszor oly erős, hogy különösebb vizsgálat nélkül is szembeszökik; továbbá az egyes értékeknél való ritka előfordulása és az, hogy az 1 krajcáros értéknél teljesen ismeretlen.

[124] Arthur LADURNER merani gyógyszerész, neves filatelista kutató volt.

[125] MÜLLER szerint létrejöttüket a papírgyártógép fémhengerei palástjának finom rovátkoltsága okozta. Nézetét arra a megállapításra alapozta, hogy ha a hengerek felülete simára kopott; eltűnt a rovátkolt papír, de újból megjelent, ha a gép új hengereket kapott.

[126] Ezt a feladó jelezni szokta a levél szövege fölött vagy után. A címzett jelölte, mint érkezési időpontot a külzeten (legtöbbször a borítás külső, pecsétes oldalán). Hivatalok, hivatalos helyek iktatási, illetőleg irattári lajstromozás dátumával, amelyet jelezni szoktak a hosszában összehajtott levél külső felső szélén. Mindezeket össze kell azonban még vetni a bélyegzés nyújtotta adatokkal is.

[127] Foulage.

[128] MÜLLER említi a vízjel betűinek sérülését is.

[129] MÜLLER szerint e kiadás értékeihez az alábbi festékeket használták: 1 krajcároshoz krómsárgát; 2 krajcároshoz lámpakormot; 3 krajcároshoz cinóbert (higanypirt) tisztán és kár-

minnal keverve; 6 krajcároshoz szépiát égetett sziénával keverve; a 9 krajcároshoz berlini kéket.

[130] C. M. = Conventions-Münze.

[131] Bármilyen jó is az elektrotip nyomólemezek nyomata, a kis címerben levő öt függőleges vonalka sohasem látszik olyan élesen és jól elkülönülve, mint a sztereotip lemezek nyomataínál.

[132] Különösen fontos esetekben tárgyi bizonyítékokkal is alá lehet támasztani, hogy színátnyomat, áttitő nyomat vagy áttetsző nyomat-e az, melyre a vizsgálat irányul. A színátnyomatot ugyanis mechanikai úton (kaparással vagy a papírfelület egyéb úton történő óvatos elvékonyításával) el lehet tüntetni; áttetsző nyomat esetén ugyanez az eljárás a bélyegkép jobb előtűnését segíti elő, mert a beavatkozás folytán az azt takaró papírréteg elvékonyítása után mind több és több festékpontocska megjelenését lehet észlelni, a nem teljes papírvastagságig behatoló pórusok feltárásával.

[133] Eredetileg azt is elhatározták, hogy ugyancsak a fentírt ok miatt a bélyegképek egymáshoz képest fejenálló helyzetet foglaljanak el (180°). Ez alól azonban elég gyakran találhatunk kivételt, vagyis a két bélyegkép azonos állású. Ritkán olyan kétoldali nyomatokat is találhatunk, ahol a hátoldali nyomatot andráskereszt képe szolgáltatja (50 ábra).

[134] MÜLLER közlése szerint.

[135] A papírt (tekercset, ívet) nyomás alá vétel előtt akklimatizálni kell. Lásd az erre vonatkozó magyarázatot az I. kötetben.

[136] Itt kíván megjegyzést, hogy a ránc hozza létre az ún. „ál-kettősnyomatokat", amelyek lehetnek részlegesek is.

[137] Pl. Ruma, Wien, Triest stb.

[138] MÜLLER szerint feltéhető, hogy a 3 krajcárosból is készült próbafogazás; eddig azonban még nem került elő.

[139] Pl. Nagy-Kálló.

[140] „Zahl 968. 1132 H. M. Bestimmungen über die Briefporto-Taxen und die Einhebung derselben durch Briefmarken."

[141] H. KROPF: Die Postwertzeichen der Oesterr.–ungar. Monarchie, Prag 1902, könyvében megtalálható.

[142] Leggyakoribb felezés a 6 és a 2 krajcáros értékeknél; harmadolást a 3 és a 9 krajcáros értékeknél ismerünk.

[143] Felismerhető arról, hogy nincs az átló vonalában vágva, sem hossz- vagy keresztirányban. Rajta van a feladási kelet, illetőleg hely-kelet bélyegzés nyoma és esetleg az érkezési hely-kelet bélyegzés is. A valódiság megállapításához fontos azonban tudni a feladási és az érkezési hely közötti távolságot (hányadik zóna?), valamint az érvényes díjtételeket.

[144] Ada, Apathin, Babocsa, Bacsincze, Bezdán, Bobotta, Cservenka, Diakovár, Érsemjén, Fünfkirchen, Göllnitz, Herczeg-Szöllős, Hidas-Némethi, Ipolyság, Kenderes, Késmárk, Lengyeltóti, Lőcse, Mitrowicz, Mohács, Nádudvar, Nagy-Dorogh, Nagy-Kikinda, Neutra, N. Tapolcsány, Nyerges-Újfalu, Nyír-Báthor, Pécsvár, Poprád, Putnok, Ruma, Sáros N : Patak, Szederkény, Szekszárd, Szekső, Szent-Lőrincz, Tálya, Temesvár, Thuran, Tolna, Topolya, Torna, Tornallya, Újpalanka bei Illok, Verebély, Winkovcze, Zsolna az általunk ismert postahivatalok, ahol felezésekkel oldották meg a hiányzó címletek pótlását az I. kiadás használatával kapcsolatban. Az osztrák birodalom egyéb részein a felezések jóval ritkábbak.

[145] N.Tapolcsány, Torna, Zsolna.

[146] Vorläufer helyett alkalmazott magyar kifejezés.

[147] Postamesteri bélyegzőkön azokat a legtöbbször díszes kivitelű bélyegzőket értjük, amelyeket a *postamesterek maguk készíttettek vagy készíttettek*, és amelyek az akkor (az I. kiadás forgalmi időszakában) már szabványosnak vehető körbélyegzőktől nemcsak alakban térnek el, hanem a legtöbb esetben keltezéssel sincsenek ellátva.

[148] Bélyegzővel nem rendelkező postamesterek azt gyakorta bélyegző lenyomatát utánzó formában tüntették fel.

[149] „Nach Abgang der Post", „RECOM", „CONTRO", „T.A.", „T.R.", „C", „D", „P.P." stb.

[150] Ezzel a levélre ragasztott bélyeg eltulajdonítása ellen kívánt védekezni.

[151] A postai bélyegzés eltávolítását CAUSINI PIETRO nevű bresciai egyén mutatta be.

[152] Felmerült a gondolat a bélyegek átlyukasztására, borotvával való szétmetszésére, olyan bélyegzők használatára, amelyekből kiálló szeg a bélyegzéssel egyidőben roncsolja is a bélyeget stb., de mindegyiknél kifogásként merült fel, hogy a postakezelést lelassítja anélkül, hogy a kívánt célt eredményezné.

[163] Wertzeichen-Haupt-Depot der K.K. Post-Ökonomie-Verwaltung Bécsben, hozta forgalomba a főpostán keresztül, az osztrák kereskedelemügyi minisztérium rendelkezésére az állami nyomda által készített újnyomatokat. Közülük az I. kiadás elkészítését idegen postaigazgatóságoktól érkezett kérelmek, illetőleg csereajánlatok tették szükségessé, míg a többi kiadásnál már spekulatív törekvések is közrejátszottak.

[164] 1866. január 10-én kelt Z. 14.737—2928 H.M. rendeletre készült és 1866. március 26-án szállított értékenként 8 ívet egyenként 60 darabbal.

[165] 1869. december 8-án kelt Z. 22.052 H.M. rendeletre készült értékenként 50 ív egyenként 100 darabbal szállították 1870. január 27-e és augusztus 25-e között.

[166] 1884. június 14-én kelt Z. 21.511/P.Oe.Z.7063/H.M. rendeletre készült értékenként 25 ív egyenként 100 darabbal. Szállították 1884. október 18-án. E kiadás egy részénél SPECIMEN nyomást alkalmaztak a felső szélen.

[167] Magasállású személyek részére még egyébb újnyomatok is készültek, vagy kerültek fázisnyomatként kiadásra. Pl. RUDOLF trónörökös, ROTSCHILD báró, Ernst FELLNER stb. részére. Ez utóbbit Paul OHRT nem említi, MÜLLER megemlékezik e kiadásról könyvében.

[168] Megrendelték 1887. február 24-én Z. 7438.87/P.Ö.Z.2370/H.M.; szállították 1887. május 3-án egyenként 100 darabbal.

[169] 1892. szeptember 11-én a kereskedelemügyi minisztérium elrendelte újabb 100 darabból álló 100 ív 1850-es kiadású 2 krajcáros újnyomatban való elkészítését. Ezeket 1894. május 11-ig szállították is (P.Ö.Z. 16993).

[170] Megtévesztően jó hamisítványokat készített a genfi FOURNIER, aki annak idején MERCIER facsimile-műhelyét vette át és fejlesztette ki hihetetlen mértékben a hamis bélyegek előállítására. Működésének méreteire jellemző, hogy hagyatékából 800 kg hamis bélyeget égettek el.

Ugyancsak híres hamisító volt SPERATTI is.

Mindkettőjük hátrahagyott anyagából hamisításaik tanulmányozására alkalmas albumokat állítottak össze.

HESSE, a bécsi állami nyomda igazgatója az első világháború alatt, az osztrák—magyar táboriposta bélyegeinek hamisítványaival (megváltoztatott színek, címletek; fordított, kettős és másszínű felülnyomások stb.) írta fel nevét a nagy hamisítók listájára.

JÄNISCH főként hamis levelek (frankatúra hamisítványok) és fogazatok készítésével jeleskedett; a magyar bélyeghamisítók legismertebbje volt.

A hamisítók e jeles képviselőinek, sokszor nagyon jól, megtévesztően sikerült termékei, az egész világon szétszóródtak és állandó körforgalmukkal veszélyeztetik a gyűjtői érdekeket, még a legutóbbi időkben is.

[171] „Bestimmungen über die Besorgung des Zeitungsdienstes durch die k.k. Postanstalt" Z. 1590 H.M. 1850. szeptember 12.

[172] „Einführung gelber und rother Zeitungsmarken für Versendung mehrerer Zeitungsexemplare unter einer Schleife".

[173] A vonatkozó Z. 6093—C. rendelet szerint piros — roth.

[174] MÜLLER megállapítása szerint az egész mennyiséget bordázott papíron készültnek kell tekinteni.

[175] Itt — ad analogiam — fel kell tételezni, hogy a nyomdai ívek ugyancsak 4×100-as bélyegívekből álltak és így 120 000 darabot lehet elkészítettnek tekinteni.

[176] „Abstellung der Zeitungsmarken von rother Farbe".

[177] „Abstellung der Zeitungsmarken von gelber Farbe".

[178] A kék színből könnyen lehetett sárga hamisítványokat előállítani.

[179] Ismert egy szignetta „A 25" jelzéssel, amelynek átmérője 22,5 mm volt.

[180] Forgalomba helyezéséről az 1853. február 21-én kelt 562. számú pénzügyminiszteri rendelet intézkedett.

[181] JÁSZAY Emánuel Jánosnak a „Postmarke-Sammlerwoche" 1926. december 8-i számában közzétett adatai szerint.

[182] Ennek mérete vízszintesen 3,25—6,0 mm volt; függőleges mérete nem ismeretes.

[183] A. Th. GAUBE adatai szerint.

[184] GAUBE ezt a próbanyomatot „Andruck"-nak nevezi.

[185] BODENBACH postahivatala útján, illetőleg a bodenbachi fővámhivatal útján kezelt 4 krajcáros hírlapilleték bélyegek nagy részénél az értékjelzést át is javították 2 krajcárra.

[186] Dr. KRUEG adatai szerint 16 810 darab volt. STURANY szerint ez a szám az 1858. november 1-e és 1858. december 31-e között felhasznált mennyiséget jelöli, és nem foglalja magá-

ban az 1859. január 1-e után két krajcár értékben felhasznált példányok mennyiségét. Ez utóbbi feltételezés a valószínű.

[177] Ez a bélyegív később Rothschild báró gyűjteményébe került.

[178] Varratvízjel sem ismert eddig.

[179] A lemez azonosságra utal a bal oldali Kön. szó K betűjének törzse fölött, a kettőzött külső keretvonalak között található festékfoltocska jelenléte is.

[180] GAUBE adatai szerint.

[181] A dr. WEINERT által vizsgált kilences tömb, 1-es számmal a címerpajzsban, a pozsonyi JARABEK-féle gyűjteményből való volt.

[182] MÜLLER egy hatos tömböt vizsgált. Az általunk ismert négyes tömb és néhány egyes darab véleményünk szerint az 1877-es kiadáshoz tartozó essay.

[183] Ezeket nevezik — első leírójukról — STURANY-pontoknak.

[184] A legkorábbi ismert előfordulásuk LADURNER szerint 1863. március 4.

[185] 3 : 317 db GAUBE adata 320 darab 1865—75. évfolyambeli újságon levő bélyeg vizsgálata alapján (IIa : IIb).
24 : 76 db (IIa : IIb). BRUNNER Félix Prága adata egy teljes százas tömb alapján.
9 : 31 db (IIa : IIb) egy negyvenes tömb-vizsgálata alapján.

[186] Nyomólemezen természetesen annak összes lemezösszeállítását is értjük.

[187] Felhős papírnak a géppapír azon jelentőségnélküli fajtáját nevezik, amelynek egyenetlen vastagsága miatt a benzinben világosabb és sötétebb részeket tüntet fel.

[188] Lásd GAUBE „Die Zeitungsstempelmarken Österreiches und Lombardei-Venetiens" című művét.

[189] Magánkezdeményezés eredményeként.

[190] MÜLLERnek ezt a közlését nem támasztja alá sem a BRUNNER-féle teljes bélyegív, sem pedig a 40 darabos tömb vizsgálata, amelyekben a leghosszabb IIa altípusú csík nyolcas, a legnagyobb tömb hármas volt. Ez a két objektum az eddig ismert legnagyobb összefüggés.

IRODALOM

BUNGERZ, Alexander: Grosses Lexikon der Philatelie München 1923 — *CZAKÓ Elemér:* Adalékok a KOSSUTH-féle bélyegtervezethez Kézirat, Bélyegmúzeum — *DIENA, Dr. Emilio:* Lombardo-Veneto. Note sulla prima emissione Milano 1925 — *FRANK, P. F. de:* Die erste Ausgabe von Oesterreich und Lombardei-Venetien 1850 bis 1858 Wien 1927 — *GAUBE, Anton Th.:* Die Zeitungsstempelmarken Österreichs und Lombardei—Venetiens Wien 1958 — *HERZ, Dr. Johannes:* Die Post-Reform im deutsch-österreichischen Post-Verein Wien 1850 — *IGMÁNDI Mihály:* Magyar szellemi élet Budapest 1892 — *KATSCHER, Ing. Sigmund:* Oesterreich 1850, 9 Kreuzer, Type I. Wien 1932 — *KOLBE, Ing. H.:* Die Mischplatte „B" der 3-Kreuzer, I. Augabe (Festschrift des Verbandes Österreichischer Philatelisten-Vereine) Wien 1950 — Typen und Platten 1850 Wien — *KROPF, Hans:* Die Abstempelungen der Marken von Oesterreich-Ungarn und Lombardei—Venetien Prag 1899 — Die Postwertzeichen der Oesterr.-ungar. Monarchie Prag 1902 — Die Postwertzeichen des Kaisertums Österreich und der Österreichisch-Ungarischen-Monarchie Prag 1908 — *LADURNER, Arthur:* Altösterreich Meran 1920 — *MÜLLER, Ing. Edwin:* Oesterreich und Lombard—Venetien. Ausgabe 1850 — Verzeichnis der Abstempelungen Wien — Grosses Handbuch der Abstempelungen von Altösterreich und Lombardei—Venetien Wien 1925 — Zur Geschichte der ersten Österreichischen Briefmarken (WIPA-Festschrift) Wien 1933 — *MÜLLER, Ing. Edwin:* Sprachenstreit und Poststempel im alten Oesterreich-Ungarn Wien 1925 — Die Postmarke von Oesterreich Wien 1927 — Die Poststempel auf der Freimarken Ausgabe 1867 von Österreich und Ungarn Wien 1930 — Grundbegriffe der Postwertzeichenkunde Wien 1938 — *MÜLLER, Edwin:* Österreich Spezialkatalog 1850—1918 Wien—New York 1952 — Catalog of the Imperforate Classic Postal Stamps of Europe and Contemporary Postal Envelopes, Letter, Sheets and Wreppers Wien 1958 — Katalog der Entwertungen von Österreich und Lombard—Venetien auf Freimarken-Ausgabe 1850, 1858—59, 1860—61 und 1863—64 Wien 1961 — *OHRT, Paul:* Handbuch aller bekannten Neudrucke staatlicher Postfreimarken und Ganzsachen, nebst Angabe ihrer Kennzeichen Leipzig 1906 — *SAILER Károly dr.:* Az 1850—67 kiadású osztrák bélyegek monográfiája, I. rész Budapest 1941 — WURZBACH Lexikon — 100 Jahre österreichische Briefmarke (Festschrift) Wien 1950

II. RÉSZ

AZ OSZTRÁK POSTAIGAZGATÁS MAGYARORSZÁGI HELY- ÉS KELETBÉLYEGZÉSEI

1752—1867

Írta:

KOSTYÁN ÁKOS, MAKKAI LÁSZLÓ DR.

I. Fejezet

TÍPUSKÉPZÉS ÉS TÍPUSMEGHATÁROZÁS

1. A TÍPUSKÉPZÉS MÓDSZERE ÉS A TÍPUSSZÁM

A rendszertanban (I. Kötet IV. Rész) már ismertettük a bélyegzők (bélyegzések) típuscsoportjait, amelyek meghatározott gyártási, illetőleg készítési idejüknek megfelelően zárt egységet, a legtöbb esetben pedig zárt gyűjtési területet is alkotnak. A bélyegzők típuscsoportjait így ugyanolyan egységeknek foghatjuk fel, mint a bélyegeknél egy-egy sorozatot. Amint a bélyegeknél természetesnek találjuk, hogy a sorozat egyes bélyegei a címleteknek megfelelően egymástól eltérnek, ugyanúgy nyilvánvaló, hogy az egyes típuscsoportokhoz tartozó bélyegzők sem egyformák. Még akkor sem, ha a bélyegzőként változó helynévtől eltekintünk. Ezt pedig figyelmen kívül kell hagynunk, mert így jutunk el a típusmeghatározás Edwin Müller-féle elvéhez. Bár ilyen formában ő ezt sohasem írta le, de tipizálási módszere világosan tükrözi azt az általa alkalmazott elvet, hogy azok a bélyegzők alkotnak egy típust, amelyeknek helynevét azonos fajtájú betűkkel vésték, a véset többi része — tehát, ha a helynevet kiemelve képzeljük — azonos.

A típusképzés egységének biztosítására hasonlóképpen járunk el, mint a típuscsoportok kialakításánál, tehát itt sem vesszük figyelembe azt a körülményt, hogy a bélyegzők az osztrák postaigazgatás időszakában készültek-e, vagy pedig a magyar postaigazgatás gyártotta-e azokat. Továbbá kiiktatjuk a bélyegzők alakját és rendszerét, mert ezek a típuscsoportokat határozzák meg, tehát azokon belül a tipizálásnál már nem játszhatnak szerepet. Így a típusképzéshez a vésetnek csak azokat a részeit vesszük figyelembe, melyeket a rendszertanban részletesen taglaltunk, s melyeket típusmeghatározó elemeknek neveztünk. Az ezek segítségével kialakított típusokat az egymástól való megkülönböztetésre más és más arab számmal, illetőleg számcsoporttal jelöljük meg. A típuscsoportoktól eltérően — amelyeket időrendben az ábécé egymás utáni nagybetűivel jelöltünk — a típusszámnál nem az időbeliséget, hanem az 1752-től napjainkig tartó, több mint két évszázadnyi időszakban a típusok előfordulási mennyiségére, tehát végeredményben nagyságrendjükre leszünk tekintettel úgy, hogy a legkisebb típusszámmal jelöljük azt a típust, amelyik a leggyakoribb. A többi típusszámot pedig ebből kiindulva az eltérések logikai sorrendjében, a decimális rendszer alapján úgy számozzuk, hogy a magasabb számcsoportok azokat a típusokat jelölik, amelyekhez a legkevesebb

egyed tartozik. A kérdést egy rövid számszerű példával világíthatjuk meg. Az említett időszakból mintegy 200—250 ezer bélyegzőt ismerünk. Ezek közül a legtöbb az olyan bélyegző, amelyen a hivatalnév csak helynévből áll, s amelyen ezen kívül más szöveget nem találunk. Ezek bélyegzőinknek körülbelül 45%-át teszik ki, tehát hozzávetőlegesen 90—112 ezer darabot. Tehát ezek típusszáma az „1". Az egyes típuscsoportok idejében azonban változott a helynév írásmódja. Volt idő, amikor az összetett helyneveket szavanként külön írták és kötőjellel kapcsolták össze; például KIS-PEST. Ilyen bélyegzőt mintegy 7—8000 félét ismerünk. Ezek típusszáma a „11". Abban az esetben azonban, ha a szóválasztó jelzést (jelen esetben a kötőjelet) nem alkalmazták — például ALSÓ VERECZKE — az első típusszámot „0"-val egészítjük ki, tehát az ilyen bélyegzők típusszáma „10". Ha azonban szóválasztójelnek mást alkalmaztak, a jelek fajtájának megfelelően (például „pont", „kettőspont", „egyenlőségjel" stb), folytatjuk a típusszámot 111, 112, 113 stb.

A típusszámok eddig tárgyalt módon való kialakításának akkor láthatjuk világosan a nagy előnyét, ha megvizsgáljuk a típusképzőelemek alkalmazásának eredményét. Ez ugyanis elméletileg azt jelenti, hogy a típusképzőelemek jelenléte vagy elmaradása, továbbá együttes előfordulása 999 típusszámot adhatna. A típusszámok azonban korántsem képeznek 1-től 999-ig zárt számsort, hanem nagy részük hiányzik. A folytatólagos típusszámozásnál ez azért előnyösebb, mert ha olyan bélyegzés kerül elő, amely az eddigi típusokkal nem egyezik, vagy a posta a jövőben olyan változtatásokat hajt végre a bélyegzőkön, hogy bélyegzésük eltér az eddig ismert típusoktól, a fel nem használt típusszámok az új típusok jelölésére úgy állíthatók be, hogy ezek a mostani típusrendszerben a logikusan következő helyre kerülnek. Más szóval, új típusok felbukkanásakor — ennek lehetősége pedig a bélyegzőknél mindig fennáll — nem kell a kialakított rendszeren változtatnunk.

2. A VÁLTOZATOK JELÖLÉSE

a) *A véset betűtípusának jelölése*

A típusszám mennyiségének csökkentése, valamint a későbbi fejtegetéseink során felmerülő kisebb eltérésekből adódó „altípusok" elkerülésére, a számcsoport használatán kívül még egyéb jelöléseket is kell alkalmaznunk. Vitán felül áll ugyanis, hogy más típusú az a bélyegző, amelynek szövegét antikva, vagy mondjuk kurzív betűkkel vésték. Itt is célszerű, sőt talán a legcélszerűbb a „nagyszámok elvének" alkalmazása. A rendszertanból tudjuk, hogy bélyegzőink szövegének véséséhez hatféle betűtípust használtak, sőt gyakori ezek kombinatív használata is, amikor az egyes szövegrészekhez más-más betűtípust alkalmaztak. A betűfajtákból adódó típusok számcsoporttal való jelölése úgy felduzzasztaná a típusszámokat, hogy túllépnék az említett felső határt is. Épp ezért a tárgyalt módon — tehát egy-, két- vagy háromjegyű számmal — a groteszk betűkkel vésett típusokat jelöljük. Ezek mennyisége ugyanis a legnagyobb. Bélyegzőink mintegy 85%-a — tehát 170—210 ezer darab — így készült. A többi betűfajtát a típusszám után írt kisbetűvel

adjuk meg, előfordulásuk gyakoriságának sorrendjében úgy, hogy a lehetőséghez képest csak egy betűt alkalmazunk, az alábbiak szerint:

a = antikva,
b = osztott szöveg antikva/groteszk,
c = osztott szöveg groteszk/antikva,
d = kurzív,
e = írott,
f = gót,
g = antikva/kurzív
h = antikva/írott
i = antikva/gót
j = groteszk/írott
n = negatív
w = kettősvonalú üres betű.

Kivételt kell azonban tennünk az úgynevezett negatív betűkkel, továbbá a B1 rendszerű sor-, (AJ típuscsoport), négyszögletes (BJ típuscsoport), valamint az ellipszisalakú bélyegzőknél (CJ típuscsoport) a keltezés eltérő betűtípusából adódó különbségek miatt.

A többi típuscsoportnál ugyanis a csoporton belül a keltezés betű(szám) típusa nem változik, tehát típuseltérést nem eredményezhet. Az említett bélyegzők száma azonban oly kevés, hogy a kétbetűs jelzés így csak nagyon ritkán fordul elő. A két kivétel természetéből adódik, hogy jelölésük módját kétféleképp kell megoldanunk.

A negatív betűk, attól a legjellegzetesebb tulajdonságuktól eltekintve, hogy a fekete alapból fehéren tűnnek elő, valamennyi betűtípussal előfordulnak. Ezeket tehát ennek megfelelően a következőképp jelöljük:

n = negatív groteszk,
na = negatív antikva,
nd = negatív kurzív,
ne = negatív írott és
nf = negatív gót betű.

A felsorolt típuscsoportoknál, ha a keltezés betű(szám)típusa eltér a szöveg betűtípusától, ezt törtalakban megadott betűjellel tüntetjük fel.

Nem lenne értelme az összes ismert és a fenntiekből adódó típusjelzést itt külön felsorolni. Elégséges lesz azokat csupán néhány példán szemléltetni. Ezek alapján ugyanis bárki a bélyegzések felsorolásában található típusszámból azok jelentését minden különösebb keresgélés nélkül könnyen és gyorsan megállapíthatja.

Battonya hA – 1d
Babocsa Aj – 1e/d
Obertömös D – 11a

Battonya példának hozott bélyegzője kelet nélküli sorbélyegző (hA), a hivatalnév csak egyszerű helynévből áll (1), amelyet kurzív betűkkel vésték (d). Babocsa bélyegzője B1 rendszerű sorbélyegző (AJ), a hivatalnév mint előbb (1), de írott betűkből áll (e), keltezés betű- és számtípusa viszont kurzív (d). Felsőtömösé B2 rendszerű kétkörös, vagy egygyűrűs körbélyegző (D). A hivatalnév németnyelvű két szóban írott kötőjeles helynévből áll (11), betűtípusa antikva (a).

A helynév szokásostól eltérő elrendezését vagy elhelyezését „q"-val jelöljük. A több soros szövegnél néha használatos sorválasztó valamint a zártkeretvonalú bélyegzőknél alkalmazott osztóvonalakból — ha a típuscsoporton belül nem jellemzők — adódó változatokat „Q"-val jelöljük. Részletezve:

q = a sor- és négyszögletes bélyegzőknél a vízszintes helyett ívelten vésett helynév
q_1 = sorbélyegzőknél — függőlegesen elhelyezett helynév
Q = osztott szövegű kétsoros bélyegzőknél a szöveg teljes hosszában alkalmazott sorválasztó vonal
Q_1 = körbélyegzők vésetmezejét két részre választó vízszintes osztóvonal
Q_2 = ellipszis alakú bélyegzőknél két osztóvonal — a körbélyegzők harántpántjához hasonló, de nem olyan rendeltetésű — alkalmazása.

b) *A keltezés változatok jelölése*

A betétrendszerű bélyegzők valamennyi típuscsoportjánál (A, B, C, D, E, F és J típuscsoportok) függetlenül attól, hogy B1, B2 vagy B3 rendszerűek-e, még ugyanannál a bélyegzőnél is eltéréseket találunk a keltezésben. A keletváltozatok (természetesen nem a naptári változásokra gondolunk) jelölésére az F típuscsoport (L. az I. kötetet) ismertetésénél említett módszert alkalmazzuk valamennyi típuscsoportnál. Eszerint „x"-szel jelöljük a számjegyekből összeállított keltezést, „y"-nal pedig azt, amelynél a hónapot betűkkel adják meg. Az évszám nélküli keltezés az „x_0" és „y_0", a cserélhető kétjegyű évszámú keltezés az „x_2" és „y_2", a háromjegyű az „x_3" és „y_3", a négyjegyű az „x_4" és „y_4", végül a bevésett évszámú bélyegzőknél az „x_1" és „y_1". Az ismert keletváltozatokat a típusszám után zárójelben adjuk meg. Tehát például Babocsa előbb tárgyalt típusjelzése után „(y_0)"-t írunk, azaz ennek keltezése kétrészes — hó- és napjelzés — a hónap betűvel, a nap arab számmal írva. Nézzünk meg egy újabb példát is:

Abrudbánya F — 1 (x_2, y_2, y_3)

Ez a bélyegző egykörös B3 rendszerű (F), groteszk betűkkel vésett egyszerű helynevű körbélyegző, amelynek bélyegzései háromféle — $\frac{72}{5}$; okt; $\frac{86}{10}$; $\frac{903}{1}$ dec; — keltezéssel ismeretesek. A keletváltozatoknál annak sorrendjét — év, hó, nap vagy nap, hó, év — tehát magyaros vagy németes elrendezését nem vesszük figyelembe. Az ugyanis a bélyegzőre nem jellemző. A betétszámok és a betűk behelyezése — tehát a keletsorrend — a betétrendszerű bélyegzőknél nem a bélyegzők berendezésétől függött, hanem az egyes történelmi

időszakoknak megfelelően vagy a „németesítő rendeletek" vagy pedig — főképp az 1840-es években és 1867 után — a postamesterek politikai beállítottságának eredményeként jelentkezett.

Az (x) keltezéseknél, ha arab számjegyek helyett római számokat használtak a hónap jelzésére, rövidítésünket (rx)-re változtatjuk. Az eddigiektől eltérő, ritkán előforduló keletváltozatokat mindig a megfelelő típuscsoportnál tárgyaljuk. Mind ezeket, mind az eddig tárgyaltakat az „x és y keletmutató táblázat"-ban foglaltuk össze.

	Keltezésváltozatmutató táblázat	B1
	B1 rendszerű bélyegzők	

X	Hójel arab szám	Y	y keltezés
			hójel betűvel; napjel arab szám; r = napjel római szám

20 – 1	19 AUG	18 Feb: 1847	14 DEC 47
x_0	y_0	y_1	y_2

6 · MAR. 818	IAN. 9 1845	JUN XVI
y_3	y_4	ry_0

X	B2 rendszerű bélyegzők x keltezés, hójel arab számmal j = évjel helynév után, r = hójel római szám, U = évjel nap/hó után	B2

$\frac{16}{1}$	$\frac{12}{3}$ 1850	HELYNÉV 1856. $\frac{5}{6}$	$\frac{4.}{II.}$	$\frac{28.}{VII.}$ 1847.	$\frac{5}{12}$ 35
x_0	x_1	jx_4	rx_0	rx_1	Ux_2

X		Y	y keltezés, hójel betűvel r = nap- és évjel római számmal

$\frac{20}{12}$ 1830	$\frac{12}{JUN}$	30. MAR 1840	XIV. MÆRTZ MDCCCXXII
Ux_4	y_0	y_1	ry_4

Számjegyek: 0 = évszám nélkül; 1 = bevésett évszám;
2 = kétjegyű-, 3 = háromjegyű-, 4 = négyjegyű cserélhető évszám

c) *A díszítés változatok jelölése*

A típusképzésben természetesen szerepet kell játszania a bélyegzők díszítésének is, mert bélyegzőink tekintélyes része díszítéssel készült. Nem is szólva arról a körülményről, hogy az alkalmazott díszítőelemeknek hosszú és változatos sorát ismerjük. Ezek figyelembevételével is az a cél az irányadó, hogy a típusszám mennyiségi növekedése a minimális legyen. A típusképzésnél eleve kiesnek a fődíszítőelemek, amelyek a pántos körbélyegzők típuscsoportjainak egyik meghatározóelemét alkották. A többi díszítőelem közül azokat, amelyek egyes típuscsoportokon belül uralkodnak, az eredeti típusszámba beépítettnek vesszük; ezt a körülményt azonban az egyes típuscsoportoknál a típusleírásnál külön kiemeljük. Például a D típuscsoport uralkodó díszítőeleme a stilizált pálmalevél. Tehát abban a csoportban bármilyen típusszám az eddig tárgyalt eltéréseken kívül azt is jelenti, hogy a szóbanforgó bélyegző díszítése az említett stilizált pálmalevél. Az uralkodó díszítőelemeken kívül még fennmaradókat két csoportra osztjuk: a keretvonal díszítése (Z) és a vésetmező díszítése (z). Ezen túlmenően minden típuscsoport díszítőelemeit arab számokkal folytatólagosan sorszámozzuk. Azoknál a típuscsoportoknál, amelyeknél a díszítés uralkodó, de előfordul díszítés nélküli bélyegző is, ez utóbbiakat „o"-val jelöljük. A típuscsoportonként így kialakított díszítésjelzést – (Z_1, Z_3 stb, vagy z_0, z_1, z_2, z_3 stb.) – a keletváltozást tartalmazó zárójel, ha az nincs, a típusjelzés után tüntetjük fel. A bélyegzők kettős keretvonala ugyan nem díszítés, de csekély számuk miatt ezeket is ide soroljuk. Jelölésükre mindig a „Z_2"-t használjuk. A „2"-es számmal jelképezzük a kettős keretvonalat. A kérdésnek néhány példával való megvilágításához például a D típuscsoportnál. nézzük meg a következő négy bélyegzőt:

1. Mezőeörs 10a
2. Agram 1a (y_1), z_8
3. Nasič 1a, z_1
4. Poprád 1, z_0

Az első három antikva, Poprád groteszk betűkkel vésett. A típuscsopor uralkodó díszítése a pálmalevél, tehát Mezőörs bélyegzőjén megtaláljuk, mert a típusszám után díszítésjelzés nincs. A csoport B2 rendszerű keltezése – arab számmal – szintén uralkodó, tehát Mezőörs, Nasič és Poprád bélyegzései ilyen keltezésűek (pl. $\frac{5}{10}$). Agram keltezésében viszont a nap arabszámmal, a hójel betűvel (y), az évszám pedig bevésve (y_1) fordul elő. Poprád bélyegzőjén nincsen díszítés (z_0), Nasičé egy hatágú csillag (z_1), végül Agramé „s" alakú indás dísz, párban elhelyezve (z_8).

d) *A bélyegzések színének jelölése*

Néhány szóval még meg kell emlékeznünk a bélyegzések színének jelöléséről. Az uralkodó szín a fekete, tehát ezt nem jelezzük. Abban az esetben azonban ha ugyanannál a bélyegzésnél a színes lenyomatokon kívül fekete is előfordul, természetszerűleg ezt is feltüntetjük. A színjelzéshez általában nevük kezdőbetűjét használjuk. Az egyes színek jelzésére tehát a következő betűket vesszük igénybe: f = fekete, i = ibolya, k = kék, v = vörös, s = sárga és z = zöld. A színjelzést a típusjel, ha díszítésjelzés is van, akkor az után tüntetjük fel ritkasági sorrendben. A kezdőszín a leggyakoribb.

A típusszámok képzését, a típuscsoport kialakításhoz hasonlóan a postahivatalok h- és hk-bélyegzőire alapozzuk. Az egyéb postaszervek, valamint a kezelési ágazatok bélyegzőinek típusszámait a hivataloknál meghatározásra kerülő elvek értelemszerű alkalmazásával képezzük és határozzuk meg. Általános elv, hogy ugyanaz a számjegy a számcsoporton belüli helyén lehetőleg ugyanazt a fogalmat fejezze ki, illetőleg jelölje. Már itt megjegyezzük, hogy a „0"-val (nulla) mindig valamilyen hiányzó vagy elmaradó meghatározóelemet jelölünk.

Az egyes típusoknak, illetőleg az ezek jelölését célzó típusszámoknak a meghatározásához bélyegzőinket (bélyegzéseinket) nyolc típuscsaládra bontjuk. A típuscsaládokra a bélyegző szövege jellemző.

1. *típuscsalád.* A hivatalnév csak helynévből áll. A véset általában más szöveget nem tartalmaz. Aránylag kis számuk miatt ide soroltuk azonban azokat a bélyegzőket is, amelyeken a helynevet a „von", „aus", „de" szócska vagy annak rövidítése előzi meg. Továbbá azokat is, melyeknél a helynéven kívül a postaszerv „hivatal jellegére" vonatkozó, rövidített, vagy kiírt szavakból álló utalást találunk. Ez a legnépesebb típus-család. Típusszámai 1, 10–19 és 100–199.

2. *típuscsalád.* A helynéven kívül a szöveg a hivatalnak a működési helységen belüli elhelyezését is feltünteti, kivéve ha pályaudvaron működik. Ez az úgynevezett helyjelzés kerület neve vagy szám, út, utca, tér, telep, gyár, fürdő, vár, udvar, város stb. lehet. A jelzésük számsori helye 2, 20–29 és 200–299.

3. *típuscsalád.* A hivatalnéven kívül a szöveg tartalmazza a hivatal helységének földrajzi fekvését, kivéve a vármegye megnevezését. A földrajzi helymegjelölés országnév, tartománynév, tájegységnév vagy egy olyan ismertebb város, folyó és tó neve lehet, amely mellett a szóbanforgó község fekszik. A jelzésük számsori helye 3, 30–39 és 300–399.

4. *típuscsalád.* A pályaudvarokon működő hivatalok bélyegzőit öleli fel A hivatalnév ezeknél helynévből és pályaudvari jelzésből áll. A jelzésük számsori helye 4, 40–49 és 400–499.

5. *típuscsalád.* Azokat a bélyegzőket foglalja magába, amelyek a hivatalnéven kívül a vármegye nevét is tartalmazzák. Jelzésük számsori helye 5, 50–59 és 500–599.

6. *típuscsalád.* A számozott hivatalok bélyegzőinek összessége. A hivatalnév helynévből és hivatalszámból tevődik össze. Jelzésük számsori helye 6, 60–69 és 600–699.

7. *típuscsalád.* Az ellenőrzőbetűvel vésett bélyegzők összessége. Jelzésük számsori helye 7, 70–79 és 700–799.

8. *típuscsalád.* A vegyesnyelvű — két vagy három nyelven vésett szövegű — bélyegzők. Jelzésük számsori helye 8, 80–89 és 800–899.

A kilences számjeggyel kezdődő számokat arra az esetre tartottuk fenn, ha a későbbiek folyamán a posta a bélyegzők szövegében olyan változtatást eszközölne, amely egy új típuscsalád kialakítását tenné szükségessé.

A típuscsalád legnépesebb és természetesen egyforma tagokból álló része a *vezértípus*. Jelölésére mindig egy számjegyet használunk, amely megegyezik a családok felsorolásánál használt számokkal, tehát 1—8-ig. A vezértípustól eltérő és még fennmaradó bélyegzőket a típusmeghatározó elemek azonossága alapján a *típustörzsek*be osztjuk. A típustörzsek legnépesebb részeit *törzstípus*nak nevezzük és kétjegyű számokkal jelöljük. Az első számjegy megegyezik a típuscsalád számával, a második pedig a típustörzsnek a családon belüli sorszámával. Például a 43 törzstípus a negyedik család harmadik törzsébe tartozik. Abban az esetben, ha a törzstípus kiválasztása után a törzsön belül még mindig maradnak bélyegzők, azokat az azonos meghatározó elemek figyelembevételével típusokra bontjuk. A típusok számcsoportja mindig háromjegyű. Ezen belül az első kettő megegyezik a típustörzs számával, a harmadik pedig atípusnak a törzseken belüli elhelyezkedését szabja meg.

Azokat a bélyegzőket, amelyeken több típuscsalád meghatározó elem szerepel, mindig a magasabb számú típuscsaládba soroljuk. Például egy olyan bélyegzőt, amelynek hivatalneve helynévből és helyjelből áll (2. család), de a véset ellenőrzőbetűt is tartalmaz, ez utóbbi, tehát a 7. családba soroljuk Ott azonban, mivel helyjel is szerepel rajta a második, jelen esetben a 72. típustörzsbe osztjuk. Kettőnél több meghatározó elem jelenléte esetében a családbasorolás ugyanígy történik, a törzs meghatározásához azonban a legkisebb családszámot választjuk. Például egy pályaudvari jelzéssel, megyenévvel és ellenőrző betűvel vésett bélyegző a 7. típuscsaládba, azon belül annak negyedik, tehát a 74. törzsébe tartozik. Tekintettel azonban a megyenévre (5. család), a típusszám utolsó számjegye az „5". Így ennek a bélyegzőnek a kialakított típusszáma a „745".

A monográfia megjelenéséig ismert bélyegzőtípusokat típuscsaládonként, azokon belül számsorrendben ismertetjük, a vezértípus és törzstípus megjelölésének mellőzésével. A részletes leírást az eddigi fejtegetéseink alapján általában mellőzzük és csak a típustörzseknél soroljuk fel röviden azok jellemzőit. A típusok közötti eltéréseket jelképesen úgy adjuk meg, hogy ha azok helyébe bármely bélyegző szövegét beillesztjük, azonnal megkapjuk annak a típusszámát.

Bélyegzőink véseténél a nagybetűk használata az uralkodó. A típustörzsek leírásánál csak az ettől eltérő írásmódra — nagy kezdő-, különben kisbetűk alkalmazása — térünk ki.

4. TÍPUSSZÁMOK

A véset szövegrészének említett jelképes leírásához használt jelzéseket és rövidítéseket típuscsaládonként adjuk meg úgy, hogy a már egyszer alkalmazott jelképet nem ismételjük, tehát mindig csak az újakat említjük meg.

a) *Az 1. típuscsalád*

A hivatalnév helyett a „helynév" szót használjuk olyan írásmóddal, amint az a bélyegzőn szerepel. Összetett helyneveknél az írásmód jelképes kifejezésének érdekében kivételesen a „helységnév" megjelölést is alkalmazzuk, mert a három szóból összetett hivatalnevet — pl. Kis-Kun-Félegy-

háza – csak ezzel tudjuk érzékeltetni. A vezértípushoz azok a bélyegzők tartoznak, amelyekben a helynevet összeírva, egy sorban, köriratnál folytatólagosan vésték.

Ezen túlmenően pedig a pántos körbélyegzők közül a H, K, L, M, N, O, P és R típuscsoportnál az I., a G és J típuscsoportnál a II. alakfajtát alkalmazták. A családnak tíz törzsét különböztetjük meg.

10. *típustörzs.* Az összetett helynév folytatólagosan, szavanként külön írva vésett. A szóválasztó jelzések teljes egészükben vagy részben hiányoznak. Ide soroljuk azokat a helyneveket is, függetlenül írásmódjuktól, amelyeknek végén alkalmaztak valamilyen írásjelet. Típusok:

1. HELYNÉV
10. HELY NÉV
100. HELY SÉG NÉV
101. HELY SÉG NÉV.
103. HELY—SÉG:NÉV
104. HELY—SÉG NÉV
105. HELY SÉG.NÉV és HELY SÉG. NÉV.
106. HELYNÉV.
107. HELY.NÉV.
108 HELY SÉG:NÉV és HELY:SÉG:NÉV
109. HELY NÉV:
110. HELYNÉV:

11. *típustörzs.* A külön írt szavakból álló folytatólagosan vésett helynév egyes részeit különféle szóválasztójelzéssel – pont, vessző, kötőjel, kettőspont, egyenlőségjel – kötik össze. Típusok:

11. HELY—NÉV
111. HELY—SÉG—NÉV
112. HELY—SÉG.—NÉV
113. HELY—SÉG. NÉV
114. HELY.—SÉG.—NÉV
115. HELY. SÉG—NÉV
116. HELY.NÉV és HELY NÉV.
117. HELY.SÉG.NÉV
118. HELY:NÉV és HELY:NÉV.
119. HELY=NÉV és HELY=NÉV.

12. *típustörzs.* A helynév osztott elrendezésben, kétsorban, köriratnál egyszer osztva vésett. A szóválasztójelzések kivételesen hiányozhatnak. Típusok:

12. HELY—/NÉV
120. HELY/NÉV
121. HELY—/NÉV.
122. Hely—/NÉV.
123. HELY/NÉV.
124. HELY:/Név
125. HELY:SÉG:/NÉV
126. HELY./NÉV
127. HELY=/NÉV.
128. HELY:/NÉV.
129. HELY=/NÉV

13. *típustörzs.* A helynév osztott elrendezésben, három sorban, köriratnál kétszer osztva vésett. Egy típusa ismert:

130. HELY/SÉG/NÉV

14. *típustörzs.* Folytatólagosan vésett helynév nagy kezdő-, különben kisbetűkkel. Külön írt helyneveknél minden szó nagybetűvel kezdődik. Típusok:

14. Helynév
140. Hely Név
141. Hely—Név
142. Hely=Név.
143. Hely név
145. Hely Név.
146. Hely.Név és Hely.Név.
147. Hely Ség. Név
148. Helynév.
149. Helynév:

15. *típustörzs.* Osztott elrendezésű, kétsoros helynév nagy kezdő-, különben kisbetűvel vésett. Ide három típus tartozik:

151. Hely—/Név.
157. Hely=/Név
158. Hely=/név

16. *típustörzs.* A helynév előtt, kivételesen utána „von" szócska, vagy annak „v" rövidítése. Típusok:

16. V HELYNÉV
160. HELYNÉV/V
161. V.HELYNÉV
162. V:HELYNÉV és V:HELYNÉV:
163. V:HELY NÉV
164. V Helynév
165. V.Helynév és V:Helynév
166. Von Helynév
167. Von.Helynév
168. V.HELY/NÉV
169. V.HELY=/NÉV

17. *típustörzs.* A helynév előtt az „aus" és „de" elöljáró, „a", illetve „d" rövidítése vagy a helynév végén „-on", „-en" rag (R). A törzs 11 típusa közül az előzőek négyet foglalnak le. A fennmaradó hetet pedig azoknak a típusoknak engedjük át, amelyeknek a 16. törzsben már nem jutott hely. Típusok:

17. A HELYNÉV
171. HELYNÉV R
172. A:HELYNÉV
175. d'Helynév
170. V HELYNÉV.
173. V.Helynév:
174. V.HELY=Név.
176. VON HELYNÉV és VON HELYNÉV.
177. V.HELY:/NÉV
178. V Helynév: és V Helynév.
179. V.HELYNÉV.

18. *típustörzs.* A helynéven kívül a szöveg magyar nyelvű és a hivatal-jellegre utaló kifejezést is tartalmaz. Típusok:

18. HELYNÉV FŐPOSTA
180. HELYNÉV/FŐ POSTA
181. HELYNÉV/FŐPOSTA
182. HELYNÉV/főposta
183. M.KIR.POSTA/HELYNÉV
184. M. K.POSTAHIVATAL/HELYNÉV
185. HELYNÉV/HELYJEL POSTA
186. HELYJEL/POSTA HELYNÉV
187. HELYNÉV—FŐPOSTA
188. HELYNÉV/...P.HIV.

19. *típustörzs.* Megegyezik az előző törzzsel, de német nyelvű felirattal. Típusok:

19. P.HELYNÉV
190. P:Helynév.
191. P:HELYNÉV
192. POST.HELYNÉV
193. POST Helynév
194. K=K=Postamt/Hely-Név
195. K.K.T.P.A/HELYNÉV.
196. O=P=A=/HELY:/:NÉV.
197. POST/HELYNÉV
198. Post Helynév
199. Post helynév.

b) *A 2. típuscsalád*

A helységen belüli helyjelzésekből külön kiemeljük a „VÁROS" megjelölést. A fennmaradó többit a típusismertetésnél egységesen „HJ"-vel jelöljük. A több szóból vagy összetett szavaknál különírt és szóválasztóelemmel kapcsolt helyjeleknél a „HJ" jelzést annyiszor írjuk le, ahány szóból a valóságban áll. A család kilenc típustörzséből az első kettőben a „VÁROS"

a következő hatban a magyar nyelvű és az utolsóban a német nyelvű helyjelet tartalmazó szövegű bélyegzők tartoznak. A 23–28. típustörzsnél a jelképes megadási módnál a „HJ" városrészt, kerületet – ha annak akár a számát, akár a nevét tüntetik fel –, utcát, teret, várat, udvart, külvárost, gyárat, gyártelepet, fürdőt, fürdőtelepet stb-t jelent. A 29. típustörzsnél a „HJ" a Festung, Wasserstadt, Oberstadt, Vorstadt, Leopoldstadt stb. szavakat helyettesíti. A vezértípus az osztottan vésett „Helynév/Város" szövegű bélyegzők. Típustörzsek:

21. *típustörzs.* A helynév és város jelzés folytatólagosan vésett.
22. *típustörzs.* A helynév és város jelzés osztott elrendezéssel vésett.

A két törzs típusai:

2. HELYNÉV/VÁROS
21. HELYNÉV VÁROS
22. HELY—NÉV/VÁROS
220. HELY NÉV/VÁROS
226. HELY.NÉV/VÁROS
228. HELYNÉV/város

23. *típustörzs.* Helynév és egytagú helyjelzés folytatólagosan vésve. Típusok:

23. HELYNÉV—HJ
230. HELYNÉV HJ
236. HELYNÉV, HJ
238. HELYNÉV HJ.

24. *típustörzs.* Helynév és egytagú helyjelzés osztott elrendezésben vésve. Típusok:

24. HELYNÉV/HJ
240. HELY SÉG NÉV/HJ
241. HELY—NÉV/HJ
248. HELYNÉV/HJ.

25. *típustörzs.* Helynév, kéttagú – ritkán háromtagú – helyjelzéssel folytatólagosan vésve.
Típusok:

25. HELYNÉV—HJ—HJ
250. HELYNÉV HJ HJ
251. HELYNÉV HJ. HJ HJ
252. HELYNÉV HJ. HJ
256. HELYNÉV. HJ. HJ
258. HELYNÉV—HJ HJ.

26. *típustörzs.* Helynév, kéttagú helyjelzéssel, osztott elrendezésben vésve. Típusok:

26. HELYNÉV/HJ—HJ
260. HELYNÉV/HJ HJ
263. HELYNÉV/HJ. kelet HJ.
267. HELYNÉV/HJ. HJ
268. HELYNÉV/HJ HJ.

27. *típustörzs.* Helynév háromtagú – esetleg többtagú – helyjelzéssel, osztott elrendezésben vésve. Típusok:

27. HELYNÉV/HJ. HJ HJ
270. HELYNÉV/HJ HJ HJ
277. HELYNÉV/HJ. HJ HJ.
278. HELYNÉV/HJ HJ. HJ.

28. *típustörzs.* Külön írt helynév szóválasztójelzéssel, osztott elrendezésben vésve. A törzsnek egyelőre csak egy típusa van.

28. HELY—NÉV/HJ

29. *típustörzs.* Helynév német nyelvű helyjelzéssel, általában folytatólagos, ritkán osztott elrendezésben vésve. Típusok:

29. HELYNÉV/HJ (német)
290. HJ (német) HELYNÉV
291. HELYNÉV/HJ.HJ. (német)
293. HELYNÉV/HJ. kelet HJ.
294. V HJ (német) HELYNÉV
295. HELYNÉV HJ (német)
296. HJ. (német) HELYNÉV
297. HJ: (német) HELYNÉV.
298. V.HJ. (német) HELYNÉV
299. V.HJ. (német) HELYNÉV.

c) *A 3. típuscsalád*

A földrajzi helymegjelöléseket a típustörzsek kialakításához négy csoportba osztottuk. Az elsőbe a tartomány, országrész vagy tájegység megnevezését soroltuk; jelképül a „TOR" betűcsoportot használjuk. A második csoportba azok a földrajzi nevek tartoznak, amelyek mellett a szóbanforgó helységek feküsznek. Jelképük a „VFT" rövidítés, amely a szövegben valamely város, folyó vagy tó nevét helyettesíti. A következőbe a határőrvidék, végül az utolsóba az ország nevét tartalmazó földrajzi neveket osztottuk be. A magyar nyelvű földrajzi helynevek eleinte raggal, majd rag nélkül, alkalmazási idejük végén névutóval fordulnak elő. A német nyelvűek rendszerint elöljáróval írottak, de gyakori ezek elmaradása is. A jelképes meghatározáshoz a ragokat „R"-rel, az elöljárókat „Pr"-rel jelöltük. A vezértípust a helynév és TOR osztott elrendezéssel vésett szövegű bélyegzők képezik. Típustörzsek:

31. *típustörzs.* Helynév és TOR folytatólagosan vésett elrendezésben raggal vagy elöljáróval. Típusok:

31. HELYNÉV Pr TOR vagy HELYNÉV TOR R
310. HELYNÉV TOR

30. és 32. *típustörzs.* Helynév és TOR osztott elrendezésben vésve, raggal vagy elöljáróval. Szóválasztójelzés is előfordulhat. A törzsek típusainál a „TOR" helyettesíti a „Bánát", „Erdély", „Fogarasvidék", „Nagykúnság" stb. magyar, továbbá „Banat", „Illyrie", „Siebenbürgen", „Slovenien" stb. német nyelvű megnevezéseket. Az „R" „ban", „ben", a „Pr" pedig „in", vagy „im". A két törzs típusai:

3. HELYNÉV/TOR
301. HELY—NÉV/TOR
305. HELYNÉV/TOR. VIDÉK.
32. HELYNÉV/Pr TOR vagy HELYNÉV/TOR R
320. HELY NÉV/Pr TOR
321. HELYNÉV/Pr TOR.
322. HELYNÉV/pr Tor
324. HELY NÉV/Pr:TOR
327. HELY:NÉV/Pr TOR

33. *típustörzs.* Helynév VFT-vel és „mellett" névutóval osztott elrendezésben vésett szöveggel. Típusok:

33. HELYNÉV/VFT MELLETT
330. HELYNÉV/VFT
331. HELYNÉV/VFT—MELLETT

34. *típustörzs.* Helynév VFT és elöljáróval folytatólagosanvésett szöveggel. A „Pr" a következő kiírt, vagy rövidített előljárókat jelenti: „a", „a.d.", „am", „an der", „b", „bei", „nad" és „kod". Típusok:

34. HELYNÉV Pr VFT
340. HELYNÉV—VFT
347. HELYNÉV Pr. VFT vagy Pr. VFT.

35. *típustörzs.* Helynév VFT és elöljáróval osztott elrendezésben vésett szöveggel. A Pr-nek megfelelő elöljárók, mint a 34. törzsnél. Típusok:

35. HELYNÉV/Pr VFT
354. HELYNÉV/Pr=VFT
355. HELY. NÉV/Pr VFT
356. HELY.NÉV./Pr VFT
357. HELYNÉV/Pr. VFT
358. HELYNÉV/P/r VFT

36. *típustörzs.* Helynév és a határőrvidék megnevezése, mindig osztott szövegelrendezéssel. Típusok:

36. HELYNÉV/HATÁRŐRVIDÉK
361. HELYNÉV/HATÁR ŐRVIDÉK
362. HELYNÉV/HAT.—ŐRVIDÉK
365. HELYNÉV/NÉMETBÁNSÁG
366. HELYNÉV/NÉMET BÁNSÁG

37. *típustörzs.* Helynév és a határőrvidék német elnevezése általában osztott, néha folytatólagosan vésett szövegelrendezéssel. Típusok:

37. HELYNÉV/MILIT.GRENZE
371. HELY—NÉV/MILIT.GRENZE
373. MILIT.HELY.NÉV.
374. MILITÄR—HELYNÉV
375. MILITÄR HELYNÉV
376. MIL. HELY. NÉV
377. MILIT.HELY—NÉV
378. HELY.NÉV.MIL.GR.
379. HELYNÉV/IN MILLIT

38. *típustörzs.* A helynév és magyar nyelvű országnév osztott elrendezésben vésett. Típusok:

38. HELYNÉV/ORSZÁG
380. HELYNÉV/OR SZÁG

39. *típustörzs.* A helynév német nyelvű országnév és elöljáróval, rendszerint osztott, kivételesen folytatólagos elrendezéssel vésett. Az „ORSZÁG" helyettesíti a „Croatien", „U", „UNG", és „Ungarn" neveket, illetőleg rövidítéseket; a „Pr" mindig „in". Típusok:

39. HELYNÉV/Pr ORSZÁG
390. HELYNÉV/ORSZÁG
394. Helynév pr Ország
395. HELY:NÉV/Pr ORSZÁG
396. HELY.NÉV/Pr ORSZÁG
397. P:HELY:Név pr ORSZÁG
398. HELY. NÉV Pr ORSZÁG
399. HELYNÉV Pr ORSZÁG

d) *A 4. típuscsalád*

A típuscsalád törzseit a pályaudvari jelzés figyelembevételével alakítottuk ki. Ha a helynéven kívül a szöveg helységen belüli helyjelzést is tartalmaz, annak jelképes jelölésénél ugyanúgy járunk el, mint a 2. típuscsaládnál. A típusoknál a pályaudvari jelzést betű szerint úgy adjuk meg, amint a bélyegzők vésetén szerepel. A vezértípus hivatalneve osztott elrendezésben vésve helynévből és „P.U." pályaudvari jelzésből áll. Típustörzsek:

40. *típustörzs.* A hivatalnév helynévből és egybeírt „PU." jelzésből áll, osztott vagy folytatólagos elrendezésben. Típusok:

4. HELYNÉV/P.U.
40. HELYNÉV/PU.
401. HELY—NÉV PU.

41. *típustörzs.* A hivatalnév folytatólagosan vésett helynévből és „P.U." jelzésből áll. Típusok:

41. HELYÉV P.U.
410. HELY NÉV P.U.
411. HELY—NÉV P.U.
412. HELYNÉV HJ P.U.

42. *típustörzs.* A hivatalnév osztott elrendezésben helynévből és „P.U." jelzésből áll. A „P. - - - U." jelölés azt jelenti, hogy azt vízszintes sorban vésték a keltezés két oldalára. Típusok:

42. HELY—NÉV/P.U.
420. HELY NÉV/P.U.
422. HELYNÉV/HJ P.U.
423. HELYNÉV/HJ HJ P.U.
424. HELYNÉV/HJ. HJ. HJ P.U.
425. HELYNÉV/P. — U.

43. *típustörzs.* A hivatalnév folytatólagosan vésett helynévből és a „pályaudvar" „P.UDV." rövidítéséből áll . Típusok:

43. HELYNÉV P. UDV.
431. HELY—NÉV P. UDV.
436. HELYNÉV, HJ —P.UDV.
437. HELYNÉV, HJ HJ—P.UDV.

44. *típustörzs.* A hivatalnév osztott elrendezésű helynévből, esetleg hely jelből, valamint „P.UDV"., vagy „PÁLYAUDVAR" jelzésből áll. Típusok

44. HELYNÉV/P.UDV.
441. HELY—NÉV/P.UDV.
442. HELY—NÉV/PÁLYA—UDVAR
443. HELYNÉV/PÁLYAUDVAR
445. HELYNÉV/HJ HJ—P.UDV.
446. HELYNÉV/HJ—P.UDV.
447. HELYNÉV HJ/P.UDV.
448. HELYNÉV/HJ P.UDVAR

45. *típustörzs.* A hivatalnév folytatólagos elrendezéssel helynévből és „vaspálya" szóból vagy annak rövidítéséből áll. Ide mindössze egy típus tartozik:

45. HELYNÉV V.P.

46. *típustörzs.* A 45-össel megegyező szövegű, de osztott elrendezésben vésett. A „(F)!" jelöléssel azt fejezzük ki, hogy a pályaudvari jelzést a keltezés két oldalára egy-egy függőleges sorba vésték. Típusok:

46. HELYNÉV/VASP.
461. HELY.NÉV/VASP.
462. HELYNÉV/VASPÁLYA
463. HELY—NÉV/VASPÁLYA
464. HELY—NÉV/VAS—PÁLYA (F)!
465. HELYNÉV/HJ.HJ.V.P.
466. HELYNÉV/HJ.V.P.
467. HELYNÉV/HJ.VASP.
468. HELYNÉV/HJ VASP.

47. *típustörzs.* A hivatalnév helynévből és német nyelvű pályaudvari jelzésből áll, rendszerint osztott, néha folytatólagos szövegelrendezéssel. Típusok:

47. HELYNÉV/B. — H.
470. HELY NÉV/B. — H.
471. HELY.NÉV/B. — H.
472. B:H:HELYNÉV
473. B.H. HELYNÉV
475. HELYNÉV/BAHNHOF
476. HELYNÉV/Bahnhof
477. HELY NÉV/BANHHOF.
478. BAHNHOF/HELYNÉV
479. BAHNHOF HELYNÉV

48. *típustörzs.* A hivatalnév helynévből, valamint magyar és horvát nyelvű pályaudvari jelzésből áll. A szöveg vésete kivétel nélkül osztott elren-

dezésű. Ha ugyanazon a bélyegzőn a helynév két nyelvű a magyart „(m)"-mel, a horvátot „(h)"-val jelöljük. Típusok:

48. HELYNÉV/P.U.KOLODVOR
480. HELYNÉV/P.U.KLDV.
481. HELY—NÉV/P.U.—KLDV.
482. HELYNÉV (m) —HELY—NÉV (h) /P.U.—KLDV.
483. HELYNÉV/P.UDV.KOLODVOR
485. HELY—NÉV (m) P.U./HELY—NÉV (h) K.D.
484. HELYNÉV K.D./P.U.
486. HELYNÉV (m) P.U./HELYNÉV (h) KOLODVOR
488. HELYNÉV P.U.KLDV.

e) *Az 5. típuscsalád*

A vármegye nevét is tartalmazó bélyegzőkön a földrajzi helymeghatározás általában két részből a megyenévből és a megyejelzésből áll. Ez utóbbi a „megye", vagy „vármegye", illetve annak különféle rövidítése.

A típusképzésnél a megyenév írásmódját nem vesszük figyelembe, mert ott a kötőjel kivésésére nem volt szükség, tehát ebből változatok nem is keletkezhettek. A jelképes típusleírásnál a megyejelzést betű szerint úgy adjuk meg, amint az a bélyegző szövegében szerepel. A megyejelzés kivételesen el is maradhat, ritkán a megyenév ilyenkor ragos alakban fordul elő. A vezértípus osztott szövegelrendezésben helynév megyenévvel és „VM." rövidítéssel. Azt a ritka esetet, amikor az osztott szöveg a keltezés felett foglal helyet „//0"-val jelöljük. A kettős törtvonal előtti részt a keltezés felett vésték, a szöveghiányt alul a „nulla" jelzi. Típustörzsek:

50. *típustörzs.* A hivatalnév több részes, különírt helynévből áll, kötőelemek nélkül. Megyejelzés: „VM." Ide soroljuk a ritka megyejelzés nélküli bélyegzőket is. A jelképes leírásnál az „R" a „ban", „ben" ragot képviseli. Típusok:

5. HELYNÉV/MEGYENÉV VM.
50. HELY NÉV/MEGYENÉV VM.
500. HELY SÉG NÉV/MEGYENÉV VM.
502. HELYNÉVVÁROS/MEGYENÉV VM.
508. HELYNÉV MEGYENÉV VM.
509. HELYNÉV/MEGYENÉV R
510. HELYNÉV/MEGYENÉV//0

51. *típustörzs.* A különírt helynévrészek között szóválasztójelzés. Típusok:

51. HELY—NÉV/MEGYENÉV VM.
511. HELY—SÉG—NÉV/MEGYENÉV VM.
514. HELYNÉV—MEGYENÉV/VM.
518. HELYNÉV—MEGYENÉV/VM.
519. HELYNÉV—MEGYENÉVSZÉK

52. *típustörzs.* A hivatalnéven kívül a szöveg osztott elrendezésben helyjelzést, megyenevet és jelzést — „M." — is tartalmaz. A törzsnek még csak egy típusa ismert:

52. HELYNÉV/HJ MEGYENÉV M.

53. *típustörzs.* Helynév és megyenév osztott elrendezésben, megyejelzés mindig „M.". A különírt helynevek szóválasztójellel és anélkül is előfordulnak. Típusok:

53. HELYNÉV/MEGYENÉV M.
530. HELY NÉV/MEGYENÉV M.
531. HELY—NÉV/MEGYENÉV M.
533. HELY—NÉV/MEGYENÉV. M.
535. HELY SÉG. NÉV/MEGYENÉV. M.
536. HELYNÉV/MEGYENÉV. M.

54. *típustörzs.* A hivatalnév helynévből és pályaudvarjelzésből áll. Megyejelzés: „VM.", vagy „M" Típusok:

54. HELYNÉV P.U./MEGYENÉV VM.
540. HELYNÉV P.U./MEGYENÉV M.

55. *típustörzs.* Osztott szövegelrendezés; megyejelzés „MEGYE" vagy annak „MEGY." rövidítése. A megyenév és jelzés kivételesen vízszintes sorban is előfordul, a keltezés két oldalán megosztva. Típusok:

55. HELYNÉV/MEGYENÉV MEGYE
550. HELY NÉV/MEGYENÉV MEGYE
551. HELY—NÉV/MEGYENÉV MEGYE
554. HELYNÉV/MEGYENÉV—MEGYE
555. HELYNÉV/MEGYENÉV. MEGY.
556. HELYNÉV/MEGYENÉV. --- MEGY.
559. MEGYENÉV/MEGYENÉVMEGYE

58. *típustörzs.* Magyar—horvát vegyes és német nyelvű megyejelzéssel vésett bélyegzők. A vegyes nyelvűeknél a megyejelzés a magyar szövegrészben mindig „VM." a horvátban „ŽUP.". Abban az esetben, amikor a helynév vagy a megyenév is két nyelven készült, a jelképes leírásnál „(m)", illetőleg „(h)" rövidítést alkalmazunk. A német nyelvűek megyejelzése „Comitat", a megyenév előtt mindig elöljáró. A jelképes „Pr" jelzésnek az „im" felel meg. Típusok:

58. HELYNÉV/MEGYENÉV VM. ŽUP.
581. HELYNÉV/ŽUP. MEGYENÉV VM.
582. HELYNÉV/MEGYENÉV (m) VM. ŽUP. MEGYENÉV (h)
583. HELYNÉV (m) MEGYENÉV VM./HELYNÉV (h) ŽUP.
584. HELYNÉV/Ž. MEGYENÉV VM.
587. HELYNÉV (m) —HELYNÉV (n)/MEGYENÉV M.
588. HELYNÉV (m)/HELYNÉV (n)/MEGYENÉV --- MEGY
589. HELYNÉV/pr. MEGYENÉV COMITAT

f) *A 6. típuscsalád*

A hivatalszám rendszeresítése vonta magával a pántos körbélyegzők kétpántos alakfajtáinak bevezetését. A pántos körbélyegzők rendszeresítése előtti időben működő számozott hivatalok bélyegzőit egy törzsbe vontuk össze. A típusok jelképes leírásánál, a hivatalszám jelölésére mindig az „1"-es számot használjuk; ez az egyes bélyegzőknél a mindenkori hivatalszámot helyettesíti. A vezértípus bélyegzőinek szövege helynevet és a hivatalszámot tartalmazza; ez utóbbi helye mindig a függőleges pántban. Típustörzsek:

61. *típustörzs.* Az I. és II. alakfajtán folytatólagosan vésett szövegnél a hivatalszám az alsó gyűrűrészben, osztott elrendezés esetében az alsó körszeletben. Típusok:

6. HELYNÉV/1
61. HELYNÉV/HELYNÉV/1
610. HELY NÉV/1
611. HELY—NÉV/1
615. HELYNÉV 1/HJ
616. HJ/HELYNÉV 1

65. *típustörzs.* A ritkán vármegyenévvel vésett bélyegzőket soroljuk ide.

65. HELYNÉV MEGYENÉV VM/1

69. *típustörzs.* A hivatalnév rendszerint helynév és helyjelből, ritkán csak helynévből ál. A hivatalszám körülbelül egyforma arányban arab vagy római számmal vésett. A hivatalszám után rendszerint az „sz" jelzést alkalmazzák. A szövegelrendezés rendszerint osztott, de a folytatólagos is előfordul. Típusok:

69. HELYNÉV/HJ 1. SZ
690. HELYNÉV/HJ I
691. HELYNÉV/HJ I sz.
692. HELYNÉV/HJ I SZ.
693. HELYNÉV/HJ I. SZ
694. HELY—NÉV/1.sz
696. HELY—NÉV I.SZ.
697. HELYNÉV HJ 1.SZ.
698. HELYNÉV—HJ—HJ 1
699. HELYNÉV/HELYJEL/I/Sz

Ez a négyszer osztott elrendezésű típus csak a pántos körbélyegzőknél fordul elő. A hivatalszámot a felső-, az „Sz" rövidítést az alsó körszeletben találjuk meg.

g) *A 7. típuscsalád*

Az ellenőrző betűvel vésett bélyegzők alkotják a legváltozatosabb típuscsaládot. Ugyanis az egyes típuscsaládoknak az ellenőrzőbetűk használata idejében (1893-tól) előforduló tagjai, majdnem kivétel nélkül valamennyien ellenőrző betűvel is készültek. A típustörzseket így általában az eddigi típuscsaládoknak megfelelő sorrendben alakítottuk ki úgy, hogy a törzs második számjegye mindig megegyezik a szóban forgó család számával. Például a pályaudvari jelzéssel készült bélyegzők (4. család), ha ellenőrző betűt is tartalmaznak, a 74. törzsbe tartoznak. A típusok jelképes leírásánál az ellenőrző betűt „X"-el, a párban vésetteket „X X"-el jelöljük; ez az ellenőrző betűk ötféle — például „A", „b", „BF", „Nm" és „bc" — megjelenési formáját helyettesíti. Az ellenőrző betűk helyett ritkán használt ellenőrző számokkal készült bélyegzőnket is ebbe a típuscsaládba soroltuk. A jelképes leírásnál „N" betűt használunk; ez 1-től kezdve arab számjegyeket képvisel. Ugyancsak itt vettük fel a megkülönböztető jelzéssel gyártott bélyegzőinket is. A postahivatalok hk-bélyegzőin háromféle ilyen jelzést ismerünk, amelyet a vésetmező négy különböző részén helyeztek el. Leírásukat és jelképes jelölésüket annál a törzsnél adjuk meg, ahová ezeket, mint külön típusokat soroltuk. Mind a vezér- és törzstípusoknál, mind az egyes típusoknál a típusszám magába foglalja az ellenőrző betű szabványos helyét, ami a körbélyegzőknél azok alsó közepén, a kerékrendszerű pántos körbélyegzőknél az alsó körszeletben, a betétrendszerű pántos körbélyegzőknél pedig az alsó gyűrűrészben van. Az ezektől eltérő helyre vésett ellenőrző betűk külön típust képeznek, s ezeket külön meg is jelöljük. Vezértípus az egyszerű hivatalnévből (csak helynév) és szabványos helyre vésett ellenőrző betűből álló szövegű bélyegzők. Típustörzsek:

70. *típustörzs.* A hivatalnév több szóba írt helynévből áll, szóválasztó jelzés nélkül. Ide soroljuk a kivésett hivatalszámú bélyegzőket, amelyeknél a

függőleges pánt üres. Ezt a körülményt a jelképes típusleírásnál „0"-val tüntetjük fel. Típusok:

7. HELYNÉV/X
70. HELYNÉV/X
701. HELYSÉGNÉV/X
704. HELYNÉV/„X 0 X"

71. *típustörzs.* Több szóba írt hivatalnév, szóválasztó jelzéssel. Egyszerű hivatalnév rendhagyó alakjfatákon. A kétszer kiírt „HELYNÉV"-vel a kettős helyneveket (például „Budapest Csepel") jelöljük. Ha az ellenőrző betű (Eb) rendhagyó helyre vésett, azt zárójelben külön megadjuk. A keltezéstől kétoldalt párban vésett ellenőrző betűk „X---X"-el jelöljük. Típusok:

71. HELY—NÉV/X
711. HELY—SÉG—NÉV/X
714. HELYNÉV/X (IV. alakfajtán, Eb. a függőleges pántban)
716. HELYNÉV/HELYNÉV/X (Eb. a felső körszeletben)
717. HELYNÉV/X --- X (Kizárólag az F. típuscsoportnál)
719. HELYNÉV/X.

72. *típustörzs.* A hivatalnév helynévből és helyjelből áll. Egy típusnál rendhagyó alakfajta is előfordul. Ennek, valamint a 79. törzsnek egyes típusainál nagyon érdekes jelenséggel találkozunk. Osztott és vegyes betűtípussal vésett bélyegzőknél fordul elő. „Például Budapest/Terézváros.A." bélyegzőnél a helynév antikva, a helyjelzés groteszk betűkkel vésett, tehát ennek típusszáma „725b" lenne. Azonban a helyjelzés után vésett ellenőrző betű típusa antikva, ezt viszont a „b" jelzés nem érzékelteti. Mivel ez a kivételes eset csak az említett két típustörzs egyes tagjainál fordul elő, a kérdést úgy oldottuk meg, hogy a típusszám és betűjel után az eltérő típusú ellenőrző betű betűtípus jelzését — jelen esetben az „a"-t — összeadási jellel kapcsoljuk. A példában felhozott és az ehhez hasonló típusok típusszáma a felsorolásokban „725b+a" alakban fog jelentkezni. Típusok:

72. HELYNÉV/HJ/X
720. HELYNÉV HJ/X
721. HELYNÉV/HJ X
722. HELYNÉV—HJ/X.
724. HELYNÉV/VÁROS X.
725. HELYNÉV/HJ.X.
726. HELYNÉV/HJ X.
727. HELYNÉV HJ. HJ/X
728. HELYNÉV HJ HJ/X
729. HELYNÉV HJ. HJ HJ/X

73. *típustörzs.* A bélyegző szövege a helynéven kívül földrajzi helymeghatározást is tartalmaz. Egy típus tartozik a törzsbe:

73. HELYNÉV/VFT MELLETT/X

74. *típustörzs.* A hivatalnév helynévből és pályaudvari jelzésből áll. A kisbetűvel vésett helyjelzést „hj"-vel adjuk meg. Típusok:

74. HELYNÉV P.U./X
740. HELYNÉV PU./X
741. HELY—NÉV/P.U./X
742. HELYNÉV—HELYNÉV PU./X
744. HELYNÉV/P.U./X
745. HELYNÉV/P.U.X
746. HELY—NÉV/P.U.X
474. HELYNÉV P. U. KLDV./X
748. HELYNÉV/hj.vasp.X.
749. HELYNÉV/HJ.VASP.X

75. *típustörzs.* A bélyegző szövege a hivatalnéven kívül megyenevet és megyejelzést is tartalmaz. Típusok:

75. HELYNÉV/MEGYENÉV VM./X
750. HELY NÉV/MEGYENÉV VM.X
751. HELY—NÉV/MEGYENÉV VM.X
752. HELYNÉV MEGYENÉV VM./X
754. HELYNÉV HJ/MEGYENÉV VM.X
755. HELY—NÉV/MEGYENÉV VM.X.
758. HELYNÉV/MEGYENÉV VM. ŽUP. MEGYENÉV (h) X

76. *típustörzs.* A hivatalnév helynévből és hivatalszámból áll. A kétpántos bélyegzőknél az ellenőrző betűk öt változata mindig párban vésett. Típusok:

76. HELYNÉV/X 1 X
760. HELY NÉV/1/X
761. HELY—NÉV/1/X
762. HELYNÉV/HELYNÉV/1 (alsókörszeletben) /X (felsőkörszeletben)
763. HELY—NÉV/X 1 X
764. HELY NÉV/X 1 X
766. HELYNÉV/HJ 1 sz. X.
767. HELYNÉV/X. 1 X.
768. HELYNÉV 1/HJ/X.
769. HELYNÉV/HJ 1. Sz. X.

77. *típustörzs.* Ebbe a törzsbe az elveszett bélyegzők pótlására készített és megkülönböztető jelzéssel ellátott bélyegzőket soroltuk. Használt jelzések: „II.", „A---A" betűpár a keltezés két oldalán elhelyezve, végül nyolcágú csillag. Ennek helye az alsó körszeletben (ak), ellenőrző betű jelenléte, de néha anélkül is a felső körszeletben (fk). Típusok:

77. HELYNÉV/II
771. HELYNÉV/A --- A
772. HELYNÉV HJ/X—X II.
773. HELYNÉV/Csillag az „ak"-ban.
774. HELYNÉV/Csillag a „fk"-ben.
775. HELYNÉV/MEGYENÉV VM./A --- A

78. *típustörzs.* A helynév két nyelven vésve, ellenőrző betűvel. A típusok jelképes leírása után, zárójelben és jelképsorrendben az egyes nyelveket rövidítve — h = magyar és r = rutén (cirill betűvel) — adjuk meg. Típusok:

78. HELYNÉV/HELYNÉV/X (m/h)
781. HELYNÉV—HELYNÉV/X (m—h)
782. HELYNÉV—HELYNÉV/X 1 X (m—h)
783. HELYNÉV—HELYNÉV/X 1 X (h—m)
784. HELYNÉV/ (HELYNÉV) /X (m)/(r))

79. *típustörzs.* Az utolsó típustörzsbe azokat a bélyegzőket soroltuk, amelyeknek szövege az ellenőrző betűn kívül hivataljellegre utaló kifejezést, esetleg vésett napszakjelzést tartalmaz. Továbbá azokat, amelyeket ellenőrző betű helyett ellenőrző számmal — („N") — véstek. Típusok:

79. HELYNÉV/FŐPOSTA/X
790. HELYNÉV FŐPOSTA X
791. ....POSTAHIVATAL/HELYNÉV 1./X
792. M.KIR.POSTAHIVATAL HELYNÉV- HJ/X
793. HJ/POSTA HELYNÉV/X

794. HELYNÉV/FŐPOSTA X.
795. HELYNÉV/főposta X
796. HELYNÉV FŐPOSTA/X
797. M.KIR.....POSTAHIVATAL/HELYNÉV„N"
798. HELYNÉV FŐPOSTA/VÉSETT NAPSZAK X vagy X
799. HELYNÉV/vésett napszak X

h) *A 8. típuscsalád*

A nyolcadik és egyben utolsó típuscsalád azokat a bélyegzőket tömöríti magába, amelyeken a helynevet két, egész kivételesen három nyelven vésték. A típusok jelképes leírása után a nyelv megadásához a 78. törzsben használt rövidítéseken kívül az n = német és o = olasz újabb rövidítéseket alkalmazunk. A típustörzseket nyelvpáronként és a szöveg folytatólagos vagy osztott elrendezésének figyelembevételével képeztük. A vezértípus a magyar/német elrendezés. Típustörzsek:

80. *típustörzs*. Osztottan vésett magyar és latin (l) nyelvű szöveggel.

80. HELY NÉV:/HELYNÉV (m/l)
801. HELYNÉV/HELYNÉV (m/l)
802. HELYNÉV/(HELYNÉV) (m/l)

81. *típustörzs*. Folytatólagos szöveggel vésett magyar és német helynevű bélyegzők. Típusok:

81. HELYNÉV—HELYNÉV (m-n)
810. HELYNÉV HELYNÉV (m n)
816. HELYNÉV*HELYNÉV (m*n)
817. HELY.NÉV.HELYNÉV (m.n.m)

82. *típustörzs*. Osztott szöveggel vésett magyar és német helynevű bélyegzők. Típusok:

8. HELYNÉV/HELYNÉV (m/n)
82. HELY—NÉV/HELYNÉV (m—m/n)
820. HELY NÉV/HELYNÉV (m m/n)
821. HELYNÉV/Helynév (m/n)
825. HELYNÉV—HELYNÉV/MEGYENÉV M. (m—n)
826. HELYNÉV/MEGYENÉV ··· MEGY./HELYNÉV (m/···/n)
827. HELY NÉV/HELY.NÉV (m m/n.n(·
828. HELYNÉV/HELYNÉV. (m/n.)
829. HELY NÉV/HELY NÉV (m m/n n)

83. *típustörzs*. Folytatólagos elrendezésben vésett horvát és német helynevű bélyegzők. Egy típusuk ismert:

83. HELYNÉV—HELYNÉV (h—n)

84. *típustörzs*. Osztott elrendezésű horvát és német helynevű bélyegzők. Típusok:

84. HELYNÉV—HELYNÉV/HJ (h—n/n)
840. HELYNÉV/HELYNÉV(h/n)
841. HELY—NÉVHJ/HELYNÉV HJ (n-n/h h)
842. HELYNÉV—HJ/HELYNÉV HJ. HJ(n—n/h h. h)

85. *típustörzs.* Folytatólagosan vésett magyar és horvát nyelvű bélyegzők. Típusok:

85. HELYNÉV—HELYNÉV (h-m) vagy (m-h)
851. HELYNÉV—HELY—NÉV (m-h-h)
857. HELYNÉV (m) VFT MELLETT/HELYNÉV (h) PR. VFT
858. HELYNÉV/VFT M.—PR VFT (m/m—h)
859. HELYNÉV—(HELYNÉV) HELYNÉV (h-(m) h)

86. *típustörzs.* Magyar és horvát helynevű bélyegzők osztott szövegelrendezéssel. Típusok:

86 HELYNÉV/HELYNÉV (m/h)
860. HELY NÉV/HELYNÉV (m m/h)
861. HELY—NÉV/HELY—NÉV (m—m/h—h)
862. HELY—NÉV/HELYNÉV (m—m/h)
863. HELY—NÉV/HELY NÉV (m—m/h h)
864. HELYNÉV/HJ//HJ HJ/HELYNÉV (m/m//h/h)
865. HELYNÉV—HJ/HELYNÉV HJ HJ (m—m/h h h)
866. HELYNÉV PR TOR/HELYNÉV—TOR (h h/m—m)
867. HELYNÉV—HELYNÉV/HJ (h-m/h)
868. HELYNÉV—HJ/HELYNÉV HJ (m-m/h h)
HELYNÉV—HJ/HELYNÉV HJ.HJ (mh), vagy
HELYNÉV—HJ/HELYNÉV HJ HJ

87. *típustörzs.* Magyar és rutén (cirill betűs) helynevű bélyegzők, osztott szövegelrendezésben. Egy típusa ismert.

87. HELYNÉV/ (HELYNÉV) (m/(r))

88. *típustörzs.* Magyar, német és horvát helynevű, osztott szövegelrendezésű bélyegző. A törzsnek nemcsak hogy egy típusa van, de abból is mindössze egyetlen bélyegző készült.

88. HELYNÉV—HELYNÉV/HELYNÉV//0 (m—n/h)

89. *típustörzs.* Hovát és olasz helynevű, osztott vagy folytatólagos elrendezésben vésett bélyegzők. Típusok:

89 HELYNÉV/HELYNÉV (h/o)
891. HELYNÉV/HELYNÉV (o/h)
892. HELYNÉV—HELYNÉV (h—o)
893. HELYNÉV—HELYNÉV (o—h)

5. A BÉLYEGZŐK FELSOROLÁSA

A Monográfia egyes kötetei által felölelt időszakok bélyegzőit az azokat használó postahelyek jellege és a bélyegzők rendeltetése alapján olyan csoportosításban ismertetjük, amint a rendszertanban rögzítettük. Ennek a beosztásnak keretein belül az egyes bélyegzők, illetőleg bélyegzések részletes ismertetésére típuscsoportonként, azoknál a típuscsoportoknál pedig, amelyek két vagy több alcsoportra oszlanak, alcsoportonként kerül sor. Végeredményben tehát „bélyegző kiadásonként" csoportosítjuk az anyagot. Az egyes típuscsoportok (alcsoportok) tárgyalásának keretében most már csak olyan, gyűjtői

szempontból érdeklődésre számító adatok ismertetésére térünk ki, amelyek természetük következtében a rendszertan témakörén kívül estek. Az egyes csoportokba tartozó, különböző típusú bélyegzők bélyegzései, adott esetben való, minél gyorsabb meghatározásának és azonosításának megkönnyítésére, minden típuscsoport (alcsoport) ismertetésének elején „típusmutató" táblázatot helyezünk el, amely a csoport összes típusainak rajzát és típusszámát tartalmazza. Azoknál a típuscsoportoknál, amelyeknél többféle díszítőelemet használtak, ugyancsak táblázatban adjuk azok rajzát és azt a betűjelét — (Z_1, Z_2, . . z_0, z_1, z_2 stb.) —, amellyel a felsorolásban szerepelnek.

A típus- és díszítőelem mutató táblázatok után a csoport bélyegzéseinek szoros ábécérendben való felsorolása következik. A helynevet betű szerint úgy írjuk, ahogy a bélyegző vésetén szerepel. A helynevet a típusszám, a véset betűtípusának, a keltezés-változatoknak, a díszítőelemeknek és a bélyegzés esetleges szám-változatainak felsorolása követi, a jelen fejezetben lefektetett elvek és jelölési módok figyelembevételével. Az ismertető sort a bélyegző használati, ha adatszerűen nem ismert, akkor bélyegzésének előfordulási ideje zárja be. Fontosnak tartjuk ezt az utolsó adatot legalább is a preklasszikus és a klasszikus bélyegzőinknél. Ezzel fontos támpontot adunk azoknak a gyűjtőinknek, akik a bélyeg előtti leveleket, vagy bélyegsorozatokon való előfordulásuk szerint, klasszikus bélyegzéseinket gyűjtik.

A felsoroláshoz még két megjegyzést kell fűznünk. Az első az ábécé rendre vonatkozik. A besorolásnál figyelmen kívül hagyjuk az „a és á", valamint az „e és é" hangok közötti különbséget akár szó elején, akár szó közben fordulnak elő. A „c" és „cs" betűt viszont külön választjuk. Az elsőt 1921-ig az addig érvényes írásmódunknak megfelelően a magyar helyneveknél „cz"-vel írjuk. A horvát helynevek „c" és „ć" betűjét a „cz", a „č"-t pedig a „cs" betűk csoportjába — természetesen azokon belül szoros ábécérendben — soroltuk.

A második megjegyzésünk az úgynevezett „0"-ás — „0"-ra végződő vagy azt tartalmazó — típusszámokra vonatkozik. Mint már említettük, ezek azok a típusok, amelyeknél valamely jellemző elem hiányzik. Ez azonban kétféleképp jöhet létre. A bélyegző vésete eleve így készült, vagy pedig később alakították át ilyenre; például a kötőjelek stb. kivésésével. Az első esetben a típusmeghatározásnál kialakított típusszámot adjuk meg. Az utóbbinál úgy járunk el, hogy az átalakítás előtti állapotnak megfelelő típusszám és leírás után, az átalakítás utáni típusszámot „és" szócskával kapcsoljuk, és a bélyegzés leírásának végére „v" betűt írunk. Ezzel fejezzük ki, hogy az utóbbi bélyegzés bélyegzőjét az előzőből át(ki)véséssel készítették. Jellemző példának — a több ezer közül — egy, az F típuscsoportba tartozó bélyegző kétféle — átalakítás előtti és átalakítás utáni — bélyegzésének típusleírását mutatjuk be:

Felsőbalog 11 (x_2, y_2, y_3) és 10 (y_3)v

Az első bélyegző helynevének írásmódja „FELSŐ—BALOG" (11. típus), a kötőjel kivésése után „FELSŐ BALOG" (10. típus).

Néhány szóval még meg kell emlékeznünk a fejezet elején említett altípusokról. Ezeken az ugyanannál a hivatalnál használt, azonos típusú, bélyegzőket értjük. Létezésük két okra vezethető vissza. Az első még az ellenőrző betűk alkalmazását megelőző időszakra esik. A nagy hivatalok növekvő forgalma mind több és több bélyegzőt igényelt. Mivel ekkor még nem merült fel a hivatalon belüli, egy időben használt bélyegzők egymástól való megkülönböztethetősége,

a megrendelt bélyegzők azonos kivitelben és elrendezésben készültek. A hosszú ideig gyártott típuscsoportoknál, a nagy forgalmú hivatalok egyes erősen igénybevett munkahelyein tönkrement bélyegzők pótlására rendeltek gyártása még ugyanannak a típuscsoportnak gyártási idejére esett. Tehát a tönkrement bélyegzőhöz hasonló kivitelben készültek. Mindkét esetben a bélyegzések típusa azonos — típusjel és típusszám megegyezik, nagyságuk és vésetük egyes részei kisebb-nagyobb eltéréseket mutatnak, s így egymástól megkülönböztethetők. Ezeket az altípusokat a bélyegzők leírásánál az eltérések felsorolásával adjuk meg. Elsősorban a méreteltéréseket vesszük figyelembe; ezeket a bélyegző főméreteivel adjuk meg. A sor-, szögletes és ellipszis alakú bélyegzőknél a lehetséges méretek két szélső értékét közöljük, például 35×15 mm formában. Az első méret sorbélyegzőknél a leghosszabb sor, szögletes bélyegzőknél a keretvonal vízszintes oldalának, az ellipszis alakúaknál pedig a nagytengelynek méretét jelöli. A második szám az egy sorból álló sorbélyegzőknél a kezdőbetű magasságát, a több sorosoknál a felső sor nagybetűinek fejvonala és az alsó sor talpvonala közötti távolságot, a szögletes bélyegzőknél a keretvonal függőleges oldalának, az ellipszis alakúaknál pedig a kistengely méretét adja meg. A körbélyegzőknél azok átmérőjét — például ∅ 25 — adjuk meg.

Méretazonosság esetében elsősorban a helynév, annak esetleges egyezőségekor a szöveg más részének betűmagasságát — amelyet „Bm"-el jelölünk — adjuk meg. Egyes típuscsoportok bélyegzőinél gyakran előfordul, hogy még ezek a méretek is azonosak. Ilyenkor az egyéb véseteltéréseket közöljük. Mivel azonban ezek jóformán típuscsoportonként változnak, ismertetésükkel és a bélyegzések leírásánál alkalmazott jelölési módjukkal mindig az érintett típuscsoportnál foglalkozunk.

Az altípusok méretmegadásán kívül, azoknál a típuscsoportoknál, amelyeknél a gyártási adatok ismeretlenek, minden felsorolt, tehát ismert bélyegzésnek megadjuk a főméretét. Tesszük ezt a kutatómunka megkönnyítésére. Ugyanis ezeknél a felsorolások nem az összes gyártott bélyegzőket, hanem csak azokat tartalmazzák, amelyeknek bélyegzéseit gyűjtőink már felkutatták. Az eddigi gyűjtemény-összehasonlítások alapján arra a megállapításra jutottunk, hogy még nagyon sok a lappangó altípusú bélyegzés. A közölt méretek alapján gyűjtőink elvégezhetik saját anyaguk azonosítását. Eltérő méret esetében nyilvánvaló, hogy eddig még nem ismert altípusra bukkantak. Az említett típuscsoportok jegyzékeit csakis ennek a módszernek alkalmazásával egészíthetjük ki, illetve csak ezzel közelíthetjük meg azok teljességi fokát.

II. Fejezet

A POSTAHIVATALOK HELY- ÉS KELETBÉLYEGZÉSEI 1752—1867

A postai kezelési jelzések közül, mint az I. kötetben már kifejtettük, Magyarországon először a postahelyek nevét feltüntető helybélyegzéseket alkalmazták. Helybélyegzőt Bécsben 1751 őszén használtak először. Magyarországon hamarosan követték a bécsi példát. Az első ismert magyarországi helybélyegzést Debrecenben ütötték egy 1752. április 13-án kelt levélre (képét l. az I. kötetben). Tokaj, majd Nagyszombat postamesterei szintén még ez évben készíttettek helybélyegzőket. Később mind több postahivatal tért át helybélyegző használatára, de miután ezt kötelezővé nem tették, az 1817-ben bekövetkezett elrendelésig viszonylag kevés bélyegző készült. Arról is megemlékeztünk az I. kötetben, hogy 1790 után egy negyedévszázados visszaesés következett be a helybélyegzők használatában; olyan postahelyek is, amelyek azelőtt bélyegezték a leveleket, ezután félretették bélyegzőiket. Így azután 1752 és 1816 közt mindössze 135 az ismert bélyegzések száma. Bár valószínű, hogy a gyűjtők buzgósága folytán ez a szám valamivel gyarapodni fog (máris többről tudunk, mint amennyit Térfi ismertetett), nagyon sokat már aligha fognak felfedezni.

Az 1817-ig terjedő korszakból egybeépített hely- és keletbélyegzőt nem ismerünk. Egyetlen esetben van tudomásunk arról, hogy a feladási helybélyegzés mellé külön keletbélyegzést ütöttek (Buda 1787), egyébként keltezést csak az érkezés napjának feltüntetése céljából bélyegeztek a levelekre, mindig helynév nélküli keletbélyegzővel.

A helybélyegzőket ebben a korszakban különálló betűkből rakták össze, vagy fém- (esetleg fa-) lapba vésték. Az előbbi technikával készült a túlnyomó többséget kitevő sorbélyegzők nagy része, az utóbbival — legalábbis részben — a szögletes keretűeket és az egyetlen ismert körbélyegzőt (Bártfa 1771) állították elő. A sorbélyegző betűi a vájatban gyakran megcsúsztak s így azonos bélyegzőnek különböző hosszúságú nyomatai fordulhatnak elő. (Ilyen esetekben a szöveg hosszúságát két számmal adjuk meg, pl. 18—20 mm, ami azt jelenti, hogy a méret a megadott határok közt ingadozik. Az x jellel elválasztott második szám a betűmagasság mérete.

A fentiekből az is kitűnik, hogy a korszak helybélyegzői öt típuscsoportba tartoznak, a sorbélyegzők, a négyszögletes, az ellipszis alakú, a körbélyegzők

és a különleges alakú bélyegzők csoportjaiba. Mivel a körbélyegzők általános használata csak 1837-ben kezdődik meg nálunk, s akkor már ezek helykeletbélyegzők, az egyetlen XVIII. századi körbélyegzőt az ellipszis alakú bélyegzők (hC) csoportjába soroltuk.

Mielőtt a bélyegzők típuscsoportonkénti felsorolására rátérnénk, még meg kell jegyeznünk, hogy a típusképzésről szóló előző fejezetben mondottakhoz képest a korai bélyegzők típusmegjelöléseinél a következő eltérésekre kényszerültünk. A sokféle szín használata miatt a feketét is feltüntettük. Előfordulnak olyan bélyegzések, amelyeknek betűi nem egyformák, kisebbednek vagy nagyobbodnak, az előbbieket > az utóbbiakat < jellel tüntettük fel. A betűrendben a V és W betűket egybeosztottuk. A v. és von szócskákat, amelyek tulajdonképpen nem tartoznak a helynévhez a könnyebbség kedvéért szintén beleszámítottuk a betűrendbe.

A. HELYBÉLYEGZŐK (H)

I. hA típuscsoport. Sorbélyegzők (1752—1867)

A soros helybélyegzők típusait nagyrészt az alkalmazott betűfajták és a szövegelrendezés határozza meg. (L. „hA-típusmutató táblázat I—IV.") Ennél a típuscsoportnál még nagyon ritkán — mindössze 3 esetben — előforduló díszítést, díszítő elemenként a „hA-z díszítésmutató táblázat" tartalmazza. Az uralkodó betűtípus az antikva, az 1867-ig ismert 488 sorbélyegzőből 379 ilyen. Kevés a kurzív (31), az írott (22), és csak kezdetleges vésési technika folytán, nem készakarva keletkezett néhány (13) groteszk. A XVIII. századra jellemző viszont a fraktúr („gót"), amely 1760 és 1790 közt 35 bélyegzőn szerepel, s a XIX. század első felében csak még nyolcszor fordul elő. Joggal kapcsolhatjuk össze ennek a betűtípusnak az alkalmazását II. József németesítő politikájával, hiszen a 43 bélyegző közül 32-féle 1780 és 1790 közt készült és csak a legjelentősebb városok postahivatalai számára. A kisebb postahelyekre ez a divat el sem jutott, mert a jozefinus rendszer elleni nemzeti felháborodás ezt is elseperte. Mint láttuk, később már csak elvétve fordul elő magyarországi bélyegzőkön fraktúr betűtípus. A XIX. század első felében a sorbélyegző már nem olyan egyeduralkodó forma, mint korábban, amikor 15 szögletes és egy körbélyegző mellett 116-ra rúgott a száma. Az 1817 és 1867 között keletkezett ismert bélyegzők közül 372 a sorbélyegző, 98 a szögletes, 387 az ellipszis alakú és 14 a különleges formájú, tehát a két régi és a két új típus úgyszólván egyensúlyban van. De míg a szögletes és az ellipszis alakú bélyegzők száma 1840 után hirtelen csökken (29 ill. 77), addig a sorbélyegzőké kevésbé (127). Nem egy postahely bélyegzői sorában az ellipszis alakút ebben az időben sorbélyegző váltja fel, noha ekkor már a hely- és keletbélyegzők terjednek. A sorbélyegző szívós továbbélése nyilván annak tulajdonítható, hogy viszonylag könnyen lehetett elkészíteni és kevésbé költséges volt a többi, mutatósabb formájúnál.

A bélyegzések felsorolásában érzékeltetni kívánjuk a fent érintett hármas periodizációt. Bár az összes sorbélyegzőt egyetlen betűrendbe osztottuk, néhány betűhely beugratásával három oszlopra tagoltuk: elől az 1817-ig, a következő rendben az 1840-ig, a hely- és keletbélyegzők bevezetéséig, a harmadik rendben az azután keletkezett, a már elavultnak számítók állanak.

Típusmutató táblázat I.

hA. Típuscsoport. Sorbélyegzők

hA

ERCSIN	LENDVA	JABLONKA	DEZS
1	1a	1d	1e
NAGY ENYED	NYIR-HAZ	K SZT MIKLOS.	
10a	11a	101a	
ACS.	WESPRIM.	F. OFEN.	BESZTERCZE B:
106a	106d	107a	109a
DEVA:	B.GYARMAT	ALSÓ VERECZKE.	
110a	116a		
N. ENYED	H.M.VASARHELY	S.N.PATAK	
116d	117a	117d	
W:UIHELY	KL-ZELL	TŐKE-TEREBES.	
118a	119a		
VÁSÁROS-NAMÉNY	BREZNO BANYA	SELMECZ: BÁNYA.	
12a	120a	128a	
Nádudvar	Dorogh	Albā	Agram
14a	14d	14e	14f

140a	141a	143e
146a	148a, 148d	148f
149a	151a, 16a	16f
161a	162a	
164a	164d	164f
165a	165e, 165f	166a
166d	166f	167f
168a Q	172a	174f

Típusmutató táblázat III.

hA. Típuscsoport. Sorbélyegzők

hA

	VON ERLAU von AGRAM.		
175d	176a		
	V·CRONSTADT·	P.CSEKLESZ	
178f	179a	19a	
Post Gschiefs	Post Gschiefs.	V F OFEN	
198a	199a	294a	
F. OFEN.	V. F. OFEN	V.F. OFEN.	CARLSTADT ILLYRIE
297a	298a	299a	3a
NEUSIEDL AM SEE	ZENGG IN MILLIT	NEUTRA UNGARN	
35d	379a	390a	304e
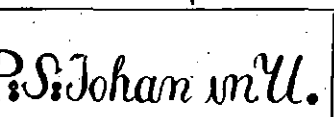	BESZTERCZE B: NEOSOLIUM.	BESZTERCZEBANYA (NEUSOHL)	
397e	80g	822a	

hA

Díszítőelemmutató táblázat

a hA. Típuscsoporthoz

Z

VUCINICH SELO ~ ILLYRIE ~	SZENTES	EPERIES
z_1	z_1	z_3

Abony: 139a fv 1846–47
ACSA. 106a f 1818–19
ADONY 1a f 1824–47
Agram 14f 1786–1790
AGRAM 1a f 1790–91
Alba 14c f 1772–84
ALBA 1a 12×3 f 1832
ALBA. 106a 20×5 fv 1834–37
ALBAREGIA 1a f 1845–48
és + (x_0) f 1846
Allibonar 14a f 1824
ALPAR 1a f 1837
Alpár. 148a fv 1848–1852
ALSÓ VERECZKE. 116a f 1841–47
ALTKER 1a f 1833–41
Altsohl. 148f f 1790
APATHIN 1a f 1832–41
AROKSZALLAS 1a 37×3,5 f 1826–30
ÁROKSZÁLLÁS. 1a 38×5 f 1826–44
Babocsa 14d f 1822–24
Bánhalma 14a 23 f 1824–42
Bánhalma 14a 27 f 1842
BÁNHALMA 1a f 1846
BARDFELD 1a f 1818
BARTFELD 1av 22 f 1821–1837
BARTFELD 1a 26 f 1838–43
BATH 1a f 1824–28
BATTONYA 1d f 1849–1850U
BERKESZ 1a f 1839–47
BERTHOT 1a f 1826–29
BESZTERCZEBANYA/(NEUSOHL) 822a f 1840
BESZTERCZE B:/NEOSOLIUM. 80a/d f 1841–43
B.GYARMAT 116a 34×4 f 1820–38
B.GYARMAT 116a 31×3 f 1830–32
B.GYARMATH 116a 34×3 f 1833–39
B.GYARMATH 116a 34×6 f 1836–39
B.GYARMATH 116a 38×4 f 1837
B.GYARMATH 116a 36×3 f 1837
B GYARMAT 10a 30×4 f 1838–40
B.HUNYAD 116a f 1828–42
és + (y_0) f 1843–1850U
BIHAR 1a f 1844
Bistritz. 148a f 1833–36
BREZNO/BANYA 120a f 1845–47
BUCS 1a v 1843–46 és 1850U
Buda 14d f 1759–79
Bude 14d f 1773–82
BUR SCT.GEORGEN 105d k 1864–66
BUTTYIN 1 f 1842–45
CANISA 1 f 1766
CARLSTADT 1a 22×2 f 1822
CARLSTADT 1a 32×45 f 1824–32
CARLSTADT. 106a 41×5,5 f 1828–39
CARLSTADT/ILLYRIE 3a fv 1815–34
Carl statt 143e f 1794–1823
CARZAG 1a f 1838
CIRQVENIZA 1a vf 1828–1851
CLAUSENBURG 1a 40×5 fv 1827–40
CLAUSENBURG 1a 43×5 f 1831–1850U
és + (y_0) f 1838–40
COMORN 1 39×5 f 1818
COMORN. 106a 24×3 f 1818–27
CRONSTADT 1a v 1832–46
CRONSTADT. 106a v 1837
CSANTAVÉR 1dv f 1850E
CSANTAVIR: 110a f 1823
CZEGLED. 106a f 1832–38
DÉDA 1a f 1835
DES 1a f 1826
Detta 14e f 1841
DEZS 1e f 1832–35 és + (y_0) 1839–46
d'Oedenbourg 175d f 1758–69
DOROGH. 106a v 1818
Dorogh 14d f 1841
EPERIES 1a z_3 f 1830–1831
ERCSI 1a f 1839–45
ERCSIN 1 f 1832–35
ERCSIN. 106a f 1836
ÉRSEKÚJVÁR 1a fv 1843–46
FELEGYHAZA 1a f 1838–39
FELSŐ-BÁNYA 11a f 1841–47
FELVINTZ 1a v 1849
FIUME 1a 24×5 f 1820–23
FIUME 1a 20×6 fv 1827–44
FIUME/ILLYRIE 3a f 1819
F.JATO 116a f 1843–46
F.OFEN. 297a 20×3 f 1818
F.OFEN. 297a 20–24×4 f 1818–42
Fünfkirchen 14f f 1782–86
GALGOC 1a f 1828–30
GALGOCZ 1a 30×6, kezdő 8 f 1828
GALGOCZ 1 vf 1826–30
GALGOCZ 1a 21×2,5 f 1828–34
GALGOCZ 1a 25×3 f 1831–45
GALGOCZ 1a 28×5 f 1838–46
GATS 1a 11×3 f 1818–20
GATS 1a 13×3 f 1820–22
GATS 1 f 1823–28
GATS 1a 20×5 f 1825
Gáta 14a f 1829–31
GeneralsKistoll 14 f 1836
GLINA 1a f 1836
GOSPICH/ILLYRIE 3a fv 1810–42
GRAN 1d. hB
Gross-Höflein 141a f 1809
GrossHöflein 14a 31 f 1850E
Gros-Szigeth 141a f 1787
GÜNS 1 27×5, kezdő Bm10 fv 1765–66
GÜNS 1 21×5 v 1766
Günsz l. Von. Günsz
GYONGYOS 1 24×3 f 1801
GYÖNGYÖS 1a 30×4 f 1804
GYÖNGYÖS 1a 28×3,5 f 1844–47
GYULA 1a 26×7 f 1788
GYULA 1a 18×4 f 1819
GYULA 1a 18×3 f 1819–34
Habszan 14f f 1836–38
HADHÁZ 1a f 1835–47

HALLAS 1a f 1839
HALMI 1a f 1842–47
Hermanst 14f f 1782–95
HERMANSTADT 1a 40×3 f 1813–15
HERMANSTADT 1a 40×4 f 1820–24
HERMANSTADT 1a 45×4 f 1820–30
HERMANSTADT. 106a 43×5 f 1820–30
HERMANSTADT 1a 39×2,5 f ?
H.M.VASARHELY 117a f 1849–1850U
HORKA 1a f 1826–47
HOSSZUPÁLY 1a 1f835–1850U
H:PALY 118a 31×8 f 1818–19
H.PÁLY 116a 22×5 fv 1823–24
H.PALY 116a 33×7 f 1831
HUSZT 1a f 1839–46
IOSEPHSTHAL. 106a fv 1821–43
(Vh:I=J) és 1av
IPOLY:SAG 118a f 1833–40 és 1av
IPOLYSAGH 1a 29×6 f 1830–41
IPOLYSAGH 1a 46×5 f 1843–47
IRSA 1a f 1842–45 és+(y_0) f 1846–1850U
Istvándy. 148a f 1788
JABLONKA 1d f 1846
JASZ.BERENY 116a fz 1823–43
JEZERANA. 106a v 1833
JOSZASHELY 1a f 1843
KAESMARK 1dv f 1850U
KAPNIK. 106a f 1843–44
KARDSZAG 1a f 1835
KARLSTADT 1a fv 1836–47
KECZE 1a f 1849
KEREPES 1a f 1818–36
KESMARK 1a f 1838–44
KESZTHELY 1a f 1861–62
KETSKEMET 1a 30×4 fv 1819–47
KETSKEMET 1a 30×3 fv 1820–23
KIS TELEK 10a f 1843
Kittsee 14e f 1819–26
KITTSEE 1a f 1828–40
KLAUSENBURG 1a v 1824 és 1850U
KL.ZELL 106a 26 f 1840–43
KL = ZELL 119a 29 f 1842–48
KOLOZSWÁR 1a f 1839
KOPREINIC 1a f 1830–45
KOPREINICZ 1a f 1824
KOSTANIZA/ILLYRIE 3a f 1826–1840
KOSTANIZA 1a f 1841
KOTTORI 1a f 1860 körül
KÖBÖLKUT 1a f 1845
K SZT MIKLOS. 101a f 1825–46
LACZHAZA 1a f 1833
LACZHÁZA 1d f 1842
LENDVA 1a f 1844–45
Lepsény 14a f 1861
LETENYE 1a f 1850U–1860
LEUTSCHAU 1a 25×3 f 1818–19
LEUTSCHAU 1a 29×4 kezdő f 1820–43
LÉVA 1a f 1835–47
LOSONCZ 1a f 1843–62
LUGOS 1a 20×5 fk 1836–49
LUGOS 1a 19×4 fk 1844–49
MAKO 1dv f 1850U
MARGITA. 106a f 1817
MARGITTA 1a f 1830–34
MAROSVÁSÁRHELY 1a fv 1825–38
és + (y_0) f 1838–39
MEDIAS 1a f 1832–33
MEDIAS. 106a f 1833
MEDIAS 1d f 1846–1850U
Mediasch 14f f 1835
Miskolcz 14a f 1798–99
MISKOLCZ 1a fz 1844–47
Modern. 148f f 1787
MONOR 1a f 1847–49
M.THERESIOPEL 116a f 1784–91, 1818–25
M:THERESIOPL 118a f 1841–46
MUNKÁTS 1a fv 1823–48
MÜHLBACH 1av f 1846
Mühlenbach 14e f 1827–34
M.Varadinó 146a f 1756–57
M:WASAR 118a f 1823–39
M.VASARHELLY 116a f 1818
NADAS 1a f 1844
Nádudvar 14a f 1842
NAGY-BÁNYA 11a f 1841–46
NAGYBÁNYA 1a f 1863–66
NAGY ENYED 10a f 1820–25
Neasohl. 148a f 1818
N.ENYED 116d f 1836
NESZMÉLY 1a f 1844–49
Neudorf 14d f 1840–45
NEUDORF 1a f 1843–45
NEUHÄUSEL 1a f 1850U–1862
NEUSIEDL/AM SEE 35dv f 1850E–57E
Neusohl 14f f 1785–88
NEUSOHL. 106a f 1810–40
Neutra 14f v 1814
NEUTRA 1a v 1827–28
NEUTRA/UNGARN 390a v 1815–28
Neuverbasz 14e f 1828–45
N.KÖRÖS 116a f 1845–46
N.SZÖLLÖS 116a f 1826–48
N.SZÖLLÖS. 107a 6–3 f 1830
NYIR = BÁTHOR 119a f 1837–47
és 10av
NYIREGYHAZA 1a 39×3 f 1822–32
NYIREGYHÁZA 1a 39×4 f 1850E és U
NYIREGYHÁZA l. V. NYIREGYHÁZA
NYIR-HAZ 11a vf 1779–82
N.ZSÁMBOKRÉT 116d f 1836–47
OCSA 1a f 1823–40
Oedenburg 14f 43×9 f 1760–68
Oedenburg 14f 25×4 f 1764–69
Ofen 14a 14 f 1818–19
OFEN 1a 14–15 f 1819–39
Ofen 14a 17 f 1821
OFEN. 106a 20 f 1821–34
OFEN 1a 19×4 fv 1822–39
OFEN. 106a 17 f 1823
OFEN. 106a 19 f 1824

OFEN 1a 18 f 1825
OFEN 1a 19×5 f 1842
OROSHÁZA 1 fv 1827–47
OSZLÁNY 1d f 1845
OTTOCHAZ 1a fv 1820–40
ÖREG.L 116a f 1850E
ÖREGLAK 1a f 1850E
ÖRKÉNY 1a f 1830–43
PALANKA 1a fv 1841–43
P.CSEKLESZ 19a f 1828–45
PERBETE 1a fv 1843–46
PEST 1a 11×2,5 f 1781–84
PEST 1a 12×2, kezdő Bm3 f 1784
PEST 1a 13×4 f 1785–86
PEST 1a 14×3 f 1785–87
PEST 1a 10×4 f 1787
PEST 1a 25×5,5 f 1837–46
PEST 1a 19×6 f 1847
PEST 1 f 1863–66
PESTH 1a 24×4,5 f 1837–46
és érk. + (x_0) 1838
PESTH 1a 24×4 f 1839–46
és érk. + (x_0) 1843
PESTH 1a 25×5 f 183?–1847
Peterwardein 14e f 1771–1811
PETRINIA/ILLYRIE 3a f 1821–30
PETRINIA/ILLYRIEN 3a f 1821–41
Pocsay 14a f 1824
Post Gschiess. 199a f 1818–22
és 198a
PÓTSAY 1a f 1831–41
PRESBURG 1a 23×2,5 f 1760–66
PRESBURG. 106a 30×3 f 1763
Presburg 14f f 1784
PRESBURG 1a 34×5 fv 1820–34
PRESBURG 1a 37×5 fv 1822–34
PRESBURG 1a 30×4 f 1833
PRESBURG 1a 25×4,5 f 1835–36
PRESBURG 1a 27×4 f 1835–43
Presaburg. 148a f 1821–25
PRESSBURG 1d fvz 1843–44
PRESSBURG 1av f 1861–66
PRÍVITZ 1a f 1824–25
P:S:Johan in U 397e f 1829
Raab. 148f 18×5 f 1788
Raab. 148f 22×7 f 1788–89
RAAB 1a 20×6 f 1841–46 1850E—1863U
RAAB. 106a 26×7 fv 1841–45
RAAB 1a 16×5 f 1850E–1863U
RAGENDORF 1a fv 1831–42
és + (y_0) f 1848
RAKOVIZ 1d f 1846
RASZLAVICZ 1a f 1839–1850U
REISZMARKT 1a f 1849
RETSAG 1a f 1823
RETSAGH 1a 23×3,5 f 1827–29
RETSAGH 1a 22×3 f 1829–42
RETSAGH 1a 19×2,5 f 1839–42
ROSENAU 1a 24×3,5 fv 1820–35
ROSENAU 1a 25×4,5 fv 1835–1850E
RUMA 1a f 1825–28
Sabaria. 148a f 1794–1819
SABARIA. 106a 22×3,5 f 1818–40
és + (y_0) f 1836–44
SABARIA 1d f 1830
SABARIA 1a 41×5 f 1846
Sár-/Bogárd. 151a f 1845–47
SÁRFEŐ 1a f 1827–39
Sárfeő 14a f 1844
Sárfő 14a f 1846
SÁR/KERESZTUR 120a f 1844
SÁRVÁR 1a f 1842–47
S.AUjhely 146e fv 1806–18
SCHAESBURG 1a f 1825
SCHEMNITZ 1a vf 1819–34
SCHEMNIZ 1a f 1789–92
SELMECZ:/BÁNYA. 128a f 1844–46
Semlin. 148f f 1781
Semlin. 148e f 1781
Semlin. 148a f 1783
SIO-FOK 11a f 1839
SIOFOK 1a f 1841
S.N.PATAK 117d f 1837–1850U
SOBORSIN 1a f 1845–1850E
SOFALVA 1a f 1825
SOMMEREIN 1d f 1844–46
SOROKSAR 1a 31×4 f 1818–40
SOROKSAR 1a 33×3 f 1840
STAMPFEN 1a f 1820–22
STEINBACH 1a f 1843
St.JOHANN 116d f 1846
SÜMEGH 1a v 1846–47
Szamosújvár 14e f 1820–41
SZANTO. 106a f 1820–43
Szegedin 14a v 1835–37
SZEGEDIN 1a f 1861–63
SZEMES. 106a f 1842–46
SZENICZ 1a f 1844–47
SZENTES 1a z_2 f 1828–48
SZERED 1a f 1845–47
SZEVERIN 1a fv 1848
SZEXARD. 106a f 1825–34
SZ.GYÖRÖK 116a f ?
SZIKSZÓ. 106a f és 1avf 1835–1850E
SZINYE 1a f 1835–36
SZ.KERESZT 116a f 1845–46
Szmosujvar 14e f 1820
SZ UDVARHELY 10a 40×3,5 f 1822–35
SZ.UDVARHELY 107a 35×2,5 f 1850E
Temesvar 14a f 1767–69
TÉT 1a f 1850E
TÉTÉNY. 106a 25×4 f 1818–26
TÉTÉNY 1a 21×3 f 1827
TÉTH 1a f 1837–45
TETSŐ 1a f 1839–48
T.GYÖRGYE 116a f 1832–33
THORDA. 106a és + (y_0) f 1840–1850U
THURDOSSIN 1d f 1846
Th.Zsambokroth 146e f 1818–25
TH.ZSAMBOKRETH 116a f 1838–39

Tolna 14f v 1782
TORDA 1a fv 1833–34
TORDA 1d v 1850E
TORNA 1d f 1849–1850U
TOT-KOMLOS 11a f 1850U
TŐKE = TEREBES. 119a f 1836–42
TÖVIS. 106av f 1850E–1857E
TSABA 1a f 1828–40
TYRNAU 1a 22–25×4 f 1768–76
Tyrnau 14e v 1819
TYRNAU. 148a vs 1825
TYRNAU. 1a 35×6 v 1839–46
TYRNAU l. v. TYRNAU
Tyrnau. in Ung 394e v 1818–19
Tyrnau in Ungarn 384e v 1818
UNGHVAR 1a fv 1815–47
UNGVAR. 106a fv 1843–47
u.PRESBURG. 179a f 1755–60
ÜLLŐ 1a f 1853–1857E
és + (y_0)
VÁG:UJHELY 118dv f 1863–66
és + (y_0) n 1860
WAITZEN 1a 26×4 f 1822–42
WAITZEN 1a 19–22×3 f 1835–37
WAITZEN 1a 33×6 fv 1843–46
WAITZEN 1a 26×5 fk 184?–1850U
VÁSÁROS-/NAMÉNY 12a f 1839–47
WATZ 1a f 1812–28
V:BAJMOCZ 162a v 1820–23
V.BEREGHSZÁSZ 161a f 1830–43
V:BEREGSZÁZ 162a f 1838–39
és 1av f 1840–47
V CARLSBURG 16f f 1788
v CASCHAU 16f f 1782–1830
V.CASCHAU 161a f 1817–28
V.CASCHAU 161a Bm 4–6< f 1839
V.CLAUSENBURG 161a v 1813–25
V.Cronstadt 165f f 1784–85
V.CRONSTADT. 179a f 1804–20
V.DEBRECZIN 161a 35×3.5 fv 1752–89
és 179a
V.DEBRECZIN 161a 36×3,5 fv 1756–92, 1817
V.DEBRECZIN 161a Bm 3–6< f 1769
V.DEBRECZIN 161a Bm 4–3> f 1787
V.DEBRECZIN 161a Bm 3–5< f 1787
V.DEBRECZIN 161a Bm 3–4<fv 1792
és 179a
V DEBRECZIN. 170a 34×3,5 v 1804–17
V.DEBRECZIN. 179a 35×4 f 1813–16
v Ecclesie 140a f 1788
VELENCZE 1a 29×3 f 1818–31
Velencze. 148a f 1835
VELENCZE 1a 33×2,5 f 1836
VELENCZE 1a 21×2,5 f 1839–40
VELENCZE 1a 25×3,5 f 1844
v.Eperies. 173f f 1783–92
v EPERIES 16a 24×3 f 1789–1830
v Eperies 164f f 1789
v.EPERIES 161a f 1818–20
v EPERIES 16a 21×4 f 1819–29
WESPRIM 1d 29×3 f 1818–24
WESPRIM. 106d 37×4 f 1820–29
Weszpr: 149a f 1831–40
és 148av és 14av
Weszprém 14a f 1841–43
V.FALVA 116 d f 1830–39
V F OFEN 294a 25×4 f 1818–37
V.F.OFEN 298a 24–31×4 f 1818–37
v.F.OFEN 298a 24×4 f 1821
V.F.OFEN. 299a 38×5 f 1829–33
V.F.OFEN. 299a 21×3 f 1823
V.F.OFEN 298a 33×5 f 1831
v:Fünfkirchen 165f f 1781–82
v.Grosz = Sigeth. 174f f 1781–87
v. Güns 164e fv 1771–82
V HADHAZ 16a f 1787 és 1818–32
v HALLAS 16a f 1823
V Hermanst: 178f f 1781–94
WIESELBURG. 106a 37 f 1844–1850U
WIESELBURG 1a 55 f 1846–1850U
VIZSOLY. 106a f 1827–45
V.KASCHAU 161a f 1825–32
V.KOROTNOK 161a f 1815–19
V LEGRAD 16a f 1783–87
V LUGOSCH 16a v 1784–90
V MEDIAS 16a f 1826–29
V.METZENSEIFEN 161a f 1825–28
V.MUNKATS 161a 40 fv 1818–27
V:MUNKATS 162a vf 1827–46
V MUNKÁTS 16a 27 f 1834–47
V.NAGYLETHA 161a f 1831–47
VNEUTRA 16a 22×3 v 1828–32
VNEUTRA 16a 18×2 v 1850E
V.NYIREGYHAZA 161a 55×5 fvs 1782–85
V.NYIREGYHÁZA 161a 33×2,5 fv 1785–1825 és 1av f 1797–1805
von Agram 166a f 1783
von AGRAM. 176a f 1793–94
von Carlsburg 166d f 1788–89
VON ERLAU 176a f 1818
von Essegg 166f 33 fv 1780–1835
Von Essegg 166f 28 fv 1787–88
Von.Günsz 167f fv 1786–1833
és 14fv f 1837
von Hermanst 166f f 1800–04
von Leutschau 166a f 1779
Von Ofen 166f 1782–91
és + (y_0) 1787
Von Ofen 166d f 1791–92, 1818
von PETRINIA 176a f 1802
Von Papa 166f f 1788–89
VON PAPA 176a f 1817
Von Papo 166f v 1788
von Preszburg 166f f 1761–89
V.ORLICH 161a f 1828–38
v OROS/HAZA 168a Q f 1844–46
V.Papa 164f fv 1788–89
v.PRESBURG. 179a 39×5 f 1754–58
v. PRESBURG 161a 38×5 f 1757

V:PresBurg 165a f 1759–60
v Presburg 164f fv 1782–87
v.PRESBURG 161a 30×3 f 1817–21
v:Rosznau 165e f 1781–86
V Semlin 164f f 1781
V.Semlin. 173f f 1785–90
V:SKRAD: 162a f 1850E–1857E
V Szabadszállás 164e f 1841
V.SZABAD/SZÁLLÁS 168a f 1847
V Szegedin 164a f 1766
V TALLYA 16a f 1792–96
V Temeswar 164d vf 1781–85
V Temeswar 164f v 1788–89
V:TISZAUJLAK 172a 40×5 f 1838
V:TISZAUJLAK 172a 32×3,5 f 1838–47
V.TOKAI 161a 24×2,5 f 1752–1831
V.TOKAI. 179a 24×4 f 1789–1790
V.TYRNAU 161a 27–35×4 f 1762–72 és 16av 1773–76
V.TYRNAU 161a 23–24×2,5 vf 1758–59
V.TYRNAU 161a 30×4 (más U) f 1755–65=70
VUCINICHSELO/ILLYRIE 3a z_1 f 1827
W:UIHELY 118a f 1831–42
v.Waitzen 165f v 1784–86
V.Waitzen 165a f 1809
V.Varasdin 165e f 1818–27
v.Warastin. 173f f 1783–95
v.Wieselburg 165e vf 1819–22
ZALA LÖVÖ 10a f 1846–56E és + (y_0) 1846–57E
ZALATNA 1a 35×5 f 1848
ZALATNA 1a 20×2 f 1848
ZELIZ 1a f 1835–44
ZENGG/IN MILLIT 379a fv 1824–33
ZILAH. 106a f 1839–1850E és + (y_0) 1839–1850U

II. hB típuscsoport. Négyszögletes alakú bélyegzők (1752 — 1850)

A négyszögletes kerettel készített helybélyegzők az egyszerű sorbélyegzőkkel párhuzamosan készültek: az első 1752-ben Nagyszombatban. Egyébként az egész Habsburg-birodalomban ez a legkorábbi postai bélyegzőforma: az 1751. évi első bécsi helybélyegzőnek négyszögletes kerete volt. Mégis a magyarországi helybélyegzők között ehhez a típuscsoporthoz viszonylag kevés bélyegző tartozik, számuk meg sem közelíti a sorbélyegzőkét, később pedig az ellipszis alakúakét sem. 1817-ig mindössze 15, 1840-ig további 69, 1849-ig 28 és 1850 után 1, összesen 113 készült. Betűtípusuk túlnyomóan antikva, másfajta betű csak elvétve fordul elő, viszont néhány színes alapon fehér betűs, ún. negatív bélyegző is ismeretes ebből a típuscsoportból.

A bélyegzőket készíttető postamesterek vagy a vésnökök díszítő kedve idővel változatossá igyekezett tenni ezt az egyszerű formát; így keletkeztek a kettős, kétoldalt ívelt, négy sarkán levágott vagy különböző díszítményekből (pontokból, csillagokból stb.) álló keretek. Az első díszített keretű négyszögletes bélyegzőt Szegeden használták 1785-ben; számuk különösen 1820 és 1840 között növekedett meg, párhuzamosan a díszes keretvonalú ellipszis alakú bélyegzők elszaporodásával. Összesen 19-féle díszes keretet ismerünk. Ezzel szemben jellegzetes érdekessége a típuscsoportnak, hogy a vésetmezőben díszítés soha sincs. A típusokat a „hB típusmutató táblázat", a keretvonal változatait a „hB—Z keretdíszítés- és alakmutató táblázat" szemlélteti. A bélyegzők felsorolását a sorbélyegzőkéhez hasonló rendszerben adjuk; a méretszámok itt értelemszerűen a négyszög két oldalára vonatkoznak.

ALBA 1a Z_9 f 1820–21
ALBA 1a Z_1 Bm 7 f 1821–38
ALBA 1a Z_1 Bm 5 f 1821–32
ARAD 1a 18×5 fv 1786–88
ARAD 1a 26×8 fv 1818–24
ARAD 1a 25×7 fv 1818–48
BAGH 1a Z_{24} f 1803–44
BANHALMA 1a Z_4 f 1827–28
BARTFELD 1a Z_1 f 1818–37 és keret nélkül lásd hA–1av
BÁTTASZEK 1a Z_5 f 1820–37
BELLATINCZ 1a Z_6 f 1843–
B:GYARMATH 118w Z_2 f 1839
B.GYARMATH 116a f 1840–47
BIHAR 1a f 1825–28
BRED 1a 27 f 1828–32

1a

1d

1na

11a

116a

116n (Z_2)

118w (Z_2)

119a

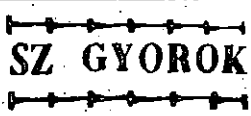

10a (Z_{14})

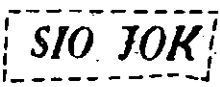

10d (Z_{15})

10n

106

106a

107a

110

120a

122a

130a (Z_1)

14a

14e

140na

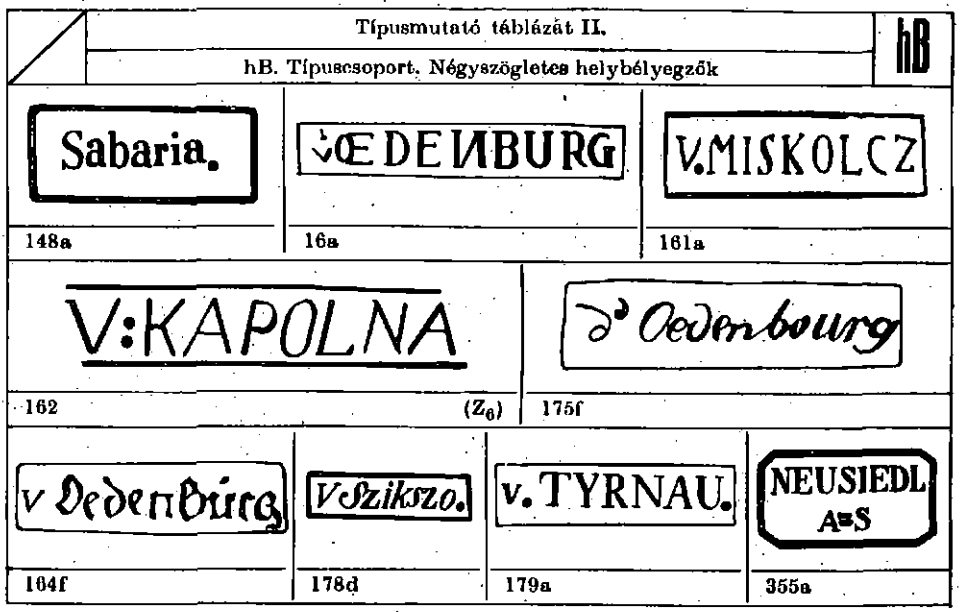

BRED 1a 33 f 1832–35
CARLOBAGO 1a f 1835
CZEGLÉD 1a Z_9 f 1819–27
CZEGLÉD 1a Z_1 f 1846–47
COMORN 1a Z_1 f 1841–43
Cs.Keresztur 146na Z_7 f 1830
CSONGRAD 1na Z_2 f 1822–25
CSONGRAD. 106a f 1832–39
CSONGRAD 1na f 1843–45
DÉDA: 110a f 1835–40
d'Oedenbourg 175f f 1760–61
és hiányjel nélkül
DOGNACSKA 1a Z_1 f 1840–43
Erlau 14e Z_1 f 1771–80
FÉLEGYHÁZA 1a Z_{24} f 1841–46
GALGOCZ 1a f 1828
GRAN 1a f 1849– és 1863 keret nélkül.
HABSAN 1a Z_{24} f 1844
HATVAN 1a Z_{24} fv 1820–1850U
KETSKEMÉT 1a Z_1 f 1841–47
KISS HEGYES 10a Z_9 f 1827
KISS HEGYES 10 f 1832
MAROS/WASAR/HELY 130a Z_1 f 1820–30
MARTN WASAR 10a Z_{11} f 1821
MOHACS 1 Z_{23} f 1818
MOOR 1a Z_7 v 1842
M.WASAR 116a Z_{10} f 1830
NÁDUDVAR 1a Z_3 f 1823–47
NAGYBANYA 1a fv 1820–1848
N.ENYED. 107a f 1832–33
NEUSIEDL/A=S 355a Z_7 f 1844
NEU/VERBASZ 120a Z_{24} f 1841–47
OCSA 1a Z_1 f 1845
OSZLANY 1 Z_1 z 1836
ÖREG LAK 10a Z_{13} f 1820–39
ÖREGLAK 1a Z_1 fz 1839–48
PAHRENDORF 1a Z_6 f 1819–46
PAKS 1a Z_1 fv 1821–48
PANCSOVA 1a Z_{22} f 1821–1841
PANCSOVA 1a f 1844–1850U
Pest 14a f 1776–81
PEST 1a Z_1 f 1778–88
Pest. 106a Z_6 f 1818–20
PESTH 1a f 1842–45
Petrinia 14a Z_2 f 1850E
PRIVITZ 1a Z_7+Z_2 f 1828–47
RACZ-BETSE 11a Z_1 f 1830–1850U
RECSÁGH 1a Z_1 24×8 f 1801
RÉCSÁGH 1a Z_{24} 28×10 f 1818–48
Remethe 14e f 1850E és U
RUDNO 1a fv 1818–1843
Sabaria. 148a f 1823–25
SABARIA 1a f 1830–32
SCHEMNITZ 1a Z_{24} fv 1808–39
SIOFOK 1a Z_9 f 1818–34
SIO FOK 10d Z_{15} f 1839
ST.TAMAS 116a Z_{25} f 1835–43
SZAKAL 1a Z_{12} fv.1818–34
SzaszRegen 140na Z_2 f 1841–1850U
SZÁSZVÁROS 1d Z_{26} f 1821–38

hB

Díszítményes keretvonal- és alakmutató táblázat a hB. típuscsoporthoz

Z

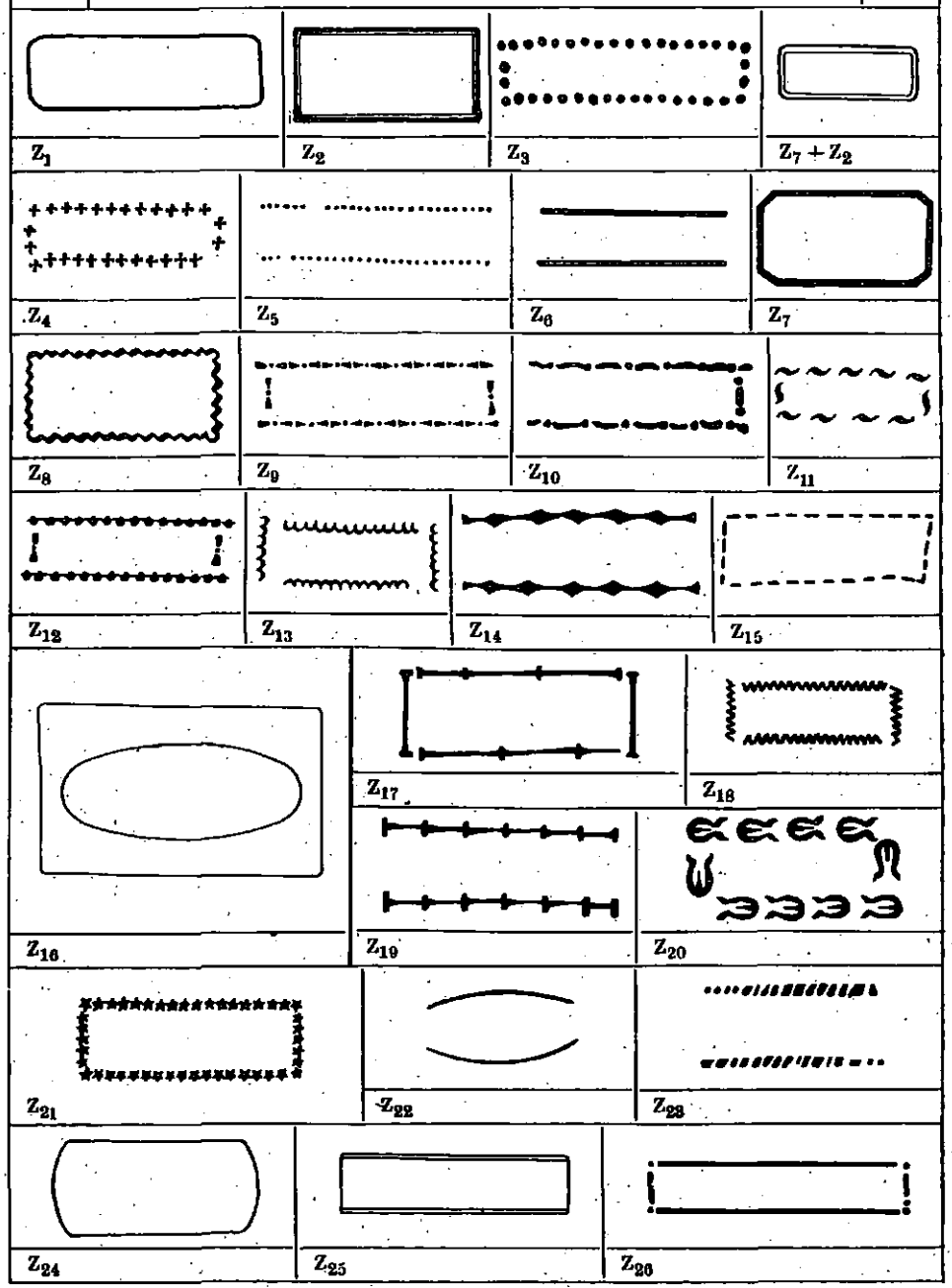

SZATHMAR 1a f 1837–43
Szegedin 14a Z_8 v 1785
Szegedin 1a Z_{17} f 1818–24
Szegedin 1a f 1818–24
SZEGSZARD 1d f 1838–43
SZEKTSÓ 1 Z_6 f 1832
SZEMES 1a Z_3 f 1838–45
SZENTES 1na Z_2 f 1818–26
SZEXARD 1a f 1805–42
SZEXÁRD 1a Z_{18} f 1818–22
SZEXARD 1a Z_9 f 1850E
SZ GYOROK 10a Z_{10} f 1822–38
SZ GYÖRGY 10a Z_{14} f 1835
Szoboszló 14a f 1825–31
SZ.REGEN 116a Z_{16} f 1840
SZT.ANDRÁS 116a Z_1 f 1850E és U
THURAN 1a Z_1 f 1846
THUROCZ. 106 f 1842–45
TH = ZSAMBOKRETH 119a fk 1824–41
Th./ZSAMBOKRETH. 122a fz 1824–41
Th ZSAMBOKRET 10n Z_2 és 10nv f 1841–42
TOLNA 1a Z_{20} f 1819–22
TOLNA 1a Z_{21} f 1823–43
TRENTSIN 1a Z_1 fv 1818–44
TYRNAU 1a f 1789–91
T.Z SÁMBOKRÉT 116n Z_2 f 1842
VILÁGOS 1a f 1843–44
VILÁGOSVÁR 1a f 1842–43
V.KAPOLNA 162 Z_6 fz 1829–40
V.MISKOLCZ 161a vf 1833–44
v OEDENBURG 16a fv 1754–57
v Oedenburg 164f f 1757–60
WOROSVAR 1a f 1829–38
VÖRÖSVÁR 1a Z_1 f 1830–40
V.Szikszo. 178d f 1825–31
v.TYRNAU. 179a f 1752–54
V.TYRNAU. 179a Z_6 f 1753–54
ZELENO 1a Z_7 f 1838
ZOMBOR 1a f 1849–1850U

111. hC típuscsoport. Ellipszis alakú helybélyegzők (1817—1861)

Az elliptikus keretű helybélyegzők divatja ugyancsak Bécsből terjedt el Magyarországon. Mint már az I. kötetben megírtuk, a helybélyegző elrendelésével egyidejűleg mintát is küldtek 1817-ben a magyarországi postaigazgatóságoknak, hogy milyenek legyenek a bélyegzők. Ez a minta nyilván az akkor használatban levő bécsi bélyegző rajza volt, tipológiánkban a Z_{10}-el jelöltnek felel meg. A magyarországi postamesterek azonban a maguk ízlésének és lehetőségeinek megfelelően részben megmaradtak a sorbélyegzők és a négyszögletes bélyegzők mellett, részben pedig elfogadták az elliptikus formát, de vagy egyszerű kerettel, vagy a bécsi mintától eltérő díszítményekkel vésették bélyegzőiket. Az 1817 és 1849 között készült és eddig ismert 387 elliptikus helybélyegző közül 203 teljesen díszítetlen. A díszítettek viszont annál változatosabbak; 24-féle díszes, illetőleg eltérő alakú elliptikus keretről tudunk. (L. a „hC—Z keretdíszítés és alakmutató táblázat"-ot.) A vésetmezőben pedig 60-féle díszítmény szerepel. (L. a „hC—z díszítőelemmutató táblázat"-ot.)

Az elliptikus bélyegzők virágkora a XIX. század húszas éveire csik. 227 a 387 bélyegzőből 1830 előtt feladott leveleken fordul elő, 1840-ig további 90 bukkan fel, és a későbbiek vagy ismeretlen koruak száma mindössze 77. Mivel a postamesteri bélyegzők készítési idejére csak az előkerült bélyegzett levelekből következtethetünk, nagy részüket korábbra kell keltezni, mint az első ismert használati idejük. Ezért joggal tételezzük fel, hogy az elliptikus helybélyegzők túlnyomó többségét 1830 előtt vésték.

A betűtípus ezeken is általában antikva, más írásfajták közül az írott és a dőlt betűvel találkozunk néha. Fraktúr betűtípusú elliptikus bélyegzőt nem láttunk még, néhány groteszk nyilván szándéktalanul, a vésés kezdetlegessége folytán jött létre itt is.

Míg a soros és a négyszögletes keretű helybélyegzők országszerte elterjedtek, az ellipszis alakúak divatja az Alföldön kevéssé, Erdélyben még kisebb

Típusmutató táblázat I.

hC. Típuscsoport. Ellipszis alakú helybélyegzők

hC

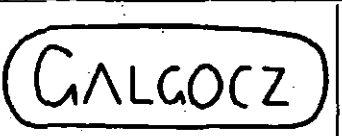

1

1a

1d

1n

1na

1nd

11nd

1w

116a

116d

116nd

117a

118a

118d

10a

10nd

10d

106a

106na

106nd

107a

107nd

108a

12a

120a

120d

123a

124a

126a

127a

128a

129a

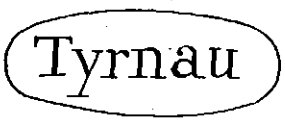

14a

14d

14e

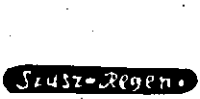

142na

145e

148e

157e

158e

160a

161a

162a

169a

17a

179a

179d

190a

192a

194a

Típusmutató táblázat III.

hC. Típuscsoport. Ellipszis alakú helybélyegzők

hC

195a

196a

197a

296a

32a

320a

324a

mértékben honosodott meg. Az egyes díszítményfajtáknak pedig kifejezetten tájjellege van. A z_1 típus (z_2—z_3 jelzésű rokonaival) például, amelyből eddig 61 bélyegzés került elő, a keleti Felvidéken, az azzal szomszédos alföldi területeken és a Délvidéken volt elterjedve; a Dunántúlon alig, Erdélyben egyáltalán nem találjuk meg. Még kisebb körre szorítkozik a z_{32-40} díszítéscsoport, amely háromféle díszítőelem különböző kombinációiból áll össze. Tiszavidéki postahivatalok számára készültek az így díszített bélyegzők. Vésnöküket nagy valószínűséggel Szegeden kereshetjük. Az elmélyült kutatás bizonyára fog még találni azonos kézre való bélyegzőcsoportokat, s ez a feladat annál vonzóbb, mivel az elliptikus helybélyegzők díszítményei igen bájosak, a biedermeier korszak hangulatát idézik.

Az ellipszis alakú helybélyegzőknél a korszak változatosságot kereső, díszítő kedve egy sor, csak tágabb értelemben ellipszis alaknak felfogható alakot teremtett. Leggyakoribb változatuk az ékhorony alak egyszerű —Z_{20}— és kettős —Z_{22}— keretvonallal.

Mind az egyszerű, mind a kettős keretű ékhorony alakú bélyegzőkön gyakran találkozunk a negatív betűtípussal (Z_{21} ill. Z_{23}). Ebben az alakban a negatív betűtípus erdélyi sajátosság. A 31 ékhorony alakú negatív helybélyegző közül 28-at erdélyi postahivatal használt. Joggal beszélhetünk tehát ez esetben tájtípusról. Nem kétséges, hogy a bélyegzővésésnek ez a legkezdetlegesebb technikája Erdélynek minden egyéb vonatkozásban is megnyilvánuló viszonylagos elmaradottságára utal. Az ékhorony alakú negatív helybélyegzők legkorábbi használatát 1819-ig tudjuk visszavezetni (Szombatfalva); pozitív betűtípussal azonban már a megelőző évből ismeretes (Székelyudvarhely). Nem sorolhatók a negatív helybélyegzők közé azok a kétfejű sast, helynevet és többnyire postakürtöt is feltüntető postahivatali bélyegzők, amelyeknek elvétve postai külde-

hC

Díszítőelemmutató táblázat I.

a hC. Típuscsoporthoz

Z

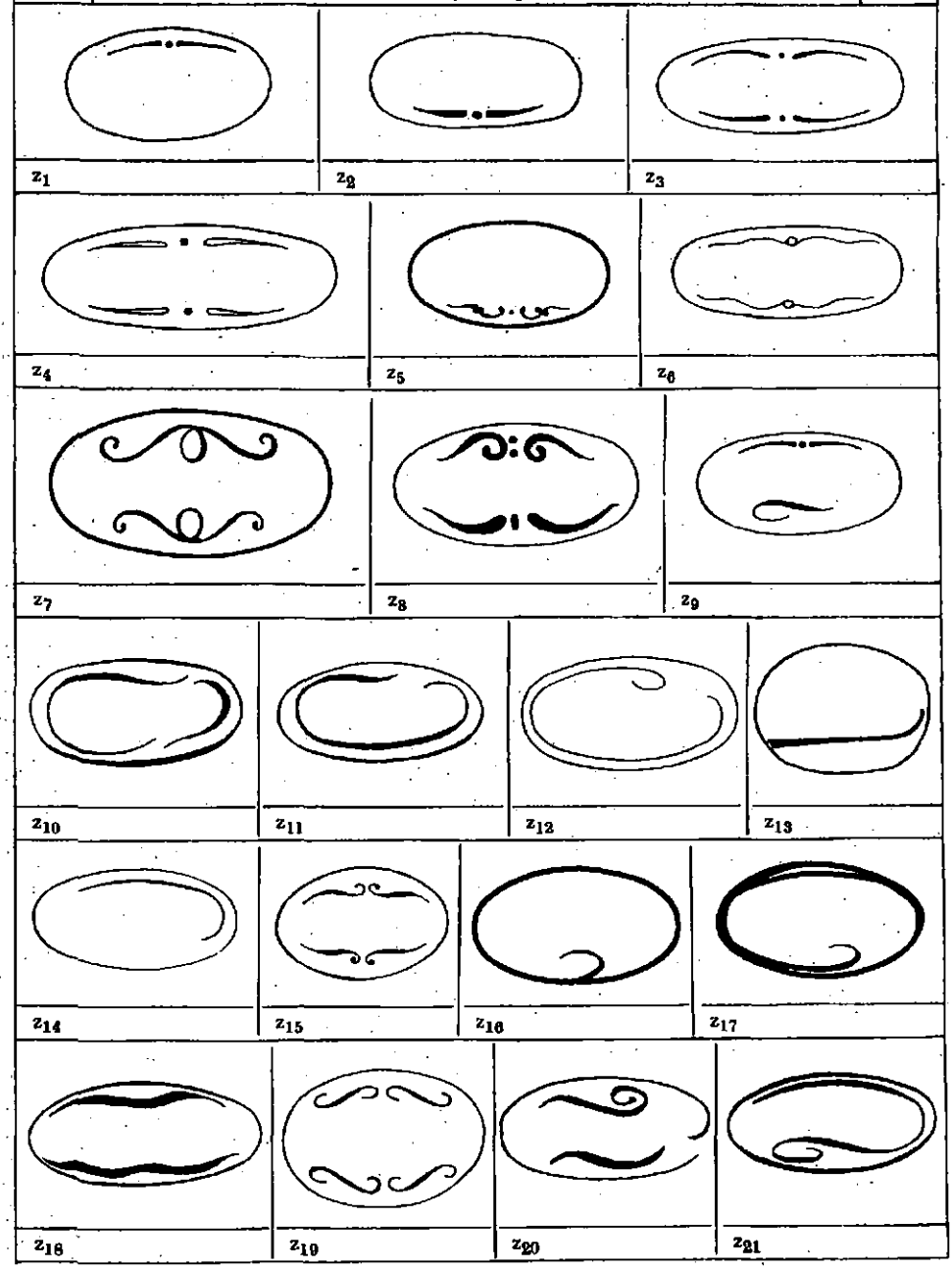

hC

Díszítőelemmutató táblázat II.

a hC. Típuscsoporthoz.

Z

z_{22}

z_{23}

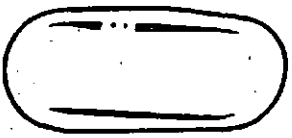

z_{24}

z_{25}

z_{26}

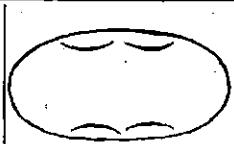

z_{27}

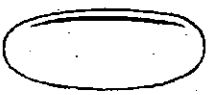

z_{28}

z_{29}

z_{30}

z_{31}

z_{32}

z_{33}

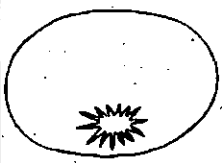

z_{34}

z_{35}

z_{36}

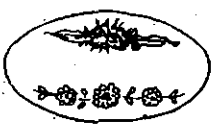

z_{37}

z_{38}

z_{39}

z_{40}

z_{41}

z_{42}

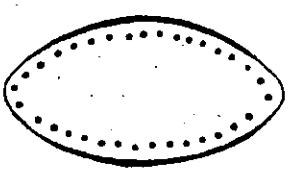

z_{43}

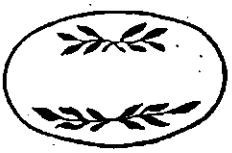

z_{44}

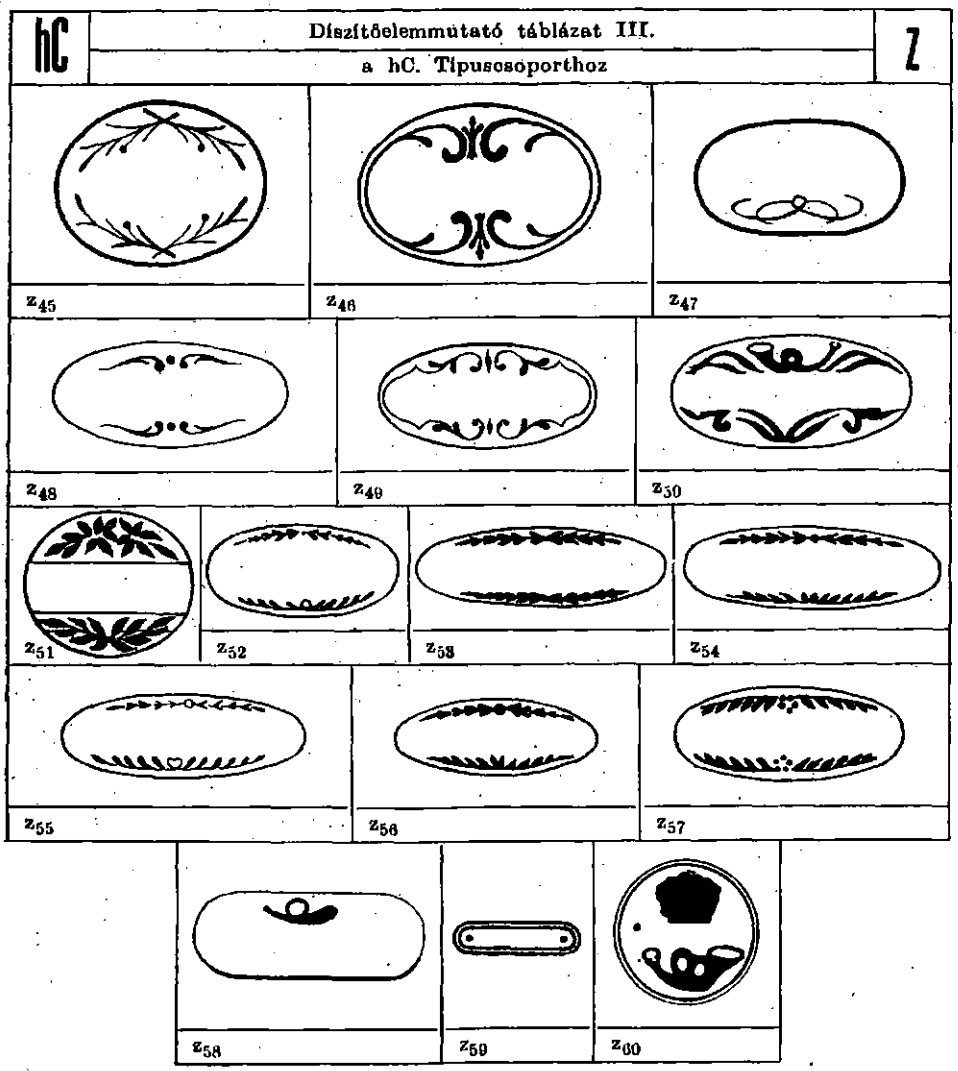

ményekre is ráütött bélyegzéseit a kisegítő bélyegzések közt tárgyaljuk; ezek ugyanis a postahivatalok viaszpecsétnyomói voltak.

Mivel az ellipszis alakú helybélyegzők használati ideje viszonylag rövid volt, nem járna különösebb haszonnal a felsorolás rendjének kronológiai tagolása. Ennél fontosabbnak látszik az egyszerű, a díszes keretű és a díszes vésetmezejű bélyegzők szétválasztásának megkönnyítése. A felsorolás három oszlopát ezért ennek a megkülönböztetésnek szánjuk. Az ékhorony- és lencse alakú bélyegzőket (Z_{20-24}) az egyszerű keretűek oszlopába osztottuk be.

hC	Díszítményes keretvonal és alakmutató táblázat 1. a hC. Típuscsoporthoz.	Z

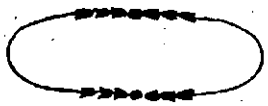

Z_1

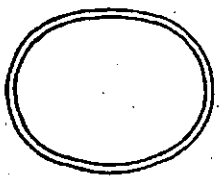

Z_2

Z_3

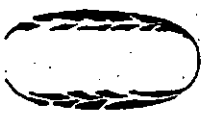

Z_4

Z_5

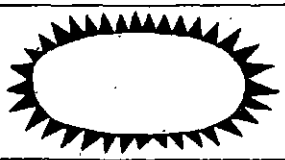

Z_6

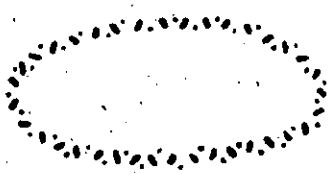

Z_7

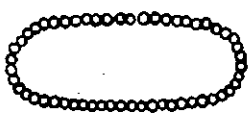

Z_8

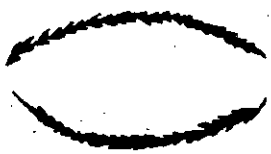

Z_9

Z_{10}

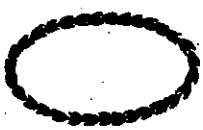

Z_{11}

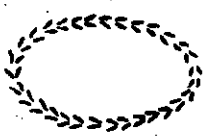

Z_{12}

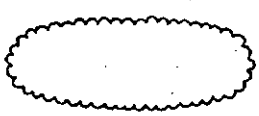

Z_{13}

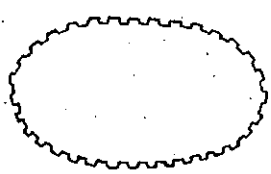

Z_{14}

Z_{15-16}

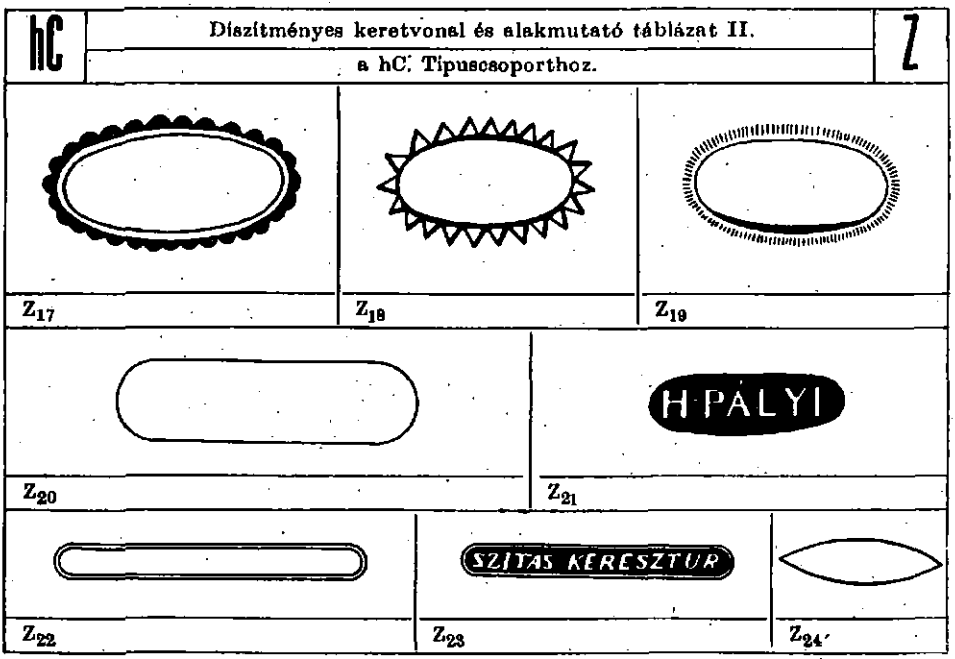

ABONY 1a f 1837–42
ACS 1a f 1824–1850U
AGRAM 1a z_{21} f 1818–30
Két bélyegző kis különbséggel
AKAPOLNA 17a Z_2 Q_2 f 1837–45
ALBAREGALIS 1a Z_{20} f 1818
ALBA/REGALIS 120a f 1818–30
ALBA/REGIA 120a f 1830–1850U
és + (x_0) f 1839
A.LENDVA 116a f 1834–40
Allibunar 14a f 1839
ALTGEBURG 1a z_{15} f 1825
ALT ORSOVA 10a z_3 f 1920–
A:MEGYES 118a z_4 f 1833–45
ARAD 1a z_{10} f 1818–
A.UTSA 116na Z_{28} f ?
és + (y_0) f ?
BABOCSA 1a z_3 f 1839–46
BAKSA 1a z_{24} f 1829–46
és + (y_0) f 1850E és U
BARANY=/AVAR. 127a z_1 fv 1818–41
BARTFELD 1a z_{50} Z_3 f 1774–84
BÁTH 1a fv 1828–45
BATTONYA 1d z_{32} f 1830–49
BAYA 1a fv 1819–43
BAYMOK 1a f 1838
B:CSABA 118a f 1830–40
Bellovar 14e f 1818–41
BEODRA 1d z_{49} fvk 1818–47
BERZENCZE 1a z_3 f 1845
BESSKA. 106a f 1824
BEZDAN 1a z_{24} f 1820–40
BISTRITZ 1na Z_{23} f 1833–36
B.Komlos 146e z_2 f 1817–1850E
BOROSJENŐ 1a f 1843–1850U
BORUNBACH 1nd Z_{21} f 1829
BOZSUR 1d z_{33} f 1826–29
BRED 1nd Z_{22} f 1825–31
BRESNITZ 1a z_3 f 1819–36
BROOD 1a f 1826–1850U
Bucs 1e z_{45} v 1830–37
CARANSEBES 1a z_3 f 1825–1850U
CARLOVITZ 1a f 1827–1850U
COMORN 1a z_{16} f 1827–47
COMORN 1a z_{17} f 1828–38
COMORN 1a f 1838–1845
Csácza 14e f 1832
CSAKATURN 1a vf 1835–41
CSANY 1a f 1849
CSATAD 1d z_{48} fv 1819–47
CSEREVICS 1a f 1824–36
CSIKMÁRTONFALVA 1nd Z_{23} f 1821–1850U
DEBRECZIN 1a z_3 fv 1818–1850U
DEKENDORF 1n Z_{23} f 1848–1850U
Detta 14e z_{34} f 1826–41
Detta 14e z_{13} f 1832–45
Deva 14e Z_3 f 1818
DEVA 1nd Z_{23} f 1827

DEVA 1a f 1827–1850U
DEVA. 106a Z_{24} f 184?–1850U
DEVA 1a z_{41} f 1830–39
DEVECSER 1a 38×10 f 1829
DEVECSER 1a 41×11 f 1836–45
D.FÖLDVÁR 116a fv 1818–1850U
DIA= /KOVAR 129a f 1819–38
DOBRA 1nd Z_{23} f 1824–1830
Dognatska 14a f 1830
DOROGH 1a Z_{13} fv 1820–46
D.PENTELE 116a f 1835–40
ELISABETSTADT 1nd Z_{21} f 1835
Ellesd 14e z_{35} f 1834–1850U
Erlau 14e z_{16} fv 1818–1850U
ER.SEMJÉN 116a z_3 fv 1821–47
ESSEGG 1a z_3 fv 1818–40
FACSET 1d z_{32} f 1828–47
FEKETE TOO 10a z_{35} f 1834–47
FÉLEGYHÁZA 1a Z_2 f 1822–33
F.OFEN 296a fk 1837–45
FOGARAS 106na Z_{21} f 1829
és + (y_0) fk 1841–1850U
FORRO 1a z_3 1837E–1850U
F:Sz:/IVÁNY 125a f–1850E
FÜNFKIRCHEN 1a Z_4 fv 1818–29
Fünf= /Kirchen 157e f 1826–1850U
GÁCS 1a f 1833–41
GAKOVA 1a f 1819
GALGOCZ 1a v 1824
GALGOCZ 1 vf 1825–28
GARA 1a f 1835
GIRELSAU 1nd Z_{23} f 1850E–57E
G:KIKINDA 118d z_{32} fv 1826–46
GLINA 1a f 1841
GLINA 1a z_1 f 1824–39
Golu= /bincze 158e f 1834
GÖNYŐ 1a Z_2 f 1830–1850U
GRAN 1a f 1822–46
GR:GORICZA/IN CROATIEN 395a Z_{20} f 1844–47
GRÖSS= /CANISA 129a fv 1818–47
GROS.HÖFLEIN 116a z_3 f 1821–43
GR./SZIGETH 126a f 1829–44
GR= /SZIGETH 129a fv 1820–40
GR:/TAPOLTSAN 124a z_2 f 1825–44
GR:WARDEIN 118a z_8 fv 1818–46
GRWARDEIN 1a z_{30} fv 1825–46
GÜNS 1a z_{11} fv 1818–36
Güns 14e f 1838–47
GYÖNGYOS 1a Z_9 f 1818–37
GYÖNGYÖS 1a f 1836–45
GYÖR 1 Z_8 f 1849
Gyula 14e Z_9 fv 1831–1847
HAHOT 1a f 1821–1849
HALMI 1a z_3 f.1819–37
HARSANY 1a z_{19} f 1838–43
H:NÉMETHY 118a z_3 f 1823–45
HOCHSTRASS 1a z_{35} f 1819–1863
HOLITSCH 1a z_{33} fv/1820–39
HOMONNAU 1a z_3 fvkz 1819–39
HORGOS 1a f 1847
H.PÁLYI 116n Z_{21} f 1833
IGLO 1a f 1839–44
IHAROS-/BERENY 12a f 184?–1850U
ILLOBA 1a f 1841–46
ILLOK 1a z_3 fv 1830–37
INARTS 1a Z_{29} f 1836–41
ISTVANDY 1a z_3 f 1818
JASZKA 1a Z_{12} f 1850E
KAPOSVÁR 1a z_{44} fkz 1843E
és + (x_0) vagy (y_4)1843–1850U
KARCZAG 1a Z_{20} f 1840–45
KARLS/BURG. 123a f 1818–1837
KECZE 1nd Z_{23} f 1820–45
KEMEND 1a f 1838
KEMER 1nd Z_{23} f 1828–30
KESMARK 1a z_{46} f 1837–44
KESZTHELY 1a f 1837–46
Kis Kegyes. 145e f 1841–42
KISZETEO 1d z_{32} f 1825
KISZETHO 1d z_{37} f 1850E
KITSEE. 106a Z_6 f 1842–44
K.K.Postamt/Mező-Eörs 194 a fv 1839–40
K.K.T.P.A./SCHAESBURG. 195a Z_{14} 1836–1850E
és + (y_9) 1836–1850U
KLEIN/BECSKEREK 120d z_{38} f 1827–42
KLEIN/BECSKEREK 120a z_{47} f 1846
KL. KANISA 116a f 1823–1841
KOMARNIK 1a z_9 fk 1823–40
KOMORN 1a z_{17} f 1835
KOROTNOK 1a z_3 f 1818–1850U
KOSSAVA 1n Z_{23} f 1847
KÖRMEND 1a f 1818–1850E
KREMNITZ 1a z_{15} f 1820–40
KREMNITZ 1 z_{25} f 1826
KREUTZ 1a Z_{10} z_{42} f 1820–45
KUBIN 1d z_{32} f 1828–1850U
KUDRIZ 1d z_{32} f 1830–46
LAPANCZA 1a z_{24} f 1841
LASKA-/FELD. 12a z_{14} f 1818–37
LEPSENY 1a f 1822–45
LESNEK 1nd Z_{21} f 1835
LISZKA 1a z_3 fv 1819–43
LOSONCZ 1a f 1850E
LUBRING 1a z_3 f 1850E
LUCSIVNA 1a z_3 f 1831–45
LUGOS 1a z_{10} fv 1818–35
LEUTSCHAU 1a z_3 f 1836–47
LIPPA/IM BANAT 320a z_5 f 1848
LIPPA/IN:BANAT 324a z_5 f 1821–1850U
Malaczka 14e f 1820–46
MARGITTA 1a f 1836–47
MARTZALY 1a z_3 fv 1827–44
MEDIAS. 106a f 1845
MEDIAS 1nd Z_{23} f 1828
Mehadia 14e z_{34} f 1826–1850U
MELLENCZE 1d f 1845
MÉLYKUT 1a Z_{20} fv 1827–45
M.EÖRS 116a f 1850U–1850U

METZENSEIFFEN 1a z_3 f 1832–47
Mika= /novcze 157e f 1824
Mitrovicz 14a z_{28} fvk 1821–46
MITROWITZ 1a fk 1841–1850E
MKÖVESD 1a z_{24} fv 1819–36
MOHACS 1 Z_3 f 1826–32
Mohats 14e f 1834–45
MOKRIN 1d z_{32} f 1826–45
MONOSTOR 1a z_3 f 1829–47
MOOR 1a f 1839–47
MORAVIZA 1a f 1821
M:TELEGD 118d z_{36} f 1831–47
M:VÁSÁR 118a f 1833–47
Nádudvar. 148e f 1843–46
NAGY.ILLONDA. 107 nd Z_{23} f 1828–39
NAGY.KEND 116nd Z_{23} f 1830–35
NAGY SOMKUT 10nd Z_{23} f 1834–38
N Baród 140e z_{39} f 1844
N:BATOR 118a z_{43} f 1822–25
N:BÁTOR 118a Z_7 f 1827–33
N:BECSE 118a z_{22} fv 1832–33
N:BECSE 118a f 1837–1850U
NEMES:/VID. 128a fv 1829–1850U
NEM:/MILITITZ 124a f 1832–38
Neszmély 14e Q_2 z_{51} f 1818
NESZMÉLY 1a f 1821–41
NEUDORF 1a z_{55} f 1818–32
NEUDORF/v 100a f 1818–1848
és + (x_0) f 1847
NEU/GRADISCA 120a 28×13 f 1819–34
NEU/GRADISCA 120a 26×13 f 1833–35
NEUTRA 1a f 1832–38
N:KALLO 118a z_3 fv 1824–48
N:KAROLY 118a z_3 fv 1820–47
N.Károly 146e f 1861–62
N KÖRÖS 10a f 1830–38
N:MIHALY 118a z_3 f 1821–46
NOVSKA 1a f 1834
NYIREGYHÁZA 1a f 1832–1850U
OEDENBURG 1a z_{57} f 1818–19
OEDEN= /BURG 129a f 1819–39
OFEN 1a Z_2 fv 1835–1850E
OKOLITSNA 1a z_3 fvs 1818–46
O:P:A:(HERMANN):STADT. 196a f 1832–40
és + (y_0) f 1837
és + (y_4) f 1837
és + (x_0) f 1838
ORAVICZA 1a f 1829
Oravicza 14e fv 1826–1850U
Oraviza 14a f 1822
Orosháza 14d z_{26} v 1843
OSZADA 1 Z_6 f 1840
PALOTA 1a fv 1834–46
PANCSOVA 1na Z_{21} f 1828
PAPA 1a z_{24} f 1823–47
PAPA 1a z_3 f 182?–1842
PENTELE 1a Z_{20} fv 1830–34
PENTENDORF 1a z_3 f 1828–1847
PEST. 106a 28×17 f 1821–26
PESTH 1a z_{12} f 1818–29
PESTH 1a 28×15 fv 1828–46
PESTH 1a 24×12 fv 1829–46
Peter= /vardein 158e fv 1820–49
PETERY 1a f 1829–44
P:Gschiesz. 190a z_{28} f 1825–36
PISKOLT 1a z_3 f 1821–35
PODVIN 1a z_{29} f 1818–24
POPPRAD 1a z_{27} f 1825
POPRAD 1a z_3 f 1828
POSSEGG 1a z_3 f 1821–39
POSSEGGA 1a z_3 f 1840–42
POST.IZSÁK 102a f 1822–47
POST/WADKERT 197a f 1825–47
PUTNOK 1a f 1836–47
PRESSBURG 1a z_3 f 1825–40
PRESSBURG 1a z_{16} f 1830–37
RAAB 1a z_{52} f 1818
RAAB 1a 25×7 f 1818–1849
RAAB 1a 27×9 f 1835
RAAB 1a 23×6 f 1831–36
RABA= /MIHALY 129a fv 1825–26
RACZBETSE 1a f 1821
RATOTH 1a f 1844
R.BETSE. 107a f 1820–46
REISMARK 1nd Z_{21} f 1825
REISMARK 1na Z_{21} f 1850E
REKAS 1d z_3 f 1832–46
RIPPIN 1v 38×18 v 1824
RIPPIN 1a 25×13 fv 1838–45
ROSENAU 1a f 1845–47
ROSENBERG 1a z_3 fvk 1817–33
ROSENBERG 1 Z_2 f 1836
ROSENBERG 1a f 1837–1850E
ROSNAU 1na Z_{21} f 1835–39
R:SZOMBATH 118a z_3 f 1818–47
SABARIA 1a 33×16 f 1824–38
SABARIA. 106a Z_{19} f 1831–33
SABARIA 1a 32×15 f 1832–39
SABARIA 1a 22×14 f 1833
SABARIA 1a 26×11 f 1834–36
SARKAD 1d z_{32} f 1836–1850U
SARKANY 106na Z_{23} f 1832–39
S:A:UJHELY 108a f 1839–1850U
SCHEBEL 1a z_3 f 1824–47
SCHEMNITZ 1a z_{19} fv 1824–33
SCHMÖLNITZ 1a z_3 f 1823–47
SEMLIN 1a z_3 f 1818–25
SEMLIN 1a z_{24} fv 1827–43
SEMLIN 1a z_{58} fv 1832–
SIKLOS 1a z_3 f 1820–45
SILLEIN 1a z_{56} f 1823–46
SIMAND 1d z_{49} f 1819–45
Siófok 14e f 1818
SISSECK 1a z_6 f 1828–41
S.KAZINCZ 116a fvk 1839–46
SOMKEREK. 106nd Z_{23} f 1822–34
SOMLYO 1a vf 1833–37
és + (y_0) f 1839–1850U
SOMLYO 1d z_{59} Z_{22} v 1829–33
SOROKSÁR 1a f 1845–47

STAMPFEN 1a Z_{11} f 1829–46
St:IVAN 118a z_{30} v 1844
St:/LÖRINCZ 124a f 1819–44
SÜMEGH 1a z_3 f 1818–1850U
SZAKAL 1a fv 1832–49
SZAKUL 1d z_{32} fv 1846
SZALABÉR 1a z_3 f 1818–46
Szala= /Egerszegh 157e fv 1818–1850E
és + (x_0) f 1848–1850U
/ Szalontha 14e z_{34} f 1826–46
SZAMOS-UIVAR. 11nd Z_{23} f 1833–1850U
Szaszka. 148a f 1825–26
Szasz-Régen. 142na Z_{21} f 1832–1850E
SZATHMÁR 1a z_3 fv 1813–47
SZEDER:/KENY. 128a f 1819–42
SZEGEDIN 1a f 1824–31
SZEGEDIN 1d z_{40} f 1827–48
SZEGEDIN 1w Z_2 f 1830
SZEKELHYD 1a z_3 f 1824–46
SZEKELLY UDVARHELLY 10d Z_{22} f 1818
SZEKTSO 1a f 1842
SZEREDNYE 1a z_3 f 1830–43
SZIGETH 1a z_3 fv 1818–39
SZIGETH 1a z_3 f 1828–47
SZILAY 1nd Z_{23} f 1833–38
SZINYE 1a z_3 f 1826
SZITAS KERESZTUR 10nd Z_{23} f 1833
SZ.KERESZT 116a v 1840–44
Szoboszló 14a f 1842–47
SZOBRANCZ 1a z_3 vf 1823–45
SZOLNOK 1na Z_2 f 1823–46
SZOMBATH 1nd Z_{23} f 1819
SZ.REGEN 116a f 1836
és + (y_4) f 1839
TALLYA 1a v 1828–33
TÁLLYA 1a Z_2 v 1829–33
Tállya 14e Z_5 vf 1832–47
Temesvár 14e z_{20} fv 1818–47
Torregova 14e f 1840E és?U
TÉTÉNY 1a f 1830–48
TOKAY 1a f ?–
TOPOLYA 106a Z_{20} f 1823–30
TORNALLYA 1a z_3 f 1818–46
TOTH:KOMLOS 118a z_3 fv 1819–
TOVARNIK 1a z_3 f 1850U
TOVIS 1n Z_{20} f 1820
TÖVIS 1d Z_2 f 1836–37
TRENCHIN. 106a f 1820
és + (y_1) f 1845–1850U
T SZELE 10a f 1845–1850E
T.SZ.MIKLOS 117a Z_{22} f 1836–47
TYRNAU 1a Z_{10} v 1819
TYRNAU 1a Z_{17} v 1819–21
TYRNAU 1a Z_{16} v 1819–24
TYRNAU 1a 33×12 f vs 1820–37
TYRNAU 1a 32×11 vs 1821–27
TYRNAU 1a 30×12 s 1823
TYRNAU 1a Z_{18} s 1824
Tyrnau 14a s 1825
TYRNAU 1a 25×11 vs 1825–32
TYRNAU 1a 27×11 v 1826–33
TYRNAU 1a 22×9 v 1827–30
TYRNAU 1a 26×10 v 1827–33
TYRNAU 1a 42×20 f 1833
UJHELY 1a z_3 fv 1819–40
UNGVAR 1a fvz 1817–1842
WALLAY 1a z_3 f 1832–40
WARASDIN 1a f 1827–39
VARASDORF 1a f 1828–43
VÁROSLŐD 1a f 1850E
WASWAR 1a z_3 f 1821–46
V:BAJMOCZ. 162a fv 1818–23
v.CASCHAU 161a Z_1 fv 1831–43
v.CASCHAU 161a f 1835–43
v.CASCHAU. 179a f 1841–42
v.CASCHAU 161a z_{24} f 1842
VECSE 1a z_3 fv 1822–47
WEIS KIRCHEN/IM BANAT 320a f 1834–49
VELEJTE 1a z_3 f 1825–45
VELENCZE 1a f 1836–48
v.EPERIES 161a Z_1 f 1828–38
v.EPERIES 161a f 1850E és U
WERA 1a f 1836
VERBASZ 1a f 1850E és U
WERBOVA 1a z_3 f 1834
VERBOVECZ 1a Z_{20} f 1830–42
VEREBÉLY 1a f 1838–47
WERSCHETZ 1a z_3 f 1842–45
V.FALVA 116d f 1843
V.FIUME. 179d v 1837–41
WIESELBURG 1a z_{54} f 1818–42
WIESELBURG 1a f 1832–44
v.IHAROS= /BERÉNY 169a f 1832–48
VIHODNA 1a z_3 f 1826–41
Wimpas= /sing 158e f 1821–38
Win= /Kovcze 157e f 1819–1850U és 1865
V.KEISMARK 161a z_{46} fv 1818–29
V:MEGYES 162a z_3 f 1833
V.MISKÓLCZ 161a z_7 fz 1818–43
V.TOKAY 161a Z_1 fv 1831–47
WUKOVAR 1a z_3 f 1818–1850U
XUTALOQVA/IN ILLYRIEN. 321 f 1837
ZAKANY 1a z_3 f 1819–37
ZALA LÖVŐ 10a Z_{20} f 1834–41
ZOMBOR 1a z_3 fv 1820–48

IV. hW típuscsoport. Különleges alakú helybélyegzők

A korszak helybélyegzői közül azokat, amelyeknek alakja, szövegelrendezése vagy díszítése annyira eltér az eddig tárgyalt formáktól, hogy azokat egyik típuscsoportba sem illeszthettük be, „Különleges alakú helybélyegzők" néven a hW típuscsoportba foglaltuk össze. Ezek rövid sorát — mindössze

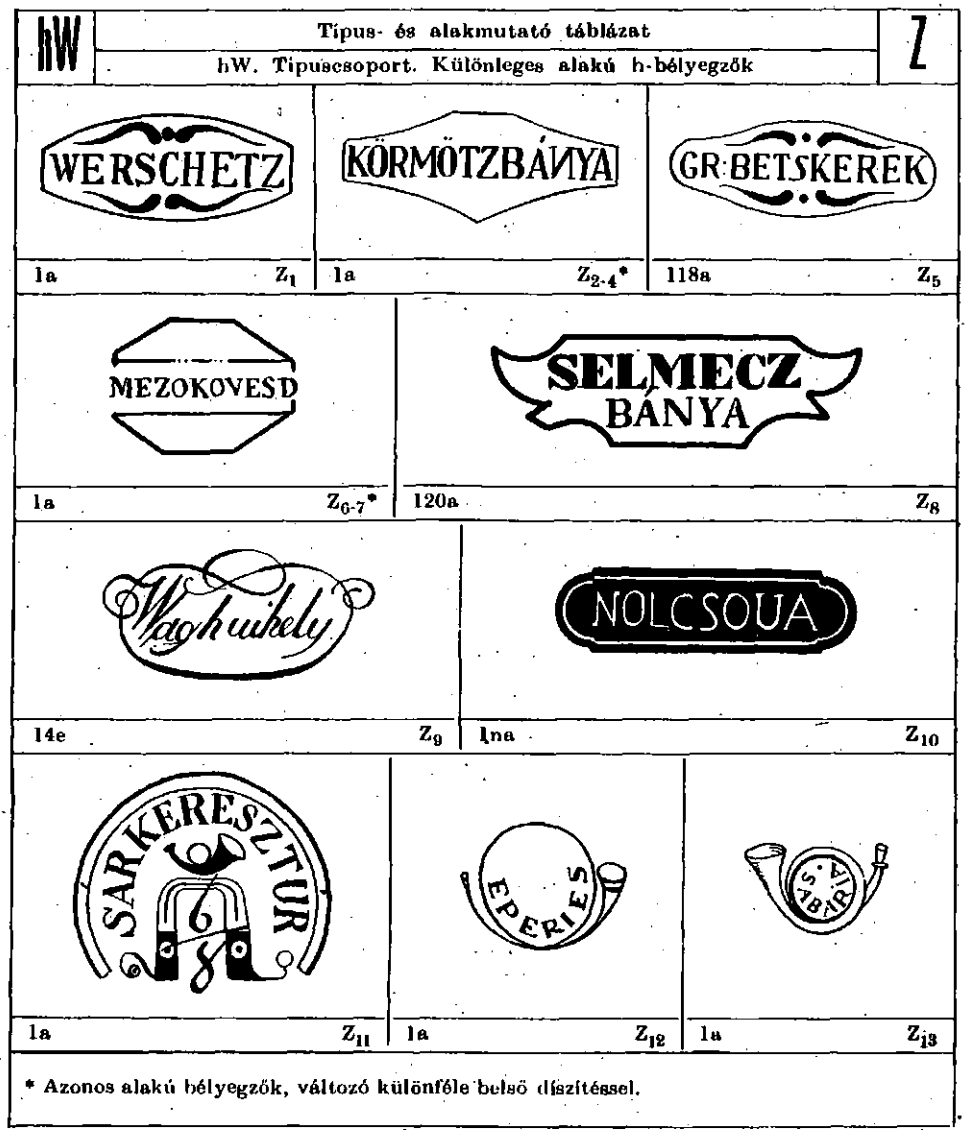

* Azonos alakú bélyegzők, változó különféle belső díszítéssel.

14-et ismerünk — Versec 1818-ban készült különleges bélyegzője nyitja meg. Típusaikat a „hW-Z típus- és alakmutató táblázat" szemlélteti.

DOROGH 1a Z_1 f ?– 186?
EPERIES 1a Z_{12} f 1831–32
GR:BETSKEREK 118a Z_5 f 1826–47
és + (x_0) fv 1842–43
KÖRMÖTZBÁNYA 1a Z_2 f 1841–43
KÖRMÖTZBÁNYA 1a Z_3 f 1841–43
KÖRMÖTZBÁNYA 1a Z_4 f 1846–47
MEZŐKÖVESD 1a Z_6 f 1846
MEZŐKÖVESD 1a Z_7 f 1839–46
NOLCSOVA 1na Z_{10} f 1828–32
SABARIA 1a Z_{13} f 1835
SÁRKERESZTÚR 1a Z_{11} 1848–1850U
SELMECZ/BÁNYA 120a Z 8 f 1840–44
Waghuihely 14e Z_9 f 1828–31
WERSCHETZ 1a Z_1 f 1818–1850U

B) KELETBÉLYEGZŐK

V. Soros érkezési keletbélyegzők helynév nélkül (kA és kB típuscsoport) (1762—1849)

Mint már említettük, 1817 előtt (egyetlen ismert kivétellel; Buda 1787) sohasem, 1817 és 1849 között pedig nem mindig kapcsoltak keletjelzést a helybélyegzéshez. Ez általában áll a küldemény feladásakor történt bélyegzésekre. Az érkezési keletbélyegzést azonban korán bevezették, de csak nagyobb forgalmú postahivatalokban, amelyek valószínűleg megszervezték a házhoz kézbesítést, és így akarták ellenőrizni a kézbesítők pontosságát. 1817-ig (a később tárgyalandó, vitás nagymihályi esetet kivéve) az érkezési keletbélyegzéseken helynév nem szerepel, hiszen azt tulajdonképpen nem is volt szükséges feltüntetni. Az érkezési keletbélyegzést a küldemény hátoldalára ütötték.

Térfi művében egy (Kőszeg 1788), kéziratos pótlásában még két (Nagyszombat 1768, Kassa 1788) esetben említés történik *feladási* keletbélyegzésről is. Mivel azonban (különösen eleinte) gyakran a levél hátoldalára ütötték a feladási helybélyegzőt, lehetséges, hogy itt meg a fordítottjáról van szó: az érkezési keletbélyegzés került a címoldalra, s ezt vélte Térfi feladási keletbélyegzésnek. Ha megvizsgálhatnók a Térfi által látott példányokat, tisztázhatnók a kérdést, sajnos azonban nem ismerjük lelőhelyüket, s így — amíg címoldalra ütött keletbélyegzések elő nem kerülnek — a kétség nem oszlatható el. Addig csak fenntartással beszélhetünk helynév nélküli *feladási* keletbélyegzésekről.

Az érkezési keletbélyegzők két nagy csoportra oszthatók aszerint, hogy a hónap betűvel (y) vagy számmal (x) van jelölve. Mindkét változatban vannak havi és évi keltezések. Ezen az osztáson belül az y változatnál a betűtípusok szerint is csoportosíthatunk.

A legrégibb ismert típus a havi keltezésű írott betűs érkezési soros keletbélyegző, típusjele kA e(y_0). 1758—68 közt használták Sopronban; a számnévből képzett hónapnevek (szeptember, október, november és december) részben arab vagy római számmal, részben betűvel vannak kiírva (pl. 8ber = október, Xber = december). A rendkívül kezdetleges kivitelezés arra enged következtetni, hogy nem összerakott, hanem minden keltezéshez vagy legalább a számokhoz és a hónapnevekhez külön-külön vésett bélyegzőket használtak.

Időrendben a fraktúr (gót) betűtípusú bélyegzők következnek. Számuk tekintélyes; az első 1762-ből, ugyancsak Sopronból ismeretes. Részben nyomtatott, részben írott fraktúr betűket használtak; az előbbi esetben összerakott, az utóbbi esetben (legalábbis a hónapnév tekintetében) egybevésett bélyegzőről van szó.

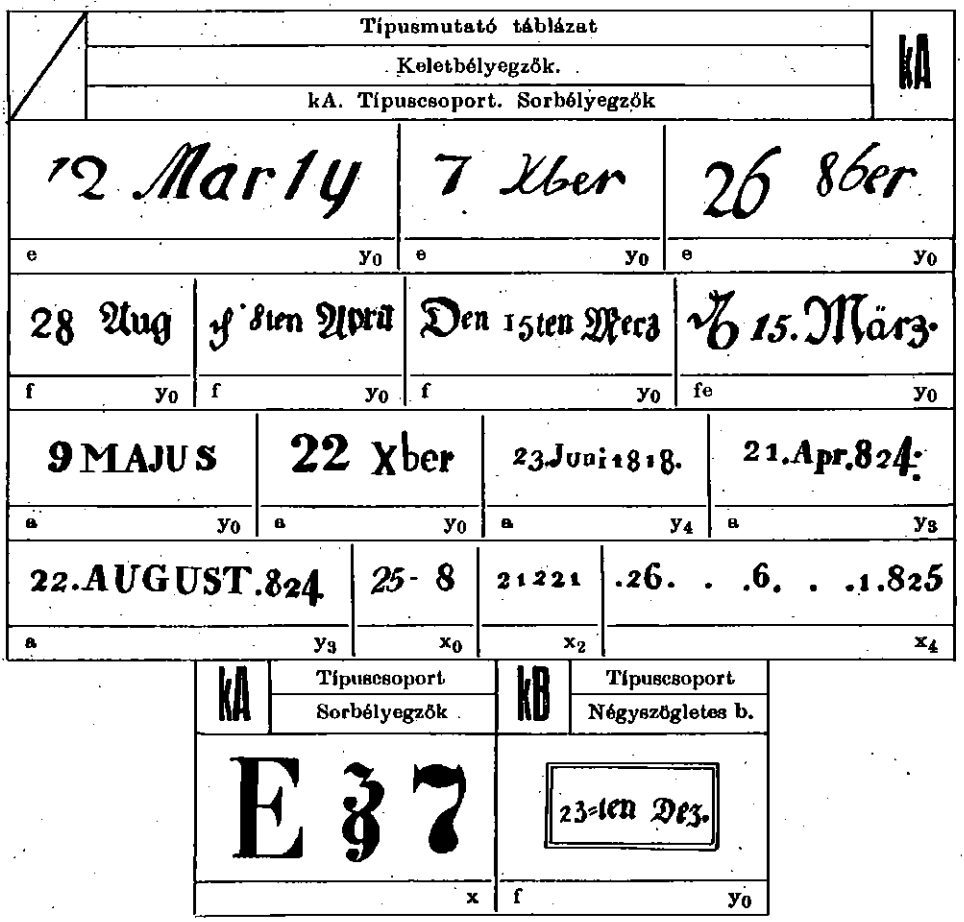

Nyomtatott fraktúr betűtípusú havi keltezésű, kA f (y_0) típusjelű soros érkezési keletbélyegzője Sopron (1762—), Pozsony (1764—), Nagyszombat (1768—), Pest (1771—), Kőszeg (1771—), Kolozsvár (1787), Kassa (1820—27) és Miskolc (1821) postahivatalainak volt. Kolozsvárt olyan bélyegzőket használtak, amelyeken a német keltezés szerint a „den" szó (rövidítve vagy kiírva) és a szám után a -ten képző is szerepel.

Az írott fraktúr betűtípusú havi keltezésű soros érkezési keletbélyegző a leggyakoribb típus, jele kA fe (y_0). A német „den" szó rövidítési jele mindenkor

szerepel rajta. Három különálló vésetből (a „den" rövidítése, a szám és a hónapnév) összerakott bélyegző lévén, összes változatai egy alapmintára vezethetők vissza. Mivel a típus 1781-ben, egymástól igen távoleső vidékeken tűnik fel, kézenfekvő, hogy az egyidejű fraktúr betűtípusú helybélyegzők elterjedésével, II. József németesítő és centralizációs törekvéseivel hozzuk kapcsolatba használatbavételét. A szöveget és a formát valószínűleg Bécsben tervezték meg, de az egyes bélyegzők közötti véseteltérésekből helyi kivitelezésre kell következtetni, éppen úgy mint az egykorú fraktúr betűtípusú helybélyegzőknél. Az utóbbiaktól eltérően azonban a fraktúr betűtípusú keletbélyegzők II. József rendszerének bukása után is, tudtunkkal 1837-ig használatban maradtak. Ilyen bélyegzője 1781-től kezdődően Kassa, Kolozsvár, Kőszeg, Nagyszombat, Pest, Pozsony és Temesvár postahivatalainak volt. Egyedül ennél a típusnál fordul elő az általános fekete szín mellett a vörös színű lebélyegzés is.

A kA a (y_0) típusjelű antikva betűtípusú érkezési keletbélyegzők ugyancsak két csoportra oszthatók aszerint, hogy a hónap neve végig nagybetűkkel, vagy részben kisbetűkkel szerepel. Az előbbihez Pozsony (1775—82), Kolozsvár (1787 és egy másik: 1846—49), valamint Nagyszeben (1839—40), az utóbbihoz Kolozsvár (1788) és Eszék (1832) bélyegzői tartoznak. Évszámot is feltüntető kA a típusú érkezési keletbélyegzőt Miskolcon (1818, négyjegyű évszámmal) és Debrecenben (1824, háromjegyű évszámmal, két változatban) használtak.

A hónapot számmal feltüntető (x típusjelű) érkezési keletbélyegző kevés van. Csak Debrecenben (1819—1825), Pesten (1831—43) és Nagyszombatban (1847) fordul elő. A pestiek havi keltezésűek (x_0), a debreceniek két- és négyjegyű évi keltezésűek (x_2 és x_4), a nagyszombati egyedülálló elrendezésben egyjelű évi keltezésű és az E (=érkezés) betűjelet is tartalmazza.

Négyszögletű kettős keretű érkezési keletbélyegzőt egyet ismerünk Kolozsvárról (1788), betűtípusa fraktúr, típusjele kB f (y_0).

A keletbélyegzők felsorolt változatait a „kA és kB típusmutatótáblázat" foglalja össze.

c) HELY- ÉS KELETBÉLYEGZŐK

VI. „A" típuscsoport. Hk-sorbélyegzők

A keltezés összetétele, az egy és két sorban elhelyezett keletjelzés két nagy alcsoportra osztja a típuscsoport bélyegzőit. A B1 rendszerűek az *AJ* és a B2 rendszerűek az *AE* alcsoportokat alkotják. Az a körülmény azonban, hogy a keltezést a helynévvel egy sorban vagy pedig az alatt helyezték el, további tagozást tett szükségessé. Az egysoros keltezésűeknél az uralkodó fajta a helynév alatt elhelyezett keltezés, tehát az AJ jelzést ezek részére tartjuk fenn. A helynév után elhelyezettek részére pedig csupán az *A* betűjelet használjuk. A kétsoros keltezésű — B2 rendszerű — bélyegzőknél az uralkodó fajta a helynévvel egy sorban telepített keletjel; alcsoportjuk az AEJ, ahol J-vel nem a rendszert, hanem az egysoros elrendezést jelképezzük. A helynév alattiak betűjele pedig az *AE*. Végül az eddigiektől eltérő elrendezésű bélyegzőket a különleges —WAE— alcsoportba soroljuk.

Az AJ és A alcsoport kialakulását, történeti fejlődését és sajátos tulaj-

JOSEPHSTHAL 26 DEC	BROOD 15. SEP.	KLAUSENBURG 23. JAN.
1	1a	
BELLOVAR 25. SEP.	CLAUSENBURG 29 Mer. 848.	
1a/d	1a/e	1aq
ÉRSEKÚJVÁR JULI 4	ALTKÉR DEZ. 2.	NAGY MIHÁLY den 5. Octobr 1826
1a/na	1d	10a
O BECSE AUGUST. 1	NEU-GRADISKA 30. DEC.	
10d/a	11a	
FERTŐ SZENT MIKLÓS APR: 4.	FELSÖ SZENT IVÁN SEP. 26.	
100a	100d	
SEPSI SZT. GYORGY. MAI 8	KARLSBURG. 19 FEBR:	RUDNÓ. 8. FEB.
105a	106a	106d
N. KAPUS. 17 FEBR:	SEPSI SZT: GYÖRGY 17 APR. 1843.	DEVA: 28 NOV.
107a	108a	110a

Típusmutató táblázat II. AJ. Típuscsoport Sorbélyegzők a helynév alatt egysoros keltezéssel	AJ

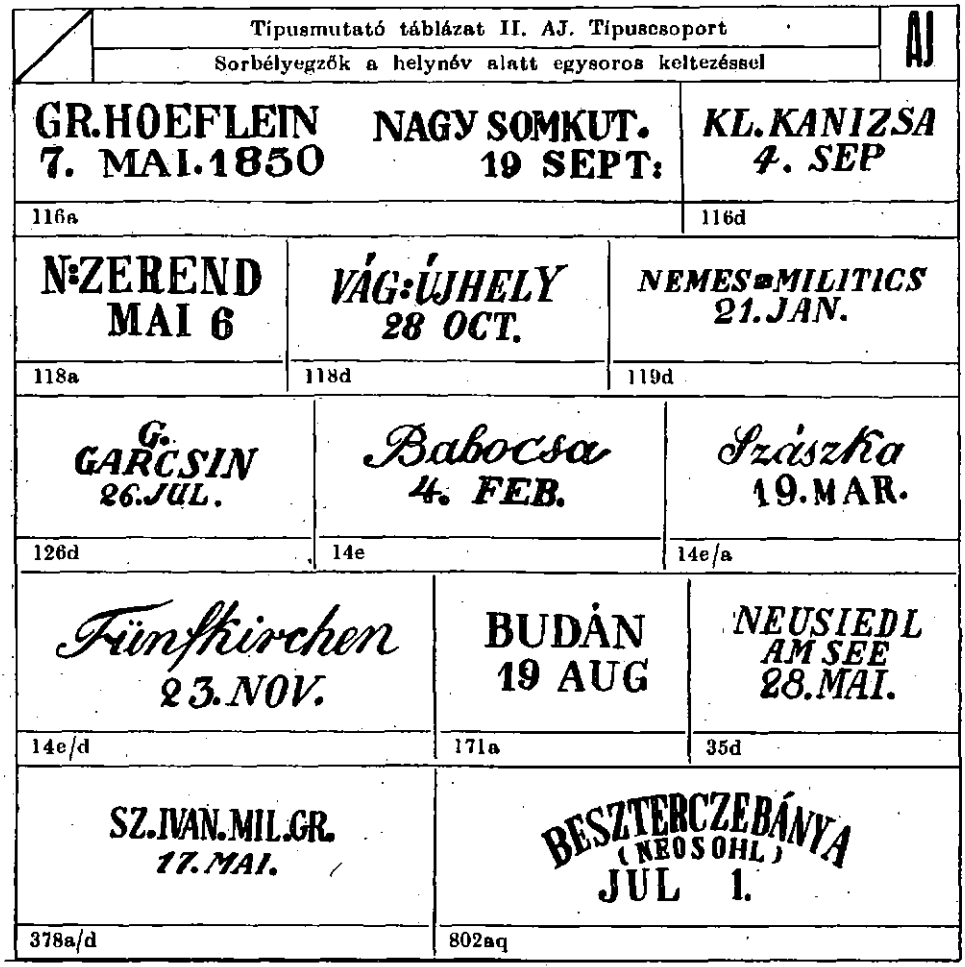

donságaikat együttesen tárgyaljuk; csupán a felsorolást és ennek megfelelően az „AJ és A típusmutató táblázat"-ot adjuk alcsoportbontásban.

A hely- és keletmegjelölést hordozó sorbélyegzők legrégebbi típusa az, amelyen a keltezés közvetlenül a helynév után következik, tehát hely- és keletmegjelölés egyetlen sorban van. Minthogy a keltezést nálunk először az érkezési időpont jelzésére alkalmazták, érthető, hogy az első hely-keletbélyegzők érkezési bélyegzők voltak. A legkorábbit Székesfehérvárról ismerjük 1818-ból, amelynek évi keltezése van. Eddig 19 ilyen típusú érkezési bélyegzőről tudunk. Feladási hely-keletbélyegző ebben a formában először Besztercebányán bukkan fel 1825-ben, havi keltezéssel, és a további ismert 9 darab is havi keltezésű.

Típusmutató táblázat

A. Típuscsoport. Sorbélyegzők a helynév után egysoros keltezéssel

A

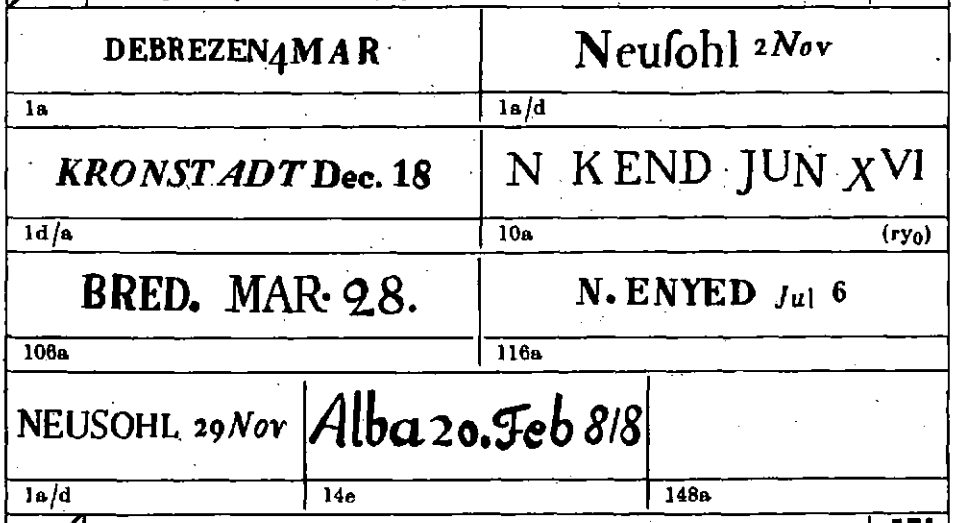

1a | 1a/d | 1d/a | 10a (ry$_0$) | 106a | 116a | 1a/d | 14e | 148a

Típusmutató táblázat

AEJ. Típuscsoport. Sorbélyegzők a helynév után kétsoros keltezéssel

AEJ

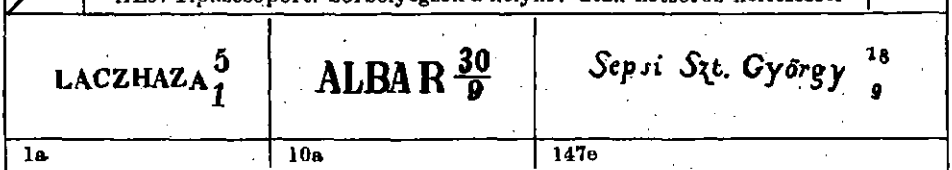

1a | 10a | 147e

Típusmutató táblázat

AE. Típuscsoport. Sorbélyegzők a helynév alatt kétsoros keltezéssel

AE

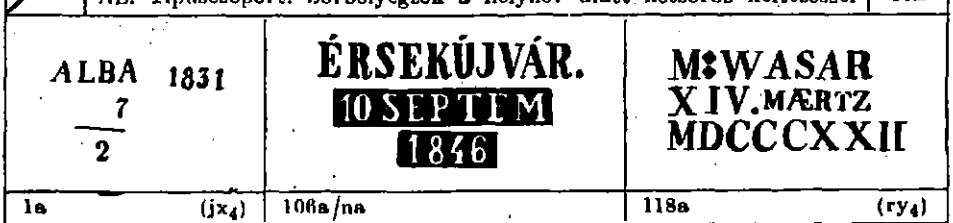

1a (jx$_4$) | 106a/na | 118a (ry$_4$)

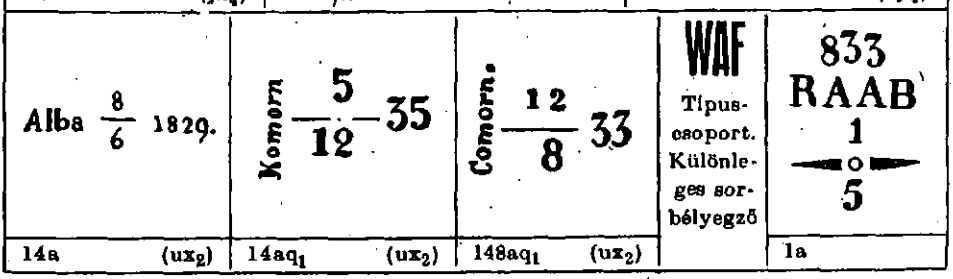

14a (ux$_2$) | 14aq$_1$ (ux$_2$) | 148aq$_1$ (ux$_2$) | 1a

Valamivel később jelent meg, de sokkal inkább elterjedt a kétsoros elrendezésű sorbélyegző, amelynek első sorába a helynevet, a másodikba a keltezést helyezték el. Ennek a formának három főváltozatát: az antikva, a kurzív és az írott típusú betűkkel vésetteket különböztetjük meg.

Antikva betűtípussal kétsoros elrendezésű, alsó sorában keltezést hordozó feladási bélyegzőt tudtunkkal először Brassóban használtak 1822-ben, ez évi keltezésű volt. 1840-ig csak 9 darab ismeretes ebből a formából, de 1839-ben, alighanem a nagyszebeni és majdnem egyidejűleg a pozsonyi postaigazgatóság kezdeményezésére betűnagyság és -forma tekintetében egységes típusa alakult ki, amely igen gyorsan terjedt, különösen Erdélyben. Túlnyomóan havi keltezésű bélyegzők ezek, de vannak évi keltezésűek is. Gyártási idejük a negyvenes évek, 1850-ig 98 darab, azután 1867-ig további 10 darab készült belőlük. Antikva betűs kétsoros elrendezésű érkezési hely-keletbélyegzés első ízben Budán fordul elő 1824-ben. Már az I. kötetben megemlékeztünk az ugyancsak kétsoros elrendezésű nagymihályi érkezési bélyegzésről, amelyet Térfi 1806-ra keltez. Az ellenőrizhető példányok azonban a 30-as évekből származnak, s egyébként sem valószínű, hogy a hely-keletbélyegző nagy horderejű újítását egy ilyen jelentéktelen helység postamestere vezette volna be. A kérdés persze még eldöntésre vár, hiszen nem bizonyos, hogy ismerjük a Térfi által látott példányt. Az említett budaival és a nagymihályival együtt kétsoros elrendezésű antikva betűs érkezési hely-keletbélyegzőnk mindössze 7 van.

A kurzív betűtípusú kétsoros hely-keletbélyegzők 1830 után készültek, ebből az évből ismerjük a legkorábbi, brassói példányt. 1841-ben Horvátországban, majd 1842-ben Pesten és Temesvárt betűnagyság és -alak tekintetében egységes típus jelentkezik, amely Erdély kivételével (ahol az antikva betűs változat uralkodik) országszerte igen népszerűvé válik. Az egységes formát ez esetben is központi kezdeményezésre kell visszavezetni, sőt valószínűleg a bélyegzőket is egy helyen vésték, annyira egyformák. Alighanem ebben a típusban láthatjuk az *első hivatalos bélyegzőkiadást*. A negyvenes évek végéig 104 ilyen bélyegzőt ismerünk, azután még 10 darab készült. Kivétel nélkül havi keltezésűek, a hónap betűvel írott. Érkezési bélyegző ebből a típusból nincs, már azért sem, mert a 40-es években felhagytak a külön érkezési bélyegzők használatával. Írott betűtípusú egysoros keltezésű bélyegzőkből 4 db-ot ismerünk. Az egysoros keltezésű hely-kelet sorbélyegzőink száma tehát jelenlegi tudásunk szerint összesen 262.

Itt említjük meg, hogy a 40-es években az egysoros keltezést külön bélyegzővel gyakran hozzáütötték a helybélyegzésekhez. Az ilyen összetett bélyegzések esetén a felsorolásban utalunk a „hA" típuscsoportra, amelyhez ezek a helybélyegzések tartoznak. Ezeket abban a típuscsoportban találjuk meg. A könnyebb áttekinthetőség biztosítására ezeket az utalásokat bekezdéssel iktattuk be. Az érkezési bélyegzőket a használati idő adatai után zárójelbe tett „é" betűvel jelöltük meg.

a) *AJ alcsoport. Egysoros keltezésű! — B1 rendszerű — hk-bélyegzők* (Keltezés a helynév alatt) 1822—1865

Az alcsoport több bélyegzőjénél előfordul, hogy a keltezés változtatására szolgáló berendezést és így végeredményben a keltezést eltávolították. Ily-

képpen ezek a hk-bélyegzők egyszerű helybélyegzőkké váltak. Ezek típusjelét egy „v"-vel egészítettük ki. Részletes ismertetésüket így természetszerűleg a „hA" típuscsoportnál találjuk meg.

AGRAM 1d (y_0) f 1845–50U
A.KUBIN 116d (y_0) f 1845–61U
ALBA 1a (y_0) f 1845
ALBAREGIA l. hA
ALTKÉR 1d (y_0) f 1845–48
Babocsa 14e/d (y_0) f 1844–50U
BACSINCZE 1d (y_0) f 184?–67U
BAJA 1d (y_0) vf 1844–56
BAKSA 1d (y_0) f 1850–58
BARANYAVÁR 1d (y_0) f 184?–50U
BARTFELD 1d (y_0) f 1845–60
BAYMOK 1d (y_0) f 1845–64
BELLOWAR 1d (y_0) f 1843–55U
BELLOVAR 1a/d (y_0) 23/3 f 184?–60
BELLOVAR 1a/d (y_0) 21/4 fkv 184?–67U
BELLOVAR 1a/d (y_0) 33/4.75 f 1862–66
BÉREND 1d (y_0) f 1846–50U
BESHKA 1d (y_0) f 1847–50U
BESZTERCZEBÁNYA/(NEOSOHL) 802a (yo) f 1848–49
BEZDÁN 1d (y_0) f 184?–61
B.HUNYAD l. hA
BISTRITZ 1a (y_0) fv 1846–50U
BODEGRAY 1d (y_0) f 1846–50U
BOITZA 1a (y_0) f 184? 50U
BROOD 1a (y_0) 20×4 f 1844–58E
BROOD 1a (y_0) 18×4 f 184?–60E
BROOD 1a (y_0) 29.5×11 f 1858–62
BROOD/IN/SLAVONIEN 32a (y_0) f 1858U–67U
BUDA 1a/d (y_0) f 1848–49
BUDÁN 17la (y_0) f 1849 (é)
CARLOBAGO 1d (y_0) fv 1849–60
CASCHAU 1d (y_0) f 1843–62
CLAUSENBURG 1a/e (y_2) vagy (y_3) f 1841–49
CLAUSENBURG l. hA
CRNOSTADT 1a (y_0) fv 1833
CRONSTADT 1a (y_4) fv 1824–30
CSAKTORNYA 1a (y_0) 31×4.5 f 1843
CSAKTORNYA 1a (y_4) 34×3,5 f 1845
CSÁKTORNYA 1a (y_0) 34×3,5 f 1848—50U
CSALMA 1d (y_0) f 184?–71
CSANTAVÉR 1d (y_0) f 1846–1860 és hA–1dv 184?–50U
CSEREWITS 1d (y_0) f 1846–50U
CSORNA 1a (y_0) 19×3.5 f 1846–67U
CSORNA 1a (y_0) 22×4.5 f 184?–67U
CSORNA 1a (y_0) 20.5×4,5 f 1850U–67U
CSORNA 1a (y_0) 23.75×4.5 f 1850U–67U
DEVA: 110a (y_0) f 1843–50U
DEZS l. hA
DOBRA 1a (y_0) f 184? –50U
DUBICZA 1d (y_0) f 184?–50U
DUGOSZELLO 1a/d (y_0) f 184?–71
ELISAB.ST. 107a (y_0) f 1840–48
ÉRSEKUJVÁR 1a/na (y_0) és (y_4) fvk 1846–50U
ESZÉK 1a (y_0) f 1841–46
ESZÉK 1d/a (x_0) f 184?–
ESZÉK 1d (y_0) f 184?–50U
FELSŐ SZENT IVÁN 100d (y_0) f 1848–64
FELVINTZ 1a (y_0) f 1846–48 és hA–1av 1549–50U
FERTŐ SZENT MIKLÓS 100a (y_0) f 1846–50U
FIUME 1a (y_2) f 1841
FIUME 1a (y_0) 19×4 fv 1841–43
FIUME 1a (y_0) 19×6 f 1844–49 és 1867
Fünfkirchen 14e/d (y_0) fz 1839–62
FÜNFKIRCHEN 1a/d (y_0) fk 184?–50U
GAKOVA 1d (y_0) f 184?–58
GARA 1d (y_0) f 184?–50U
GENERALSKISTOL 1d (y_0) f 185?–66
G./GARCSIN 126d (y_0) f 184?–71
GLINA 1d (y_0) 19,5×4 fz 1843–50U
GLINA 1d (y_0) 21,5×4,5 f 185?
GLINA 1d (y_0) 20×4.5 f 185?
GOLLUBINCZE 1d (y_0) f 184?–56
GOSPIC 1d (y_0) fv 185?–60
GOSPICH 1d (y_0) fk 1844–50U
GR.HOEFLEIN 116a (y_4) f 1844–51
GYŐR 1a (y_0) 1845–46
HÁCZFELD 1d (y_0) f 1848–50U
HERCZEG=SZÖLLÖS 119d (y_0) f 184?–50U
HERMANSTADT 1a (y_0) f 1839–49
HERMANSTADT 1d (y_0) f 1847–49
HODSÁGH 1d (y_0) fk 1843–71
HOLITSCH 1a (y_0) 16×5 fk 1842–50U
HOLITSCH 1a (y_0) 16×4 fk 1845–50U
IGLÓ 1d (y_0) f 1846–50U
ILLAVA 1a (y_0) f ?–50U
ILLOK 1d (y_0) fv 1843–58
ILONDA 1a (y_0) f 1842–50U
IRSA l. hA
JASSENOVAZ 1d (y_0) f 184?–50U
JASZKA 1d (y_0) 19×3,5 f 184?–67
JASZKA 1e (y_0) f 186?
JASZKA 1d (y_0) 19×4,5 f 186?
JESSENOWAZ 1d (y_0) fk 184?–57E
JEZERANA 1d (y_0) f 184?–71
JOSEPHSTHAL 1 (y_0) z 1842
JOSEPHSTAHL 1a (y_0) f 1850–61 Vh:... STHAL helyett .. STAHL 1861–71
KAESMARK 1d (y_0) f 1845–1850U és hA–1dv 1850

KAESMARK 1d/a (y_0) f 1850U–1857E
KARLSBURG. 106a (y_0) f 1839–50U
KASSA 1d (y_0) f 1847–49
KISHEGYES 1d (y_0) f 1845–58
KITTSEE 1a (y_0) f 1848–71
KL.KANIZSA 116d (y_0) f 1846–
KLAUSENBURG 1aq (y_0) f 1850 (é)
KOSTAINIZA 1d (y_0) f 1848–50U
KOSTAINICA 1d (y_0) f 186?
KRONSTADT 1a (y_4) 1822
KRONSTADT 1d/a (y_0) f 1838–39
KRONSTADT 1a (y_0) 31 fv 1842–57E
KRONSTADT 1a (y_0) 29 f 1842–57E
K.U.SZÁLLÁS 117a (y_0) f 1856
K.VÁSÁRHELY 116a (y_0) f 1847–50U
LASKAFELD 1d (y_0) f 1849–67
LUBLÓ 1d (y_0) f 1845–71
MAKO 1d (y_0) fk 1843–1850U és hA–1dv 1850
MALI HALLAN 10a (y_0) f 184?–71
MAROSVÁSÁRHELY l. hA
MEDAK 1d (y_0) f 184?–71
MÉLYKUT 1d (y_0) fv 1849–50U
MIKANOWCZE 1d (y_0) f 184?–65
MITROWICZ 1d (y_0) 31,5×4,5 fvk 1844–71
MITROVICZ 1d (y_0) 29,5×4 f 1850U–63
MITROWITZ 1a/d (y_0) f 1863–71
M.SCHELKEN 116a (y_0) v 1846–50U
MUHLBACH 1a/d (y_0) f 184?–
MÜHLBACH 1a (y_0) f 1846–500
és hA–1av–500
M.VÁSÁRHELY 116a (y_0) f 1840–47
NÁDAS 1d (y_0) 18×4 f 1844
NÁDAS 1d (y_0) 17×3 f 1848–50U
NAGY MIHÁLY 10a den (y_4) fv 18??–36 (é)
NAGY SOMKUT. 116a (y_0) f 1842–50U
NAGY SZENT MIKLÓS 100d (y_0) f 1849–50U
N.BANOVCZE 116d (y_0) f 184?–56
NEMES=MILITICS 119d (y_0) f 184?–67
N.ENYED 116a (y_0) f 1839–50U
NEU-GRADISKA 11a (y_0) 40,5×4 f 1843–61
NEU-GRADISKA 11a (y_0) 41×5 f 186?
NEUSIEDL/AM SEE 35d (y_0) f 1845–1850U
és hA–35dv
NEUSOHL. 106a (y_0) f 1843–50U
NEUTRA 1a (y_3) f 1847 51 és (y4) f 1847
N.HALMÁGY 116a (y_0) f 1846
N.KAPUS. 107a (y_0) f 1841
NOVSKA 1d (y_0) 23×4 f 184?–60
NOVSKA 1d (y_0) 23×5 f 186?
N.ZEREND 116a (y_0) f 1835–41
N:ZEREND 118a (y_0) f 1848–55
O-BECSE 11d/a (y_0) f 1848
ODVOS 1a (y_0) f 1850–60
OFEN 1a den/(y_4) f 1824–27 (é)
OFEN 1a (y_4) f 1827 (é)
OFEN 1a (y_0) f 1840 (é)
OFEN 1a (y_0) f 1840–47
OFEN 1d (y_0) fzkv 1845–48
OLÁFALVA 1a (y_0) f 1839–50U
OPPATOVAC 1d (y_0) f 184?–67
ORIOWAC 1d (y_0) f 184?–71
OSZLÁNY 1a (y_0) zk 1848–58
OTTOCSAC 1d (y_0) fk 184?–50E és 1864–66
OTTOCSAZ 1d (y_0) f 1850–65
ÖDENBURG 1d (y_0) f 1843–46
PARENDORF 1a (y_0) fk 1848–52
PAULIS 1a (y_0) f 1846–60
PECSKA 1d (y_0) f 1844–50U
PERRUSICH 1d (y_0) f 184?–67
PEST 1a (x_0) fv 1842– (é)
PEST 1d (y_0) f 1842–
PESTH l. hA (kétféle)
PETERWARDEIN 1d (y_0) f 1847–48
PETRINIA 1d (y_0) fk 1843–50U
POSEGA 1d (y_0) f 1841–50U
POZEG 1d (y_0) f 186?–
PRESBURG 1a (y_0) fv 1839–49
PRESSBURG 1a (y_0) f 1836–1850
és hA–1av –1867 U
PRESSBURG 1d (y_0) f 1843–49
PRESZBURG 1a (y_0) f 1845–61
RADNA 1a (y_0) f 184?–50U
RADNOT 1a (y_0) f 1845–50U
RAGENDORF l. hA
ROSENBERG 1d (y_0) f 1842–50U
RUDNÓ. 106d (y_0) f 1844–71
RUMA 1d (y_0) Bm 4 f 184?–50U
RUMA 1d (y_0) Bm 3,5 f 184?–50U
SABARIA 1d (y_0) f 1845–48
SABARIA l. hA
SARKANY 1d/a (y_0) f 1839–46
SARKANY. 106a (y_0) f 1845–50U
SASSIN 1d (y_0) f 1846–50U
SEMLIN 1d (y_0) Bm 3,5 fzk 1843–50U
SEMLIN 1d (y_0) Bm4 f 186?
SEPSI SZT:GYÖRGY 108a (y_4) f 1843–50U
SEPSI SZT. GYÖRGY 105a (y_0) f 1844–47
SIBOT 1a (y_0) f 1840–50U
SISSEK 1a (y_0) f 1841–50U
SOMKEREK 1a (y_0) f 184?–50U
ST.ROCH 116d (y_0) z 1843–71
Szászka 14e/a (y_0) f 1841–61
SZEDERKÉNY 1d (y_0) f 1847–1866
SZEGZARD 1a/d (y_0) f 1867–
SZEKSZÁRD 1d (y_0) f 1843–50U
SZENT=TAMÁSI 19d (y_0) f 1845
SZIVACZ 1d (y_0) f 1847–61
SZ.IVAN.MIL.GR 378a/d (y_0) f 184?–50U
SZOBORSIN 1a (y_0) f 184?–50U
SZOMBATHELY 1d (y_0) f 1847–50U
SZOMBATHELY 1a/d f 1850U—57E
SZOMBATHELY/SABARIA 801a (y_0) f 1850E
SZUSZEK 1d (y_0) f 184?–71
SZ.VÁROS 116a (y_0) f 1841–58E
TEMESVÁR 1d (y_0) 18×3 f 1842–50U
TEMESVÁR 1d (y_0) 16×3 fv 1842–50E
THORDA. 106a (y_0) f 1840–50U
TOLNA 1d (y_0) 17×2,5 f 1844–50U
TOLNA 1d (y_0) 20×4,5 f 184?–50U
TOLNA 1d (y_0) Bm 6 f 185?–71

TOPOLYA 1d (y_0) f 1845
TOVARNIK 1d (y_0) f 184?
TOWARNIK 1d (y_0) f 184?–61
TÖVIS. 106a (y_0) f 1843–1850U
és hA–106av
TYRNAU 1a (y_4) fk 1840–47
TYRNAU 1a (y_0) f s 1843–1850U
és hA–1av 1839–46 és 186?
TYRNAU 1a (y_3) fk 1847
ÜLLŐ l. hA
VÁG:UJHELY 118d (y_0) 31 f 1850–1860
és 118d/n (y_0) f 1860–1862
és hA–118dv 1866
VÁG-UJHELY 11d (y_0) 26 f 1859–1862
WARASDIN 1a (y_4) f 1841–49
VERA 1d (y_0) f 1844
WERBOWA 1d (y_0) f 1850E–71
VERGINMOST 1d (y_0) f 184?–50U
WERPOLJE 1d (y_0) f 184?–71
WESPRIM 1a (y_0) f 184?–50U
VESZPR 1a (y_0) 26×5 f 1835–43
VESZPR. 106a 22×3 f 1844–48
és (x_0) f 1845–48
VESZPRÉM 1a (y_0) f 1848–49
VESZPRIM 1a (y_0) f 184?–50U
WIMPASSING 1a (y_0) f 1847–60
és (y_4) f 1844–54
WINKOWCZE 1d (y_0) f 1843–50U
WINKOVZE 1d (y_0) f 1850E–57E
WINKOWZE 1a/d (y_0) f 184?–69
V.KRONSTADT 161a (y_3) v 1822
Von Ofen l. hA
VÖRÖSVÁR 1a (y_4) f 1846–50U
V.TEPLA 116a (y_0) f 1850–57
V.UJHELY 116d (y_0) zf 1846–60
VUKA 1d (y_0) f 184?–63
XUTALOQUA 1a (y_0) f 184?–50U
ZALA LÖVŐ l. hA
ZILAH. l. hA

b) *A. alcsoport. Egysoros keltezésű–B1 rendszerű hk-bélyegzők* (Keltezés a helynév után) (1818—1848)

A 1a (y_4) f 1827–29 (é)
Alba 14e (y_3) f 1818 (é)
Alba 14e (y_4) f 1827–29 (é)
BRED. 106a (y_0) 55–60×5 f 1839–53
BRED. 106a (y_0) 43–46×4,5 f 1841
BUDA 1a (y_0) fk 1848–49 (é)
és feladási fk 1848
DEB 1a (y_3) f 1824–25 (é)
DEBR. 106a (y_3) f 1825 (é)
DEBRE. 106a (y_3) f 1825 (é)
DEBREC. 106a (y_0) f 1837 (é)
DEBRECIN 1a (y_3) f 1837–38 (é)
DEBRECIN 1a (y_0) f 1837–38 (é)
DEBRECZ. 106a (y_3) f 1838 (é)
DEBRECZ. 106a (y_0) f 1837–38 (é)
DEBRECZEN. 106a (y_0) f 1838–47 (é)
DEBRECZIN 1a (y_0) f 1843–44 (é)
DEBREZEN 1a (y_0) f 1844–47 (é)
DEBREZIN. 106a (y_0) f 1838–48 (é)
GALGO 1a (y_0) f 1846
KRONSTADT 1d/a (y_0) fv 1837–46
N.ENYED 116a (y_0) f 1837
Neusohl 14a/d (y_0) f 1825–28
és Neusoh
NEUSOHL 1a/d (y_0) f 1828–38
N KEND 10a (y_0) római szám f 1839–50U
Ofen. 148a (y_0) fk 1839–48 (é)
és feladási fk 1848
Ofen 14a (y_0) f 1840–49 (é)
PEST 1a (y_4) k 1831 (é)
SCHEMNITZ 1a (y_0) v 1832
Schemnitz. 148a (y_0) v 1830–23
és kelet elől

c) *AEJ alcsoport. Kétsoros keltezésű — B2 rendszerű — hk-bélyegzők* (Keltezés a helynév után) (1824–1848.)

Ennek az alcsoportnak mindössze 10 tagja van, 4 belőlük érkezési. Az elsőt Pest használta. A keltezés mindig évszám nélküli és kizárólag arab számokból áll (x_0). Az AEJ, AE és a WAF alcsoportok típusmutató táblázatát egybevonva adjuk meg.

ALBA 1a 19×4.5–5 fv 1835–43
ALBA 1a 12×4 f 1837 (é)
ALBA 1a 20×4 f 1841 (é)
ALBAR 1a 16×3 f 1844–46
ALBA R 10a 10×4 f 1845
ALBA.R. 107a f 1846– (é)
LACZHÁZA 1a f 1848
OFEN 1a f 1840 (é)
PEST 1a f 1827–29
Sepsi Szt. György 147e f ?

d) *AE alcsoport. Kétsoros keltezésű — B2 rendszerű — hk-bélyegzők* (Keltezés a helynév alatt) (1827–1846)

Az előző alcsoporttal ellentétben, az ide tartozó bélyegzők keltezése mind háromrészes, tehát évszámot is tartalmaz. Az évszám elhelyezése változatos képet mutat, s mivel ezekben a formákban más típuscsoportoknál nem fordul elő, a jelölésükre alkalmazott keletjelzéseket csak itt említjük meg. A szabályos elrendezésnél a nap és hójel képezi a keltezés első, az évszám a második sorát. Ezt külön nem jelöljük. Kivételesen itt fordul elő a keltezés számjegyeinek római számokkal való írásmódja; jelölésére az eddigi keletjelzést „r"-rel kiegészítve, például (ry_4) alakban adjuk meg. A helynév után elhelyezett évszám esetében a (jx_4), a B2+1 rendszerűeknél, tehát amikor az évszám a kétsoros nap- és hójelzés után következik az (ux_2, ux_4 stb.) jelzést használjuk. Ide soroltuk Komárom kétféle, függőlegesen elhelyezett helynevű (q_1) bélyegzőit is. Az alcsoportba 6 bélyegző tartozik, amelyek közül 4 érkezési.

ALBA Ia (jx_4) f 1829–31 (é)
Alba 14a (ux_4) f 1829–31
Comorn. 14a aq1 (ux_2) f 1830–44 (é)
ÉRSEKUJVÁR. 106/na (y_4) fk 1846–47
Komorn 14a q_1 (ux_2) f 1834 (é)
M:WASAR 118a (ry_4) f 1822

e) *WAF alcsoport. Különleges elrendezésű háromsoros keltezésű hk-bélyegzők* (1833).

Ide mindössze Győr különleges elrendezésű és máshová nem sorolható 3 soros keltezésű, tehát alapjában véve B3 rendszerű bélyegzője tartozik. Különlegessége a helynév felett elhelyezett évszám, valamint a hó- és napjelzésben alkalmazott díszes sorválasztó vonal.

RAAB Ia (x_3) k 1833

VII. B típuscsoport. Négyszögletes hely-keletbélyegzők

Az osztrák postaigazgatás idejében készült négyszögetes hk bélyegzők kivétel nélkül postamesteri eredetűek. Bár számuk mindössze 20 darabot tesz ki, rendszerük alapján öt alcsoportot képeznek. A könnyebb áttekinthetőség érdekében a típusmutató táblázatot nem alcsoportonként, hanem összevonva, mint „*B típusmutató táblázat*" állítottuk össze. Az alcsoportok jelzőbetűi a bélyegzők rendszeréből önként adódnak. A B1 rendszerűek betűjele *BJ*; a B2 rendszerűeké *BE*. A keltezésbe beépített napszakjelzésű bélyegzőké, ha azok a keltezéssel egy sorban helyezkednek el — tehát B1+2 rendszerűek — *BEJ*, ha pedig az alatt foglalnak helyet — tehát B2+1 rendszerűek — akkor *BEF*. Végül a különleges alakúak a *WB* alcsoportba tartoznak.

a) *BJ alcsoport. Egysoros keltezésű — B1 rendszerű — hk-bélyegzők* (1818–1858)

Az alcsoportba mindössze hat bélyegző tartozik. A keltezést a helynév alatt egy sorban helyezték el; rendszerint kétrészes y_0, ritkán háromrészes y_3 elrendezésű. Hat bélyegző, négyféle keretvonal. Ezeket a „hB típuscsoport „Z"

Típusmutató táblázat. BJ. Típuscsoport

Négyszögletes bélyegzők a helynév alatt B1 rendszerű keltezéssel

BJ

1a Z_1

1a Z_2

1a Z_7

1a Z_9

BE. Típuscsoport

A helynév alatt B2 rendszerű keltezéssel

BE

1a

1aq

1aq Z_2

39b

BEJ Típuscsoport

B2 rendszerű keltezés napszakjelzéssel

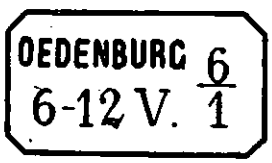

1

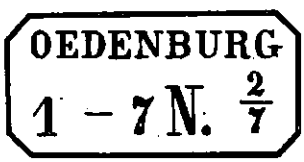

1a

BEF Típuscsoport

B2 + 1 rendsz. kelt.

1aq

WBJ Klgs. négyszögű bélyegző B1 keltezéssel

1a

WBE Kalapács alakú bélyegző B2 keltezéssel

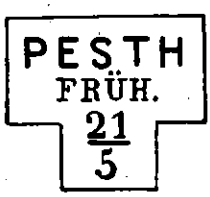

1

díszítményes keretvonal és alakmutató táblázat"-ba foglaltaknak megfelelően jelöltük.

ALBA Ia (y_3) Z_3 f 1818 (é)
KOSTJÁN Ia (y_0) Z_1 fz 1845–1856E
PESTH Ia (y_0) Z_7 f 1830–46 (é)
PESTH Ia (y_0) Z_7 17×11 f 1845 (é)
UNGVÁR Ia (y_0) Z_7 f 1858U–1871U
ZENGG Ia (y_0 és y_4) Z_2 kf 1845–1859U

b) *BE alcsoport. Kétsoros keltezésű — B2 rendszerű — hk-bélyegzők* (1850—1864)

Az alcsoportba 9 bélyegző tartozik. Keltezése a szabályos B2-es rendszerű, x_0 változatban a helynév alatt elhelyezve. A keretvonal kivétel nélkül vágott sarkú fekvő téglalap, néha megközelítően négyzet (Z_7 alak). Ezeket az elemeket tehát nem jelöljük. Előfordul azonban a kettős keretvonal (Z_2) és a helynév ívelt alakban való vésése (q). A bélyegzők leírásánál ezeket mindig megadjuk.

BREZNICZA/IN CROATIEN 36bq f 1861–71U
ÉRSEKUJVÁR Ia f 1864–75E
FIUME Ia f 1859–66
KARLOVAC laq f 1864–
OEDENBURG laq Bm 3,25 f 1850–63
OEDENBURG laq Bm 3,75 f 1863–1867
PESTH Ia f 1850–58
SZENITZ laq Z_2 1850–68U
SZOMBATHELY laq f 1862–71E

c) *BEJ alcsoport. Kétsoros keltezésű és egysoros napszakjelzésű — B1+2 rendszerű — hk-bélyegzők* (1859—1861)

Az alcsoport egyedüli jellemzője keltezésének rendkívüli felépítése. A szabályos B2 rendszerű, x_0 összetételű keltezés a helynév után, tehát a vésetmező jobb oldalán foglal helyet. Ezt megelőzve és a helynév alatt halad az egysoros — tehát B1 — óra- és napszakjelzés. E két összetevő szabja meg az alkalmazott rendszerjelet: a *B1+2*-őt. Sopron két bélyegzője tartozik ide. A keret a Z_7 alakkal készült.

OEDENBURG 1 (x_0) 36×20 f 1859–61
OEDENBURG Ia (x_0) 41×20 f 1859–61

d) *BEF alcsoport. Kétsoros keltezésű — B2+1 rendszerű — hk-bélyegző* (1862—1867)

Kerekített sarkú közel négyzet alakú B2+1 rendszerű hk-bélyegző. A rendszerjelnek megfelelően a szabályos x_0 összetételű keltezés alatt, mint harmadik sor, az óra és napszakjelzés foglal helyet.

OEDENBURG laq (x_0) f 1862–66

e) *WBE és WBJ alcsoport. Különleges alakú négyszögletes hk-bélyegzők* (1839—1856)

Mindössze két bélyegző tartozik ebbe az alcsoportba, az egyik Gospic B1 rendszerű sárkányfejes, a másik Pest B2 rendszerű, napszakjelzéses kalapácsalakú bélyegzője.

GOSPICH WBJ–Ia (y_3 és y_4) fk 1839
PESTH WBE–1 (x_0) f 1856–1864

VIII. C típuscsoport. Ellipszis alakú hely-keletbélyegzők (1824–1862)

A négyszögletes bélyegzőkhöz hasonlóan az ellipszis alakú bélyegzők is – ebben a korszakban – mind postamesteri bélyegzők. Az első ismert ilyen bélyegző – Pest, 1824 – egyben *az első bizonyosan betétrendszerű bélyegző* hazánkban. Bár a típuscsoportnak csak 13 tagja van, mégis négy alcsoportot alkotnak. Az egysoros – B1 rendszerű – keltezésű bélyegzők keltezése a helynév alatt foglal helyet. Ennek megfelelően alcsoportjele a *CJ*. A helynév alatt elhelyezett kétsoros keltezésű – B2 rendszerű – bélyegzők a *CE;* a helynévvel egysorban alkalmazott B2+1 rendszerű – kétsoros nap- és hójelzés után évszámmal – a *CEJ*, s végül a különleges alakú a *WCE* alcsoportot alkotják. A „C típusmutató táblázat" elvi felépítése hasonló a B típuscsoportéhoz.

	Típusmutató táblázat	
	Ellipszis alakú bélyegzők a helynév alatt B1 rendszerű keltezéssel	CJ

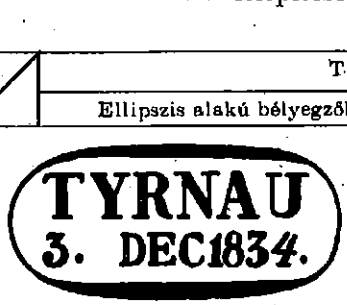

1a

1aq

1a/f

CJ	Típuscsoport	CE	Típuscsoport
			a helynév alatt B2 rendszerű keltezéssel

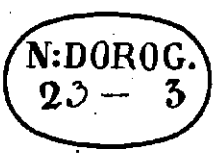

118a

1a

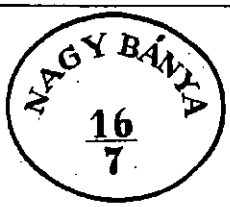

10a

CEJ	Típuscsoport	WCE	Típuscsoport
	helynév után B2 keltezés		Klgs. ellipszis bélyegző

1a

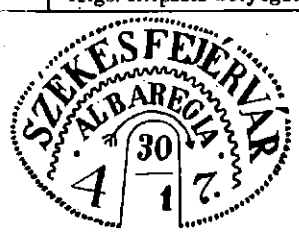

801a

a) *CJ alcsoport. Egysoros keltezésű – B1 rendszerű – ellipszis alakú hk-bélyegzők* (1824–1839)

Az alcsoport bélyegzőinek száma 7. Az egysoros keltezés összetétele nagyon változatos, tehát az előforduló „x" és „y" eltéréseket minden bélyegzőnél megadjuk.

GÜNS 1a/f (y_0) z_6 f 1838–57E és (y_3) f 1842
N:DOROG. 118a (x_0) f 1842–58E és (y_2) f 1847
NEUTRA 1a (y_4) f 1839–47 és (y_0) f ?
Kisebb és nagyobb szám és betű a keltezésben.
PESTH 1aq (x_0) 19×12 fv 1824–33
és érkezési 1832
PESTH 1a (x_0) 19×12 fv 1829–47 (é)
és feladási 1833
PESTH 1a (x_0) f 1833–46 (é)
és feladási 1833
TYRNAU 1a (y_4) fk 1833–45

b) *CE alcsoport. Kétsoros keltezésű – B2 rendszerű – ellipszis alakú hk-bélyegzők* (1850–1862)

Az alcsoport négy bélyegzőjénél a kétsoros keltezés egységesen x_0, tehát külön nem jelöljük.

NAGYBÁNYA 10a f 1862–70U
OEDENBURG 1a f 1850–52
PRESSBURG 1a Bm 3,25 f 1850–67
PRESSBURG 1a Bm 2,75 f 1850–67

c) *CEJ alcsoport. Kettő + egysoros – B2+1 rendszerű – ellipszis alakú hk-bélyegző*

Mindössze Zagreb egy bélyegzője képviseli az alcsoportot.

AGRAM 1a (ux_4) Z_{20} f 1828–1839

d) *WCE alcsoport. Különleges ellipszis alakú – B2 rendszerű hk-bélyegző*

Egyetlen – magyar–latin nyelvű – különleges elrendezésű B2 rendszerű bélyegzőt ismerünk; Székesfehérvár használta.

SZÉKESFEJÉRVÁR/ALBAREGIA 801a (x_1) f 1847

IX. D típuscsoport. Kétkörös hely-keletbélyegzők (1837–1867)

A kétkörös bélyegzőforma 1837-ben jelenik meg Sopronban háromrészes – évszámos – keltezéssel, s nemsokára követte ezt a példát Zágráb postamestere. Ezután egy ideig kétkörös bélyegző nem készült. 1846-ban azonban központi intézkedéssel országszerte bevezették a havi keltezésű kétkörös bélyegzőformát, mégpedig egységes palmettás díszítéssel. Később más, összesen 25 féle díszítéssel is készült ilyen bélyegző, egy tucatnyi már 1850 után. A felsorolásban a palmettás díszt, mint a kiadás eredeti jellegzetességét, valamint a

számjegyekből álló havi keltezést (xo) nem tüntetjük fel; ezt minden típusjel — amennyiben „Z" és „y" jelzést nem tartalmaz — magába foglalja. A z^0 megállapodásszerűen a díszítés hiányát jelzi. Érdekességként megemlítjük, hogy Buda egyik bélyegzőjét gyakran keltezés nélkül is használja. Ebben az esetben mint helynévbélyegző szerepelt tehát típusjele „*hD*". A típuscsoportba összesen ... darab bélyegző tartozik. Egyes példányainak használata 1880 körülig tartott.

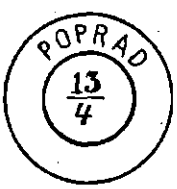

1 z_0

1a

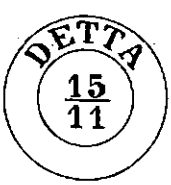

1a z_0

10a

11a

105a

116a

118a

119a

160a

29a

373a z_1

374a z_1

478a

D	Díszítőelemmutató táblázat I. a D. Típuscsoporthoz	Z

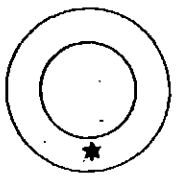

z_1

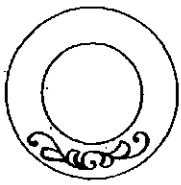

z_2

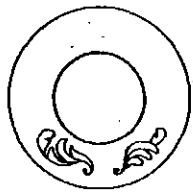

z_3

z_4

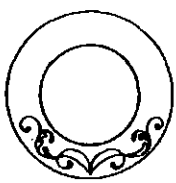

z_5

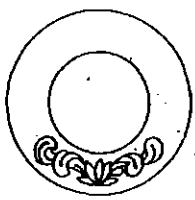

z_6

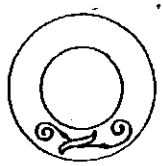

z_7

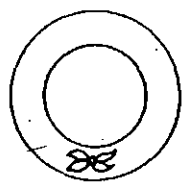

z_8

z_9 y_1

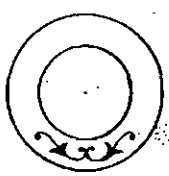

z_{10}

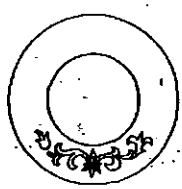

z_{11}

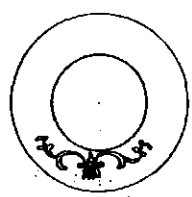

z_{12}

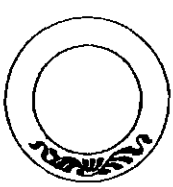

z_{13}

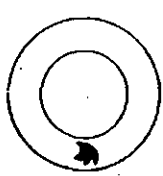

z_{14}

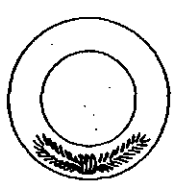

z_{15}

z_{16} y_1

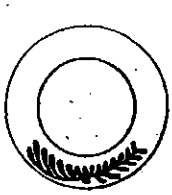

z_{17}

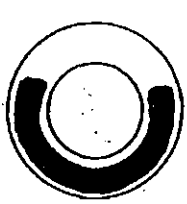

z_{18}

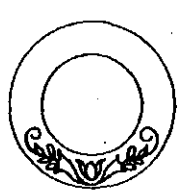

z_{19}

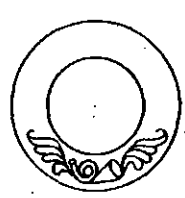

z_{20}

D

Díszítőelemmutató táblázat II.

a D. Típuscsoporthoz

Z

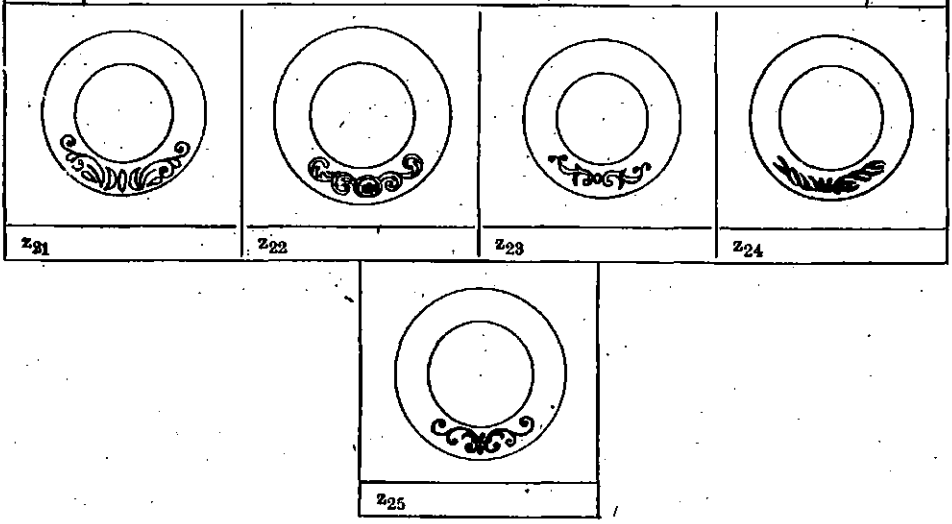

ABONY la f 1848–57
ACS la f 1848–56
ADONY la f 1848–1867
ADONY la z_{25} f 1867–
AGRAM la z_{16} (y_1) f 1840–50
ALBA la z_1 f 1850–67
A.LENDVA 116a fkv 1847–67
ALLIOS la f 184?–67
ALPÁR la z 1848–52
ALSÓ-VERECZKE 11a f 184?–67
ALTKÉR la z_1 f 184?–70
APATHIN la f 1847–63
APATHIN la z_{17} f 1863–
ARAD la fkv 1846–50U
ARAD la z_3 f 184?–60
ARANYOS-MEDGYES 11a f 184?–60
ÁROKSZÁLLÁS la f 1848–68
BAGH la f 184?–55
BAHNHOF/PEST 487a z_0 f 185?–61U
BALÁSSA GYARMAT 10a f 1847–61
BANHALMA la f 1847–51
BAN.KOMLOS 116a f 184?–68
BAN.NEUDORF 116a f 184?–71U
BAN.WEISKIRCHEN 116a f 1847–66
BÁTH la f 1848–67
BÁTTASZÉK la fk 1848–80U
B.CSABA 116a fk 1847–65
BEODRA la fvk 1847–72U
BEREGSZÁSZ la f 1847–65
BERKESZ la f 1848–60
BERTALANFALVA la f 1849
BERZENCZE la f 1848–50U
BIHAR la f 1849–52
BIZOVAC la z_1 f 1849–76U
BOBOTTA la z_1 f 1850–53
BONYHÁD la f 1848–71 U
BOZSUR la f 1846–62 U
BREZNICZA la f 184?–60
BREZNÓBÁNYA la f 1847–71
BUCS la f 1848–66
BUDA la f 1848–50
és hD–1a 1848–50
BUDA/V 160a z_3 f 1848–49
BUTTYIN 1a f 1848–50
BUTYIN 1a f 1850–56
CABUNA la z_1 fk 184?–52
CLAUSENBURG 1a z_1 f 184?–60
CSACZA la f 184?–63
CSATÁD la f 1848–72 U
CSECS la z_4 f 194?–58E
CSEKLÉSZ la f 1848–71 U
CSONGRÁD la f 1848–71 U
CZEGLÉD la f 1847–56U
CZIRQUENITZA la f 1850–66 U
DEBRECZEN la f 1848–53 U
DETTA la f 1847–49
DETTA la z_0 f 1849–62 U
DEVECSER la f 184?–62
DEVECSER la z_{19} f 1862–71 U
DIAKOVAR la f 184?–68
DOGNACSKA la f 1847–71 U
DOROGH la f 1850–71 U

DUNAKESZ 1a f 184?–57
ÉLESD 1a f 1847–64U
EÖRKÉNY 1a f 184?–74 U
EPERJES 1a f 1848–71 U
ERCSIN 1a f 184?–71 U
ERLAU 1a f 1847–56?
ÉR-SEMJÉN 11a fv 1847–59?
ESZÉK 1a fk 1846–51 U
ESZTERGOM 1a z_5 f 1848–51 U
FACSET 1a f 1848–63 U
FEKETE TÓ 10a f 184?–70
FÉLEGYHÁZA 1a f 1848–60 U
FELSŐ-BÁNYA 11a f 1848–80 U
F.JATTO 116a f 1847–53
FÖLDVÁR 1a f 1848–66
GALGÓCZ 1a f 1847–71 U
GÖNYÖ 1a f 1848–49
GÖNYŐ 1a z_1 f 184?–71 U
GRAČAC 1a z_1 fk 1849–74 U
GRAN 1a f 1846–51 U
GROSSWARDEIN 1a z_1 f 1850–52 U
GROSZ-GORITZA 119a fv 184?–71 U
GSCHIESZ 1a f 184?–52
GYAPJÚ 1a f 184?–52
GYÖNGYÖS 1a f 1848–65 U
GYULA 1a f 1847–59 U
HABSÁN 1a f ?–71 U
HADHÁZ 1a f 1848–64 U
HAHOT 1a f 1847–52
HALAS 1a f 1849 és 1867–71 U
HALLAS 1a f 1849–71 U
HALMI 1a f 1847–58 U
HARSÁNY 1a f 1849–57
HATVAN 1a f 1848–60U
HERMANNSTADT 1a z_1 f 1848–52 U
HIDAS-NÉMETHI 11a f 1849–63
HOCHSTRASS 1a f 1847–56
HOMONNA 1a f 184?–64 U
HORGOS 1a f 184?–60
HUSZT 1a f 1847–74 U
IHAROS BERÉNY 10a f 184?–49
ILLOBA 1a f 1849–53
INÁCS 1a f 184?–51
IPOLYSÁG 1a f 1847–67
ISTVÁNDY 1a f 184?–58
IZSÁK 1a f 1848–71 U
JABLONKA 1a fk 1847–71 U
JÁSZBERÉNY 1a f 1850–71 U
JELENJE 1a f 1852–71 U
KAKOVA 1a f 1850–71 U
KAPNIK 1a f 1849–56 U
KÁPOLNA 1a f 1848–60 U
KARCZAG 1a f 1847–70
KARLSTADT 1a f 1847–52 U
KARLSTADT 1a z_{15} f 184?–53 U
KASSA 1a f 1848–49
KECSKEMÉT 1a f 1848–54U
KEMÉND 1a f 1847–68
KENDERES 1a f 1851–56
KEREPES 1a (x_0 és y_0) f 1849–70
KESZTHELY 1a f 1847–71U
KIS BECSKEREK 10a f 1849–71U
KIS-CZELL 11a f 1848–74U
KISTELLEK 1a f 1850–71U
KISZETÓ 1a f 184?–63
KOMARNIK 1a f 184?–62
KOMÁROM 1a f 1847–60
KOPREINITZ 1a fk 1848–71
KOŠKA 1a z_1 a f 184?–71U
KOSSOVA 1a f 184?–74U
KÖBÖLKUT 1a f 184?–53
KÖRMEND 1a 1846–66
KÖRMÖCZBÁNYA 1a f 1847–57E
KRAPINA 1a z_1 f 184?–54U
KREUTZ 1a f 1846–70
KULA 1a z_1 f 184?–74U
KUN ST.MIKLOS 105a f 184?–62U
KUN SZ.MIKLÓS 105a f 1848–49
KUTINA 1a z_1 f 184?–71U
LAPÁNCZA 1a f 184?–72
LEPSÉNY 1a fk 1847–71
LETENYE 1a z_6 fkv 1849–70
LETENYE 1a z_{22} f 1850E
LÉVA 1a f 1849–54U
LISZKA 1a fv 1850–72
LOSONCZ 1a z_1 f 1850–69
LOSSONCZ 1a f 1847–69
LŐCSE 1a f 1847–71U
LUCSIVNA 1a f 1847–74U
LUDBREGH 1a f 184?–52U
LUDBREGH 1a z_{20} f 185?–70
LUGOS 1a fk 1847–60
MALACZKA 1a f 1847–71U
MARCZALI 1a f 1848–61U
MARGITTA 1a f 184?–64U
MARM.SZIGETH 116a f 1847–53U
MAROS.VASARHELY- 116a z_0 f 1848–52U
MAROS-VÁSÁRHELY 11a z_0 f 1849–52U
MARTON VÁSÁR 10a f 1848–71U
MATTERSDORF 1a f 184?–71U
MECZENZÉF 1a f 1847–71
MELENCZE 1a f 185?–69
MEZŐ EÖRS 10a f 184?–71U
MEZŐKÖVESD 1a f 1847–52U
MEZŐ TELEGD 10a f 1847–60
MIKLOUŠ 1a z_1 f 184?–56
MILITÄR-KRIZ 374a z_1 f 184?–74U
MILIT.ST.GEORGEN 373a z_1 f 184?–71U
MISKOLCZ 1a f 1847–70
MOHÁCS 1a f 1848–54U
MOKRIN 1a f 184?–71U
MONOSTOR 1a f 184?–71U
MOOR 1a f 1849–80U
MORAVITZA 1a f 1850–71U
MUNKÁCS 1a f 1849–62U
NÁDUDVAR 1a f 1848–74U
NAGY BÁNYA 10a f 1846–71U
NAGY BAROD 10a f 184?–74U
NAGY-BECSKEREK 11a fzvk 1847–52U
NAGY KÁLLÓ 10a f 1847–62

NAGY KANISA 10a f 1847–52?
NAGY-KÁROLY 11a f 1847–71U
NAGY KIKINDA 10a f 1847–66
NAGY KÖRÖS 10a f 1848–71U
NAGY LÉTA 10a f 1848–80U
NAGY MIHÁLY 10a fk 1848–62U
NAGY-SZALATNA 11a f 184?–71U
NAGY SZALONTHA 10a f 1847–71U
NAGY-SZÖLLÖS 11a f 1848–71
NAGY-VÁRAD 11a f 1846–51
NASIČ 1a z_1 f 184?–69
NEMES VID 10a f 1849–71U
NESZMÉLY 1a f 1848–71
NETRETIČH 1a f 184?–71
NEUGRADISKA 1a z_1 f 1850E–71U
NEUMARHOF 1a z_1 f 1849–67U
N.TAPOLCSÁN 116a f 1848–70
NYERGES-UJFALU 11a fk 184?–67
NYIR BÁTHOR 10a f 1848–67U
N.ZSÁMBOKRÉTH 116a f 1847–68
OBER-TÖMÖS 11a z_1 f 184?–71
ÓCSA 1a f 184?–52
OEDENBURG 1a z_8 (y_1) f 1837–49
OEDENBURG 1a z_1 f 1850–51
OFEN 1a f 1847–50U
OFEN 1a z_0 Ø24 f 1847–57E
OFEN 1a z_0 Ø23 f 1850U–63
OFEN 1a z_{18} f 1850U–57E
OFEN/WASSERSTADT 29a z_0 fk 1848–55
OHEGY 1a f 184?–71U
OKOLICSNA 1a f 1847–53
ORAHOVICA 1a z_1 f 184?–71U
ORAVICZA 1a f 1849–64
ORAVICZA 1a z_0 f 1864–71U
ORLIK 1a f 184?–71U
OROSHÁZA 1a f 1847–52U
OSZADA 1a f 184?–71U
ÖREG-LAK 11a f 1846–51U
PAKS 1a fk 1848–74U
PALOTA 1a fzk 1848–52U
PANCSOVA 1a f 1847–53U
PÁPA 1a f 1847–51U
PÁPA 1a f 1847–62 (betűk közt vonal)
PÁPA 1a z_{24} f 1862–70
PÉCSVÁR 1a f 1848–51U
PENTELE 1a f 184?–72U
PERBETE 1a fk 1848–52
PEST 1a f 1847–50U
PEST 1a z_1 f 1849–51
PESTH 1a fz 1846–51
PESTH 1a z_1 f 1849
PETERWARDEIN 1a z_1 f 1847–70
PÉTERY 1a f 184?–54
PINKAFELD 1a z_1 f 1850.VI.16.–68
PISKOLT 1a f 184?–72U
PITOMAČA 1a z_1 f 184?–71U
POCSAJ 1a f 1850E–51
POLENA 1a f 184?–71U
POPOVAČA 1a z_1 f 184?–71U
POPOVETZ 1a f 184?–60U
POPRAD 1 z_0 f 184?–52U
PREČEC 1a z_1 f 184?–52
PRIVIGYE 1a f 1846–71U
PUTNOK 1a f 1847–71U
RAAB 1a f 1847–52U
RADNOT 1av z_8 f 184?
RADNOTH 1a z_7 f 184?–57U
RADNOTH 1a z_8 f 184?–57U
RAKOVICZ 1a f 1847–71U
RAKOVPOTOK 1a f 184?–65
RÁTOTH 1a f 1847–71U
RÉTSÁGH 1a f 1847–71U
RIMASZOMBAT 1a f 1847–62U
RIPPENY 1a f 1847–52
ROSNYÓ 1a f 1847–68
SAJÓKAZINCZ 1a f 184?–53
SÁRBOGÁRD 1a f 1849–74U
SÁRFEŐ 1a fk 1847–55
SÁRVÁR 1a f 1848–70U
SELMETZBÁNYA 1a f 1846–53U
SIKLÓS 1a f 1848–70U
SIMÁND 1a f 1849–54U
SIÓFOK 1a f 1847–71U
SKRAD 1a f 184?–71U
SOMMEREIN 1a fk 1848–57U
SOROKSÁR 1a z_{10} fk 184?–74U
STAMPFEN 1a f 1846–69
STEINBACH 1a f 184?– 67U
ST.IVAN 116a fk 1850–71
SÜMEG 1a fkv 184?–67U
SÜMEGH 1a f 1847–49
SZABADKA 1a z_{11} f 1847–51U
SZABADSZÁLLÁS 1a f 184?–71U
SZAKÁL 1a f 1847–71U
SZAKUL 1a f 184?–64U
SZALABÉR 1a f 1849–71U
SZAMOBOR 1a f 184?–71U
SZÁNTÓ 1a f 184?–71U
SZATHMÁR 1a f 1847–62U
SZEGEDIN 1a f 1848–52U
SZEGEDIN 1a z_{13} f 184?–52U
SZÉKELYHID 1a f 1848–60U
SZEKTSŐ 1a f 1848–58U
SZEMES 1a f 184?–71U
SZENICZ 1a f 1847–51U
SZENICZ 1a z_{14} f 184?–52U
SZENTES 1a fv 1848–63U
SZENTES 1a z_{23} f 186?–70
SZENT KERESZT 10a fv 1847–71U
SZENT LŐRINTZ 10a fv 1849–60U
SZERED 1a f 1848–64U
SZEREDNYE 1a f 1846–71U
SZEVERIN 1a f 184?–66
SZIKSZÓ 1a f 1847–50U
SZINYE 1a f 1848–67
SZ:JÁNOS 118a f 1847–54U
SZLATINA 1a f 184?–71U
SZOBOSZLÓ 1a f 1849–71U
SZOBRÁNCZ 1a f 184?–63U

SZOLNOK 1a f 1847–52U
SZOMOLNOK 1a f 1849–71U
SZÖLLŐSGYÖRÖK 1a fv 184?–70
SZTROPKÓ 1a f 184?–71U
TÁLLYA 1a f 1847–64U
TAPIO SZELLE 10a f 1849–71U
TEMERIN 1a z_1 f 184?–80U
TETENY 1a f 184?–71
TÉTH 1a f 1847–52
THERESIOPL 1a z_{12} f 184?–52U
THURÁN 1a f 1848–70
THURDOSSIN 1a f 1849–71U
TIRNAU 1a kf 1847–61U
TISZA-UJLAK 11a f 1848–74U
TOKAJ 1a f 1847–50U
TORNALLYA 1a f 1848–62U
TŐKE-TEREBES 11a f 184?–59
TÖRÖK SZ.MIKLÓS 105a f 1848–69
UJ VERBÁSZ 10a f 1847–49U
UNGHVÁR 1a fz 1847–58U
VADKERT 1a f 1848–56
WAITZEN 1a f 1847–64U
VÁMOSFALVA 1a f 184?–74U
VARANO 1a f 1846–51U
WARASDIN 1a z_1 fk 1850–64U
WARASDORF 1a f 1842–71U
VÁROSLŐD 1a f 1847–71U
VÁSÁROS-NAMÉNY 11a f 1848–72U
VASVÁR 1a f 1847–71U
VECSE 1a f 1848–54
VELEJTE 1a f 184?–63U
VELENCZE 1a f 1847–71U
VERBOVECZ 1a f 184?–52U
VEREBÉLY 1a f 1847–64U
VERÖCE 1a z_1 fk 184?–71U
VICHODNA 1a f 184?–60U
WIESELBURG 1a f 1847–52U
WIESELBURG 1a z_1 f 184?–52U
VILLÁGOS 1a f 1847–64U
VIZSOLY 1a f 184?–68
VUCINIC SELLO 10a f 184?–71U
VUKOVÁR 1a f 1847–66
VUKOVÁR 1a z_{24} f 1866–70
ZÁKÁNY 1a fv 1848–71U
ZELIZ 1a fk 1847–68
ZEMENDORF 1a f 1848–49
ZERMANIEN 1a z_1 f 184?–80U
ZOMBOR 1a f 1847–52U
ZSEBELY 1a f 1847–71
ZSOLNA 1a fk 1847–68

X. Egykörös betétszámos — B2 és B2 + 1 rendszerű — körbélyegzők

a) *E. típuscsoport. B2 rendszerű körbélyegzők*

Az osztrák postaigazgatás egyedüli hivatalos bélyegzősorozata, amelynek teljes gyártási ideje a bélyeg kibocsátása utáni időre esik. Így korábbi leveleken nem fordulhatnak elő. Kivétel az a néhány, postamester által készített bélyegző, amely már 1850 előtt használatba került. A bélyegzések felsorolásában ezek azonban a megadott használati idő alapján minden további nélkül megismerhetők.

A típuscsoport bélyegzői az 1., 2., 3., 4., 5. és 8. típuscsaládba tartoznak.

Az 1. típuscsaládban az uralkodó, vezértípuson kívül a 10. és 11. törzs egyes típusai fordulnak elő. Az eddig ismert típusok, törzsenkénti számsorrendben a következők: 1., 1a, 11., 11a, 111a, 112., 113a, 115., 116., 116a, 117a, 118a, 10., 10a,100a, 104a, 105., 105a és 108a.

A 2. típuscsalád bélyegzői a 24. és 29 törzsbe tartoznak. Típusszámaik törzsenkénti számsorrendben: 240a, 29a, 29b, 290a, 291a és 295a.

A 3. típuscsalád bélyegzői a 31., 32., 34., 35., 37. és 39. törzsből kerülnek ki. Típusszámaik törzsenkénti számsorrendben: 31a, 32a, 32b, 34a, 347., 347a, 35., 35a, 35b, 354b, 358b, 375, 376a, 396a, 398a és 399a.

A 4. típuscsaládban csak egy törzset, a 47-et találjuk. Típusszámok: 47a, 470a, 471a, 472., 472a, 476a, 476b, 477 és 478.

Az 5. típuscsalád két típusa, két törzshöz — 50. és 58. — tartozik. Típusszámok: 509b és 589b.

A 8. típuscsalád bélyegzői a vezértípuson kívül a 81. és 82. törzsből kerülnek ki. Típusszámok törzs szerinti számsorrendben: 8a, 810a, 817a és 820b.

Valamennyi felsorolt típus rajzát, a típusszám feltüntetésével az „*E*

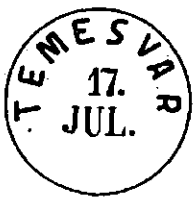

1

1a

11a

111

111a

112

113a

115a

116

116a

117a

118a

119a

10

10a

100

104a

105

105a

108

108a

240a

263b

29a

29b

290a

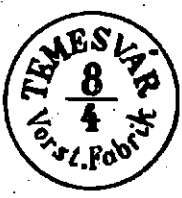

291a

293b

295a

31a

32a

322a

34a

347

347a

35a

35b

354b

375

376a

398a

399a

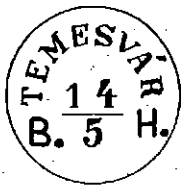

47a

470a

471a

472a

473

475b

476a

477

479

509b

8a

810a

817a

820b

821a

E

Díszítőelemmutató táblázat

az E. Típuscsoporthoz

Z

z_1

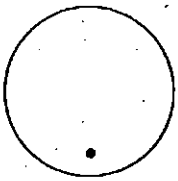

z_2

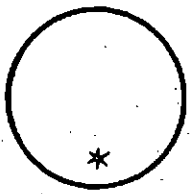

z_3

z_4

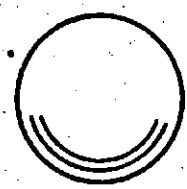

z_5

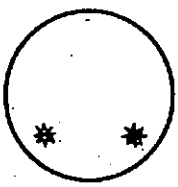

z_6

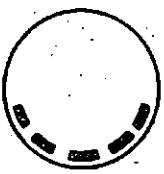

z_7

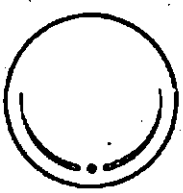

z_8

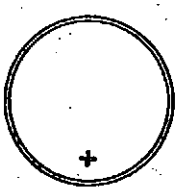

z_9

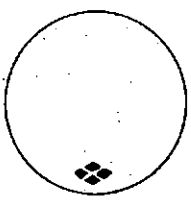

z_{10}

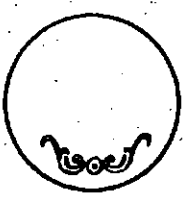

z_{11}

z_{12}

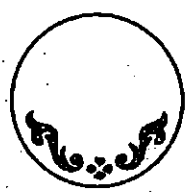

z_{13}

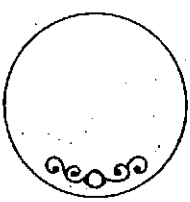

z_{14}

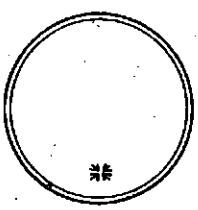

z_{15}

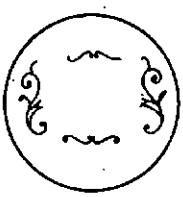

z_{16}

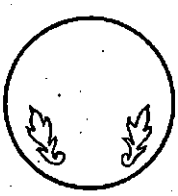

z_{17}

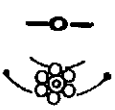

z_{18}

z_{19}

típusmutató táblázat" tartalmazza. Az E típuscsoporton belül a típusváltozatokat a keltezés és az aránylag kevés esetben alkalmazott díszítés, míg a bélyegzés változatokat a színes festékpárnák használata eredményezte.

A bélyegzőknél a kétsoros keltezésben az arab számok használata (x_0) és a díszítés nélküli vésetmező (z_0) az uralkodó. Tehát a felsorolásban ezt a két jellemző elemet nem tüntetjük fel, mert a megadott típusszámok magukba foglalják.

A keltezés változatoknál néha előfordul a hónap betűvel való írásmódja (y_0), továbbá a postamesteri bélyegzőknél mindkét keltezési módnál a bevésett évszám (x_1 és y_1) alkalmazása. A felsorolásban ezeket már természetesen megadjuk.

Az 1853—1857 között alkalmazott hivatalos díszítéssel (z_1) készült bélyegzőkön kívül még a postamesteri bélyegzőkön is találunk különböző díszítő elemeket ($z_2 - z_{19}$). Ezek rajzát és elemszámát az „*E díszítőelem táblázat*" tartalmazza.

Ritkán előfordul a kettős keretvonal (Z_2) alkalmazása s ugyanilyen ritkán a keretvonal elmaradása (Z_0) is.

A felsorolásban a változatokat, a típusszám után adjuk meg. Ha ugyanannál a bélyegzőnél több változatmeghatározó elem fordul elő, azok mindig keletváltozatok (y_0, x_1, y_1), keretvonal változatok (Z_0; Z_2), díszítés változatok ($z_1 - z_{19}$) és színváltozatok (f, i, k, s, v és z) sorrendben következnek. A könnyebb áttekinthetőség miatt a keletváltozatokat zárójelbe foglaljuk.

Minden egyes bélyegző ismertetésének végén zárójelben megadjuk használati idejét a kezdő és záró évszámmal. Ha valamelyik évszámnál pontos adatunk még nem áll rendelkezésre, de ismerjük azt az időpontot, amely előtt nem kerülhetett használatba, ezt az évszám után írt nagy „U" betűvel jelöljük. Például „1850U" azt jelenti, hogy ennek a bélyegzőnek használati kezdő, vagy záró időpontja az 1850 utáni időre esik. Ellentétes adatismeretnél az „E" jelzést használjuk, amivel azt fejezzük ki, hogy a kezdő vagy záró évszám a megadott év előtti időre esik. Egyes bélyegzőknél a kötőjel után a záróévszám hiánya azt jelenti, hogy használati idejük átnyúlik a magyar postaigazgatás korszakába, de a használatból való kivonásuk időpontját még nem sikerült megállapítanunk.

A felsorolásban találunk néhány olyan hivatalnevet, amelyek után nem adtuk meg a bélyegző típusszámát, hanem más jelölést alkalmaztunk. Ezek azok a hivatalok, amelyeknek megnyitása, vagy működési idejének kisebb-nagyobb része az E típuscsoport gyártási idejére esik, de bélyegzéseik még nem kerültek elő, tehát ismeretlenek. Ezek létezése azonban valószínű. A hivatalnév nagyságából és összetételéből következtethetünk azonban arra, hogy bélyegzőjük melyik típuscsaládba tartozhat. Ennek figyelembevételével ezek jelölése például „1 . . .?", „4 . . .?" stb. jelzést használtuk. Az első példa azt jelenti, hogy az esetleg használt, de még nem ismert bélyegző csak a hivatalnevet, a második esetben pályaudvari jelzést is tartalmazhat. Ezek felkutatása még a gyűjtőkre váró feladat.

Az „E" típuscsoportnak van még egy érdekessége, amelyről még nem emlékeztünk meg s amely a gyűjtők nagy része előtt is eddig ismeretlen volt. Azok közül, amelyeknek használati ideje átnyúlt a magyar postaigazgatás korába, mintegy tucatnyit átalakítottak B3 rendszerűre. Ezt úgy oldották meg,

hogy a betétszámok befogadására szolgáló vájatot akkorára vésték, hogy abban az évszám betétjei is elfértek. Így ezek bélyegzései már az F típuscsoportba tartoznak. Részletes ismertetésükre a III. kötetben az F típuscsoport tárgyalásánál visszatérünk.

A hosszú, összetett helynevű hivatalok bélyegzőinél, ebben a korszakban még nagyon gyakori a hivatalnév egy vagy két szavának, rendszerint a kezdőbetűjével való rövidített alakban való vésése. A felsorolásban ezeket a bélyegzőket is betű szerint iktattuk ábécé rendbe. A teljes hivatalnevet jelen kötet IV. Részében, amely egyben helynévmutató is, találhatjuk meg.

Körülbelül harmincra tehető azoknak a postahivataloknak a száma, amelyek 1867-ben, de már a magyar postaigazgatás korában nyíltak meg, illetőleg a még Bécsben elhatározott bélyegzőcserére csak ekkor került sor. A bélyegzők Bécsben elkészültek, a magyar postaigazgatás ezeket át is vette. Így ezek bélyegzései az első öt osztrák kiadáson nem fordulhatnak elő. A típuscsoport eddig ismert bélyegzései és azok változatai:

ABANJ SZÁNTÓ 10a 1857–
Véséshiba *N*=U
ABAUJ SZÁNTÓ 10a 1858–
ABONY 1a 1863–
47a 1853–1866
ABRUDBÁNYA 1a f és k 1851–
ÁCS 1a 1850–
ADA 1a z_1 1853–
ADONY 1a (rx_0) 1867–
AGNETHLEN 1a 1856–1869
AGRAM 1a 1850–1863
1a z_1 1850–1870
476a 1863–
AJNÁCSKŐ 1a f és k 1867–
AL-CSILL 11a 1861
ALCSUTH 1a 1866–
ALLIBUNAR 1a 1850–
ALMÁS 1a z_1 1856–1870
ÁLMOSD 1a 1860–
ALSÓ-CSERNATON 11a 1863–
ALSÓ-JARA 11a 1863–
ALSÓ-UTSA 11a 1850–
ALT-BESSENOVA 11a 1863–1871
ALTENDORF 1a 1855–1869
ALT GRADISKA 10a 1859–
ALT-KANISA 11a 1854–1868
ALT-MOLDAVA 11a 1950–1854
ALTOFEN 1a 1850–1868
ALT-ORSOVA 11a 1850–
11a (x_1) Z_2 1863
ALT PAZUA 10a 1856–
ALTSOHL 1a 1855–1868
ALT-STUBNA 11a 1851–1868
ALVINCZ 1a f és k 1863–
APÁCZA 1a f és k 1862–
APAHIDA 1a 1864–1867
APCZ 1a 1867–
ARAD 1a ∅23,5 Bm 2,5 x=15,5 1858–1867
1a ∅23,25 Bm 3 x=12 1859–1867
1a z_5 –1861
476a 1859–
ARANYOS MARÓTH 10a 1851–1869
ARANYOS MEGYES 10a 1862–
ÁRVA-VÁRALLYA 11a 1866–
ASZÓD 1a 1855–
A.U.KUBIN 817a 1858–
AVAS-UJVÁROS 11a 1862–
BAASEN 1a 1867–
BABOCSA 1a f és k 1858–
BÁCS 1a 1862–
BAJA 1a 1863–
1a z_1 1853–
BAJMOK 1a 1863–
BAJNA 1a z_1 1857–
BAJNA/Im GRANER COMITAT 589b
f és k 1866–1868
BAKOVÁR 1a 1866–
BAKSA 1a 1858–
BALASSA GYARMATH 10a 1861–
BALKÁNY 1a 1869–
BALMAZ-UJVÁROS 11a 1859–
BÁN 1a 1851–
BANAT WEISSKIRCHEN 10 f és k 1863–
BÁNFALVA 1a 1866–
BÁNFFY HUNYAD 10 f és k 1867–
BÁNFI-HUNYAD 11a 1850–
BÁNLOK 1a f és k 1864–
BARACZHÁZ 1a 1864–
BÁRÁND 1a 1867–
BARANYAVÁR 1a 1851–1868
BARILOVIČ 1..?
BAROTH 1a z_1 1856–
BARTFELD 1a 1851–1868
BASSAHID 1a f és k 1859–
BATTONYA 1a 1851–
BAZIASCH 1a f és k 1857–
BEDNIK 1a 1852–
BEEL 1a 1860–

BÉKES la z_1 1855–
BÉLA la 1860–
BELÉNYES la Bm 3 1851–
la Bm 4 1867–
BELLATINCZ la 1853–
BELLOVAR la f, k és v 1863–
BERDOVEC la 1862–
BERECZK la 1856–
BEREG-BÖSZÖRMÉNY 11a 1863–
BEREGSZÁSZ la 1864–
BEREND la 1863–
BERETTYÓ-UJFALU 119a f és k 1852–
BERNSTEIN la 1856–1871
BERSASKA la 1861–1869
BERTOT la 1850–1853
BERZENCZE la f és k 1850–
BERZOVA la 1854–
BESCHKA la 1850–
BETHLEN la 1863–
BEZDAN la f és k 1862–
BIA la 1864–
BICSE la z_1 1857–1868
BICSKE la 1855–
BIHAR la z_1 1857–
BIHAR-DIÓSZEGH 119a 1857–
BIHAR-FÉLEGYHÁZA 11 1866–
BIHAR-NAGY BAJOM 104a 1861–
BIHAR ZSADÁNY 10a 1863–
BIKSZÁD la 1862–
BILLET la z_1 1854–
BIRTHAELM la f és k 1863–1869
BISTRA la 1850–
BISTRITZ in SIEBENB: 31a 1850–1869:
BLASENDORF la 1850–1869
BODAIK la 1867–
BOGDÁNY la 1860–
BOGDÁNY/AN DER DONAU 35 1865–1868
BOGLÁR la f és k 1862–
BOITZA la 1850–
BOITZA BEI DÉVA 3..?
BONYHA 1..?
BORGÓPRUND la 1851–
BOROSJENŐ la 1853–
BOROS SEBES 10a 1860–
BORSZÉK la 1854–
BOSOVICS la 1863–
BOTSCH la 1866–
BOZSUR la 1864–
BÖREND 1...?
BÖSING la 1841–1868
BRAD la 1866–
BRIBIR la f és k 1867–
BROOD la 1854–
BROOD a. d. KULPA 347a
f és v 1863–1870
BROOS la z_1 1850–1868
BROOS/in SIEBENBÜRGEN
32a 1861–1868
BRUKENAU la f és k –1859
BRÜNDL la 1861–
BUCCARI la 1852–
BUDA la f és k 1851–1857
BUDA EÖRS 10a 1864–
BUGGANZ la 1863–1867U
BUKOVA la 1861–
BULKESZ la 1866–
BULY la 1864–
BUNIČ la 1866–
BUR SCT. GEORGEN 105a f és k 1857–1870
BUTTYIN la 1850–
BUTTYIN/in Banat 322a 1859–1860
BUZIAS la z_1 1855–
BÜD-SZT. MIHÁLY 113a 1861–
CIRKVENICA 1 1863–
COMORN la z_6 1859–1863
CUBAR la 1859–
CZECZE la f és k 1851–
CZEGE la f és k 1865–
CZEGLÉD la ∅ 22,5 Bm 3,5
f és k 1850–1867
la ∅ 24 Bm 3,75 1853–1867
la ∅ 21 1867–
4...?
CSABA la 1863–4..?
CSACZA la f és k 1863–
ČADJAVICA la 1867–
CSAKHATURN la 1850–1868
CSAKOVA la 1851–
CSÁKVÁR la 1852–
CSANÁD la f és k 1859–
CSANÁD-PALOTA 11a 1863–
10 1867–
CSANTAVÉR la 1863–1870
CSANY la 1865–1871
CSEBINYE la 1866–
CSÉCS la z_7 1855–
CSEGE la f és k 1859–
CSEHTELEK la 1862–1869
CSENEY la 1861–
CSENGER la 1859–
CSEPREGH la f és k 1857–
CSEREVICS la 1852–
CSERMŐ la 1860–1871
CSERTÉSZ 1...?
CSERWENKA la f és v 1854–
CSETNEK la f és k 1866–
CSICSÓ KERESZTÚR 10a 1851–
CSIK MARTONFALVA 10a 1850–
CSIK. SZT. DOMOKOS 105a 1850–
CSIK SZT. MÁRTON 1..?
CSÓKA la f és k 1860–
CSORVÁS la 1861–
CSŐSZTELEK la 1862–
CSUZ la z_1 1857–
DALJA la 1861–
DÁRDA la z_1 1855–
DARUVÁR la 1856–
DEBRECZEN la 1867–
DEBRECZIN la ∅23,5 Bm 3,25 1852–
la ∅ 23,5 Bm 2,75 1852–

1a Ø 23,5 Bm 3 1852–
1a Ø 23,5 Bm 3,75 1852–
47a 1858–1867U
DEES 1a z_1 f és k 1853–
1a 1866–
DEÉZS 1a (x_1) Z_2 és z_{17} 1847–1854
DEKENDORF 1a f és k 1851–
DELNICE 1a 1868–
DERECSKE 1a 1852–1871
DESZPOT SZENT IVÁN 1..?
DETTA 1a 1869–
DEUTSCH BOGSCHAN 10a f és k 1852–1867U
DEUTSCH BOLLY 10a 1856–1868
DEUTSCH ELLEMER 10 1864–1871
DEUTSCH KREUTZ 10a 1855–1867U
DEVA 1a f és k 1853–
DEVA VÁNYA 10a 1859–
DEWA 1a 1858–
DEZNA 1a 1866–
DICSŐ SZENT: MÁRTON 108a 1856–
DILLN 1a 1864–1867
DIÓSZEG 47a 1852–1856
DIÓSZEGH 1a 1856–
DITRÓ 1a 1864–
DOB 1a 1859–1871
DOBOZ 1a 1866–
DOBRA 1a z_1 1852–
DOBSCHAU 1a 1853–1868
DOLHA 1a 1865–
DOLNI MIHOLJAČ 10a f és k 1859–
DOMBOVAR 1a 1864–
DOMBRÁD 1a 1867–
DOROSZLÓ 1a 1866–
DOROZSMA 1a 1865–
DÖMSÖD 1a f és k 1865–
D. SZT. PETER 117a 1857–
DUBICZA 1a 1853–1869
DUBRAVICA 1a 1867–
DUNA-FÖLDVÁR 11a f és k 1864–
DUNAKESZI 1a 1866–
DUNA PATAJ 10a f és k 1863–
DUNA SZEKCSŐ 10a 1863–
10 f és k 1865–
DUNA VECSE 10a 1855–
EDELÉNY 1a f és k 1862–
EGER/HEVESBEN 509b 1867–1868U
EGYEK 1a 1866
EGYHÁZ GELLE 10a 1857–
EISENSTADT 1a Bm 3 1852–1867U
1a Bm 2,75 1852–1867U
ELEK 1a 1863–
ÉLESD 1a 1866–
ELISABETHSTADT 1a 1850–1869
ELÖPATAK 1a 1867–
ENDRŐD 1a 1861–
ENESE 1a z_4 1853–
ENYING 1a 1855–1870
ÉR ADONY 10a 1864–
ERDEVIK 1a 1865–
ERDŐD 1a 1859–
ERDŐ-SZADA 11a 1865–
ERDŐ SZT. GYÖRGY 105a 1863–
ÉR ENDRÉD 10a 1861–
ERLAU 1a 1850–1867
ÉR-MIHÁLYFALVA 11a 1863–
ÉRSEKUJVÁR 1a 1842–1871
473 1852–1856
ÉRSEMJÉN 1a 1859–
ESSEG 1a 1850–1870
ESSEGG/OBERSTADT 29b 1860–
ESSEGG/UNTERSTADT 29b 1860–1871
ESSEK 1a z_1 1854–1870
ESZTERGOM/GRAN. 8a 1867–
ESZTERHÁZA 1a 1852–
FACSET 1a f és k 1851–
FEGYVERNEK 1a 1856–
FEJÉR GYARMATH 10a 1857–
FEKETE-ARDO 11a 1866–
FEKETE ERDŐ/SCHWARZWALD 820b 1862–
FÉLEGYHÁZA 1a 1859–
4..? 1854–1856
FELSŐ DABAS 10a 1859–
FELSŐ-FALU 11a f és k 1855–
FELSŐ JREGH 10a 1864–
Téves vésés J=I
FELSŐ SZT. JVAN 105a 1865–
Téves vésés J=I
FELSŐ VISSO 10a f és v 1858–
FELVINTZ 1a f és k 1857–
FERDINANDZBERG 1a 1861–1862
FERTŐ SZ.MIKLÓS 105a 1854–
FESTUNG OFEN 290a f és k 1852–1858
FILKEHÁZA 1a 1858–
FIUME 1a (x_1) 1850–1858
1a Ø 22,5 1858–1860
1a Ø 23,5 1860–1869
FOEN 1a 1857–
FOGARAS 1a Bm. 3,25 1851–
1a Bm. 4,25 1865–
FORRÓ 1a 1850–
FÖLDEÁK 1a 1865–
FÖLDES 1a 1856–1859
FRAUENKIRCHEN 1a f és k 1850–1869
FREK 1a 1859–
FURLOG 1a 1852–
FURTA 1a 1858–
FUTTAK 1a 1866–
FUŽINE 1a 1862–
FÜLEK 1a 1852–1870
FÜNFKIRCHEN 1a Ø 23,5 Bm 3,25 1852–1867
1a Ø 24 Bm 3,75 1864–1867
FÜRED 1a 1851–1871
FÜZES GYARMATH 10a 1858–
GÁCS 1a 1853–
GAJDOBRA 1a 1866–
GAKOVA 1a 1859–
GALÁNTHA 472a 1852–1856
1a 1856–

GALGÓ 1a z_4 1854–
GÁLSZÉCS 1a 1854–1871
GARA 1a z_1 1855–
GÁTTÁJA 1a f és k 1851–
G:BECSKEREK 118a 1851–
GELSE 1a 1866–
GENERALSKI-STOL 11 1864–
GERJEVAC 1a 1863–
GESZT 1a 1861–
GIRALT 1a 1858–
GIRELSAU 1a 1852–1859
GLINA 1a z_1 1855–
GLOSZAN 1a 1862–1869
GOSPIC 1a 1860–
GÖDÖLLŐ 1a 1855–1868
GÖDRE 1a 1850–1871U
GÖLLNITZ 1a f és k 1852–1874
GÖRGÉNY SZT. IMRE 105a 186–5
GRAN 1a 1856–1868U
GRAN-NANA 11a 1862–1868
GR.KIKINDA 471a 1867E–1868U
GROSS HÖFLEIN 10a 1850–1868
GROSS KANIZSA 477 1865–1867
GROSSPOLD 1a 1863–1869
GROSSSCHENK 1a 1856–1869
GROSS SCHOGEN 10a f és k 1863–1871
GROSSWARDEIN 1a ∅ 22,75 1852–1868
1a ∅ 23,25 1852–1869
1 1864–1868–
GROSS-ZINKENDORF 11a 1856–1868
GROSS-ZSAM 11a 1859–1868
GR:PETERSDORF 118a 1851–1867U
GR. SZT. MIKLÓS 117a f és k 1850–
GR. WARDEIN 116a ∅ 24 Bm 3,50 1864–1868
116a ∅ 26 Bm 4,25 1865–1868
GURAHONCZ 1a 1866–
GUTA 1a 1864
GÜNS 1a 1850–1867
GÜSSING 1a 1850–1869
GYALA 1a 1862–
GYALU 1a 1858–
GYAPJÚ 1a 1855–1876
GYARMATA 1a 1865
GYER 1a 1864
GYERES 1a f és k 1859–
GYERTYÁMOS 1a f és k 1859–
GYOMA 1a 1858–
GYOROK 1a 1859–
GYÖNGYÖS 1a 1864–
GYŐR/RAAB 8a 1867–
GY: SZ:MIKLÓS 108a 1850–
GYULA 1a 1859–
GYULA FEHÉR VÁR/VÁR 240a 1867–
HACZFELD 1a 1854–1871
HADAD 1a 1864–
HADHÁZ 1a 1864–
HAIDUSCHITZA 1a 1863
HAJDU—BÖSZÖRMÉNY 11a 1855–
HAJDU DOROGH 10a 1855–
HAJNIK 1a 1859–
HALMI 1a 1862–
HANUSFALVA 1a 1852–
HARSÁNY 1a 1860–1871
HATVAN 1a (x_0, y_0) 1851–
HATZEG 1a 1851–
HEILIGENKREUTZ 1a 1857–1869
HELTAU 1a 1862–1870
HERCZEG—SZÖLLŐS 11a 1853–
HERKULES-BAD 119a 1853–
HERMANNSTADT 1a ∅ 23 Bm 3 1850–1867
1a ∅ 23 Bm 3,25 1850–1867
1a ∅ 23,5 Bm 3,75 1850–1867
HERMÁNY 1 . . . ?
HÉTHÁRS 1 1867–
HEVES 1a 1852–
HÉVIZ 1a 1867–1873
HID-ALMÁS 11a f és k 1863–
HIDAS-NÉMETHI 11a 1864–
HOLD. M. VÁSÁRHELY 117a 1853–
HOLITSCH 1a 1853–
HOLLOD 1a 1859–
HOMONNA 1a 1864–
HONIGBERG 1a 1865–
HORGOS 1a f és k 1862–
HORKA 1a 1852–
HOSZUFALU 1a 1864–
HOSZUPÁLYI 1a 1853–1858
11a 1864–
HÖGYÉSZ 1a Bm 2,50 1852–
1a Bm 3,75 1854–
HRADEK 1a f, k. és v) 1858–
IGLÓ 1a 1852–
IHAROS-BERÉNY 11a f és k 1850–
ILLAVA 1a 1854–
ILLOK 1a 1860–
ILLYEFALVA 1a 1865–
IRREGH 1a 1856–
IRSA 1a 1851–1864
IVANEC 1a 1859–
JAAD 1a 1863–
JAM 1a z_1 1858–
JÁNK 1a 1865–
JÁNOSHÁZA 1a f és k 1852–
JARKOVAC 1 . . . ?
JASENOVAZ 1a f és k 1850–
JASKA 1a 1852–
JÁSZ-APÁTHI 11a 1854–
JÁSZ KIS ÉR 100a f és k 1865–
JÁSZ-LADÁNY 11a 1865–
JÁSZ SADÁNY 10a 1865–
Véséshiba *S*=L
JERSZEG 1a 1864–
JGAL 1a z_1 1855–
Véséshiba *J*=I
JODBAD LIPPIK 290a Z_2 és z_{15} 1868–1869
JOLSVA 1a z_1 f és k 1858–1870U
JOSEFSDORF 1a 1865–
JÓSZÁSHELY 1a 1851–
JRSA 1a 1865–
Véséshiba *J*=I

JVANIČ 1a 1863–
Véséshiba J=I
KABA 1a 1859–
KALOCSA 1a Bm 4,5 1852–
1a Bm 3,75 1864–
KAMENSKO 1a 1866–
KAPNIK 1a 1850–
KÁPOLNA 1a 1863–
KAPOLNOK-MONOSTOR 11 1867–
KAPOSVÁR 1a 1850–1869
KAPUVÁR 1a z_3 1850–1870U
KARÁD 1a z_1 1856–
KARÁNSEBES 1a f és k 1851–
KÁRÁSZ 1a 1860–
KARLOBAGO 1a 1867–
KARLOPAGO 1a 1861–
KARLOVITZ 1 (y_0) 1851–1869U
1a (y_0) 1863–1869U
KARLSBURG 1a ∅ 23,5 vékony keretvonal 1851–1869
1a ∅ 24 vastag keretvonal 1851–1869
f, k és v
KARLSBURG/FESTUNG 29b 1861–1869
KARLSTADT 1a ∅ 23 Bm 3,50 1850–1863
1a ∅ 23 Bm 2,75 1963–1869
KARPFEN 1a 1851–1868U
KASCHAU 1a ∅ 23 1850–1868
1a ∅ 23,5 1850–1868
KASZON UJFALU 10a 1850–
KASZONY 1a 1858–1871
KATINCE 1a 1864–
KECZE 1a z_1 1853–1859
KECSKEMÉT 1a 1860–1867
4 . . . ?
KEISD 1a 1863–1871
KÉKKŐ 1a 1866–
KERESZTES 1a 1852–
KÉSMÁRK 1a 1850–1871
KÉTEGYHÁZA 1a 1859–1868
KEVERMES 1a f és k 1861–
KÉZDI-VÁSÁRHELY 11a f és k 1850
KIRÁLY-DARÓCZ 11a 1864–
KIRÁLY-HELMECZ 11a 1855–
10 1864–
KIRCHDRAUF 1a ∅23 1852–1869
1a ∅ 22 1863–1869
KIS-ALMÁS 1 . . ?
KISBÉR 1a f és k 1851–
KISFALUD 1a 1866–
KIS HEGYES 10a 1859–
KIS-KÉR 11a 1867–
KIS-KŐRÖS 11a 1856–
KIS-MARJA 11a 1860–
KISS JENŐ 10a 1855–
KISTELLEK 4 . . . ?
KIS TERENNYE 10 1867–
KISUJSZÁLLÁS 1a z_2 1856–
KISVÁRDA 1a 1851–1871
KISZETO 1a 1862–
KLANJEC 1a 1856–
KLAUSENBURG 1a ∅ 22 Bm 3 1850–1867E
1a ∅ 21 Bm 3 1857–1867E
1a ∅ 23 Bm 3,5 1860–1867E
1a ∅ 23 Bm 3 1862–1867
KLEIN-ZOMBOR 119a f és k 1854–1869
KLENAK 1a 1865–
KL. KANISA 116a f és k 1850–1868
KLOSTER SZT. GYÖRGY 105 k 1864–
KNEZ 1a f és k 1863–
KOLOS 1a 1863–
KOMÁDI 1a 1866 –
KOMARNIK 1a 1863–
KOMAROM 1a 1861–1870
KOMJÁTH 1a 1864–
KORENICA 1a 1862–
KORITNICZA 1a f és k 1865–
KORNYA 1a 1850–1871
KOROND 1a f és k 1864–1873
KOROTNOK 1a 1850–1853
KOSSESD 1a 1863–1868
KOSTAINICA 1a 1852–
KOSTANJEVAC 1a 1864–
KOSTYAN 1a 1850–1851
KOTAY 1a 1865–
KOTTORI 1a f és k 1863–
KOVÁSZNA 1a 1857–
KŐBÖLKUT 1a 1856–
47a 1853–1856
KŐLCSE 1a 1867–
KÖNIGSBERG in UNG: 399a 1851–1868
KŐNIGSGNAD 1a 1863–
KÖRMEND 1a 1850–
KÖRÖSBÁNYA 1a (y_0) 1851–1871U
1a (x_0) 1863–1871U
KŐRÖS LADÁNY 10a 1858–
KÖRÖSMEZŐ 1a 1854–1869
KÖTEGYÁN 1a 1865–
KRAPINA 1a f és k 1852–
KRAPINA-TÖPLIC 11a f és k 1859–
KRAŠIČ 1a 1868–
KRASSO 1 . . . ?
KRASSOVA 1a 1864–
KRASZNA 1a 1862–
KRASZNA-BÉLTEK 11a 1865–
KREMNITZ 1a 1850–1867U
KREUTZ/in SIEBENBÜRGEN 32b 1862–1869
KRISTYOR 1 . . . ?
KRONSTADT 1a ∅ 22,5 Bm 2,5 1850–1867E
1a ∅ 23 Bm 3,5 1851–1868E
1a ∅ 23,5 Bm 3 1853–1868
1a ∅ 23,5 Bm 2,5 1863–1868
KUBIN 1a 1850–
KUCZURA 1a 1866–
KUDRITZ 1a f és k 1852–
KULA 1a z_1 1854–
KUNHEGYES 1a f és k 1867–
KUN SZ: MÁRTON 108a 1853–

KUN SZ: MIKLÓS 108 f, k. és z 1863–
KURTITS 1a 1858–
KÜKÜLLŐVÁR 1a 1863–
LACZHÁZA 1a 1852–
LACKENBACH 1a 1858–
LAGERNDORF 1a 1852–
LAKENBACH 1a 1856–1867
LAZARFELD 1 . . ?
LÉBÉNY SZT. MIKLÓS 105a 1860–
LECHNITZ 1a 1856–1871
LEKENIK 1a 1850–
LENGYELTÓTI 1a f és k 1856–
LESCHKIRCH 1a 1856–1870
LESNYEK 1a 1850–1868
LÉVA 1a 1850–1870
LIEBLING 1a 1863
LIPPA im BANAT 31a 1850–
LIPTO ST. MIKLÓS 105a 1850–1869
LOKENHAUS 1a 1861–1868
LOQUE 1a 1858–
LOVASBERÉNY 1a 1862–
LOVRIN 1a 1854–
LÖKÖSHÁZA 1a 1863–
LUGOS 1a z_1 1850–
1a z_{19} 1859–
LUNKÁNY 1a 1853–1861
LUTZMANNSBURG 1a 1864–1871
MADA 1a 1864–
MADARAS 1a 1856–1868
MAGOCS 1a 1856–
MAGYAR CSEKE 10a 1862–
MAGYAR EGREGY 10a 1851–
MAGYAR-GENCS 11a 1866–
MAGYAR JGEN 10a 1863–
Véséshiba *J*=I
MAGYAR LÁPOS 10a 1857–
MAGYARSZÉK 1a 1850–
MAJSA 1a 1854–
MAKÓ 1a z_1 1853–1868
1a 1864–1868
MAKSA 1a 1870–
MÁNDOK 1a 1860–
MARCZALY 1a 1861–
MARGITTA 1a 1864–
MARIENBURG 1a 1856–1869
MARM. SZIGETH 116a 1854–
MAROS LUDOS 10a f és k 1859–
Véséshiba *O*=A
MAROS-VÁSÁRHELY 11a Bm 3,25 1852–1862
11a Bm 2,25 1862–1868
MARTINSBERG 1a 1851–1870
MÁTÉ-SZALKA 11a f és k 1857–
MEDIASCH 1a 1858–1870
MEDVISCH 1a 1851–1858
MEHADIA 1a 1850–
MEHALA 1a f és k 1865–
MÉLYKÚT 1a f és k 1850–
MESCHEN 1a 1863–1869U
MEZŐ-BÁND 11a 1863–
MEZŐ BERÉNY 10a 1858–
MEZŐ CSÁTH 10a f és z 1861–
MEZŐ EÖRS 10a 1866–
MEZŐHEGYES 1a 1866–
MEZŐKOVÁCSHÁZA 1a 1864–
MEZŐ-KÖVESD 11a 1850–
MEZŐ-ÖRMÉNYES 11a 1864–
MEZŐ-PETERD 11a 1867–
MEZŐ TELEGD 10a 1859–
MEZŐ-TUR 11a 1853–
MEZŐ ZAH 10a 1863–
MIAVA 1a 1855–1870U
MICSKE 1a 1861–
MIHÁLY 1a 1866–
MIHELÉNY 1a 1863–
MIHOVLJAN 1a 1864–
MIKANOVCE 1a 1864–
MIKLÓ-LAZUR 11a 1864–
MILITÄR SEVERIN 375 1866–1873
MIL: KLOST: IVANIČ 376a f és k 1850–
MIL. ST. JVAN 376a 1864–
Véséshiba *J*=I
MINDSZENT 1 1866–
MISZ-TOTH-FALU 111a 1862–
MOCS 1a z_1 1856–
MODERN 1a 1851–1868
MODOS 1a f és k 1850–
1a z_{11} 1867–
MOHÁCS 1a 1850–
MOHOL 1a f és k 1866–
MONOR 1a f és k 1853–
1a z_1 1857–
MORITZFELD 1a 1859–
MOSLAVINA 1a 1867–
M. RADNA 116a 1851–
M. THERESIOPEL 116a ∅ 23,25 Bm 2,25 1852–1861
116a ∅ 22,75 Bm 2,75 1862–1868
MUNKÁCS 1a ∅ 24 Bm 3 1861–1871
1a ∅ 25 Bm 4 1864–1871
MUSZLA 1a 1858–
MÜHLENBACH 1a f és k 1850–1869
NÁDAS 1a 1851–
NADRÁG 1a 1867–
NAGY AJTA 10a 1865–
NAGY ATÁD 10a 1855–
NAGY BAJOM 10a 1856–
NAGY BARÓD 10a 1864–
NAGY BEREZNA 10a 1862–
NAGY BOCSKÓ 10a 1867–
NAGY DERSIDA 10a 1864–
NAGY-DOROG 11a 1850–
NAGY-ENYED 11a 1850–
10a 1867–
NAGY ERNYE 10a 1863–
NAGY HALMAGY 10 1851–1862
10a 1863–
NAGY IGMÁND 10a f és k 1862–
NAGY ILLONDA 10a 1850–
NAGY KÁLLÓ 10a 1863–

NAGY-KANISA 11a 1851–1868
NAGY-KANIZSA 11a 1863–1868
NAGY KAPOS 10a 1858–
NAGY KAPUS 10a 1853–
NAGY-KÁTA 11a f és k 1855–
NAGY KEND 10a 1850–
NAGY KIKINDA 10 1864–
NAGY KŐRÖS 4 . . .?
NAGY LAK 10a 1856–
NAGY LÓNYA 10 1867–
NAGY-MAROS 11a 1853–
NAGY-MEGYER 11a 1855–
NAGY RŐCZE 10a 1855–
NAGY SELYK 10a 1850–
NAGY SOMKUT 10a 1851–1871
NAGY VÁRAD 10a 1864–
11a 1867–
NAGY-VÁZSONY 11a 1862–
NAGY ZEREND 10a 1860–
NAMIESTO 1a 1858–1869
NÁNÁS 1a 1859–
NAPKOR 1a 1864–
NASSOD 1a z_1 1854–
NEMES MILITICS 10a f és k 1867–
NÉMET LAD 10a f és k 1857–
NEMSOVA 1a f és k 1865–
NEU ARAD 10a 1851–1868
NEU BECSE 10 (y_0) 1850–
10a 1853–
NEUDORF/A. D. MARCH 358b 1855–1867U
NEUMARHOF 1a 1853–
NEU-MOLDAVA 11a f és k 1852–1871
NEU-PESTH 11a f és k 1852–1868
NEUSATZ 1a ∅ 22,5 Bm 3,5 1850–1863
1a ∅ 23,5 Bm 1853–1864
1a ∅ 23,5 Bm 3 1861–1867U
1a ∅ 23,5 1864–1867U Bm 3,5
NEUSIEDL AM SEE 34a 1851–1867
NEUSOHL 1a 1850–1867
1 1865–1867
NEU SZIVACZ 10a 1850–1870
NEUTRA 1a 1850–1867U
NEU-VERBÁSZ 11a 1852–1871
NITZKIDORF 1a 1862–1871
NOVI 1a 1852–
NOVSKA 1a f és i 1864–
N. SZ. MIKLÓS 117a 1851–
N. SZ. PÉTER 117a 1854–
NYÁRÁD SZEREDA 10a 1863–
NYIR ADONY 10a 1861–
NYIR-BAKTA 11a 1861–
NYIR-BÁTHOR 11a 1863–
NYIR-BÉLTEK 11a 1863–
NYIREGYHÁZA 1a ∅ 23 1850–
1a ∅ 25 1864–
1 1865–
476 1862–
OBERWATH 1a 1856–1867U
ODVOS 1a 1861–1869
OEDENBURG 1a z_3 1853–1858
OFEN 1a ∅ 22,5 Bm 4 1850–1866
1a ∅ 23,5 Bm 3,5 1850–1866
1a ∅ 23,5 Bm 4 1853–1867
1a ∅ 23,5 Bm 4,75 1853–1867
475b 1865–1867
OFEN WASSERSTADT 29a 1850–1855
295a 1851–1855
OGULIN 1a 1850–
Ó-GYALLA 11a 1856–
OHABA BISTRA 10a 1862–1872
OJTOZ 1a 1863–1867
OKÁNY 1a 1861–
OKLAND 1a 1863–
OKUČANE 1a 1850–
OLÁHFALU 1a 1852–
OLÁH SZT. GYÖRGY 105a 1863–1870
OLÁH-TOBLICZA 11 1865–1870
Véséshiba $B=P$
Ó LÉGRÁD 10a 1863–1865
OLSNITZ 1a 1852–1869
ÓNOD 1a 1861–
ORLATH 1a 1866–
OROLIK 1a 1860–
OROSHÁZA 1a ∅ 23,5 Bm 3 1852–1864
1a ∅ 24 Bm 3,75 1864–
OROŠLAMOS 1a 1862–
OROSLAVJE 1a 1850–
OSZLÁNY 1a 1852–
Véséshiba fordított „Z"
1a (y_0) 1859–
OTOČAC 1a 1864–
OTTOMÁNY 1a 1866–
Ó TURA 10a f és k 1861–
ÖCSÖD 1a 1861–1870U
ÖDENBURG 1a 1853–1860
ÖKÖRITÓ 1a 1866–
ÖKÖRMEZŐ 1a 1859–
ÖKRÖS 1a 1863–
ÖREGLAK 1a f és k 1851–
ŐRI SZT. PÉTER 105a f, k és z 1864–
PACSA 1a 1858–1866
PADE 1a 1864–
PAKRAC 1a 1856–1870
PALÁNKA 1 (y_0) 1861–1864
1a 1865–
PALOCSA 1a k 1867–
PALOTA 1a 1852–1870
PALOTA/bei PESTH 35a 1853–1857
PÁNCZÉL-CSEH 11a 1866–
PANCSOVA 1a ∅ 23 Bm 2,75
f és k 1851–1870
1a ∅ 23,5 Bm 3,75 f és v 1864–1870
PANKOTA 1a 1855–
PAPINA 1a f és k 1858–
PARABUTY 1a f és k 1862–1871
PARAGA 1a 1862–1865
PARAJD 1a 1863–
PÁRDÁNY 1a f és k 1862–
PARNDORF 1a f, k és v 1857–
PÁSZTÓ 1a 1855–

PÁTY 1a 1865–
PAULIS 1a 1859–
PÉCZEL 1a 1867–
PÉCSKA 1a 1852–
PÉCSVÁR 1a 1850–
PELSÜCZ 1a 1864–
PERBETE 1a 1856–1857
PERECSENY 1a 1862–
PERESZLÉNY 1a f és k 1852–
PERJÁMOS 1a 1851–
PERLAS 1a 1851–
PERUSIC 1a 1864–
PEST 1a ∅ 24 Bm 4,5×10 1864–1867
1a ∅ 22 Bm 3 1866–1867
1a ∅ 22 Bm 4,5×9 1866–1867
1a ∅ 23 Bm 5×8 1867–
47a 1867
PESTH 1a ∅ 22 Bm 3,5×11 1851–1854
1a ∅ 22 Bm 4×12 1853–1855
1a ∅ 22 Bm 4×11 1854–1856
1a ∅ 22 Bm 4,5×10 1855–1857
1a ∅ 22 Bm 4×10 1857–1858
1a ∅ 21 Bm 4×11 1858–1861
1a ∅ 22 Bm 3×11,5 1861–1864
1a ∅ 21,5 Bm 4×10 1863–1866
1a ∅ 22 Bm 3×12,5 1863–1865
1a z_1 1853–1858
1a z_{16} 1858–1862
1a (y_0) 1867–
47a 1862–1867
PESTH/L. H. 293b 1864–1867
PEST/LEOPOLDSTADT 29b 1865–1867
PEST/O. H. 263b 1867–
PÉTERVÁSÁRA 1a 1853–
PETRINIA 1a f és k 1852–
PETROVAC 1a 1862–
PETROVOSELO 1a 1862–
PILIS 1a 1853–1857
1a z_1 1856–1871
PISAROVINA 1a 1868–
PISTYAN 1a f és k 1851–1871
PITVAROS 1a 1864–1870
PIVNICZA 1a 1866–
PLASKI 1a f és k 1861–
PLETERNICA 1a 1866–
PODOLIN PUDLEIN 810a 1862–
PODOVE 1a 1865–
POLGÁR 1a 1859–
POLHORA 1a 1858–
POPOVEC 1a 1862–1867
POPRAD 1a 1852–
POROSZLÓ 1a 1856–
PORTO RE 10a 1859–1871
PORUMBACH 1a 1851–
POŽEG 1a z_{13} 1853–1871
PREDMÉR 1a 1860–
PREGRADA 1a 1856–
PRELOG 1a 1857–
PRESSBURG 1a ∅ 23 Bm 3,25 1850–1860
1a ∅ 23 Bm 2,75 1852–1866
1a ∅ 24 Bm 4 1864–1867
47a 1851–1867
479 (y_0) 1851–1867
PRIGLEVIČZA SZT. JVAN 105a 1865–
Vésóshiba J=I
PROMONTOR 1a 1852–
PROSIČENIKAMEN 1a 1863–
PRUSZKAU 1a 1867–1871
PUCHO 1a (z_1) 1855–
PUJ 1a (z_1) 1857–
PÜSPÖK LADÁNY 10a 1855–
RAAB 1a ∅ 23,5 Bm 3,5 1850–1860
1a ∅ 24 Bm 3,5 1852–1863
1a ∅ 23,5 Bm 3,25 1853–1865
1a ∅ 24,5 Bm 4,75 1863–1867
RÁBA HIDVÉG 10a 1859–
RÁCZ-BECSE 11a 1854–1871
RÁCZKEVE 1a 1855–
RÁCZ-POXESHENA 1 . . .?
RADNÓTH 1a 1852–1868
RAGENDORF 1a f és k 1852–1868
RAHÓ 1a 1854–
RAJEVOSELO 1a f és v 1861–
RAKAMAZ 1a 1864–
RAKASDIA 1a 1867–
RÁKOS-PALOTA 11a f és z 1853–
RAKOVICA 1a f és k 1863–
RASZLAVICZ 1a 1853–
RAVNAGORA 1a 1867–
RECHNITZ 1a 1851–1868
REISMARKT 1a 1852–1869
REKAS 1a 1851–
REMETE 1a 1850–1865
REMETE 1 . . .?
REPS 1a z_1, f és k 1856–1865
1a 1865–1871
RESCHITZA 1a f és k 1852–
RETTEG 1a 1869–
RÉZBÁNYA 1a 1856–
RIMA-BRÉZÓ 11a 1853–
1a 1867–
RIMA-SZOMBATH 11a f és k 1866–1871
RITTBERG 1a 1859–
ROBOGÁNY 1a 1868–1868
RODNA 1a z_1 1856–
ROMAN-BOGSCHAN 11 1867–
ROSENAU 1a 1863–1868
ROSENBERG 1a 1850–1867
ROTHENTURM PASS 10a 1862–1869
RUMA 1a z_1 1854–
RUST 1a 1867–
RUSZKBERG 1a f és k 1851–
SAÁP 1a 1859–
SÁGH 1a f és k 1859–
SAJTOSKÁL 1a 1852–
SALGÓ TARJÁN 10 f és k 1867–
SAMAC 1a 1864–
SÁMSON 1a 1861–1871
SARKAD 1a 1852–
SÁRKÁNY 1a 1852–

SÁRKERESZTUR 1a 1851–
SÁRKÖZ-UJLAK 11a 1855–
SÁROS N:PATAK 108a 1851–
SÁRVÁR 1a 1867–
SASSIN 1a 1852–1867
SATTEL-NEUDORF 11a 1866–1869
S. A. UJHELY 117a 1852–1870
SCHAESSBURG 1a 1850–1869
SCHEMNITZ 1a 1851–1867
SCHID 1a 1860–
SCHÜTZEN 1a 1852–1869
SELLYE 47a 1853–1856
1a 1856–1868
SEMLIN 1a ∅ 22 Bm 3 x=11 1850–
1a
1a
1a ∅ 22 Bm 3 x=15 1854–
SEPSI SZ:GYÖRGY 108a 1852–
SERB 1a 1867–
SEREGÉLYES 1a f és k 1866–
SIBINJ 1a 1866–
SIBOT 1a 1850–1869
SIKLÓ 1a 1863–
SILINGYIA 1a 1861–
SIMÁND 1a 1852–
SIMANOVCE 1a 1865–
SIMONTORNYA 1a 1856–
SIROKA 1a z_1 1853–
SISSEK 1a 1850–1862
1a 1867–1870
476a 1862–1870
476a 1862–1870
SKALICZ 1a 1850–1868
SLANICZA 1a 1854–
SLATINA/inSLAVONIEN 32a f és k 1852–1871
SOBORSEN 1a
SOBORSIN 1a f és k 1852–
SOLT 1a z_1 1855–
SOM 1a 1864–1872
SOMBOR 1a 1852–
SOMKEREK 1a 1851–
SOMMEREIN 1a 1859–1867
SOÓSMEZÓ 1a 1856–
SOSDIA 1a 1866–
SÖRNYE 1a 1852–1872
STANISICS 1a f és k 1856–
STEIERDORF 1a 1860–1868
STEINBRUCH 1a 1853–1867
STELNIK 1...?
St: GEORGEN in UNG. 398a 1851–1867
ST. GOTTHARD 116a f és k 1850–
ST. JOHANN/IN UNGARN 396a 1850–1857
STOLZENBURG 1a 1858–1869
STRASS-SOMMEREIN 11a 1862–1867
STRIDAU 1a 1858–
STRIMBULY 1a 1852–
STUBICA 1a 1857–
STUHLWEISSENBURG 1a 1861–1867
STUPNIK 1a 1865–
SUGATAG 1a 1858–
SUHOPOLJE 1a 1865–
SUNJA 1a 1868–
SÜLELMED 1a 1867–
SVINICZA 1...?
SZAKÁLHÁZA 1a 1863–
SZAKUL 1a 1864–
SZALACS 1a 1866–
SZALA-EGERSZEG 11a 1851–
SZALANTHA 1...?
SZALÁRD 1a 1862–
SZAMOS UJVÁR 10a 1852–
SZANY 1a z_1 f és k 1857–
SZÁRCSA 1a f és k 1850–
SZARVAS 1a 1853–
SZÁSZKA 1a 1859–
SZÁZ-REGEN 11a 1852–
SZÁSZVÁROS 1a 1850–1857
SZATHMÁR 1a 1861–
SZATHMÁR-NAGY-DOBOS 111 1866–
SZATMÁR 1a 1861–
SZATYMAZ 1...?
SZÉCSÉNY 1a 1857–
SZEDERKÉNY 1a 1863–
SZEGED 1a f és k 1867–1869
SZEGEDIN 1a ∅ 22,5 Bm 3,00 1850–1869
1a ∅ 22,5 Bm 3,25 1859–1863
1a ∅ 23 Bm 3,00 1859–1869
1a ∅ 23,5 Bm 2,75 f és k 1863–1869
1a ∅ 25,5 Bm 4,25 1864–1867
...?
SZEGHALOM 1a 1858–
SZEGSZÁRD 1a 1850–
SZEGVÁR 1a 1866–
SZEGZÁRD 1a 1864–
10a 1867–
SZÉK 1a 1863–1870U
SZÉKÁS 1...?
SZÉKAS/bei LIPPA 35b 1866–
SZÉKELYHÍD 1a 1852–
SZEKSZÁRD 1a 1851–
SZEMLAK 1a 1860–
SZ:ENDRE 118a 1852–
SZENDRŐ 1a 1853–
SZENT ANDRÁS 10a 1862–
SZENT-JOBB 11a 1867–
SZENTLŐRINCZ 1a 1858–
10a f és k 1867–
SZENT MIKLÓS 10a 1856–1860
SZENTPÉTER 1a 1853–
SZEPES VÁRALJA 10 z_0 f és k 1867–1869
SZÉPLAK 1a 1852–
SZEPSI/Moldau 8a 1859–67
SZÉPVÍZ 1a 1864–
SZERDAHELY 1a 1851–1868
SZERED 1a 1866–
SZERENCS 1a 1861–
SZETSEL 1a 1850–
SZIGETHVÁR 1a (rx_0) f és k 1852–
SZIKSZÓ 1a 1851–
SZILÁGY CSEH 10a 1859–

SZILÁGY SOMLYÓ 10a 1850–
SZILÁGY SZENT KIRÁLY 100 1867–
SZILBAS 1a 1865–
SZILLAS 1a 1852–1854
SZINYÉR VÁRALLYA 10a 1853–
SZIRÁK 1a 1855–
SZ. KERESZT 116a z_4 1857–
SZ. KERESZTÚR 116a 1850–
SZKLENO 1a 1859–
SZLANITZA 1a f és k 1863–1870
SZLUIN 1a 1864–
SZT.MIKLÓS 471a 1853–1856
SZOBB 1a 1853–1856
1a z_1 1856–
SZOBOTIST 1a 1865–
SZOBRÁNCZ 1a 1861–
SZOLNOK 1a ∅ 21,5 Bm 3,75 1850–1862
1a ∅ 23,5 Bm 2,5 1862–1869
4...?
SZOMBATHELY 1a (y_0) z_{10} 1852–1863
1a 1858–
1a (y_0) z_{14} 1863–1867
1a (y_1) z_{14} 1867–1868
SZONTA 1a 1862–
SZÖREGH 1 1867–
SZTAKCSIN 1a 1863–
SZT.ANDRÁS 116a 1853–
SZTAVNA 1a 1864–
SZT.GYÖRGY-ÁBRÁNY 115 1866–
SZT.GYÖRGY/AM BEGACANAL 354b
f és k 1863–
SZT.HUBERT 116a f és k 1864–
SZT.TAMÁS 116a 1854–
SZ.UDVARHELY 116a f és k 1855–
SZÜRTHE 1a 1864–
TÁB 1a z_1 f és k 1856–
T.ABÁD-SZALÓK 115a f és k 1856–
TÁLLYA 1a 1863–
TALPAS 1a 1866–
TAMÁSI 1a 1855–
TAPOLCZA 1a 1851–
TARCZAL 1a 1867–
TARDOSKED 47a 1853–1857
TARPA 1a 1867–
TARTLAU 1a 1863–1869
TASNÁD 1a z_{13} 1850–
TATZMANNSDORF 1a 1864–1869
TÉCSŐ 1a 1850–
TEMESVÁR 1 (y_0) 1850–1857
1a (y_0) 1852–1857
1a Bm 3 1854–1863
1a Bm 2,5 f és v 1854–1869
1a Bm 3,75 1863–1871
47a f és v 1857–
TEMESVÁR/JOSEFSTADT 29b 1865–1870
TEMESVÁR/Vorst.Fabrik 291a 1859–1870
TENKE 1a 1858–
TEPLITZ b: TRENCH: 347a 1851–1869
TEREGOVA 1a 1852–
TÉTH 1a z_1 1856–
THEBEN 1 (y_0) 1853–1855
THEISSHOLCZ 1a 1853–1868
THORDA 1a 1852–
THURÓCZ SZ:MÁRTON 108a 1851–
TISZA-DOB 11a 1863–
TISZA FÖLDVÁR 10a 1863–
TISZA-FÜRED 11a 1856–
TISZA LÖK 10a 1859–
TISZA-LUCZ 11a 1862–
TITEL 1a 1851–
TOKAY 1a ∅ 23,5 1850–
1a ∅ 23 f és k 1852–
476a 1859–1861
TOPÁNFALVA 1a 1863–
TOPOLYA 1a 1850–
TOPUSKO 1a Bm 3 1858–
1a Bm 3,75 1863–
TORNA 1a 1852–
TORNALLYA 1a f és k 1863–
TORNÓCZ 1a 1856–
47a 1852–1856
TORNYA 1a 1859–
TORZSA 1a 1866–
TÓTH-KOMLÓS 11a 1852–1867
TOTIS 1a Bm 4,5 1851–1859
1a Bm 2,5 1859–1867
TÓT-KOMLÓS 11a 1862–
TÓT MEGYER 470a 1853–1857
TÓT-VÁRAD 11a 1861–
TOVARNIK 1a f és k 1863–
TŐKE-TEREBES 11 f és k 1866–
TÖLGYES 1a 1864–
TÖPLICE 1a 1856–1870
TÖRÖK BECSE 10a f és k 1863–
TÖRZBURG 1..?
TÖVIS 1a z_8 1853–
TREBUSA 1a 1854–
TRENCHIN 1a ∅ 23,5 1853–1867
TRENČHIN 1a ∅ 23 1850–1867E
TURKEVI 1a 1853–
TUSNÁD 1a 1867–
TYHUTZA 1a 1867–
TYRNAU 1a 1864–1867
UDBINA 1a 1861–
UJ FEHÉRTÓ 10a 1859–
UJ KÉCSKE 10a 1866–
UJPALÁNKA b: ILLOK 347 (y_0) 1852–
UJ-PANATH 11a 1864–
UJPÉCS 1a 1850–
UJ SZÁSZ 10a 1864–
UJ SZENT ANNA 100a 1859–
UJ-SZŐNY 11a 1863–
UJVÁR 1a 1861–
ULMA 1a 1850–
UNG. ALTENBURG 116a Bm 2,75
1850–1864
116a Bm 3,25 1864–1867
UNTER-LAPACZ 11a 1864–
UZDIN 1a z_1 1853–
UZSOK 1a 1866–

ÜLLŐ 1a 1853–
1a z_1 1857–
ÜRMÉNY 1a 1852–
VAÁL 1a 1866–
VÁG-BISTRITZ 11a 1857–1868
VÁG-TEPLA 11a 1850–1857
VÁG ÚJHELY 10a 1861–
VAISZLO 1a 1864–
VAJDA HUNYAD 10a 1851–
VÁLASZUT 1a 1851–1868
VALIŠSELO 1..?
VALKÁNY 1a 1867–
VALLAJ 1a 1852–
VALPO 1a z_1 1857–
VÁMOS-MIKOLA 11a 1863–1869
VÁMOS-PIRCS 11a 1858–
Véséshiba *I*=É
VANCSOD 1a 1867–
VARANNO 1a 1852–1870U
VARIN 1a 1864–1867
VARJAS 1a 1866–
VÁROS-HÍDVÉG 11a 1866–
VARSÁNY 1a 1867–
VASKOH 1a 1859–
VECSÉS 1a Bm 3,5 1853–1857
1a Bm 3 1864–
4...?
VELEJTE 1a f és k 1863–
VELJUN 1a 1864–
VENDÉGI 1a 1866–
VERA in SLAVONIEN 31a 1853–1871
VERBOVSKO 1a f és k 1859–
VEREBÉLY 1a 1863–1869
VERESMART 1a 1866–
VERESPATAK 1a 1866–
VERGINMOST 1a 1859–
VERHOVINE 1a 1862–
VERŐCZE 1a 1853–1869
VERŐCZE b. WAITZEN 347a 1857–1867
VERSCHETZ 1a 1852–1867
VESE 1a z_1 1856–
VESZPRIM 1a 1850–
VÉSZTŐ 1a 1861–
VETÉS 1a 1866–
VIHODNA 1a 1862–
VILÁGOS 1a 1864–
VILLOVA 1..?
VINGA 1a z_1 1856–
VIRJE 1a f és k 1862–
VIVODINA 1a 1868–
VIZAKNA 1a 1862–
VLEDÉNY 1a 1850–
VOINIČ 1a 1863–
VÖRÖSVÁR 1a 1850–
VUČIN 1a z_1 1851–
VUKA 1a 1864–
VULKAN 1a 1864–
WAITZEN 1a 1864–1867
4...?
WALLENDORF 1a 1852–1869
WARASDIN 1a 1861–1870
WARTBERG 1a 1856–1868
47a 1863–1856
WEINERN 4..?
WERBOVEC 1a 1850–
WERSCHETZ 1 1864–1868
WIESELBURG 1a 1852–1871
WIMPASSING 1a 1859–1871
ZALA LÖVŐ 10a 1857–
ZALA SZT. MIHÁLY 112 1866–
ZALATHNA 1 (y_0) 1851–1861
1a 1862–
ZAM 1a f és k 1852–1870U
ZARÁND 1a 1866–
ZAVALJE 1a f és k 1862–1869
ZDIHOVO 1a 1866–
ZEEBEN 1a 1851–1868
ZEIDEN 1a 1859–1869
ZEMPLÉN-DOBRA 11 1866–
ZENGG 1a z_1 1859–1870
ZENTA 1a z_1 1853–1871
ZICHYDORF 1a f és k 1862–1871
ZILAH 1a 1851–
ZIRCZ 1a 1852–
ZLATAR 1a 1856–
ZOMBA 1a f és k 1859–
ZOMBOR 1a ∅ 24 Bm 3,5 1851–1867
1a ∅ 23,5 Bm 2,75 1864–1869
ZOVÁNY 1a 1864–
ZREPAJA 1a 1853–
ZUPANJE 1a 1861–
ZURNDORF 1a 1861–1871
ZSADÁNY 1a 1854–1871
ZSÁMBÉK 1a 1865–
ZSARNOVITZ 1a f és k 1857–1867
ZSIBÓ 1a 1864–
ZSOLNA 1a 1867–1868
ŽUTALOQUA 1a 1853–

b) *A B2+1 rendszerű – EF alcsoport – bélyegzők*

A B2+1 rendszerű bélyegzők csoportjába azok a bélyegzők tartoznak, amelyek keltezésének harmadik sorába napszak vagy indítási jelzést – természetesen cserélhető formában – építettek be. Az alcsoportok számának csökkentése érdekében ide soroljuk azokat a bélyegzőket is, amelyekben a napszakjelzés nem cserélhető, mert azt a bélyegzőbe bevésték. Megkülönböztetés-

sük könnyű, mert a cserélhető napszakjelzés mindig vízszintesen helyezkedik el, míg a bevésett a keretvonal alsó részével párhuzamos, tehát ívelt.

A keltezésbe beépített napszakjelzés kétféle. A ritkábban előforduló az arab számos órajelzés, amelyet vagy egy „A", vagy egy „F" betű követ; ez az „Abends", illetőleg a „Früh" rövidítése. A gyakoribb esetben órajelzés nincs, csak német nyelvű napszak, vagy annak rövidítése „Abends", „Früh", „Mittags", „Nachm.", és „Vorm." alakban. Az indítási jelzés egy arab számból és az „Expedition" „E"-vel való rövidítéséből áll. A bevésett napszakjelzésnél a „Früh" és „Abends" szavak fordulnak elő. Típusok:

1. Órajelzéssel.
10. Bevésett – (nem cserélhető) – napszakjelzéssel.
11. Cserélhető napszakjelzéssel.
111. Indítási jelzéssel.

A típusrajzokat lásd az *„EF típusmutató táblázatban"*.

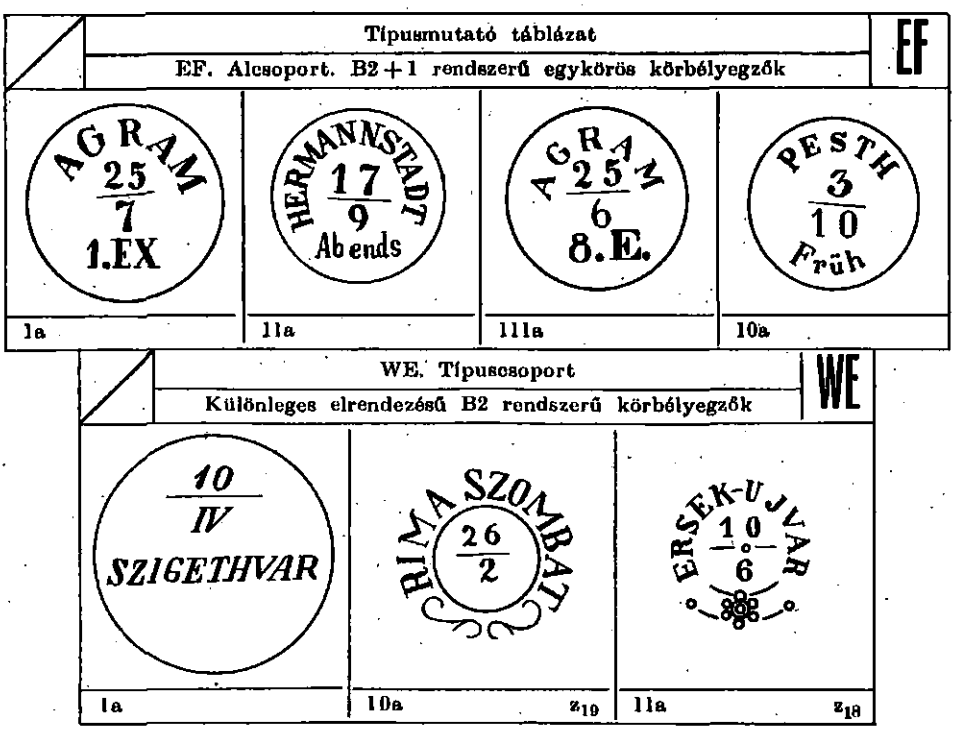

AGRAM 1a	1859–	PESTH 10a (⌀ 23 Bm 2,75) Abends	1850–1860
111a	1859–	10a (⌀ 23 Bm 2,75) Früh	1850–1860
DEWA 11a (Abends vagy Früh)	1861–	10a (⌀ 23 Bm 3,25) Abends	1850–1860
FIUME 11a (Nachm. vagy Vorm.)	1863–	10a (⌀ 23 Bm 3,25) Früh	1850–1860
HERMANNSTADTT 11a (Abends,		10a (⌀ 23,5 Bm 4) Abends	1858–1863
Früh vagy Mittags)	1851–1866	10a (⌀ 23,5 Bm 4) Früh	1858–1863
PEST 10a (Abends) f és v	1864–	10a (⌀ 24 Bm 2,75) Abends	1861–1866
10a (Früh) f és v	1864–	10a (⌀ 24 Bm 2,75) Früh	1861–1866

c) *Betétszámos — B2 rendszerű — különleges elrendezésű körbélyegzők. WE típuscsoport* (1845–1864)

A B2 rendszerű hk-bélyegzők különleges típuscsoportjába a körvésetű, keretvonal nélküli, továbbá azt a keretvonalas bélyegzőt soroltuk, amelynek helynevét — a körbélyegzőknél szokatlan megoldással — vízszintesen vésték. A csoportban az 1a, 10a és 11a típus — l. a WE típusmutató táblázatot — fordul elő:

ÉRSEK-ÚJVÁR 11a Z_0z_{18}	1848–1857
RIMA SZOMBAT 10a Z_0z_{19}	1864–1866
SZIGETHVAR 1a (x_0 és x_1)	1845–1860

D. A POSTAHIVATALOK KISEGÍTŐ BÉLYEGZŐI (Ks) (1778—1863)

Az osztrák postaigazgatás időszakában Ks. bélyegzővel, illetőleg hk-bélyegző helyett használt egyéb hivatali bélyegzővel még alig találkozunk. Eredeti rendeltetésüknek megfelelően ezek három alcsoportba oszthatók. A h-, illetőleg hk-bélyegzők helyett használt hivatali pecsétnyomók — Hip — amelyeket még a bélyeg megjelenése előtti időszakban használtak. A főnöki bélyegzőknek — Föb — bélyegen előforduló bélyegzését, az 1850-es években, a pesti postaigazgatóságtól ismerjük. Ezeknek bélyegek értéktelenítésére való felhasználása valószínűleg a többi postaigazgatóságnál is szokásos lehetett, bár ezek bélyegzései eddig, bélyegen még nem kerültek elő. Néma bélyegzőt — Ném — a tárgyalt időszakban mindössze négy postahivatalunk használt. Helyi levelezésnél feladási bélyegzőnek használták. Általános alkalmazásra azonban, mint érkezési bélyegzők kerültek, az érvénytelenítés nélkül érkezett bélyegek lebélyegzésére.

Figyelemmel a Ks. bélyegzők kis számára és arra a körülményre, hogy ahány bélyegzés, az annyiféle, tehát mindegyik más-más típus, a típusszámokhoz nem a decimális rendszerben felépített számcsoportokat használtuk, hanem minden egyes bélyegzést, a fent tárgyalt három alcsoporton belül 1-gyel kezdve folytatólagosan számoztunk. Az ismert fajtákat a Ks típusmutató táblázat tartalmazza. A néma bélyegzőknél a használó hivatal nevét zárójelben közöljük, jelezve ezzel is azt a körülményt, hogy ezeken a bélyegzőkön a hivatalnév nem szerepel.

ACSA Hip-1n	1778	(Pest)Ném-3	1851–1860
(Esztergom) Ném-1	1852–1862	PESTH Fön 1b	1850–1857
GYÖNGYÖS Hip-2n	1780	2a	1850–1857
HÖGYÉSZ Hip-3n	1850U–1857E	3a	?–1860
(Nagybánya) Ném-2	1851–1863	(Pozsony)Ném-4	1851–1860
OSZLÁNY Fön-4a	1859–1861	TORNALLYA Hip-5n	1856
PA/KÁPOLNA Hip-4n	1830	UNGHVÁR Hip-6n v	1814

Típusmutató táblázat

Postahivatalok kisegítő bélyegzői.

Ks

Hip Típuscsoport.

Bélyegző helyett használt hivatali pecsétnyomók.

1n

2n

3n

4n

Hip Típuscsoport

Hivatali pecsétnyomók.

6n

Ném Típuscsoport

Néma bélyegzők.

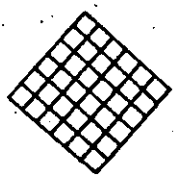

1

2 (15 fog)

Ném Típuscsoport

Néma bélyegzők.

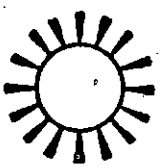

3 (16 fog)

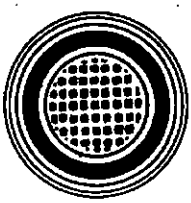

4

Főn Típuscsoport

Főnöki bélyegzők.

1b

2a

3a

4a

III. Fejezet

ÁLLANDÓ JELLEGŰ HELYHEZ KÖTÖTT ÉS HELYVÁLTOZTATÓ EGYÉB POSTASZERVEK H- ÉS HK-BÉLYEGZŐI

Az egyéb postahelyek bélyegzőinek típusszámát a hivatalokéhoz hasonlóan képezzük, csak a típusjel előtt feltüntetjük a rendszertanban rögzített postahelyjelzést. A postahely neve a helynévből és a postahely megnevezéséből tevődik össze, ez utóbbi rendszerint rövidített alakban. A típusszám meghatározáshoz a postahelynevet úgy tekintjük, mint a hivataloknál a helynevet s a szövegelosztásnak megfelelően lehetőleg a hivatalokéval azonos típusszámot választunk. Ugyanannál a postahelynél korszakonként, sokszor azokon belül is változik a postahelynév, illetőleg az ahelyett használt rövidítés összetétele. Ezeket a típusszámképzésnél figyelembe kell vennünk, ami némi eltérést okozhat a hivatali típusszámokkal szemben. A vezértípus száma azonban mindig, a törzstípusé pedig rendszerint megegyezik azokkal. A bélyegzéseket az azonos jellegű postahelyenként típuscsoportokba osztva, azokon belül ábécé sorrendben a szokásos módon ismertetjük.

A. POSTAGYŰJTŐHELYEK H- ÉS HK- BÉLYEGZŐI (Pgy)

A korszakban működő Pgy-k h- és hk-bélyegzői a hA, E és EF típuscsoportokba tartoznak. Öt típusuk ismert (L. „*Pgy típusmutató táblázat*"). A gyűjtőhely megnevezés kizárólag német nyelvű, általában rövidített alakban. A típusok jelképes leírásánál a Pgy jelzést a bélyegzőn előforduló formában betű szerint idézzük. A számozott gyűjtőhelyek sorszámát a jelképben „X"-szel jelöljük. Típusok:

1. B.S. HELYNÉV.
111. HELYNÉV/STADTBRIEFSAMLUNG
60. HELYNÉV B:S:X.
601. HELYNÉV B:S: №X.
612. HELYNÉV/BRIEFSAMLUNG. №X.

hA típuscsoport. Keltezés nélküli sorbélyegző. Ebben a típuscsoportban mindössze egy bélyegzőről tudunk.

SOMEREIN Ia 1837

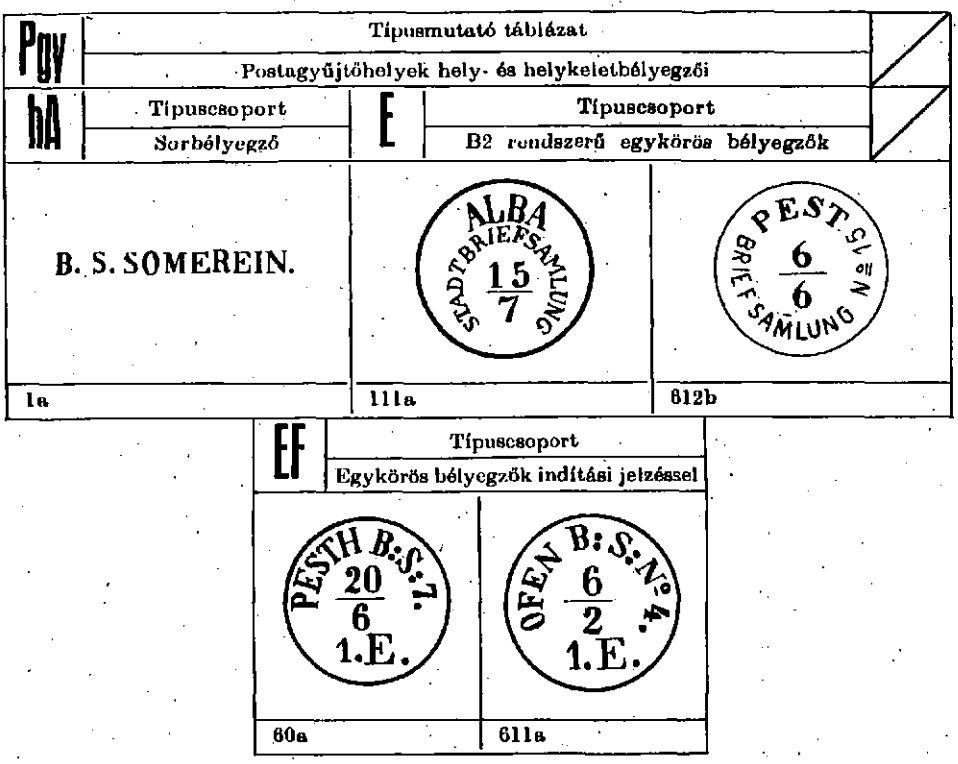

E. típuscsoport. B2 rendszerű körbélyegzők

ALBA 111a	1851–1868
PESTH 15 — 612b f és k	1861–1867

EF típuscsoport. B2+1 rendszerű körbélyegzők, a keltezésbe beépített indítási jelzéssel, amely „1. E." vagy „2. E." alakban jelentkezik, a keltezés harmadik sorában.

OFEN 1. 60a	1851–1868	PESTH 2. 60a	1852–1858
OFEN 2. 60a	1851–1869	PESTH 3. 60a	1852–1857
OFEN 3. 60a	1851–1869	PESTH 4. 60a	1854–1856 U
OFEN 4. 611a	1852–1868	PESTH 5. 60a	1854–1857 E
OFEN 5. 611a	1852–1867	PESTH 6. 60a	1854–1857
OFEN 6. 611a	1852–1868	PESTH 7. 60a	1855–1858 E
PEST 1. 60a k	1867–1870 E	PESTH 11. 60a	1854–1858
PESTH 1. 60a	1851–1868		

B. VASÚTÁLLOMÁSOK POSTABÉLYEGEKEN ELŐFORDULÓ BÉLYEGZÉSEI (Vb.)

Az osztrák postaigazgatás időszakából származó és postabélyegeken előforduló vasúti bélyegzők eredetét még homály fedi. A korabeli iratanyag nem áll rendelkezésünkre – (Bécsben van) – s így csak feltevésekre, illetőleg a magyar postaigazgatás korából eredő intézkedésekre támaszkodva következ-

tethetünk használatukra. Az így kialakítható feltevést jóformán ténynek is elfogadhatjuk, mert hiszen a magyar postaigazgatás kezdeti éveinek elvi intézkedései jóformán szó szerint egyeztek az osztrák posta intézkedéseivel.

A levélküldeményeket lebélyegző vasútállomásokat vizsgálva, nagyon érdekes megállapításokra jutunk. A magyar mozgóposta megindítása (1868) előtti időszakban az így eljáró vasútállomások vagy olyan községben voltak, amelyben postahivatal a vizsgált időszakban (1850–1860) nem működött, vagy ha igen, akkor a helységnek régen működő postahivatala bár volt, de messze feküdt a vasútállomástól. Mindkét féle vasútállomás közös vonása, hogy azokban kivétel nélkül vasúti távirda is működött. Kézenfekvő, hogy amint a magyar postaigazgatás kezdeti éveiben egyre több vasúti távirdát ruház fel a magántáviratok, ezek közül pedig egyeseket levélküldemények felvételi jogával, ezek az intézkedések egyenes folytatásai voltak az osztrák postaigazgatás minden valószínűség szerint hasonló előző intézkedéseinek. Így ezeket a vasúti bélyegzéseket is levélfelvételre feljogosított vasúti távirdák bélyegzéseinek tekintjük. Ezek pedig nem mások, mint a későbbi levélfelvevő vasútállomások előfutárai. E vasúti bélyegzők jelölésére – az egyéb postaszervek jelölésétől való megkülönböztetésül – a „Vb" betűpárt (vasúti bélyegzők) használjuk.

A bélyegzőket alakjuk, a hk-bélyegzőket ezen kívül még rendszerük alapján is a postahivataloknál használt típuscsoportokba oszthatjuk annál is inkább, mert nagyságuktól eltekintve azokhoz sokban nagyon hasonlók, sőt sokszor meg is egyeznek velük. A h-bélyegzők a hA és hB típuscsoportokba, a hk-bélyegzők pedig az AJ, AE és WCJ típuscsoportokba sorolhatók. Típusszámnak pedig a vasútállomás nevének írásmódja alapján az azokkal megegyező írásmódú és elrendezésű postahivatal h- és hk-bélyegző típusszámát használjuk. A tárgyalt korból eddig a vasúti bélyegzőknél az 1a, 11a, 14a, 101a és a 117. típusok ismertek. (*Lásd a „Vb" típusmutató táblázat*"-ot.)

BERZENCZE AJ–1a	1863–1867
CZEGLÉD AJ-1a	1863–1866
Felegyháza hB-14a	1864–1866
Keszthely hA-14a	1863
LEPSÉNY AE-1a	1859–1862
AJ-14a	1861–1862
AJ-101a	1861–1862
MORAVICZA AJ-1a	1863–1866
Petrinia hB–14a Z_2	1851–1857
SZÁNTÓD AJ-1a	1861–1862
TÉTÉNY AJ-1a	1861–1862
TÓT-MEGYER AJ-11a	1863–1867
T.Sz.Miklós WCJ-117	1863
Versecz hB-14a Z_2	1861–1863
Weiskirchen hB–14a Z_2	1864–1867

C. MOZGÓPOSTAHIVATALOK H- BÉLYEGZŐI (Mp)

Az osztrák postaigazgatás, amíg a magyar postaigazgatás a mozgóposta szolgálatot nem vette át, mindössze a két főváros Bécs és Budapest között tartott fenn 1863–1868-ig mozgóposta járatot. Mindkettő menetirányban „Wien–Pesth", a térti útban „Pesth–Wien" vonalon közlekedett. Mindkettő egy-egy kétsoros szövegelrendezésű sorbélyegzőt használt, amely a moz-

Mp	Mozgópostahivatalok	hA
	hA. Típuscsoport. Sorbélyegzők	

K·K·FAHRENDES
POSTAMT №10

600

Ha	Hajóállomások	
	bélyegen előforduló bélyegzései	

hC	Típuscsoport	E	Típuscsoport
	Ellipszis alakú helybélyegző		B2 rendsz. egykörös körbélyegzők

106a | 1a

Hep	Helyiposta (Budai kisposta)	
	hely – és helykeletbélyegzői	

hA	Típuscsoport	AJ	Típuscsoport
	Sorbélyegző		B1 rendszerű sorbélyegző

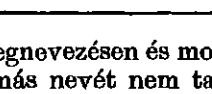

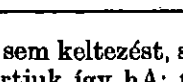

1a | 118a

góposta megnevezésen és mozgóposta számon kívül sem keltezést, sem a kezdő- és végállomás nevét nem tartalmazta. Típuscsoportjuk így hA; típusszámuk pedig 100. Szövegelrendezésük „K. K. FAHRENDES/POSTAMT N⁰ – X", ahol az „X" a mp. számát jelenti.

Jóllehet ezek a mozgóposták a szállított zárlatokon kívül, az útközi állomásokon az ott elhelyezett levélszekrényből eredő küldeményeket is átvettek, magyar vonatkozásuk erősen vitatható. Ugyanis az ezekkel a bélyegzőkkel lebélyegzett levélküldemények magyarországi eredetét mindössze a feladó lakhelye igazolja. Így mozgóposta bélyegzővel értéktelenített osztrák bélyeget magyar bélyegnek csak akkor minősíthetünk, ha az eredeti küldeményen szerepel és a küldemény tartalmazza a feladó – magyarországi – lakóhelyét. A leáztatott bélyegek mozgóposta bélyegzővel tehát kizárólag osztrák bélyegeknek minősíthetők.

Mp 10. (Wien–Pesth és Pesth–Wien) 1863. III. 1.–1868. I. 31.
Mp 11. (Wien–Pesth és Pesth–Wien) 1863. III. 1.–1868. I. 31.

A későbbi gyűjtői viták megelőzésére néhány szóval meg kell emlékeznünk e korszak tábori posta és hajóposta bélyegzéseiről. Bár mindkettőnek van magyar vonatkozása, de magyarországi egyiknek sincs. Az 1848—1867 között lezajlott háborúk az uralkodóház háborúi voltak. A hadrakelt seregben szolgáltak ugyan magyar katonák is (magyar vonatkozás), de az ország területén egyetlen egy tábori posta sem működött.

A császári hadseregnek magyar alakulatai nem voltak. A működő táboriposták h- és hk-bélyegzőinek szövege is kizárólag osztrák jellegű, azoknak semmi néven nevezhető magyar vonatkozásuk sincs. Hasonló a helyzet az osztrák hajóposta bélyegzőkkel is. Ebben a korban magyar hajóstársaság nem volt. Az osztrák hajók bélyegzőinek — bár a hajók a Duna magyarországi szakaszán is közlekedtek (magyar vonatkozás) — a tábori postákéhoz hasonlóan semmi magyar vonatkozásuk nem volt. A felsorolt okok következtében az osztrák postaigazgatás korából eredő bélyegeket (1850—1867) tábori posta vagy hajóposta bélyegzőkkel értéktelenítve kizárólag osztrák bélyegeknek tekintjük, s épp ezért e két csoport bélyegzőinek a Monográfiában nem lehet helye. Így tehát ezekkel tovább nem is foglalkozunk.

D. HAJÓÁLLOMÁSOK POSTABÉLYEGEKEN ELŐFORDULÓ BÉLYEGZÉSEI (Ha)

Az osztrák postaigazgatás időszakából származó és postabélyegeken előforduló hajóállomás bélyegzések eredetének megállapításával a vasúti bélyegzésekhez hasonlóan állunk. Minden valószínűség szerint ezt a néhány hajóállomást is felhatalmazták levélposta felvételre. Bélyegzőik alakra és rendszerre majdnem megegyeznek a korabeli postabélyegzőkkel. A B2 rendszerű bélyegzőiknél a keltezésben a hójel mindig római számmal készült. A bélyegzők a hC és az E típuscsoportba tartoznak. Típus mindössze kettő — az 1a és a 106a — fordul elő. (*L. „Ha típusmutató táblázat"*.)

FÖLDVÁR E-1a	1863–1866
ILLOK E-1a	1861–1862
SZALK hC-106a	1861–1862

E. A BUDAI KISPOSTA (1787–1839)

Szándékosan soroltuk a budai „Kispostát" az egyéb postahelyek végére mert postánknak ez az intézménye egyedülálló volt a maga nemében. Annak ellenére, hogy több mint fél évszázadig működött, létezéséről 1938-ig nemcsak hogy gyűjtőink nem tudtak, de még postatörténeti műveink sem említették. E kettős ok szinte megköveteli, hogy mind történetével, mind bélyegzéseivel részletesebben foglalkozzunk.

Térfi Béla kutatásai során találta az első olyan 1794-ben feladott levelet, amelyen „Kl. POST" szövegű bélyegzés szerepelt. Itthoni gyűjtői és postatörténész körökben ez a bélyegzés ismeretlen volt. Anton Kumpf Mikuli véle-

ménye szerint Bécshez hasonlóan a kérdéses időszakban bizonyára Pesten is működött egy úgynevezett „Kleine Post" – („Kisposta") –, s a szóban forgó bélyegzés ettől eredhetett. Térfi ebből a feltevésből kiindulva, Mentényi Sándorral az Országos Levéltárban megkezdte a kisposta utáni kutatásokat. Munkásságuk eredménye alapján a budai kisposta történetét röviden az alábbiakban foglalhatjuk össze.

A rendelkezésre álló legrégebbi adat Joachim Götzel Spitzer pozsonyi lakosnak, Pozsony megye alispánja útján 1786. január 10-én a budai helytartótanácshoz felterjesztett folyamodványa, amelyben Budán a „Klepper-Post" felállítására kért engedélyt. Hasonló postaintézmény már néhány nagyobb osztrák városban működött s szokatlanul ható nevét is valószínűleg Bécsben kapta. A levélhordók ugyanis körútjukon fakerepelővel (Klepper) hívták fel magukra a figyelmet. Különben megszervezése után mind a budaiak, mind a pestiek is ezen a néven ismerték; sőt még a hivatalos írásokban is gyakran „Kleine, oder Klepper-Post" megnevezéssel fordul elő.

A budai helytartótanács a folyamodványt egy hét elteltével, már fel is terjesztette az udvari kancellária útján a császárhoz s annak elutasítását javasolta. Nagyon érdekes s a kor felfogására jellemző ennek indokolása.

Idézzük:

„A kisposta Bécsben és Prágában is a főpostával van egyesítve és különben is megfontolandó lenne, hogy a velejáró haszon zsidónak engedtessék át." Ez a folyamodvány eredményezte az 1786. április 10-én kelt 18.380 szám alatt érkezett udvari rendeletet, amely felhívja a budai postaintézőt, hogy a „közönség kényelmére" a Budán és Pesten létesítésre kerülő kispostára sürgősen készítsen javaslatot. A postaintéző már június 30-án a 36.985 számú felterjesztésében megteszi javaslatát, s mellékeli hozzá Stadtler N. azonos tárgyú tervezetét is. Stadtler a hivatalos állásponttal ellentétben önálló „Stadt oder Klepper-Post" létesítését ajánlotta. A postaintéző kísérő jelentésében leszögezte, hogy ő csak a főpostának alárendelt kispostát tart célszerűnek, „amelyet a főposta *helyiségéhez* (kiemelés a szerzőtől) építendő helyiségben kellene elhelyezni."

A kisposta próbaidőre való felállítására vonatkozó rendelet és hirdetmény ismertetése előtt, néhány szóval meg kell világítanunk azokat az okokat, amelyek a kisposta kérdését ennyire az érdeklődés előterébe hozták. Ebben az időben Budán a „cs. kir. főposta", a Várban és Pesten 1 – 1 levélgyűjtő működött. A főposta egyszobás helyiségében a postaintézőn kívül, akinek jogköre a későbbi postaigazgatóinak felelt meg, s aki egyszersmind a székhelyén működő főposta főnöki teendőit is ellátta, helyezték el a hivatal teljes személyzetét. Ehhez a nem éppen ideálisnak nevezhető elhelyezéshez hasonló volt a postaszolgálat ellátása is. A posta ugyanis csak azokat a leveleket kézbesítette, amelyekért egy hétig senki sem jelentkezett. De még ez a kézbesítési mód sem lehetett elég megbízható, mert épp a budai postaintéző egyik felterjesztésében szükségesnek tartja a levélhordók százalékos részesedését, nehogy „azok a múlthoz hasonlóan a hiányosan, vagy tévesen címzett leveleket minden további puhatolás nélkül, mint kézbesíthetetlent még aznap visszahozzák, vagy éppen eldobják." Nem kell ezen csodálkoznunk, mert a levélhordók havi bére 6 forint volt. Ehhez kapták azután még a felek által el nem vitt levelek kihordásáért darabonként járó 5 krajcárból, a havonta befolyt összeg 25%-át.

A postaszolgáltatások ilyen állapotában jelent azután meg a budai helytartótanács rendeletére Pest megye alispánjának hirdetménye. Ez a – természetesen német nyelven gót betűkkel nyomtatott – hirdetmény bevezető soraiban hozza tudomására „Buda és Pest sz. kir. városok lakosságának, hogy őfelsége a közönség kényelmére 1787. október 1-től, egy évi próbaidőre a főposta mellé egy kisposta felállítását rendelte el."

A kisposta hivatali teendőit Budán 1 postafőtiszt, 2 postatiszt, Pesten 1 postatiszt, a „közönség kényelmére" rendszeresített postai szolgáltatásokat 8 budai, 3 pesti levélhordó és 3 gyorsküldönc látta el. A kispostával most már Buda, Óbuda, Pest és a külvárosok között megindult a helyi levélforgalom is. A levélhordók ugyanis nemcsak kézbesítettek, hanem egyidejűleg össze is gyűjtötték a feladásra szánt leveleket. Erre a célra egy lepecsételt „pikszist" hordtak magukkal, amelybe a feladó saját kezűleg volt köteles levelét bedobni. Ha ez, például a küldemény terjedelme miatt nem volt lehetséges, a levelet a levélhordó elismervényre vette át.

A kisposta kézbesítési és felvételi rendszere gyökeresen megváltoztatta és az akkori fogalmak szerint elképesztően meggyorsította a levélkézbesítést. A levélhordóknak az érkezett postát minden nap, meghatározott időpontban kétszer, a várban, ahol a döntő szempont a hivatalos levelek kézbesítése volt, háromszor kellett a főpostán átvenniök és utána azonnal kézbesíteniök. Minden kézbesítési útjukon természetesen levélgyűjtést (feladás, felvétel) is végeztek. Zökkenők csak télen és akkor is a pesti oldal postakézbesítésénél merültek fel. Ebben az időszakban a hajóhíd nem működött s a pesti levélhordók részére a téli időszakra a hirdetmény csak azt írta elő, hogy a főpostán a levelek átvételére „lehetőség szerint" jelentkezzenek.

A hirdetmény további részében kiemeli, hogy a gyors kézbesítésen és levélgyűjtésen kívül a kisposta még más előnyöket is nyújt. Mind a felsorolt szolgáltatások, mind azok lebonyolítása annyira érdekesek, hogy a hirdetménynek ezt a részét fordításban ideiktatjuk:

„Lehet pár száz kis nyomtatott cédulával olyképpen hirdetni, hogy a levélhordók azokat 1 – 2 órán belül nemcsak Budán és Pesten, de Óbudán és Kis-Mária-Cellben is, ahol a katonaság állomásozik, széthordják.

A kereskedőknek nem kell mindig levelet írni az ügyfeleknek, hanem nyílt cédulákat is küldhetnek azután, kívánatra a címzett által ráírt válasszal vissza is kaphatják.

Az ügyvédek és ügynökök bírói idézéseiket, illetőleg üzleti rendeléseket küldhetnek, s azokról átvételi elismervényeket kívánhatnak.

Azok a budai vagy pesti kereskedők, akiknek Pesten és Budán is vannak üzletei, éves szerződést köthetnek a kispostával és alkalmazottaikkal, annak közvetítésével levelezhetnek; ugyanezt tehetik azok is, akiknek lakása a környéken van, avagy nyaralókban laknak.

Lehet küldeni jegyzék mellett meghívókat, szerencsekívánatokat, részvétnyilatkozatokat és a kisposta rövid időn belül kézbesíti azokat. Sőt a meghívottak listáját a levélhordó vissza is hozza azoknak aláírásával, akik megjelenésüket kilátásba helyezték.

Szétosztja a kisposta a különféle körözvényeket, értesítéseket, gyászjelentéseket és a híveknek szóló meghívókat.

Mérsékelt évi díjért elvállalja a színlapoknak és a mutatványosok hirdetőcéduláinak kihordását is.

Ha valaki a postamenetidőt lekéste és a következőt nem akarja megvárni, egyes postautakon (pl. Vác, Esztergom, Székesfehérvár) a kispostával küldheti el a levelét.

Közvetíti a kézművesek és művészek házhoz hívását.

Ha valaki Pesten vagy Budán valamit (pl. dohányt) vásárolni, gyógyszertárból gyógyszert hozatni, orvost hívni, lottóhivatalba számot küldeni akar, de a cselédjét hosszabb időre nem nélkülözheti, a kisposta hajlandó mindezekről gondoskodni.

Lehet a kisposta útján kisebb tárgyakat a zálogházba küldeni, vagy onnan visszahozatni is, ha az illető a dologba nem akar egy harmadik személyt beavatni, a postaalkalmazottat magához is hívathatja.

Ha idegenek valakit fel akarnak keresni, vagy valakinek a lakását óhajtják megtudni, a kisposta megadja a kért címet, sőt, ha kívánják, oda is kísértetik őket."

Ennyi sokoldalú, előzékeny és diszkrét (hiszen őszintén szólva már csak a randevúk lebonyolításában való közreműködés hiányzott) szolgáltatás mellett nem lehet csodálni, hogy megszakítás nélkül tovább is működött és 1792 elején állandósították is.

A kisposta működésével a korabeli iratok tanúsága szerint mindenki meg volt elégedve, csak az udvari kamara nem, amelynek a postaregalék révén volt beleszólása. A kamara keveselte az évi tiszta jövedelmet, és 1819-ben felvetette, osztrák mintára a bérbeadás kérdését. A budai postaigazgatóság azonban az eddigi rendszer fenntartása mellett foglalt állást, mert az így nemcsak a közönségnek, de a kincstárnak is inkább hasznára volt, mint kárára. Itt érdemes megjegyezni, hogy a kisposta évi tiszta jövedelme, mondd és írd 200 forint volt. A kamara azonban nem engedett. Újabb és újabb rendeletek, jelentések, jegyzőkönyvek követték egymást, a kisposta azonban mindenki megelégedettségére tovább működött. Megszűnésére levéltári adat nem áll rendelkezésre. Utolsó nyomát a budai helytartótanács 1839. évi iktatókönyvében és a postai sematizmus ugyanez évi kötetében találjuk. Ez utóbbi szerint az Officium Postae Minoris létszáma már csak 1 levélhordó. Ezért majdnem bizonyos, hogy 1840-ben szűnhetett meg, de még valószínűbb, hogy beolvadt a közben átszervezett budai és pesti postahivatalokba.

A több mint fél évszázadon keresztül működő budai kisposta nemcsak hézagpótló volt a maga idejében, hanem a levélhordói intézmény első, méreteiben is komoly megszervezésével és a helybeli levélkézbesítés bevezetésével döntően fontos úttörő munkát is végzett.

A kisposta használta bélyegzők közül eddig kettőnek ismerjük a bélyegzését. Mindkettő megegyező sajátossága, hogy helynevet nem tartalmaz. Az egyik legrégebbi előfordulási időpontja 1788, a másiké 1794. Megállapíthatjuk tehát, hogy a budai kisposta már működésének második évében használt bélyegzőt, holott a bécsinek, mely már 1772-ben kezdte meg működését, első ismert bélyegzése 1805. december 24-éről maradt fenn. Az 1788-ból ismert bélyegzőnknek azonban egy sokkal döntőbb érdekességére hívjuk fel a figyelmet. Az ismert példányok bélyegzései kivétel nélkül — bár számuk néhány darabra korlátozódik, tehát végleges döntés levonására talán nem látszik alkalmasnak — azt

mutatják, hogy a hivatalnevet és a keltezést egyszerre ütötték a küldeményre. Másszóval a kisposta az egybeépített keltezésű bélyegző használatával messze megelőzte a postahivatalokat. Minden esetre addig is, amíg nagyobb anyag felkutatásával a kérdést véglegesen és egyértelműen el nem dönthetjük, ezt a bélyegzőt bélyegzése alapján az *AJ* típuscsoportba soroljuk. Típusszámuk meghatározásához a „Kleine Post" elnevezést hivatalnévnek vesszük, s így a helynév írásmódját alapul véve típusszámuk 1, illetőleg 118. Az egyéb postahelyek közé, mivel a kisposta végeredményben *„helyiposta"* volt, ilyen néven soroltuk és „Hep" rövidítéssel jelöltük. A bélyegzések rajzát a *„Hep típusmutató táblázat"* tartalmazza.

K1POST hA-1a f 1794–1840E
K:POST AJ-118a f 1788–1840E

III. RÉSZ

AZ OSZTRÁK POSTAIGAZGATÁS MAGYARORSZÁGI KEZELÉSI BÉLYEGZŐI

Írta:

KOSTYÁN ÁKOS

A kezelési bélyegzők típusszámait ugyanolyan elvek szerint képezzük, mint az egyéb postahelyekét. Az eltérés mindössze annyi, hogy a postahelynév helyett a helynév — esetleg helyjel — mellett a kezelési jelzést vesszük figyelembe. A típusok jelképes leírásánál a kezelési jelzést, a bélyegzők szövegéből betűszerint idézzük.

A. AZ AJÁNLÁSI H- ÉS HK- BÉLYEGZŐK. (Aj)

1. *Típusmeghatározás*

Az aj bélyegzők az 1. és 2. típuscsaládba tartoznak. Az 1. típuscsaládban az aj jelzés változatos alkalmazása miatt a hivatali típusszámoktól el kellett térnünk. A 2. típuscsaládnál, az ide tartozó kevesebb egyed miatt az eredeti számcsoportokat alkalmazhattuk.

Az aj bélyegzőknél fordul elő egyedül a kettős kezelési jelzés alkalmazása. Gondolunk itt a „franko" és „ajánlási" jelzéssel ellátott bélyegzőkre.

Az 1. típuscsaládba az olyan bélyegzők tartoznak, amelyeknek szövege egyszerű hivatalnévből és aj jelzésből áll. Típustörzsek:

10. *típustörzs:* aj jelzés „Recomandirt". Típusok:

10. HELYNÉV/RECOMANDIRT egyenes sorok.
100. HELYNÉV/RECOMANDIRT felső sor egyenes, az alsó ívelt.
101. HELYNÉV/RECOMANDIRT ívelten vésve.
102. HELYNÉV/Recomandirt felső sor egyenes, alsó ívelt.
103. HELY-NÉV/Recomandirt felső sor egyenes, alsó ívelt.
104. HELYNÉV/recomandirt egyenes sorok.
105. HELYNÉV/RECOMAND: felső sor egyenes, alsó ívelt.
109. HELYNÉV/RECOM № egyenes sorok

12. *típustörzs:* aj jelzés „Recommandirt". Típusok:

12. HELYNÉV/RECOMMANDIRT ívelten vésve.
121. HELYNÉV/Recommandirt ívelten vésve.
122. HELYNÉV/RECOMAN egyenesen vésve.
123. HELYNÉV/RECOMAN felső sor szögletes, alsó egyenes.
124. HELYNÉV/RECOMAN felső sor körben vésett, alsó egyenes.

13. *típustörzs:* aj jelzés „Recomendirt", vagy annak rövidítése. Típusok:

13. HELYNÉV/RECOMENDIRT egyenes sorokba vésve.
131. HELYNÉV/Recomendirt felső sor egyenes, alsó ívelt.
132. HELYNÉV/recomend. egyenes sorokba vésve.
133. RECOMENDIRT/HELYNÉV felső sor körben vésett, alsó egyenes.

Aj

Típusmutató táblázat I. Ajánlási kezelési bélyegzők.

hA. Típuscsoport.

Ajánlási sorbélyegzők

hA

10a

101a

102h

103h

122a

14e

142a

hB

Típuscsoport

Négyszögletes b.

hC

Típuscsoport

Ellipszis alakú ajánlási bélyegzők

132h

10a

100a

102h

102i

104g

121h (z_2,Z_2)

13a

131a

Aj

Típusmutató táblázat II.

Ajánlási kezelési bélyegzők

hC

Típuscsoport

Ellipszis alakú bélyegzők

hW

Típuscsoport

Különleges alakú bélyegzők

141h

290h

1a

3d

2a

4a

5h

6j

7a

8a

hD

Típuscsoport

Kétkörös bély.

BE

Típuscsoport

B2 rendszerű négyszögletes bélyegzők

133a

105a

109c Z_{27}

122b

Aj	Típusmutató táblázat III. Ajánlási kezelési bélyegzők	
BE	Típuscsoport B2 r. négyszögl. bélyegzők	CE Típuscsoport B2 rendszerű ellipszis alakú bélyegzők

123b

124c

12a

12b

E	Típuscsoport B2 rendszerű egykörös körbélyegzők	WCE	Típuscsoport B2 r. klga. bélyegző

12

12b

121a

1a

14. *típustörzs:* egyéb aj jelzéssel. Típusok:

14. ANB HELYNÉV
141. RECOMANDO/MB/HELYNÉV szélső sorok ívelten, középső egyenes.
142. HELYNÉV/RECM egyenes sorokba vésve.

A 2. típuscsaládban a hivatalnév helynévből és helyjelzésből áll.

290. HELYJEL. HELYNÉV/Recomandirt felső sor egyenes, alsó ívelt.

2. Ajánlási helybélyegzők (Aj-h)

A h- bélyegzőknek mind az öt típuscsoportjában ismerünk aj. bélyegzéseket. A különleges — hW — típuscsoport típusait itt is folytatólagosan sorszámozzuk.

a) *hA típuscsoport.* A típuscsoportban a 10a., 14e., 15h., 101a., 102h., 103h. és 142a. típusok fordulnak elő. (L. az *„Aj típusmutató táblázatot"*)

ALBA 142a.	?	KARLSTADT 10a	1845
BERKESZ 102h	1843	NAGY-BÁNYA 103h	1846
CASCHAU 102h	1834–1843	RAAB 101a	1838–1862
COMORN 10a		SZIGETH 102h	1843–1847
Güns 14e v.		WAITZEN 122a	1846

b) *hB típuscsoport.* Egy bélyegző, 132h típusú tartozik ide.

OFEN 132h Z_2 1832–1857

c) hC típuscsoport. A csoportban a 10a., 13a., 100a., 102i., 102h., 104g., 121h., 141h., 131h. és 290h. típus fordul elő. (L. az *„Aj típusmutató táblázatot")*

AGRAM 100a	1837	GÜNS 141h f és v	1840–1857
10a	1841–1855	PESTH 102i	1833–1837
APATHIN 104g	1848	13a f és z	1835–1842
BOROSJENŐ 10a	1850E–1856	SZIGETH 102h	1839–1840
CLAUSENBURG 121h z_2 Z_2	1837	TYRNAU 131h	1836–1838
F.OFEN 290h f és k	1838–1855		

d) *hD típuscsoport.* Ebbe a csoportba is csak egy — 133a típusú — bélyegző tartozik.

PESTH 133a f, v és z 1842–1847

e) *hW típuscsoport.* Különleges rajzú és elrendezésű aj. bélyegzők. (L. az *„Aj. típusmutató táblázatot".)*

AGRAM 1a	1834	KÖRMEND 5h	1839–1845
BELLOVAR 2a f, k. és v	1850E–1866	KREUTZ 6j	1850E–1857
FIUME 3d	1850E–1857	ZENGG 7a	1832
GOSPICH 4a k	1839	8a k és v	1845–1857

3. Ajánlási hely- és keletbélyegzők (hk)

A h- és hk- bélyegzők a BE, CE, E és WE típuscsoportokba tartoznak.

a) *BE típuscsoport.* A csoporton belül öt — 15c., 105a., 122b., 123b. és 124c. — típust ismerünk. (L. az *„Aj típusmutató táblázatot".)*

ARAD 122b	1864–1867	KLAUSENBURG 109c	1864–
DEBRECZIN 123b	1864–1868	NYÍREGYHÁZA 123b v	1864–1867
GROSSWARDEIN 123b	1864–1867	OEDENBURG 105a	1861–1870
HERMANNSTADT 124c f és v	1863–		

b) *CE típuscsoport.* A csoportban két — 12a. és 12b. — típust ismerünk. (L. az *„Aj. Típusmutató táblázatot".)*

DUBICZA 12a f és v	1864–1867	PRESSBURG 12b	1863–1866
KASCHAU 12b v	1863–	RAAB 12b	1862–
PEST 12b f és v	1863–		

c) *E típuscsoport.* A csoportba három — 12., 12b. és 121a. — típus tartozik. (L. az. *„Aj. Típusmutató táblázatot.")*

AGRAM 121a	1852–
PEST 12b f és v	1863–1866
TEMESVÁR 12 f és v	1864–1869

d) *WCE típuscsoport.* Ebbe a csoportba mindössze egy különleges rajzú, B2 rendszerű bélyegző tartozik.

ALBAREGIA 1a 1847

B. A KOCSIPOSTA KEZELÉS BÉLYEGZŐI (Kop)

A kop küldemények kezelésére az osztrák postaigazgatás időszakában 1850 és 1867 között — a pontos idő máig nem volt megállapítható — mindössze egy, az E típuscsoportba tartozó bélyegző készült. (L. I. kötet 660. ábrát.) Típusszám:

11. HELYNÉV/F.P.

A bélyegző vitán felül osztrák gyártmányú, de érdekessége, hogy osztrák kiadású bélyegeken még nem ismerjük. Kizárólag kop küldemények bélyegeinek értéktelenítésére használták, ismert példányai azonban mind az 1871. utáni időszakból származnak.

MISKOLCZ 11a 1850U–

C. A HÍRLAPKEZELÉS BÉLYEGZŐI (Hír)

1, Típusmeghatározás

A tárgyalt korszak hír kezelési bélyegzői a hC, BE, CE és E típuscsoportokba tartoznak. Valamennyi hír bélyegzőt az 1. típuscsaládba, a jelen korszakban gyártottakat ezen belül a 11. és 18. típustörzsbe soroltuk. Mindkét törzsbe azok a hír bélyegzők kerültek, amelyeket hírlaphivatalok használtak. A 11. törzsbe a magyar, a 18-ba a német nyelvű bélyegzőket osztottuk. Típusok — (L. a *„Hír típusmutató táblázatot"*):

111. M. K. POST. HIRL. KIADOHIV./HELYNÉV
112. M. K. POSTA HIRLAP KIAD. H./HELYNÉV
113. M. K. HIRLAPKEZELŐ POSTAHIVATAL/HELYNÉV
18. ZEITUNGS–EXPED./HELYNÉV
181. HELYNÉV/ZEITG. EXP.
182. K./ZEITUNGS-/EXPEDITION/HELYNÉV.
183. K. K./ZEITUNGS-/EXPEDITION/HELYNÉV.
184. K. K. ZEITUNGS/EXPED./IN/HELYNÉV
185. K. K. P. A. ZEIT. EXP./HELYNÉV

2. Hírlapkezelési helybélyegzők (Hír-h)

hC típuscsoport. A csoportba három típus — a 182c, 183c és 184c — tartozik.

HERMANNSTADT 184c	1852–
PESTH 183c	1852–1867
182cv előzőből egy „K" kivésve	1867–1868

3. Hírlapkezelési hely- és keletbélyegzők (Hír-hk)

BE típuscsoport. Ebbe a csoportba csak egy típust — 181a — találunk.

PESTH 181a 1852–1863

Hir	Típusmutató táblázat Hírlapkezelési bélyegzők hC. Típuscsoport. Ellipszis alakú helybélyegzők	hC

182c

183c

184c

BE	Négyszögletes bélyegző	CE	Ellipszis alakú B2 rendsz. bélyegző	E	Típuscsoport B2 rendsz. egykörös bélyegzők

181a

111c

18b

112c

E	Típuscsoport B2 r. egykörös bélyegzők	Kop	Kocsiposta	E	Lep	Levélposta	hA

113c

185c

11a

DEB.
FIUME
ILLYRIE

3a

CE típuscsoport. Szintén egy — 111c — típusból áll.

PEST 111c 1867–1873E

E típuscsoport. Ebben a csoportban négy — 18b., 112c., 113c. és 185c. — típus fordul elő.

PEST 112c	1867–1873E	POZSONY 113 c	1867–
PESTH 18b	1859–1867	PRESSBURG 185c	1852–1867

D. A PÉNZKEZELÉS BÉLYEGZŐI

A pénzkezelés bélyegzői közül az osztrák postaigazgatás utolsó másfél hónapjára esik a postautalvány bélyegzők (Put.) rendszeresítése. Az utalvány díjakat csak 1870. május 1-től kellett bélyegben leróni, tehát még az az öt bélyegző — amelyet az osztrák postaigazgatás készíttetett horvátországi és határőrvidéki hivatal részére — sem fordulhat elő bélyegen az osztrák postaigazgatás időszakában. Ezért találtuk célszerűnek azt a megoldást, hogy a pénzkezelési bélyegzőket — mivel bélyegen kizárólag a magyar postaigazgatás idejében fordulnak elő — nem bontjuk meg, hanem egységesen a III. kötetben ismertetjük.

E. A LEVÉLPOSTA KEZELÉSI BÉLYEGZŐI (Lep)

A tulajdonképpeni Lep bélyegzők a magyar postaigazgatás kezdeti időszakában kerülnek használatba, azonban itt is kell velük foglalkoznunk. Illyria francia megszállásának idejében, amellyel a bérmentesítést tárgyaló fejezetben már részletesen foglalkoztunk, azokat a leveleket melyeket a címzetteknek más címre utána kellett küldeni, Kumpf Mikuli megállapítása szerint „Deb" jelzéssel — ami a francia, „deboursé" szó rövidítése — láttak el. A „deb" jelzést Fiume egyik helybélyegzőjébe is beépítették. Ezt a bélyegzőt tehát nem mint indítási bélyegzőt használták, hanem a máshonnan érkezett és változott címre utánküldésre kerülő levelek kezelésénél; joggal tekinthetjük a lep bélyegzők korai elődbélyegzőjének, s mint ilyet a lep bélyegzők csoportjának élére soroltuk. Típusszáma és jelképes típusjelzése: 3. DEB/HELYNÉV/TARTOMÁNY. (L. *„Lep típusmutató táblázat."*)

Különben a bélyegző antikva betűs sorbélyegző, — hA — három sorban elhelyezett osztott szöveggel.

DEB/FIUME/ILLYRIE 3a f 1810

F. JÁRVÁNYZÁRLATOS LEVELEK KEZELÉSE (Jz)

Az első kötet megfelelő helyén már foglalkoztunk a 18. századbeli járványok meggátlására tett intézkedések postai vonatkozásával. Említettük azt is, hogy Petrovaradin postája volt az egyedüli, amely a járványzárlatos és „fertőtlenített" postaküldemények kezelésére „NETTO — tiszta, tehát nem fertőző — szövegű h-bélyegzőt használt. Több mint fél évszázad múlva a még mindig meglevő bélyegzőt újra elővették, és 1850 után néhány évig mint h-bélyegzőt alkalmazták. Ebből a második használati időszakából erednek az 1. kibocsátású osztrák bélyegeken előforduló bélyegzései. A bélyegző jelképes típusjelzése:

1. HELYNÉV : NETTO :

Különben egykörös, antikva betűkkel vésett, folytatólagos szövegelrendezésű körbélyegző. A vésetmező közepén postakürt díszítés (L. I. kötet 942. ábrát.)

PETERWARDEIN Jz – hE – 1a z_1

G. KEZELÉSI JELZŐBÉLYEGZŐK (Jb)

Az osztrák postaigazgatás bélyeg előtti időszakában mindössze két kezelési ágazatban alkalmaztak jelzőbélyegzőket; a készpénzzel bérmentesített küldemények és az ajánlott levelek kezelésénél. Az előzőekkel — a franco és bérmentes jb-kkel — e kötet első részében már foglalkoztunk a pontos felsorolásukat is megadtuk. A bélyeg megjelenése természetesen magával vonta ezek használatának megszüntetését. Az ajánlási jb-ök száma azonban tovább szaporodik. Ezek mellett még néhány — természetesen csak a nagyforgalmú hivataloknál — egyéb jb is használatba kerül.

a) *Ajánlási jelzőbélyegzők (Aj-Jb)*

Az ajánlási jb-ök szövege általában német és a „recommandirt" jelzésből, illetőleg annak különféle rövidítéséből áll. Mindössze négy hivatalt ismerünk (Baja, Buda, Érsekújvár és Esztergom), amelyek 1849—50-ben „ajánlott" vagy ennek rövidített alakjával vésett jb-t használt. A küldemény rovatolási számát a jelzőbélyegzés után vagy alá jegyezték fel. A legrégebbről ismert Brassó 1829-ben használt ellipszis alakú bélyegzője.

Alakjuk hasonló a korszak helybélyegzőihez. Leggyakrabban megjelenési formája a sorbélyegző, ezt követően az ellipszis, majd a négyszögletes alak. Különleges alakúak is előfordulnak. Típusjelzésükre épp ezért a helybélyegzők típuscsoportjainak betűjelét használjuk, amelyet „j"-betűvel egészítünk ki, tehát „jA", „jB", „jC" és „jW" összetételben.

A típusszámokat (L. az *„Aj-Jb típusmutatótáblázat"*-ot) számsorrendben, a szöveg azonos ábécé rendjében állapítottuk meg. A betűtípust, az ívelt szöveget, a színeket és a méretmegadást a hivatalok h- és hk-bélyegzőinél alkalmazott módon adtuk meg. A felsorolást a használó hivatalok névsorában készítettük. Bár feleslegesnek látszik, de minden tévedés kizárására megjegyezzük, hogy a megadott helynevek a jb-kön nem szerepelnek.

jA típuscsoport. Sorbélyegzők

Baja 4a f 1849
6d 21×3,5 fv 1841–184?
Bánhalma 5a 2,5×3,25 f 1847–50U
Bátaszék 5a 2,5×3,25 f 1847–50U
Beszterczebánya 9a f 1846
10a fv 1842–43
18a f 1850U–57E
Brassó 10a 39×3,5 f 1841
Buda 1a f 1839
5a 21,5×3,25 f 1847–50U
Czelldömölk 11a f 1841–50U
Cseklész 5a 21,5×3,25 f 1847–50U
Déva 5a 21,5×3,25 f 1847–50U
Eger 5a 21×4 f 1847–50U
Érsekujvár 3aq k 1850–1857E
22aq f 1847
Esztergom 2a f 1848–50U
5a 21,5×3,25 f 1847–50U
Fiume 5a 2,5×3,25 f 1847–50U
Ilok 6d 22×2,5 vf 1845–50U
Ipolyság 5a 21,5×3,25 f 1847–50U
Kaposvár 8a v 1848
Karlovac 1a 35×4 v 1845
Kassa 6d 22×2,5 vf 1845–50U
Keszthely 13a v 1847–50U
Kisbegyes 6d 21×3,5 fv 1847–50U
6d 22×2,5 fv 1844–47
Kołozsvár 10a 28×3 f 1842
Marosvásárhely 10aq 25 f 1840
Mezőkövesd 5a 20×4 f 1849–50U
Miskolcz 5a 2,5×3,25 f 1847–50U
Mitrovica 6a 22×2,5 f 1849–50U
Mohács 5a 2,5×3,25 f 1849–50U
Nagybánya 10eq f 1841–46
16a f 1847
Nagybecskerek 21a f 1846

Aj | Típusmutató táblázat I. | Jb

Ajánlási jelzőbélyegzők

jA | Típuscsoport

Sorbélyegzők

AJÁNL: 1a	AJÁNLOTT. 3aq	AJÁNLOTT. 2a	RECOM: 5a
AJÁNLVA 4a		RECOMAN 7d	*RECOM.* 6d
RECOMAND 8a	RECOMAND: 9a	RECOMANDIRT 10a	
RECOMANDIRT 10aq	Recomandirt 10eq	RECOMANDIRT 11a	
RECOMANDO 13a	RECOMENDIRT 16a	RECOMMAND: 18a	
Recommandirt 19a	Recommandirt. 20a	RECOMMANDIRT. 22aq	
RECOMMANDIRT 21a	RECOMMEND 23a	RECOMA: 25a	

jB | Típuscsoport

Négyszögletes bélyegzők

RECOM. 6d Z_7	*RECOM* *Nº* 6d Z_{27}	*RECOMAN* *DIRT.* 12d Z_7

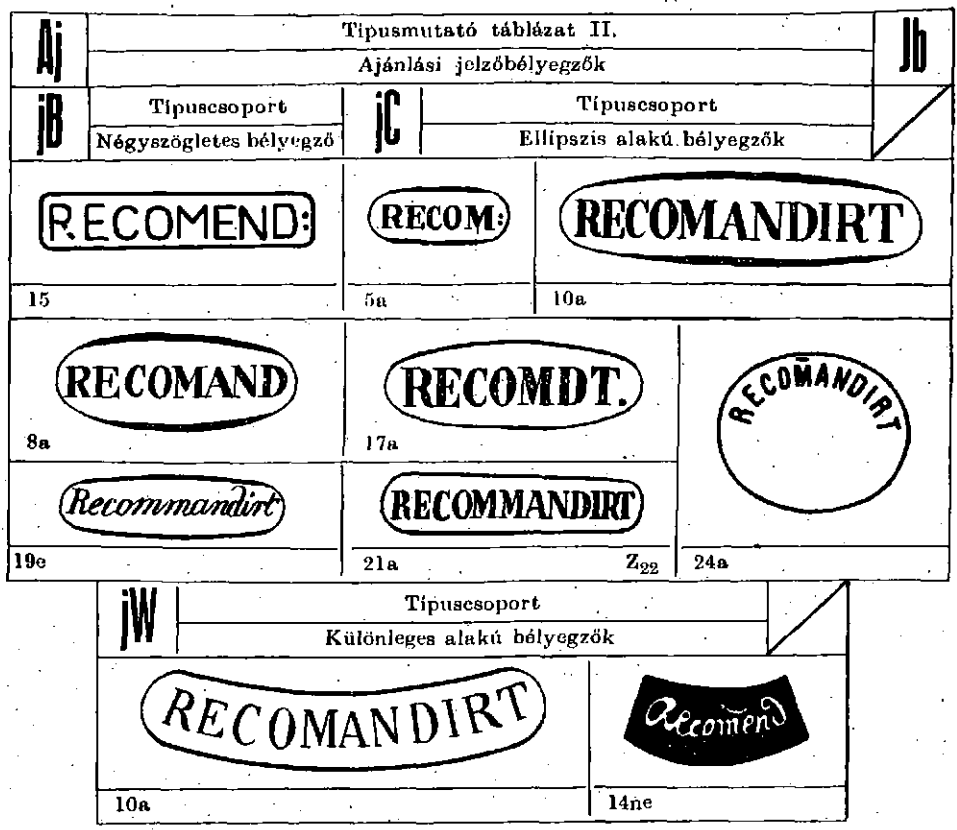

Nagyhőflány 18a f 1849–50U
Nagyszeben 10a 36×2,75–3,25 < f 1846
Nagyszombat 5a 21×4 f 1847–50U
Nagytapolcsány 5a 21,5×3,25 f 1847–50U
Nagyvárad 5a 22×5 f 1849–50U
10aq 30 f 1847
Ókér 6d 19×4 fv 1841–?
Osijek 5a 2,5×3,25 f 1847–50U
10a 38×5 f ?
Pancsova 25a f 1850U–57E
Pest 5a 21×4 f 1847–50U
Pozsony 10a 40×4,5 f 1841–43
10a 38×5 f 1847–50U
Rétság 10a 28×4 f 1843
Sasvár 11a f 1841–50U
Selmeczbánya 20a v 1831–32
Sopron 5a 21,5×3,25 f 1847–50U
Szekszárd 6a 21×3,5 f 1846–50U
Szenicze 5a 21,5×3,25 f 1847–50U
Szolnok 5a 21,5×3,25 f 1847–50U
Szombathely 10a 38×5 f 1848–50U
Temesvár 6d 21×3,5 f 1846–50U
Vácz 7a 1846
Vécse 19e f 1841
Vimpácz 23a f 1844
Vinkovce 6d 22×2,5 vf 1845–50U

jB típuscsoport. Négyszögletes bélyegzők

Moson 12d Z_7 f 1834–45
Pancsova 6d Z_7 f 1850U–
Sopron 6d Z_7 f 1862–67
Turóczrudnó 15a Z_1 f 1844

jC típuscsoport. Ellipszis alakú bélyegzők

Bag 21a Z_{22} v 1832
Brassó 19e f 1829
Eperjes 17a f 1847–50U
Pápa 5a Z_{22} f 1849–50U
10a f 1840
Pozsony 24a f 1850U–
Nagykanizsa 8a f 1830–1847

jW típuscsoport. Különleges alakú bélyegzők

Nagysomkút 14ne f 1848
Rimaszombat 10a f 1844–50U

b) *Egyéb jelző bélyegzők*

Az egyéb levélkezelési jelzőbélyegző közül kettőt kell megemlítenünk, amelyeket 1850 után vettek használatba s amelyeknek bélyegzései — bár előírásellenesen — az 1. kiadás bélyegein is előfordulnak. Az ilyen bélyegzések eredetüket kizárólag a postaalkalmazottak felületes munkájának köszönhetik.

Az egyiket a postaindítás után feladott küldemények megjelölésére használták. Szövege: „NACH ABGANG DER POST", a másikat a hiányosan vagy teljesen bérmentetlen levelekre ütötték, és kézírással jegyezték a Summe (összeg) szó után a kézbesítéskor fizetendő portó összegét. A többsoros elrendezésű bélyegző szövege: „FEHLEN DES PORTO/ZU TAXE/SUMME:".

A TIPUSMUTATÓ TÁBLÁZATOK HASZNÁLATA ÉS A RÖVIDÍTÉSEK

Mind a postahivatalok és egyéb postaszervek, hely-, valamint hely- és keletbélyegzőinek, mind a kezelési bélyegzők részletes ismertetéséhez típusmutató táblázatokat állítottunk össze. A táblázatok felépítése azonos elveken nyugszik. Minden táblázat fejlécének két végén egy-egy négyzetet helyeztünk el. A bal oldali a postahivatalok h- és hk-bélyegzőinek típusmutató táblázatainál átlós irányban áthúzott. A jobb oldaliban kövér betűkkel szedve a típuscsoport betűjelét találjuk (Pl. hA, D stb). Az egyéb postahelyeknél a bal mezőbe hasonló kövér betűkkel a postahely megnevezésének, a kezelési bélyegzőknél pedig a kezelési ágazat nevének rövidítése foglal helyet. (Pl. Pgy = postagyűjtőhely, Aj = ajánlási bélyegző stb.). A jobb oldali mezőben mindkettőnél ugyancsak a típuscsoport betűjele áll.

A fejléc alatt táblázatosan helyezkednek el, típuscsaládonként növekedő számsorrendben, az egyes bélyegzéstípusok ábrái. Mindegyik ábramező bal alsó sarkába feltüntettük a típusszámot és a betűfajtákat meghatározó betűjelet.

Abban az esetben, ha a típuscsoporton belül több alcsoportot, vagy a kezelési bélyegzőknél — ahol kevesebb a típus — egy táblán több típuscsoportot vontunk össze, az új alcsoport vagy típuscsoport kezdő sorának elején az első mezőbe az alcsoport, illetőleg típuscsoport betűjelét helyeztük el.

A postahivatalok bélyegzőinek azoknál a típuscsoportjainál, amelyeknél díszítményes és eltérő alakú keretvonalak (Z) vagy a vésetmező díszítése (z) is előfordul, külön „díszítményes keret- és alakmutató", valamint „díszítőelem

mutató" táblázat is készült. Ezeknél a „Z", illetőleg „z" jelzés a bal oldali négyzetbe, az említett átlós áthúzás helyére kerül.

A táblázatokat kétféleképp használhatjuk. Például az első esetben a Névmutatóban a Budapest 4 postahivatal Pest nevű elődhivatalánál használt bélyegzők között szereplő „Hír-E-112c" típusjelű bélyegzésről tudni akarjuk, hogy az milyen. A Hír típusmutató táblázatot felütve látjuk — a fejlécen balról jobbra haladva — *Hír* = hírlapkezelési bélyegző; *E* típuscsoport = egykörös B2 rendszerű körbélyegző; *112* = a bélyegző szövege: „M.KIR. POSTA HIRLAP KIAD.H./PEST és végül *c* = a szöveget a felső köriratban antikva, az alsóban groteszk betűkkel vésték.

A másik esetet két példán nézzük meg. A kezünkbe kerül 1848-ból egy levél, amelyen Zengg fekvő téglalap alakú bélyegzését látjuk. Ahhoz, hogy ennek a bélyegzésnek, adatait és ismertetését megtaláljuk, először típusjelét kell meghatároznunk. A keret téglalap alakú, tehát a bélyegző a B típuscsoportba tartozik. A helynév alatt egysoros keltezést látunk, tehát a bélyegző az egysoros keltezésű négyszögletes bélyegzők alcsoportjába tartozik, alcsoport jele tehát *BJ*. Felütjük ezt a típusmutató táblázatot. A helynév antikva nagybetűkkel (a) egy szóba vésett (1), tehát típusszáma 1a. A keltezésben a hójelzés betűkből áll, azaz (y) összetételű; az évszám bevésett (nem cserélhető), tehát végső fokon (y_1) keltezéssel állunk szembe. A kettős keretvonal szögletes sarkú, így a B típuscsoport Z alakmutató táblázatából megállapíthatjuk, hogy Z_2 jelű. Az így meghatározott jelzőelemeket egymás mellé rakva megkapjuk a szóbanforgó bélyegző típusjelét: BJ-1a (y_2) Z_2. A bélyegzés egyéb adatait a B típuscsoport BJ alcsoportját tárgyaló fejezet tartalmazza, ahol Zengg szóban forgó bélyegzését a helynév alapján az ábécé rendben közölt felsorolásban már könnyen megtaláljuk.

A másik példán nézzünk egy olyan levelet, amelyen egy ellipszis alakú és „KL.KANISA" szövegű, keltezés nélküli helybélyegző szerepel. Típuscsoportjele így csak *hC* lehet. Mielőtt azonban a hC típusmutató táblázatot felütnénk a névmutatóban megnézzük Kl. Kanisát, s azt látjuk, hogy az Törökkanizsa régi neve. Törökkanizsa címszónál viszont KL(ein) Kanisa névnél látjuk, hogy csak egyféle ellipszis alakú és *hC — 116a* típusszámú bélyegzője van. Most felütve a *hC* típusmutató táblázatot a *116a* jelzésű mezőben Alsólendva bélyegzését látjuk antikva nagybetűkkel „A.LENDVA" alakban írva. Keresett „KL.KANISA" bélyegzésünk írásmódja is ilyen, tehát az megegyezik a névmutatóban megtalált hC — 116a típusjelű bélyegzéssel.

A kikeresések megkönnyítésére, bármelyik ismertetett módon is végezzük azt, a típusmutató táblákat betűrendben felsoroljuk és megadjuk azok oldalszámát.

Jel	Típusmutató táblázat megnevezése	Oldal
A	Sorbélyegzők a helynév után egysoros keltezéssel	290
AE	Sorbélyegzők a helynév alatt kétsoros keltezéssel	290
AEJ	Sorbélyegzők a helynév után kétsoros keltezéssel	290
Aj	Ajánlási kezelési bélyegzők	338
AJ	Sorbélyegzők a helynév alatt egysoros keltezéssel	288
Aj—Jb	Ajánlási jelzőbélyegzők	346
BE	Négyszögletes bélyegzők, a helynév alatt kétsoros keltezéssel	296
BEF	Négyszögletes bélyegzők, kétsoros keltezés alatti napszakjelzéssel	296

BEJ	Négyszögletes bélyegzők kétsoros keltezéssel és napszakjelzéssel	296
BJ	Négyszögletes bélyegzők a helynév alatt egysoros keltezéssel	296
CE	Ellipszis alakú bélyegzők, a helynév alatt kétsoros keltezéssel	298
CEJ	Ellipszis alakú bélyegzők, a helynév után kétsoros keltezés + évszám	298
CJ	Ellipszis alakú bélyegzők, helynév alatt egysoros keltezéssel	298
D	Kétsoros B2 rendszerű körbélyegzők	300
D – z	Kétkörös körbélyegzők díszítőelemei	301
E	Egykörös B2 rendszerű körbélyegzők	306
E – z	Egykörös körbélyegzők díszítőelemei	309
EF	Egykörös B2 rendszerű napszak- és indításjelzésű körbélyegzők	322
Ha	Hajóállomások bélyegen előforduló bélyegzései	329
hA	Sorbélyegzők	61
hA – z	Sorbélyegzők díszítőelemei	63
hB	Négyszögletes helybélyegzők	69
hB – Z	Négyszögletes helybélyegzők díszítményes keret- és alakmutatója	71
hC	Ellipszis alakú helybélyegzők	273
hC – Z	Ellipszis alakú helybélegyzők díszítményes keret- és alakmutatója	79
hC – z	Ellipszis alakú helybélyegzők díszítőelemei	76
Hep	Helyiposta (kisposta) h- és hk-bélyegzői	329
Hir	Hírlapkezelési bélyegzők	343
hWéshW – Z	Különleges alakú és elrendezésű helybélyegzők	84
kA	Soros keletbélyegzők	286
kB	Négyszögletes keletbélyegzők	286
Kop	Kocsiposta küldemények kezelési bélyegzői	43
Kpb	Készpénzbérmentesítés helybélyegzői	8
Ks – Fön ...	Kisegítőbélyegzőnek használt főnöki bélyegzők	24
Ks – Hip ...	Kisegítőbélyegzőnek használt hivatali pecsétnyomók	24
Ks – Ném ..	Kisegítőbélyegzőnek használt néma bélyegzők	24
Lep	Levélposta kezelési bélyegzők	43
Mp	Mozgóposta bélyegzők	29
Pgy	Postagyűjtőhelyek h- és hk-bélyegzői	26
Vb	Vasútállomások bélyegen előforduló bélyegzései	27
WAF	Különleges elrendezésű háromsoros keltezésű sorbélyegző	290
WBE	Különleges elrendezésű, kalapács alakú bélyegző kétsoros keltezéssel ..	296
WBJ	Különleges négyszögű bélyegző, egysoros keltezéssel	296
WCE	Különleges elrendezésű, ellipszis alakú bélyegző, kétsoros keltezéssel	298
WE	Különleges elrendezésű B2 rendszerű bélyegzők	322
x és y	Keltezésváltozatmutató táblázat	239

A bélyegzésekről szóló fejezetekben, az azokba illesztett felsorolásokban, valamint a névmutatóban a típusmutató táblázatok előző összefoglalásába iktatott rövidítéseken kívül még jó néhányat használtunk. Igaz, hogy ezek jelentését mind az I. mind a II. kötet megfelelő fejezeteiben rögzítettük, mégis célszerűnek tartjuk ábécérendben való összefoglalásukat az esetleg szükségessé váló kikeresés megkönnyítésére.

a	antikva betűk
b	osztott szöveg antikva/groteszk betűk
Bm	betűmagasság
c	osztott szöveg groteszk/antikva betűk
d	kurzív betűk
e	írott betűk
E	Erdély
f	gót betűk, színjelzésnél fekete
g	osztott szövegnél antikva/kurzív betűk
h	osztott szövegnél antikva/írott betűk
h-	helybélyegző

hk-	hely-keletbélyegző
Höv	Határőrvidék
HSz	Horvát—Szlavónország
i	osztott szövegnél antikva/gót betűk, színjelzésnél ibolya
j	osztott szövegnél groteszk/írott betűk
k	kék
M	Magyarország
n	negatív groteszk betűk
na	negatív antikva betűk
nd	negatív kurzív betűk
ne	negatív írott betűk
nf	negatív gót betűk
q	ívelten vésett sorok négyszögletes és sorbélyegzőknél
q_1	függőlegesen elhelyezett helynév sorbélyegzőknél
Q	sorválasztó vonal
Q_1	vízszintes osztóvonal körbélyegzőknél
Q_2	két vízszintes osztóvonal ellipszis alakú bélyegzőknél
s	sárga
v	vörös
vm	vármegye
w	kettősvonalú üres betűk
x_0	évszám nélküli keltezés, hónapjelzés számjegyekkel
x_1	bevésett évszámú keltezés, hónapjelzés számjegyekkel
x_2	cserélhető kétjegyű évszámos keltezés, hónapjelzés számjegyekkel
x_3	cserélhető háromjegyű évszámos keltezés, hónapjelzés számjegyekkel
x_4	cserélhető négyjegyű évszámos keltezés, hónapjelzés számjegyekkel
y_0	évszám nélküli keltezés, hónapjelzés betűkkel
y_1	bevésett évszámú keltezés, hónapjelzés betűkkel
y_2	cserélhető kétjegyű évszámos keltezés, hónapjelzés betűkkel
y_3	cserélhető háromjegyű évszámos keltezés, hónapjelzés betűkkel
y_4	cserélhető négyjegyű évszámos keltezés, hónapjelzés betűkkel
z	sorszámmal indexelve — pl. z_3 — a vésetmező díszítőeleme, színjelzésnél zöld
z_0	díszítés nélküli vésetmező
Z	sorszámmal indexelve díszítményes keret- vagy alakjelzés
Z_0	keretvonal nélküli
Z_2	kettős keretvonal

IV. RÉSZ

NÉVMUTATÓ ÉS AZ OSZTRÁK POSTAIGAZGATÁS BÉLYEGZÉSEINEK ELŐFORDULÁSA

Írta:

KOSTYÁN ÁKOS, KUN GYÖRGY

Az osztrák postaigazgatás idejéből eredő bélyegzések előfordulási változatainak összeállításával a különleges gyűjtői igények kielégítése lebegett szemünk előtt. Gondolunk itt elsősorban a bélyeg előtti levelek és az osztrák bélyegeket magyar bélyegzésekkel gyűjtőkre. Továbbá azokra, akik a bélyegzéseket helységenként gyűjtik, vagy azokra, akiket csak egyes helységek, közigazgatási területek — mint például egyes vármegyék, Erdély, a határőrvidék stb. — objektumai érdeklik. Figyelemmel a felsorolt szempontokra, a névmutatót az alábbiakban taglalt elvek szerint építettük fel.

A korszak valamennyi, bélyegzőn előforduló helynevét korabeli írásmódjának megfelelően, szoros ábécé-sorrendben vettük fel. Minden korabeli elnevezés után a helységnek az 1913. évi Helységnévtárban szereplő, illetve az 1914. év végéig megjelent változások figyelembevételével az 1914. december 31-i helyzetnek megfelelő nevét adtuk meg.

A postahely 1914. évi nevét, az ábécérend megfelelő helyén kurzív betűkkel szedettük. A helyneveknek az 1914. évi helyzetnek megfelelő átvetítésénél némi gondot okoztak azok a helységek, illetőleg városok, melyek közigazgatási területén több postahivatal működött. Ezek hivatalneve az átvetítési időpontban már helynévből és hivatalszámból állott. (L. az I. kötet vonatkozó fejezetét.) A kérdés döntően Budapestnél és néhány vidéki városnál merült fel. Az egyértelműség biztosítása érdekében azt a megoldást választottuk, hogy a hivatalszámos helynevet csak azoknál a helységeknél vettük fel a névmutatóba, amelyeknek elődhivatalai közül az osztrák postaigazgatás idejében helységenként legalább három működött. Két elődhivatal esetében csak akkor jártunk el az előzőekhez hasonlóan, ha közülük egyik sem működött pályaudvaron. Ezen túlmenően a pályaudvari postahelyeknél azt a körülményt, hogy pályaudvaron működnek, külön nem tüntettük fel, mert ez bélyegzőik típusszámából megállapítható. A pályaudavari jelzéssel készített bélyegzők bélyegzéseinek típusai mind a 4. típuscsaládba tartoznak, tehát típusszámaik „4"-gyel kezdődnek.

A helynevet annak a vármegyének a neve követi, amelynek területén a szóban forgó helység fekszik.

A megye nevét szintén az 1914. évi írásmódnak megfelelően tüntetjük fel. Kivételt teszünk „Jász-Nagy-Kun-Szolnok", „Gömör és Kishont", valamint „Pest-Pilis-Solt-Kiskun" vármegyékkel, amelyeket a rövidség kedvéért „Szolnok", „Gömör", illetőleg „Pest" alakban írtuk. Ugyancsak az egyszerűség miatt a megyejelzést — „vm" — elhagyjuk. A megváltoztatott, régi megyeneveket — például „Zaránd" — az érvényes megyenév után zárójelben tüntetjük fel.

A megyenév után a postaszerv működési adatai következnek. Az első

évszám a megnyitás, a második a megszűnés időpontját jelöli. A második évszám hiánya azt jelenti, hogy a postaszerv 1914. után is működött.

A nem folyamatosan – időnként szünetelő – tehát szakaszosan működő postahelyeknél az egyes működési időszakokat az „és" kötőszóval kapcsoljuk. A pontosan még nem tisztázott évszámoknál az „E" és „U" jelzést ugyanolyan elvek szerint alkalmazzuk, mint az E típuscsoport bélyegzőinek használati idejénél. (L. III. 2. fejezetet.) A sort az ország, illetőleg országrész jelzéssel zárjuk le.

Az ország és országrész jelzésére, a négy egységnek megfelelően négyféle rövidítést alkalmazunk. Az 1850. évi politikai beosztásból „Magyarországnak" vesszük – jelölése „M" – az akkori Magyarországon kívül a Temesi bánságot, a Szerb vajdaságot, Muraközt és Fiumét. „Horváth-Szlavonországnak" – jelölése „HSz" – vettük Horvát-Szlavonországot és a Szerémséget. „Erdélyen" – jelzése „E" – az 1850. évi beosztásnak megfelelő területrészt értjük. Végül a „Határőrvidék" megjelölésére a „Höv" rövidítést használjuk. Ide soroljuk a román-szerb és a horvát-szlavon határőrvidék területét az 1867. évi helyzetnek megfelelően. 1872. január hó 1-vel való megszüntetésének megfelelő hovatartozandóságát „M", illetve „HSz" jelzéssel.

Minden postahely 1914. évi neve alatt soroljuk fel a postahely valamennyi 1867. május 1-e előtt gyártott bélyegzőjének bélyegzéseit, a típusjel megadásával. Az azonos típusjelű bélyegzéseket – természetesen ugyanannál a postahelynél – nem soroljuk mind fel, hanem a típusjel után megadjuk a változatok számát, például „4 vált.". Ha valakit valamelyik bélyegzés részletes leírása érdekel, azt a megfelelő típuscsoportban minden további nélkül megtalálhatja. A típusjelen belül a típusszámot megelőző betű vagy betűcsoport a típuscsoportot, az egyéb postahelyek és kezelési bélyegzőknél a típuscsoport jelzés előtti rövidítés a postahely nevét, illetőleg kezelési ágazatot jelenti. (V. ö. I. kötet. Rendszertan.) A szóban forgó bélyegzést ezeknek megfelelően találjuk meg a II. Rész 2. és 3. fejezetben, illetőleg a III. Részben.

A típusjel után a bélyegzés előfordulási adatai következnek. Ezeket 0-tól 5-ig arab számokkal jelöljük. A számjegyek közül a

0 . . . . a bélyeg előtti leveleken
1 . . . . az 1950. június 1-i
2 . . . . az 1858. november 1-i
3 . . . . az 1861. január 15-i
4 . . . . az 1863. május 15-i és az
5 . . . . az 1863. október 1-i kibocsátású osztrák bélyegeken való előfordulást jelöli.

Annál a néhány, osztrák gyártmányú bélyegzőnél, amelyek csak 1867. május 1-e után kerültek használatba, tehát így osztrák kiadású bélyegen bélyegzéseik nem fordulhatnak elő, a „(–)" jelzést alkalmazzuk.

Azoknál a postahelyeknél, amelyeknek nevét működésük során megváltoztatták, az 1914. évi nevük alatt ábécérendben közöljük előző neveit, működési adataikkal.

Az olyan helynéveltéréseket, amelyek csupán a korabeli írásmódból adódnak – például „C" és „K", vagy „cz" és „tz" – az időszakon belül vagylagosan közöljük. Például „Caschau Kaschauval váltakozva". Az olyan helynévváltozatot, amelynek alkalmazási időszakát pontosan nem ismerjük, például „1825 körül" módon adjuk meg. Végül a visszatérő és a többi helynévváltozat-

tal vegyesen előforduló megnevezésnél nem az évszámokat, hanem az „(időnként)" jelzést használjuk. Itt jegyezzük meg, hogy a Habsburg-ház németesítési időszakában elrendelt német helynevek használata 1867. május 1-vel megszűnt. A bélyegzéseken rövidített alakban használt helyneveket a névmutatóban ki- és egybeírjuk; azonban a bélyegzésen nem szereplő helynévrészeket zárójelbe foglaljuk. Az összetett helyneveknek a bélyegzéseken előforduló írásmódja — egybeírott, különírott, ez utóbbiaknál kötő írásjelek alkalmazása, a nagy kezdő és kisbetűkkel vésett nevek stb. — a típusszámból megállapítható.

A típusváltozatokból mindössze a véset betűtípusára és a díszítésre — beleértve a keretvonal és a vésetmező díszítését — vonatkozó jelzéseket tüntetjük fel. A keletváltozatokat és színváltozatokat, a szokásos módon a bélyegzések részletes leírásánál találhatjuk meg. A keletváltozatokat — x és y — abban a kivételes esetben adjuk csupán meg, amikor két különböző, de azonos típusú bélyegzőről van szó.

Majdnem minden típuscsoportnál előfordul néhány tévesen vésett helynevű bélyegző, ezeket különösen azokban az esetekben, amikor egyező típusszámú helyesen vésett bélyegző bélyegzése is ismert, az azonosítás megkönnyítésére „Vh"-val jelezzük.

Még néhány szóval meg kell emlékeznünk a gyűjtőinktől is várt kutatómunka megkönnyítésére alkalmazott adatközléseinkről. Azokról a postahivatalainkról van szó, amelyek 1749—1867 között bizonyos időszakban működtek, de bélyegzéseiket még nem ismerjük. A névmutatóba működési adataikkal együtt ezeket is felvettük.

A 1.Székesfehérvár
Abádszalók Szolnok 1856– *M*
Tiszaabádszalók 1856–1896
E–1a z_1 1–5
Abaujszántó Abauj-Torna 1857– *M*
E–10a Vh 1 * E–10a 1–5
Abaujszina Abauj-Torna 1752–1789 *M*
Abony Pest 1787– *M*
hA–149a 0 * hC–1a 0 * D–1a 0–1
E–1a 5 * E–47a 1–5
Abrudbánya Alsó-Fehér 1851 *E*
E–1a 1–5
Ács Komárom 1787 *M*
hA–106a 0 * hC–1a 0–1 * D–1a 0–1
E–1a 1–5
Acsa Pest 1769–1784 és 1869– *M*
Ks–Hip–1n 0
Ada Bács-Bodrog 1853– *M*
E–1a z_1 1–5
Adony Fejér 1749E– *M*
hA–1a 0 * D–1a 0–5 * D–1a Z_{25}
E–1a (rx_0) (–)
Agnethlen 1. Szentágota
Agram 1. Zagreb 1.
Agram Bahnhof 1. Zagreb 2.
E–1a 5
Ajnácskő Gömör 1867– *M*
Aknasugatag Máramaros 1858– *M*
Sugatagh 1858–1901
E–1a 1–5
A.Kubin 1. Alsókubin
Alba 1. Székesfehérvár
Albar 1. Székesfehérvár
Albaregalis 1. Székesfehérvár
Alba Regia 1. Székesfehérvár
Alberti-Irsa Pest 1836– *M*
Irsa 1836–1871
hA–1a 0–1 * E–1a 1–5 * E–1a Vh 5
Alcsil Arad 1861– *M*
Alcsill 1861–1910
E–11a 3–5
Alcsut Fejér 1866 *M*
Alcsuth 1866–1903
E–1a 5
A.Lendva 1. Alsólendva
Alibunár Torontál 1760– Höv. *M*
Allibonar 1820 körül
hA–14a 0
Allibunar 1760–1871
hC–14a 0 * E–1a 1–5
Alkenyér Hunyad 1749E– *E*
Sibot 1749E–1869
E–1a 1–5 * AJ–1a 0
Allibonar 1. Alibunár
Allibunar 1. Alibunár
Allios 1. Temesilléd
Almás 1. Bácsalmás
Almásnyires Kolozs 1787–1827 *E*
Nyires 1787–1827

Álmosd Bihar 1860– *M*
E–1a 2–5
Alpár Pest 1787– *M*
hA–1a 0 * hA–148a 0–1 * D–1a 0–1
Alsócsernáton Háromszék 1863– *E*
E–11a 5
Alsóegregy Szilágy 1749E– *M*
Magyaregregy 1749E–1910
E–10a 1–5
Alsóelemér Torontál 1864– *M*
Deutsch-Ellemer 1864–1867
E–1 (–)
Németelemér 1900–1911
Németellemér 1867–1900
Alsójára Torda-Aranyos 1863– *E*
E–11a 4–5
Alsókomárnok Sáros 1773– *M*
Komarnik 1773–1905
hC–1a z_3 0 * D–1a 0–3 * E–1a 4–5
Alsókubin Árva 1838 és 1845– *M*
A. Kubin A–116d 0–3
A. U.(nter) Kubin E–817a 2–5
Alsó-Lapác l. Dolnji Lapac
Alsólendva Zala 1834– *M*
A.Lendva hC–116a 0 * D–116a 0–5
Lendva hA–1a 0
Alsóporumbák Fogaras 1749E– *E*
Borunbach (időnként)
hC–1nd Z_{21} 0
Porumbach 1749E–1867
E–1a 1–5
Porumbák 1867–1873
Alsósimánd Arad 1769 *M*
Simánd 1769–1910
hC–1d z49 0 * D–1a 0–1 * E–1a 1–5
Alsószombatfalva Fogaras 1849E–1834 és 1879– *E*
Mühlendorf
Szombatfalva
Szombath hC–1nd Z_{22}
Alsóucsa Fogaras 1834–1893 *E*
Alsóutsa hC–116na Z_{23} 0–1 * E–11a 1–5
Alsóvereczke Bereg 1833– *M*
hA–107a 0 * D–11a 0–5
Alsóvidovecz l. Muravid
Altbessenova l. Óbesenyő
Altenburg l. Magyaróvár
Altendorf l. Szepesófalu
Altgebirg l. Óhegy
Altgerburg l. Óhegy
Altgradiska l. Stara Gradiška
Altkanisa l. Ókanizsa
Altkér l. Ókér
Alt-Moldava l. Ómoldova
Altofen l. Óbuda
Alt-Ogradina l. Óasszonyrét
Alt-Orsova l. Orsova
Alt Pazua l. Stara Pazova
Altsohl l. Ózólyom
Alt-Stubna l. Stubnyafürdő
Alvincz Alsó-Fehér 1863– *E*
E–1a 3–5
A.Megyes l. Aranyosmeggyes
Andrásháza Kolozs 1787–1827 *E*
Apácza l. Csanádapáca
Apahida Kolozs 1864–1867 és 1873– *E*
E–1a 5
Apathin l. Apatin
Apatin Bács-Bodrog 1830– *M*
Apathin 1830–1867
hA–1a 0 * D–1a 0–4 * D–1a z17 4–5
Aj–hC–104g 0 * Kpb–hC–143g 0
Apátmarót Hont 1793–1820 *M*
Apcz Hont 1867– *M*
E–1a (–)
Arad Arad 1753– *M*
hB–1a 3 vált. 0 * hC–1a z_{10} 0–1
D–1a 0–1 * D–1a z_2 0–1
E–1a 2 vált. 2–5 * E–1a z_5 1–2
Aj–BE–122b 5 * E–476a 2–5
Aranyosgyéres Torda-Aranyos 1859– *E*
Gyéres 1859–1911
E–1a 2–5
Aranyosmarót Bars 1838 és 1851– *M*
Aranyosmaróth 1851–1906
E–10a 1–5
Aranyos Medgyes l. Aranyosmeggyes
Aranyosmegyes l. Aranyosmeggyes
Aranyosmeggyes Szatmár 1749E–1853 és 1862– *M*
Aranyosmedgyes 1845–1853
D–11a 0–1
Aranyosmegyes 1862–1908
E–10a 3–5
Megyes 1749E–1845
hC–162a z_3 0 * hC–172 z_4 0
Árkod Torontál 1864–1870 és 1877– *Hőv M*
Jarkovácz 1864–1870 és 1877–1911
E–1. . . ?
Árokszállás l. Jászárokszállás
Árpástó Szolnok-Doboka 1787–1811 *E*
Árvapolhora Árva 1858– *M*
Polhora 1858–1876
E–1a 1–5
Árvaváralja Árva 1866– *M*
Árvavárallya E–11a 5
Aszód Pest 1749E–1769 és 1855– *M*
E–1a 1–5
Átány Heves 1749E–1762U és 1882– *M*
A.U.Kubin l. Alsókubin
A.Utsa l. Alsóucsa
Avasfelsőfalu Szatmár 1855– *M*
Felsőfalu 1855–1908
E–11a 1–5
Avasújváros Szatmár 1862–1874 és 1878– *M*
E–11a 3–5
Baasen l. Bázna
Babócsa Somogy 1749E– *M*
hA–14d 0 * hC–1a z_3 0
AJ–141e/d 0–1 * E–1a 2–5

Bábolna l. Tiszabábolna
Bács Bács-Bodrog 1749E–1773 és 1862– *M*
E–1a 3–5
Bácsalmás Bács-Bodrog 1856– *M*
Almás 1856–1882 és 1889–1895
E–1a z_1 1–5
Bácsdoroszló l. Doroszló
Bačince Szerém 1787– *HSz*
Bacsincze ?–1870
AJ–1d 0–5
Bácsszentiván Bács-Bodrog 1865– *M*
Priglevička Szentiván 1871–1904
Priglevička Szt. Ivan 1865–1871
E–105a Vh. 5
Bácsszenttamás l. Szenttamás
Bácstopolya l. Topolya
Bácsujlak Bács-Bodrog 1749E– *M*
Novoszelló 1749E–1773; 1869–1873 és 1888–1904
Bag Pest 1900– *M*
Bagh 1769–1855 és 1884–1888
hB–1a Z_{24} 0 ∗ D–1a 0–1
Bagos l. Csengerbagos
Baja Bács-Bodrog 1769– *M*
AJ–1d 0–1 ∗ E–1a 5
E–1a z_1 1–5
Baya hC–1a 0 ;
Bajfalu Szatmár 1769–1841 *M*
Bajmócz Nyitra 1749E–1827 és 1882– *M*
hA–162a 0 ∗ hC–162a 0
Bajmok Bács-Bodrog 1789– *M*
E–1a 5
Baymok 1789–1863U
hC–1a 0 ∗ AJ–1d 0–5
Bajna Esztergom 1866– *M*
E–589b 5
Esztergom–Bajna 1866–1887
Bajna l. Nyitrabajna
Bakabánya Hont 1769–1792 és 1863– *M*
Bugganz 1863–1867
E–1a 4–5
Bakar Modrus-Fiume 1782–1785, 1803–1810 és 1838– *HSz*
Bakar-Buccari 1867–1914
Buccari 1852–1867 E–1a 1–5
Bakóvár Temes 1866– *M*
Bakóvár 1866–1911 E–1a 5
Baksa l. Zalabaksa
Balassagyarmat Nógrád 1777– *M*
hA–10a 0 ∗ hA–116a 2 vált. 0
D–10a 0–3
Balassagyarmath (időnkint)
hA–116a 4 vált. 0 ∗ hB–116a 0
hB–118a Z_2 0 ∗ E–10a 3–5
Balatonboglár Somogy 1862– *M*
Boglár 1862–1909
E–1a 3–5
Balatonfüred Zala 1838–1841; 1851–1871 és 1883– *M*
Füred 1838–1841 E–1a 1–5
Balatonszemes Somogy 1803–1871 és 1881– *M*
Faluszemes 1881–1912
Szemes 1803–1871
hA–106a 0 ∗ hB–1a Z_3 0 ∗ D–1a 1–5
Balavásár Kisküküllő 1769–1792 és 1893– *E*
Balázsfalva Alsó-Fehér 1850– *E*
Balásfalva 1867–1882
Blasendorf 1850–1867
E–1a 1–5
Balkány Szabolcs 1869– *M*
E–1a 3–5
Balmazujváros Hajdu 1749E–1762U és 1859– *M*
E–11a 2–5
Ujváros 1749E–1762U
Bán Trencsén 1851– *M*
E–1a 1–5
Baán 1889–1906
Trencsén-Baán 1882–1889
Bánátkomlós l. Nagykomlós
Banat-Neudorf l. Révaujfalu
Bánátújfalu l. Révaujfalu
Banat–Weisskirchen l. Fehértemplom
Bánfalva l. Gádoros
Bánffyhunyad Kolozs 1827– *E*
hA–116a 0 ∗ E–10 (–)
Bánfihunyad (időnkint)
E–11a 1–5
Bánhalma Szolnok 1787–1851 *M*
hA–1a 0 ∗ hA–14a 2 vált. 0
hB–1a Z4 0 ∗ D–1a 0–1
Ban.Komlós l. Nagykomlós
Bánlak Torontál 1864– *M*
Bánlok 1864–1867
E–1a 5
Ban.Neudorf l. Révaujfalu
Banovce l. Šidski Banovci
Ban.Weiskirchen l. Fehértemplom
Bányabükk Torda-Aranyos 1789–1864 *E*
Baraczháza Temes 1864– *M*
Baraczház 1864–1903
E–1a 5
Bárand Bihar 1867– *M*
E–1a 5
Baranyamágocs l. Mágocs
Baranyavár Baranya 1749E– *M*
hC–127a z_1 0 ∗ AJ–1d 0–1 ∗ E–1a 1–5
Barczarozsnyó Brassó 1863– *E*
Rosenau 1863–1867
E–1a 5
Rosnyó 1867–1875U
Rozsnyó 1875U–1912
Bardfeld l. Bártfa
Barilović Modrus-Fiume 1864– *HSz*
Baród Háromszék 1856– *E*
Baróth 1856–1905
E–1a z_1 1–5
Bars Bars 1769–1780 *M*
Barsszentkereszt l. Garamszentkereszt
Barsszkleno l. Szklenófürdő

Bártfa Sáros 1773–*M*
Bardfeld hA–1a 0
Bartfeld 1773–1867
hA–1a Z_1 0 ∗ hB–1a 0 és hA–1av
hC–1a Z_2 z_{60} 0 ∗ AJ–1d 0–2 ∗ E–1a 1–5
Bartfeld l. Bártfa
Basahid Torontál 1859– *M*
Bassahid 1859–1890
E–1a 2–5
Baške Oštonje Lika-Krbava 1790–1825 *HSz*
Bassahid l. Basahid
Bát Hont 1792– *M*
Báth 1792–1880U
hA–1a 0 ∗ hC–1a 0 ∗ D–1a 1–5
Bátaszék Tolna 1749E– *M*
Báttaszék 1749E–1903
hB–1a Z_6 0 ∗ D–1a 0–5
Báth l. Bát
Batina l. Kiskőszeg
Bátos Kolozs 1866E– *E*
Botsch 1866E–1867
E–1a 5
Báttaszék l. Bátaszék
Battonya Csanád 1787– *M*
hA–1d 0–1 ∗ hC–1d z_{32} 0 ∗ E–1a 1–5
Baya l. Baja
Baymok l. Bajmok
Báziás Krassó-Szörény 1857– *Höv HSz*
Bazias 1867–1889
Baziasch 1857–1867
E–1a 1–5
Bazin Pozsony 1851– *M*
Bösing 1851–1867
E–1a 1–5
Bázna Kisküküllő 1868– *E*
Baasen 1868–1872 E–1a (–)
Felsőbajom 1872–1911
B.Csaba l. Békéscsaba
Becske Nógrád 1769–1784 és 1904– *M*
Bednik l. Bijelnik
Beél l. Bél
Bégaszentgyörgy Torontál 1863– *M*
Szentgyörgy am Begacanal (Temes vm) 1863–1871U
E–354b 3–5
Békés Békés 1855– *M*
E–1a z_1 1–5
Békéscsaba Békés 1787– *M*
hC–118a 0 ∗ D–116a 0–5
Csaba 1862U–1882
E–1a 4–5
Tsaba 1787–1830
hA–1a 0
Békésszentandrás Békés 1862– *M*
Szentandrás 1862–1882
E–10a 3–5
Bekteš l. Bekteže
Bekteže Pozsega 1787–1788U *HSz*
Bekteš 1787–1788U
Bél Bihar 1860– *M*
Beél 1860–1910
E–1a 2–5
Béla l. Szepesbéla
Bélabánya Hont 1864–1910U *M*
Dilln 1864–1867
E–1a 5
Belatincz Zala 1843– *M*
Bellatincz 1843–1909
hB–1a Z_6 0–1 ∗ E–1a 1–5
Belencze Temes 1787–1791 *M*
Belényes Bihar 1851– *M*
E–1a 2 vált. 1–5
Bellatincz l. Belatincz
Bellovar l. Bjelovar
Bellus Trencsén 1838 és 1868– *M*
Belovár l. Bjelovar
Belovar-Moravče l. Moravče Bjelovar
Beodra Torontál 1759– *M*
hC–1d z_{49} 0 ∗ D–1a 0–5
Berdovec l. Zaprešič
Bereczk Háromszék 1856– *E*
E–1a 1–5
Beréd Szilágy 1749E–1853 *E*
Bred 1749E–1853
hB–1a 2 vált. 0 ∗ hC–1nd z_{23} 0
A–106a 2 vált. 0–1
Beregböszörmény l. Berekböszörmény
Beregkisalmás Bereg 1866– *M*
Kisalmás 1866–1905
Beregszász Bereg 1836– *M*
D–1a 0–5 ∗ E–1a 5
Bereghászász (időnkint)
hA–161a 0
Beregszász (időnkint)
hA–162a és hA–1av 0
Berekböszörmény Bihar 1863– *M*
Beregböszörmény 1863–1887
E–11a 3–5
Berend l. Nádasberend
Berethalom Nagyküküllő 1863– *E*
Birthaelm 1863–1867
E–1a 5
Berettyóéda Bihar 1749E–1852 *M*
Déda 1749–1907
hA–1a 0 ∗ hB–110a 0
Berettyószéplak Bihar 1852– *M*
Széplak 1852–1910
E–1a 1–5
Berettyóújfalu Bihar 1852– *M*
E–119a 1–5
Berislavec Zágráb 1749E–1762 *HSz*
Berkesz Szabolcs 1838–1860 *M*
hA–1a 0 ∗ D–1a 0–2 ∗ Aj–hA–102h 0
Kpb–hA–1a 0 ∗ Kpb–hC–110a 0
Bernstein l. Borostyánkő
Berszászka Krassó-Szörény 1843–1852 és 1861–1910 *Höv.M*
Bersaska 1861–1867
E–1a 3–5
Berzaszka 1843–1852

Bertalanfalva l. Dechtár
Bertót Sáros 1749–1853 *M*
E–1a 1
Berthot (időnkint)
hA–1a 0–1
Berzaszka l. Berszászka
Berzencze Somogy 1749E– *M*
hC–1a z_3 0 ∗ D–1a 0–1
E–1a 1–5 ∗ Vb–AJ–1a 3 és 5
Bresnitz ?–1820
hC–1a z_3 0
Berzova l. Marosborsa
Beschka l. Beska
Beška Szerém 1749E– *Höv. HSz*
Beschka 1850U–1867
E–1a 1–5
Beshka 1847–1850U
AJ–1d 0–1
Besska 1820 körül
hC–106a 0
Besztercze Besztercze-Naszód 1769– *E*
Bistritz 1769–1867
hA–148a 0 ∗ hC–1na Z_{28} 0
AJ–1a 0–1 ∗ E–31a 1–5
Besztercebánya Zólyom 1769– *M*
hA–80g és hA–109av 0 ∗ hA–882a 0
AJ–802aq 0
Neasohl (időnkint)
hA–148a 0
Neosolium (időnkint)
Neusohl (időnkint)
hA–14f 0 ∗ hA–106a 0
A–14a/d 0 ∗ A–1a/d 0
AJ–106a 0–1 ∗ E–1a 1–5 ∗ E–1 5
Bethlen Szolnok-Doboka 1863– *E*
E–1a 4–5
Bezdán Bács-Bodrog 1789– *M*
hC–1a z_{24} 0 ∗ AJ–1d 0–3 ∗ E–1a 3–5
Bia Pest 1864– *M*
E–1a 4–5
Biaczovcze l. Szepesmindszent
Bicse l. Nagybiccse
Bicske Fejér 1855– *M*
E–1a 1–5
Bihar Bihar 1817–1852 és 1857– *M*
hA–1a 0 ∗ hB–1a 0
D–1a 0–1 ∗ E–1a z_1 1–5
Bihardiószeg Bihar 1857– *M*
Bihardiószegh 1857–1867
E–119a 1–5
Biharfélegyháza Bihar 1866– *M*
E–11 5
Biharkeresztes Bihar 1852– *M*
Keresztes 1852–1873E
E–1a 1–5
Biharmezőkeresztes 1882–1889
Mezőkeresztes 1873E–1882 és 1889–1910
Biharkristyor Bihar 1863–1876 *M*
Kristyor 1863–1871U
E–1. . .?
Biharnagybajom Bihar 1861– *M*
E–104a 2–5
Biharzsadány Bihar 1863–1874 *M*
E–10a 3–4
Bijelnik Zágráb 1787–1897 *Höv HSz*
Bednik 1787–1897
E–1a 1–5
Bikezádfürdő Szatmár 1862– *M*
Bikszád 1862–1906
E–1a 3–5
Billéd Torontál 1854– *M*
Billét 1854–1888
E–1a z_1 1–5
Birthaelm l. Berethalom
Bistra Zágráb 1849– *HSz*
E–1a 1–5
Bistritz l. Beszterce
Bizovac Verőcze 1787–1788U és 1849– *HSz*
D–1a z_1 0–5
Bjelovar Belovar-Kőrös 1787– *Höv HSz*
Bellovar 1787–1867U
hC–1e 0 ∗ AJ–1a/d 2 vált. 0–5
AJ–1a 3–5 ∗ E–1a 5
Aj–hW–2a 0–5 ∗ Kpb–hW–1a 0
Bellowar (időnkint)
AJ–1d 0–1
Belovar–Bjelovar 1875U–1914
Blasendorf l. Balázsfalva
Bobotta Szerém 1850–1853 és 1871– *HSz*
D–1a z_1 1
Boczonád Heves 1749E–1752 és 1885– *M*
Bocs l. Bátos
Bod l. Tarnabod
Bodajk Fehér 1864– *M*
Bodaik 1864–1867
E–1a 5
Bodegraji Pozsega 1784–1849 *Höv HSz*
Bodegray 1846–1849
AJ–1d 0–1
Bogártelke Kolozs 1787–1827 *E*
Bogdány (Pest) l. Dunabogdány
Bogdány (Szabolcs) l. Nyírbogdány
Boglár l. Balatonboglár
Bogsánbánya Krassó-Szörény 1852– *Höv M*
Deutsch–Bogschan 1852–1867
E–10a 1–5
Németbogsán 1867–1911
Boicza Hunyad (Zaránd) 1863– *E*
Boitza 1863–1873U
AJ–1a 0–1 ∗ E–1a 1–5
Boitza bei Déva 1863–1867
Boitza Déva mellett 1867–1914
Boicza-Talmács l. Talmács
Boitza (Szeben vm.) l. Talmács
Boldogaszony Moson 1850– *M*
Frauenkirchen 1850–1867
E–1a 1–5
Bonczafalva Arad 1846–1851 *E*
Bonczesd 1846–1851

Bonyha Kiskükülló 1866– *E*
E–1 . . . ?
Bonyhád Tolna 1788–1790U és 1847– *M*
D–1a 0–5
Borgóprund Besztercze-Naszód 1787– *E*
E–1a 1–5
Borosjenő Arad 1840– *M*
hC–1a 0–1 * E–1a 1–5 * Aj–hC–10a 0–1
Kpb–hC–1a 0–1
Borossebes Arad 1860– *M*
E–10a 2–5
Borostyánkő Vas 1856– *M*
Bernstein 1856–1867
E–1a 1–5
Borsodharsány l. Harsány
Borszék Csik 1854– *E*
E–1a 1–5
Borunbach l. Alsóporumbák
Bosiljevo Modrus-Fiume 1760–1824 és 1860– *HSz*
Stelnik 1860–1867
Bosovics l. Bozovics
Botsch l. Bátos
Bozovics Krassó-Szörény 1863– *Höv M*
Bosovics 1863–1867
E–1a 1–5
Bozsor Krassó-Szörény 1753– *M*
Bozsur 1753–1911
hC–1d Z_{33} 0 * D–1a 1–3 * E–1a 4–5
Böki Sáros 1807–1875 *M*
Habsán 1807–1875
hA–14f 0 * hB–1a Z_{24} 0–1 * D–1a 0–5
Börönd Zala 1787–1851 és 1855–1888 *M*
Bősing l. Bazin
Böszörmény l. Hajdúböszörmény
Brád Hunyad 1866– *E*
E–1a 5
Brassó Brassó 1749E– *E*
Cronstadt 1749E–1867
hA–1a 0 * hA–106a 0 * hA–165f 0
hA–161a 0 * AJ–1a (y_4) 0
AJ–1a (y_0) 0
Kronstadt 1749E–1867
A–1d/a 0 * AJ–1d/a 0
AJ–161a (y_3) és AJ–1av (y_4) 0
AJ–1a 2 vált. 0–1 * E–1a 4 vált. 1–5
Brassóföldvár l. Földvár
Brdovec l. Zaprešći
Bred l. Beréd
Breznica l. Breznički Hum
Breznički Hum Varasd 1789– *HSz*
Breznica 1861–1914
Breznicza 1789–1860
D–1a 0–2 * BE–39b 3–5
Breznitz l. Berzencze
Breznóbánya Zólyom 1843– *M*
hA–120a 0 * D–1a 0–5
Bribir Modrus-Fiume 1867– *HSz*
E–1a 5
Brinje Lika-Krbava 1861– *Höv HSz*
Bründl 1861–1867
E–1a 3–5
Brod Pozsega 1814– *Höv HSz*
Brood 1814–1867U
hC–1a 0–1 * AJ–1a 3 vált. 0–3 * E–1a 1
Brood in Slavonien 1850U–1867U
AJ–32a 1–5
Brood u Slavoniji–Brood Szlavónia 1867U–1913
Brod. kod. Kupe Fiume 1863– *HSz*
Brood a.d. Kulpa 1863–1867
E–347a 5
Broos l. Szászváros
Bruckenau l. Hidasliget
Brukenau l. Hidasliget
Bründl l. Brinje
Buccari l. Bakar
Bucs l. Zólyombucs
Bučko Kamensko Pozsega 1787–1788U és 1866– *HSz*
Buć 1916–
Kamensko 1866–1913
E–1a 5
Buda l. Budapest 2
Budaeörs l. Budaörs
Budafok Pest 1852– *M*
Promontor 1852–1886
E–1a 1–5
Budaörs Pest 1864– *M*
Budaeörs 1864–1867U
E–10a 4–5
Budapest Főváros M
I. Postahivatalok:
Budapest 1 1749E–
Budapest–Vár 1874–1898
Budavár 1867–1874
Festung Ofen 1749E–1867
hA–16a 0 * hA–294a 0 * hA–298a 3 vált 0
hA–299a 2 vált 0 * hC–296a 0
E–290a 1 * Aj–hC–290h 0–1
Budapest 2 1749E–
Buda 1749E–1871U Ofennel váltakozva
hA–14d 0 * A–1a 0
AJ–1a/d 0 * AJ–171a 0
D–160a z_3 0 * D–1a és hD–1a 0–1
E–1a 1
Budapest-Víziváros 1874–1880
Budapest-Víziváros I. sz. 1880–1898
Buda–Víziváros 1871U–1874
Bude 1770 és 1780 körül
hA–14d 0
Ofen 1749E–1867 Budával váltakozva
hA–1a 4 vált. 0 * hA–14a 2 vált. 0
hA–106a 3 vált. 0 * hA–106d 0
hA–166f 0 * hC–1a Z2 0
A–14a 0 * A–148a 0
AJ–1a (y_0) 2 vált. 0 * AEJ–1a 0
AJ–1a (y_4) 2 vált. 0 * AJ–1d 0
D–1a 0–1 * D–1a z_0 2 vált. 0–4

D–1a z_{18} 1 * E–1a 4 vált. 1–5
Aj–hB–132h Z_3 0–1 * Kpb–hC–1g Z_2 0
Budapest 3 1850–
Altofen 1850–1867
E–1a 1–5
Óbuda 1867–1874
Budapest–Óbuda 1874–1898
Budapest 4 1749E–
Budapest főposta 1874–1898
Pest 1749E–1867 Pesth-vel váltakozva
hA–1a 6 vált. 0 * hA–1 3–5 * hB–14a 0
hB–1a Z_1 0 * hB–148a Z_3 0 * hC–100a 0
A–1a 0 * AJ–1a 0–3 * AJ–1d 0–5
AEJ–1a 0 * CE–1a (–) * D–1a 0–1
D–1a z_1 0–1 * E–1a 5 * EF–10a 5
Aj–CE–12b 5 * Aj–E–126 5
Hir–CE–111c (–) * Hir–E–112c (–)
Pesth 1749E–1867 Pest-tel váltakozva
hA–1a 4 vált. 0 * hB–1a 0
hC–1a Z_{12} 0 * hC–1a 2 vált. 0
BJ–1a(y_0) 2 vált. 0 * BE–1a(x_0) 0–1
CJ–1a 3 vált. 0 * WBE–1a 0–5
D–1a 0–1 * D–1a z_4 0–1
E–1a 10 vált. 1–5 * E–1a z_4 1
E–1a z_{18} 2–3 * E–1a(y_0)
EF–10a 8 vált. 1–5 * Ks–Ném–3 1–2
Ks–Fön 1b 1 * Ks–Fön 2a 1
Ks–Fön–3a 2
Aj–hC–13a 0 * Aj–hC–102i 0
Aj–hD–133a 0 * Hir–hC–183c 1–5
Hir–hC–182cv (–) * Hir–BE–181a 1–3
Hir–E–18b 2–5
Pest város 1867–1874
Budapest 5 1850U–
Budapest-Lipótváros 1874–1898
Pesth pgy. (l. ott) 1850U–1865
Pesth Leopoldstadt 1865–1867
E–29b 5
Pest-Lipótváros 1867–1874
Budapest 10 1853–1857 és 1861–
Budapest-Kőbánya 1874–1898
Kőbánya 1867–1874
Steinbruch 1853–1857 és 1861–1867
E–1a 1–5
Budapest 12 1864–
Budapest Déli vaspálya 1874–1898
Buda vaspálya 1867–1874
Ofen-Bannhof 1864–1867
E–475b 5
Budapest 57 1864U–
Budapest-Országház 1874–1898
Budapest 80. 1898–1902
Pesth Landhaus 1864U–1867
E–293b 5
Pest O(ország) H(áz) 1867–1874
E–263b 5
Budapest 62 1850U–
Budapest délkeleti vaspálya 1874–1884
Budapest nyugoti pályaudvar 1891–1898
Budapest osztr. magy. állam pu. 1884–1891
Pest Bahnhof 1850U–1867
D–478a Z_0 1–2
E–47a 1–3
Pesth Bahnhof 1850U–1867
E–47a 3–5
Pest vaspálya 1867–1874
Buda-Vizivároa
Ofen-Wasserstadt 1848–1855
D–29a 0–1 * E–29a 1 E–295a 1
II. Postagyűjtőhelyek (pgy)
Briefsammlung (BS)
Buda pgy.1. 1850U–1871U
Ofen Bs.1. 1850U–1867
Pgy–EF–60a 1–5
Buda pgy.2. 1850U–1871U
Ofen Bs.2. 1850U–1867
Pgy–EF–60a 1–5
Buda pgy.3. 1850U–1871U
Ofen BS.3. 1850U–1867
Pgy–EF–60a 1–5
Buda pgy.4. 1850U–1871U
Ofen BS.4. 1850U–1867
Pgy–EF–611a 1–5
Buda pgy.5. 1850U–1871U
Ofen BS.5. 1850U–1867
Pgy–EF–611a 1–5
Buda pgy.6. 1850U–1866E
Ofen BS.6. 1850U–1866E
Pgy–EF–611a 1–5
Pest pgy.1. 1867–1870U
Pest BS.1 1867–
Pgy–EF–61a (–)
Pest pgy.1. 1850U–1865
Pesth BS.1. 1850U–1865
Pgy–EF–60a 1 és 5
Pest pgy.2. 1850U–1858E
Pesth BS.2. 1850U–1858E
Pgy–EF–60a 1
Pest pgy.3. 1850U–1858E
Pesth BS. 3. 1850U–1858E
Pgy–EF–60a 1
Pest pgy.4. 1850U–1858E
Pesth BS.4. 1850U–1858E
Pgy–EF–60a 1
Pest pgy.5. 1850U–1858E
Pesth BS.5. 1850U–1858E
Pgy–EF–60a 1
Pest pgy.6. 1850U–1858E
Pesth BS.6. 1850U–1858E
Pgy–EF–60a 1
Pest pgy.7. 1850U–1858E
Pesth BS.7. 1850U–1858E
Pgy–EF–60a 1
Pest pgy.15. 1861U–1871E
Pest BS.15. 1861U–1867
Pgy–E–612b 3–5
Buda levélgyűjde l. Budapest postagyűjtő-helyek
Budavár l. Budapest 1
Buda vaspálya l. Budapest 12

Buda Víziváros l. Budapest 2
Bude l. Budapest 2
Budafalva Máramaros 1769–1841 *M*
Bugganz l. Bakabánya
Buj Szabolcs 1749E–1760 és 1864– *M*
Buly 1864–1897
E–1a 5
Bukova Hunyad 1861–1875 és 1909– *E*
E–1a 3–5
Bulkeszi Bács-Bodrog 1866– *M*
Bulkesz
E–1a 5
Buly l. Buj
Bunić Lika-Krbava 1866– *Höv HSz*
E–1a 5
Buny l. Nagybúny
Burszentgyörgy Pozsony 1857– *M*
Bur Sanct Georgen 1857–1867
hA–105d 5 ∗ E–105a 1–5
Butyin (Arad) l. Körösbökény
Buttyin (Arad) l. Körösbökény
Buttyin (Temes) l. Temesbökény
Buttyin im Banat l. Temesbökény
Buziásfürdő Temes 1855– *M*
Buziás 1855–1905
E–1a z_1 1–5
Büdszentmihály Szabolcs 1861– *M*
E–113a 1–5
Cabuna Verőcze 1849–1852 és 1886– *HSz*
D–1a z_1 0–1
Canisa l. Nagykanizsa
Caransebes l. Karánsebes
Carlobago l. Karlobag
Carlovitz l. Srijemski Karlovci
Carlstadt l. Karlovac
Carzag l. Karczag
Caschau l. Kassa
Cerje Zágráb 1816 *HSz*
Cetin grad Modrus-Fiume 1864– *Höv HSz*
Vališselo 1864–1913
Cirkvena Belovar-Körös 1824–1847 *Höv HSz*
Cirkvenica l. Crkvenica
Cirqueniza l. Crkvenica
Clausenburg l. Kolozsvár
Comorn l. Komárom
Crikvenica l. Crkvenica
Crkvenica Modrus-Fiuma 1861– *HSz*
Cirkvenica 1864–1871 és 1905–1914
E–1 5
Cirkveniza 1828–1850U
hA–1a 0–1
Crikvenica 1897–1905
Czirquenitza 1850–1864
D–1a 1–5
Cronstadt l. Brassó
Čubar l. Čabar
Czecze Fejér 1851– *M*
E–1a 1–5
Czege Szolnok-Doboka 1865– *E*
E–1a 5
Czegléd Pest 1771– *M*
hA–106a 0 ∗ hB–1a Z_9 0
hB–1a Z_1 0 ∗ D–1a 0–1
E–1a 2 vált. 1–5 ∗ E–4 . . ?
Vb–AJ–1a 4–5
Czelldömölk Vas 1840– *M*
Kisczell 1848–1903
D–11a 0–5
Klein Zell 1840–1848
hA–116a 0 ∗ hA–119a 0
Czirquenitza l. Crkvenica
Čabar Modrus-Fiume 1859– *HSz*
Čubar 1859–1889
E–1a 2–5
Čadjavica Verőcze 1867– *HSz*
E–1a 5
Čalma Szerém 1787– *HSz*
Csalma 1840–1866
AJ–1d 0–5
Čazma Belovár-Körös 1810–1818 és 1868– *Höv HSz*
Čerević Szerém 1773– *HSZ*
Cserevičs 1820–1871U
hC–1a 0 ∗ E–1a 0–5
Cserevics–Čerević 1871U–1914
Cserewits 1846–1857E
AJ–1d 0–1
Csaba l. Békéscsaba
Csacza Trencsén 1763– *M*
hC–1e 0 ∗ D–1a 0–4 ∗ E–1a 5
Csák Temes 1851– *M*
Csákova és Csakova váltakozva 1851–1882 és 1889–1911
E–1a 1–5
Csákóvár 1882–1889
Csakathurn l. Csáktornya
Csakova l. Csák
Csáktornya Zala 1749E– *M*
AJ–1a (y_0) 0–1
Csaktornya 1843–1850U
AJ–1a (y_0) 0 ∗ AJ–1a (y_4) 0–1
Csakathurn 1850U–1867
E–1a 1–5
Csakaturn 1830–1843
hC–1a 0
Csákvár Fejér 1852 *M*
E–1a 1–5
Csalma l. Čalma
Csal(óköz) Somorja l. Somorja
Csanád Torontál 1859–1888 *M*
E–1a 2–5
Csanádapácza Csanád 1862– *M*
Apácza 1862–1882
E–1a 3–5
Csanádpalota Csanád 1863 *M*
E–11a 3–5 ∗ E–10
Csantavér Bács-Bodrog 1810– *M*
AJ–1d(y_0) 0–3 és hA–1d 0–1
E–1a 4–5

Csantavir (időnkint)
hA–110a 0
Csany l. Csanytelek
Csány Heves 1865– *M*
E–1a 5
Csanytelek Csongrád 1849 és 1882– *M*
Csany 1849
hC–1a 0
Csongrádcsány 1882–1903
Csatád Torontál 1777– *M*
hC–1d z48 0 ; D–1a 0–5
Csebinye Zemplén 1866–1871 *M*
E–1a 5
Csécs Abauj-Torna 1849E–1860 és 1885– *M*
D–1a z_4 0–1 ∗ E–1a z_7 1–2
Csege l. Tiszacsege
Csegöld Szatmár 1752–1769 *M*
Cséhtelek Bihar 1862–1869 és 1895– *M*
E–1a 3–5
Cseklész Pozsony 1749E– *M*
hA–19a 0 ∗ D–1a 0–5 ∗ E–4 . . . ?
Csene Torontál 1861– *M*
Cseney 1861–1888
E–1a 3–5
Horvátcsene 1888–1903
Cseney l. Csene
Csenger Szatmár 1859 *M*
E–1a 2–5
Csengerbagos Szatmár 1749E–1830 *M*
Bagos 1749E–1752 és 1769–1830
Csepreg Sopron 1857– *M*
Csepregh 1857–1867U
E–1a 1–5
Cserde l. Cserkut
Cserépalja Torontál 1853– *Höv M*
Czrepaja 1867–1903
Zrepaja 1853–1867
E–1a 1–5
Cserevits l. Čerević
Cserewits l. Čerević
Cserkút Baranya 1768–1777 *M*
Cserde 1768–1777
Csermő Arad 1860– *M*
E–1a 2–5
Csertész l. Nagycsertész
Cservenka Bács-Bodrog 1854– *M*
Cserwenka 1854–1867
E–1a 1–5
Csetnek Gömör 1866– *M*
E–1a 5
Csicsókeresztur Szolnok-Doboka 1811– *E*
hB–1na Z_7 0 ∗ E–10a 1–5
Csikmartonfalva l. Csikszereda
Csikszentdomokos Csik 1850– *E*
E–105a 1–5
Csikszentmárton Csik 1863– *E*
E–1 . . . ?
Csikszereda Csik 1807– *E*
Csikmartonfalva 1807–1877
hC–1nd Z_{22} 0–1 ∗ E–10a 1–5
Cs.Keresztur l. Csicsókeresztur
Csóka Torontál 1860– *M*
E–1a 2–5
Csongrád Csongrád 1787– *M*
hB–106a 0 ∗ hB–1na Z_3 0
hB–1na 0 ∗ D–1a 0–5
Csongrádcsány l. Csanytelek
Csorna Sopron 1844– *M*
AJ–1a 4 vált. 0–5
Csorvás Békés 1861– *M*
E–1a 3–5
Csősztelek Torontál 1862– *M*
E–1a 3–5
Csuz Komárom 1780 és 1857– *M*
E–1a z_1 1–5
Dalj Verőcze 1861 *HSz*
Dalja 1861–1872U
E–1a 3–5
Dalja–Dalj 1872U–1914
Dárda Baranya 1855– *M*
E–1a z_1 1–5
Darócz l. Tibolddarócz
Daruvar Pozsega 1856– *HSz*
Daruvár 1856–1914
E–1a 1–5
Debreczen Hajdu 1749E– *M*
Debreczin 1749E–1867 között Debrecennel váltakozva
Deb A–1a 0
Debr. A–106a 0
Debre A–106a 0
Debrec A–106a 0
Debrecin A–1a 2 vált. 0
Debrecz A–106a 2 vált. 0
Debreczen A–106a 0 ∗ D–1a 0–1 ∗ E–1a 0
Debreczin
hA–16a 0 ∗ hA–161a 7 vált. 0
hC–1a z_3 0–1 ∗ A–1a 0
E–1a 4 vált. 1–5 ∗ E–47a 2–5
Aj–BE–123b 5 ∗ Kpb–hW–2a 0
Debrezen
A–1a 0
Debrezin
A–106a 0
Dechtár Liptó 1749E– *M*
Bertalanfalva 1849–1873E
D–1a 0–
Pentendorf 1749E–1848
hC–1a z_8 0
Deckendorf l. Teke
Deés l. Dés
Deézs l. Dés
Dekendorf l. Teke
Delnice Modrus-Fiume 1824–1838 és 1868– *HSz*
E–1a 1–5
Denta Temes 1769–1791 és 1868– *M*
Derecske Bihar 1852 *M*
E–1a 1–5

Dés Szolnokdoboka 1752–1758 és 1787– *E*
hA–1a 0
Deés 1850U–1902
E–1a z_1 1–5 ∗ E–1a 5
Deézs 1848–1850 U
E–1a(x_1) Z_2 z_{17} 0–1
Dezs 1830–1848
hA–1e 0
Deszpotszentiván l. Úrszentiván
Detta Temes 1791–*M*
hA–1e 0 ∗ hC–1e z_{34} 0
hC–1e z_{13} 0 ∗ D–1a 0 ∗ D–1a z_0 0–3
E–1a (–)
Deutsch Bogschan l. Bogsánbánya
Deutsch Bolly l. Németboly
Deutsch Ellemer l. Alsóelemér
Deutsch Kreutz l. Sopronkeresztur
Déva Hunyad 1749E– *E*
hC–1ne Z_2 0 ∗ hC–1a z_{41} 0
hC–1a 0–1 ∗ AJ–110a 0
hC–1nd Z_{23} 0 ∗ hC–106a z_{24} 0–1
E–1a 1–5
Dewa 1858–1867
E–1a 2–5 ∗ EF–11a 3–4
Dévaványa Szolnok 1859– *M*
E–10a 2–5
Devecser Veszprém 1812– *M*
hC–1a 2 vált. 0 ∗ D–1a 0–3
D–1a z_{19} 3–5
Dévény Pozsony 1851–1855 és 1873– *M*
Theben 1851–1855
E–1(y_0) 1
Dévényújfalu Pozsony 1855– *M*
Neudorf an der March 1855–1867
E–358b 1–5
Dézna Arad 1866– *M*
E–1a 5
Dézs l. Dés
D.Földvár l. Dunaföldvár
Diakovar l. Djakovo
Dicsőszentmárton Kisküküllő 1838 és 1856– *E*
E–108a 1–5
Dilln l. Bélabánya
Diószeg l. Magyardiószeg
Diószegh l. Magyardiószeg
Ditró Csik 1864 *E*
E–1a 5
Djakovo Verőcze 1788– *HSz*
Djakovar 1788–1890U
hC–129a 0 ∗ D–1a 0–5
Djakovo 1890U–1914
Dob Szatmár 1859–1871 *M*
E–1a 2–5
Dobos l. Nagydobos
Doboz Békés 1866 *M*
E–1a 5
Dobra l. Hunyaddobra
Dobschau l. Dobsina
Dobsina Gömör 1853– *M*
Dobschau 1853–1867
E–1a 1–5
Dognácska Krassó-Szörény 1769– *M*
4B–1a Z_1 0 ∗ D–1a 0–5
Dognatska 1830 körül
hC–1a 0
Dolha Máramaros 1865– *M*
E–1a 5
Dolni Miholjač l. Donji Mihojlač
Dolnji Lapac Lika-Krbava 1864– *Höv. HSz*
Alsólapac 1872U–1887
Donji Lapac 1887–1913
Unter Lapac 1864–1872U
E–11a 5
Dombóvár Tolna 1864– *M*
Dombovár 1864–1903
E–1a 5
Dombrád Szabolcs 1867– *M*
E–1a (–)
Donja Stubica Zágráb 1857– *HSz*
Stubica 1857–1913
E–1a 1–5
Donji Mihojlac Verőcze 1859– *HSz*
Dolni Miholjač 1859–1872U
E–10a 2–5
Dolnji Mihojlac 1887–1913
Mihuljac dolnji 1872U–1887
Dorog Esztergom 1749E– *M*
Dorogh 1749E–1907
hA–106a 0 ∗ hA–14d 0
hC–1a Z_{13} 0 ∗ D–1a 0–5
hW–1a Z_1 1
Doroszló Bács-Bodrog 1866– *M*
E–1a 5
Bácsdoroszló 1895–1904
Dorozsma l. Kiskundorozsma
Dömsöd Pest 1865– *M*
E–1a 5
D.Pentele l. Dunapentele
D.Szerdahely l. Németszentpéter
D.Szt.Peter l. Németszentpéter
Dubica Zágráb 1787– *Höv HSz*
Dubicza 1787–1867
AJ–1a 0 ∗ AJ–1d 0–1
E–1a 1–5 ∗ Aj–CE–12a 5
Dubravica Varasd 1867–1901 *HSz*
E–1a 5
Dugo selo Zágráb 1787– *HSz*
Dugoselo 1872–1914
Dugoszello 1787–1872
AJ–1a/d 0–5
Dunabogdány Pest 1865– *M*
Bogdány 1865–1882
E–35 5
Dunaföldvár Tolna 1749E– *M*
hC–116a 0–1 ∗ E–11a 5
Földvár 1848–1866
D–1a 0–5 ∗ Ha–E–1a 4–5
Dunagálos Bács-Bodrog 1749E–1773 és 1862–*M*

Glossan 1749E–1773
Gloszan 1862–1867
E–1a 3–5
Glozsán 1867–1904
Dunakesz l. Dunakeszi
Dunakeszi Pest 1786–1857 és 1865– *M*
E–1a 5
Dunakesz 1786–1857
D–1a 0–1
Dunapataj Pest 1863– *M*
E–10a 3–5
Dunapentele Fejér 1749E– *M*
hC–1a 0
Pentele 1749E–1835 és 1840–1867U
hC–1a Z_{20} 0 ∗ D–1a 0–5
Dunaszekcső Baranya 1749E– *M*
E–10a 5 ∗ E–10 5
Szekts6 1749E–1852
hB–1 Z_6 0 ∗ hC–1a 0 ∗ D–1a 0–1
Dunaszerdahely Pozsony 1851– *M*
Szerdahely 1851–1867
E–1a 1–5
Dunavecse Pest 1855– *M*
E–10a 1–5
Dvor Zágráb 1865– *Höv. HSz*
Podove 1856–1878
E–1a 5
Edelény Borsod 1862– *M*
E–1a 3–5
Eger Heves 1749E– *M*
E–509b (–)
Erlau 1749E–1867
hA–176a 0 ∗ hB–14e Z_1 0
hC–14e z_{15} 0–1 ∗ D–1a 0–1
E–1a 1–5
Egyek Hajdu 1866– *M*
E–1a 5
Egyházgelle Pozsony 1857– *M*
E–10a 1–5
Eisenstadt l. Kismarton
Elek Arad 1863– *M*
E–1a 3–5
Élesd Bihar 1787– *M*
D–1a 0–5 ∗ E–1a 5
Ellesd (időnkint)
hC–14e z_{35} 0–1
Elisabethstadt l. Erzsébetváros
Ellesd l. Élesd
Előpatak Háromszék 1867– E
E–1a 1–5
Endrőd Békés 1861– *M*
E–1a 3–5
Enese Győr 1852– *M*
E–1a z_4 1–5
Enying Veszprém 1855– *M*
E–1a 1–5
Eörkény l. Örkény
Eperjes Sáros 1749E– *M*
Eperies 1749E–1848
hA–1a z_3 0
hA–16a 2 vált. 0 ∗ hA–161a 0
hA–164f 0 ∗ hA–165f 0 ∗ hC–161a 0–1
hC–161a Z_1 0 ∗ hW–1a Z_{12} 0
Eperjes 1848–
D–1a 0–5
Éradony Bihar 1864–1874 és 1908– *M*
E–10a 4–5
Ercsi Fejér 1749E– *M*
hA–1a 0
Ercsin 1749E–1838 és 1846–1867
hA–1 0 ∗ hA–106a 0 ∗ D–1a 0–5
Érd Fejér 1749E–1787 és 1868– *M*
Hamzsabég és
Hanzelbek 1749–1787
Erdevik Szerém 1865– *HSz*
E–1a 5
Erdőd Szatmár 1859– *M*
E–1a 2–5
Erdőszáda Szatmár 1865– *M*
Erdőszada 1865–1870
E–11a 5
Erdőszentgyörgy Maros-Torda 1863– *E*
E105a 5
Érendréd Szatmár 1861– *M*
E–10a 2–5
Érkörtvélyes Szatmár 1769–1787 és 1876– *M*
Erlau l. Eger
Érmihályfalva Bihar 1863– *M*
E–11a 4–5
Érsekújvár Nyitra 1842– *M*
hA–1a 0 ∗ AJ–1a/na 0–1
AE–106a/na 0 ∗ BE–1a 5
E–1a 1–5 ∗ E–473 1
Neuhäusel 1850U–1862
hA–1a 1–3
Érsemjén Bihar 1787– *M*
hC–116a z_2 0 ∗ D–11a 0–2
Érszeg Krassó-Szörény 1864– *M*
Jerszeg 1864–1911
E–1a 5
Erzsébetváros Kisküküllő 1778– *E*
Elisabethstadt 1850–1867
E–1a 1–5
Elisabetstadt 1778–1850
hC–1nd z_{21} 0 ∗ AJ–107a 0
Esseg l. Osijek 2
Esseg Oberstadt l. Osijek 1
Esseg Untrstadt l. Osijek 3
Essek Osijek 2
Eszék Osijek 2
Eszék alsóváros l. Osijek 3
Eszék felsőváros l. Osijek 1
Eszék felsőváros vár l. Osijek 2
Esztergom Esztergom 1802– *M*
D–1a z_5 0–1 ∗ Ks–Ném–1 1–3
Esztergom/Gran 1867–1869
E–8a (–)
Gran 1802–1867
hB–1a 0–1 ∗ hC–1a 0 ∗ D–1a 0–1
E–1a 1–5 ∗ Kpb–hB–1g 0

Esztergombajna l. Bajna
Esztergomnána l. Párkánynána
Eszterháza Sopron 1852– *M*
E–1a 1–5
Facsád Krassó-Szörény 1749E– *M*
Facset 1749E–1873 és 1887–1911
hC–1d z_{32} 0 ∗ D–1a 0–5
E–1a 1–5
Németfacset 1873–1887
Fegyvernek Szolnok 1856– *M*
E–1a 1–5
Fehérgyarmat Szatmár 1857– *M*
Fejérgyarmath 1857–1876E
E–10a 1–5
Fehértemplom Temes 1769– *M*
Banat Weiskirchen 1847–1867
D–116a 0–5
Banat Weisskirchen 1863–1867
E–11 5
Fejértemplom 1867–1873
Weiskirchen 1769–1847
hC–320a 0
Fejérgyarmat l. Fehérgyarmat
Fejértemplom l. Fehértemplom
Feketeardo Ugocsa 1866– *M*
E–11a 5
Feketeerdői üveggyár Bihar 1862– *M*
Feketeerdő 1867–1910
Feketeerdő/Schwarzwald 1862–1867
E–820b 3–5
Feketehalom Brassó 1859– *E*
Zeiden 1859–1867
E–1a 1–5
Feketetót Bihar 1787–1870 *M*
Feketeto 1787–1870
D–10a 0–5
Feketetoo (időnkint)
hC–10a z_{28} 0
Félegyháza l. Kiskunfélegyháza
Felek Szeben 1859 *E*
Frek 1859–1867
E–1a 2–5
Felsőbajom l. Bázna
Felsőbánya Szatmár 1841– *M*
hA–11a 0 ∗ D–11a 0–5
Felsődabas Pest 1859– *M*
E–10a 2–5
Felső-Eör l. Felsőőr
Felső-Falu l. Avasfelsőfalu
Felsőhahót l. Hahót
Felsőireg Tolna 1864– *M*
Felsőiregh 1864–1867 és 1890–1903
E–10a Vh 5
Felsőittebe Torontál 1749E–1759 és 1869– *M*
Magyarittebe 1869–1877
Szerbittebe 1877–1911
Felsőjattó Nyitra 1842–1854 *M*
hA–116a 0 ∗ D–116a 0–1
Felsőodor Sáros 1773– *M*
Orlich 1773–1830
hA–161a 0
Orlik 1830–1905
D–1a 0–5
Felsőőr Vas 1856– *M*
Felsőeőr 1867–1880 és 1889–1907
Oberwarth 1856–1867
E–1a 1–5
Felsőpozsgás Krassó-Szörény 1843–1852 és 1885– *M*
Rácz-Poxeshena 1843–1852
E–1 . . . ?
Szerb-Pozsezsena 1885–1911
Felsőszentiván Bács-Bodrog 1789– *M*
hC–125a 0 ∗ AJ–100d 0–4
E–105a Vh 4–5
Felsőtömös Brassó 1850– *E*
Obertömös 1850–1867
D–11a z_1 0–5
Felsőveresmart Ugocsa 1866–1874 és 1885 *M*
Veresmart 1866–1874 és 1885–1908
E–1a 5
Felsővisó Máramaros 1858– *M*
Felsővisso 1858–1901
E–10a 2–5
Felsővesztény Nyitra 1749E–1817 *M*
Vesztenitz 1749–1817
Felvincz Torda-Aranyos 1750– *E*
Felvintz 1750–1867
hA–1a 0–1 ∗ AJ–1a 0 ∗ E–1a 1–5
Fény Torontál 1749E–1759 és 1857– *M*
Foen 1749–1759 és 1857–1867
E–1a 1–5
Fenyőfalva Szeben 1794–1859 és 1873–1893 *E*
Girelsau 1794–1859
hC–1dn Z_{23} 1 ∗ E–1a 1–2
Fenyvesvölgy Ung 1864– *M*
Sztavna 1864–1904
E–1a 5
Ferdinandsberg l. Nádorhegy
Fertőszentmiklós Sopron 1844– *M*
AJ–100a 0–1 ∗ E–105a 1–5
Festung Ofen l. Budapest 1
Filkeháza Abaúj-Torna 1858–1905 *M*
E–1a 1–5
Fiume Modrus-Fiume 1749E– *M*
hA–1a 2 vált. 0
hA–3a 0 ; hC–161d 0
AJ–1a(y_0) 2 vált. 0 ∗ AJ–1a(y_2) 0
BE–1a 2–5 ∗ E–1a(x_1) 0–2
E–1a 2 vált. 2–5 ∗ EF–11a 4–5
Aj–hW–3d 0–1 ∗ Lep–hA–3a 0
F. Jatto l. Felsőjattó
Foen l. Fény
F.Ofen l. Budapest 1.
Fogaras Fogaras 1822– *E*
hC–106na Z_{21} 0–1 ∗ E–1a 1–5 ∗ E–1a 5
Forró Abaúj-Torna 1790– *M*
hC–1a z_3 0–1 ∗ E–1a 1–5

Földeák Csanád 1865– *M*
E–1a 5
Földes Szabolcs 1856–1859 és 1868
E–1a 1–2
Földvár l. Dunaföldvár
Földvár Brassó 1856– *E*
Brassóföldvár 1882–1889
Marienburg 1856–1867
E–1a 1–5
Frauenkirchen l. Boldogasszony
Frek l. Felek
Furluk Krassó-Szörény 1852 *M*
Furlak 1911–1912
Furlog 1852–1911
E–1a 1–5
Furta Bihar 1858– *M*
E–1a 1–5
Futtak l. Ofutak
Fužine Modrus-Fiume 1760–1824 és 1862– *HSz*
E–1a 3–5
Fülek Nógrád 1852 *M*
E–1a 1–5
Fünfkirchen l. Pécs
Füred l. Balatonfüred
Füzesgyarmat Békés 1858– *M*
Füzesgyarmath 1858–1867
E–10a 1–5
Gács Nógrád 1763–1843 és 1850U *M*
hC–1a 0 ∗ E–1a 1–5
Gats és Gáts 1763–1833
hA–1 0 ∗ hA–1a 4 vált. 0
Gádor Bács-Bodrog 1738– *M*
Gákova és Gakova váltakozva 1738–1904
hC–1a 0 ∗ AJ–1d 0–2 ∗ E–1a 2–5
Gádoros Békés 1866– *M*
Bánfalva 1866–1901
E–1a 5
Gagyvendéghi l. Gagyvendégi
Gagyvendégi Abaúj-Torna 1866– *M*
Gagyvendéghi 1892–1905
Vendégi 1866–1892
E–1a 5
Gajdobra l. Szépliget
Gakova l. Gádor
Galánta Pozsony 1852– *M*
Galántha 1852–1867
E–472a 1 ∗ E–1a 1–5
Galgó Szolnok-Doboka 1787– *E*
A–1a 0 ∗ E–1a z_4 1–5
Galgócz Nyitra 1749E– *M*
Galgoc (időnkint)
hA–1a 0 ∗ hA–1 0 ∗ hA–1a 4 vált. 0
hB–1a 0 ∗ hC–1a 0 ∗ hC–1 0
D–1a 0–5
Gálszécs Zemplén 1786–1791 és 1854– *M*
E–1a 1–5
Gara Bács-Bodrog 1788– *M*
hC–1a 0 ∗ AJ–1d 0–1
E–1a z_1 1–5
Garamszentandrás Zólyom 1843– *M*
Sz(en)t András (Zólyom) 1843–1882 és 1887–1905 *M*
hB–116a 1 ∗ E–116a 1–5
Zólyomszentandrás 1882–1887
Garamszentkereszt Bars 1769–1778 és 1857– *M*
Barsszentkereszt 1867–1890
Heiligenkreutz 1769–1778 és 1857–1867
E–1a 1–5
Garčin Pozsega 1787– *Höv HSz*
Garcin 1872–1911
Garcsin 1787–1872
AJ–126d 0–5
Garua l. Kővárgara
Gátalja Temes 1867– *M*
Gattaja 1867–1908
E–1a (–)
Gáttája 1908–1911
Gats vagy Gáts l. Gács
Gattaja l. Gátalja
Gáttája l. Gátalja
G.Becskerek l. Nagybecskerek
G.Canisa l. Nagykanizsa
Gelse Zala 1866– *M*
E–1a 5
Generalski Stol Modrus-Fiume 1784– *Höv HSz*
hA–14 0 ∗ AJ–1d 1 ∗ E–11 5
Gerjevac l. Veliki Grdjevac
Geszt Bihar 1861– *M*
E–1a 3–5
Girált Sáros 1858– *M*
E–1a 1–5
Girelsau l. Fenyőfalva
Glina Zágráb 1787– *Höv HSz*
hA–1a 0 ∗ hC–1a 0 ∗ hC–1a z_1 0
AJ–1d 3 vált. 0–1 ∗ E–1a z_1 1–5
Glossan l. Dunagálos
Gloszan l. Dunagálos
Glozsan l. Dunagálos
Golubinci Szerém 1787–1856 és 1884– *Höv HSz*
Gollubincze 1787–1856 között Golubincevel vált.
AJ–1d 0–1
Golubincze
hC–129e 0
Gombás Liptó 1787–1796 *M*
Gorica Velika l. Velika Gorica
Gornja Rijeka Varasd 1861– *HSz*
Gornja Rieka 1890–1913
Reka Gornja 1861–1890
E–1a 2–5
Gospič Lika-Krbava 1790– *Höv HSz*
AJ–1d 1–2 ∗ E–1a 2–5
Gospich 1810–1850U
hA–3a 0 ∗ AJ–1d 0–1
WBJ–1a(y_3 és y_4) 0 ∗ Aj–hW–4a 0
Gödöllő Pest 1855– *M*
E–1a 1–5
Gödre Baranya 1850– *M*
E–1a 1–5

Göllnicz l. Gölniczbánya
Göllniczbánya l. Gölniczbánya
Göllnitz l. Gölniczbánya
Gölniczbánya Szepes 1852– *M*
Göllnicz 1867–1874
Göllniczbánya 1874–1889
Göllnitz 1852–1867
E–1a 1–5
Gönyő l. Gönyü
Gönyü Győr 1749E– *M*
Gönyő 1749–1909
hC–1a Z_2 0–1 ∗ D–1a 0–1 ∗ D–1a z_1 0–5
Görgényszentimre Maros-Torda 1856– *E*
E–105a 1–5
Gračac Lika-Krbava 1849– *Höv HSz*
D–1a z_1 0–5
Gradiska l. Nova Gradiska
Gran l. Esztergom
Gran-Nána l. Párkány-Nána
Gr.Betskerek l. Nagybecskerek
Grdjevac l. Veliki Grdjevac
Gr.Goricza l. Velika Gorica
Gr.Hoeflein l. Nagyhőflány
Grižana Modrus-Fiume 1791–1794U és 1881– *HSz*
Gr.Kikinda l. Nagykikinda
Grobnik Modrus-Fiume 1749E–1762 *HSz*
Gros Canisa l. Nagykanizsa
Gross Becskerek l. Nagybecskerek
Gross Betskerek l. Nagybecskerek
Gros Höflein l. Nagyhőflány
Gross Höflein l. Nagyhőflány
Gross Kanizsa l. Nagykanizsa
Grosspold l. Nagyapold
Grossschenk l. Nagysink
Gross Schogen l. Nagysajó
Gross Szigeth l. Szigetvár
Gross Tapoltsan l. Nagytapolcsány
Grosswarasdorf l. Szabadbáránd
Grosswardein l. Nagyvárad
Gross Zinkendorf l. Nagyczenk
Gross Zsam l. Nagyzsám
Grosz Goritza l. Velika Gorica
Gr.Petersdorf l. Nagyszentmihály
Gr.Szt.Miklós l. Nagyszentmiklós
Gr.Tapoltsan l. Nagytapolcsány
Gr.Wardein l. Nagyvárad
Gschiesz l. Sércz
Gurahoncz l. Honctő
Gúta Komárom 1864– *M*
Guta 1864–1909
E–1a 5
Gutenbrunnen l. Temeshidegkút
Güns l. Kőszeg
Güssing l. Németújvár
Gyala Torontál 1862– *M*
E–1a 3–5
Gyalu Kolozs 1858– *E*
E–1a 1–5
Gyapjú Bihar 1769–1825 ; 1855–1876 és 1885– *M*
D–1a 0–1 ∗ E–1a 2–5
Gyarmata l. Temesgyarmat
Gyér Torontál 1864– *M*
E–1a 5
Gyéres l. Aranyosgyéres
Gyergyószentmiklós Csik 1850– *E*
Gy.Sz.Miklós
E–108a 1–5
Gyergyótölgyes Csik 1864– *E*
Tölgyes 1864–1905
E–1a 5
Gyertyámos Torontál 1859– *M*
E–1a 2–5
Gyimes l. Gyimesbükk
Gyimesbükk Csik 1864– *E*
Gyimes 1864–1913
Gyoma Békés 1858– *M*
E–1a 2–5
Gyorok Arad 1859 *M*
E–1a 2–5
Gyöngyös Heves 1749E– *M*
hA–1 0 ∗ hA–1a 2 vált. 0
hC–1a Z_9 2 vált. 0 ∗ D–1a 0–5 ∗ E–1a 5
Győr Győr 1749E– *M*
AJ–1a (y_0) 0 ∗ hC–1 Z_3 0
Győr/Raab 1867
E–8a (–)
Raab 1749–1867
hA–148f 2 vált. 0 ∗ hA–106a 0
hA–1a 2 vált. 0–1 ∗ hC–1a z_{52} 0
hC–1a 3 vált 0–1 ∗ WAF–1a 0
D–1a 0–1
E–1a 4 vált. 1–5 ∗ Aj–hA–101a 1–3
Aj–CE–12b 3–5
Győrszentmárton Győr 1851– *M*
Martinsberg 1851–1867
E–1a 1–5
Gy.Sz.Miklós l. Gyergyószentmiklós
Gyula Békés 1787– *M*
hA–1a 3 vált. 0 ∗ hC–1e Z_3 0
D–1a 0–2 ∗ E–1a 2–5
Gyulaj l. Nyírgyulaj
Gyulafehérvár 1 Alsó-Fehér 1750–1855 és 1877– *E*
Carlsburg 1750–1790
hA–16f 0 ∗ hA–176d 0
Gyulafehérvár város 1877–1900
Károlyfehérvár 1867–1869
Karlsburg 1815–1867
hC–123a 0 ∗ AJ–106a 0–1
E–1a 2 vált. 1–5
Gyulafehérvár 2 Alsó-Fehér 1855– *E*
Gyulafehérvár vár 1867–1900
E–240a (–)
Karlsburg Festung 1855–1867
E–29b 2–5
Habsan l. Böki
Haczfeld l. Zsombolya

Hadad Szilágy 1864– *E*
E–la 5
Hadház l. Hajdúhadház
Hahót Zala 1749E–1852 és 1883– *M*
Felsőhahót 1883–1909
Hahot 1749–1852
hC–la 0 * D–la 0–1
Haiduschitza l. Istvánvölgy
Hajdúböszörmény Hajdú 1750–1777 és 1855–*M*
E–lla 1–5
Böszörmény 1750–1777
Hajdúdorog Hajdú 1855– *M*
Hajdúdorogh 1855–1867
E–10a 1–5
Hajdúhadház Hajdú 1777– *M*
Hadház 1777–1887
hA–la 0 * hA–16a 0
D–la 0–3 és 5 * E–la 4–5
Hajdúnánás Hajdú 1752–1777 és 1859– *M*
Nánás 1752–1777 és 1859–1875E
E–la 1–5
Hajdúsámson Hajdú 1861– *M*
Biharsámson 1868–1882
Sámson 1861–1868 és 1887–1894
E–la 3–5
Hajdusicza l. Istvánvölgy
Hajdúszoboszló Hajdú 1787 *M*
Szoboszló 1787–1887
hB–la 0 * hC–la 0 * D–la 0–5
Hajnik Zólyom 1859– *M*
E–la 2–5
Hajnik-Szliács 1875–1887
Halan l. Mali Halan
Halan mali l. Mali Halan
Halas l. Kiskunhalas
Hallas l. Kiskunhalas
Halmi Ugocsa 1787– *M*
hA–la 0 * hC–la z_3 0
D–la 0–3 és 5 * E–la 3–5
Hamzsabég l. Érd
Hanzelbek l. Érd
Hanusfalva l. Topolyhanusfalva
Harsány Borsod 1790–1871 és 1882– *M*
hC–la z_{19} 0 * D–la 0–1
E–la 2–5
Borsodharsány 1882–1906
Hátszeg Hunyad 1851– *E*
Hatzeg 1851–1867
E–la 1–5
Hatvan Heves 1749E– *M*
hB–la Z_{24} 0–1 * D–la 0–1
E–la(x_0 és y_0) 1–5
Hatzeg l. Hátszeg
Hatzfeld l. Zsombolya
Hegyeshalom Moson 1862– *M*
Strass-Sommerein 1862–1867
E–lla 3–5
Heiligenkreutz l. Garamszentkereszt
Heltau l. Nagydisznód
Herczegszőllős Baranya 1788–*M*
AJ–ld 0–1 * E–lla 1–5
Herkules-Bad l. Herkulesfürdő
Herkulesfürdő Krassó-Szörény 1838 és 1853– *Höv M*
Herkules Bad 1853–1872
E–119a 1–5
Hermannstadt l. Nagyszeben
Hermány l. Szászhermány
Hermetinec l. Remetinec
Hernádzsadány Abaúj-Torna 1858– *M*
Zsadány 1858–1905
E–la 1–5
Hertkovce l. Hrtkovce
Hétháros Sáros 1867– *M*
E–l (–)
Heves Heves 1852– *M*
E–la 1–5
Héviz Felső-Fehér 1868–1873 *E*
E–la (–)
Hibbe Liptó 1749E–1767 és 1868– *M*
Hybbe (időnkint)
Hidalmás Kolozs 1863– *E*
E–lla 4–5
Hidasliget Temes 1859– *M*
Bruckenau 1867–1911
Brukenau 1859–1867
E–la 2–5
Hidasnémeti Abaúj-Torna 1789– *M*
Hidasnémethi 1845–1867
E–la 0–4 * E–la 5
Hidasnémethy 1820–1845
hC–118a z_3 0
Hidegkút l. Temeshidegkút
H.M.Vásárhely l. Hódmezővásárhely
H.Némethy l. Hidasnémeti
Hochstrasz l. Öttevény
Hódmezővásárhely Csongrád 1849– *M*
Holdmezővásárhely 1849–1869
hA–117a 0–1 * E–117a 1–5
Hódság Bács-Bodrog 1842– *M*
Hodságh 1842–1904
AJ–ld 0–5
Hodságh l. Hódság
Hold.M.Vásárhely l. Hódmezővárashely
Holics Nyitra 1771– *M*
Holitsch 1771–1867
hC–la z_{39} 0 * AJ–la 2 vált. 0–1
E–la 1–5
Holitsch l. Holics
Hollód Bihar 1859–1901 *M*
E–la 2–5
Homokszil Temes 1788– *M*
Ulma 1788–1911
E–la 1–5
Homonna Zemplén 1811– *M*
D–la 0–5 * E–la 5
Homonnau 1811–1840
hC–la z_3 0
Homonnau l. Homonna

Honcztő Arad 1866– *M*
Gurahoncz 1866–1910
E–1a 5
Honigberg l. Szászhermány
Hontszántó l. Szántó
Horgos Csongrád 1788– *M*
hC–1a 0 ∗ D–1a 0–2
E–1a 3–5
Horgospataka l. Kohóvölgy
Horka l. Lándzsásötfalu
Hortobágy l. Nagyhortobágy
Horvátcsene l. Csene
Hosszúfalu Brassó 1864– *E*
E–1a 4–5
Hosszúmező Máramaros 1863–1870 és 1873– *M*
Mármaros-Hosszúmező 1863–1870 és 1873–1887
Hosszúpályi Bihar 1749E–1858 és 1864– *M*
Hoszúpály 1749–1850
hA–1a 0–1
H.Paly (időnkint)
hA–118a 2 vált. 0 ∗ hA–118a 0
Hoszúpályi 1850–1869
E–1a 1 ∗ E–11a 5
H.Pályi (időnkint)
hC–116n Z_{21} 0
Högyész Tolna 1852– *M*
E–1a 2 vált. 1–5 ∗ Ks–Hip–3n 1
H.Paly l. Hosszúpályi
H.Palyi l. Hosszúpályi
Hradek l. Liptóújvár
Hrtkovce Szerém 1865–1875 és 1884– *HSz*
Hertkovce 1865–1875 és 1884–1892
Hunyaddobra Hunyad 1749E– *E*
Dobra 1749E–1882
hC–1nd Z_{23} 0 ∗ AJ–1a 0–1
E–1a z_1 1–5
Huszt Máramaros 1836– *M*
hA–1a 0 ∗ D–1a 0–5
Huszlósófalva Máramaros 1825 körül és 1885– *M*
Mármarossófalva 1885–1901
Sófalva 1825 körül
hA–1a 0
Igal Somogy 1855 *M*
E–1a z_1 Vh 1–5
Igló Szepes 1803– *M*
hC–1a 0 ∗ AJ–1d 0–1
E–a 1–5
Iharosberény Somogy 1749E– *M*
hC–12a 0–1 ∗ hC–169a 0–1
D–10a 0–? ∗ E–11a 1–5
Iklód l. Nagyiklód
Illava Trencsén 1844– *M*
AJ–1a 0–1 ∗ E–1a 1–5
Illoba l. Iloba
Illok l. Ilok
Iloba Szatmár 1749E–1853 *M*
Illoba 1749–1853
hC–1a 0 ∗ D–1a 0–1
Ilok Szerém 1773– *HSz*
Illok 1773–1871
hC–1a z_3 0 ∗ AJ–1d 0–2
E–1a 2–5 ∗ Ha–E–1a 3
Ilonda l. Nagyilonda
Ilyefalva l. Illyefalva
Illyefalva Háromszék 1865– *E*
E–1a 5
Ilyefalva 1891–1905
Inárcs Pest 1788–1851
Inárts 1788–1851
hC–1a Z_{20} 0 ∗ D–1a 0–1
Ipolyság Hont 1793– *M*
hA–118a 0 ∗ D–1a 0–5
Ipolyságh (1875-ig időnkint)
hA–1a 2 vált. 0 és 5
Ipolyszele Nógrád 1781–1843 *M*
Zeleno 1840 körül
hB–1a Z_7 0
Ireg l. Irig
Irig Szerém 1856– *HSz*
Ireg 1872–1889
Irregh 1856–1872
E–1a 1–5
Irregh l. Irig
Irsa l. Alberti-Irsa
Istvándi Somogy 1749E–1858 és 1880– *M*
Istvándy 1749–1858
hA–148a 0 ∗ hC–1a z_8 0 ∗ D–1a 0–1
Istvánvölgy Torontál 1863– *M*
Haiduschitza 1863–1867
E–1a 5
Hajdusicza 1867–1888
Ivanci l. Ivanec
Ivanec Varasd 1859– *HSz*
E–1a 2–5
Ivanci 1913–1914
Ivanič l. Ivanič Grad
Ivanič Grad Belovár-Körös 1863– *Höv HSz*
Ivanič 1863–1871
E–1a Vh 3–5
Ivanič vár–Ivanič grad 1871–1913
Ivanič Klostar l. Klostar Ivanič
Ivanič vár l. Ivanič Grad
Izsák Pest 1789– *M*
hC–192a 0 ∗ D–1a 0–5
Jaád l. Jád
Jablonka Árva 1845– *M*
hA–1d 0 ∗ D–1a 0–5
Jád Besztercze-Naszód 1863– *E*
Jaád 1863–1912
E–1a 4–5
Jahrendorf l. Németjárfalu
Jam Krassó-Szörény 1858– *M*
E–1a z_4 1–5
Jánk Szatmár 1865– *M*
E–1a 4–5
Jánosháza Vas 1852– *M*
E–1a 1–5
Járfalu l. Németjárfalu

Jarkovácz l. Árkod
Jasenovac Pozsega 1809– *Höv HSz*
Jasenovaz 1850–1872
E–la 1–5
Jassenowaz 1809–1850
AJ–1d 0
Jessenowaz (időnkint)
AJ–1d 0–1
Jaska l. Jastrebarsko
Jassenowaz l. Jasenovac
Jastrebarsko Zágráb 1749E– *HSz*
Jaska 1865–1914
E–la 5
Jaszka 1749–1865
hC–la Z_{12} 0 ∗ AJ–1d 2 vált. 0–5
AJ–1e 5
Jászapáti Szolnok 1854– *M*
Jászapáthi 1854–1867
E–11a 1–5
Jászárokszállás Szolnok 1749E– *M*
Árokszállás 1749E–1901
hA–1a 0 ∗ hA–106a 0
D–1a 0–5
Jászberény Szolnok 1787– *M*
hA–116a 0 ∗ hA–1a 0 ∗ D–1a 1–5
Jaszka l. Jastrebarsko
Jászkisér Szolnok 1865– *M*
E–100a 5
Jászladány Szolnok 1865– *M*
E–11a 5 ∗ E–10a Vh. 5
Jászó Abaúj-Torna 1769–1787 és 1868 *M*
Jászóújfalu Abaúj-Torna 1787– *M*
Jelenje Modrus-Fiume 1838–? 1852–1873 és 1913– *HSz*
Jelenye 1838–1872
D–1a 0–5
Jerszeg l. Érszeg
Jessenowaz l. Jasenovac
Jezerana l. Jezerane
Jezerane Lika Krbava 1784– *Höv HSz*
Jezerana 1748–1914
hA–106a 0 ∗ AJ–1d 0–5
Jodbad Lippik l. Lipik
Jolsva Gömör 1858– *M*
E–la z_1 1–5
Josefsdorf l. Zsablya
Josephsthal l. Josipdol
Josipdol Modrus-Fiume 1784– *Höv HSz*
Josephsthal
hA–1a és 106a Vh 0
Josephstahl
AJ–1a Vh 3–5
Josephsthal 1784–1887
AJ–1 0–2
Munjava 1887–1889
Jószáshely Arad 1840–1846 és 1851–1866 *M*
hA–1a 0 ∗ E–1a 1–5
Józseffalva l. Zsablya
Kaács l. Kács
Kaba Hajdú 1859– *M*
E–1a 2–5
Kackó Szolnok-Doboka 1787–1824 és 1887– *E*
Kács Bács-Bodrog 1851–1853 és 1873–1874
Kaács 1873–1874
Kaesmark l. Késmárk
Kaismark l. Késmárk
Kakova l. Kákófalva
Kákófalva Krassó-Szörény 1769– *M*
Kakova 1769–1872
D–1a 1–5
Kákova 1872–1911
Kalocsa Pest 1788–1838 és 1852– *M*
E–1a 2 vált. 1–5
Karmeniak Modrus-Fiume 1824–1838 *HSz*
Kamensko l. Bučko Kamensko
Kapnik l. Kapnikbánya
Kapnikbánya Szatmár 1769– *M*
Kapnik 1769–1871U
hA–106a 0 ∗ D–1a 0–1
E–1a 1–5
Kápolna Heves 1760– *M*
hB–162 Z_8 0 ∗ hC–17a Z_2 Q_2 0
D–1a 0–3 ∗ E–1a 4–5 ∗ Ks–Hip–4n.0
Kapolnokmonostor Szolnok-Doboka 1867– *E*
E–11 5
Kaposvár Somogy 1842– *M*
hC–1a z_{44} 0–1 ∗ E–1a 1–5
Kapronca l. Koprivnica
Kaprucza l. Maroskaproncza
Kapuvár Sopron 1838 és 1850– *M*
E–1a z_3 1–5
Karád Somogy 1856– *M*
E–1a z_1 1–5
Karánsebes Krassó-Szörény 1753– *Höv M*
hC–1a z_3 0–1
E–1a 1–5
Kárász l. Nyírkárász
Karczag Szolnok 1787– *M*
hC–1a Z_{20} 0 ∗ D–1a 0–5
Carzag 1840 körül
hA–1a 0
Kardszag 1835 körül
hA–1a 0
Kardszag l. Karczag
Karlobag Lika-Krbava 1790– *Höv HSz*
Carlobago 1835–1849
hB–1a 0 ∗ AJ–1d 0–2
Karlobag-Carlobago 1872U–1913
Karlobago 1867–1872
E–1a (–)
Karlopago 1862–1867
E–1a 3–5
Karlócza l. Srijemski Kralovci
Karlócza-Karlovci l. Srijemski Karlovci
Karlovac Zágráb 1749E– *HSz*
BE–1aq 5
Carlstadt 1749–1835
hA–1a 2 vált. 0 ∗ hA–106a 0
hA–140e 0 ∗ hA–3a 0 ∗ Kpb–hA–3a 0

Karlovac-Karlstadt 1867–1872
Karlstadt 1836–1867
hA–1a 0–1 ∗ D–1a 0–1
D–1a z_{15} 0–1 ∗ E–1a 2 vált. 1–5
Aj–hA–10a 0 ∗ Kpb–hA–1a 0
Karlovci l. Srijemski Karloci
Karlovicz l. Srijemski Karloci
Karlovitz l. Srijemski Karlovci
Karlsburg l. Gyulafehérvár 1
Karlsburg Festung l. Gyulafehérvár 2
Karlstadt l. Karlovac
Károlyfehérvár l. Gyulafehérvár 1
Károlyváros-Karlovac l. Karlovac
Karpfen l. Korpona
Kaschau l. Kassa
Kassa Abaúj-Torna 1749E– *M*
AJ–1d 0 ∗ D–1a 0
Caschau Kaschauval váltakozva 1749–1847 és 1850–1867
hA–16la 2 vált. 0 ∗ hA–165f 0
hC–161a 2 vált. 0 ∗ hC–16la Z_1 0
hC–161a z_{24} 0 ∗ AJ–1d 0–3
Aj–hA–102a 0 ∗ Kpb–hA–1a 0
Kaschau 1749–1847 és 1850–1867 között
hA–161a 0 ∗ E–1a 2 vált. 1–5
Aj–CE–12b 5
Kaszonújfalu Csík 1850– *E*
E–10a 1–5
Kaszony l. Mezőkaszony
Katince l. Katinci
Katinci Pozsega 1864– *HSz*
Katince 1864–1872
E–1a 5
Kecze l. Maroskecze
Kecskemét Pest 1749E– *M*
D–1a 0–1 ∗ E–1a 1–5 ∗ E–4...?
Ketskemét 1749–1848
hA–1a 2 vált. 0 ∗ hB–1a 0
Kecskés l. Zólyomkecskés
Keisd l. Szászkézd
Kékkő Nógrád 1866– *M*
E–1a 5
Kéménd Esztergom 1781– *M*
Kemend 1838 körül
hC–1a 0
Keménd 1848–1867
D–1a 0–5
Kémer Szilágy 1749E–1851 és 1879– *E*
Kemer 1830 körül
hC–1nd Z_{23} 0
Kenderes Szolnok 1839–1840, 1851–1856 és 1869– *M*
D–1a 1
Kerakics l. Szépliget
Kerepes Pest 1749E–1870 és 1880– *M*
hA–1a 0 ∗ D–1a(x_0 és y_0) 0–5
Keresztes l. Biharkeresztes
Kerkakutas Zala 1749E–1773 *M*
Kutas 1749–1773
Késmárk Szepes 1700– *M*
Kaesmark 1845–1867
Ah–1d 1 ∗ AJ–1d 0–1 ∗ AJ–1d/a 1
Keismark 1800–1830
hC–161a z_{46} 0
Kesmark
hA–1a 0 ∗ hC–1a z_{46} 0
Keszthely Zala 1836– *M*
hA–1a 3 ∗ hC–1a 0
D–1a 0–5 ∗ Vb–hA–14a 4
Kétegyháza Békés 1859– *M*
E–1a 2–5
Ketskemét l. Kecskemét
Keveres l. Nagykövéres
Kevermes Csanád 1861– *M*
E–1a 3–5
Kevevára Temes 1825– *Höv M*
Kubin 1825–1894
hC–1d z_{32} 0–1 ∗ E–1a 1–5
Temeskubin 1894–1911
Kézdivásárhely Háromszék 1838– *E*
Aj–116a 0–1 ∗ E–11a 1–5
Királydarócz Szatmár 1864– *M*
E–11a 5
Királyhelmecz Zemplén 1855– *M*
E–11a 1–5 ∗ E–10 5
Királykegye Krassó-Szörény 1863– *M*
Királykegy 1888
Königsgnad 1863–1888
E–1a 4–5
Királytelek l. Görögszállás
Kirchdrauf l. Szepesváralja
Kisalmás l. Beregkisalmás
Kisbáród Bihar 1787–1796 *M*
Kisbecskerek Temes 1749E– *M*
D–11a 0–5
Klein Becskerek 1749–1849
hC–120a z_{47} 0 ∗ hC–120d z_{38} 0
Kisbér Komárom 1838–1839 és 1851– *M*
E–1a 1–5
Kisczell l. Czelldömölk
Kisfalud Bereg 1866–1881 *M*
E–1a 5
Kishegyes Bács-Bodrog 1791– *M*
AJ–1d 0–2 ∗ E–10a 2–5
Kiskegyes 1840–1845
hC–145e 0
Kisshegyes 1827–1835
hB–10 0 ∗ hB–10a Z_8 0
Kisjenő Arad 1806 és 1855– *M*
Kissjenő 1855–1867
E–10a 1–5
Kiskanizsa l. Törökkanizsa
Kiskegyes l. Kishegyes
Kiskér Bács-Bodrog 1867– *M*
E–11a (–)
Kiskőrös Pest 1856– *M*
E–11a 1–5
Kiskőszeg Baranya 1791–1795 és 1869– *M*
Batina 1869–1888
Kiskundorozsma Csongrád 1865– *M*

Dorozsma 1865–1890
E–1a 5
Kiskunfélegyháza Pest 1749E– *M*
Félegyháza 1749–1873E
hA–1a 0 ∗ hB–1a Z_1 0 ∗ hC–1a Z_3 0
D–1a 0–2 ∗ E–1a 2–5 ∗ Vb–hB–14a 3—5
Kunfélegyháza 1873E–1889
Kiskunhalas Pest 1789– *M*
Halas 1849–1902
D–1a 0 és (–)
Hallas 1839–1849
hA–1a 0 ∗ hA–16a 0
D–1a 0–5
Kiskunlaczháza Pest 1789– *M*
Laczháza 1789–1900
hA–1a 0 ∗ hA–1d 0–2 ∗ AEJ–1a 0
E–1a 1–5
Kiskunmajsa Pest 1854– *M*
Majsa 1854–1900
E–1a 1–5
Kismarja Bihar 1860– *M*
E–11a 2–5
Kismarton Sopron 1813 és 1852– *M*
Eisenstadt 1852–1867
E–1a 2.vált. 1–5
Kispetri Kolozs 1787–1827E *E*
Kisshegyes l. Kishegyes
Kissjenő l. Kisjenő
Kiszeben Sáros 1851– *M*
Zeeben 1851–1867
E–1a 1–5
Kistelek Csongrád 1749E– *M*
hA–10a 0
Kistellek 1850–1868
D–1a 0–5 ∗ E–4 . . .?
Kisterenne l. Kisterenye
Kisterenye Nógrád 1867– *M*
Kisterenne 1871–1906
Kisterennye 1867–1871
E–10 (–)
Kisújszállás Szolnok 1856– *M*
AE–117a 1 ∗ E–1a z_2 1–5
Kisvárda Szabolcs 1804–1838 és 1851– *M*
E–1a 1–5
Kiszeteo l. Kiszető
Kiszetho l. Kiszető
Kiszető l. Kiszető
Kiszető Temes 1791– *M*
Kiszeteo 1825 körül
hC–1d z_{32} 0
Kiszetho (időnkint)
hC–1d z_{37} 0
Kiszető 1845–1911
D–1a 0–3 ∗ E–1a 3–5
Kiszombor Torontál 1854– *M*
Klein–Zombor 1854–1867
E–119a 1–5
Kittsee l. Köpcsény
Klanjec Varasd 1856– *HSz*
E–1a 1–5
Klausenburg l. Kolozsvár
Klein Becskerek l. Kisbecskerek
Klein Kanisa l. Törökkanizsa
Klein Zell l. Czelldömölk
Klein Zombor l. Kiszombor
Klenak Szerém 1865– *Höv HSz*
E–1a 5
Kloštar Ivanič Belovár–Körös 1787–1880U és 1849– *Höv HSz*
Ivanič Klostar 1887–1913
Ivanič Kolostor 1872–1887
Militär Kloster Ivanič vagy Ivanich 1849–1872
E–376a 1–5
KL.Kanisa l. Törökkanizsa
Kl.Kanizsa l. Törökkanizsa
Kloster Szt. György l. Kolostorszentgyörgy
Kl.Zell l. Czelldömölk
Knez l. Temeskenéz
Kohóvölgy Szolnok–Doboka 1857– *E*
Horgospataka 1867–1910
Strimbuly 1857–1867
E–1a 1–5
Kolos l. Kolozs
Kolostor–Szentgyörgy Torontál 1861–1872 *M*
Kloster Szentgyörgy 1861–1867
E–105 5
Kolosvár l. Kolozsvár
Koloze Kolozs 1863– *E*
Kolos 1863–1867
E–1a 3–5
Kolozsvár Kolozs 1749E– *E*
Clausenburg és Klausenburg váltakozva 1749E–1867
hA–1a 2 vált. 0 ∗ hA–161a 0
AJ–1a/e(y_2 és y_3) 0 ∗ D–1a z_1 0–2
Aj–hC–121h z_2 Z_2 0
Kpb–hC–111a z_1 z_2 0
Klausenburg
hA–1a 0 és ritkán 1 ∗ AJ–1aq 0–1
E–1a 3 vált. 1–5 ∗ Aj–BE–109c 5
Kolosvár 1867–1871U
Kolozswár (időnkint)
hA–1a 0
Komádi Bihar 1866– *M*
E–1a 5
Komarnik l. Alsókomárnok
Komárom 1 Komárom 1749E– *M*
D–1a 0–2 ∗ E–1a 3–5
Comorn 1749–1847
hA–1 0 ∗ hA–106a 0
hB–1a Z_1 0 ∗ hC–1a z_{18} 0–1
hC–1a z_{17} 0 ∗ hC—1a 0
E–1a z_8 2–5 ∗ Aj–hA–10a 0
AE–148 aq_1 0
Komorn 1835 körül
hC–1a z_{17} 0 ∗ AE–14aq_1 0
Komárom 2 Komárom 1863– *M*
Komárom-Újváros 1897–1900

Újszőny 1863–1897
E–11a 4–5
Komját Nyitra 1864– *M*
Komjáth 1864–1867 és 1889–1911
E–1a 4–5
Nyitrakomját 1882–1887
Kopreinic l. Koprivnica
Kopreinitz l. Koprivnica
Koprivnica Belovár–Körös 1787– *HSz*
Kapronca–Koprivnica 1875U–1913
Kopreinic 1830–1845
hA–1a 0
Kopreinicz 1825 körül
hA–1a 0
Kopreinitz 1848–1869
D–1a 0–5
Korenica Lika–Krbava 1862– *Höv HSz*
E–1a 3–5
Koritnicza l. Korytnicza
Kornja l. Somfa
Kornya l. Somfa
Kóród l. Nádaskóród
Korond Udvarhely 1864–1873 és 1880– *E*
E–1a 5
Korotnok Szepes 1749E–1763 és 1788–1853 *M*
hA–16la 0 * hC–1a z_8 0–1 * E–1a 1
Korpona Hont 1851– *M*
Karpfen 1851–1867
E–1a 1–5
Korytnicza Liptó 1865– *M*
Koritnicza 1865–1889
E–1a 5
Kosesd Hunyad 1787–1850 és 1851–1868 *E*
Kossesd 1787–1868
E–1a 4–5
Koška Verőcze 1787–1788U és 1849– *HSz*
D–1a z_1 0–5
Kossava l. Kossó
Kossesd l. Kosesd
Kossó Krassó-Szörény 1749E– *M*
Kossava (időnkint)
hC–1n Z_{23} 0
Kossova 1749–1911
D–1a 0–5
Kostainica l. Kostajnica
Kostainiza l. Kostajnica
Kostaniza l. Kostajnica
Kostajnica Zágráb 1787– *Höv HSz*
Kostainica 1850–1872
AJ–1d 5 * E–1a 1–5
Kostainiza 1848–1850
AJ–1d 0–1
Kostaniza 1820–1848
hA–1a 0 * hA–3a 0
Kostanjevac Zágráb 1864– *Höv HSz*
E–1a 5
Kostján l. Kostyán
Kostyán Túrócz 1845–1851 *M*
E–1a 1
Kostján 1845–1850
BJ–1a Z_1 0–1
Kótaj Szabolcs 1865– *M*
Kotay 1865–1867
E–1a 5
Kotay l. Kótaj
Kotor Zala 1863– *M*
Kottor 1880–1891
Kottori 1863–1880
E–1a 3–5
Kottor l. Kotor
Kottori l. Kotor
Kovászna Háromszék 1857– *E*
E–1a 1–5
Kőbánya l. Budapest 10
Kőbölkút Esztergom 1842– *M*
hA–1a 0 * D–1a 0–1 * E–1a 1–5 * E–47a 1
Kőhalom Nagyküküllő 1856– *E*
Reps 1856–1867
E–1a z_1 1–5 * E–1a 5
Kőhidgyarmat Esztergom 1778–1871 és 1884 *M*
Kölcse Szatmár 1867– *M*
E–1a 5
Königsberg l. Újbánya
Königsgnad l. Királykegye
Kőpatak Vas 1801–1901 *M*
AE–1 (x_0) 0
Steinbach 1801–1867
hA–1a 0 * D–1a 0–3
Köpcsény Moson 1787– *M*
Kittsee 1787–1867
hA–14e 0 * hA–1a 0
hC–106a Z_6 0 * AJ–1a 0–5
Körmend Vas 1749E– *M*
hC–1a 0 * D–1a 0–1 és 5
E–1a 1–5 * Aj–hW–5h 0
Kpb–hW–3h 0
Körmöczbánya Bars 1769–1778 és 1803– *M*
D–1a 0–1
Körmötzbánya 1840–1847
hW–1a Z_2 0 * hW–1a Z_3 0
hW–1a Z_4 0
Kremnitz 1803–1840 és 1855–1867
hC–1 z_{25} 0 * hC–1a z_{15} 0 * E–1a 1–5
Körös l. Križevci
Körösbánya Hunyad 1845–1848U és 1851– *E*
E–1 (y_0) 1–5 * E–1a 4–5
Körösbökény Arad 1840– *M*
Aradbuttyin 1882–1887
Butyin (időnkint)
D–1a 0–1
Buttyin 1840–1882 és 1887–1910
hA–1 0 * D–1a 0 * E–1a 1–5
Körös Križevác l. Križevci
Körös Križevci l. Križevci
Kőrösladdány Békés 1858– *M*
E–10a 1–5

Körösmező Máramaros 1854– *M*
E–1a 1–5
Kőszeg Vas 1749E–
Güns 1749–1867
hA–1 2 vált. 0 ∗ hA–164e 0
hC–14e 0 ∗ hC–1a z_{11} 0–1
hB–1e 1 ∗ CJ–1a/f z_6 0–1 ∗ E–1a 1–5
Aj–hA–14e 0 ∗ Aj–hC–141h 0–1
Günsz (időnkint)
hA–167f és hA–1fv 0
Kötegyán Bihar 1865– *M*
E–1a 5
Kővárgaro Szatmár 1787–1824 *E*
Gaura 1787–1824
Kővárremete Szatmár 1752–1758 és 1868–1880 *E*
Középes Bihar 1864–1867 *M*
E–1a 4
Kraljevica Modrus-Fiume 1791–1795U és 1859– *HSz*
Kraljevica–Porto Re 1868–1875U
Porto Re 1791–1795U, 1859–1867 és 1875U–1887
E–10a 2–5
Kraljevica–Porto Re l. Kraljevica
Krapina Varasd 1849– *HSz*
D–1a z_1 0–1 ∗ E–1a 1–5
Krapina–Töplic l. Krapinske–Toplice
Krapinske–Toplice Varasd 1859– *HSz*
Krapina–Töplic 1859–1867
E–11a 2–5
Krašić Zágráb 1868– *HSz*
E–1a (–)
Krassó l. Szamoskrassó
Krassószékás Krassó-Szörény 1787–1877 *M*
Székás 1787–1877
Krassova l. Krassóvár
Krassóvár Krassó-Szörény 1864 *M*
Krassova 1864–1911
E–1a 5
Kraszna Szilágy 1862– *E*
E–1a 3–5
Krasznabéltek Szatmár 1865– *E*
E–11a 5
Kremnitz l. Körmöczbánya
Kreutz l. Križevci
Kreutz in Siebenbürgen l. Szászkeresztur
Kristyor l. Biharkristyor
Kriz Belovár-Körös 1849– *Höv HSz*
Militär-Kriz 1849–1872
D–374a z1 0–5
Križevac l. Križevci
Križevci Belovar-Körös 1787– *HSz*
Körös (időnkint)
Körös-Križevac 1872U–1900E
Körös-Križevci 1900E–1o14
Križevac 1869–1872U
Kreutz 1787–1869
hC–1a Z_{10} z_{42} 0 ∗ D–1a 0–5
Aj–hW–6j 0–1
Kronstadt l. Brassó
Kubin l. Kevevára
Kuczora Bács-Bodrog 1866– *M*
Kuczura 1866–1904
E–1a 5
Kuczura l. Kuczora
Kudricz l. Temeskutas
Kudritz l. Temeskutas
Kudriz l. Temeskutas
Kula Bács-Bodrog 1854– *M*
E–1a z_1 1–5
Kula Pozsega 1849 *HSz*
D–1a z_1 0–5
Kumán Torontál 1749E–1759 és 1877– *M*
Kunfélegyháza l. Kiskunfélegyháza
Kunhegyes Szolnok 1867– *M*
E–1a 5
Kunmadaras Szolnok 1856– *M*
Madaras 1856–1882
E–1a 4–5
Kunszentmárton Szolnok 1853– *M*
E–108a 1–5
Kunszentmiklós Szolnok 1789– *M*
hA–100a 0 ∗ D–101a 0–1
D–101a 0–1 ∗ E–108 5
Kun St.Miklós l. Kunszentmiklós
Kun Sz.Márton l. Kunszentmárton
Kun Sz.Miklós l. Kunszentmiklós
Kun Szt.Miklós l. Kunszentmiklós
Kurtics l. Kürtös
Kurtits l. Kürtös
K. Ú.Szállás l. Kisújszállás
Kutas l. Kerkakutas
Kutina Belovár-Körös 1787–1789U és 1849–
D–1a z_1 0–5
Kükülővár Kiskükülló 1863– *E*
E–1a 5
Kürtös Arad 1858– *M*
Kurtics 1867–1910
Kurtits 1858–1867
E–1a 2–5
K.Vásárhely l. Kézdivásárhely
Lackenbach l. Lakompak
Laczháza l. Kiskunlaczháza
Lagerndorf l. Temesör
Lajos l. Lajosmizse
Lajosmizse Pest 1788–1851 és 1879 *M*
Lajos 1788–1851
Lakenbach l. Lakompak
Lakompak Sopron 1856– *M*
Lackenbach 1857–1867
E–1a 1–5
Lakenbach 1856–1857
E–1a 1
Lándsásfalu l. Lándzsásötfalu
Lándzsásötfalu Szepes 1767– *M*
Horka 1767–1888
hA–1a 0 és 4 ∗ E–1a 1–5
Horkaszentandrás 1888–1902
Lándsásfalu 1902–1906

Lapáncza l. Lapáncsa
Lapáncsa Baranya 1789–1872 és 1883– *M*
Lapáncza 1789–1872
hC–1a z_{24} 0 ∗ D–1a 0–5
Laskafalu Baranya 1778– *M*
Laskafeld 1778–1867
hC–121a z_{14} 0 ∗ AJ–1d 0–5
Laskafeld l. Laskafalu
Lazarfeld l. Lázárföld
Lázárföld Torontál 1866– *M*
Lazarfeld 1866–1867
E–1 . . . ?
Lébényszentmiklós l. Mosonszentmiklós
Lechnitz l. Szászlekencze
Légrád Zala 1763–1787 és 1870– *M*
hA–16a 0
Léka Vas 1861–
Lokenhaus 1861–1867
E–1a 3–5
Lekencze l. Szászlekencze
Lekenik Zágráb 1837–*HSz*
E–1a 1–5
Lemes Sáros 1755–1807 és 1880– *M*
Londva l. Alsólendva
Lengyeltóti Somogy 1856–1859 és 1864– *M*
E–1a 1–2 és 5
Lepsény Veszprém 1803– *M*
hC–1a 0 ∗ D–1a 0–5
Vb–AE–1a 2–3 ∗ Vb–AJ–14a 3
Vb–AJ–101a 3
Leschkirch l. Ujegyháza
Lesnyek Hunyad 1789–1868 *E*
E–1a 1–5
Lesnek 1835 körül
hC–1nd Z_{21} 0
Letenye Zala 1843– *M*
hA–1a 1–2 ∗ D–1a z_6 0–5
Leutschau l. Lőcse
Léva Hont 1780– *M*
hA–1a 0 ∗ D–1a 0–1 ∗ E–1a 1–5
Licsérd Sáros 1749E–1755
Ličko-Petrovoselo Lika-Krbava 1862– *HSz*
Ličko Petrovo selo 1913–1914
Petrovoselo 1862–1891
E–1a 3–5
Petroveselo Ličko 1891–1913
Liebling Temes 1863– *M*
E–1a 5
Lipik Pozsega 1868– *HSz*
Jodbad Lippik 1868–1872
E–290a z_{15} Z_2 (–)
Lippa Temes 1777– *M*
hC–32a z_5 0 ∗ hC–324a z_5 0–1
E–31a 1–5 ∗ Kpb–hC–1a 0
Por–hC–1a 0
Liptó St.Miklós l. Liptószentmiklós
Liptószentmiklós Liptó 1850U– *M*
E–105a 1–5
Liptóujvár Liptó 1858– *M*
Hradek 1858–1876
E–1a 1–5
Liszka l. Olaszliszka
Locsmánd Sopron 1864– *M*
Lutzmannsburg 1864–1867
E–1a 5
Lokenhaus l. Léka
Lokve Modrus-Fiume 1848– *HSz*
Loque 1838–1867
E–1a 2–5
Loque l. Lokve
Losoncz Nógrád 1843– *M*
hA–1a 0–3 ∗ hC–1a 0 ∗ D–1a z_1 0–5
Lossoncz (időnkint)
D–1a 0–5
Lovasberény Fejér 1862– *M*
E–1a 3–5
Lovrin Torontál 1854– *M*
E–1a 1–5
Lőcse Szepes 1749E– *M*
D–1a 0–5
Leutschau 1749–1847
hA–166a 0 ∗ hA–1a 2 vált. 0
hC–1a z_3 0
Lökösháza Arad 1863– *M*
E–1a 4–5
Lövő Sopron 1852– *M*
Németlövő 1867–1889
Schützen 1852–1867
E–1a 1–5
Lubló l. Ólubló
Lubring l. Ludbreg
Lucsivna Szepes 1749E– *M*
hC–1a z_3 0 ∗ D–1a 0–5
Ludas Bács-Bodrog 1790–1850 *M*
Ludbreg Varasd 1763– *HSz*
Lubring (időnkint)
hC–1a z_3 0
Ludbregh 1763–1867
D–1a 0–1 ∗ D–1a z_{20} 1–5
Lugos Krassó-Szörény 1749E– *M*
hA–1a 2 vált. 0 ∗ hC–1a z_{10} 0
D–1a 0–2 ∗ E–1a z_1 1–5
E–1a z_{12} 2
Lugosch 1749–1800
hA–16a 0
Lunkany Krassó-Szörény 1853–1861 *M*
E–1a 1–2
Lutzmannsburg l. Locsmánd
Mád Zemplén 1801–1807 és 1868– *M*
Mada l. Nyirmada
Madaras l. Kunmadaras
Mág Szeben 1749E–1818 *E*
Magno Varadinum l. Nagyvárad
Mágocs Baranya 1856– *M*
E–1a 1–5
Baranyamágocs 1882–1889
Magyarcsékе Bihar 1862– *M*
E–10a 3–5
Magyardiószeg Pozsony 1852– *M*

Diószeg 1867–1882 és 1887–1911
Diószegh 1852–1867
E–1a 1–5 * E–47a 1
Pozsonydiószeg 1882–1887
Magyaregregy l. Alsóegregy
Magyargencs Vas 1866– *M*
E–11a 5
Magyarigen Alsó-Fehér *E*
E–10a Vh 4–5
Magyarittebe l. Felsőittebe
Magyarkanizsa Bács-Bodrog 1854– *M*
Altkanisa 1854–1867
E–11a 1–5
Ókanizsa 1867–1904
Magyarkapus Koloza 1827–1870 és 1885– *E*
Kapus (időnkint)
Nagykapus 1827–1870 és 1885–1911
AJ–107a 0 * E–10a 1–5
Magyarlápos Szolnok-Doboka 1857– *E*
E–10a 1–5
Magyaróvár Moson 1850– *M*
Ung.Altenburg 1850–1867
E–116a 2 vált. 1–5
Magyarpadé Torontál 1864– *M*
Padé 1864–1911
E–1a 5
Magyarpécska Arad 1844– *M*
Pécska 1844–1910
AJ–1d 0–1 * E–1a 1–5
Magyarraszlavicza Sáros 1830– *M*
Raszlavicz 1830–1871U
hA–1a 0–1 * E–1a 1–5
Raszlavicza 1871U–1905
Magyarremete Bihar 1769–1865 és 1901– *M*
Remete 1850–1865 és 1901–1910
E–1a 1–5
Remethe 1769–1850
hB–1e 0
Magyarszék Baranya 1850– *M*
E–1a 1–5
Magyarzsombor Koloza 1749E– *E*
Magyarnagyzsombor 1887– 1911
Sombor 1749–1870
E–1a 1–5
Zsombor 1870–1887
Majsa l. Kiskunmajsa
Makó Csanád 1839– *M*
AJ–1d(y_0) és hA–1d 0–1
E–1a z_1 1–5 * E–1a 5
Maksa Háromszék 1870– *E*
E–1a (–)
Malaczka Pozsony 1771– *M*
hC–14e 0 * D–1a 0–5
Mali-Halan Lika-Krbava 1838–1849 *HÖV HSz*
Halan mali 1872U–1887
Mali-Hallan 1838–1872U
AJ–1a 0–5
Mándok Szabolcs 1860– *M*
E–1a 2–5
Máramarossziget Máramaros 1769– *M*
Mármarossziget 1867–1869
Mármarosszigeth 1847–1867
D–116a 0–1 * E–116a 1–5
Szigeth 1769–1847
hc–1a z_3 0 * hC–1a z_6 0
Aj–hA–102 h 0 * Aj–hC–102h 0
Marczali Somogy 1803– *M*
D–1a 0–3
Marczaly 1862–1867
E–1a 3–5
Martzaly 1825–1845
hC–1a z_3 0
Margita (Bihar) l. Margitta
Margita (Torontál) l. Nagymargita
Margitta Bihar 1749E– *M*
hA–1a 0 * hC–1a 0 * D–1a 0–5
Margita 1820 körül.
hA–106a 0
Máriaradna Arad 1844– *M*
M.Radna 1850–1867
E–116a 1–5
Radna 1844–1894
AJ–1a 0–1
Maria Theresiopel l. Szabadka
Marienburg l. Földvár (Brassó vm)
Marktschelken l. Nagyselyk
Mármaros-Hosszumező l. Hosszumező
Mármarossziget l. Máramarossziget
Marm.Szigeth l. Máramarossziget
Marosborsa Arad 1854– *M*
Berzova 1854–1910
E–1a 1–5
Maroshéviz Maros-Torda 1865– *E*
Oláhtoplicza 1865–1870
E–11 Vh 5
Toplicza 1870–1907
Maroskapronca Arad 1842–1854 *M*
Kaprucza 1842–1854
Maroskecze Torda-Aranyos 1807–1859 *E*
Kecze 1807–1859
hA–1a 0–1 * hC–1nd Z_{23} 0
E–1a z_1 1–2
Marosludas Torda-Aranyos 1859– *E*
E–10a 2–5
Marosvásárhely Maros-Torda 1769– *E*
hA–1a 0 * AJ–1a 0
D–11a z_0 0–1 * E–11a 1–5
Marosvasarhely (időnkint)
hA–1a 0 * D–116a z_0 0–1
Maros Wasarhely 1820–1840
hB–130a Z_1 0
Martalja Zólyom 1775–1785 és 1884– *M*
Moticskó 1775–1785 és 1884–1886
Motyók 1886–1905
Martinsberg l. Győrszentmárton
Martonvásár Fejér 1788– *M*
hC–118a 0 * D–10a 0–5
Martn Wasar 1820 körül
hB–10a Z_{11} 0

Martonwasar 1820–1840
hA–118a 0 * hB–116a Z_{10} 0
AE–118a (ry4) 0
Martzaly l. Marczali
Mátészalka Szatmár 1857– *M*
E–11a 1–5
Matolcs Szatmár 1752–1769 *M*
Mátramindszent Heves 1866– *M*
Mindszent 1866–1890
Mattersdorf l. Nagymarton
Meczenzéf Abauj-Torna 1787– *M*
D–1a 0–5
Alsómeczenzéf 1889–1905
Metzenseifen 1825–1830
hA–161a 0
Metzenseiffen 1830–1847
hC–1a z_3 0
Medak Lika-Krbava 1816– *Häv HSz*
AJ–1d 0–5
Medgyes Nagy-Küküllő 1769– *E*
Medias 1769–1845
hA–1a 0 * bA–106a 0 * hA–1d 0–1
hA–16a 0 * hC–106a 0 * hC–1nd Z_{23} 0
Mediasch 1835 körül és 1857–1867
bA–14f 0 * E–1a 2–5
Medvisch 1850–1857
E–1a 1
Medias l. Medgyes
Mediasch l. Medgyes
Medvisch l. Medgyes
Mehádia Krassó-Szörény 1753– *Höv HSz*
Mehadia 1753–1897
hC–14e z_{34} 0–1 * E–1a 1–5
Mehala l. Temesvár 8.
Melencze Torontál 1759– *M*
D–1a 0–5
Mellencze 1845 körül
hC–1d 0
Mélykút Bács-Bodrog 1789– *M*
hC–1a Z_{20} 0 * AJ–1d 0–1
E–1a 1–5
M.Eörs l. Mezőörs
Merkopalj l. Mrkopalj
Merzlavodica l. Mrzla Vodica
Meschen l. Muzsna
Metzenseifen l. Meczenzéf
Metzenseiffen l. Meczenzéf
Mezőbánd Maros-Torda 1863– *E*
E–11a 5
Mezőberény Békés 1858– *M*
E–10a 2–5
Mezőcsát Borsod 1861– *M*
Mezőcsáth 1861–1906
E–10a 3–5
Mezőeörs l. Mezőörs
Mezőhegyes Csanád 1866– *M*
E–1a 5
Mezőkaszony Bereg 1858– *M*
Kaszony 1858–1870
E–1a 1–5
Mezőkeresztes (Bihar vm) l. Biharkeresztes
Mezőkeresztes Borsod 1760–1790 és 1870– *M*
Borsodmezőkeresztes 1870–1889
Keresztes 1760–1790
Mezőkovácsháza Csanád 1864– *M*
E–10a 5
Mezőkövesd Borsod 1749– *M*
hW–1a Z_8 0 * hW–1a Z_7 0
D–1a 0–1 * E–11a 1–5
M Kövesd
hC–10a z_{24} 0
Mezőörményes Kolozs 1864– *E*
E–11a 5
Mezőörs Győr 1839– *M*
Mezőeörs 1839–1872U
hC–194a 0 * hC–116a 1 * D–10a 0–5
E–10a 5
Mezőpeterd Bihar 1867– *M*
E–11a (–)
Mezőtelegd Bihar 1787– *M*
D–1a 0–2 * E–10a 2–5
M.Telegd 1830–1847
hC–118d z_{36} 0
Mezőtúr Szolnok 1853– *M*
E–11a 1–5
Mezőzáh Torda-Aranyos 1863– *E*
E–10a 4–5
Miava Nyitra 1855– *M*
E–1a 1–5
Micske Bihar 1861– *M*
E–1a 2–5
Mihály l. Mihályi
Mihályi Sopron 1866– *M*
Miháli 1867–1880E
Mihály 1866–1867
E–1a 5
Mihelény Hunyad 1863–1872 *E*
E–1a 3–5
Mihovljan Varasd 1864– *HSz*
E–1a 5
Mikanovce l. Stari Mikanovci
Mikanovcze l. Stari Mikanovci
Mikanowcze l. Stari Mikanovci
Miklólázúr Bihar 1864–1867 és 1891–1901 *M*
Miklólazúr 1864–1867
E–11a 5
Miklouš Belovár-Körös 1849–1856 *HSz*
D–1a Z_1 0–1
Militär Kloster Ivanič l. Kloštar Ivanič
Militär-Križ l. Križ
Militär Severin l. Severin
Militär-Sissek l. Sisak 1
Militär-Sveti Ivan l. Sveti Ivan Žabno
Milit.St.Georgen l. Sveti Juraj
Mil.Klost.Ivanič l. Kloštar Ivanič
Mil.St.Ivan l. Sveti Ivan Žabno
Mindszent Csongrád 1866– *M*
E–1 5
Miskolcz Borsod 1790– *M*

hA–1a 0 * hA–14a 0 * hB–16la 0
hC–16la z_7 0 * D–1a 0–5 * Kop–E–11a (–)
Misztótfalu Szatmár 1862–*M*
Misztothfalu 1862–1867
E–111a 3–5
Mitrovič l. Mitrovica
Mitrovica Szerém 1787– *Höv HSz*
Mitrovič 1870–1872
Mitrovicz-Mitrovicza 1872U–1900E–
Mitrovitz 1820–1840
hC–14a z_{28} 0
Mitrowicz 1840–1870
AJ–1d 2 vált. 0–4
Mitrowitz előzővel váltakozva
hC–1a 0 * AJ–1a 4–5
M.Kövesd l. Mezőkövesd
Mocs Kolozs 1856– *E*
Moča 1856–1867
E–1a z_1 1–5
Mócs 1867–1911
Modern l. Modor
Modor Pozsony 1787 és 1851– *M*
Modern 1787 és 1851–1867
hA–14f 0 * E–1a 1–5
Modos Torontál 1850– *M*
E–1a 1–5 * E–1a z11 (–)
Modruš Modrus-Fiume 1749E–1752U és 1893– *Höv HSz*
Mohács Baranya 1749E– *M*
hB–1 Z_{23} 0 * hC–1 Z_3 0
D–1a 0–1 * E–1a 1–5
Mohats 1833–1845
hC–14e 0
Mohol Bács-Bodrog 1866– *M*
E–1a 5
Mokrágy Árva 1749E–1786 *M*
Mokrin Torontál 1759– *M*
hC–1d Z_{33} 0–1 * D–1a 0–5
Monor Pest 1836–47 és 1853– *M*
hA–1a 0 * E–1a 1,2 és 5
E–1a z_1 5
Monostor Temes 1753–1868 és 1872– *M*
hC–1a z_9 0 * D–1a 0–5
Temesmonostor 1882–1887
Moor l. Mór
Mór Fejér 1839– *M*
Moór 1839–1903
hB–1a Z_7 0 * hC–1a 0 * D–1a 0–5
Moravče-Bjelovar Zágráb 1749E–1788 *HSz*
Moravicza l. Temesmóra
Moravitza l. Temesmóra
Moraviza l. Temesmóra
Móriczföld Temes 1859– *M*
Moritzfeld 1859–1867
E–1a 2–5
Morvaszentjános Pozsony 1771–1805, 1828–1857 és 1867– *M*
St.Johann és St.Johann in Ungarn váltakozva 1829–1847 és 1851–1857
hA–397e 0 * hA–116d 0–1
Sz(ent)János 1847–1850
D–118a 0–1
Moslavina l. Podravsky Moslavina
Moson Moson 1749E– *M*
Mosony 1867–1870
Wieselburg 1749E–1867
hA–1a 0–1 * hA–106a 0–1
hA–165e 0 * hC–1a 0
hC–1a Z_{54} 0 * D–1a 0–1
D–1a z_1 0–1 * E–1a 1–5
Mosonszentmiklós Moson 1856–1897 és 1899– *M*
Lébényszentmiklós 1860–1897
E–105a 2–5
Szentmiklós 1856–1860 és 1899–1908
E–10a 1–2
Mosony l. Moson
Mosti Belovár-Körös 1787–1795 *Höv HSz*
Moticskó l. Martalja
Motyók l. Martalja
M.Radna l. Máriaradna
Mrkopalj Modrus-Fiume 1760–1824 és 1870– *HSz*
Merkopalj 1760–1824 és 1870–1910E
Mrzla Vodica Modrus-Fiume 1824–1838 és 1840U–1852 *HSz*
Merzlavodica 1824–1838 és 1840–1852
M.Schelken l. Nagyselyk
M.Telegd l. Mezőtelegd
M.Theresiopel l. Szabadka
Muhlbach l. Szászsebes
Munjava l. Josipdol
Munkács Bereg 1786– *M*
D–1a 0–3 * E–1a 2 vált. 3–5
Munkáts vagy Munkats 1786–1847
hA–1a 0 * hA–16a 0
hA–161a 0 * hA–102a 0
Muraszombat Vas 1852– *M*
Olsnitz 1852–1867
E–1a 1–5
Muravid Zala 1795–1818 és 1885– *M*
Alsóvidovecz 1885–1892
Vidovecz 1795–1818
Muszla l. Muzsla
Muzsla Esztergom 1858– *M*
E–1a 1–5
Muzsna Nagyküküllő 1863–1873 és 1882– *E*
Meschen 1863–1867
E–1a 4–5
Mühlbach l. Szászsebes
Mühlenbach l. Szászsebes
Mühlendorf l. Alsószombatfalva
M.Varadino l. Nagyvárad
Nádas l. Pozsonynádas
Nádasberend Kolozs 1749E–1868 *E*
Berend 1749–1868
AJ–1d 0 * E–1a 5
Nádaskóród Kolozs 1749E–1873E *E*
Kóród 1749–1873

Nádorhegy Krassó-Szörény 1861–1862 és 1872– *M*
Ferdinandsberg 1861–1862 és 1872–1880
E–1a 3
Nadrág Krassó-Szörény 1867 *M*
E–1a 5
Nádudvar Hajdú 1787– *M*
hA–14a 0 ∗ hB–1a Z_9 0
hC–148e 0 ∗ D–1a 0–5
Nagyajta Háromszék 1865– *E*
E–10a 5
Nagyapold Szeben 1863– *E*
Grosspold 1863–1867
E–1a 4–5
Nagyatád Somogy 1855– *M*
E–10a 1–5
Nagybajom Somogy 1856– *M*
E–10a 1–5
Nagybánya Szatmár 1749E– *M*
hA–11a 0 ∗ hA–1a 5 ∗ hB–1a 0
CE–10a 3–5 ∗ D–10a 0–5
Ks–Ném–2 1 és 4 ∗ Aj–hA–103h 0
Nagybáród Bihar 1796– *M*
hC–140e z_{29} 0 ∗ D–10a 0–5 ∗ E–10a 5
Nagybarom l. Szabadbáránd
Nagybecskerek Torontál 1749E– *M*
D–11a 0–1
Gross Becskerek 1850–1867
E–118a 1–5
Gross Betskerek 1820–1847
hW–118a Z_6 0
Nagyberezna Ung 1862– *M*
E–10a 3–5
Nagybiccse Trencsén 1857–1859 és 1862– *M*
Bicse 1857–1859 és 1862–1867U
E–1a z_1 1–5
Nagybittse 1867U–1910U
Nagybocskó Máramaros 1867– *M*
E–10a 5
Nagybuny Szolnok-Doboka 1752–1758 *E*
Buny 1752–1758
Nagyczenk Sopron 1856– *M*
Gross-Zinkerdorf 1856–1867
E–11a 1–5
Nagycsertész Zemplén 1866–1871 és 1884– *M*
Csertész 1866–1871 és 1884–1905
E–1 . . .?
Nagydersida l. Nagyderzsida
Nagyderzsida Szilágy 1863–1878 és 1899– *E*
Nagydersida 1863–1867
E–10a 5
Nagydisznód Szeben 1862– *E*
Heltau 1862–1867
E–1a 3–5
Nagydobos Szatmár 1752–1769 és 1866– *M*
Dobos 1752–1769
Szathmárnagydobos 1866–1869
E–111 4–5
Nagydobra Zemplén 1866– *M*
Zempléndobra 1866–1880
E–11 5
Nagydorog Tolna 1841– *M*
N.Dorog időnkint
CJ–118a 0–1
Nagyenyed Alsó-Fehér 1750– *E*
hA–10a 0 ∗ E–11a 1–5 ∗ E–10a (–)
N.Enyed időnkint
hA–116d 0 ∗ hB–107a 0
A–116a 0 ∗ AJ–116a 0–1
Nagyernye Maros-Torda 1863–1871 *E*
E–10a 4–5
Nagyfény Bács-Bodrog 1791–1810 *M*
Nagyhalmagy Arad 1845–1848 és 1851– *M*
E–10 1–3 ∗ E–10a 4–5
N. Halmágy 116a (y_0) 0
Nagyhortobágy Hajdú 1749E–1762U és 1907– *M*
Hortobágy 1749E–1762U
Nagyhőflány Sopron 1750– *M*
Gros Höflein (időnkint)
hC–116a Z_3 0
Gr(oss) Hoeflein (időnkint)
AJ–116a 0–1
Gross Höflein 1750–1867
hA–141a 0 ∗ hA–140a 0 ∗ E–11a 1–5
Nagyigmánd Komárom 1862– *M*
E–10a 3–5
Nagyiklód Szolnok-Doboka 1752–1758 és 1874– *E*
Iklód 1752–1758
Nagyillonda l. Nagyilonda
Nagyilonda Szolnok-Doboka 1787– *E*
E–10a 1–5
Ilonda 1842–1855
AJ–1a 0–1
Nagyillonda 1828–1840 és 1855–1867
hC–107nd Z_{23} 0 ; E–10a 1–5
Nagykálló Szabolcs 1749E–1769 és 1787– *M*
hC–118a z_3 0 ∗ D–10a 0–3 ∗ E–10a 4–5
Nagykanisa l. Nagykanizsa
Nagykanizsa Zala 1749E– *M*
E–10a 1–5
Canisa 1770 körül
hA–1 0
Gros Canisa 1815–1847
hC–129a 0 ∗ Kpb-hC–141e 0
Gross Kanizsa 1850–1867
E–477 5
Nagykanisa 1847–1850
D–10a 0–1 ∗ E–11a 1–5
Nagykapos Ung 1858– *M*
E–10a 1–5
Nagykapus l. Magyarkapus
Nagykároly Szatmár 1749E–1752 és 1769– *M*
hC–118a z_3 0 ∗ hC–146e 3 ∗ D–11a 0–5
Nagykáta Pest 1855– *M*
E–11a 1–5
Nagykend Kiskükülló 1792– *E*
hC–116nd Z_{23} 0 ∗ A–10a 0 ∗ E–10a 1–5

Nagykér l. Ókér
Nagykikinda Torontál 1759– *M*
D–10a 0–5 ∗ E–10 5 ∗ E–471a 1–5
Gr(oss) Kikinda 1759–1847
hC–118d z_{32} 0
Nagykomlós Torontál 1759– *M*
Bánátkomlós 1759–1888
hC–146e z_2 0 ∗ D–116a 0–5
Nagykosztolány Nyitra 1838 és 1878– *M*
NagyKőrös Pest 1787– *M*
hA–116a 0 ∗ hC–10a 0
D–10a 0–5 ∗ E–4 . . . ?
Nagykövéres Temes 1749E–1787 és 1867– *M*
Nagyköveres 1867–1910
Nagylak Csanád 1856– *M*
E–10a 1–5
Nagylak (Somogy) l. Öreglak
Nagyléta Bihar 1749E– *M*
D–10a 0–5
Nagylétha 1830–1847
hA–161a 0
Nagylónya Bereg 1867– *M*
E–10 5
Nagymargita Torontál 1777–1837U és 1896–*M*
Margita 1777–1837U
Nagymaros Hont 1853– *M*
E–11a 1–5
Nagymarton Sopron 1849– *M*
Mattersdorf 1849–1867
D–1a 0–5
Nagymegyer Komárom 1855– *M*
E–11a 1–5
Nagymihály Zemplén 1786– *M*
hC–118a z_3 0 ∗ AJ–10a 0
D–10a 0–5
Nagyrépény Nyitra 1749E–1852 és 1869– *M*
Nagyrippény 1869–1911
Rippény 1847–1852
D–1a 0–1
Rippin 1749–1847
hC–1 0 ∗ hC–1a 0
Nagyrippény l. Nagyrépény
Nagyrőcze Gömör 1855– *M*
E–10a 1–5
Nagysajó Beszterce-Naszód 1769–1777 és 1863– *E*
Gross-Schogen 1863–1867
E–10a 4–5
Nagyselyk Nagyküküllő 1769– *E*
E–10a 1–5
M(arkt) Schelken 1769–1850U
AJ–116a 0–1
Nagysink Nagyküküllő 1838 és 1856– *E*
Grosschenk 1856–1867
E–1a 1–5
Nagysomkut Szatmár 1787– *E*
hC–10nd Z_{23} 0 ∗ AJ–10a 0–1
E–10a 1–5
Nagyszalatna Zólyom 1818– *M*
D–11a 0–5
Nagyszalonta Bihar 1769– *M*
Nagyszalontha 1847–1867
D–10a 0–5
Szalontha 1769–1847
hC–14e Z_{34} 0
Nagyszeben Szeben 1749E– *E*
Hermannstadt 1832–1867
hC–196a 0 ∗ D–1a z_1 0–1
E–1a 3 vált. 1–5 ∗ EF–11a 1–5
Aj–BE–124c 4–5 ∗ Hir–hC–184c 1–5
Kpb–hC–16a 0
Hermanstadt 1749–1847
hA–1a 4 vált. 0–1 ∗ hA–14f 0
hA–106a 0 ∗ hA–166f 0
hA–178f 0 ∗ AJ–1a 0
Herrmanstadt 1847 körül
AJ–1d 0–1
Nagyszécsény l. Szécsény
Nagyszentmihály Vas 1851– *M*
Gr(oss) Petersdorf 1851–1867
E–118a 1–5
Németszentmihály 1867–1907
Nagyszentmiklós Torontál 1749E–1759 és 1841– *M*
AJ–100d 0–1 ∗ E–117a 1
Gr(oss) Sz(en)tmiklós 1853U–1867
E–117a 1–5
Nagyszombat Pozsony 1749– *M*
Tirnau 1847–1867
D–1a 0–5
Tyrnau 1749–1847
hA–1a 2 vált 0 ∗ hA–14e 0
hA–148a 0 ∗ hA–16a 0
hA–161a 3 vált. 0 ∗ hA–394e 2 vált. 0
hB–1a 0 ∗ hB–179a Z_6 0
hB–179a 0 ∗ hC–1a 8 vált. 0
hC–1a Z_{15} 0 ∗ hC–1a Z_{16} 0
hC–1a Z_{17} 0 ∗ hC–1a Z_{18} 0
hC–14a 0 ∗ AJ–1a (y_0) 0–1 és hA–1av 4
AJ–1a (y_3) 0 ∗ AJ–1a (y_4) 0
CJ–1a (y_4) 0 ∗ E–1a 5
Aj–hA–131h 0 ∗ Kpb–hC–142h 0
Nagyszőllős Ugocsa 1787– *M*
hA–107a 0 ∗ hA–116a 0–1
D–11a 0–5
Nagytapolcsány Nyitra 1749E– M
D–116a 0–5
Gr(oss) Tapoltsan 1825–1848
hC–124a z_2 0
Nagytétény Pest 1770– M
Tétény 1770–1900
hA–1a 0 ∗ hA–106a 0
hC–1a 0 ∗ D–1a 0–5
Nagyturány Turócz 1845– M
Thuran 1845–1867
hB–1a Z_1 0 ∗ D–1a 0–5
Turán 1889–1911
Turány 1867–1889
Nagyvárad Bihar 1749E– M
D–11a 0–1 ∗ E–10a 5 ∗ E–11a (–)

M(agno) Varadino 1755–1760
hA–146a 0
Grosswardein és Gr. Wardein váltakozva 1749E–1846
hC–1a z_{50} 0 ∗ hC–118a z_8 0
D–1a z_1 0–1 ∗ E–1 5
E–1a 2 vált. 1–5 ∗ E–116 2 vált 5
Aj–BE–123b 5
Nagyvázsony Veszprém 1769–1812 és 1862– M
E–11a 3–5
Nagyzerénd Arad 1769–1855 és 1860– *M*
N(agy)zerend 1848–1855 és 1860–1867
AJ–116a 0 ∗ AJ–118a 0–1
Nagyzerind 1769–1848 és 1867–1910
Nagyzsám Temes 1859– *M*
Gross Zsam 1859–1867
E–11a 2–5
Námesztó Árva 1749E–1786 és 1858– *M*
Namiesto 1858–1867
E–1a 1–5
Namiesto l. Námesztó
Nánás l. Hajdunánás
Napkor Szabolcs 1864– *M*
E–1a 5
Nasič l. Našice
Našice Verőcze 1787–1789U és 1849– *HSz*
Nasič 1787–1789U és 1849–1872U
D–1a z_1 0–5
Nasicz-Našice 1872U–1910E
Nassod l. Naszód
Naszádos Krassó-Szörény 1843– *Hőv M*
Plavisevicza 1843–1911
Naszód Besztercze-Naszód 1838. és 1854– *E*
Nassod 1854–1867
E–1a z_1 1–5
Naszódrodna l. Óradna
Naszódszentgyörgy l. Oláhszentgyörgy
N.Banovcze l. Šidski Banovci
N.Becse l. Törökbecse
N.dorog l. Nagydorog
Nemesmilitics Bács-Bodrog 1789– *M*
AJ–119d 0–5 ∗ E–10 (–)
Nem(es) Milititz 1830–1840
hC–124a 0
Nemesvid Somogy 1803– *M*
hC–128a 0–1 ∗ D–10a 0–5
Nemeszuk Kolozs 1752–1758 *E*
Zsuk 1752–1758
Németbogsán l. Bogsánbánya
Németbolly l. Németboly
Németboly Baranya 1856– *M*
Deutsch-Bolly 1856–1867
E–10a 1–5
Németbolly 1867–1900
Németellemér l. Alsóelemér
Németjárfalu Moson 1749E–1787 és 1884– *M*
Jahrendort 1749–1787
Járfalu (1867U)
Németkereszt l. Sopronkeresztur
Németkeresztur l. Sopronkeresztur
Németlad Somogy 1857– *M*
E–10a 1–5
Németlövő l. Lövő
Németpalánka l. Palánka
Németszentmihály l. Nagyszentmihály
Németszentpéter Temes 1854– *M*
E–117a (–)
D(eutsch) Sz(en)t Peter 1854–1867
E–117a 1–5
Németujvár Vas 1850– *M*
Güssing 1850–1867
E–1a 1–5
Nem.Milititz l. Nemesmilitics
Nemső Trencsén 1865– *M*
Nemsova 1865–1906
E–1a 5
Nemsova l. Nemső
N.Enyed l. Nagyenyed
Neszmély Komárom 1749E– *M*
hA–1a 0 ∗ hC–1a 0
hC–14e Q_2 z_{51} 0 ∗ D–1a 0–5
Netretič Zágráb 1824– *HSz*
D–1a 0–5
Neu Arad l. Ujarad
Neubanovce l. Šidski Banovci
Neubanovcze l. Šidski Banovici
Neubecse l. Törökbecse
Neudorf (Esztergom) l. Nyergesujfalu
Neudorf (Pozsony) l. Dévényujfalu
Neu-Gradiska l. Nova Gradiška
Neuhäusel l. Érsekujvár
Neumarhof l. Novi Marof
Neumoldva l. Ujmoldova
Neupesth l. Ujpest
Neusatz l. Ujvidék
Neusiedl am See l. Nezsider
Neusohl l. Besztercebánya
Neu Szivacz l. Ó- és Ujszivácz
Neutra l. Nyitra
Neu-Verbász l. Ujverbász
Nezsider Moson 1841– *M*
Neusiedl am See 1841–1867
hB–355a Z_2 0 ∗ hA–35d 0
AJ–35d (y_0) 0–1 ∗ E–34a 1–5
Niczkifalva l. Niczkyfalva
Niczkyfalva Temes 1862– *M*
Niczkifalva 1867–1896
Nitzkidorf
E–1a 3–5
Nitzkidorf l. Niczkyfalva
N.károly l. Nagykároly
Nógrádszakál Nógrád 1769– *M*
Szakál 1769–1906
hB–1a Z_{12} 0 ∗ hC–1a 0 ∗ D–1a 0–5
Nógrádverőcze Nógrád 1853– *M*
Verőcze 1853–1882
E–1a 1–5
Verőcze b.Waitzen 1853–1867
E–34a 1–5
Verőcze Vácz mellett 1867–1871

Nolcsó Turócz 1749E–1847 *M*
Nolcsova 1820–1835
hW–1na Z_{10} 0
Nolcsova l. Nolcsó
Nova Gradiška Pozsega 1787– *Hőv HSz*
Gradiška 1863–1868
Neu Gradisca 1787–1835
hC–1?0a 2 vált 0
Neu Gradiska
AJ–11a 2 vált 0–4 ∗ D–1a z_1 0–5
Ujgradiska–Gradiska nova 1907–1914
Nova Kršlja Modrus-Fiume 1863– *HSz*
Prosičenikamen 1863–1872
E–1a 5
Novi Modrus-Fiume 1791–1795U és 1852– *HSz*
E–1a 1–5
Novi Banovci l. Šidski Banovci
Novi Marof Varasd 1849–? és 1853– *HSz*
Neumarhof 1849–1872
D–1a z_1 0–5 ∗ E–1a 1–5
Novimarof 1872–1889
Novoszelló l. Bácsujlak
Novska Pozsega 1787– *Hőv. HSz*
hC–1a 0–1 ∗ AJ–1d 2 vált 0–1
E–1a 5
N.Sz.Miklós l. Nagyszentmiklós
N.Szőllős l. Nagyszőllős
N.Szt.Péter l. Németszentpéter
N. Tapolcsán l. Nagytapolcsány
N.Zerénd = l. Nagyzerénd
N.Zsámbokréth l. Nyitrazsámbokrét
Nyárádszereda Maros-Torda 1863– *E*
E–10a 4–5
Nyergesujfalu Esztergom 1749E– *M*
D–11a 0–5
Neudorf 1749–1847
hA–1a 0 ∗ hA–14d 0
hC–160a 0 ∗ hC–1a z_{55} 0
Sattel-Neudorf 1863–1867
E–11a 5
Nyirábrány Szabolcs 1866– *M*
Sz(en)tgyörgyábrány 1866–1901
E–115 5
Nyiradony Szabolcs 1861– *M*
E–10a 3–5
Nyirbakta Szabolcs 1861– *M*
E–11a 3–5
Nyirbáthor l. Nyirbátor
Nyirbátor Szabolcs 1749E–1752 és 1787– *M*
N Bátor 1820–1837
hC–118a Z_{87} 0 ∗ hC–118a z_{49} 0
Nyirbáthor 1837–1867
hA–10a 0 ∗ hA–119a 0
D–10a 0–5 ∗ E–11a 4–5
Nyirbéltek Szabolcs 1863– *M*
E–11a 3–5
Nyirbogdány Szabolcs 1860– *M*
Bogdány 1860–1882
E–1a 2–5
Nyiregyháza Szabolcs 1777– *M*
hA–1a 3 vált. 0 ∗ hA–161a 2 vált 0
hC–1a 0–1 ∗ E–1a 2 vált. 1–5
E–1 5 ∗ E–476a 3–5
Aj–BE–1?3b 5
Nyirház 1785E
hA–11a 0
Nyires l. Almásnyires
Nyiresfalva l. Nyiresujfalu
Nyiresujfalu Bereg 1787–1838 *M*
Nyiresfalva 1787–1838
Nyiryyulaj Szabolcs 1752–1769 és 1901– *M*
Gyulaj 1752–1769 és 1901–1909
Nyirház l. Nyiregyháza
Nyirkarász Szabolcs 1860– *M*
Karász 1897–1909
Kárász 1860–1897
E–1a 2–5
Nyirmada Szabolcs 1864– *M*
Mada 1864–1909
E–1a 4–5
Nyitra Nyitra 1769– *M*
Neutra 1769–1867
hA–1a 0 ∗ hA–14f 0
hA–16a 2 vált. 0 ∗ hA–390a 0
hC–1a 0 ∗ AJ–1a (y_2) 0–1
AJ–1a (y_4) 0–1 ∗ CJ–1a (y_9) 0
CJ–1a (y_2) 0 ∗ CJ–1a (y_3) 0
CJ–1a (y_4) 0 ∗ E–1a 1–5
Nyitrabajna Nyitra 1857– *M*
Bajna 1857–1877
E–1a z_1 1–5
Nyitrakomját l. Komját
Nyitrapereszlény Nyitra 1852– *M*
Pereszlény 1852–1911
E–1a 1–5
Nyitrazsámbokrét Nyitra 1749E– *M*
hA–116d 0
N(yitra) Zsámbokréth 1847–1867
D–116a 0–5
Nyomja Baranya 1787–1791
Óasszonyrét Krassó-Szörény 1850U–1852, 1873–1874 és 1882– *M*
Alt-Ogradina 1850U–1852
Ogradina 1873–1874
Ó-Ogradina 1882–1911
Óbéh Torontál 1749E–1759 és 1867– *M*
Óbéba 1749E–1759 és 1867–1911
Ó-Béba l. Óbéb
Óbecse Bács-Bodrog 1749E– *M*
AJ–11d/a 0
Ráczbecse 1850U–1873E
E–11a 1–5
Raczbetse 1749–1848
hB–11a Z_1 0–1 ∗ hC–1a 0
R.Betse (időnkint)
hC–107a 0
Obertömös l. Felsőtömös
Oberwarth l. Felsőőr
Óbesenyő Torontál 1863– *M*

Alt Bessenova 1863–1867
E–11a 1–5
Óbessenyő 1867–1911
Óbuda l. Budapest 3.
Ócsa Pest 1749E–1853 és 1872– *M*
hA–1a 0 * hB–1a Z_1 0 * D–1a 0–1
Odvas Arad 1842–1869 *M*
Odvas 1842–1869
AJ–1a 1–2 * E–1a 3–5
Odvos l. Odvas
Oedenburg l. Sopron
Ó- és Ujszivácz Bács-Bodrog 1843– *M*
Neuszivacz 1850–1867
E–10a 3–5
Szivacz 1843–1850
AJ–1d 0–3
Ujszivácz 1867–1907
Ofen l. Budapest 2
Ofen Bahnhof l. Budapest 12
Ofen B.S.1. l. Budapest postagyűjtőhelyek
Ofen B.S.2. l. Budapest postagyűjtőhelyek
Ofen B.S.3. l. Budapest postagyűjtőhelyek
Ofen B.S.4. l. Budapest postagyűjtőhelyek
Ofen B.S.5. l. Budapest postagyűjtőhelyek
Ofen B.S.6. l. Budapest postagyűjtőhelyek
Ofen Wasserstadt l. Buda Viziváros
Ófutak Bács-Bodrog 1866– *M*
Futtak 1866–1904
E–1a 5
Ogradina l. Óasszonyrét
Ó-Gradiska l. Stara Gradiska
Ó Gradiska-Gradiska stara l. Stara Gradiska
Ogulin Modrus-Fiume 1782–1785 és 1838– *Hőv HSz*
E–1a 1–5
Ógyalla Komárom 1856– *M*
E–11a 1–5
Ohababistra l. Ohababisztra
Ohababisztra Krassó-Szörény 1862–1872 *Hőv M*
E–10a 3–5
Óhegy Zólyom 1785– *M*
D–1a 0–5
Altgebirg 1785–1847
Altgeburg (időnkint)
hC–1a z_{16} 0
Ojtoz Háromszék 1863–1867 *E*
E–1a 5
Ókanizsa l. Magyarkanizsa
Okány Bihar 1861– *M*
E–1a 3–5
Ókér Bács-Bodrog 1789– *M*
Altkér 1789–1867
hA–1a 0 * AJ–1d 0 * D–1a z_1 0–5
Okland Udvarhely 1863– *E*
E–1a 3–5
Okolicsna l. Okolicsnó
Okolicsnó Liptó 1749E–1853
Okolicsna 1847–1853
D–1a 0–1
Okolitsna 1749–1847
hC–1a z_3 0
Okolitsna l. Okolicsnó
Okučane l. Okučani
Okučani Pozsega 1849– *Hőv HSz*
Okučane 1849–1910
E–1a 1–5
Oláhfalu l. Szentegyházasfalu
Oláhfalva l. Szentegyházasfalu
Oláhszentgyörgy Beszterce-Naszód 1863– *E*
E–105a 5
Naszódszentgyörgy 1870–1886
Oláh-Toblicza l. Maroshévíz
Oláh-Toplicza l. Maroshévíz
Olaszliszka Zemplén 1791– *M*
Liszka 1791–1873E
hC–1a z_3 0 * D–1a 0–5
Olaszi-Liszka 1873E–1905
Ó Legrad Zágráb 1863–1865 *HSz*
E–10a 5
Ólubló Szepes 1844– *M*
Lubló 1844–1900
AJ–1d 0–5
Ómoldova Krassó-Szörény 1839–1854 és 1869– *Hőv HSz*
Altmoldava 1839–1854 és 1869–1872
E–11a 1
Olsnitz l. Muraszombat
Ónod Borsod 1749E–1790 és 1861– *M*
E–1a 3–5
Ó-Ogradina l. Óasszonyrét
Ó-Orsova l. Orsova
Ópálos Arad 1842– *M*
Paulis 1842–1910
AJ–1a 0–2 * E–1a 2–5
Opatovac Szerém 1773– *HSz*
Oppatovac 1845–1868
AJ–1d 0–1
Ópazova l. Stara Pazova
Ópazua-Stara Pazova l. Stara Pazova
Oppatovac l. Opatovac
Óradna Beszterce-Naszód 1856– *E*
Naszód-Rodna 1873–1886
Rodna 1856–1873
E–1a z_1 1–5
Orahovica Verőcze 1849– *HSz*
D–1a z_1 0–5
Oravicza l. Oraviczabánya
Oraviczabánya Krassó-Szörény 1769– *M*
Oravicza 1769–1911
hC–14e 0–1 * hC–1a 0
D–1a 0–5 * D–1a z_0 5
Oraviza 1820 körül
hC–14a 0
Oraviza l. Oraviczabánya
Orczifalva l. Orczyfalva
Orczyfalva Temes 1806. és 1868– *M*
Orczifalva 1868–1892U
Oriovac Pozsega 1787– *Hőv HSz*

Oriowac 1845–1871
AJ–1d 0–5
Oviowac l. Oriovac
Orlát Szeben 1855–1859 és 1866– *E*
Orláth 1855–1859 és 1866–1904
E–1a 5
Orláth l. Orlát
Orlich l. Felsőodor
Orlik l. Felsőodor
Orolik Szerém 1787–1844 és 1860–1889 *Höv HSz*
E–1a 2–5
Orosháza Békés 1787– *M*
hA–1 0 ∗ hC–14d z_{20} 0
D–1a 0–1 ∗ hA–168aQ 0
E–1a 2 vált. 1–5
Orošlamos l. Oroszlámos
Oroslavje Zágráb 1849–1888 és 1898– *HSz*
E–1a 1–5
Oroszlámos Temes 1862– *M*
Orošlamos 1862–1867
E–1a 2–5
Orsova Krassó-Szörény 1804–1867E és 1873E– *M*
Altorsova 1804–1867E
hC–10a z_3 0–1 ∗ E–11a 1–5
E–11a (x_1) Z_2 5
O-Orsova 1867E
Osiek-Essek l. Osijek 2
Osiek-Essek Gorni Grad l. Osijek 1
Osiek-Essek Ugor Grad l. Osijek 3
Osijek 1 Verőcze 1860– *HSz*
Essegg Oberstadt 1860–1867
E–29b 2–5
Eszek Oberstadt-Osiek gorni Grad 1867–1872
Eszék 1 1900–1913
Eszék 1 – Osijek 1 1913
Eszék felsőváros – Osiek Gorni Grad 1872–1900
Osijek 2 Verőcze 1749E *HSz*
Essegg 1749–1838 és 1850U–1867
hA–166f 2 vált 0 ∗ hC–1a z_3 0 és 1
E–1a 1–5
Essek 1850U–1867
E–1a z_1 1–2 és 5 ∗ EF–11a 5
Eszék 1838–1850U
AJ–1a 0 ∗ AJ–1d 0 ∗ AJ–1d/a 0–1
D–1a 0–1 ∗ Kpb–hA–1a 0
Eszék Felsőváros Vár 1872–1900
Eszék 2 1900–1913
Eszék 2 – Osijek 2 1913
Osiek-Essek 1867–1872
Ossijek-Essek 1870–1872
Osijek 3 Verőcze 1860– *HSz*
Essegg Unterstadt 1860–1867
E–29b 2–5
Eszék Alsóváros 1872–1900
Eszék Alsóváros-Dolnji Grad Osijek és váltakozva
Eszék Alváros-Osiek Dolni Grad 1872–1900
Eszék 3. 1900–1913
Eszék 3 – Osijek 3. 1913
Osiek-Essek Ugor Grad 1867–1872
O-Stara-Gradiska l. Stara Gradiška
Osijek-Essek l. Osijek 2
O-Stara Pazva l. Stara Pazova
Oštaria l. Baške Oštarije
Oštrice Varasd 1762–1842 *HSz*
Ostubnya l. Stubnyafürdő
ÓszadaLiptó 1775– *M*
Oszada 1775–1867–
hC–1 Z_6 0 ∗ D–1a 0–5
Oszlány Bars 1817– *M*
hA–1d 0 ∗ hB–1 Z_1 0
AJ–1a 0–1 ∗ E–1a (x_0) Vh. 1–5
E–1a (y_0) 2–5 ∗ Ks–Fön–4a 2
Ószombat Nyitra 1865– *M*
Szobotist 1865–1911
E–1a 5
Otočac Lika-Krbava 1790– *Höv HSz*
E–1a 5
Ottocac 1864–1872
hA–1d 5
Ottochaz 1820–1840
hA–1a 0
Ottocsac 1840–1850
AJ–1d 0 és 5
Ottocsaz 1850–1872
AJ–1d 0–5
Ottacac l. Otočac
Ottochaz l. Otočac
Ottocsac l. Otočac
Ottocsaz l. Otočac
Ottomány Bihar 1866– *M*
E–1a 5
Ótura Nyitra 1861– *M*
E–10a 2–5
Óverbász Bács-Bodrog 1789–1791 *M*
Ózólyom l. Zólyom
Ozora l. Újozora
Öcsöd Békés 1861– *M*
E–1a 3–5
Ödenburg l. Sopron
Ökörító l. Szatmárökörítő
Ökörmező Máramaros 1859– *M*
E–1a 2–5
Ökrös Bihar 1863– *M*
E–1a 3–5
Öreglak Somogy 1803– *M*
hA–1a 0–1 ∗ hA–116a 0
hB–1a Z_1 0 ∗ hB–10a Z_{13} 0
D–11a 0–1 ∗ E–1a 1–5
Őriszentpéter Vas 1864– *M*
E–105a 5
Örkény Pest 1749E– *M*
hA–1a 0
Eörkény 1848–1867U
D–1a 0–5
Őrszállás Bács-Bodrog 1856– *M*

Stanisics 1856–1894
E–1a 1–5
Stanisics 1894–1904
Öttevény Győr 1749E–1856 és 1882– *M*
Hochstrass 1749–1856
hC–1a z_{55} 0–1
Hochstrasz előzővel váltakozva
D–1a 0–1
Pacsa Zala 1858–1866 és 1880– *M*
E–1a 1–5
Pade l. Magyarpadé
Pahrendorf l. Pándorfalu
Páka Pest 1788–1851 *M*
Pakácz Torontál 1749E–1759 *M*
Pakrac Pozsega 1787–1788U és 1856– *HSz*
E–1a 1–5
Pakračka Poljana Pozsega 1787–1787U és 1868–1872
Poljana 1868–1872
Paks Tolna 1749E– *M*
hB–1a Z_1 0 ∗ D–1a 0–5
Palánk Temes 1843–1851 *M*
Palánka Bács-Bodrog 1838– *M*
Németpalánka 1877–1904
Palanka 1833–1867
hA–1a 0–1
Palocsa Sáros 1867– *M*
E–1a (–)
Palota l. Várpalota
Palota bei Pesth l. Rákospalota
Pánczélcseh Szolnok-Doboka 1866– *E*
E–11a 5
Pancsova Torontál 1760– *Höv M*
hB–1a 0–1 ∗ hB–1a Z_{22} 0 ∗ hC–1a 0
hC–1na Z_{21} 0 ∗ D–1a 0–1
Pándorfalu Moson 1766–1852 és 1857– *M*
Pahrendorf 1766–1848
hB–1a Z_6 0
Parendorf 1848–1852
AJ–1a 0–1
Parndorf 1857–1908
E–1a 1–5
Pankota Arad 1855– *M*
E–1a 1–5
Pápa Veszprém 1769– *M*
D–1a 0–3 ∗ D–1a z_{21} 3–5
Papa 1769–1847
hA–165f 0 ∗ hA–166f 0
hA–176a 0 ∗ hC–1a z_{24} 0
hC–1a z_3 0 ∗
Papo 1790 körül
hA–166f 0
Pápasalamon Veszprém 1769–1780 *M*
Salamon 1769–1780
Papháza Zemplén 1858– *M*
Papina 1858–1905
E–1a 1–5
Papina l. Papháza
Papo l. Pápa
Parabuty l. Paripás
Paraga l. Parrag
Parajd Udvarhely 1863– *E*
E–1a 5
Párdány Torontál 1862– *M*
E–1a 3–5
Parendorf l. Pándorfalu
Paripás Bács-Bodrog 1862– *M*
Parabuty 1862–1904
E–1a 3–5
Párkánynána Esztergom 1852– *M*
Esztergom-Nána 1867–1894
Gran-Nana 1852–1867
E–11a 1–5
Parndorf l. Pándorfalu
Parrag Bács-Bodrog 1862–1865 és 1896–*M*
Paraga 1862–1865 és 1896–1904
E–1a 3–5
Pásztó Heves 1855– *M*
E–1a 1–5
Páty Pest 1865– *M*
E–1a 5
Paulis l. Ópálos
Péczel Pest 1867– *M*
E–1a (–)
Pécs Baranya 174E– *M*
Fünfkirchen 1749E–1867
hA–14f 0 ∗ hA–165f 0
hC–1a Z_4 0 ∗ hC–157e 0–1
AJ–1a/d 0–1 és 3 ∗ AJ–14e/d 0
E–1a 2 vált. 1–5
Quinque (V) Eccelsie 1790 körül
hA–140a 0
Pécska l. Magyarpécska
Pécsvár l. Pécsvárad
Pécsvárad Baranya 1788–1790 és 1847– *M*
Pécsvár 1788–1790 és 1847–1867U
D–1a 0–1 ∗ E–1a 1–5
Pelsőcz Gömör 1838 és 1864– *M*
Pelsücz 1864–1906
E–1a 5
Pelsücz l. Pelsőcz
Pentele l. Dunapentele
Penterdorf l. Dechtár
Perbete Komárom 1842–1852, 1856–1857 és 1870– *M*
hA–1a 0 ∗ D–1a 0–1 ∗ E–1a 1
Perecseny Ung 1862– *M*
Perecsény 1862–1904
E–1a 3–5
Peredmér Trencsén 1860– *M*
Predmér 1860–1906
E–1a 2–5
Pereszlény l. Nyitrapereszlény
Perjámos Torontál 1851– *M*
E–1a 1–5
Perlak Zala 1857– *M*
Prelog 1857–1867
E–1a 1–5
Perlas l. Perlasz
Perlasz Torontál 1851– *Höv M*

Perlas 1851–1867
E–1a 1–5
Perusic l. Perušič
Perussich l. Perušič
Perušič Lika-Krbava 1790– *Höv HSz*
E–1a 5
Perussich 1840–1863U
AJ–1d 0–5
Pest l. Budapest 4
Pest B.H. l. Budapest 62
Pest Briefsamlung N° 15 l. Budapest postagyűjtőhelyek
Pest B.S.1. l. postagyűjtőhelyek
Pesth l. Budapest 4
Pesth B.H. l. Budapest 62
Pesth B.S.1. l. Budapest postagyűjtőhelyek
Pesth B.S.2. l. Budapest postagyűjtőhelyek
Pesth B.S.3. l. Budapest postagyűjtőhelyek
Pesth B.S.4. l. Budapest postagyűjtőhelyek
Pesth B.S.5. l. Budapest postagyűjtőhelyek
Pesth B.S.6. l. Budapest postagyűjtőhelyek
Pesth B.S.7. l. Budapest postagyűjtőhelyek
Pesth B.S.11. l. Budapest postagyűjtőhelyek
Pesth L.H. l. Budapest 57
Pest Leopoldstadt l. Budapest 5
Pest O.H. l. Budapest 57
Pestvadkert l. Soltvadkert
Péteri Pest 1788–1854 és 1886–1888
Pétery 1830–1854
hC–1a 0 ∗ D–1a 0–1
Pétervárad l. Petrovaradin
Pétervárad-Petrovaradin l. Petrovaradin
Pétervásár l. Pétervására
Pétervására Heves 1853– *M*
Pétervásár 1853–1901
E–1a 1–5
Peterwardein l. Petrovaradin
Pétery l. Péteri
Petőszinnye Abauj-Torna 1786–1867
Szinye 1786–1867
hA–1a 0 ∗ hC–1a z_2 0 ∗ D–1a 0–5
Petre Torontál 1767–1787 és 1862–
Petrovoszello 1767–1787, 1862–1878 és 1887–1898
Románpetre 1898–1911
Torontál-Petrovoszelo 1878–1887
Petrinia l. Petrinja
Petrinja Zágráb 1787– *Höv HSz*
Petrinia 1787–1867U
hA–176a 0 ∗ hA–3a 2 vált. 0
hB–14a Z_2 0–1 ∗ AJ–1d 0–1
E–1a 1–5 ∗ Vb–hB–14a Z_2 1
Petrovac l. Petrőcz
Petrovácz l. Petrőcz
Petrovaradin Szerém 1749E– *Höv HSz*
Pétervárad 1871–1875 E
Pétervárad–Petrovaradin 1875E–1913
Peterwardein 1749E–1871
hA–14e 0 ∗ hC–157e 0–1
AJ–1d 0 ∗ D–1a z_1 0–5
Jz–hE–1a z_1 0 és 1
Petrovoselo l. Ličko Petrovoselo
Petrovoszelo l. Petre
Petrovoszello l. Petre
Petrőcz Bács-Bodrog 1862– *M*
Petrovac 1862–1867
E–1a 2–5
Petrovácz 1867–1904
Piket Modrus-Fiume 1787–1824 *HSz*
Pilis Pest 1853– *M*
E–1a 1 ∗ E–1a z_1 1–5
Pilisvörösvár Pest 1749E– *M*
Vörösvár 1830–1900
hB–1a Z_1 0 ∗ AJ–1a 0–1 ∗ E–1a 1–5
Worosvar 1749–1830
hB–1a 0
Pinczéd Bács-Bodrog 1866– *M*
Pivnicza 1866–1904
E–1a 5
Pinkafeld l. Pinkafő
Pinkafeő l. Pinkafő
Pinkafő Vas 1850– *M*
Pinkafeld 1850–1867
D–1a z_1 0–5
Pinkafeő 1867–1871
Pisarovina Zágráb 1868–*HSz*
E–1a (–)
Piskolt Bihar 1787– *M*
hC–1a z_3 0 ∗ D–1a 0–5
Pistyan l. Pöstyén
Pitomača Belovar-Körös 1849– *HSz*
D–1a z_1 0–5
Pitvaros Csanád 1864–1870 és 1885– *M*
E–1a 5
Pivnicza l. Pinczéd
Plaski Modrus-Fiume 1861– *Höv HSz*
E–1a 3–5
Plavisevicza l. Naszádos
Pleternica Pozsega 1866– *HSz*
Pocsaj Bihar 1750–1851 és 1883– *M*
D–1a 1
Pocsay 1820–1830
hA–14a 0
Potsay 1830–1851
hA–1a 0
Pocsay l. Pocsaj
Podolin Szepes 1862– *M*
Podolin-Pudlein 1862–1867
E–810a 3–5
Podolin-Pudlein l. Podolin
Podove l. Dvor
Podravsky Moslavina Verőcze 1868– *HSz*
Moslavina 1868–1913
E–1a (–)
Podvin l. Podvinj
Podvinj Pozsega 1787–1825 *HSz*
Podvin 1787–1825
hC–1a 229 0

Potena Bereg 1833– *M*
D–1a 0–3
Polgár Szabolcs 1859– *M*
E–1a 2–5
Polhora l. Árvapolhora
Poljana l. Pakračka Poljana
Popovača Belovar-Körös 1849– *HSz*
D–1a Z_1 0–5
Popovec Zágráb 1789–1873 *HSz*
E–1a 3–5
Popovetz 1789–1861
D–1a 0–2
Popovetz l. Popovec
Poprád Szepes 1809– *M*
hC–1a z_{27} 0 ∗ hC–1a z_3 0–1
D–1 z_9 0–1 ∗ E–1a 1–5
Poroszka Trencsén 1867– *M*
Pruszka 1867–1906
Pruszkau 1867
E–1a 5
Poroszló Heves 1749E–1762 és 1856– *M*
E–1a 1–5
Porto Re l. Kraljevica
Porumbach l. Alsóporumbák
Porumbák l. Alsóporumbák
Posega l. Požega
Poson l. Pozsony 1
Possegg l. Požega
Possegga l. Požega
Potsay l. Pocsaj
Požeg l. Požega
Požega Pozsega 1787– *HSz*
Posega 1841–1867U
AJ–1d 0–1
Possegg 1820–1840
hC–1a z_3 0
Possegga 1840–1841
hC–1a z_3 0
Požeg 1867U–1871
AJ–1d 5 + E–1a z_{18} 1–5
Požega 1871–1875U
Pozsega-Požega 1875U–1914
Pozsega-Požega l. Požega
Pozson l. Pozsony 1
Pozsony l. Pozsony 1
Pozsony 1 Pozsony 1749E– *M*
Hir–E–113c (–)
Poson és Pozsony 1867U. időnkint
Pozsony város 1867–1900
Presburg 1749–1867
hA–1a 6 vált 0 ∗ hA–14f 0
hA–106a 0 ∗ hA–161a 2 vált 0
hA–164f 0 ∗ hA–165a 0
hA–179a 0 ∗ AJ–1a 0–2
Ks–Ném–4 1–2 ∗ Kpb–hC–14e 0–1
Pressburg váltakozva Presburg-gal 1749–1867
hA–1d 0 ∗ hA–148a 0
hC–1a z_9 0 ∗ hC–1a z_{18} 0
AJ–1a 0–2 és hA–1av 3–5 ∗ AJ–1d 0
CE–1a 2 vált 1–5 ∗ E–1a 3 vált 1–5
AJ–CE–12b 4–5 ∗ Hir–e–185a 1–5
Preszburg is 1760–1790 és 1845–1861
hA–164f 0 ∗ AJ–1a 0–3
Pozsony 2 Pozsony 1851– *M*
Bahnhof Pressburg 1851–1856
E–479 (y_0) 1
Pozsony V(as) P(álya) 1867–1880E
Pozsony pályaudvar 1880E–1900
Pressburg B.H. 1856–1867
E–47a 1–5
Pozsonydiószeg l. Magyardiószeg
Pozsonynádas Pozsony 1842– *M*
Nádas 1842–1911
hA–1a 0 ∗ AJ–1d 2 vált. 0–1 ∗ E–1a 1–5
Pozsony pályaudvar l. Pozsony 2.
Pozsonysárfő Pozsony 1749E–1855 és 1884–1890 *M*
Sárfeő 1749–1845 és 1847–1855
hA–1a 0 ∗ hA–14a 0 ∗ D–1a 0–1
Sárfő 1846 és 1884–1890
hA–14a 0
Pozsonyszentgyörgy l. Szentgyörgy
Pozsonyszöllős Pozsony 1853–1857 és 1891– *M*
Prácsa 1881–1888
Szöllős 1888–1911
Weinern B.H. 1853–1857
E–4 . . . ?
Pozsony város l. Pozsony 1
Pozsony vaspálya l. Pozsony 2
Pozsony V.P. l. Pozsony 2
Pöstyén Nyitra 1851– *M*
Pistyan 1851–1867
E–1a 1–5
Prácsa l. Pozsonyszöllős
Prázsmár Brassó 1803– *E*
Tartlau 1863–1867
E–1a 3–5
Prečec Zágráb 1849–1852 *HSz*
D–1a z_1 0–1
Predmér l. Peredmér
Pregrada Varasd 1856– *HSz*
E–1a 1–5
Prelog l. Perlak
Presburg l. Pozsony 1
Pressburg l. Pozsony 1.
Pressburg Bahnhof l. Pozsony 2
Pressburg B.H. l. Pozsony 2
Preszburg l. Pozsony 1
Priglevicza-Szentiván l. Bácsszentiván
Priglevičza Szt.Ivan l. Bácsszentiván
Privigye Nyitra 1824– *M*
D–1a 0–5
Privitz 1824–1846
hA–1a 0 ∗ hB–1a Z_7 ∗ Z_2 0
Privitz l. Privigye
Promontor l. Budafok
Prosičenikamen l. Nova Krišlja
Pruszka l. Poroszka
Pruszkau l. Poroszka

Pucho l. Puhó
Pudlein l. Podolin
Puhó Trencéns 1855– *M*
Pucho 1855–1906
E–1a z_1 1–5
Puj Hunyad 1857– *E*
E–1a z_1 1–5
Putnok Gömör 1834– *M*
hC–1a 0 ∗ D–1a 0–5
Püspökladány Hajdú 1855– *M*
E–10a 1–5
Quinque Ecclesie l. Pécs
Raab l. Győr
Rábahidvég Vas 1859– *M*
E–10a 2–5
Rábakeresztur Vas 1769– *M*
Szentkereszt 1769–1883
D–1a 2 vált 0–5
Sz.Kereszt
hA–116a 0 ∗ hC–116a 0
Rábamihály l. Rábaszentmihály
Rábaszentmihály Vas 1769–1830 és 1882– *M*
Rábamihály 1769–1830
hC–129a 0
Ráczbecse l. Óbecse
Ráczbetse l. Óbecse
Ráczkeve Pest 1855– *M*
E–1a 1–5
Ráczpoxeshena l. Felsőpozsgás
Ráczpozsezsena l. Felsőpozsgás
Radna l. Máriaradna
Radnót Kisküküllő 1807– E
AJ–1a 0 ∗ D–1a z_8 1
Radnóth 1848–1889
D–1a z_7 0–1 ∗ D–1a z_8 0–1
E–1a 1–5
Radnóth l. Radnót
Ragendorf l. Rajka
Rahó Máramaros 1854– *M*
E–1a 1–5
Rahóbocskó 1877–1884
Rajevo Selo Szerém 1861– *Höv HSz*
Rajevoselo 1861–1913
E–1a 2–5
Rajka Moson 1787– *M*
Ragendorf 1787–1867
hA–1a 0–1
E–1a 1–5
Rajka-Ragendorf 1867–1870
Rakamaz Szabolcs 1864– *M*
E–1a 5
Rakasd Krassó-Szörény 1867– *M*
Rakasdia 1867–1911
E–1a (–)
Rakasdia l. Rakasd
Rákfalu Nyitra 1845– *M*
Rakovicz 1845–1911
hA–1d 0 ∗ D–1a 0–5
Rákospalota Pest 1853– *M*
E–11a 1–5
Palota bei Pest 1853–1855U
E–35a 1
Rakovica Modrus-Fiume 1863– *Höv HSz*
E–1a 5
Rakovicz l. Rákfalu
Rakov Potok Zágráb 1786–1865 *HSz*
Rakovpotok 1786–1865
D–1a 0–5
Raszlavicz l. Magyarraszlavicza
Raszlavicza l. Magyarraszlavicza
Rátót Vas 1830– *M*
Rátóth 1830–1867
hC–1a 0 ∗ D–1a 0–5
Vasrátót 1882–1887
Rátóth l. Rátót
Ravnagora Modrus-Fiume 1760–1824 és 1867– *HSz*
E–1a 5
Rechnitz l. Rohoncz
Récságh l. Rétság
Régény Bihar 1777–1827 *M*
Reismarkt l. Szerdahely
Reiszmarkt l. Szerdahely
Reka Gornia l. Gornja Rijeka
Rekas l. Temesrékas
Remete (Bihar) l. Magyarremete
Remete (Temes) l. Temesremete
Remethe l. Magyarremete
Remetinec Varasd 1749E–1762 és 1842–1848 *Höv HSz*
Reps l. Kőbalom
Reschitza l. Resiczabánya
Resicza l. Resiczabánya
Resiczabánya Krassó-Szörény 1852– *M*
Reschitza 1852–1867
E–1a 1–5
Resicza 1867–1911
Retsag l. Rétság
Rétság Nógrád 1784– *M*
Recsagh 1769–1818
hB–1a Z_1 0
Récságh 1818–1820
hB–1a Z_1 0
Rétsag 1820U
hA–1a 0
Retsagh 1820U–1847
hA–1a 3 vált 0
Rétságh 1847–1880 E
D–1a 0–5
Rétságh l. Rétság
Retteg Szolnok-Doboka 1849–1850 és 1869 E-
E–1a (–)
Révaujfalu Torontál 1787– *M*
Ban(at) Neudorf 1787–1867
D–1a 0–5
Bánátujfalu 1867–1888
Rézbánya Bihar 1856– *M*
E–1a 1–5
Ribnik Zágráb 1749E–1760 és 1868– *HSz*
Rimabrézó Gömör 1853– *M*

Rimabrezo 1853–1906
E–11a 1–5 * E–1a (–)
Rimaszombat Gömör 1769– *M*
D–1a 0–4 * WE–10a z_{10} 5
Rimaszombath 1818–1847 és 1863–1867
hC–118a z_3 0 * E–11a 5
Rimaszombath l. Rimaszombat
Rippény l. Nagyrépény
Rippin l. Nagyrépény
Rittberg l. Végvár
Robogány Bihar 1868– *M*
E–1a (–)
Rodna l. Óradna
Rohonc Nyitra 1851– *M*
Rechnitz 1851–1867
E–1a 1–5
Románbogsán l. Várboksán
Roman-Bogschan l. Várboksán
Románpetre l. Petre
Rosenau (Brassó) l. Barczarozsnyó
Rosenau (Gömör) Rozsnyó
Rosenberg l. Rózsahegy
Rosnau l. Rosznyó
Rosnyo (Bihar) l. Barczarozsnyó
Rosnyo (Gömör) l. Rozsnyó
Rosznau l. Rozsnyó
Rothenturmpass l. Verestorony
Rózsahegy Liptó 1749E– *M*
Rosenberg 1749–1867
hC–1a z_3 0 * hC–1 Z_2 0
hC–1a 0–1 * AJ–1d 0–1 * E–1a 1–5
Rozsnyó Gömör 1769– *M*
Rosenau 1785–1845
hA–1a 2 vált 0 * hC–1a 0
Rosnau 1835 körül
hC–1na Z_{21} 0
Rosnyó 1845–1867
D–1a 0–5
Rosznau 1769–1785
hA–165e 0
Rudnó l. Turóczrudnó
Ruma Szerém 1787– *HSz*
hA–1a 0 * AJ–1d 2 vált 0–1
E–1a z_1 1–5
Rust l. Ruszt
Ruszka l. Ruszkabánya
Ruszkabánya Krassó-Szörény 1851– *Höv M*
Ruszka 1867–1880E
Ruszkberg 1851–1867
E–1a 1–5
Ruszkberg l. Ruszkabánya
Ruszt Sopron 1867– *M*
Rust 1867
E–1a 5
Saáp l. Sáp
Sabaria l. Szombathely
Ságh l. Temesség
Sajókazinc Borsod 1834–1853
hC–106a 0 * D–1a 0–1
Sajószentpéter Borsod 1853– *M*
Szentpéter 1853–1871
E–1a 1–5
Sajóudvarhely Szolnok-Doboka 1787–1788 *E*
Sajtoskál Sopron 1852– *M*
E–1a 1–5
Salamon l. Pápasalamon
Salgótarján Nógrád 1867– *M*
E–10 (–)
Šamac Szerém 1864– *Höv HSz*
Samac 1864–1872
E–1a 5
Samobor Szerém 1824– *HSz*
E–1a 5
Szamobor 1824–1868
D–1a 0–5
Sámson l. Hajdúsámson
Sáp Bihar 1859– *M*
Saáp 1859–1908
E–1a 2–5
Sárbogárd Fejér 1841– *M*
hA–121a 0 * D–1a 0–5
Sárfeő l. Pozsonysárfő
Sárfő l. Pozsonysárfő
Sarkad Bihar 1787– *M*
hC–1d z_{32} 0–1 * E–1a 1–5
Sárkány Fogaras 1749E– *E*
hC–106 na Z_{23} 0 * AJ–1d/a 0
AJ–106a 0–1 * E–1a 1–5
Sárkeresztúr Fejér 1841– *M*
hA–120a 0 * hW–1a Z_{11} 0–1
E–1a 1–5
Sárköz Szatmár 1855– *M*
Sárközújlak 1855–1907
E–11a 1–5
Sárköz-Újlak l. Sárköz
Sárosnagypatak l. Sárospatak
Sáros N.Patak l. Sárospatak
Sárospatak Zemplén 1813– *M*
S(áros) N(agy) Patak 1813–1850
hA–117d 0
Sáros N/agy) Patak 1850–1882U
E–108a 1–5
Sárvár Vas 1840– *M*
hA–1a 0 * D–1a 0–5
E–1a (–)
Sassin l. Sasvár
Sasvár Nyitra 1805–1828 és 1844– *M*
Sassin 1805–1828 és 1844–1867
AJ–1d 0–1 * E–1a 1–5
Sátoraljaújhely Zemplén 1791– *M*
S.A.Újhely
hA–146e 0 * hC–108a 0–1
E–117a 1–5
Újhely 1819–1839
hC–1a z_3 0
Sattel Neudorf l. Nyergesújfalu
S.A.Újhely l. Sátoraljaújhely
Schaesburg l. Segesvár
Schaessburg l. Segesvár
Schebel l. Széphely

Schemnitz l. Selmeczbánya
Schemniz l. Selmeczbánya
Schid l. Sid
Schmölnitz l. Szomolnok
Schützen l. Lövő
Schwarzwald l. Feketeerdői üveggyár
Segesvár Nagyküküllő 1769–*E*
Schaesburg 1769–1850
hA–1a 0 * hC–195a Z_{14} 0–1
Schaessburg 1850–1867
E–1a 1–5
Selénd Arad 1861–1877 és 1892– *M*
Silingyia 1861–1877 és 1892–1910
E–1a 3–5
Sellye l. Vágsellye
Selmeczbánya Hont 1769– *M*
hA–128a 0 * hW–120a Z_8 0
Schemnitz 1800–1840 és 1852–1867
hA–1a 0 * hA–14a 0 * hB–1a Z_{24} 0
hC–1a z_{19} 0 * A–148a 0 * A–1a 0
E–1a 1–5
Schemniz 1780–1800
hA–1a 0
Selmetzbánya 1846–1852
D–1a 0–1
Selmetzbánya l. Selmeczbánya
Semlin l.Zemun
Senj Lika–Krbava 1749E– *Höv HSz*
Senj–Zengg 1890E–1913
Zengg 1749–1880U
hA–379a 0 * BJ–1a Z_2 0–2
E–1a z_1 2–5 * Aj–hW–7a 0
Aj–hW–8a 0–1 * Kpb–hB–1a Z_2 0
Zengg–Senj 1880U–1890E
Sepsiszentgyörgy Háromszék 1835– *E*–
AEJ–147e 0 * AJ–105a 0
AJ–108a 0–1 * E–10a 1–5
Sz/en/tgyörgy 1835 körül
hB–10a Z_{14} 0
Sepsi Sz.György l. Sepsiszentgyörgy
Serb l. Srb
Sérc Sopron 1766–1852 és 1873– *M*
Gschiesz 1825–1852
hA–198a 0 * hA–199a 0
Gschiesz 1825–1852
hC–190 a z_{28} 0 * D–1a 0–1
Seregélyes Fejér 1866– *M*
E–1a 5
Severin Belovár–Körös 1866–1873, 1879–1890 és 1895– *Höv HSz*
Militär Severin 1866–1872
E–375 5
Severin na Kupi Modrus–Fiume 1824–1866 és 1868– *HSz*
Szeverin 1824–1866
hA–1a 0 * D–1a 0–3
Sibinj Pozsega 1866– *Höv HSz*
E–1a 5
Sibot l. Alkenyér
Šid Szerém 1860– *HSz*
Schid 1860–1867
E–1a 2–5
Šidski Banovci Szerém 1752–1856 és 1901– *Höv HSz*
N(eu) Banovoze 1752–1856
AJ–116d 0–1
Novi Banovci 1901–1913
Siklós Arad 1863– *M*
E–1a 4–5
Siklós Baranya 1749E– *M*
hC–1a z_3 0 * D–1a 0–5
Silingyia l. Selénd
Sillein l. Zsolna
Simánd l. Alsósimánd
Simanovce l. Simanovci
Simanovci Szerém 1865– *Höv HSz*
Simanovce 1865–1910
E–1a 5
Simontornya Tolna 1856– *M*
E–1a 1–5
Siófok Veszprém 1803– *M*
hA–1a 0 * hA–11a 0 * hB–1a Z_8 0
hB–11d Z_{15} 0 * hC–14e 0 * D–1a 0–5
Siroka Sáros 1853– *M*
E–1a z_1 1–5
Sisak l. Sisak 1
Sisak 1 Zágráb 1818E– *Höv HSz*
Sisak 1867U–1872U
Sisseck 1818–1841
hC–1a Z_8 0
Sissek 1841–1862
AJ–1a 0–1 * E–1a 3 vált 1–3
Sissek Bahnhof 1862–1867U
E–476a 2 vált 3–5
Sziszek–Sisak 1872–1902
Sziszek 1–Sisak 1 1902–1913
Sisseck l. Sisak 1
Sissek l. Sisak 1
Sissek Bahnhof l. Sisak 1
Skalicz l. Szakolcza
Skrad Modrus–Fiume 1824– *HSz*
hA–162a 1 * D–1a 0–5
Slanicza l. Szlanicza
Slatina Verőcze 1852– *HSz*
Slatina in Slavonien 1852–1869
E–32a 1–5
Slatina in Slavonien l. Slatina
Slavon Verőce l. Virovitica
Sluin l. Slunj
Slunj Modrus–Fiume 1864– *HSz*
Sluin 1872E–1902
Szluin 1864–1872E
E–1a 5
Soborsen l. Soborsin
Soborsin Arad 1842– *M*
hA–1a 0 * E–1a 1–5
Soborsen 1867
E–1a (–)
Szoborsin 1842–1850E
AJ–1a 0–1

Solt Pest 1855– *M*
E–1a z_1 1–5
Soltvadkert Pest 1789–1856 és 1868– *M*
Pestvadkert 1882–1895
Vadkert 1848–1856, 1868–1882 és 1895–1900
D–1a 0–1
Wadkert 1825–1848
hC–197a 0
Som Somogy 1864–1872 és 1885– *M*
E–1a 5
Somogysom 1885–1902
Somfa Krassó–Szörény 1753– *Höv M*
Kornja 1871–1911
Kornya 1753–1871
E–1a 1–5
Somkerék Szolnok–Doboka 1788– *E*
Somkerek 1788–1867
hC–106nd Z_{23} 0 ∗ AJ–1a 0
E–1a 1–5
Somlóvásárhely Veszprém 1780–1812 és 1879– *M*
Somlyóvásárhely 1879–1909
Vásárhely 1780–1812
Somlyó l. Szilágysomlyó
Somlyóvásárhely l. Somlóvásárhely
Sommerein l. Somorja
Somogysom l. Som
Somorja Komárom 1804 és 1837– *M*
Sommerein 1837–1867
hA–1d 0 ∗ D–1a 0–2 ∗ E–1a 2–5
Soósmező l. Sósmező
Sopron Sopron 1749E– *M*
Oedenburg 1749–1867
hA–14f 0 ∗ hA–148f 0
hA–175d 0 ∗ hB–16a 0
hB–165f 0 ∗ hB–175f 2 vált 0
hC–1a z_{57} 0 ∗ hC–129a 0 és 1
BE–1aq 2 vált 0–4
BEF–1aq Z_7 3–5 ∗ BEJ–1a 2–3
BEJ–1 2–3 ∗ CE–1a 1–2
D–1a z_1 0–1 ∗ D–1a (y_1) z_9 0
E–1a z_3 1 ∗ Aj–BE–105a 3–5
Ödenburg 1840 és 1860 között időnkint
AJ–1d 0 ∗ BE–1a Z_7 1–2 ∗ E–1a 1–2
Sopron–Oedenburg 1867–1870
Sopron–Oedenburg l. Sopron
Sopronkeresztúr Sopron 1855– *M*
Deutsch Kreutz 1855–1867
E–1a 1–5
Németkereszt 1867–1871U
Németkeresztúr 1871U–1906
Soroksár Pest 1788– *M*
hA–1a 2 vált 0 ∗ hC–1a 0
D–1a z_{10} 0–5
Sosdia Temes 1866–1881 *M*
E–1a 5
Sósmező Háromszék 1856– *E*
Soósmező 1856–1872U
E–1a 1–5
Sósmező (Szolnok–Doboka) l. Szamossósmező
Sörnye Somogy 1852–1863 és 1864–1872
E–1a 1–5
Srb Lika–Krbava 1867– *Höv HSz*
Serb 1867–1875U
E–1a 5
Srijemski Karlovci Szerém 1763– *Höv HSz*
Carlovitz 1763–1850U
hA–1a 0–1
Karlócza–Karlovci 1871U–1913
Karlócza–Srijemski Karlovci 1913–1914
Karlóvicz 1867–1871U
Karlovitz 1850U–1867
E–1a (y_0) 4–5 ∗ E–1 (y_0) 1–3
Stajerlak Krassó–Szörény 1860– *M*
Steierdorf 1860–1867
E–1a 2–5
Steierlak 1867–1889
Stanisics l. Őrszállás
Stampfen l. Stomfa
Stara Gradiška Pozsega 1803. 1838 és 1859– *Höv HSz*
Alt Gradiska 1859–1971
E–10a 2–5
Ó Gradiska–Gradiska stara 1880U–1914
Ó–Stara–Gradiska 1871U–1880U
Stara (Ó) Gradiska 1875U–1880U
Stara Ó Gradiska l. Stara Gradiška
Stara Pazova Szerém 1749E–1752 és 1856– *Höv HSz*
Alt Pazua 1856–1871
E–10a 1–5
Ó Pazua–Stara Pazova 1900U–1914
Ó–Stara–Pazova 1871–1990U
Stari Mikanovci Szerém 1787– *Höv HSz*
Mikanovce 1863–1913
E–1a 5
Mikanovcze 1825 körül
hC–129e 0
Mikanowcze 1840–1863
AJ–1d 0–5
Steierdorf l. Stajerlak
Steierlak l. Stajerlak
Steinbach l. Kőpatak
Steinbruch l. Budapest 10.
Stelnik l. Bosiljevo
St.Georgen in Ung. l. Szentgyörgy
St. Georgen b. Zengg l. Sveti Juraj
St.Gotthard l. Szentgotthárd
St.Ivan l. Sveti Ivan Zelina
St.Johann in Ungarn l. Morvaszentjános
St.Lőrincz l. Szentlőrincz
Stolzenburg l. Szelindek
Stomfa Pozsony 1771– *M*
Stampfen 1771–1867
hA–1a 0 ∗ hC–1a Z_{11} 0 ∗ D–1a 0–5
Strass Sommerein l. Hegyeshalom
Strázsa l. Vágőr
Stridau l. Stridóvár
Stridó l. Stridóvár
Stridóvár Zala 1858– *M*

Stridau 1858–1867
E–1a 1–5
Stridó 1867–1909
Strimbuly l. Kohóvölgy
St.Roch l. Sveti Rok
St.Tamas l. Szenttamás
Stubica l. Donja Stubica
Stubnya fürdő Turócz 1851– *M*
Alt Stubna 1851–1867
E–11a 1–5
Óstubnya 1867–1889
Stuhlweissenburg l. Székesfehérvár 1.
Stupnik l. Stupnik Hrvatski
Stupnik Hrvatski Zágráb 1865– *HSz*
Stupnik 1865–1896
E–1a 5
Sugatag l. Aknasugatag
Sugatagh l. Aknasugatag
Suhopolje Verőcze 1865– *HSz*
E–1a 5
Sunja Zágráb 1868– *Höv HSz*
E–1a 5
Susek Szerém 1773–1882 és 1887–1893 *HSz*
Szuszek 1770–1871U
AJ–1d 0–5
Sülelmed Szilágy 1867– *M*
E–1a 5
Sümeg Zala 1769– *M*
D–1a 0–5
Sümegh 1769–1850
hA–1a 0 ∗ hC–1a z_3 0–1 ∗ D–1a 0–1
Sümegh l. Sümeg
Svábfalva Szepes 1749E–1767
Svábóc 1749E–1767
Svábóc l. Svábfalva
Sveti Gjuragj l. Sveti Juraj
Sveti Ivan Zelina Zágráb 1789– *HSz*
S(ank)-t Ivan 1789–1872
hC–118a z_{30} 0 ∗ D–116a 0–5
Sveti Ivan pod Zelinom 1872–1880U
Szentiván 1880U–1892E
Sveti Ivan Žabno Belovár-Kőrös 1847–
Höv HSz
Militör Sveti Ivan 1866—1872
Mil. St. Ivan 1847 körül
E–376a 4–5
Szentiván Militärgrenze 1847—1857
AJ–378a/d 0–1
Sveti Juraj Lika-Krbava 1849–1855 és 1870–
Höv HSz
Milit St.Georgen 1849–1855
D–373a z_1 0–1
St.Georgen b.Zengg 1870—1872
Sveti Gjuragj időnkint
Sveti Juraj Kod Senj 1887—1913
Sveti Juraj Zeng mellett 1875E–1887
Szentgyörgy Zeng mellett 1872—1875E
Sveti Juraj Kod Senj l.Sveti Juraj
Sveti Juraj Zeng mellett. l. Sveti Juraj
Sveti Rok Lika-Krbava 1838–1892 *Höv HSz*
S(ank)t Roch 1838—1872
AJ–116d 0–5
Sveti tri Krali Varasd 1762–1789 *HSz*
Svinicza l.Szinicze
Sv.Ivan pod Zelinom l. Sveti Ivan Zelina
Szabadbáránd Sopron 1749E– *M*
Nagybarom 1870–1895
Nagybarom-Gross Warasdorf 1867–1870
Varasdorf 1779–1845
hC–1a 0 és 1
Warasdorf 1845–1867
D–1a 0–5
Szabadka Bács-Bodrog 1789– *M*
D–1a z_{11} 0–1
M(aria) Theresiopel 1789–1847 és 1855E–1867
hA–116a 0 ∗ hA–118a 0
E–116a 2 vált 1–5
Theresiopl 1850U–1855E
D–1a z_{12} 0–1
Szabadszálás l. Szabadszállás
Szabadszállás Pest 1789– *M*
hA–168a 0 ∗ D–1a 0–5
Szabadszálás 1789–1845
hA–164e 0
Szakál l.Nógrádszakál
Szakálháza Temes 1863– *M*
E–1a 5
Szakállasfalva Szatmár 1878–1824 és 1880– *M*
Szakfalu l. Szákul
Szakolcza Nyitra 1850–
Skalicz 1850–1867
E–1a 1–5
Szákul Krassó-Szörény 1787–
Szákfalu 1911–1912
Szakul 1787–1911
hC–1a z_{32} 0 ∗ D–1a 0–5
E–1a 5
Szalabér l. Zalabér
Szalacs Bihar 1866– *M*
E–1a 5
Szalaegerszeg l. Zalaegerszeg
Szalaegerszegh l. Zalaegerszeg
Szalánta Baranya 1789–1854 és 1879– *M*
Szalantha 1789–1854
E–1a 3–5
Szalantha l. Szalánta
Szalárd Bihar 1862– *M*
E–1a 3–5
Szalk
Ha–hC–106a
Szamobor l. Samobor
Szamoskrasso Szatmár 1865– *M*
Krassó 1865–1908
E–1 . . . ?
Szamossósmező Szolnok-Doboka
1752–1758 *E*
Sósmező 1752–1758
Szamosuivar l. Szamosújvár
Szamosújvár Szolnok-Doboka 1804– *E*
hA–14e 0 ∗ E–10a 1–5

Szamosuivar 1830 körül
hC–11nd Z_{23} 0–1
Szmosujvar 1820 körül
hA–14e 0
Szántó Hont 1820– *M*
hA–106a 0 ∗ D–1a 0–5
Hontszántó 1885–1908
Szántód Somogy 1883– *M*
Vb–Aj–1a 3
Szany Sopron 1857– *M*
E–1a z_1 1–5
Szárcsa Torontál 1850— *M*
E–1a 1–5
Szarvas Békés 1853– *M*
E–1a 1–5
Szászhermány Brassó 1863– *E*
Hermány 1867–1912
Honigberg 1863–1867
E–1a 5
Szászka l. Szászkabánya
Szászkabánya Krassó–Szörény 1790– *M*
Szászka 1790–1889
hC–106a 0 ∗ AJ–1e/a 0–2
E–1a 2–5
Szászkeresztúr Nagyküküllő 1863– *E*
Krentz in Siebenbürger 1863–1867
E–32b 3–5
Szászkeszd l. Szászkézd
Szászkézd Nagyküküllő 1863– *E*
Keisd 1863–1867
E–1a 4–5
Szászkeszd 1867–1880 U
Szászlekencze Beszterce–Naszód 1856– *E*
Lechnitz 1856–1867
E–1a 1–5
Lekencze 1867–1912
Szászrégen Maros–Torda 1769– *E*
hB–140na Z_3 0–1 ∗ hC–142na Z_{21} 0–1
E–11a 1–5
Sz(ász) Regen időnkint
hB–116a Z_{16} 0 ∗ hC–116a 0–1
Szászsebes Szeben 1749E– *E*
Mulhbach 1840–1847
AJ–1a/d 0–1
Mühlbach 1846–1850
Ah–1a 0–1 ∗ AJ–1a 0–1
Mühlenbach 1749–1840 és 1850–1867
hA–14e 0 ∗ E–1a 1–5
Szászváros Hunyad 1749E– *E*
hB–1d Z_{26} 0 ∗ AJ–1a 0–1 ∗ E–1a 1
Broos 1850–1867
E–1a z_1 1–5 ∗ E–32a 3–5
Szathmár l. Szatmárnémeti
Szathmárnagydobos l. Nagydobos
Szatmár l. Szatmárnémeti
Szatmárnémeti Szatmár 1749E–1752 és 1769– *E*
Szathmár 1749–1752 és 1769–1867
hB–1a 0 ∗ hC–1a z_2 0
D–1a 0–3 ∗ E–1a 5
Szatmár 1867–1902
E–1a 3–5
Szatmárőrörítő Szatmár 1866– *M*
Ökörítő 1866–1908
E–1a 5
Szatymaz Csongrád 1788–1854 és 1881– *M*
E–1 . . . ?
Szatymáz 1881–1890
Szeceel Szeben 1818–1893 *E*
Szetsel 1818–1867
E–1a 1–5
Szécsény Nógrád 1857– *M*
E–1a 1–5
Nagyszécsény 1900–1906
Szederkény Baranya 1791– *M*
hC–128a 0 ∗ AJ–1d 0–4 ∗ E–1a 4–5
Szeged Csongrád 1749E– *M*
E–1a (–)
Szegedin 1749–1867
hA–14a 0 ∗ hA–164a 0 ∗ hA–1a 3–4
hB–14a Z_9 0 ∗ hB–14a Z_{17} 0
hB–14a 0 ∗ hC–1a 0 ∗ hC–1d z_{40} 0
hC–1w Z_2 0 ∗ D–1a 0–1 ∗ D–1a z_{13} 0–1
E–1a 5 vált 1–5
Szegedin l. Szeged
Szeghalom Békés 1858– *M*
E–1a 1–5
Szegszárd l. Szekszárd
Szegvár Csongrád 1866– *M*
E–1a 5
Szegzárd l. Szekszárd
Szék Szolnok–Doboka *E*
E–1a 5
Székás Krassó–Szörény 1787–1877 *M*
Székás (Temes) l. Temesszékás
Székas bei Lippa l. Temesszékás
Szekteő l. Dunaszekcső
Székelyhíd Bihar 1749E– *E*
hC–1a z_3 0 ∗ D–1a 0–2 ∗ E–1a 1–5
Székelykeresztúr Udvarhely 1807– *E*
Szitáskeresztúr 1807–1877
hC–10nd Z_{22} 0
Sz (itás) keresztúr 1807–1877
E–116a 1–5
Székelyudvarhely Udvarhely 1807– *E*
Székelly Udvarhely 1820 körül
hC–10d Z_{32} 0
Sz. Udvarhely
hA–10a 0 és 1 ∗ hA–107a 1
E–116 1–5
Székelyvaja Maros–Torda 1792–1827 és 1889– *E*
Vaja 1792–1827
Székesfehérvár l. Székesfehérvár 1
Székesfehérvár pu. l. Székesfehérvár 2
Székesfehérvár postagyűjtőhely Fejér 1852–1885U *M*
Alba Stadtbriefsamlung 1852–1867
(1862–1867-ig a pályaudvaron működött)
Pgy–E–11a 1–5

Székesfehérvár város l. Székesfehérvár 1
Székesfehérvár 1 Fejér 1769– *M*
Alba, Alba Regalis, Alba Regia és rövidítéseik 1769–1861 váltakozva
A 1830 előtt A–1a 0
Alba
hA–1a 0 * hA–1e 0 * hA–106a 0
hB–1a Z_1 2 vált 0 * hB–1a Z_q 0
A–14a 0 * A–14e 0 * AEJ–1a 3 vált 0
AJ–1a 0 * BJ–1a Z_9 0 * D–1a z_1 0–5
AE–14a 0 * AE–1a 0 * Aj–hA–142a 0
Alba R
AEJ–10a 0 * AEJ–1a 0 * AEJ–107a 0
Alba Regalis
hC–120a 0 * hC–1a Z_{20} 0
Albaregia
hA–1a 0 * hC–120 0—1
Aj–WCE–1a 0 * Kpb–WCE–1h 0
Stuhlweissenburg 1861—1867
E–1a 3–5
Székesfehérvár és
Székesfehérvár város 1870–1882
Székesfejérvár–Albaregia 1847–1850
WCE–801a 0
Székesfejérvár város 1882–1900
Székesfejérvár 1. 1900–1902
Sz. Fejérvár 1867–1870
Székesfehérvár 2 Fejér 1862– *M*
Alba Stadtbriefsamlung 1862–1867 között a pu-on működött. Lásd: Székesfehérvár postagyűjtőhely.
Székesfehérvár pu. 1875U–1882
Székesfejérvár pu. 1882–1900
Székesfejérvár 2 1900–1902
Sz. Fejérvár vaspálya 1867–1875U
Székesfejérvár l. Székesfehérvár 1
Székesfejérvár pályaudvar l. Székesfehérvár 2
Székesfejérvár város l. Székesfehérvár 1
Székesfejérvár 1 l. Székesfehérvár 1
Székesfejérvár 2 l. Székesfehérvár 2
Szekszárd Tolna 1749– *M*
AJ–1d 0–1 * E–1a 1–5
Szegszárd 1835–1843 és 1850–1867 között időnkint
hB–1d 0 * E–1a 1 4–5
Szegzárd 1867 és 1889–1903
AJ–1a/d (–) * E–1a 5 * E–10av (–)
Szexard 1749–1835
hA–106a 0 * hB–1a 0
hB–1a Z_3 0 * hB–1a Z_{18} 0
Szektső l. Dunaszekcső
Szelindek Szeben 1789–1871U és 1884– *E*
Stolzenburg 1789–1867
E–1a 2–5
Szemes l. Balatonszemes
Szemlak Arad 1860– *M*
E–1a 2–5
Szempcz l. Szencz
Szencz Pozsony 1853– *M*
Szempcz 1867–1911
Wartberg 1853–1867
E–1a 1–5 * E–47a 1
Sz. Endre l. Szentendre
Szendrő Borsod 1853– *M*
E–1a 1–5
Szenicz l. Szenicze
Szenicze Nyitra 1842– *M*
Szenicz 1842–1850 és 1867–1911
hA–1a 0 * D–1a 0—1
D–1a z_{14} 0–1
Szenitz 1850–1867
BE–1aq Z_2 0–5
Szenitz l. Szenicze
Szentágota Nagyküküllő 1856– *E*
Agnethlen 1856–1867
E–1a 1–5
Szentandrás (Békés) l. Békésszentandrás
Szentandrás (Zólyom) l. Garamszentandrás
Szentegyházasfalu Udvarhely 1807– *E*
Oláhfalu 1850E–1905
E–1a 1–5
Oláhfalva 1807–1850E
AJ–1a 0
Szentendre Pest 1824–1846 és 1852– *M*
E–118a 1–5
Szentes Csongrád 1787– *M*
hB–1na Z_2 0 * hA–1a z_2 0
D–1a 0–3 * D–1a z_{23} 3–5
Szentgotthárd Vas 1850– *M*
S(anc)t Gotthard 1850–1867
E–116 1–5
Szentgyörgy (Háromszék) l. Sepsiszentgyörgy
Szentgyörgy Pozsony 1851– *M*
Pozsonyszentgyörgy 1867–1898
St. Georgen in Ung(arn) 1851–1867
E–398a 1–5
Szentgyörgy Zeng mellett l. Sveti Juraj
Szentgyörgyábrány l. Nyirábrány
Szenthubert Torontál 1867– *M*
E–116a 5
Szentiván Militärgränze l. Sveti Ivan Žabno
Szentiván l. Sveti Ivan Zelina
Szentjános l. Morvaszentjános
Szentjobb Bihar 1867– *M*
E–11a 5
Szentkereszt l. Rábaszentkeresztúr
Szentlőrincz Baranya 1762– *M*
E–1a 2–5 * E–10 (–)
S(ank)t Lőrincz 1762–1849
hC–124a 0
Szent Lőrintz 1849–1858
D–10a 0–2
Szentlőrintz l. Szentlőrincz
Szentmiklós Komárom 1853–1856 *M*
E–471a 1
Szemtmiklós (Moson) l. Mosonszentmiklós
Szentpéter l. Sajószentpéter
Szenttamás Bács–Bodrog 1824–1846 és 1854– *M*
A–119d 0 * E–116a 1–5

Bácsszenttamás 1895–1904
S(ank)t Tamás 1824–1846
hB–116a Z_{23} 0
Szepesbéla Szepes 1860– *M*
Béla 1860–1892
E–1a 2–5
Szepesmindszent Szepes 1763–1788 és 1884– *M*
Biaczovcze 1763–1788
Szepesófalu Szepes 1855– *M*
Altendorf 1855–1867
E–1a 1–5
Szepesolaszi Szepes 1852– *M*
Wallendorf 1852–1867
E–1a 1–5
Szepesváralja Szepes 1852— *M*
E–10 z_9 Z_2 (–)
Kirchdrauf 1852–1867
E–1a 2 vált 1–5
Szepesvárallya 1868–1880U
Szepesváralya l. Szepesváralja
Széphely Temes 1769– *M*
Schebel 1769–1847
hC–1a z_3 0
Zsebely 1847–1911
D–1a 0–5
Széplak l. Berettyószéplak
Szépliget Bács–Bodrog 1749–1773 és 1866– *M*
Gajdobra 1866–1904
E–1a 5
Kerakics 1749E–1773
Szepsi Abaúj–Torna 1859– *M*
Szepsi–Moldau 1859–1867
E–321a 2–5
Szepsi–Moldau l. Szepsi
Szépvíz Csik 1864– *E*
E–1a 5
Szerdahely (Pozsony) l. Dunaszerdahely
Szerdahely Szeben 1749E– *E*
Reismark 1749–1825
hC–1na Z_{21} 0 ∗ hC–1nd Z_{21} 0
Reismarkt 1850U–1867
E–1a 1–5
Reiszmarkt 1849–1850U
E–1a 0–1
Szeredahely 1867–1880U
Szered Pozsony 1842– *M*
hA–1a 0 ∗ D–1a 0–5 ∗ E–1a 5
Szeredahely l. Szerdahely (Szeben)
Szerednye Ung 1786– *M*
hC–1a z_3 0 ∗ D–1a 0–5
Szerencs Zemplén 1749–1790 és 1861– *M*
E–1a 3–5
Szetsel l. Szecsel
Szeverin l. Severin na Kupi
Sz. Fejérvár l. Székesfehérvár 1
Sz Fejérvár vas(pálya) l. Székesfehérvár 2
Szexard l. Szekszárd
Sz. György l. Sepsiszentgyörgy
Sz. Györök l. Szöllősgyörök
Szigeth l. Máramarossziget
Szigethvár l. Szigetvár
Szigetvár Somogy 1749E– *M*
Gross Szigeth 1749E–1845
hA–141a 0 ∗ hA–174f 0
hC–126a 0 ∗ hC–129a 0
Szigethvár 1845–1867
WE–1a (x_0 és x_1) 0–2 ∗ E–1a 1–5
Szikszó Abaúj–Torna 1790– *M*
hA–1a 0–1 ∗ hA–106 0
hB–178d 0 ∗ D–1a 0–1 ∗ E–1a 1–5
Szilágycseh Szilágy 1859– *E*
E–10a 2–5
Szilágysomlyó Szilágy 1749E– *E*
E–10a 1–5
Somlyó 1749–1850
hC–1a 0–1 ∗ hC–1d z_{59} Z_{22} 0
E–10a 1–5
Szilágyszentkirály Szilágy 1867– *E*
E–100 5
Szilágyzovány Szilágy 1864– *E*
Zovány 1864–1910
E–1a 4–5
Szilay l. Zilah
Szilbács Bács-Bodrog 1865– *M*
Szilbás 1865–1904
E–1a 5
Szilbás l. Szilbács
Szilas Komárom 1852–1854 *M*
Szillas 1852–1854
E–1a 1
Szillas l. Szilas
Szinérszeg Temes 1763–1787 és 1885– *M*
Szinérváralja Szatmár 1853– *M*
Szinyérváralja 1871U–1908
Szinyérvárallya 1853–1867
E–10a 1–5
Szinyérváralya 1867–1871U
Szinicze Krassó-Szörény 1843–1852 és 1874– *M*
Svinicza 1843–1852
Szvinicza 1874–1911
Szinye l. Petőszinnye
Szinyérváralja l. Szinérváralja
Szinyérvárallya l. Szinérváralja
Szinyérváralya l. Szinérváralja
Szirák Nógrád 1855– *M*
E–1a 1–5
Sziszek–Sisak l. Sisak 1
Sziszek 1–Sisak 1 l. Sisak 1
Szitáskeresztur l. Székelykeresztur
Szivacz l. Ó- és Ujszivácz
Sz. Ivan Mil.Gr. l. Sveti Ivan Žabno
Sz. János l. Morvaszentjános
Sz. Kereszt (Bars) l. Garamszentkereszt
Sz. Kereszt (Vas) Rábakeresztúr
Sz. Keresztur l. Székelykeresztúr
Szkleno l. Szklenófürdő
Szlavon Verőcze-Virovitica l. Virovitica

Szklenóújfürdő Bars 1859– *M*
Barsszkleno 1885–1906
Szkleno 1859–1885
E–la 2–5
Szlanicza Árva 1854– *M*
Slanicza 1854–1863
E–la 1–3
Szlanitza 1863–1867
E–la 4–5
Szlanitza l. Szlanicza
Szlatina l. Temesszlatina
Szluin l. Sluj
Sz. Miklós B.H. l. Szentmiklós (Komárom)
Szmosujvár l. Szamosújvár
Szob Hont 1853– *M*
Szobb 1853–1905
E–la 1 ∗ E–la z_1 1–5
Szobb l. Szob
Szoborsin l. Soborsin
Szoboszló l. Hajdúszoboszló
Szobotist l. Ószombat
Szobráncz Ung 1876– *M*
hC–la z_3 0 ∗ D–la 0–3 ∗ E–la 3–5
Szolnok l. Szolnok 1
Szolnok 1 Szolnok 1787– *M*
Szolnok 1787–1900
hC–lna Z_2 0 ∗ D–la 0–1
E–la 2a vált. 1–5
Szolnok 2 Szolnok 1852–1862E és 1886– *M*
Szolnok Bahnhof 1852–1862E
E–4 . . .?
Szolnok pu. 1886–1900
Szolnok Bahnhof. l. Szolnok 2
Szolnok pályaudvar l. Szolnok 2
Szombatfalva l. Alsószombatfalva
Szombath l. Alsószombatfalva
Szombathely Vas 1749E– *M*
AJ–1d 0–1 ∗ AJ–1a/d 1 ∗ BE–laq 3–5
+ E–la 2–5 ∗ E–la (y_0) z_{10} 1–3
E–la (y_0) z_{14} és (y_1) 5
Sabaria 1749–1847
hA–1a 0 ∗ hA–1d 0 ∗ hA–106a 0
hA–148a 0 ∗ hB–1a 0 ∗ hB–14a 0
hC–1a 4 vált 0 ∗ hC–1a Z_{19} 0
hW–1a Z_{13} 0 ∗ AJ–1d 0
Szombathely-Sabaria 1850 körül
AJ–801a 0
Szomolnok Szepes 1769– *M*
D–1a 0–5
Schmölnitz 1820–1849
hC–1a z_3 0
Szond Bács-Bodrog 1862– *M*
Szonta 1862–1904
E–1a 3–5
Szonta l. Szond
Szőkefalva Kisküküllő 1810–1827 *E*
Szöllős l. Pozsonyszöllős
Szöllősgyörök Somogy 1803– *M*
hA–116a 0–1 ∗ hB–10a Z_{19} 0
D–1a 0–5
Szöllősvégardó Ugocsa 1807, 1810. és 1816 *M*
Szőreg Torontál 1867– *M*
Szőregh 1867–1875 és 1889–1911
E–1a 5
Szt. Ágota l. Szentágota
Sztakcsin l. Takcsány
Szt. András l. Garamszentandrás
Sztavna l. Fenyvesvölgy
Szt. Györgyábrány l. Nyirábrány
Szt. György am Begacanal l. Bégaszentgyörgy
Szt.Hubert l. Szenthubert
Sztropkó Zemplén 1842– *M*
D–1a 0–5
Szt. Tamás l. Szenttamás
Sz. Udvarhely l. Székelyudvarhely
Szuszek l. Susek
Szügy Nógrád 1769–1777 és 1884– *M*
Szürte Ung 1864– *M*
Szürthe 1864–1875U és 1889–1904
E–1a 5
Szürthe l. Szürte
Sz. Város l. Szászváros
Szvinicza l. Szinicze
Tab Somogy 1856– *M*
E–la z_1 1–5
T.Abádszalók l. Abádszalók
Takcsány Zemplén 1863–1859 és 1902– *M*
Sztakcsin 1863–1895 és 1902–1905
E–1a 5
Tállya Zemplén 1752– *M*
hA–16a 0 ∗ hC–1a 0 ∗ hC–1a Z_2 0
hC–1e Z_5 0 ∗ D–1a 0–4 ∗ E–1a 4–5
Talmács Szeben 1838– *E*
Boiczatalmács 1867U–1892
Boitza 1838–1867U
AJ–1a 0–1 ∗ E–1a 2–5
Talpas Arad 1866– *M*
E–1a 5
Tamási Tolna 1855– *M*
E–1a 1–5
Tápiógyörgye Pest 1787–1792, 1804–1833 és 1869– *M*
hA–116a 0
Tápiószele Pest 1792–1804 és 1833– *M*
hC–1a ∗ D–10a 0–5
Tapolcza Zala 1769–1812 és 1851– *M*
E–1a 1–5
Tapolyhamisfalva Sáros 1852– *M*
Hanusfalva 1852–1905
E–1a 1–5
Tarczal Zemplén 1867– *M*
E–1a 5
Tarcsa Vas 1864– *M*
Tatzmannsdorf 1864–1867
E–1a 5
Tard Borsod 1790–1794 és 1886– *M*
Tardosked l. Tardoskedd
Tardoskedd Nyitra 1853–1857 és 1868– *M*
Tardosked 1853–1857
E–47a 1

Tarnabod Heves 1752–1762U és 1885– *M*
Bod 1752–1762U
Tarpa Bereg 1867– *M*
E–1a 5
Tartlau l. Prázsmár
Tasnád Szilágy 1753–*E*
E–1a z_{13} 1–5
Tata Komárom 1804, 1838 és 1851– *M*
Totis 1851–1867
E–1a 2 vált 1–5
Tatzmannsdorf l. Tarcsa
Técső Máramaros 1836– *M*
E–1a 1–5
Tetső 1836–1850
hA–1a 0
Teke Kolozs 1777– *E*
Dekendorf 1777–1867
hC–1n Z_{23} 0–1 ∗ E–1a 1–5
Temerin Bács–Bodrog 1749E– *M*
D–1a z_1 0–5
Temesbökény Temes 1859– *M*
Buttyin im Banat 1859–1867
E–322a 2–5
Temesbuttyin 1867–1911
Temesbuttyin l. Temesbökény
Temesgyarmat Temes 1865– *M*
Gyarmata 1865–1907
E–1a 5
Temesgyarmata 1907–1911
Temesgyarmata l. Temesgyarmat
Temeshidegkút Temes 1777–1810 és 1867– *M*
Hidegkút 1867–1882
Temesillésd Temes 1810– *M*
Allios 1810–1911
hB–1a Z_7 0 ∗ D–1a 0–5
Temeskubin l. Kevevára
Temeskutas Temes 1769– *M*
Kudricz 1867–1894
Kudritz 1850U–1867
E–1a 1–5
Kudriz 1830–1850U
hC–1a z_{32} 0–1
Temesmonostor l. Monostor
Temesmóra Temes 1769– *M*
Moravicza 1867–1911
Vb–AJ–1a 4–5
Moravitza 1850–1867
D–1a 1–5
Moraviza 1820 körül
hC–1a 0
Temesőr Temes 1769–1880 és 1902– *Höv M*
Lagerndorf 1769–1880
E–1a 1–5
Temesstrázsa 1902–1911
Temesrékas Temes 1788– *M*
Rekas és Rékás 1788–1888
hC–1d z_3 0–1 ∗ E–1a 1–5
Temesrékás 1888–1911
Temesremete Temes 1863– *M*
Remete 1863–1882 és 1891–1903
Temesság Temes 1859– *M*
Ságh 1859–1882 és 1887–1906
E–1a 2–5
Temesstrázsa l. Temesőr
Temesszékás Temes 1866– *M*
Székás 1867–1911
Székas bei Lippa 1866–1867
E–35b 5
Temesszlatina Krassó-Szörény 1753– *M*
Szlatina 1753–1882
D–1a 0–5
Temesvár l. Temesvár 1
Temesvár 1 Temes 1749E– *M*
Temesvár 1749E–1780, 1800–1857 és 1867E–1900
hA–14a 0 ∗ hC–14e z_{20} 0 és 1
AJ–1d 2 vált 0–1
Temesvár város 1857–1867U
Temeswar 1780–1800
hA–164d 0 ∗ hA–164f 0
Temesvár 3 Temes 1859– *M*
Temesvár Gyár Külváros 1867–1882
Temesvár Gyárváros 1882–1900
Temesvár vorst(adt) Fabrik 1859–1867
E–291a 2–5
Temesvár 4 Temes 1865– *M*
Temesvár Josefstadt 1865–1867
E–29b 5
Temesvár Józsefváros 1867–1900
Temesvár 8 Temes 1865– *M*
Mehala 1865–1910
E–1a 5
Temesvár B.H. l. Temesvár pályaudvar
Temesvár Gyárkülváros l. Temesvár 3
Temesvár Gyárváros l. Temesvár 3
Temesvár Josefstadt l. Temesvár 4
Temesvár Józsefváros l. Temesvár 4
Temesvár pályaudvar Temes 1857–1867U
Temesvár B.H. 1857–1867
E–47a 1–5
Temesvár város l. Temesvár 1
Temesvár vorstadt Fabrik l. Temesvár 3
Temesvár vorst. Fabrik l. Temesvár 3
Temeswar l. Temesvár 1.
Tenke Bihar 1858– *M*
E–1a 1–5
Teplitz b(ei) Trench(in) l. Trencsénteplicz
Terebesfehérpatak Máramaros 1854– *M*
Trebusa 1854–1901
E–1a 1–5
Teregova Krassó-Szörény 1753– *Höv M*
E–1a 1–5
Terregova 1800 körül
hC–14e 0
Ternye Sáros 1793–1830 és 1840– *M*
Terregova l. Teregova
T'ét Győr 1769–1852 és 1856– *M*
hA–1a 0
Téth 1830–1852 és 1856–1909
hA–1a 0 ∗ D–1a 0–1 ∗ E–1a z_1 1–5

Tétény l. Nagytétény
Téth l. Tét
Tétső l. Técső
T. Györgye l. Tápiógyörgye
Theben l. Dévény
Theissholcz l. Tiszolcz
Theresiopl l. Szabadka
Thorda l. Torda
Thuran l. Nagyturány
Thurdossin l. Turdossin
Thurocz l. Zsámbokrét
Thurócz Sz. Márton l. Turóczszentmárton
Th. Zsámbokrét l. Zsámbokrét
Th. Zsámbokréth l. Zsámbokrét
Tibolddarócz Borsod 1749E–1760, 1867–1870 és 1882– *M*
Darócz 1749E–1760
Tihucza Beszterce-Naszód 1787– *E*
Tyhucza 1867–1912
Tyhutza 1787–1867
E–1a 1–5
Tirnau l. Nagyszombat
Tiszaabádszalók l. Abádszalók
Tiszabábolna Borsod 1749E–1762U és 1952– *M*
Bábolna 1749E–1762U
Tiszacsege Hajdú 1749E–1762 és 1859– *M*
Csége 1859–1901
E–1a 2–5
Tiszadob Szabolcs 1863– *M*
E–11a 3–5
Tiszaföldvár Szolnok 1863– *M*
E–10a 3–5
Tiszafüred Heves 1856– *M*
E–11a 1–5
Tiszalök Szabolcs 1859– *M*
E–10a 2–5
Tiszalucz Zemplén 1862– *M*
E–11a 3–5
Tiszaujlak Ugocsa 1836– *M*
hA–162a 2 vált 0 ∗ D–11a 0–5
Tiszolcz Gömör 1853– *M*
Theissholcz 1853–1867
E–1a 1–5
Titel Bács–Bodrog 1838 és 1851– *Höv M*
Tokai l. Tokaj
Tokaj Zemplén 1749E– *M*
D–1a 0–1
Tokai 1750–1800
hA–179a 2 vált. 0
Tokay 1830–1847 és 1850U–1867
hC–1a 0–1 ∗ hC–161a Z_1 0
E–1a 2 vált 1–5
Tokay l. Tokaj
Tokay Bahnhof Zemplén 1859–1861 *M*
E–476a 2
Tolna Tolna 1749E– *M*
hA–14f 0 ∗ hB–1a Z_{20} 0
hB–1a Z_{21} 0 és 1 ∗ AJ–1d 3 vált 0–5
Topánfalva Torda-Aranyos 1863– *E*
E–1a 5
Toplice-Varaždi l. Varaždinske Topliczo
Toplicza l. Maroshéviz
Topolya Bács–Bodrog 1789– *M*
hC–106a Z_{20} 0 és 1 ∗ AJ–1d 0
E–1a 1–5
Bácstopolya 1895–1904
Topusko Zágráb 1838. és 1858– *Höv HSz*
E–1a 2 vált 1–5
Torda Torda-Aranyos 1750– *E*
hA–1a 0 ∗ hA–1d 0
Thorda 1840–1867
hA–1a 0–1 ∗ AJ–106a 0
E–1a 1–5
Torna Abauj-Torna 1849– *M*
hA–1d 0–1 ∗ E–1a 1–5
Tornalja Gömör 1769– *M*
Tornallya 1769–1892U
hC–1a z_3 0 ∗ D–1a 0–5 ∗ E–1a 4–5
Tornallya l. Tornalja
Tornócz Nyitra 1852– *M*
E–1a 1–5 ∗ E–47a 1
Tornya Csanád 1806 és 1859– *M*
E–1a 2–5
Torontál-Petrovoszelo l. Petre
Torzsa Bács–Bodrog 1866– *M*
E–1a 5
Tóthkomlós l. Tótkomlós
Tótis l. Tata
Tótkomlós Békés 1787– *M*
hA–11a 0–1 ∗ E–11a 3–5
Tóthkomlós 1830–1862
hC–118a z_3 0–1 ∗ E–11a 1–5
Tótmegyer Nyitra 1853–1857 és 1868– *M*
E–470a 1
Tótvárad Arad 1861–1875 és 1900– *M*
E–11a 3–5
Tovarnik Szerém 1787– *HSz*
hC–1a z_3 0 ∗ 1d 0 ∗ E–1a 3–5
Towarnik 1840–1863
AJ–1d 0–3
Tovis l. Tövis
Towarnik l. Tovarnik
Tőketerebes Nyitra 1830–1859 és 1866– *M*
hA–119a 0 ∗ D–11a 0–1 ∗ E–11 5
Tölgyes l. Gyergyótölgyes
Töplice l. Varaždinske Toplice
Törcsvár Fogaras 1863– *E*
Törzburg 1863–1867
E–1 . . .?
Törökbecse Torontál 1777– *M*
E–10a 5
N(eu)Becse 1800–1863
hC–118a z_{22} 0 ∗ hC–118a 0 –1
Ujbecse 1777–1800U
Törökkanizsa Torontál 1759– *M*
Kl(ein)Kanisa 1820–1867
hC–116a 0 ∗ AJ–116d 0–1
E–116a 1–5
Törökszentmiklós Szolnok 1787– *M*
hC–117a Z_{22} 0 ∗ D–105a 0–5

Török Sz. Miklós l. Törökszentmiklós
Törzburg l. Törcsvár
Tövis Alsó–Fehér 1789– *E*
hA–106a 0–1 ∗ AJ–106a 0–1
hC–1d Z_2 0 ∗ E–1a z_8 1–5
Tovis 1820 körül
hC–1n Z_{20} 0
Trebusa l. Terebesfehérpatak
Trenchin l. Trencsén
Trenčhin l. Trencsén
Trencsén Trencsén 1813– *M*
Trenchin 1820–1867
hC–106a 0–1 ∗ E–1a 1–5
Trenčhin 1850 körül
E–1a 1–5
Trentsin 1813–1820
hB–1a Z_1 0
Trencsénteplicz Trencsén 1851– *M*
Teplitz b(ei) Trench(in) 1851–1867
E–34a 1–5
Trencsénteplitz 1867–1871U
Trencsén Teplitz l. Trencsénteplitz
Trencsénvárna l. Várna
Trentsin l. Trencsén
Tsabu l. Békéscsaba
T. Sámbokrét l. Zsámbokrét
T. Szelc l. Tápiószele
T. Sz. Miklós l. Törökszentmiklós
Turán l. Nagyturány
Turány l. Nagyturány
Turdossin Árva 1845– *M*
Thurdossin 1845–1867
hA–1d 0 ∗ D–1a 0–5
Turkeve Szolnok 1853– *M*
Turkevi 1853–1882
E–1a 1–5
Turkevi l. Turkeve
Turóczrudnó Turócz 1749E–1872 *M*
Rudno és Rudnó 1749–1872
hB–1a 0 ∗ AJ–106d 0–5
Turóczszentmárton Turócz 1851– *M*
Thurocz Sz(ent) Márton 1851–1867
E–108a 1–5
Turóczszámbokrét l. Zsámbokrét
Tusnád l. Tusnádfürdő
Tusnádfürdő Csik 1867– E
Tusnád 1867–1901
E–1a (–)
Türje Zala 1772–1781, 1838– és 1878– *M*
Tyhucza l. Tihucza
Tyhutza l. Tihucza
Tyrnau l. Nagyszombat
T. Zsámbokrét l. Zsámbokrét
Udbina Lika–Krbava 1861– *Höv HSz*
E–1a 3–5
Újarad Temes 1851– *M*
Neu Arad 1851–1867
E–1a 1–5
Újbánya Bars 1851– *M*
Königsberg 1851–1867
E–399a 1–5
Ujbecse l. Törökbecse
Újegyház Szeben 1838 és 1856– *E*
Leschkirch 1856–1867
E–1a 1–5
Újfehértó Szabolcs 1787–1795 és 1859– *M*
E–10a 2–5
Ujgradiska–Gradiška nova l. Nova Gradiška
Ujhely l. Sátoraljaujhely
Újkécske Pest 1866– *M*
E–10a 5
Újmoldova Krassó–Szörény 1852– *M*
Neu Moldava 1852–1867
E–11a 1–5
Újozora Torontál 1853– *Höv M*
Ozora 1888–1911
Uzdin 1853–1888
E–1a Z_1 1–5
Újpalánka Ilok mellett Szerém 1850E–1863U
Höv HSz
Ujpalánka b(ei) Illok 1850U–1863
E–347 (y_0) 1–3
Újpanád Arad 1864–1877 és 1898– *M*
Ujpanát 1898–1910
Ujpanáth 1864–1877
E–11a 5
Ujpanát l. Ujpanád
Ujpanáth l. Ujpanád
Újpécs Torontál 1749E–1759 és 1850– *M*
E–1a 1–5
Újpest Pest 1852– *M*
Neu Pesth 1852–1867
E–11a 1–5
Újszász Pest 1864– *M*
E–10a 5
Újszentanna Arad 1859– *M*
E–100a 2–5
Uj Szivacz l. Ó- és Újszivácz
Újszőny l. Komárom 2
Újvár Torontál 1861– *M*
E–1a 3–5
Ujváros l. Balmazújváros
Újverbász Bács–Bodrog 1791– *M*
D–10a 0
Neuverbasz 1825–1848 és 1852U–1867
hA–14e 0 ∗ hB–120a Z_{24} 0
E–11a 1–5
Verbasz 1850–1852U
hC–1a 1
Újvidék Bács–Bodrog 1838 és 1853– *M*
Neusatz 1853–1867
E–1a 4 vált 1–5
Újvidék–Neusatz 1867–1869
Ulma l. Homokszil
Ung. Altenburg l. Magyaróvár
Unghvár l. Ungvár
Ungvár Ung 1786– *M*
hA–106f 0 ∗ D–1a 0–2 ∗ hC–1a 0

Unghvár 1786–1820 és 1858–1867
hA–1a 0 * BJ–1a Z_7 2–5
Úrszentiván Bács-Bodrog 1866– *M*
Unter Lapac l. Dolnji Lapac
Deszpotszentiván 1866–1904
E–1 . . .?
U–Verbász l. Újverbász
Uzdin l. Újozora
Uzsok Ung 1866– *M*
E–1a 5
Üllő Pest 1853– *M*
hA–1a 1 * jE–1a 1
E–1a z_1 1–5
Ürmény Nyitra 1852– *M*
E–1a 1–5
Vaál l. Vál
Vácz l. Vácz 1
Vácz 1 Pest 1784– *M*
Vácz 1867–1900
Waitzen 1784–1867
hA–1a 4 vált 0–1 * hA–165a 0
hA–165f 0 * hB–1a 3–5 * D–1a 0–5
E–1a 5 * Aj–hA–122a 0
Watz 1810 körül
hA–1a 0
Vácz 2 Pest 1853– *M*
Vácz pu. 1867–1900
Waitzen Bahnhof 1853–1867
E–4 . . .?
Vácz pályaudarv l. Vácz 2
Vadkert l. Soltvadkert
Vágbeszterce Trencsén 1838–1850U
és 1857– *M*
Vág Bistritz 1838–1850U és 1857–1867
E–11a 1–5
Vághéve Trencsén 1849–1857 *M*
Vághtepla 1849–1857
E–11a 1
V(ág) Tepla 1850 körül
AJ–116a 0–1
Vaghtepla l. Vághéve
Vágőr Nyitra 1838– *M*
Strázsa 1838
Vágsellye Nyitra 1853– *M*
Sellye 1853–1882
E–1a 1–5 * E–47a 1
Vágsellye 1889–1907
Vágújhely Nyitra 1828– *M*
AJ–118d 0–2 * AJ–118d/n 2–3
AJ–119d 2–3 és hA–119dv 5
E–10a 3–5
V(ág) Újhely 1845 körül
AJ–116d 0–2
Waghuihely 1828–1831
hW–14e Z_9 0
W(ágh) Uihely 1831–1840
hA–118a 0
Vaiszló l. Vajszló
Vaja l. Székelyvaja
Vajdahunyad Hunyad 1851– *E*
E–10a 1–5
Vajszló Baranya 1864– *M*
Vaiszlo 1864–1904
E–1a 5
Vál Fejér 1866– *M*
Vaál 1866–1903
E–1a 5
Választ Kolozs 1804– *E*
E–1a 1–5
Vališselo l. Cetin Grad
Valkány Torontál 1867– *M*
E–1a (–)
Vállaj Szatmár 1787– *M*
E–1a 1–5
Wallay 1832–1840
hC–1a z_3 0
Valpo l. Valpovo
Valpovo Verőcze 1857– *Höv HSz*
Valpo 1857–1900U
E–1a z_1 1–5
Valpo–Valpovo 1900U–1914
Vámosfalva Nógrád 1789– *M*
D–1a 0–5
V(ámos) Falva 1830–1843
hA–116d 0 * hC–116d 0
Vámosmikola Hont 1863– *M*
E–11a 5
Vámospércs Hajdú 1858– *M*
Vámospircs 1858–1867
E–11a 1–5
Vámospircs l. Vámospércs
Vancsod Bihar 1867– *M*
E–1a (–)
Varannó Zemplén 1842– *M*
E–1a 1–5
Varano 1846–1850
D–1a 0
Varano l. Varannó
Varasdin l Varaždin
Varasdorf l. Szabadbáránd
Varasd–Varadžin l. Varaždin
Varaždin Varasd 1749– *HSz*
Varasdin 1800–1827
hA–165e 0
Varasd–Varaždin 1880U–1914
Warasdin 1827–1871
hC–1a 0 * AJ–1a 0 * D–1a z_1 0–4
Warastin 1749–1790
hA–173f 0
Varaždinske Teplice Varsad 1856– *HSz*
Toplice–Varaždi 1867–1913
Töplice 1856–1867
E–1a 1–5
Várboksán Krassó-Szörény 1867– *M*
Románbogsán 1868–1911
Románbogschan 1867–1868
E–11 5
Varin l. Várna

Varjas Temes 1866– *M*
E–1a 5
Várna Trencsén 1864– *M*
Trencsénvárna 1867–1871U
Varin 1864–1867
E–1a 5
Városhidvég Somogy 1866– *M*
E–11a 5
Városlőd Veszprém 1812– *M*
hC–1a 0 ∗ D–1a 0–5
Várpalota Veszprém 1769– *M*
Palota 1769–1873E
hC–1a 0 ∗ D–1a 0–1 ∗ E–1a 1–5
Veszprém–Palota 1873E–1882
Varsány l. Veszprémvarsány
Vásárhely (Veszprém) Somlóvásárhely
Vásárosnamény Bereg 1836– *M*
hA–12a 0 ∗ D–11a 0–5
Vaskóh Bihar 1859– *M*
Vaskoh 1859–1867
E–1a 2–5
Vasrátót l. Rátót
Vasvár Vas 1769– *M*
D–1a 0–5
Waswar 1769–1847
hC–1a z_2 0
Vécse Zemplén 1791–1854 *M*
Vecse 1791–1854
hC–1a z_3 0 ∗ D–1a 0–1
Vecsés Pest 1853–1857 és 1864– *M*
E–1a 2 vált 1 és 5 ∗ E–4 . . .?
Véghles l. Végles
Végles Zólyom 1769–1818 és 1882– *M*
Véghles 1889–1906
Végvár Temes 1859– *M*
Rittberg 1859–1894
E–1a 2–5
Velejte Zemplén 1791– *M*
hC–1a z_3 0 ∗ D–1a 0–3
E–1a 4–5
Velencze Fejér 1770– *M*
hA–1a 4 vált 0 ∗ hA–148a 0
hC–1a 0 ∗ D–1a 0–5
Velika Gorica Zágráb 1789– *HSz*
Gorica Velika 1871–1910
Gr(osz) Goricza 1789–1845
hC–395a Z_{20} 0
Grosz Goritza 1845–1871
D–118a 0–5
Veliki Grdjevac Belovár–Körös 1863– *Höv HSz*
Gergjevac 1863–1910
E–1a 3–5
Grdjevac 1910–1913
Veljun Modrus–Fiume 1864–1874 *Höv HSz*
E–1a 5
Vendégi l. Gagyvendégi
Vera Szerém 1766–1850E és 1853–1871 *HSz*
AJ–1d 0
Vera in Slavonien 1853–1871
E–31a 1–5
Wera 1820–1844
hC–1a 0
Vera in Slavonien l. Vera
Verbasz l. Újverbász
Verbova l. Vrbova
Verbovecz l. Vrbovec
Verbovsko l. Vrbovsko
Verebély Bars 1769– *M*
hC–1a 0 ∗ D–1a 0–4 ∗ E–1a 4–5
Veresmart l. Felsőveresmart
Verespatak Alsó–Fehér 1866– *E*
E–1a 5
Verestorony Szeben 1862– *E*
Rothenturmpass 1862–1867
E–10a 3–5
Verginmost l. Vrginmost
Verhovine l. Vrhovine
Verőce l. Virovitica
Verőcze l. Nógrádverőcze
Verőczo b. Waitzen l. Nógrádverőcze
Verőcze Vácz mellett l. Nógrádverőcze
Verpelét Heves 1749E–1760 és 1867– *M*
Verpolje l. Vrpolje
Verschetz l. Versec
Versec Temes 1760– *M*
Verschetz 1850–1867
E–1a 1–5
Versetz 1867–1871
Werschetz 1810–1850
hW–1a Z_1 0–1 ∗ hC–1a z_3 0 ∗ E–1a 5
Versetz l. Versec
Vése Somogy 1856– *M*
Vese 1856–1867
E–1a z_1 1–5
Veszprém Veszprém 1769– *M*
Veszprém 1848
AJ–1a 0–1
Veszprim 1850–1867
E–1a 1–5
Weszpr 1831–1835
hA–1a 0 ∗ hA–106a 0 ∗ hA–110a 0
AJ–1a 0 ∗ AJ–106a (z_0 és yo) 0
Weszprém 1841–1843
hA–14a 0
Wesprim 1818–1831
hA–1d 0 ∗ hA–106d 0 ∗ AJ–1a 0–1
Weszprim 1840 körül
AJ–1a 0–1
Veszprém–Palota l. Várpalota
Veszprémvarsány Veszprém 1867U– *M*
Varsány 1867U–1882
E–1a (–)
Veszprim l. Veszprém
Vesztenitz l. Felsővesztény
Vésztő Békés 1861– *M*
E–1a 3–5
Vetés Szatmár 1866–1876 *M*
E–1a 5
Vichodna l. Vychodna
Vidovecz l. Muravid

Vidrenjak Belovár–Körös 1787–1788U *HSz*
Vihodna l. Vychodna
Világos Arad 1843– *M*
hB–1a 0 * E–1a 5
Világosvár 1840–1843
hB–1a 0
Villágos 1847–1864
D–1a 0–5
Villágosvár l. Világos
Villágos l. Világos
Villmann l. Vilmány
Villova l. Vilova
Vilova Bács–Bodrog 1851–1853 és 1873–1874 *M*
Villova 1851–1853
E–1 ...?
Vilmány Abauj–Torna 1752–1790 és 1887 *M*
Villmann 1752–1790
Vimpácz Sopron 1750– *M*
Wimpassing 1750–1867
hA–1a 1–2 * hC–129e 0 és 1
AJ–1a (y_0 és y_4) 0–1 * E–1a 2–5
Vinga Temes 1856– *M*
E–1a z_1 1–4
Vinkovce l. Vinkovci
Vinkovci Szerém 1787– *Höv HSz*
Vinkovce 1869–1907
Winkovcze 1810–1843
hC–129e 0–5
Winkovze 1850U–1869
AJ–1d 1–5
Winkowcze 1843–1850U
AJ–1d 0–1
Winkowze 1845–1850U
AJ–1a/d 0–1
Virje Belovár–Körös 1862– *Höv HSz*
E–1a 3–4
Virovitica Verőcze 1849– *HSz*
Szlavon Verőcze–Virovitica 1882–1914
Verőcze 1749–1872
D–1a z_1 0–5
Verőcze–Virovitica 1872–1882
Virodina Zágráb 1868– *HSz*
E–1a (–)
Vizakna Alsó–Fehér 1862– *E*
E–1a 3–5
Vizsoly Abaúj–Torna 1790– *M*
hA–106a 0 * D–1a 0–5
Vledény Fogaras 1749E– *E*
E–1a 1–5
Vočin Verőcze 1856– *HSz*
Vučin 1856–1871
E–1a z_1 1–5
Voinič l. Vojnič
Vojnič Modrus–Fiume 1787– Höv *HSz*
Voinič 1787–1867
E–1a 4–5
Vörösvár l. Pilisvörösvár
Vrbova Pozsega 1787–1872U és 1910E– *Höv HSz*
Verbova 1867U–1872U
Werbova 1834–1850
hC–1a z_3 0
Werbowa 1850–1867U
AJ–1d 1–5
Vrbovec Belovár–Körös 1787– *HSz*
Verbovec 1869–1872U
Verbovecz 1820–1850U
hC–1a Z_{20} 0 * D–1a 0–1
Werbovec 1850U–1869
E–1a 1–5
Vrbovsko Modrus–Fiume 1760–1824 és 1859– *HSz*
Verbovsko 1859–1872U
E–1a 2–5
Vrginmost Lika–Krbava 1787– *Höv HSz*
Verginmost 1787–1872U
AJ–1d 0–1 * E–1a 1–5
Vrhovina Lika–Krbava 1862– *Höv HSz*
Verhovine 1862–1872U
E–1a 3–5
Vrpolje Verőcze 1787– *Höv HSz*
Verpolje 1869–1872U
Werpolie 1840–1869
AJ–1d 0–5
V. Tepla l. Vághéve
Vučin l. Vočin
Vucinichselo l. Vučinič selo
Vučinic Sello l. Vučinić selo
Vučinič Selo Modrus–Fiume 1824– *HSz*
Vucinichselo 1825–1830 között
hA–3a z_1 0
Vučinic Sello 1845U–1872
D–11a 0–5
V. Újhely l. Vágújhely
Vuka Verőcze 1788– *HSz*
AJ–1d 0–5 * E–1a 5
Vukovar Szerém 1749E– *HSz*
Vukovár 1847–1875U
D–1a 0–5 * D–1a z_{24} 5
Wukovar 1810–1847
hC–1a z_3 0–1
Vulkán Hunyad 1864–1875 és 1881– *E*
E–1a 5
Vyhodna Liptó 1767– *M*
Vichodna 1845–1862 és 1872U–1897
D–1a 0–3
Vihodna 1767–1845 és 1862–1872U
hC–1a z_3 0 * E–1a 3–5
Wadkert l. Soltvadkert
Waghuihely l. Vágújhely
Waitzen l. Vácz 1
Waitzen Bahnhof l. Vácz 2
Wallay l. Vállaj
Wallendorf l. Szepesolaszi
Warasdin l. Varaždin
Warasdorf l. Szabadbáránd
Wartberg l. Szencz
Wartberg B.H. l. Szencz
Waswar l. Vasvár

Weinern B.H. l. Pozsonyszőllős
Wera l. Vera
Werbova l. Vrbova
Werbovec l. Vrbovec
Werbowa l. Vrbova
Werpolie l. Vrpolje
Werschetz l. Versec
Wesprim l. Veszprém
Weszpr l. Veszprém
Weszprém l. Veszprém
Weszprim l. Veszpém
Wieselburg l. Moson
Wimpassing l. Vimpácz
Winkovcze l. Vinkovci
Worosvar l. Pilisvörösvár
W. Uihely l. Vágújhely
Wukovar l. Vukovar
W. Uihely l. Vágújhely
Wukovar l. Vukovar
Xutaloqua l. Žuta Lokva
Zagreb l. Zagreb 1
Zagreb 1 Zágráb 1749E– *HSz*
Agram 1749E–1867U
hA–14f 0 * hA–165a 0
hA–166a 0 * hA–1a 0
hC–1a z_{21} 2 vált 0 * AJ–1d 0–1
CEJ–1a Z_{20} 0 * D–1a z_{16} 0
E–1a 1–3 * E–1a z_1 1–5 * EF–1a 2–5
EF–111a 2–5 * Aj–hC–100a 0
Aj–hC–10a 0–1 * Aj–hW–1a 0
Ah–E–121a 1–5 * Kpb–hC–1a 2 vált 0
Zágráb–Zagreb 1872U–1900
Zágráb l. –Zagreb l. 1900U–1913
Zagreb–Agram 1867U–1872
Zagreb 2 Zágráb 1862– *HSz*
Agram–Bahnhof 1862–1872
E–476a 2–5
Zágráb pu–Zagreb Kolodvor 1885U–1900
Zágráb 2–Zagreb 2 1900U–1913
Zagreb Kolodvor Pályaudvar 1872U–1880E
Zágráb 1 – Zagreb 1 l. Zagreb 1
Zágráb 2 – Zagreb 2 l. Zagreb 2
Zágráb – Zagreb l. Zagreb 1
Zágráb pu – Zagreb Kolodvor l. Zagreb 2
Zagreb–Agram l. Zagreb 1
Zagreb K.D. – P.U. l. Zagreb 2
Zagreb Kolodvor Pályaudvar l. Zagreb 2
Zagradci Zágráb 1760–1824 *HSz*
Zákány Somogy 1787– *M*
hC–1a z_3 0 * D–1a 0–5
Zalabaksa Zala 1773– *M*
Baksa 1773–1909
AJ–1d 0–1 * hC–1a z_{24} 0–1 * E–1a 2–5
Zalabér Zala 1769–1772 és 1781– *M*
Szalabér 1769–1772 és 1781–1867
hC–1a z_3 0 * D–1a 0–5
Zalaegerszeg Zala 1749E– *M*
Szalaegerszeg 1800–1867
hC–129e 0–1 * E–11a 1–5
Zalalövő Zala 1749E– *M*
hA–10a 1 * hC–10a z_{20} 0–1
AJ–10a 0 * E–10a 1–5
Zalaszentmihály Zala 1866– *M*
E–112 5
Zala Szt. Mihály l. Zalaszentmihály
Zalathna l. Zalatna
Zalatna Alsó–Fehér 1845–1850E és 1851– *E*
hA–1a 2 vált 0
Zalathna 1851–1867
E–1 (y_0) 1–3 * E–1a 3–5
Zám Hunyad 1843– *M*
Zam 1843–1867
E–1a 1–5
Zaprešič Zágráb 1804–1816U és 1862– *HSz*
Berdovec 1862–1880U
E–1a 3–5
Brdovec 1880U–1908
Zaránd Arad 1866– *M*
E–1a 5
Zavalje Lika–Krbava 1862– *Höv HSz*
E–1a 2–5
Zdihevo Zágráb 1866–1872 *HSz*
E–1a 5
Zeeben l. Kisszeben
Zeiden l. Feketehalom
Zeleno l. Ipolyszele
Zeliz l. Zseliz
Zemendorf l. Zemenye
Zemenye Sopron 1838–1849 és 1875– *M*
Zemendorf 1838–1849
D–1a 0
Zempléndobra l. Nagydobra
Zemun Szerém 1749E– *Höv HSz*
Semlin 1749E–1867
hA–148a 0 * hA–148d 0
hA–148e 0 * hA–164d 0
hA–173f 0 * hC–1a z_3 0
hC–1a z_{24} 0 * hC–1a z_{58} 0–1
AJ–1d 2 vált 0–1, illetve 4–5
E–1a 4 vált 1–5
Zimony–Semlin 1867–1872
Zimony–Zemun 1872–1913
Zengg l. Senj
Zenta Bács–Bodrog 1853– *M*
E–1a z_1 1–5
Zermagna l. Zrmanja vrelo
Zermanien l. Zrmanja vrelo
Zichydorf l. Zichyfalva
Zichyfalva Torontál 1862– *M*
Zichydorf 1862–1867
E–1a 5
Zilah Szilágy 1749E– *E*
hA–106a 0–1 * AJ–106a 0–1
E–1a 1–5
Szilay 1833–1839
hC–1nd Z_{23} 0
Zimony–Semlin l. Zemun
Zimony–Zemun l. Zemun
Zircz Veszprém 1852– *M*
E–1a 1–5

Zlatar Varasd 1856– *HSz*
E–la 1–5
Zólyom 1790 körül és 1855– *M*
Altsohl 1790 körül és 1855–1867
hA–148f 0 * E–la 1–5
Ózólyom 1867–1873
Zólyombucs Zólyom 1781–1876 és 1886– *M*
Bucs 1781–1876
hA–la 0 * hC–le z_{45} 0 * D–la 0–5
Zólyomkecskés Zólyom 1777–1781 *M*
Zólyomszentandrás l. Garamszentandrás
Zomba Tolna 1859– *M*
E–la 2–5
Zombor Bács–Bodrog 1788– *M*
hA–la 3 * hB–la 0–1 * hC–la z_3 0
D–la 0–1 * E–la 2 vált 1–5
Zovány l. Szilágyzovány
Zrepaja l. Cserépalja
Zrmanja vrelo Lika–Krbava 1849– *Höv HSz*
Zermanien 1849–1871
D–la z_1 0–5
Zupanje l. Županja
Zurány Moson 1861– *M*
Zurndorf 1861–1867
E–la 3–5
Zurndorf l. Zurány
Zsablya Bács–Bodrog 1865– *M*
Josephsdorf 1865–1867
E–la 5
Jozseffalva 1867–1890
Zsadány l. Hernádzsadány
Zsámbék Pest 1865– *M*
E–la 5
Zsámbokrét Turócz 1749E–1845
Thurócz 1842 körül
hB–106 0
Th(urócz) Zsámbokréth 1749–1845
hA–146a 0 * hA–146e 0
hB–119a 0 * hB–122a 0
Th(urócz) Zsambokret 1840 körül
hB–10n Z_8 és hB–10n 0
T(urócz) Sámbokrét 1842 körül
hB–116n Z_2 0
Zsarnócza Bars 1857– *M*
Zsarnovitz 1857–1867
E–la 1–5
Zsarnovitz l. Zsarnócza
Zsebely l. Széphely
Zselez l. Zseliz
Zseliz Bars 1777– *M*
Zeliz 1777–1867
hA–la 0 * D–la 0–5
Zselez 1867–1901
Zséna Krassó–Szörény 1753–1777 *M*
Zsibó Szilágy 1864– *E*
E–la 5
Zsolna Trencsén 1763– *M*
D–la 0–5 * E–la (–)
Sillein 1763–1847
hC–la z_{58} 0
Zsombolya Torontál 1844– *M*
Haczfeld 1844–1867
AJ–1d 0–1 * E–la 1–5
Zsombor l. Magyarzsombor
Zsuk l. Nemeszsuk
Zsupánfalva Krassó–Szörény 1804–1811 *Höv M*
Županja Szerém 1861– *Höv HSz*
Zupanje 1861–1910
E–la 3–5
Žuta Lokva Lika–Krbava 1784– *Höv HSZ*
Xutaloqua 1830–1850
hC–321 Z_{24} 0 * AJ–la 0–1
Zutaloqua 1850–1871U
E–la 1–5
Žutaloqua l. Žuta Lokva

TARTALOM

OSZTRÁK POSTA MAGYARORSZÁGON 3

I. Rész. POSTAI BÉRMENTESÍTÉS MAGYARORSZÁGON 1867-ig 5

I. Fejezet. Bérmentesítés a postabélyeg bevezetése előtt (ML) 7
II. Fejezet. Az első magyar bélyegtervezet (RF) 13
III. Fejezet. Az 1850. évi osztrák levélbélyeg-kiadás (RF) 17
IV. Fejezet. Az 1851. évi újságbélyegek (RF) 95
V. Fejezet. Az 1858. évi osztrák levélbélyeg-kiadás (ML) 103
VI. Fejezet. Az 1858. évi hírlapbélyeg-kiadás (ML) 165
VII. Fejezet. Az 1860. évi levélbélyeg- és bélyeges levélboríték-kiadás (ML) 171
VIII. Fejezet. Az 1860. évi hírlapbélyeg-kiadás (ML) 187
IX. Fejezet. Az 1863. évi levélbélyeg- és bélyeges levélboríték-kiadás (ML) 191
X. Fejezet. Az 1863. évi hírlapbélyeg-kiadás (ML) 201
XI. Fejezet. Hírlapilletékbélyegek (RF) 203

II. Rész. AZ OSZTRÁK POSTAIGAZGATÁS MAGYARORSZÁGI HELY- ÉS KELETBÉLYEGZÉSEI 1752–1867 233

I. Fejezet. Típusképzés és típusmeghatározás (KÁ) 235
II. Fejezet. A postahivatalok hely- és keletbélyegzései 1752–1867 259

A. Helybélyegzők 260

I. hA. típuscsoport. Sorbélyegzők 1752–1850 (ML) 260
II. hB. típuscsoport. Négyszögletes alakú bélyegzők 1752–1850 (ML) 268
III. hC. típuscsoport. Ellipszis alakú helybélyegzők 1817–1861 (ML) 272
IV. hW. típuscsoport. Különleges alakú helybélyegzők (ML) 284

B. Keletbélyegzők 285

V. Soros érkezési keletbélyegzők helynév nélkül (ML) 285

C. Hely- és keletbélyegzők (hk) 287

VI. A típuscsoport. Hk sorbélyegzők (ML) 287

a) AJ alcsoport. Egysoros keltezésű bélyegzők 291
b) A alcsoport. Egysoros keltezésű bélyegzők 294
c) AEJ alcsoport. Kétsoros keltezésű bélyegzők 294
d) AE alcsoport. Kétsoros keltezésű bélyegzők 295
e) WAF alcsoport. Különleges elrendezésű háromsoros bélyegzők (ML) 295

VII. B. típuscsoport. Négyszögletes bélyegzők (ML) 295

a) BJ alcsoport. Egysoros keltezésű bélyegzők 295
b) BE alcsoport. Kétsoros keltezésű bélyegzők 297
c) BEJ alcsoport. Kétsoros keltezésű bélyegzők 297
d) BEF alcsoport. Kétsoros keltezésű bélyegzők 297
e) WBE és WBJ alcsoport. Különleges elrendezésű hk. bélyegzők (ML) ... 297

VIII. C. típuscsoport. Ellipszis alakú hk-bélyegzők (ML) 298

a) CJ alcsoport. Egysoros keltezésű bélyegzők 299
b) CE alcsoport. Kétsoros keltezésű bélyegzők 299

c) CEJ alcsoport. Kettő + egysoros bélyegzők 299
d) WCE alcsoport. Különleges rendszerű hk-bélyegzők 299

IX. D. típuscsoport. Kétkörös hk-körbélyegzők (ML) 299

X. Egykörös hk-körbélyegzők (KÁ) 305

a) E típuscsoport. B2 rendszerű bélyegzők 305
b) EF alcsoport. B2+1 rendszerű bélyegzők 321
c) WE alcsoport. B2 rendszerű különleges elrendezésű bélyegzők 323

D. A postahivatalok kisegítő – Ks – bélyegzői (KÁ) 323

III. Fejezet. Egyéb postaszervek h- és hk-bélyegzői (KÁ) 325

A. Postagyűjtőhelyek – Pgy – bélyegzői 325
B. Vasútállomások – Vb – bélyegzői 327
C. Mozgópostahivatalok – Mp – bélyegzői 328
D. Hajóállomások – Ha – bélyegzői 330
E. A budai kisposta 330

III. Rész. AZ OSZTRÁK POSTAIGAZGATÁS MAGYARORSZÁGI KEZELÉSI BÉLYEGZŐI (KÁ) 335

A. Ajánlási bélyegzők 337
B. A kocsiposta kezelés bélyegzői 342
C. A hírlapkezelés bélyegzői 342
D. A pénzkezelés bélyegzői 344
E. A levélposta kezelési bélyegzői 344
F. Járványzárlatos levelek kezelése 344
G. Kezelési jelzőbélyegzők 345
A típusmutató táblázatok használata és rövidítések 348

IV. Rész. NÉVMUTATÓ ÉS AZ OSZTRÁK POSTAIGAZGATÁS BÉLYEGZÉSEINEK ELŐFORDULÁSA (KÁ) (KGYö) 353

© A Magyar Bélyegek Monográfiája II. kötet
Kiadja a Magyar Bélyeggyűjtők Országos Szövetsége
A kiadói munkát a Közlekedési Dokumentációs Vállalat végezte
Igazgató: Szöllősi Ernő
Műszaki szerkesztő: Habermann József
Nyomdába adva: 1965 I. 12. Megjelent: 1966. VII. hó
Alak: B/5 Terjedelem: (A/5) Ábrák száma: 175 Példányszám: 10 150
Munkaszám: K—2532
652381/4 — Zrínyi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Bolgár Imre igazgató